Czeglédi Katalin

A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában

X.

A magyar-török nyelvviszony

Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján

II. kötet

Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár, 2013.

Copyright © Czeglédi Katalin

Minden jog fenntartva

All rights reserved

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL′ alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A könyv a következő Internet-címről tölthető le: ***http://www.federatio.org/mikes_bibl.html***

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, kérjük küldjön egy emailt a következő címre:

mikes_int@federatio.org

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

ISSN 1570-0070 ISBN 978-90-8501-146-0 NUR 616

Czeglédi Katalin

A magyar-török nyelvviszony

Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján

II. kötet

Előszó

Amint az első kötetben jeleztem, mintegy 1600 olyan szót találtam Kāšγari török szótárában és nyelvtanában, amelynek köze van a magyar nyelvhez. Ezeket feldolgoztam és az anyag nagyságára tekintettel több kötetben adom közre a *A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában* sorozat X. részeként. Jelen könyv ennek a II. kötete.

Tekintettel arra, hogy az első kötetben részletes előszót és bevezetést írtam, amely vonatkozik az összes megjelenő kötetre, a továbbiakban csak a legszükségesebb új információkat közlöm. Az első kötetben 239 Kāšγarinál található szót vizsgáltam meg. Ebben a kötetben a számozás 240-550-ig tart. Ez azt jelenti, hogy a második kötetben 311 török szó szerepel a magyar megfelelőjével együtt. A kötet végén az elsőhöz hasonlóan megtalálhatók a vizsgált szavak abc sorrendben. A számozás folytatólagos.

3.240. Kāšγ. ***žuŋ at*** 'szín hús' ~ magy. ***szín hús***.

A két tagból álló szószerkezet első tagjának szerkezeti felépítése: *žu-*: abszolút szótő + *-ŋ:* képző.

A *színhús* azt jelenti, hogy tiszta hús, nincs benne húson kívül más, pl. kövér, ín stb. Következésképp, a szókapcsolat első tagja a *szín* és a 'forrás' jelentésű szó összetartozik. Ilyen a ko. *sin* 'forrás'.

A szó magyar megfelelője a magy. ***szín-***, vö.: *színbor* 'tiszta, vizezetlen bor', színnép 'formás, deli emberek', színméz 'a legjava, tiszta méz', *színmust* 'először nyert, tiszta must', stb. A *szín-* 'valaminek a java, valamiből a legkülönb'. A *szín-* előtag 'igazi, tiszta, legkülönb stb.' értelemben használatos. (TESz) < magy. *szí-*: abszolút szótő + *-n*: képző. A szó eredetével kapcsolatban nem foglalt állást a szócikk írója.

Idetartozik a csuv. ***sim*** régi 'édes ital, nektár, mézes ital', kirg., üzb. *zam-zam*, türkm. *zem-zem* 'víz "szent" kútból', kazak *šim bal* 'tiszta (viasz nélkül) méz', vö.: fi. *sima* 'fiatal, folyékony méz'. (JEGOROV 1964). < csuv. *si-:* abszolút szótő + *-m:* képző, kirg., üzb. *za-* + *-m,* türkm. *ze-* + *-m,* kazak *ši-* + *-m,* fi. *si-* + *-ma.*

A szókezdő mássalhangzó eredetileg *t-* volt, (vö.: magy. *tiszta*), ennek fejleménye a *ž- (t- > dž- > ž-),* a *z- (t- > tz- > z-)* és az *s- (t- > th- > s-).*

A szó 'forrás' illetve 'forrásfolyó' jelentésben a Kárpát-medencében is előfordul. Ilyen a magy. Szinva pataknév, amelyről részletes dolgozatban számoltunk be. (CZEGLÉDI 2012).

A Kāšγ. *žuη at* 'szín hús' szókapcsolat második tagja az *at* 'hús' úgy tűnik, rokon a 'ló' jelentésű szavakkal, de ha megnézzük a további török nyelvek adatait, akkor a jelentés eredete elgondolkodtató. Vö.:

csuv. ***aš*** 'hús', *aš-kakaj, aš-păš* 'mindenféle hús' gyűjtő jelentésben, ÓT., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz. *azuk* 'élelmiszer, élelem', csag. a*šlyg* 'mag, gabona', MK., ujg., kirg., nog., oszm. (régi) *aš,* kazak, nog., hak. *as,* balk. *aš-maš* 'étel', türkm., k.kalp., nog. *azyk,* jak. *ysyk* 'étel', élelem, termék', üzb. *oš* 'forró étel', ojr. *aš* 'étel, élelem, gabonamag, vetések', hak. *as* 'mag', tat. *ašlyk,* kirg. *aštyk* 'gabonafélék', ujg. *ašpez,* kazak, hak. *aspaz,* üzb. *ošpaz* 'szakács', kirg., tat., bask. *aša* 'enni'. Vö.: perzsa *aš* 'leves, levesfajta, lötty, étel, keményítő, enyv'. (JEGOROV 1964) < csuv. *a-*: abszolút szótő + *-š:* képző, *aš-*: relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-kakaj, aš-:* relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-păš* ÓT., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-zuk,* csag. *aš-*: relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-lyg:* képző, MK., ujg., kirg., nog., oszm. (régi) *a-* + *-š,* kazak, nog., hak. *a-* + *-s,* balk. *aš-:* relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *maš* (*ma-*: abszolút szótő + *-š:* képző), türkm., k.kalp., nog. *a-* + *-zyk,* jak. *y-* + *-syk,* üzb. *o-* + *-š*, ojr. *a-* + *-š,* hak. *a-* + *-s,* tat. *aš-*: relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-lyk*: képző, kirg. *aš-:* relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-tyk*: képző, ujg. *aš-*: relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-pez* (*pe-*: abszolút szótő + *-z:* képző), kazak, hak. *as-*: relatív szótő (*a-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-paz* (*pa-*: abszolút szótő + *-z:* képző), üzb. *oš-:* relatív szótő (*o-*: abszolút szótő + *-š:* képző) + *-paz* (*pa-*: abszolút szótő + *-z:* képző), kirg., tat., bask. *a-* + *ša,* perzsa *a-* + *-š.*

A 'hús' jelentés elvezet bennünket a maghoz és a folyadékhoz, mint táplálékhoz. Ezért természetes, hogy a legelső táplálékból, azaz a folyadékból, a vízből kell kiindulnunk. A táplálék jelentést idővel megkapta a gabonamag és az állati eredetű élelem a *hús* is.

Idetartozik a magy. *hús* és a *pecsi* 'hús' nyelvjárási alak. A TESz szerint a magy. ***hús*** 'az állati szervezet izma, amely emberi táplálkozásra alkalmas, (az emberi s állati szervezetben) harántcsíkolt izomzat, a gyümölcs ehető része'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy- *hú-*: abszolút szótő + *-s:* képző, *pe-* + *-csi*.

A magyar *hús* szókezdő *h*-ja eredeti *t-* fejleménye (*t- > th- > h-*). A csuvas ***aš*** formában már elenyészett talán *h*-n keresztül. Lehetséges *t- > δ- > w- > V- > 0-* változás is. A végső *š-* szintén *-t* fejleménye (*-t > -č > -š).* A magy. *pecsi* mássalhangzói is *t* fejleményei. A *pecsi* szóban a szókezdő p- az eredeti t- zöngétlenségét megtartva keletkezett: *t- > th- > φ- > p-*.

Meg kell jegyezni, hogy az összetett szavakban az utótag is 'hús' jelentésű lehet, vö.: csuv. *aš-kakaj, aš-păš,* balk. *aš + maš,* ujg. *aš + pez,* kazak, hak. *as + paz,* üzb. *oš + paz.* A csuvas *kakaj* 'hús' jelentésű, azonban a csuv. *păš* önállóan nem, csak összetételben szerepel Sirotkin szótárában is a csuv. *aš-păš* 'húsos étel' jelentésű. A csuv. *păš,* ujg. *pez,* kazak, hak. *paz,* üzb. *paz* egymásnak

alakváltozatai.

A jelek arra mutatnak, hogy az or. *m'aso* 'hús' korábbi alakja *mVnsV lehetett., szintén rokon szó. Közelebbről összetartozik vele a balk. *maš,* A *p-* kezdetűek (vö.: csuv. *păš,* ujg. *pez,* kazak, hak. *paz,* üzb. *paz*) pedig a magyar *pecsi* 'hús' szóhoz állnak közelebb hangtanilag. Ezek az adatok azért is fontosak, mert tartalmazzák az eredetileg megvolt szókezdő mássalhangzót, amely minden esetben eredeti *t-* fejleménye. Az or. *m'aso* esetében: *t-* > 1. *δ-* > *w-* > *m-*.

3.241. Kāšγ. ***taz*** 'üst, tál, tárca, medence' ~ magy. ***tál.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-z:* képző.

Rokona a csuv. ***tirĕk*** 'nagy fatál', *tirĕk-čašăk* 'konyhai edény', csag. *türük* 'tál étellel, asztal étellel'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ti-*: abszolút szótő + *-rĕk:* képző, *tirĕk*: relatív szótő (*ti-*: abszolút szótő + *-rĕk:* képző) + *čašăk:* relatív szótő (*ča-*: abszolút szótő + *-šăk*: képző), csag. *tü-* + *-rük.*

A csuv. *tirĕk-čašăk* olyan ikerszó, amelynek utótagja ugyanazt jelenti, mint az előtagja. Az utótag rokona az or. *čaška* és a magy. *csésze.*[1]

Alakváltozata a magy. *tál,* amely elsőként a víz medrét jelölte. A szó használatos még Nyugat-Európában is, Vö.: *Rozental* 'Rózsavölgy', *Ementál* 'Emen völgy'. Eleink a használati eszközeiket is a vízhez hasonlóan készítették. A víz edénye, tálja a gödör, a meder, másképpen völgy, árok. Ennek mintájára nevezték el az emberek azt a használati tárgyat, amelybe ételt raktak.

A TESz szerint a magy. ***tál*** 'lapos edény ételnemű felszolgálására, tartására, készítésére, étkezési fogás'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *tùl, tūlāna* 'étkezéshez használható teknőszerű fatál', (*āna* 'csésze, tálacska'). (TESz) < magy. *tá-*: abszolút szótő + *-l*: képző, vog. *tù-* + *-l, tū-* + *-lana.*

Az ugor eredet nem igazolt, azonban az adatok idetartoznak. Sok nyelvben megmaradt az eredeti szókezdő *t-* (vö.: Kāšγ. *taz,* csuv. *tirĕk,* csag. *türük,* vog. *tùl, tūlāna).* A *č-* szókezdő pedig *t-* fejleménye (*t-* > *t'-* > *č-/cs),* vö.: csuv. *čašăk,* or. *čaška,* magy. *csésze.*

Lényeges, hogy nem a csuvas vette át a szlávból, hanem fordítva, az orosz illetőleg a szláv nyelvekbe került a szó egy olyan nyelvből, ahol ugyanúgy redukáltat ejtettek, mint a csuvasban (vö.: csuv. *čašăk),* amelyet a szláv nem hallott, ezért nem is ejti, nem is írja. Az or. *čaška* átadó alakja * *čašăka* lehetett.

Ami a második mássalhangzót, azaz a képző kezdő hangját illeti, eredeti *-t-* fejleménye minden esetben. A Kāšγ. *-z*, csuv., csag. *-r-*, magy. *-l*, vog. *-l* közvetlen előzménye *-δ-* (interdentális zöngés spiráns), amelyeknek keletkezési útja: *-t* > *-δ* > 1. *-z,* 2. *-r*, 3. *-l.* Egy másik irányú változás során a *-t* zöngétlensége megmaradt (vö.: *-t* > *-č* > *-š* illetőleg *-t* > *-th* > *-s/-sz).*

A *-t-*nek nazális fejleménye is ismert, idetartozik a csuv. ***takana*** 'éjszakázás, megszállás, teknő, vályú', AFT. *täkänä* 'kád az összekevert tésztának', Zamahš. *tegene* 'sütőteknő, dagasztóteknő', csag. *tegne* 'nagy edény', kazak *tegene* 'nagy fatál', azerb. *tekne* (dial *tögöne*), oszm. *tekne* 'nagy dagasztóteknő, sütőteknő, vályú', szib. tat. *tikene* 'teknő, vályú', kazáni tat. *tagarak* 'teknő, vályú', karacs. *suu-tegene* 'kád', gag. *tekne* 'sütőteknő, dagasztóteknő', polovec *tegene* 'teknő, vályú'. (JEGOROV 1964) < csuv. *taka-:* abszolút szótő + *-na:* képző, AFT. *täkä-* + *-nä,* Zamahš. *tege* + *-ne,* csag. *teg-* + *-ne,* kazak *tege-* + *-ne,* azerb. *tek-* + *-ne, tögö-* + *-ne,* oszm. *tek-* + *-ne,* szib. tat.

[1]Ld. **3.104.** Kāšγ. ***ajak*** 'csésze, edény' ~ magy. ***edény*** címszónál.

tike- + *-ne*, kazáni tat. *taga-* + *-rak,* karacs. *suu* 'víz' + *tege-* + *-ne,* gag. *tek-* + *-ne,* polovec *tege -ne.* Érdekesség, hogy a kazáni tatárban *-r-* van ugyanúgy, mint a fenti csuv. *tirĕk,* csag. *türük* adatokban.

A csuv. ***takana*** és társainak közeli rokona a magy***. teknő, tekenő***, amely a TESz szerint 'teknő alakú völgy, némely hüllőfajta páncélja, pajzs, fából kivájt, tál alakú, dagasztásra, mosásra stb. használt házi eszköz, mosdótál, folyómeder, a hajónak víz alatti része, vízimalom része, vadállatok szálláshelye', *teknős* 'csontpáncéllal ellátott hüllő'. Ótörök eredetű, vö.: Kāšγ., IM., csag. *täknä*, CC. *tegana,* oszm. *tekne*, kaz. *tegene,* üzb. *tegänä,* csuv. *taGana* 'teknő, fából kivájt tál'. Vö.: cser. *taγna* 'teknő, szb.-hv. *tekne* 'teknő', stb. (TESz) < magy. *tek-*: abszolút szótő + *-nő:* képző, *teke-* + *-nő*, Kāšγ., IM., csag. *täk-* + *-nä,* CC. *tega-* + *-na,* oszm. *tek-* + *-ne,* kaz. *tege-* + *-ne,* üzb. *tegä-* + *-nä,* csuv. *taGa-* + *-na,* cser. *taγ-* + *-na,* szb.-hv. *tek-* + *-ne*.

A magyar *teknő, tekenő* ótörök eredete nem igazolt. A magyar és a török adatok közös gyökerűek, innen van az egyezés. A szlávban a szó átvétel. Figyelemre méltó, hogy az abszolút szótövek (vö.: tVk-, tVkV-, tVgV-) teljesebb formát tartalmaznak.

Minthogy a *teknő* eredetileg mélyedés, amely a víz medre volt, más mélyedés megnevezése is idetartozik. Jelentésében, szerkezetében és hangtani felépítésében is a szócsalád tagja a csuv. ***tamăk*** 'pokol', MK. *tamu,* Zamahš. *tamyk,* PK., csag. *tamug* 'pokol', tat. *tamug,* türkm., bask., kazak, k.kalp. *tamuk,* alt. *taamy* 'pokol', vö.: mong., kalm. *tam* 'mély gödör, árok, pokol, mélység, szakadék, kín', vö.: ujg. *tamyt* 'égni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ta-:* abszolút szótő + *-măk:* képző, MK. *ta-* + *-mu,* Zamahš. *ta-* + *-myk,* PK., csag. *ta-* + *mug,* tat. *ta-* + *-mug,* türkm., bask., kazak, k.kalp. *ta-* + *-muk,* alt. *taa-* + *-my,* mong., kalm. *ta-* + *-m,* ujg. *tamy-*: (< *ta-*: abszolút szótő + *-my*: képző) relatív szótő + *-t:* denominális verbum képző.

Hozzátesszük, hogy idekötődik az or. ***t'omnyj*** 'sötét' *t'om-* töve és a magy. ***tömlöc*** *töm-* töve.

A 'mély' jelentésű szavak is idekapcsolódnak, vö.: csuv. ***tarăn*** 'mély', tefs. XII-XIII. sz. *tärin,* kirg., kazak, k.kalp., ojr., tuv. *tereη,* üzb. *teran, tiring,* azerb. *derin,* oszm. *derin,* nog., kum. *teren*, tat. *tiren,* bask. *teren,* hak. *tireη,* jak. *dirиη* 'mély, mélyen'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ta-*: abszolút szótő + *-răn*: képző, tefs. XII-XIII. sz. *tä-* + *-rin*, kirg., kazak, k.kalp., ojr., tuv. *te-* + *-reη,* üzb. *te-* + *-ran*, *ti-* + *-ring,* azerb. *de-* + *-rin,* oszm. *de-* + *-rin*, nog., kum. *te-* + *-ren*, tat. *ti-* + *-ren,* bask. *te-* + *-ren*, hak. *ti-* + *-reη*, jak. *di-* + *-riη*.

Az is természetes, hogy maga a 'víz' szó is idetartozik, vö.: csuv. ***tan*** 'víz, amely a jég alól folyik ki', jak. *taan* 'vízráfolyás a jégre', vö.: av. *danu* 'folyó', osszet. *don* 'folyó, víz', kínai *d'an* 'folyó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ta-*: abszolút szótő + *-n*: képző, av. *da-* + *nu,* oszet *do-* + *-n,* kínai *d'a-* + *-n.*

Számos víznév kötődik ide a földrajzi nevek közül, ilyen a magy. *Duna,* az or. *Don* stb.

Idetartozik az ang. ***pot*** 'edény', ***bowl*** *'*tál, edény, ivócsésze', stb. < *po-*: abszolút szótő + *-t*: képző, *bow-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

3.242. Kāšγ. ***žuη*** 'cseng' ~ magy. ***zsong, zeng, cseng***.

Olyan hangutánzó szó, amely önállóan és több szó abszolút szótöveként használatos. Idetartozik a csuv. ***šăn*** 'hangutánzó szó, amely az üveg széttörésekor hallatszik'. A csuv. ***šănk*** 'a pénz egyetlen csengésének a hangja'. Idetartoznak a következő szavak abszolút szótövei, vö.: ***šănkăr*** *(*< *šănkă-*:

abszolút szótő + *-r:* képző) 'a pénzcsörgés hangja, a víz folyásakor keletkező csörgő hang', ***šănkărav*** *(*< *šănkă-*: abszolút szótő + *-rav:* képző) 'kis harang, kolomp', ***šănkărt*** (< *šănkăr-*: relatív szótő (< *šănkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-t*: képző) 'leeső tárgyak, főleg fém hangja, a víz folyásának hangja', ***šănkărtat*** 'csengeni, zörögni'. Idetartozik a ***šănkărčă*** 'seregély' szó töve a ***šănkăr-***, amely a seregély hangját utánozza. Ld. **3.229.** Kāšγ. ***tirin*** 'csörög'.

A magy. ***zsong, cseng, zeng, csön-csön, zúg, súg, cseng-bong*** stb. hangutánzó szavak mind rokonok. A TESz gyakran itt említi a *kong k-* kezdetű hangutánzó szót, amely etimológiailag másik szó. A fentiek szókezdője (*ž/zs-, z-, č/cs-, š/s-, b-*) mind eredeti *t-* fejleménye: *t-* > *t'-* > *č-* > *š, t-* > *δ-* > 1. *z-* > 2. *w-* > *b-*. Nemcsak a csuvasban, a magyarban is előfordul, hogy a végső zárhang (*-k, -g*) eltűnik, más esetekben pedig a nazálist nem ejtik.

Ezeket a hangutánzó szavakat rejti az or. ***žužžat'*** 'zsongani' ige töve is.

3.243. Kāšγ. ***daη duη, taη tuη*** 'valami hangot ad ki' ~ magy. ***dong, döng***.

Az eredeti szókezdő mássalhangzót a *t*-t illetőleg ennek a zöngésedett fejleményét a *d*-t is tartalmazzák. Miután elsőként a víz hangjaként lettek ismertté eleink fülében, ezért természetes, hogy azonosították magával a vízzel, a folyóval. Idővel pedig számos más szónak, a szókincsünk nagy részének váltak az alapjaivá.

Idetartozik a magyarban használatos ***dong, döng***. Látszik, hogy mély és magas hangú változatok ismertek.

3.244. Kāšγ. ***suη*** 'sarok' ~ magy. ***szeg***.

Eleink jól ismerték a természetet már a nyelv teremtésekor is. Ez tette lehetővé, hogy a természet működésének megfelelően, azzal összhangban alkossanak szavakat. Ott, ahol a víz elválik, elágazik, a két vízág között földterület van. Mind az elágazó víz, mond a földterület egy a csúcsában hegyesedő alakot mutat, ezért viselhetik a 'sarok' jelentésű magy. ***szeg*** megnevezést.
Amikor azt is kifejezték, hogy a földterület az elágazó vízhez tartozik, akkor lett a ***sziget*** (*szige-* + *-t:* képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellett levő'.

A magy. *szeg* alakváltozata a ***zug, sut***. Ez utóbbiban a végső mássalhangzó *t-* az eredeti *-tk-* (> *-nk* > *-ng* > *-η*) mássalhangzó kapcsolatból maradt meg a *-k* zárhang eltűnésével (*-k* > *-γ* > *-w* > -V > -0). A hangutánzó eredetű névszó kezdetben igenévszó egyike volt s a magyarban fennmaradt az igei része is. Ilyen a magy. ***szeg-*** 'vág'. A *szeg* illabiális magánhangzójú szónak van labiális változata is, a *szög,* de nem mindegyik jelentésben. A magy. *szeg* három jelentésben ismert, ehhez képest a *szög* kettő, ám abból az egyik 'szőke, barna' jelentésű. Az alakilag egybeeső szavakat két csoportba, a többjelentésűek és az azonos alakúak csoportjába sorolják. A lényege mindkettőnek, hogy az új tárgy, jelenség megnevezése minden esetben a már ismert tárgy, dolog megnevezésén alapul, azaz a már jól ismertnek a megnevezése tapadt rá az újra valamilyen - egy vagy több - lényeges közös tulajdonság kapcsán. Ma már nem mindegyikben ismerhető fel ez a közös jelentés szál, ezért ezeket az azonos alakúak csoportjába sorolták, pedig a legtöbb esetben kideríthető. Ez a helyzet a *szeg* szavakkal is.

Az igei jelentésű magy. ***szeg*** az akadémiai álláspont szerint 'tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, (út)irányát megváltoztatja, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sεηGäp* 'mozsár', *säηg* 'tör, zúz', osztj. *sεη-* 'üt', zürj. *t'śegni* 'tör, széttör, kettétör, darabokra

tör', votj. *čig-, čėg-* 'elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör'. (TESz) < zürj. *t'śeg-* + *-ni*: főnévi igenév képző.

A szócikk írója nagyot hibázik, mert nem látja a rendszert, ennek ellenére a magyar szót finnugor eredetűnek tartja. Az adatok idetartoznak.

A TESz szerint a főnévi jelentéstartalmú magy. ***szeg*** 'szöglet, csúcs kiszögellés, falurész, területrész, vidék, sarok, zug, beszögellés, sziget'. Valószínűleg azonos a *szeg* 'hegyes vaseszköz' szóval, annak jelentéstani elkülönült változata. (TESz)

A harmadik magy. ***szeg*** 'hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *süŋ, sɛŋk, saŋkw* 'ék', *suŋ* 'ék, cövek, faszög'. (TESz)

Alakváltozatuk a magy. ***szög, szeg*** 'szőke, barna', amely a TESz szerint valószínűleg ősi örökség az ugor korból, s az azonos szőke elavult szó alapszavával. A szócikk írója adatot nem hoz sem a vogulból, sem az osztjákból.

Ugyanennek a változata a magy. ***szőke,*** *szölke, szőjke, sző* 'szalmasárga színű (haj, szőr), fehéres, világossárga, világos színű'. A szócsalád alapja a szó valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: osztj. *saŋki* 'világos, tiszta (nap, víz, tűz, fény) *saŋkì* 'ragyogó, világos, derült, ég, isten, *angy* isten', *saŋkɛ* 'világos, derült, ég, isten'. (TESz)

Hozzátesszük, hogy a szó rokon a magy. ***szín*** szóval, vö.: **3.240.** Kāšγ. ***žuŋ at*** 'szín hús' ~ magy. ***szín hús***.

Hangtani alakváltozatuk a K-mong. ***tsetsek*** 'virág', *tesetsek-öd,* ojr. *tsetseg-üd* 'virágok'. Rokona a csuv. ***śeśke,*** dial. *śeśek, čeček* 'virág', KB. *čäčäk,* üzb. *čečak*, tat. *čäčäk*, azerb. *čičäk*, oszm. *čiček,* Zamahš., alt., tuv., kum. *čäčäk*, bask. *säskä*,[2] kaz. *šešek,* nog. *šešekej* 'virág', vö.: mong. *cäcäg,* burj.mong. *sesek* 'virág'. (JEGOROV 1964)

A szó a legjellemzőbb tulajdonsága révén összetartozhat a magy. ***csecse*** 'szép', ***csicsa*** 'túl szép, tarka' szóval. A szó etimológiájának elkészítéséhez tanulságos figyelembe venni a magy. ***szöszke,*** *szöszi* és *szőke* alakváltozatait.

A magy. ***szőke*** címszónál a TESz-ben szerepel a *szőjke, szölke, szülke* alakváltozat, amelyeknek alapját a *sző* formában határozzák meg s amely valószínűleg az ugor korból származik, vö.: osztj. *sàŋki* 'világos, tiszta (nap, víz, tűz, fény)', *sàŋki* 'ragyogó, világos, derült, ég, isten'. (TESz)

A magyarban a szó ugorkori származtatása az ugor nyelvi egységből nem igazolt. Bár az adatok idetartoznak, a szerkezeti felépítésük abszolút szótő + képző: magy. *sző-* + *-ke*, *sző-* + *-jke, szö-* + *-lke, szü-* + *-lke* osztj. *sà-* + *-ŋki*. A magy. *virág* szóval közös gyökerű, a mongol és a magyar változat szókezdője és a második mássalhangzó eredeti *t-* fejleménye. Szerkezeti felépítésük: K-mong. *tse-:* abszolút szótő + *-tsek:* képző, *tesetsekö-:* relatív szótő + *-d:* többes szám jele, ojr. *tsetsegü-:* relatív szótő + *-d:* többes szám jele, magy. *cse-*: abszolút szótő + *-cse:* képző, *csi-:* abszolút szótő + *-csa, vi-*: abszolút szótő + *-rág*: képző.

A magyarok a Tiszát szőke Tiszának is hívják s a szőke jelentése 'tiszta, világos', rokona a fehér és a sárga. A folyó a forrásáról kaphatta a nevét, amelynek a földben megszűrt vize tiszta, szűz, érintetlen, szőke.

[2] Vö.: magy. *szöszke, szöszi* 'világos'.

Tehát a Kāšγ. *suŋ,* magy. *szeg, szög, szőke, szölke, szöjke* jelentésüket tekintve közös gyökerűek, szerkezeti felépítésük ugyanaz, hangtanilag pedig úgy függnek össze, hogy a szókezdő mássalhangzójuk *s-* (*sz-*) ugyanaz, a második mássalhangzó a *-g* korábbi *-ng* (< *-nk* < *-tk*) fejleménye. A magy. *szőke, szölke, szöjke* változatok *-l-, -j-* illetőleg -0- mássalhangzója eredeti *-t-* fejleménye, amely *-t-* a *-tk-* mássalhangzó kapcsolat egyik tagja volt.

A vizsgált szavunk számos szónak az alapja, használatos az or. ***peresekat'*** 'átvágni, átszelni' ige *-seka-* tövében, az or. *skala* 'szikla' *ska-* tövében, továbbá a magy. *szikla szik-* stb. szó tövében.

3.245. Kāšγ. ***suŋ*** 'mögé, mögött' ~ magy. ***mög, meg***.

Eleink gondolkodása még ma is érvényes, mely szerint amit elhagytam, az mögém került. Születéskor valójában az anyát, a magot hagyjuk el, az kerül mögénk. A magy. ***mög, meg*** névutónak a *mag* szó szolgált alapul. Ennek a változata a magyarban a *szík,* amely hangtanilag is közeli a Kāšγ. ***suŋ*** **'**mögé, mögött' névutóhoz. Mindegyik szókezdő eredeti *t-* fejleménye. A török nyelvekben gyakori, hogy *k-* kezdetű illetőleg a *k-* fejleményével kezdődik a 'mög, möge, mögé, mögött' szó s ez a magy. *hát* szóval tartozik össze. Ld. **3.13.** Kāšγ. ***kudūžak*** 'farkcsont'. < *kudū* ′hátsó rész' + *žak* ′csont'.

A Kāšγ. *suŋ* változattal összetartozik és a fejleménye az or. ***za*** 'mögött' elöljáró szó. A jelen álláspont szerint az or. ***za*** közszláv szó, megfelelője csak a balti nyelvekben van meg, elsődleges jelentése 'mögött'. (SIS) A szláv nyelvekben átvétel.

3.246. Kāšγ. ***suŋdā*** 'mögött' ~ magy. ***mögött***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *suŋ* 'mög, möge valaminek' + *-dā:* helyhatározó rag.

A magy. ***mögött*** szóban a zöngétlen változatú *-t* a helyhatározó rag.

3.247. Kāšγ. ***suŋ*** 'vég' ~ magy. ***szeg, vég***.

Minthogy az életnek két vége van, az egyik a kezdete, amelyet a forrás, a mag, a fej, a fent jelképez, a másik pedig a láb, a lent lévő.

A törökségben fent lévő, kezdeti hegyes végről kapta az elnevezést pl. a 'kopja' jelentésű csuv. ***sănă*** szó, amely a többi török nyelvben is ismert, vö.: csuv. ***sănă*** 'kopja, lándzsa, fullánk, kígyónyelv, penge éle', ÓT. (orh. jeny.) *sünüg,* Zamahš., csag. *süngü*, AFT. *sünü,* türkm., kazak, *süngi,* nog. *sun′gi,* kum. *s′ung′u,* tat. *söŋge,* bask. *hongo,* jak. *ünü* 'kopja, lándzsa', oszm. karacs. *süngü* 'szurony', azerb. *sančag* 'gombostű, dísztű, hajtű', vö.: ÓT. *sanč* 'beledöfni, szúrni, vágni', csuv. *sunčăka, seněk* (JEGOROV 1964)

Ilyen a magyarban használatos *szegről, végről* kifejezésben a *szegről szeg-* töve, ugyanakkor alakváltozata a *vég* is.

3.248. Kāšγ. ***tamgaklā-*** 'torkon ütni' ~ magy. ***torok***.

A szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tamgak-*: relatív szótő + *-lā*: denominális verbum képző.

Rokona a bask. ***tamak*** ’torok, (folyó) torkolat’ szó (< bask. *ta-*: abszolút szótő + *-mak*: képző), a magyarban pedig idetartozik a *támpont* ***tám*** (< magy. *tá-*: abszolút szótő + *-m*: képző) töve.

A szónak számos hangtani alakváltozata van, köztük pl.: magy. *torok, száj, szád*. A törökségben vö.: csuv. ***pyr*** 'torok', ÓT. *boguz,* AFT. *buguz,* azerb., türkm., oszm., bask. *bogaz,* nog., tat. *bugaz,* üzb. *bugiz* 'torok'. (JEGOROV 1964) < csuv. *py-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. *bogu-* + *-z,* AFT. *bugu-* + *-z,* azerb., türkm., oszm., bask. *boga-* +*-z,* nog., tat. *buga-* +*-z,* üzb. *bugi-* + *-z.*

Az abszolút szótőhöz járuló képző kezdő mássalhangzói között a Kāšγ. és a bask. *-m*-el szemben *-r, -j-, -d, -z* egyaránt előfordul. Mindegyik eredeti *-t* fejleménye.

Ld. még **3.186.** Kāšγ. ***tutak*** 'a teás kanna vagy más csőre' ~ magy. ***ajak***.

3.249. Kāšγ. ***atmāk*** 'kenyeret' ~ magy. ***étek***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *atmā (< at-* + *-ma:* képző) + *-k*: Tárgy esetragja.

Az *at* szótő 'étel, ennivaló' jelentésű szó. A szóvégi *-t* eredeti mássalhangzó, amelynek a fejleményei megvannak más 'étel' és 'hús' jelentésű rokonszavakban, vö.: **3.240.** Kāšγ. ***žuŋ at*** 'szín hús'.

3.250. Kāšγ**.** ***kāmžīlā-*** 'megcsapkodni' ~ magy. ***kín***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kām:* relatív szótő 'csap' + *-žī-*: képző + *-lā:* képző.

A Kāšγ. *kām:* relatív szótő rokona a csuv. *xĕne* 'ütni', amelyhez kötődik a csuv. ***xĕn*** 'kín, szenvedés, krónikus betegség, szükség, szegénység, elnyomás', *xĕne* 'ütni*′, xĕnĕ* 'nehéz', ÓT. , Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., alt., kum. *kyjyn,* üzb. *kyjnok,* kirg. *kyjnoo,* k.kalp. *kyjnau* 'kín, szenvedés, elnyomás', ujg., üzb. *kyjin,* k.kalp., kirg., kazak, nog., ojr. *kyjyn,* tat. *kyen,* türkm. *kyn* 'nehéz', KB., Rabg., AFT., tefs. XII-XIII. sz., üzb., alt., kum. *kyjna,* MK. *kyna,* ujg. *kyjni,* kirg. *kyjna,* türkm. *gyna* 'kínozni', tat., bask, k.kalp. *kyjna* 'kínozni, vágni', oszm. *kyna ′*ócsárolni, szidalmazni, megróni, kárhoztatni valamire, csúfolni, kigúnyolni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xĕ-:* abszolút szótő + *-n:* képző, *xĕ-* + *-ne, xĕ-* + *-nĕ,* ÓT. , Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., alt., kum. *kyjy-* + *-n,* üzb. *kyj-* + *-nok,* kirg. *kyj-* + *-noo,* k.kalp. *kyj-* + *-nau,* ujg., üzb. *kyji-* + *-n,* k.kalp., kirg., kazak, nog., ojr. *kyjy-* + *-n,* tat. *kye-* + *-n,* türkm. *ky-* + *-n,* KB., Rabg., AFT., tefs. XII-XIII. sz., üzb., alt., kum. *kyjn-* + *-a,* MK. *ky-* + *-na,* ujg. *kyj-* + *-ni,* kirg. *kyj-* + *-na,* türkm. *gy-* + *-na,* tat., bask, k.kalp. *kyj-* + *-na,* oszm. *ky-* + *-na.*

Idetartozik a magy. ***kín*** 'gyötrelmes testi szenvedés, fájdalom'. A TESz szerint ótörök eredetű, vö.: türk, ujg. *qïjïn, qïn*, türkm. *qïn*, kum., kazak, kirg., k.kalp. alt. *qïjïn,* csuv. *xĕn* 'baj, kín, szenvedés'. (TESz) < magy. *kí-:* abszolút szótő + *-n*: képző, türk, ujg. *qïj-* + *-ïn, qï-* + *-n*, türkm. *qï-* + *-n*, kum., kazak, kirg., k.kalp. alt. *qïjï-* + *-n,* csuv. *xĕ-* + *-n.*

A magyar szó ótörökből való kölcsönzése nem igazolt. A szó a 'vízcsepp' jelentésű szóhoz vezet, mert a vízcsepp esésekor ütött is s aki, ami állja az ütést, annak az kín, fájdalom stb. Így kötődik ide a magy. *kumma ′*csepp, csepp víz, vízcsepp stb.' szó. Hangtani alakváltozata a magy. ***kopog*** (< *ko-*: abszolút szótő + *-pog*: képző), továbbá a magy. ***koppan, koppint kop-*** relatív szótöve.

3.251. Kāšγ**.** ***sagrīlā-*** 'kikészíteni a bőrt' ~ magy. ***bőr***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *sagrī-*: relatív szótő (< *sag-*: abszolút szótő + *-rī:* képző) + *-lā*: igeképző.

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***săran*** 'bőr (a szarvasmarha kikészített bőre)'. vö.: mong. *sur(an)* 'szíj'. (JEGOROV 1964) < csuv. *să-:* abszolút szótő + *-ran:* képző, mong. *su-* + *-r(an).*

Alakváltozata a csuv. ***tir '***(állat)bőr, írha, bőr', ÓT. *täri,* Zamahš., üzb., kirg., kazak, nog. *teri,* ujg. *tere,* azerb. *deri*, oszm., gag., türkm. *deri,* ojr. *tere*, bask., tat. *tire* '(állat)bőr, írha, bőr'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ti-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. *tä-* + *-ri,* Zamahš., üzb., kirg., kazak, nog. *te-* + *-ri*, ujg. *te-* + *-re,* azerb. *de-* + *-ri*, oszm., gag., türkm. *de-* + *-ri,* ojr. *te-* + *-re,* bask., tat. *ti-* + *-re.*

Rokonuk a magy. ***bőr*** 'kidolgozott állatbőr, eleven bőr, termés védőburka, hártya, pille stb.'. A TESz szerint valószínűleg ősi örökség az uráli korból, vö.: osztj. *per* 'vöröses hámréteg a nyír belső felén', szam.jur. *pīr'* 'a nyírkéreg vöröses belső kérge, a bendő nyálkahártyája, kenyérhéj'. (TESz) < magy. *bő-*: abszolút szótő + *-r,* osztj. *pe-* + *-r,* szam.jur. *pī-* + *-r'.*

Az osztják és a szamojéd adat idetartozik, azonban ez a tény egyáltalán nem igazolja a magyar szónak a feltételezett uráli nyelvi egységből való származását. A szócikk írója nem vett figyelembe egyetlen török adatot sem.

Ugyanakkor rokon a magy. *bagaria bagar-* töve és a magy. *írha* is. A TESz szerint a magy. ***bagaria*** oszmán-török eredetű, amely nem igazolt. A magy. ***írha*** pedig a TESz szócikk írója szerint német eredetű, amely szintén nem igazolt.

3.252. Kāšγ**.** ***tamgālā-*** 'pecsételni' ~ magy. ***tám****(pont),* ***nyom***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *tamgā-* 'pecsét' + *-lā:* denominális verbum képző.

Előfordul, hogy a jelen tudós álláspont szerint valamely jel jelentésű szó nem használatos a magyarban, de ismert az ÓT. -ben és az altáji nyelvekben. A nyelvészeti őstörténeti kutatásaim során azonban kiderült, hogy a dolog nem így áll. Pl. az ÓT. *tamga* és a magy. *nyom* igenévszó közötti genetikai kapcsolat tanúskodik egyrészt arról, hogy mindkettő ismert ’sajtó, nyomás, nyomtatás, nyom, lenyomat’ jelentésben, másrészt nem ’sajtó’ jelentésben, ám etimológiailag idetartozik a *támpont (tám + pont)* előtagja illetőleg a *támasz (táma- + -sz), támaszkodik (táma- + -sz + -kodik)* töve is. A *tamga*: nincs meg sem a TESz-ben, sem az Idegen szavak szótárában, de bőven adatolt az ótörökben, vö.: ÓT. ***tamγa*** ’sajtó, nyomás, nyomtatás, nyom, lenyomat, jelleg, sajátosság, veret, jel, jegy, jelzés’ (DTS:530), ÓT. ***tamγačï*** ’a pecsét őrzője’. (DTS:530) A ***tamγačï*** szerkezeti felépítése: *tamγa-*: szótő + *- čï:* foglalkozásnév képző.

Az ÓT. ***tamγala-*** ’bélyegezni, megjelölni, védjeggyel ellátni, hitelesíteni, megjelölést, jelzést, jelet, jegyet, ismertetőjelet, pecsétet tenni, helyezni, rakni, felállítani’ (DTS:530) Szerkezeti felépítése: *tamγa-:* szótő + *-la:* igeképző.

Az ÓT. ***tamγalïγ*** ’pecséttel, jellel, jeggyel bíró, rendelkező’ (DTS:530) A *tamγa-:* szótő + *-lïγ:* ’valamivel való ellátottság’-ot jelölő képzőből áll. A *tamga* egyéb kapcsolataira ld. ÓT *tamγalïq* ’kis ebédlő asztal’, *tamγaq* ’torok’, *tamγaqla-* ’nyakon ütni’ (DTS:530).

Az ÓT. *tamγa* összetartozik a csuv. ***tămxa*** (Ašm.) ’ua.’ szóval, amely nincs meg Jegorovnál, megvan azonban az elődje, a csuv. ***tumxa*** ’tamga, pecsét, bélyeg, jel’. Vö.: óujg. *tamga* ’jel, bélyeg’, csag. *tamka*, ujg., üzb., kirg., nog., k.kalp., alt., bask., tat. *tamga*, kaz. *taŋda*[3]*,* türkm. *tagma,* azerb., kum. *damga,* tuv., hak. *taŋma* ’pecsét, bélyeg’, vö.: mong. *tamga* ’ua.’. Vö.: perzsa

[3] A szónak csak a *taŋ-* töve tartozik össze a *tamga*-val, a *-da* elem képző.

tämga ’a mongol kánok nagy pecsétje, írás, amit ilyen pecséttel láttak el’. (JEGOROV 1964)

A földrajzi névi kutatások fényében a *tamga* genetikailag rokon olyan közszóval, amely a földrajzi nevekben is megvan. Ilyen, a *tamga* kapcsolatai között kulcsfontosságú csuvas *tukmak* közszó, a földrajzi névi *Tukmak* és alakváltozatai. Mint közszó: csuv. *tukmak* ’súlykoló, mozsártörő, mozsárütő, sulyok, fakalapács, verés, ütés’, ujg., oszm., gag., türkm. *tokmak,* alt. *tokpak, topkok,* ojr. *tokpok,* hak. *toxpax,* tuv. *dokpak,* üzb. *tukmok,* azerb. *toxmag,* bask., tat. *tukmak,* kirg. *tokmok,* kaz., k.kalp. *tokpak* ’súlykoló, mozsártörő, mozsárütő, sulyok, fakalapács’….(JEGOROV 1964)

Mint földrajzi név: ***Tukmak*** f. TB.146.: bask. T*ukmak,* or. *Tukmak* Beleb., az or. *Useń* bal oldali mellékfolyója.
< bask., or. *Tukmak* < *Tuk-*
+ *-mak.*

A *tukmak* szó gyakori a víznevekben, a forrással rendelkező, illetőleg elágazó folyó nevében fontos szerepe van a szempontunkból is, mert hozzá hasonló az elágazó fa, amelyből lehet bunkós végű fát, fakalapácsot készíteni. A *tukmak* olyan találkozási pontot jelöl, amely lehet folyó forrása, az egyik folyónak a másik folyóba vagy tóba való beletorkollásának a helye, a fa elágazásának a helye stb. Szerepéből adódóan több jelentést is magába foglal. Számos szó közül idetartozik a bask. *tamak* ’torok, (folyó) torkolat’ szó is, a magy. *tám-* tő, amely pl. a magy. *támpont* (*tám* + *pont*) előtagjával azonos. Velük rokon az oszm. *tam* ’éppen, pontosan’, cser. *tom* ’mag (lényeg)’ szó. A *tukmak* (*tuk-*+ *-mak*) a jelentés oldaláról nézve, mint találkozási pont, forrás, alapul szolgált a jel, az írás témakörében vizsgált szavaknak. A hangtan felől nézve pedig az ÓT. *tamga, tamak,* az oszm. *tam,* a magy. *tám* (vö. *támpont*) és a *támasz* (*táma-* + *-sz*) ige tövének formái az eredetibb *tukmak* két *k* hangjának a változásai során keletkeztek. A szókezdő *t-* változásának egyik eredményeképpen pedig a magy. *nyom* lett.

A - *lā* igeképző rokon a magy. *pecsétel* szó *-l:* igeképzőjével.

Idetartozik az or. *sžimat'* összenyomni' < *s-*: prefix + *žima-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző.
Rokon az or. *žim* 'nyomóerő, nyomás' szó is.

A *tamga* magyar jelentéstani megfelelője a ***nyomda*** szavunk nyomat jelentése, amelynek a töve a *nyom-,* s *–da* pedig névszóképző, rokon a ***nyomat*** *–t*-jével. Éppen ezért tanulságos figyelembe venni a TESz információit a magy. ***nyom*** szóról: 1. főnév: ’járás után visszamaradó jel a talajon, maradandóság, tartósság, valamely jelenség, állapot jele, hatása, nemzetség, egy lépésnyi távolság,, mód, kis mennyiség’, 2. ige: ’rászorít, nyomot hagyó eszközzel megjelöl, súlyával ránehezedik, taszítva, szorítva valahova juttat, (ki)sajtol, hátrányos helyzetbe juttat, súlya van, (írásművet) nyomtat, hirtelen mozdulattal tesz, dug’. Valószínűleg ősi örökség az ugor, esetleg a finnugor korból, a megfelelések azonban vitatottak. Vö.: zürj. *ńumir-, ńamir kerni* (*kerni* ’csinál’), cser. *ńumorgém* ’összenyomódik’.(TESz) A szó semmi esetre sem lehet ősi örökség sem az ugor, sem a finnugor korból. Az adatok más nyelvi kapcsolatokra utalnak.

A szó megvan a magyar tulajdonnevekben is, pl.: magy. ***Timok*** ’a Duna jobboldali mellékfolyója’. (KISS 1980), magy. ***Tamók*** csn. (KÁZMÉR 1993), ***Timka*** csn. (KÁZMÉR 1993), ***Timkó*** csn. (KÁZMÉR 1993), ***Tomka*** ld. *Tanka* csn. (KÁZMÉR 1993)

3.253. Kāšγ**.** ***karmālā- '***elrabolni' ~ magy. ***karom***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *karmā-: (< kar-*: abszolút szótő + *-mā:* képző) relatív szótő + *-lā:* denominális verbum képző.

Bár a csuvasban a relatív szótő nem köröm, karom jelentésben van meg, de a szó családjába tartozik a csuv. ***karmak*** 'elágazás, szétágazás, horog', ujg., tuv., kazak, tat. *karmak,* üzb. karmok, hak. *xarmax,* azerb. *garmag* ′elágazás, horgász horog', alt. *karma* 'beleakasztani valamibe, elvenni, elkapni, elragadni, megfogni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: abszolút szótő + *-mak:* képző, ujg., tuv., kazak, tat. *kar-* + *-mak*, üzb. *kar-* + *-mok,* hak. *xar-* + *-max,* azerb. *gar-* + *-mag,* alt. *kar-* + *ma*.

Idetartozik a csuv. ***karmaš, karmašlan*** 'kézzel kapaszkodni', csag. *karmaš* 'összekapcsolódni, csatlakozni, kapaszkodni, fogódzni, összecsapni, összekapni, egymásnak támadni, harcolni, küzdeni', *karmašyb* 'megragadva öt újjal, körmökkel', kirg. *karmaš* 'megragadni egymást, kapaszkodni, fogódzkodni, összecsapni, összekapni', alt. karman 'kézzel kapaszkodni, ragaszkodni, kapaszkodni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *karma-*: relatív szótő (< *kar-*: abszolút szótő + *-ma*: képző) + *-š*: kölcsönös igeképző, *karmaš-*: relatív szótő + *-lan*: deverbális verbum képző.

A magy. *karom* a TESzben a ***karmol*** címszónál található. A *karmol* 'körömmel felsért, kapar, váj, mar', (éles, hegyes tárgy, személy ilyen tárggyal) karcolást ejt, horzsol, firkál, (füst, fűszer, ital a torokban) karcoló, kaparó érzést okoz, szid, támadó kritikával illet, (hangszer húrját) körömmel mozdítja, pendíti', ***karom*** 'éles, hegyes, támadásra, kapaszkodásra alkalmas, erős, horgas állati köröm, elhanyagolt, hosszú emberi köröm'. A szócsalád tagjai magyar fejlemények. A karmol alakulásmódja vitatott. (TESz) < *karmo-*: (< *kar-*: abszolút szótő + *-mo)* relatív szótő + *-l*: denominális verbum képző, *karo-*: abszolút szótő + *-m*: képző.

A magy. ***köröm*** is idetartozik, a szó a TESz álláspontja szerint 'szaruképződmény az ujjak végén, egy fajta szembetegség, növénynevek elemeként', ***körmöl*** 'karmol, kap valami után, megkaparint, gépiesen ír, másol'. Ismeretlen ertedetű szócsalád. (TESz) < *körö-*: abszolút szótő + *-m*: képző, *körmö-*: relatív szótő + *-l*: denominális verbum képző.

A szótőhöz tartozik a magy. ***horog*** és a ***horgászik*** *horgá-* töve.

Idetartozik az or. ***kr'učok*** 'horog' szó is, amely átvétel.

A Kāšγ**.** ***karmālā-*** és a magy. ***karmol, körmöl*** alapvetően 'körömmel cselekszik, tesz, csinál valamit' jelentésű, ezért természetes, hogy a fenti igék egymással összetartoznak. Az elrablás, az elragadás is az ember, az állat,a madár körme segítségével történt. Természetes, hogy ezek az igék rokonok egymással, de külön az abszolút, a relatív szótövek és az igeképző is összetartozik, közös gyökerű. Egyik sem keletkezhetett az egyik vagy a másik nyelv külön életében.

Megjegyezzük, hogy a szavak elemeire bontásánál az abszolút szótövünk a *kar-, kör-, xar-* valójában a magy. *horog* szóval tartoznak össze és már azok is világosan képzett szavak, vö.: magy. *ho-*: abszolút szótő + *-rog*: képző.

3.254. Kāšγ**.** ***buŋ*** 'kőtörő kalapács, a földre esett nehéz tárgy hangja' ~ magy. ***bong***.

A kőtörő kalapács lényege, hogy az egy bunkós végű bot. Eredetileg a vízcsepp esésének a hangját utánozta, jelölte magát a vízcseppet, annak a jellemző tulajdonságait, idővel pedig rátapadt a hozzá hasonló alakú és funkciójú egyéb élőlényekre és tárgyakra is. Így kötődik hozzá a kőtörő kalapács neve és a hangutánzó szó. Ráadásul a kőtöréshez erős kalapács kell, ezért természetes, hogy a bunkó, a mag erejére van szükség. A szó rokonságába tartozik a törökségben és a magyarban

is számos szó.

A csuvas ***tukmak*** 'nagy fakalapács és török megfelelői is a szó családjába tartoznak, azonban ez esetben a Kāšγ***. buŋ*** formához a magyar alakok állnak közelebb.

Idetartozik a magy. ***bong*** hangutánzó eredetű. A TESz a méhek, darazsak hangjára vezeti vissza.

A magy. ***bunkó*** 'csomó, vastag, súlyos feje a botnak, bunkósbot'. Bizonytalan eredetű. (TESz) Eredetibb változata a *bütyök*.

3.255. Kāšγ***. baŋ sigtādī*** 'könnyet ejtett' ~ magy. ***bunkó; sírt***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ***.*** *baŋ* ld. *tam* 'vízcsepp'; *sigtā-*: relatív szótő (< *sig-*: abszolút szótő + *-tā*: igeképző) + *-dī:* múlt idő jele.

A szókapcsolat első tagjához (*baŋ*) a bunkó, a csomó, a bucka, a vízcsepp jelentésű szavak kötődnek, ez esetben a vízcsepp jelentés az érvényes. A második tag pedig azt jelenti, sírt.

A magy. ***sírt*** (< *sír-*: relatív szótő + *-t*: múlt idő jele) szerkezeti felépítésű. A magy. *sír* '(ember fájdalom, düh, egyéb érzelmi megrázkódtatás hatására) (panaszos hangot adva) könnyezik, (állat) elnyújtott, panaszos hangot ad, kesereg, panaszkodik, (hangszer, zene, vers) fájdalmat kifejezve szól, (szél) zúg, (tárgy) nyikorgó hangot ad, (víz, nedves fa, más anyag) síráshoz, nyöszörgéshez hasonló hangot ad'. Hangutánzó eredetű. (TESz) < *sí:* abszolút szótő + *-r:* képző.

A szó igenévszó volt, ezért rokona a magy. ***sír*** 'temetkezésre szolgáló gödör illetőleg a fölé emelt halom'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *še·ye:rlä* 'temető', *šüγa·r, šüγä·r* (< *sig-*: abszolút szótő + *-tā*: igeképző) 'sír'. (TESz) < magy. *sí:* abszolút szótő + *-r:* képző, (< *sig-*: abszolút szótő + *-tā*: igeképző), cser. *še·ye:r-*: relatív szótő (< cser. *še·ye-:* abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-lä:* képző, *šüγa·-* + *-r, šüγä·-* + *-r.* Az adatok idetartoznak, azonban nem igazolt, hogy a magyar szó finnugor eredetű lenne. A relatív szótövek világosan alakváltozatai egymásnak, vö.: Kāšγ***.*** *sigtā-,* cser. *še·ye:r-, šüγa·r, šüγä·r,* magy. *sír.*

Az is látható, hogy hangtanilag a magy. hosszú magánhangzó (*-í-*) előzménye -VkV- (> -VγV- > *-VwV- > *-VVV- > -VV-) triftongus volt. Az *-r* pedig eredeti *-t* fejleménye, amelyet őriz Kāšγari adata. A múlt idő jele is közös gyökerű a magyarban és Kāšγarinál.

Az abszolút szótő összetartozik a *szeg* főnévvel s a *sír* ezzel ellátott akár gödör, akár domb. A gödörnek a legmélyebb pontja és a domb legmagasabb pontja az elnevezésben ugyanaz, a többi ehhez tartozik. Az ige pedig a forráscseppel való tevékenységet jelöli. Könnyezéskor a vízcsepp megszületik eleink gondolkodása szerint. Kāšγarī *-tā* képzője az eredeti *t-* kezdő mássalhangzót tartalmazza, a magyarban ennek a fejleménye (*-t* > *-δ* > *-r*) van meg.

3.256. Kāšγ***. taŋ*** 'egyenlőség, hasonlóság' ~ magy. ***mint***.

Eleink a nyelv teremtésekor és tovább fejlesztésekor mindig a forrásból, a magból indultak ki, az volt az egy, az egyetlen, az egyforma, ahhoz hasonlítottak, viszonyítottak mindent.

Ezt a gondolkodásmódot igazolja a csuv. ***pĕr pek, pĕr tan*** 'egyenlő' kifejezés, ahol a szókapcsolat első tagja az 'egy' számnév, a második tagja pedig a *pek* 'mint', a *tan* 'egyenlő, egyforma' szó. Mindkettő alakváltozata Kāšγ***. taŋ*** 'egyenlőség, hasonlóság' szavának.

Jegorov szerint a csuv. ***tan*** 'egyenlő, egyforma', ÓT., MK., kirg., kazak, ojr. *teŋ,* ujg. *teŋ,* üzb., csag. *teng,* azerb. *ten,* jak. *teŋ,* bask., hak. *tiŋ,* tuv., türkm. *deŋ* 'egyenlő, egyforma, hasonló', Zamahš. *teng* 'egyforma, egyenlő mértékű'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a magy. *mint* szó *min-* töve is. A TESz szerint a magy. ***mint*** 'ahogy, amint, amennyire, minél ... annál, mennyivel, mikor, mihelyt, hogyan, körülbelül, mennyiért, hasonlító mondatok kötőszavaként, például (felsorolásban), minőségében, gyanánt'. Megszilárdult ragos alakulat, a mi névmásból jött létre *-t* határozóraggal. (TESz)

A TESz álláspontjából annyi igazolható, hogy a *-t* határozórag, azonban a szótőnek, a *min* alapjául nem a névmás, hanem a mag jelentésű szó szolgált. Az is tény, hogy a névmásnak is ez a szó az alapja, ezért kötődnek egymáshoz.

A török és magyar szavakkal közös gyökerű az ang. ***then*** 'mint' szó.

3.257. Kāšγ**.** ***taŋ*** 'szita' ~ magy. ***szita***.

A szó jelentésénél fogva összetartozik a ***szűr, szűz*** szavakkal és magával a *szita* szóval. Rokona az or ***sito*** 'szita' is. A magyar szó azonban nem lehet szláv eredetű, mint ahogyan azt a TESz állítja.

Idetartoznak a török nyelvi adatok is. A csuv. ***ala*** 'szita', ojr. *elgek*, kirg. *elgek*, *elek,* ujg. *eglek,* AFT., azerb. *elek,* kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm. *elek*, tuv. *elgeeš,* üzb. *elak,* hak. *ilgek,* bask., tat. *ilek* 'szita', vö.: mong. *eleg* 'ua.'. < csuv. *ala* 'szitálni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *a-*: abszolút szótő, ojr. *e-* + *-lgek*, kirg. *e-* + *-lgek*, *e-* + *-lek,* ujg. *eg-* + *lek,* AFT., azerb. *e-* + *-lek,* kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm. *e-* + *-lek*, tuv. *elgee-*: relatív szótő + *-š:* képző, üzb. *e-* + *-lak,* hak. *i-* + *-lgek,* bask., tat. *i-* + *-lek,* mong. *e-* + *-leg*.

A csuv**.** ***ala***, dial. ***alla*** 'szitálni, szitán átengedni' (lisztet, magot), MK. *elke,* Zamahš., alt., ojr. *elge,* AFT., azerb. *ele*, tuv. *egle,* hak. *ilge,* bask., tat. *ile*, kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm., kirg. *ele,* üzb. *ela* 'megszűrni, szitálni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *a-*: abszolút szótő + *-la*: képző, *al-*: relatív szótő (< *a-*: abszolút szótő + *-la*: képző) + *-la*: igeképző, MK. *e-* + *-lke*, Zamahš., alt., ojr. *e-* + *lge,* AFT., azerb. *e-* + *-le,* tuv. *eg-* + *-le,* hak. *i-* + *-lge*, bask., tat. *i-* + *-le*, kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm., kirg. *e-* + *-le*, üzb. *e-* + *-la*.

A magy. ***szita,*** ld. ***szitál*** 'csepereg, szemerkél (eső)'. Szláv eredetű, vö.: blg. *síto*, szb-hv. *sito,* szln. *sito,* szlk. *szito*, or. *sito* 'szita'. (TESz) Az átvétel fordítva történt, a szlávba a magyarság rokonaitól, őseitől került a szó.

A fenti szavak magukban hordozzák a 'lyuk, nyílás, rés' jelentést is, ezért természetes, hogy a szócsaláddal összefügg a csuv. ***alăk*** 'ajtó, nyílás' szó, továbbá az ***an*** 'ereszkedni' is. E szavak szerkezeti felépítése és hangtani oldalról is összhangban van a *szita* stb. szavakkal, vö.: csuv. *a-*: abszolút szótő + *-lăk*: képző, csuv. *a-*: abszolút szótő + *-n*. Ez utóbbinak rokona a magy. *enged eng-* töve, az előbbinek pedig a magy. *ajtó* szóból az *aj-* 'nyílás' szó.

Hangtanilag az eredeti szókezdő *t-* volt (vö.: Kāšγ**.** *taŋ,* csuv. *tan* és társai), amelynek fejleményei az *s-* (ld. magy. *szűr, szűz, szita, száj, szád*): *t-* > *th-* > *s*. Másik irányú változás eredményeként tűnt el a szó elején a mássalhangzó: *t-* > *δ-* > *w-* > V- > 0- (vö.: csuv. *ala* és társai, csuv. *alăk, an,* magy. *enged enge-* töve, *ajtó aj-* töve).

A képzők kezdő mássalhangzója minden esetben eredeti *t-* (vö.: magy. *szita*) fejleménye, így *-n* a Kāšγ**.** *taŋ (< *tang, tank,* csuv. *an,* magy. *enged*) esetében, *-l* a török adatokban (vö.: csuv. *ala, alăk*), *-z* (vö.: magy. *szűz*), *-r* (vö.: magy. *szűr*): *t-* > *δ-* > 1. *l-*, 2. *-z,* 3. *-r.*

3.258. Kāšγ. ***sabanlā-*** 'szántani' ~ magy. ***szánt***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *saban-*: relatív szótő + *-lā:* denominális verbum képző.

Rokona a magy. ***szánt*** ige, ld. még *szántó, szántás, szántódik, számlik* 'szántódik, az ekevastól porhanyul és barázdákba hasítódik a(a föld)'. Ismeretlen eredetű szócsalád'. (TESz) < magy. *szán-*: relatív szótő + *-t*: igeképző (denominális verbum képző).

A magy. *szánt* hosszú magánhangzója triftongus eredetű, amely megvan Kāšγarinál, vö.: *saban* (*-aba-*).

Tövében benne van a csuv. ***suxa*** 'eke', tat. s*uka,* bask. *huka,* kazak, k.kalp. *soka* 'eke'. (JEGOROV 1964)

Szókezdő mássalhangzó nélküli alak a csuv. ***aka*** 'szántóföld, régi kétkerekű faeke (saban)'. (JEGOROV 1964)

Rokon a csuv. ***ak*** 'vetni', bask., tat. 'megművelni a földet', bask., tat. *ig* 'megművelni a földet', MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm. *ek,* AFT, azerb. *ek* 'vetni', csuv. *akăn*, MKI. *ekil,* kirg., kazak. *ekil,* 'elvetve, felszántva lett', ujg., oszm. *ekin,* kirg. *egin* 'vetemény, bevetett, felszántott mező', kazak *eginši* 'földműves, szántó', tat. *igenče* 'földet szántó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ak,* bask., tat. ig, bask., tat. *ig,* MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm. *ek,* AFT, azerb. *ek,* csuv. *akă-* + *-n:* képző, MKI. *eki-* + *-l:* képző, kirg., kazak. *eki-* + *-l,* ujg., oszm. *eki-* + *-n,* kirg. *egi-* + *-n*, kazak *egin-:* relatív szótő + *-ši:* foglalkozásnév képző, tat. *igen-:* relatív szótő + *-če:* foglalkozásnév képző.

A szó a magy. ***szeg*** 'vág' rokona, hiszen a cselekvés és az eszköz, amivel végrehajtják ugyanazon megnevezésű. A tör. *saban* már képzett alak, tövében a magy. ***szab*** 'vág, hasít' van meg.

Idetartozik a magy. ***eke*** 'szántásra használatos mezőgazdasági eszköz, ekealja mint régi földmérték'. Ótörök eredetű, vö.: csuv. *aka* 'eke'. (TESz) A magyar szónak az ótörökből való kölcsönzése nem igazolt. Az egyezés a közös gyökér, a közös, rokon nyelvi eredet miatt van.

A magy. *eke* és társainak alakváltozata az or. ***paxat′*** 'szántani' töve a *paxa-,* ugyanakkor összetartozik a magy. *bök* igével. Az or. *paxar′* 'földműves, szántóvető' szerkezeti felépítése: *paxa-:* szótő + *-r′*: foglalkozásnév képző. A ***paxa*** és az or. ***soxa*** (cirill: ***coxa)*** 'primitív eke, faeke, karó cölöp, ágas' hangtani alakváltozatai egymásnak.

Hangtani oldalról nézve a szókezdő mássalhangzók és a hanghiány eredeti *t-* fejleményei: *t-* > 1. *th-* > 1.1. *s-/sz-*; 1.2. *φ-* > *p-*; 2. *δ-* > *w-* > *V-* > *0-*. *A* Kāšγ. *sabanlā-* és a magy. *szánt -n*-je olyan *-nk-* (< *-tk-*) kapcsolat fejleménye, ahol a *-k-* zárhang eltűnt (*-k-* > *-γ-* > *-w-* > *-V-* > *-0-*). Más esetekben az *-n-* tűnt el és a *-k-* réshangúsodott (*-k-* > *-x-*) vagy zöngésesett *(-k-* > *-g-).*

3.259. Kāšγ**.** ***jagirlā-*** 'felvakart sebet gyógyítani' ~ magy. (*gyógy*)***ír***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jagir-:* relatív szótő *(*< *jagi-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-lā:*

képző.

Eredetileg nómen-verbum volt, ezért a névszói és az igei jelentésű szavak egyaránt beletartoznak a szó családjába. Rokon lehet a következő törökségben ismert szavakkal, vö.: csuv. ***čir*** 'betegség, elégtelenség', tat. *čir* 'betegség', *čirle* 'fájni, betegnek lenni', *čirle* 'beteg', bask. *sir* 'betegség', *sirle* 'fájni, betegnek lenni', *sirle* 'beteg, nyavalyás', kirg. *čer ′*rossz daganat', kirg. *čer,* kazak *šer* 'bánat, fájdalom, nyomott állapot', kazak *šer* 'idült betegség', azerb. *čerle* 'fájni, betegnek lenni, kínzottnak lenni', *čerlet* 'kétségbeesésig jutni', 'végtelenségig kínozni', alt. *čeer ′*himlő, köhögés, fulladás'. (JEGOROV 1964) < csuv. *či-*: abszolút szótő + *-r,* tat. *či-* + *-r, čir-*: relatív szótő + *-le*: képző, *čir-* + *-le, si-*: abszolút szótő + *-r, sir-*: relatív szótő + *-le*: képző, *sir-* + *-le,* kirg. *če-* + *-r*, kirg. *če-* + *-r,* kazak *še-* + *-r,* kazak *še-*: abszolút szótő + *-r,* azerb. *čer-*: relatív szótő (*če-* abszolút szótő + -r: képző) + *-le*: képző, *čerle-*: relatív szótő (< *čer-*: relatív szótő + *-le*: képző) + *-t*: képző, alt. *čee-:* abszolút szótő + *-r*: képző.

Amennyiben őseink úgy gondolkodtak, hogy 'egészségessé tesz' és nem a betegséggel, a sebbel csinál valamit, akkor nem a seb, hanem az egészség szó szolgált alapul. Ez esetben a következő török szavak tartoznak össze a relatív szótővel, vö.: csuv. *čĕrĕ* '1. élő, élénk', ÓT., alt., hak. *tirig,* MK., Zamahš., AFT., ujg., üzb. *tirik,* kirg. *tirüü,* kazak, k.kalp. nog. *tiri,* ojr. *tirü,* azerb., oszm. türkm. *diri,* bask., tat. *tere,* tuv. *dirig* 'élő, élénk, harcos'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čĕ-*: abszolút szótő + *-rĕ*: képző, ÓT., alt., hak. *ti-* + *-rig,* MK., Zamahš., AFT., ujg., üzb. *ti-* + *-rik*, kirg. *ti-* + *-rüü,* kazak, k.kalp. nog. *ti-* + *-ri,* ojr. *ti-* + *-rü,* azerb., oszm. türkm. *di-* + *-ri,* bask., tat. *te-* + *-re*, tuv. *di-* + *-rig*.

Elvileg a relatív szótő kapcsolatos lehet a csuv. ***čĕrĕ*** 'nedves, vizes, nyers, friss, nem főtt, nem sült', azerb. *čij diri*, alt. *čij,* oszm. *ter* 'nedves, nyers, friss', polovec *čijik* 'nedves', vö.: perzsa *tär* 'vizes, nedves, friss'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čĕ-*: abszolút szótő + *-rĕ:* képző, azerb. *čij di-* + *-ri*, alt. *čij,* oszm. *te-* + *-r,* polovec *či-* + *-jik,* perzsa *tä-* + *-r.*

Az egészséges élő ember, állat, növény az élő, a folyó vízhez hasonló, amely közvetlenül a forráshoz tartozik. Ebből következik, hogy a Kāšγ. *jagirlā-* 'felvakart sebet gyógyítani' szavával összetartozhat a csuv. ***čĕrĕl*** 'élővé tenni, feléledni, helyrejönni a betegségből, visszaállítani az egészségét', *čĕrt* 'élővé tenni, meggyógyítani', ÓT., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., csag., kum. *tiril,* bask., tat. *terel,* alt. *teril,* oszm., tuv. *diril*, azerb., türkm. *dire* 'élővé tenni, felélleszteni, egészségessé tenni', kirg., kazak, k.kalp., nog., ujg., kum. *tirilt,* bask., tat. *terelt*, alt. *terilt,* azerb. *dirilt,* türkm. *direlt,* üzb. *tiriltir,* csag. *tirit,* jak. *tirier* 'élővé tenni, felélleszteni, egészségessé tenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čĕrĕ-*: relatív szótő (< *čĕ-:* abszolút szótő + *-rĕ:* képző) + *-l:* denominális verbumképző, *čĕr-* + *-t,* ÓT., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., csag., kum. *tiri-*: relatív szótő (< *ti-*: abszolút szótő + *-ri:* képző) + *-l*: denominális verbumképző, bask., tat. *tere-* + *-l,* alt. *teri-* + -l, oszm., tuv. *diri-* + *-l*, azerb., türkm. *di-*: abszolút szótő + *-re*: képző, kirg., kazak, k.kalp., nog., ujg., kum. *tiril-*: (< *tiri-*: relatív szótő + *-l*: képző) relatív szótő + *-t*: deverbális verbumképző, bask., tat. *terel-* + *-t,* alt. *teril-* + *-t*, azerb. *diril-* + *-t*, türkm. *direl-* + *t*, üzb. *tiril-* + *-tir,* csag. *tiri-* + *-t*, jak. *tirie-* + *-r.*

Idetartozik a magy. ***ír*** '(gyógyító, ritkábban rontó hatású) kenőcs vagy folyadék (külsőleg használt orvosságként), különféle gyógyító hatású növények elnevezéseként, sebkötés, beteg testrészre helyezett gyógyító szer'. Vitatott eredetű. 1. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *tēr* 'orvosság', *tērpi* 'kenőcs, pép', osztj. *terep* 'csalétek'. 2. Szóhasadás eredménye, az *ér* 'vérér' főnév elkülönült változata. (TESz) < magy. *í-*: abszolút szótő + *-r*: képző, vog. *tē-* + *-r, tē-* + *-rpi* 'kenőcs, pép', osztj. *te-* + *-rep.*

Nem igazolt az, hogy a magyar szó ősi örökség az ugor korból. Az sem elfogadható, hogy szóhasadás eredménye oly módon, hogy az *ér* főnév elkülönült változata. A vog. *tēr* világosan összetartozik a fenti török adatokkal illetőleg azoknak az első relatív tövével. A szókezdő eredeti *t*-t vagy megtartották, vagy valamely fejleménye (*j-, d-, č-, š-, s-, 0-*) szerepel. A magy. *ír* szóban a szókezdő mássalhangzó elenyészett. Megvan azonban a fejleménye a szintén idetartozó magy. ***var*** 'seb' szóban.

3.260. Kāšγ**.** ***tutuklā-*** 'kiherélni' ~ magy. ***ír***(mag).

Szerkezeti felépítése: *tutuk-:* relatív szótő + *-lā:* képző.

A relatív szótő olyan névszó, amely a 'tasak, here, tojás' jelentésű szavakkal tartozhat össze, vö.: **3.397.** Kāšγ. ***tagār*** 'búzának a zsákja', **3.465.** Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó'. Ehhez denominális verbum képző járult.

A relatív szótőnek rokona a csuv. ***vără*** és a ***vărlăx*** 'mag' relatív töve (*văr***)**, ld. még ÓT., Zamahš., üzb. *urug*, kirg., *uruk,* ujg. *urug* 'mag, törzs, nemzetség', kazak, k.kalp. *uryk,* tuv. *üre* 'mag, sperma, magzat, embrió', nog. *urlyk,* tat. *orlyk*, bask. *orlok* 'mag', nog. *urlykla* 'megtermékenyíteni', tofalar *urug* 'gyerek'. (JEGOROV 1964) < csuv. *vă-*: abszolút szótő + *-ră*: képző, *văr-*: relatív szótő + *-lăx*: képző, ÓT., Zamahš., üzb. *u-*: abszolút szótő + *-rug:* képző, kirg., *u-* + *-ruk*, ujg. *u-* + *-rug,* kazak, k.kalp. *u-* + *-ryk*, tuv. *ü-* + *-re,* nog. *ur-*: relatív szótő + *-lyk:* képző, tat. *or-* + *-lyk*, bask. *or-* + *-lok*, nog. *urlyk-*: relatív szótő (< *ur-*: relatív szótő + *-lyk*: képző) + *-la*: igeképző, tofalar *u-*: abszolút szótő + *-rug*: képző.

Hozzátesszük, hogy az *-r* mássalhangzó megfeleléseként más alakváltozatokban *-z* van, ilyen az oszm. ***öz*** 'lényeg'.

Idetartozik a csuv. ***šămarta*** 'tojás (madáré), here', AFT., azerb., oszm *jumurta,* türkm. *jumurtga,* bask. *jomortka,* tat. *jomyrka,* nog. *jumyrtka,* kirg. *žumurtka,* kazak *žumyrtka,* alt., ojr. *d'ymyrtka,* hak. *nymyrxa,* Zamahš. *jumurtka* 'tojás, here', vö.: kirg. *žumuru* 'kerek, gömbölyű', ld. csuv. *čămăr* 'gömbalakú, kerek'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šămar-: (*< *šăma-*: abszolút szótő + *-r:* képző) relatív szótő + *-ta:* képző, AFT., azerb., oszm *jumur-* + *-ta,* türkm. *jumur-* + *-tga,* bask. *jomor-* + *-tka,* tat. *jomyr-* + *-ka,* nog. *jumyr-* + *-tka,* kirg. *žumur-* + *-tka,* kazak *žumyr-* + *-tka,* alt., ojr. *d'ymyr-* + *-tka,* hak. *nymyr-* + *-xa,* Zamahš. *jumur-* + *-tka,* kirg. *žumu-:* abszolút szótő + *-ru:* képző, csuv. *čămă-* + *-r.*

Rokona a magy. ***ikra, ivar.*** Az előbbit szláv eredetűnek, az utóbbit nyelvújítási szónak tartják helytelenül.

A magy. ***here*** csak akkor tartozna ide, ha a szókezdő *h-* bizonyíthatóan eredeti *t-* fejleménye. A TESz adatai *k-* szókezdőjű példák, vö.: magy. *here* 'hím emlősállat, férfi páros ivarmirigye, nem dolgozó, hímnemű méh, mások munkájából élő személy, ingyenélő, dongó, darázs, bögöly, lóhere, lucerna, mén, herélt ló hímvesszője, '. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kär* 'hím, rénbika', *kēr* ′ua.', osztj. *kar* ′ua.', zürj. *kìr* 'kankutya', fi. *koira* 'kutya', szam.jur. *xòra* 'hím, vad rénbika, bika, csődör, kos, a hal teje', jeny. *kuδ, kura* 'heréletlen rén', tvg. *kùru* 'ua.', szelk. *kor-hir* 'bika' (*hir* 'tehén'), kam. *kora, kōra* 'ökör, hím (állat). (TESz)

Idetartozik a magy. ***ír***(mag) és a magy. ***tasak,*** amely a TESz szerint 'táska, zacskó, boríték, süveg, doboz, gyufásdoboz, zacskószerű képlet, képződmény a szervezetben'. Magyar fejlemény a *táska* szóalakból lett a *tasak* forma. (TESz)

Ez utóbbi eredeztetés nem igazolható.

A csuv. ***tatăl*** nincs meg Jegorovnál, megvan azonban a csuv. ***tat*** 'tépni stb.', azerb. *did* 'tépni', oszm. *dit* 'szálakra szétszedni', tépni', kirg. *tyt* 'cibálni, tilolni, nyűni'. (JEGOROV 1964) Ezek alakváltozatai a Kāšγ. *tutuk* relatív szótőnek.

Ugyanakkor a Kāšγ. *tutuk* relatív szótővel összetartozik a csuv. ***tatăk*** 'vágat, darab'. Jegorov a továbbiakban *k-* kezdetű szavakat hoz, amelyek nem ide, hanem a *k-* kezdetűek csoportjába tartoznak. A *k-* kezdetű szavak etimológiájukat illetően nem lehetnek rokonaik a csuvas *tatăk* szónak. Szerkezeti felépítése: *ta-*: abszolút szótő + *-tăk*: képző.

3.261. Kāšγ**.** ***žaruklā-*** 'türk cipőt felvenni' ~ magy. ***saru.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žaruk-:* relatív szótő + *-lā:* denominális verbum képző.

A relatív szótővel rokon számos török nyelvi adat és a magy. ***saru*** 'szíjakkal, pántokkal a lábhoz erősített bőrtalp, valaminek a megfogásához, alátámasztásához alkalmas szerkezet'. A szó a TESz szerint ótörök eredetű, vö.: Kāšγ., AH. *čaruq,* oszm. *çarı,* bask. *sarïq,* kaz. *šarïq,* kirg. *čarïq,* üzb. *čarik* 'egy fajta lábbeli'. < *čar-* 'körülteker' ige származéka. Vö.: mong. *čarux,* perzsa *čārūq,* osz. *cyryq,* arab *šarh,* or. *čary, čarki, čaryki* 'egy fajta lábbeli'. (TESz) < Kāšγ., AH. *ča-*: abszolút szótő + *-ruq*: képző, oszm. *ça-* + *-rı,* bask. *sa-* + *-rïq,* kaz. *ša-* + *-rïq,* kirg. *ča-* + *-rïq,* üzb. *ča-* + *-rik, ča-* + *-r-,* mong. *ča-* + *-rux*, perzsa *čā-* + *-rūq*, osz. *cy-* + *-ryq*, arab *ša-* + *-rh*, or. *ča-* + *-ry, ča-* + *-rki, ča-* + *-ryki.*

A sarunak két fő jellemzője is van. Az egyik, hogy a lábszáron tekerve van, a másik pedig az, hogy járnak benne. Ezért természetes, hogy egyaránt a szó családjába tartozik a *csavar* ige és az 'árok, gyalog' főnév. Eredetileg nómen-verbum volt s a mai napig használatos mind az igei, mind a névszói jelentésben. A szó gyakran a vízmeder, árok szóval tartozik össze, mert a víz ebben jár s a mintát eleink innen vették. Hangtanilag a szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* fejleménye, vö.: magy. *teker.* A szókezdők a *t-* > *č-* > *š-* illetőleg *t-* > *th-* > *s-* változások eredményei. a szókezdő *s-(š-*), *č-, s-. c-* eredeti *t-* fejleménye.

Az idevonható szavak 'láb' jelentésűek is, vö.: csuv. ***śyr, śyran*** 'árok, patak, szakadék', csuv. ***śuran*** 'gyalog' és török megfelelőik.

Ld. még **3.459.** Kāšγ. ***sarū-*** 'felcsavarni', amelynek rokona a magy. ***csavar.***

3.262. Kāšγ**.** ***baduklā-*** 'nagynak lenni' ~ magy. ***nagy***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *baduk-:* relatív szótő + *-lā:* denominális verbum képző.

A mong. ***ölöktsin*** 'női, nőstény' (nagy fajta ragadozókra), *kara ölöktsin nokhai* 'fekete nagy nőstény kutya' jelentésű, ahol az *ölöktsin* összetett szó: *ölök* 'nagy' + *tsin* 'nő'. Az előtag összetartozik a magy. *első el-* elemével, az or. *velik*(*ij*) 'nagy', *bol*'(*šoj*) 'nagy' szó *velik-*, *bol-* tövével, csuv. ***pysăk*** 'nagy', Zol. bl. *bädűk* 'nagy', Zamahš. *bödük '*magas, nagy', balk., karacs., kum. *bazyk '*széles, vastag', hak. *pözik,* ujg. *büjuk* 'magas, nagy, hatalmas', s.ujg. *pezik '*nagy, hatalmas, fontos', mong. *büdüün '*széles, vastag, felnőtt, idősebb'. (JEGOROV 1964). < mong. *ö-*: abszolút szótő + *-lök:* képző, magy. *e-*: abszolút szótő + *-l*: képző, or. *ve-*: abszolút szótő + *-lik*: képző, csuv. *py-:* abszolút szótő + *-săk:* képző, Zol. bl. *bä-* + *-dűk,* Zamahš. *bö-* + *-dük,* balk., karacs., kum. *ba-* + *-zyk*, hak. *pö-* + *-zik,* ujg. *bü-* + *-juk,* s.ujg. *pe-* + *-zik,* mong. *bü-* + *-düün.*

Idetartozik az oszm. ***büjük*** (< *bü-*: abszolút szótő + *-jük*: képző) 'nagy', magy, ***bődületes*** szó *bődü-* relatív töve (< *bő-*: abszolút szótő + *-dü-*: képző) s a magy. ***nagy*** (*nad'*) (< *na-*: abszolút szótő + *-gy/-d'*: képző) 'ua.' szó is. Miután eleink úgy gondolkodtak, hogy az első és egyetlen a forrás, a mag volt, amely mindent tartalmaz, ezért nagy is, természetes, hogy szerkezetileg és hangalakilag is összefüggnek a 'forrás, folyó' szavakkal, vö.: bask *bulak,* tat. *bolak* 'folyó' stb. A magy. *nagy* szót a TESz bizonytalan eredetűnek, talán finnugor nyelvi ősi örökségnek tartja megalapozatlanul, ráadásul a hozott példák sem közvetlenül tartoznak ide.

Rokonok tehát a Kāšγ***. baduk,*** a magy. ***nagy,*** a magy. *bődületes* ***bődü-*** töve, a magy. ***bazi*** 'nagyon nagy', or. ***velik*** és az or. *bol'šoj* ***bol'-*** töve.

3.263. Kāšγ***. kužuklā-*** 'fenékre verni' ~ magy. ***gerinc, görény***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kužuk-:* relatív szótő 'fenék, hátsó rész' + *-lā-:* képző.

Eleink jól ismerték az élőlények, így az állatok testi felépítését is. Logikus, hogy a gerinc folytatója a farok s itt van a fenék is. Következésképp természetes, hogy a gerinc, a farok és a fenék megnevezése lehet ugyanaz. Így tartozik össze a Kāšγ. *kužuk-* relatív szótő és a magy. *gerinc* valamint a *görény* szó. Az állat ugyanis a farkáról kapta az elnevezést. A szót számos nyelvben használják.

A mong. ***k'ürene*** és a magy. *görény* rokonok. A TESz szerint a magy. ***görény*** 'a macskánál kisebb ragadozó állat, amely veszélyben átható bűzt bocsát ki magából'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, megfelelője a mai csuvasban nincs meg. Vö.: CC. *kara qüzen*, bask. *köδεn,* kirg. *küzön,* hak. *küzen,* tuv. *küzen* 'görény, menyét', mong. *kürene*, mandzsu *kurene* 'ua.' (TESz). < magy. *gö-*: abszolút szótő + *-rény*: képző, CC. *kara '*fekete', *qü-*: abszolút szótő + *-zen*: képző, bask. *kö-* + *-δεn,* kirg. *kü-* + *-zön,* hak. *kü-* + *-zen,* tuv. *kü-* + *-zen,* mong. *kü-* + *-rene*, mandzsu *ku-* + *-rene.* Az adatok idetartoznak, azonban a magyarban a kölcsönzés nem igazolt.

Az állat a farkáról kaphatta az elnevezést s a farok szó a csuvasban ***xüre, xĕvre*** 'farok, kormány', vö.: MK. *kudruk*, csag., ujg., üzb., kirg., oszm., karacs., kum., alt. *kujruk,* kaz., k.kalp., nog. *kujryk*, tat. *kojryk*, bask. *kujruk,* azerb. *gujrug,* türkm. *gujruk,* hak. *xuzurux,* tuv. *kuduruk,* jak. *kuturuk,* mong. *xudurga,* vö.: *kudur* 'farokkal irányítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xü-*: abszolút szótő + *-re*: képző, *xĕv-* + *-re,* MK. *kud-* + *-ruk*, csag., ujg., üzb., kirg., oszm., karacs., kum., alt. *kuj-* + *-ruk,* kaz., k.kalp., nog. *kuj-* + *-ryk*, tat. *koj-* + *-ryk*, bask. *kuj-* + *-ruk,* azerb. *guj-* + *-rug,* türkm. *guj-* + *-ruk,* hak. *xuzu-* + *-rux,* tuv. *kudu-* + *ruk,* jak. *kutu-* + *-ruk,* mong. *xudu-* + *-rga.*

A *görény* szavak szerkezeti felépítése ugyanaz: mong. *k'ü-* + *-rene,* magy. *gö-* + *-rény,* CC. *kara qü-* + *-zen*, bask. *kö-* + *-δεn,* kirg. *kü-* + *-zön,* hak. *kü-* + *-zen,* tuv. *kü-* + *-zen,* mong. *kü-* + *-rene*, mandzsu *ku-* + *rene.*

A szótövek alakváltozatai úgy függnek össze, hogy az eredeti szókezdő *k-* részben megmaradt, vö.: mong. *k'ü-,* bask. *kö- ,* kirg. *kü-,* hak. *kü-,* tuv. *kü-,* mong. *kü-,* mandzsu *ku-* (vö.: '*görény),* MK. *kud-,* csag., ujg., üzb., kirg., oszm., karacs., kum., alt. *kuj-,* kaz., k.kalp., nog. *kuj-,* tat. *koj-,* bask. *kuj-,* tuv. *kudu-,* (vö.: 'farok'), részben *k-* > *x-* réshangúsodás történt: csuv. *xü-, xĕv-,* hak. *xuzu-,* mong. *xudu-,* valamint *k-* > *g-* zöngésedés: magy. *gö-*, azerb. *guj-,* türkm. *guj-*.

A szótő második mássalhangzója eredeti *-t-* volt, vö.: jak. *kutu-,* amely zöngésedhetett (*-t-* > *-d-*) vö.: MK. *kud-,* tuv. *kudu-,* mong. *xudu-,* zöngésedett, palatalizálódott és réshangúsodott (*-t-* > *-d'-*

> *-j-*): csag., ujg., üzb., kirg., oszm., karacs., kum., alt. *kuj-,* kaz., k.kalp., nog. *kuj-,* tat. *koj-,* bask. *kuj-,* azerb. *guj- ,* türkm. *guj-, z*öngésedett, réshangúsodott: *-t-* > *-δ-* > 1. *-w-* > 1.1. *-v-* (csuv. *xĕv-*) 1.2. *-V-* > *-0-* (csuv. *xü-,* mong. *k'ü-,* magy. *gö-,* CC. *qü-,* bask. *kö-,* kirg. *kü-,* hak. *kü- ,* tuv. *kü-,* mong. *kü-,* mandzsu *ku-*) 2. *-z- (*hak. *xuzu-* + *-rux).*

Úgy tűnik, hogy a fenti abszolút szótövek egybeesnek az első relatív szótővel. A második elem a képző, kezdő mássalhangzója eredeti *t-* volt, amelynek csak a fejleményei szerepelnek a 'gödény' és a 'farok' szavakban. A *t-* zöngésedett és réshangúsodott (*t-* > *δ-*): bask. *-δεn,* tovább változott (*t-* > *δ-* 1. *r-*): csuv. *-re,* MK. *-ruk*, csag., ujg., üzb., kirg., oszm., karacs., kum., alt. *-ruk,* kaz., k.kalp., nog. *-ryk*, tat. *-ryk*, bask. *-ruk,* azerb. *-rug,* türkm. *-ruk,* hak. *-rux,* tuv. *-ruk,* jak. *-ruk,* mong. *-rga,* mong. *-ene,* magy. *-rény,* mong. *-rene*, mandzsu *-rene,* 2. *z-*: CC., hak. *-zen,* tuv. *-zen,* kirg. *-zön.* A képzők második mássalhangzója vagy *-k* (CVk) ill. a zöngésedett változata a *-g-* (CgV), vagy pedig nazális (CVn, CVn'). Ennek az a magyarázata, hogy a közös előzmény *CVnk < *CVtk lehetett. Az egyik esetben denazalizáció történt, a másik esetben pedig a nazális maradt meg és a zárhang tűnt el *-k-* > *-γ-* > 1. *-w-* > *-V-* > *-0-*, 2. *-j-*. A *-j-* az előző *-n*-nel együtt alkotja a magy. *-ny*-t.

Meg kell jegyeznünk, hogy a 'farok' jelentésű szavakkal összetartozik a magy. ***hát*** szó is. Ld. **3.13.** Kāšγ. ***kudūžak*** 'farkcsont', magy. ***hátcsont***.

3.264. Kāšγ**. *kižiklā-*** 'kicsinek tartani' ~ magy. ***kicsinyell***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kižik-:* relatív szótő (< Kāšγ. *ki-*: abszolút szótő + *-žik-* képző) + *-lā:* képző.

A relatív szótőnek alapul a 'kicsi' jelentésű szó szolgált, amelynek megfelelői ismertek a török nyelvekben és a magyarban is. Idetartozik a csuv. ***kĕšĕn*** 'fiatal', bask. *kese* 'fiatal, kicsi', kazak *kiši,* kirg. *kiči, kičüü,* üzb. *kičik* 'fiatal'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕ-*: abszolút szótő + *-šĕn*: képző, bask. *ke-* + *-se,* kazak *ki-* + *-ši*, kirg. *ki-* + *-či, ki-* + *-čüü,* üzb. *ki-* + *-čik.*

Eleink úgy gondolkodtak, hogy a gyökérhez, a maghoz közeli állapot az kicsi és fiatal. Ezt tükrözi a szó jelentése és szerkezei felépítése is. Az abszolút szótő (*kĕ-*, *ke-, ki-*) a csuv. *kăk* 'gyökér' és társaival tartozik össze, a szónak a második eleme pedig képző.

A szónak a magyarban három alakban is van megfelelője, vö.: magy. *kicsiny, kicsi, kis*. A TESz szerint a magy. ***kicsiny,*** *kicsi* 'nem nagy, pici, kevés, csekély mennyiségű, kisgyerek, alacsonyabb rendű, rangú, jelentéktelenebb személy, állat kölyke'. A szócsalád alapja, a *kicsiny* török eredetű. Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva, vö.: csuv. *kĕšĕn* 'kicsi, fiatal, kiskorú'. Továbbképzett alakjai más török nyelvekben is megvannak, vö.: alt. *kičinek* 'kicsi', tuv. *kičinäš* 'nagyon kicsi'. (TESz) < magy. *ki-:* abszolút szótő + *-csiny:* képző, csuv. *kĕ-* + *-šĕn,* alt. *ki-* + *-činek:* képző (< *-či-* + *-nek*) 'kicsi', tuv. *kičinä-*: relatav szótő + *-š*: képző.

A szócikk írója az alt. *kičinek* formát helytelenül sorolta a továbbképzett alakokhoz. Az alt. *-činek,* magy. *-csi, -csiny, -csinke* (ld. *kicsinke*), csuv. *-šĕn,* bask. *-se,* kazak *-ši*, kirg. *-či, -čüü,* üzb. *-čik* képzők egymásnak alakváltozatai.

A Kāšγ. *kižik-:* relatív szótő alakváltozata a magy. *kis* szó is, amely a TESz szerint a magy. ***kis*** 'kevésbé jelentős, jelentéktelen, alacsonyrendű, kevés, csekély mennyiségű, szeretett, kedves, aranyos, fiatal'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *kiči* 'kicsi', türkm. *kiči* 'ua.', bask. *kese* 'fiatal, kiskorú', kaz. *kiši* 'ua.', kum. *gičči* 'kicsi', alt. *kičü '*fiatal, kiskorú'. (TESz) < magy. *ki-*: abszolút szótő + *-s*: képző, CC. *ki-* + *-či,* türkm. *ki-* + *-či,* bask. *ke-* + *-se,* kaz. *ki-* + *-ši,* kum. *gi-* + *-čči,* alt. *ki-* + *-čü*.

A tuvai ***kičinäš*** magyar változata lehet a ***kicsinyes.***

A Kāšγ***. kižiklā-*** 'kicsinek tartani' magyar megfelelője a ***kicsinyell***. A szó nincs meg a TESzben. Szerkezeti felépítése: magy. *kicsinye-*: relatív szótő + *-ll*: igeképző.

3.265. Kāšγ. ***tatigsā-*** 'édeset enni' ~ magy. ***íz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tatig-:* relatív szótő + *-sā:* képző.

A relatív szótővel összetartozik számos török változat, a magy. *méz,* az *édes éde-* töve, az *íz,* továbbá az or. *m'od* 'méz' stb.

Eleinknél eredetileg az *íz, ízes* az édeset jelentette. Idetartozik a csuv. ***tută*** 'íz', tefs. XII-XIII. sz., polovec *tatyg,* AFT. gag. *dat*, oszm., tat. *tat,* üzb. *did,* azerb. *dad,* kirg. *tatyk,* hak. *tatyg,* kazak *tatym,* karacs. *tatuu,* kum. *tatyv* 'íz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő ' *-tă*: képző, tefs. XII-XIII. sz., polovec *ta-* + *-tyg*, AFT. gag. *da-* + *-t*, oszm., tat. *ta-* + *-t,* üzb. *di-* + *-d,* azerb. *da-* + *-d*, kirg. *ta-* + *-tyk,* hak. *ta-* + *-tyg*, kazak *ta-* + *-tym*, karacs. *ta-* + *-tuu*, kum. *ta-* + *tyv.*

Ennek tovább képzett alakja a csuv. ***tutlă*** 'finom, édes', tat., bask., oszm., k.kalp. *tatly,* ujg. *tatlik*, Zamahš. *tatlyk,* tefs. XII-XIII. sz. *tatlyg, tatlug, tatlu*, kirg. *tattu,* kazak *tetti,* AFT. *datlu(g)* 'finom, édes'. < *tută* 'íz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tut-*: relatív szótő + *-lă*: képző, tat., bask., oszm., k.kalp. *tat-* + *-ly,* ujg. *tat-* + *-lik*, Zamahš. *tat-* + *-lyk*, tefs. XII-XIII. sz. *tat-* + *-lyg*, *tat-* + *-lug, tat-* + *-lu,* kirg. *tat-* + *-tu,* kazak *tet-* + *-ti,* AFT. *dat-* + *-lu*(*g*).
A fenti szavaknak a magyarban az *édes, ízes* az etimológiai megfelelője.

Az első relatív szótő rokona a csuv. ***pyl*** 'méz', ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., türkm., oszm. *bal,* üzb. *bol,* alt. *pal* 'méz', vö.: mong. *bal* 'méz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *py-*: abszolút szótő + *-l*: képző, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., türkm., oszm. *ba-* + *-l*, üzb. *bo-* + *-l,* alt. *pa-* + *-l* 'méz', vö.: mong. *ba-* + *-l.*

A csuv. ***pyl*** 'méz' alakváltozata a csuv. ***pylak*** 'édes, a mézre emlékeztető íz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *py-*: abszolút szótő + *-lak*: képző. Ez utóbbiban a képző teljesebb alakja van meg.

A Kāšγ. *tatig* és a magy. *íz* etimológiailag összetartoznak. A TESz szerint a magy. ***íz*** 'a nyelvben, mint az ízlés szervében keltett érzet, szépérzék, ízlés, gyümölcsíz, lekvár, szag'. Ősi örökség az uráli nyelvből, vö.: vog. *ɛt* 'szag, íz', osztj. *ēwel* 'ua.', zürj. *is* (tő *isk-*) 'bűz, szag', a továbbiakban is 'szag' jelentésű szavakat hoz. (TESz) < magy. *í-*: abszolút szótő + *-z*: képző, vog. *ɛ-* + *-t,* osztj. *ēwe-* + *-l,* 'ua.', zürj. *i-* + *-s, i-* +*b -sk-*. A magyar szó nem lehet ősi örökség az uráli korból.

A Kāšγ. *tatig* rokona a magy. *édes éde-* töve. A TESz szerint a magy. ***édes*** 'kedves, szeretett, nem sós, sótlan, nem savanyú, kellemes, gyönyörűséges, a cukor, a méz ízéhez hasonló, kellemes ízű, vér szerinti, nem mostoha, (főleg megszólításként) szeretett személy, édesség, (főleg megszólításként) édesanya, édesapa)'. Származékszó, az *íz, éz* 'a nyelvben mint az ízlelés szervében keltett érzet' főnévből keletkezett *-s* melléknévképzővel. (TESz) < magy. *éde-*: relatív szótő + *-s*: képző.

A Kāšγ. *tatig* alakváltozata a magy. ***méz***, amely a TESz szerint ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *ma,* votj. *mu,* cser. *mü,* mdE. *m'ed', m'äd*', mdM. *m'ed'* 'méz', fi. *mesi '*méz, mézsör', észt *mesi '*mész'. Ld. még szanszkrit *mádhu* 'édes ital, mézsör, méz', av. *maδu-* 'méz', gör. *μέθυ* 'bor', or.

m'od 'méz, mézsör'. (TESz) < magy. *mé-*: abszolút szótő + *-z:* képző, zürj. *ma-*: abszolút szótő, votj. *mu-*: abszolút szótő, cser. *mü-*: abszolút szótő, mdE. *m'e-*: abszolút szótő + *-d'*: képző, *m'ä-*: abszolút szótő + *-d*: képző', mdM. *m'e-*: abszolút szótő + *-d'*: képző, fi. *me-*: abszolút szótő + *-si*: képző, észt *me-* + *-si*, szanszkrit *má-* + *-dhu,* av. *ma-* + *-δu*, gör. *μέ-* + *-θυ*, or. *m'o-* + *-d*.

Elsőként a forráshoz tartozó, azaz a víz ízére vonatkozott. Édesnek nevezik az anyát is, mert ő is forrás. Idővel a méz azért kapta ezt a megnevezést, mert az íze jellemzően finom, közvetlenül a maghoz tartozik, a méhek a virágport gyűjtve készítik a mézet s az ilyen finom ízt nevezték édesnek.

A szó kezdetének és a képzőnek a kezdő mássalhangzója eredetileg *t-* volt. Idővel a különböző nyelvi használatban a következőképpen alakult ebben a szócsaládban: *t-* megmaradt mind a szó elején, mind a képző kezdetén (vö.: Kāšγ. *tatig*, csuv. *tută* stb.), zöngésedett (üzb. did, azerb. *dad*), csak a képzőben zöngésedett (magy. *édes éde-* töve), réshangúsodott (av. *maδu-*, gör. *μέθυ*), *-z* lett a magyarban (magy. *íz, méz*), *-l* keletkezett belőle (csuv. *pyl*, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., türkm., oszm. *bal,* üzb. *bol,* alt. *pal*, mong. *bal),* maradt zöngétlen és réshangúsodott (fi. *mesi*, észt *mesi).* A szókezdő mássalhangzók a *t- és d-* mellett további fejlemények is lehetnek: *t-* > *δ-* > *w-* > 1. *b-*, 2. *m-*, 3. *V- > 0-; *t-* > *th-* > *φ-* > *p-*.

3.266. Kāšγ**.** ***gap*** 'ajándék' ~ magy. ***kél***.

Rokona az ang. ***give*** 'adni'.

Eleink gondolkodása szerint az élet születése ajándék. Ajándék, ha megszületik, azaz a világra jön egy gyerek, utód és ajándék, ha felkél a nap, másképpen megszületik a fény. A Kāšγ**.** ***gap*** 'ajándék' szóhoz így kötődik a magy. kél, amelynek a törökségben is kiterjedt rokonsága van, vö.: **3.409.** Kāšγ. ***kalηūlā-*** 'úszni' ~ magy. ***kél, hal***.

3.267. Kāšγ**.** ***satgūži*** 'szatócs' ~ magy. ***szatócs***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *satgū-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-tgū*: képző) + *-ži:* foglalkozásnév képző.

A relatív szótővel további adatok tartoznak össze, vö.: Kāšγ**.** ***satigla '***megkötni az üzletet' (< *satig-*: relatív szótő + *-la:* képző,) relatív töve, a Kāšγ. ***satiš-*** 'eladni, árulni' [(< *satig-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-tig*: képző) + *-la:* denominális verbum képző] relatív töve, a Kāšγ**.** ***sat-*** 'eladni' (< *sa-*: abszolút szótő + *-t*: képző) ige.

Idetartozik a csuv. ***sutuśă*** 'szatócs' < *sutu-*: relatív szótő (< *su-*: abszolút szótő + *-tu-*: képző) + *-śă*: foglalkozásnév képző.

A relatív szótővel azonos a csuv ***sut*** 'elad, kereskedik', MK., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. karacs., azerb., türkm., oszm., gag., alt., ojr. *sat*, üzb. *sot,* bask. *hat* 'eladni'. (JEGOROV 1964) < csuv *su-:* abszolút szótő + *-t:* képző, MK., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. karacs., azerb., türkm., oszm., gag., alt., ojr. *sa-* + *-t,* üzb. *so-* + *-t,* bask. *ha-* + *-t.*

Szintén a relatív szótővel tartozik össze a csuv. ***sută*** 'kereskedelem', ***sutu-ilű*** 'kereskedelem, adás-vétel', KB., óujg. *satyg,* tuv., hak., sor *sadyg*, alt., ojr. *sady, sadyžu,* karacs. *satuu,* ujg. *soda, soda-setik,* üzb. *savdo,* türkm. *sovda,* kirg. *sooda*, kazak, k.kalp. *sauda,* nog. *savde, satuv-aluv,* tat. *satu-itu, seüde,* bask. *hatyu-iteü* 'kereskedelem', csuv. *sutuśă*, ujg. *satkuči*, tuv. *sadygžy*, hak.

sadygčy, tat. *satučy,* bask. *hatyusy*, alt. *saduyčy* 'eladó, kereskedő', azerb. *satlyg,* oszm. *satylyk*, türkm., tat. *satlyk,* csuv. *sutlăx,* bask. *hatlyk* 'eladó' (dolog, áru), perzsa *souda* 'kereskedelem, csere, vásárlás, megvett áru'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-:* abszolút szótő + *-tă:* képző, *su-:* abszolút szótő + *-tu:* képző + *ilű* 'vétel' KB., óujg. *sa-*: abszolút szótő + *-tyg*: képző, tuv., hak., sor *sa-* + *-dyg,* alt., ojr. *sa-* + *-dy, sady-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-dy*: képző) + *-žu*: foglalkozásnév képző, karacs. *sa-* + *-tuu,* ujg. *so-* + *-da,* (*so-* + *-da*) + (*se-* + *-tik*), üzb. *sav-* + *-do*, türkm. *sov-* + *-da,* kirg. *soo-* + *-da,* kazak, k.kalp. *sau-* + *-da,* nog. *sav-* + *-de,* (*sa-* + *-tuv*) + (*a-* + *-luv*), tat. (*sa-* + *-tu*) + *itu, seü-* + *-de*, bask. (*ha-* + *-tyu)* + *(i-* + *-teü*) csuv. *sutu-*: relatív szótő + *-šă*: foglalkozásnév képző, ujg. *satku-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-tku*: képző) + *-či*: foglalkozásnév képző, tuv. *sadyg-:* relatív szótő (*sa-*: abszolút szótő + *-dyg*: képző) + *-žy:* foglalkozásnév képző, hak. *sadyg-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-dyg*) + *-čy*, tat. *satu-*: relatív szótő (*sa-*: abszolút szótő + *-tu:* képző) + *-čy*: foglalkozásnév képző, bask. *hatyu-*: relatív szótő (< *ha-*: abszolút szótő + *-tyu-*: képző) + *-sy*: foglalkozásnév képző, alt. *saduy-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-duy*: képző) + *-čy*: foglalkozásnév képző, azerb. *sat-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + -t: képző) + *-lyg*: képző, oszm. *saty-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-ty-*: relatív szótő) + *-lyk:* képző, türkm., tat. *sat-* (< *sa-*: abszolút szótő + *-t*: képző) + *-lyk,* csuv. *sut-*: relatív szótő (< csuv. *su-*: abszolút szótő + *-t*: képző) + *-lăx:* képző, bask. *hat-*: relatív szótő (< *ha-*: abszolút szótő + *-t*: képző) + *-lyk:* képző.

Rokon a relatív szótő, vö.: csuv. ***sutăn*** 'eladó, áruló, feladó az ellenségnek', ujg. *setil,* bask. *hatyl,* tat., türkm. *satyl*, alt., hak. *sadyn* 'eladódni, elkelni, árulni', csuv. *sutănčăk,* ujg. *satkun*, kazak *satkyn,* üzb. *sotkin,* azerb. *satgyn* 'áruló'. (JEGOROV 1964) < csuv. *sut-*: relatív szótő + *-ăn*: folyamatos melléknévi igenév képző, ujg. *seti-* + *-l,* bask. *haty-* + *-l*, tat., türkm. *saty-* +*-l*, alt., hak. *sad-* + *-yn*, csuv. *sutăn-* + *-čăk,* ujg. *sat-*: relatív szótő + *-kun:* folyamatos melléknévi igenév képző, kazak *sat-* + *-kyn,* üzb. *sot-* + *-kin*, azerb. *sat-* + *-gyn*.

Idetartozik a magy. ***szatócs,*** amely a TESz szerint 'halárus, gabonaüzér, kisebb (vegyes)kereskedés tulajdonosa, kicsinyeskedő, garasoskodó, nem nagyvonalú személy'. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *satïγčï,* KB. *satïγčï,* csag. *satïγčï,* CC. *satuxčï,* oszm *satıcı,* tat. *satïučï,* csuv. *sutuśă* 'kereskedő'. (TESz) < magy. *szató-*: relatív szótő (< *sza-*: abszolút szótő + *-tó*: képző) + *-cs:* foglalkozásnév képző, ujg. *satïγ-*: relatív szótő + *-čï:* foglalkozásnév képző, KB. *satïγ-* + *-čï,* csag. *satïγ-* + *-čï,* CC. *satux-* + *-čï,* oszm *satı-* + *-cı,* tat. *satïu-* + *-čï,* csuv. *sutu-* + *-śă.*

A relatív szótöveknek rokona a magy. *ad-* ige és a *csat* főnév valamint a *csatol* ige. A magy. ***ad*** a TESz szerint 'juttat, ajándékoz, szolgáltat, hagy, enged, elad'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *udnis* 'etet, itat', votj. *ud-* 'ua.', mdE. *andoms* 'táplás', fi. *antaa* 'ad', lp. *vuow'det* 'elad'. (TESz) < magy. *a-*: abszolút szótő + *-d*: képző, zürj. *ud- :* relatív szótő + *-nis:* képző, udm. *u-:* abszolút szótő + *-d:* képző, mdE. *andom-:* relatív szótő + *-s,* fi. *an-*: abszolút szótő + *-taa:* képző.

A szócikk írója nem vette figyelembe a török adatokat, amelyek eleve lehetetlenné teszik a magyar szó finnugor eredetét. További gond, hogy a finnugor kor, finnugor nyelvi egység csupán tudós kitalálás, sohasem létezett.

A fenti relatív szótövekkel rokon az ang. ***sale*** 'eladó', a ***sell*** 'eladni.

3.268. Kāšγ**.** ***jubīla-*** 'becsapni' ~ magy. (be)***csap***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jubī-*: relatív szótő 'csap-' + *-la:* denominális verbum képző.

A relatív szótő alakváltozatait ld. a **3.37.** Kāšγ**.** ***tāb*** 'sebhely' címszónál.

Rokon az or. ***rass'epl'at'*** 'széthasítani' < *ras-:* igekötő + *s'ep-:* relatív szótő + *-l'a*: igeképző + *-t':* főnévi igenév képző.

Ld. **3.274.** Kāšγ**.** ***jabul-*** 'becsapódni, bezáródni', **3.558.** Kāšγ. ***žabtur-*** 'megparancsolni ütni', **3.783.** Kāšγ. ***jabit-*** 'becsapni' igék *jabu-, žab-, jabi-* relatív szótöve.

3.269. Kāšγ**.** ***žagirlā-*** **'**kinyomni a levet' ~ magy. ***szorít***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *žagir-*: relatív szótő (< *žagi-:* abszolút szótő + *-r:* képző) + *-lā*: denominális verbum képző.

A cselekvés egyszerre jár együtt a csavarással és a nyomással, tömörítéssel, szorítással. Ezért idetartoznak a *nyom, csavar, tömör, szorít* szavak.

A K-mong. ***temör,*** *tömör* 'tömör, vas', ojr. *tomor* 'ua.' szavaknak kiterjedt kapcsolataik vannak a közszók és a földrajzi nevek terén egyaránt. A Kárpát-medencében is van több *Dömör-kapu*, amely 'keskeny, szűk hegyi átjáró', más szóval mélyedés, árok, ahol a hely összeszűkül, tömörödik, töpörödik. Ugyanígy tömörödött a kőzet is, amelyet *tömör*-nek, *vas*-nak neveznek. Kezdetben a keskeny folyómedret nevezték így.

Az ojr. ***turuńkhaĭ*** 'sovány, soványság' töve a *turuń-* 'lesoványodik' rokona a magy. *dömör*(kapu) 'szűk, keskeny átjáró két hegyfal között' és nyelvi párhuzamai.

A mong. ***bar-la-****, baral-* 'nyomtatni' szavak *bar-, bara-* töve a magy. *tömör, dömör, töpör-* szóval ill. szótővel rokon, idetartozik az ang. *print* (< *prin-*: relatív szótő + *-t*: képző) töve is. Ld. még *presso*.

Ld. Kāšγ. ***žavrul-*** 'visszatérni', Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács', Kāšγ. ***sarū-*** 'felcsavarni'.

A Kāšγ**.** *žagirlā-* magyar megfelelője a ***szorít*** ige. Külön összetartoznak a relatív szótövek (Kāšγ**.** *žagir-,* mong. *bar-,* magy. *szorí-*) és az ige képzők.

A magy. *szorít* ige a *szoros* címszónál található a TESz-ben. Szótőnek a *szor-* alakot nevezi meg és ősi örökségnek tartja a finnugor korból helytelenül.

3.270. Kāšγ**.** ***žagrī*** **'**sólyom' ~ magy. ***sólyom***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *žag-*: abszolút szótő + *-rī*: képző.

Alakváltozata a Kāšγ. ***žavlī*** 'sólyom'. Szerkezeti felépítésük: magy. *só-*: abszolút szótő + *-lyom*: képző, Kāšγ. *žav-:* abszolút szótő + *-lī:* képző.

A TESz szerint a magy. ***sólyom*** 'a varjúnál nagyobb, vadászatra betanítható ragadozó madár, lószínnévként'. Bizonytalan eredetű. Vö.: Kāšγ. *čaβlï,* csag., oszm. *čavlï* 'fiatal sólyom vagy héja, karvaly'. (TESz) < magy. *só-*: abszolút szótő + *-lyom*: képző, Kāšγ. *čaβ-* + *-lï,* csag., oszm. *čav-* + *-lï.*

A szócikk írója helytelenül bontotta elemeire a szót, mert a képző maga a *-lyom* elem, azaz nem az *-m* a képző. Az abszolút szótő a magy. *szeg* és társaihoz áll közel ugyanúgy, mint a csuv. és or. *sokol soko-* töve, ahol az *-l* képző. A magy. *sólyom* és török megfelelőinek rokona tehát az or. *sokol'*

'sólyom'.

Hangtanilag a magy. sólyom alapvetően abban különbözik a Kāšγ**.** *žagrī* **'**sólyom' szótól, hogy az -r- helyén a magyarban *-l-* van ugyanúgy, mint a Kāšγ. *žavlī* 'sólyom' és az or. *sokol* 'sólyom' szóban.

Az eredeti szókezdő mássalhangzó *t-* volt, amelyet őriz a magy. *turul* és a különböző török nyelvi megfelelője. A *t-* fejleményei közé tartozik a *ž- (t- > dž- > ž-), ś- (t- > th'- > ś-), s- (t- > th- > s-), č-, š- (t- > t'- > č- > š-).* A képző kezdő mássalhangzója az adatokban *-r, -l, -ly* is eredeti *-t* fejleménye (*-t > -δ* > 1. *-r,* 2. *-l* illetőleg *-t > -δ′ > -l′ , ly*).

Rokonuk a Kāšγ. ***suŋkur*** 'ragadozó madár neve'. Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *suŋku-*: abszolút szótő + *-r:* képző. Lényeges, hogy az *-l, -ly* kezdetű képzőnek ismert *-r* kezdetű változata ugyancsak 'sólyom' jelentésű madárnévben.

A madár az éles karmairól, hegyes és görbe csőréről, éles látásáról kaphatta a nevét. Az abszolút szótő összetartozik a következő török szavakkal és a magy. ***szeg*** szóval, vö.: csuv. ***sănă*** 'kopja, lándzsa, fullánk, kígyónyelv, penge éle', ÓT. (orh. jeny.) *sünüg,* Zamahš., csag. *süngü*, AFT. *sünü,* türkm., kazak, *süngi,* nog. *sun'gi,* kum. *s'ung'u,* tat. *söŋge,* bask. *hongo,* jak. *ünü* 'kopja, lándzsa', oszm., karacs. *süngü* 'szurony', azerb. *sančag* 'gombostű, dísztű, hajtű', vö.: ÓT. *san* 'beledöfni, szúrni, vágni', csuv. *sunăka, seněk* (JEGOROV 1964)

A csuv**.** ***sunăka '***szigony' szótöve (*sun-*), a csuv. ***seněk*** 'villa' és többi török megfelelője rokon a Kāšγ. *suŋku-* abszolút szótővel. A szótőhöz járuló képző ez esetben *-r,* a magy. *sólyom* esetében *-lyom*, a Kāšγ. *žavlī* névben a *-lī,* az or. *sokol* szóban pedig *-l*.

A szó összetartozik a *turul* madárnév *turu-* relatív szótövével. Vö.: Kāšγ. ***tugril***: 'ragadozó madár neve, férfinév is, magy**.** ***turul*** 'Attila szent madara, nemzetségnév, eredetiben kerecsensólyom, fekete szürkés, mint a sakktábla a begye, jelkép, lélekmadár', Kāšγ. ***uruŋ kuš*** 'fehér sólyom' < *uruŋ* 'fehér' (< *u-* + *-ruŋ*) névvel és a magy. *sólyom,* továbbá a *sas* madárnévvel.

Az abszolút szótő olyan önállóan is használt szavakkal tartozik össze, amelyek a madár görbe és hegyes karmaira, a ragadozó tulajdonságára utalnak, vö.: csuv. ***śak*** 'akasztani, felakasztani', azerb. *ček,* türkm. *ček* 'akasztani', azerb. *čekil* 'függeni'. (JEGOROV 1964) < azerb. *čeki-*: abszolút szótő + *-l*: denominális verbum képző.

Az eredeti szókezdő mássalhangzó *t-* volt, amelyet őriz a magy. *turul* és a különböző török nyelvi megfelelője. A *t-* fejleményei közé tartozik a *ž- (t- > dž- > ž-), ś- (t- > th'- > ś-), s- (t- > th- > s-), č-, š- (t- > t'- > č- > š-).* A képző kezdő mássalhangzója az adatokban *-r, -l, -ly,* is eredeti *-t* fejleménye (*-t > -δ* > 1. *-r,* 2. *-l* illetőleg *-t > -δ′ > -l′ , ly*).

Ld. Kāšγ. ***sas*** 'sas', Kāšγ. ***žavlī*** 'sólyom' < *žav* + *-lī:* képző.

3.271. Kāšγ**.** ***tarig*** 'búza, mag, búzamag' ~ magy. ***búza***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *ta-*: abszolút szótő + *-rig*: képző.

Idetartozik a csuv. ***tyră*** 'gabonamag, lábon álló gabona', ÓT., MK. *taryg* 'termés, aratás, lábon álló gabona', PK, hak. *taryg ′*vetések, gabona a mezőn', tuv. *taraa* 'gabona, gabonafélék, gabonamag, köles', AFT. *daru,* s.ujg. *taryx,* oszm., türkm., azerb. *dary,* kazak, tat., bask. *tary,* kirg. *taruu*, üzb. *tarik*, ujg. *terik*, ojr. *taraan* 'köles, búza', vö.: mong. *taria*(*n*) 'gabona, mag, termés', *tarix*

'gabonát vetni', burj.mong. *tara*, *taran* 'gabona a mezőn és a szérűskertben boglyában, asztagban'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ty-:* abszolút szótő + *-ră:* képző, ÓT., MK. *ta-* + *-ryg,* PK, hak. *ta-* + *-ryg,* tuv. *ta-* + *-raa,* AFT. *da-* + *-ru*, s.ujg. *ta-* + *-ryx,* oszm., türkm., azerb. *da-* + *-ry,* kazak, tat., bask. *ta-* + *-ry*, kirg. *ta-* + *-ruu,* üzb. *ta-* + *-rik,* ujg. *te-* + *-rik,* ojr. *ta-* + *-raan,* mong. *ta-* + *-ria*(*n*) , *ta-* + *-rix,* burj.mong. *ta-* + *-ra, ta-* + *-ran.*

Rokona a csuv. ***pări*** 'tönköly, búza', bask. tat. *boraj* 'tönköly', azerb. *bugda* 'búza', ujg., türkm., oszm. *buγdaj,* üzb. *bugdoj*, alt. puudaj, ojr., kirg., mong. *buudaj,* kazak, k.kalp. *bidaj,* ld. még litv. *puraj,* lett *puri* 'őszi búza', gör. *πυροσ* 'búza', ószláv, óor. *pyro* 'tönköly', vö.: mong. *buudaj* 'búza'. A szó megvan az arabban is. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-ri:* képző, bask. tat. *bo-* + *-raj,* azerb. *bug-* + *-da,* ujg., türkm., oszm. *buγ-* + *-daj,* üzb. *bug-* + *-doj*, alt. *puu-* + *-daj,* ojr., kirg., mong. *buu-* + *-daj,* kazak, k.kalp. *bi-* + *-daj,* litv. *pu-* + *-raj,* lett *pu-* + *-ri,* gör. *πυ-* + *-ροσ,* ószláv, óor. *py-* + *-ro,* mong. *buu-* + *-daj.*

Az ojr. ***boghoda, boda*** valamint a ***bogdai, buda*** (ejtve) 'búza' és a magy. ***búza, tönköly,*** csuv. ***tulă '***búza', ***pări '***búza', *pătă* 'kása' összetartoznak. Szerkezeti felépítésük: ojr. *bogho-*: abszolút szótő + *-da:* képző, *bo-* + *-da, bog-* + *-dai, bu-* + *-da,* magy. *bú-* + *-za, tönkö-* + *-ly,* ***ír***(mag), csuv. *tu-* + *-lă, pă-* + *-ri.*

A magy. ***búza*** szót helytelenül csuvasos jellegű ótörök jövevényszónak tartja a TESz, az adatok azonban idetartoznak, vö.: csuv. *pări '*tönköly', ujg. *buγdaj,* Kāšγ. *boγdaj, buγdaj,* oszm. *buğdaj,* tat. *bodaj,* mong. *buγudaj.* (TESz) < magy. *bú-*: abszolút szótő + *-za*: képző, csuv. *pă-* + *-ri,* ujg. *buγ-* + *-daj,* Kāšγ. *boγ-* + *-daj, buγ-* + *-daj,* oszm. *buğ-* + *-daj,* tat. *bo-* + *-daj,* mong. *buγu-* + *-daj.*

Jegorov további, még indoeurópai nyelvi adatokat is hoz, ld. fent.

A magy. ***tönköly*** szót a TESz felsőnémet eredetűnek tartja s a német szó eredetét ismeretlennek véli. A német adatok a szócsalád tagjai, vö.: kfn. *dinkel,* ném. *Dinkel, dünkel, tunkel*. (TESz) < magy. *tönkö-*: abszolút szótő + *-ly*: képző, kfn. *dinke-* + *-l,* ném. *Dinke-* + *-l, dünke-* + *-l, tunke-* + *-l*.

Idetartozik a csuv. ***tulă*** 'búza', grúz *doli* 'tiszta búza', *dola* 'tiszta búzából való kenyér', mong. *talx*(*an*) 'sült kenyér', burj.mong. *talxa(n*) 'liszt, tészta, kenyér, gabona', perzsa-afgán *talxan* 'sült és őrölt bab-, hüvelyes mag stb.', ujg. *ozuk-tülük,* kirg. *azyk-tülük* 'élelmiszer, élelem, útravaló, eleség'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-lă: képző,* grúz *do-* + *-li, do-* + *-la,* mong. *ta-* + *-x*(*an*), burj.mong. *ta-* + *-lxa(n*), perzsa-afgán *ta-* + *-lxan,* ujg. *o-* + *-zuk, tü-* + *-lük,* kirg. *a-* + *-zyk, tü-* + *-lük.*

Rokonok a csuvas ***pătă*** 'kása', kirg. *botko*, ujg., kaz., nog., k.kalp., tat. *botka*, üzb., bask. *butka* 'kása', tuv. *bydaa* 'korpa, kása', ojr. *botko* rég. 'zabliszt és kancatej keveréke', alt. *potka, potko, potky,* hak. *potxy* 'kása, zabkása tejfölben', vö.: mong. *budaa*(*n*) 'korpa, kása', burj. mong. *budaa* 'korpa, köles, búza'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-tă:* képző, kirg. *bo-* + *-tko*, ujg., kaz., nog., k.kalp., tat. *bo-* + *-tka*, üzb., bask. *bu-* + *-tka,* tuv. *by-* + *-daa,* ojr. *bo-* + *-tko,* alt. *po-* + *-tka, po-* + *-tko, po-* + *-tky,* hak. *po-* + *-txy,* mong. *bu-* + *-daa*(*n*), burj. mong. *bu-* + *-daa.*

Lényeges, hogy a magy. ***írmag*** *ír* előtagja is a szócsalád tagja, etimológiailag összetartozik a *búza* szavakkal. Az *írmag* szóról a következőt gondolja a TESz: Jelentése 'utolsó vagy egyetlen példány, utolsó ivadék, sarjadék, a legkedvesebb gyermek a családban'. Összetett szó. Az *ír* előtag valószínűleg 'gyökér' jelentésben tapadt a mag főnévhez. (TESz) < magy. *í-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Az *ír* (*í-:* abszolút szótő + *-r:* képző) valóban rokon a *gyökér* (*gyöké-*[4]*:* abszolút szótő + *-r*: képző) szóval, de a fenti *búza, tönköly* stb. szavakkal is, amelyeknek a szerkezeti felépítése a következő: magy. *bú-* + *-za, tönkö-* + *-ly,* ojr. *bogho-:* + *-da, bo-* + *-da* valamint a *bog-* + *-dai, bu-* + *-da,* csuv. *tu-* + *-lă, pă-* + *-ri,* többi török *pă-* + *-tă, bo-* + *-raj, bug-* + *-da, bug-* + *-daj*, *bug-* + *-doj, puu-* + *-daj*, *buu-* + *-daj, pug-* + *-daj, bi-* + *-daj,* szláv nyelvekben: *pu-* + *-raj, pu-* + *-ri, py-* + *-ro,* mong. *buu-* + *-daj,* kfn. *dinke-* + *-l,* ném. *Dinke-* + *-l, dünke-* + *-l, tunke-* + *-l,* csuv. *tu-* + *-lă,* grúz *do-* + *-li , do-* + *-la,* mong. *ta-* + *-lx*(*an*), burj.mong. *ta-* + *-lxa(n*), perzsa-afgán *ta-* + *-lxan,* ujg. *o-* + *-zuk, tü-* + *-lük,* kirg. *a-* + *-zyk, tü-* + *lük,* csuv. *pă-* + *-tă,* kirg. *bo-* + *-tko*, ujg., kaz., nog., k.kalp., tat. *bo-* + *-tka*, üzb., bask. *bu-* + *-tka,* tuv. *by-* + *-daa,* ojr. *bo-* + *-tko,* alt. *po-* + *-tka, po-* + *-tko, po-* + *-tky,* hak. *po-* + *-txy,* mong. *bu-* + *-daa*(*n*), burj.mong. *bu-* + *-daa.*

A szótövek külön is összetartoznak, jelentésük 'forrás, mag' s a magy. *mag, bog, tönkő,* sőt a *fő, fej, tönkő, tő* stb. szóval azonosak, vö.: *bog-, bu-, bú-, tönkö-, tu-, pă-, bo-, bug-, puu-, buu-, pug-, bi-, pu-, py-, tönkö-, dinke-, dünke-, tunke-, tu-, do-, ta-, o-, tü-, a-, bo-, po-, í-.* Az eredeti szókezdő mássalhangzó *t-* volt, amely részben megmaradt (vö. *tönkö-*, *tunke-, tu-, ta-, tü-),* részben tovább változott zöngésedéssel: *t- > d-* (vö.: *dinke-, dünke-, do-),* zöngésedéssel, majd réshangúsodással, továbbá vokalizációval és zárhangúsodással: *t- > δ- > w-* > 1. *V- > 0-* 2. *b-* 3. *m- (mag):* nazalizációval. A *p-* lehet másodlagos zöngétlenedés eredménye, de keletkezhetett közvetlenül a *t-*ből is: *t- > th- > φ- > p-*. A vokalizálódást követően a kezdő hang olykor eltűnt, a nyoma részben megmaradt a hosszú magánhangzóban, részben csak a rendszer alapján tudjuk kimutatni a kezdő hang valamikori meglétét (vö.: *o-, a-).* A második elemek pedig ugyanannak a képzőnek az alakváltozatai, jelentésük 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellet lévő'. Így a *búza* 'magos, szemes, maggal ellátott' jelentésű szó, eredetileg az első, a végső magot, a forráshoz, ősforráshoz tartozót jelentette.

Az or. ***polba*** 'tönköly' alakváltozata a magy. *tönköly* és más nyelvi megfelelőinek. Szerkezeti felépítése *po-*: abszolút szótő + *-lba*. Az or. ***zerno*** (< *ze-*: abszolút szótő + *-rno:* képző) 'mag' csak akkor tartozik ide, ha a szókezdő mássalhangzója nem eredeti *k-* fejleménye.

Az or. ***pšenica*** 'búza' idetartozik, amennyiben a szerkezeti felépítése *p-*: abszolút szótő + *-šenica*: képző, és a képző kezdő mássalhangzója eredeti *t-* fejleménye ugyanúgy, mint az *-l* (vö.: or. *polba*), *-ly* (vö.: magy. *tönköly*), *-z* (vö.: magy. *búza*), *-r* (vö.: magy. *ír*) stb.

Világos, hogy a fenti szavakat, alakváltozatokat csak egymással összefüggésben, mint egy szócsaládot rendszerben lehet és érdemes vizsgálni.

3.272. Kāšγ**.** ***tukūn*** 'csomót' ~ magy. ***bog***.

A szó töve összetartozik a magy. ***bog*** 'csomó szóval, de rokona a magy. ***tök*** is, hiszen az alakjáról kapta a megnevezést, mert olyan, mint egy bog, csomó vagy mint egy mag.

3.273. Kāšγ**.** ***jutik*** 'kifagyni, meghalni a hidegtől' ~ magy. ***fagy, fázik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *ju-:* abszolút szótő + *-tik*: képző.

A szókezdő *j-* eredeti *t-* fejleménye, ezért a következő szavak etimológiailag nem tartoznak ide: mong. ***k'öltö-*** *(k'öl + -tö)* 'megfagy' összetartozik az ang. ***cold*** *(col + -d),* ném. ***kalt*** *(kal + -t)* 'hideg'. Amennyiben a magy. *hideg* szókezdője *k-* eredetű lenne, szintén rokon rokon lenne (*hi-*: abszolút

[4] Vö.: magy. *gyök, tönkő, tönk. tőke, tő, töv-*.

szótő + *-deg*: képző), azonban a *t-* eredet a valószínű, vö.: **3.417.** Kāšγ. ***būz-*** 'halálra fagyni'. A *k-* kezdetűek szócsaládjába tartozik az or. ***xolod*** (*xolo* + *-d*) 'hideg' szó is.

Idetartozik azonban a Kāšγ. ***tūz-*** 'fagyoskodni, fázni' (< *tū-:* abszolút szótő + *-z:* képző), továbbá a csuv. ***tăm*** 'zúzmara, jégkása, fagy', MK., *tumlyg* 'hideg, fagy', tefs. XII-XIII. sz. *tumlug*, *tumlyg* 'fagyos', azerb., oszm. *don,* türkm. *donaklyk,* tat. *tuη* 'fagy', kirg., kazak, ujg., ojr. *tuηdyr* 'fagyni, megfagyni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tă-:* abszolút szótő + *-m:* képző, MK., *tum-:* relatív szótő *(*< *tu-*: abszolút szótő + *-m*: képző) + *-lyg:* képző 'valamivel ellátott', tefs. XII-XIII. sz. *tum-:* relatív szótő + *-lug:* képző, *tum-:* relatív szótő + *-lyg:* képző, azerb., oszm. *do-:* abszolút szótő + *-n:* képző, türkm. *donak-:* relatív szótő (< *do-*: abszolút szótő + *-nak*: képző) + *-lyk:* képző, tat. *tu-*: abszolút szótő + *-η:* képző, kirg., kazak, ujg., ojr. *tuη-:* (*tu-*: abszolút szótő + *-η*) relatív szótő + *-dyr.*

Rokon a csuv. ***tĕn*** 'fázni, megfagyni', ujg. *toηli,* kirg., kazak, nog., alt., k.alp., jak. *toη*, üzb. *tung,* azerb., oszm *don*, türkm., tuv. *doη*, tat., bask. *tuη* 'fagyni, fázni', hak. *toηčyl,* nog. *ton'gak* 'fázós, fagyos', kirg. *toηgon* 'fázós'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-*: abszolút szótő + *-n:* képző, ujg. *toη-:* relatív szótő + *-li:* képző, kirg., kazak, nog., alt., k.alp., jak. *to-*: abszolút szótő + *-η: képző,* üzb. *tu-*: abszolút szótő + *-ng:* képző, azerb., oszm *do-* + *-n*, türkm., tuv. *do-* + *-η*, tat., bask. *tu-* + *-η,* hak. *toη-*: relatív szótő + *-čyl:* képző, nog. *to-* + *-n'gak,* kirg. 1. *toη-*: relatív szótő + *-gon:* folyamatos melléknévi igenév képző, 2. *toηgo-*: relatív szótő + *-n*: képző.

Az eredeti szókezdő *t-* volt, a második mássalhangzó *-t-*, amelynek egyik fejleménye a *-z*, a másik az *-m*, a harmadik az *-n.* Ezt követhette magánhangzó, vagy közvetlenül a harmadik mássalhangzó a *-k*. Így *-tk-* mássalhangzó kapcsolat keletkezett, ahol a *-k* bizonyos nyelvekben eltűnt, másokban az - *η* jelzi a meglétét.

A fentiekhez tartozik a magy. ***fázik*** (*fá-*: abszolút szótő + *-zik*: képző) 'kellemetlen hideget érez'. A szót a TESz ugor, esetleg uráli ősi örökségnek tartja, azonban az ezt igazoló példákat nem közli kellőképpen. Az osztj. *pátta* 'fagy, megfagy' idetartozik.

A szókezdő *t-* fejleménye az *f-* található a magy. *fázik* és a *fagy* szóban. Ez utóbbiban a második mássalhangzó (*-t)* zöngésedett és a rákövetkező *-k* változásának hatására palatalizálódott. Eredetileg nomen-verbum volt s mint ige *-ik* végű, de a képző nem az *-ik,* vö.: magy. ***fagy(ik)*** 'cseppfolyós test, nedvességet tartalmazó anyag a hideg hatására megszilárdul, megfagyva valamihez tapad, fázik, a hőmérséklet 0 Cº fok alatt van'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pāli-* 'megfagy', mdM. *palems* 'fagy, fázik', fi. *palella* 'fázik, fagy'. (TESz) < *fa-*: abszolút szótő + *-gy* (*-gyik*) képző, vog. *pā-*: abszolút szótő + *-li:* képző. A képző kezdő mássalhangzója eredeti *-t* fejleménye: *-t* > *-δ* > *-l.*
Az adatok idetartoznak, azonban nem igazolt az, hogy a magyar *fagy* ősi örökség a finnugor korból.

A Kāšγ. ***jutik, tūz-, tum-*** és a Kāšγ. ***tuη*** egymásnak alakváltozatai, közös gyökerű szótövek és összetartoznak a magy. *fázik, fagy* stb. szavakkal.

3.274. Kāšγ**.** ***jabul-*** 'becsapódni, bezáródni' ~ magy. ***csap***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *jabu-*: szótő + *-l*: képző.

A szótő összetartozik a magy ***csap*** 'üt, vág' szóval s a képző is használatos a magyarban, vö.: magy. ***tapsol,*** amely a TESz szerint 'tenyerét összeüti, ujjong, tetszést nyilvánít' Hangutánzó eredetű szócsalád. Alapszava azonos lehet a tapaszt, tapod, tapos, toppant stb. szavakkal, melynek

keletkezése az uráli korig visszamehet (ld. tapasz, tapos). (TESz) < magy. *tapso-*: relatív szótő (< *tap-*: relatív szótő + *-so-*: képző) + *-l*: igeképző.

Megjegyezzük, hogy az első relatív szótő a *tap-* alakváltozata a magy. ***topog*** (< *to-*: abszolút szótő + *-pog*: képző).

Ld. **3.268.** Kāšγ**.** ***jubīla-*** 'becsapni' ~ magy. (be)***csap***.

3.275. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'szétmázolódni' ~ magy. ***mázol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *jazi-*: relatív szótő + *-l*: képző.

A relatív szótő 'máz' jelentésű lehet. Idetartozik a csuv. ***sĕr*** 'mázolni, törölni', üzb. *sur, surt,* MK., oszm. *sür,* tat. *sört* 'törölni, mázolni', AFT., kazak, k.kalp., nog., türkm., karacs. *sürt,* jak. *ür, sür* 'törölni', kirg. *sür* 'törölni', ujg. *sür* 'megtisztítani, sikálni (bőrt), alt. *sürt* 'mázolni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *sĕ-*: abszolút szótő + *-r:* képző, üzb. *su-* + *-r, sur-*: relatív szótő + *-t*: képző, MK., oszm. *sü-*: abszolút szótő + *-r,* tat. *sör-*: relatív szótő + *-t*: képző, AFT., kazak, k.kalp., nog., türkm., karacs. *sür-*: relatív szótő + *-t*: képző, jak. *ü-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *sü-*: abszolút szótő + *-r:* képző, kirg. *sü-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. *sü-*: abszolút szótő + *-r*: képző, alt. *sür-*: relatív szótő + *-t:* képző.

Rokona a magy. ***mázol-,*** amely a *máz* címszónál található a TESz-ben, vö.: magy. ***máz*** 'zománcszerű bevonat, kenőcs, piszok, mocsok, bőr'. Szláv eredetű, vö.: blg. *mas* 'zsír, kenőcs', *maz* 'ua.', szb-hv. *mâz* 'kenőcs, tapasztóanyag, mázolóanyag', (a szakácsmesterségben) máz, bevonat', szln. *mâz* 'kenőcs', *máz* 'máz', szlk. *maz* 'ragacs, nedv, keményítő, csiríz', faggyú, (a fazekas mesterségben) zománc, vakolat', or. *maz′* 'kenőcs'. (TESz) < magy. *máz*: relatív szótő (< *má-*: abszolút szótő + *-z*: képző), *mázo-*: relatív szótő + *-l*: denominális verbum képző, blg. *ma-*: abszolút szótő + *-s*: képző, *ma-* + *-z,* szb-hv. *mâ-* + *-z,* szln. *mâ-* + *-z, má-* + *-z,* szlk. *ma-* + *-z,* or. *ma-* + *-z*'.

Idetartozik a magy. ***töröl***, amely a TESz szerint 'szennyet, nedvességet dörzsöléssel eltávolít, tárgyat, testrészt végigsimít, megdörzsöl, megsemmisít, elpusztít, írásból, szövegből kihúz, érvénytelenít, pofonüt'. Származékszó: a *tör* igéből jött létre az *-l* gyakorító képzővel. Valószínű, hogy a *tör*-nek 'valamit részeire választ, több részre különít stb. szolgálhatott alapul a *töröl* igének. (TESz) < magy. *törö-:* relatív szótő (< *tö-*: abszolút szótő + *-rö*: képző) + *-l*: képző.

A TESz véleményével ellentétben a magy. *töröl, mázol* szótöve a *törö-* összefügg az *ír, írás* stb. szavaknak az eredetileg nómen-verbum formájával. Alapjelentése 'nyomot hagy, nyom'. Ráadásul ez esetben az *-l* denominális verbum képző.

A szócsaládba tartozik az or. ***mazat′*** [< *maza-*: relatív szótő (< *ma-*: abszolút szótő + *-za-*: képző) + *-t′*: főnévi igenév képző]. Az or. ***malevat′*** vö.: pol. *malować* 'festékkel írni, festeni, ábrázolni' átvétele, vö.: ném. *malen* 'rajzolni', a szó mai jelentése 'durván rajzolni, mázolni'. (SIS) < or. *maleva-*: relatív szótő (< *ma-*: abszolút szótő + *-eva*: képző) + *-t′*: főnévi igenév képző, polov. *malowa-*: relatív szótő (< *ma-*: abszolút szótő + *-lowa-*: képző) + *-ć*: képző.

Az or. ***teret′*** 'törölni' indoeurópai jellegű közszláv szó, vö.: litv. *trinti* 'törölni', lat. *terō* 'ua.'. (SIS) < or. *tere-*: relatív szótő (< *te-*: abszolút szótő + *-re-*: képző) + *-t′*: főnévi igenév képző, litv. *trin-*: relatív szótő (< *t-*: abszolút szótő + *-rin:* képző) + *-ti*: főnévi igenév képző, lat. *te-*: abszolút szótő + *-rō*: képző.

3.276. Kāšγ**.** ***jaril-*** 'hasadozni, repedezni, elágazódni, feleződni' ~ magy. ***törik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *jari-*: relatív szótő (< *ja-*: abszolút szótő + *-ri:* képző) + *-l*: visszaható képző.

Idetartozik a Kāšγ**.** ***jariš*** 'a vagyon szétosztása két ember között' (< *jari-*: relatív szótő + *-š*: képző) relatív szótöve.

Eleink jól megfigyelték a természetet s a megnevezések összefüggnek a természet működésének megfelelően. Amikor a forrásból kihajt a víz, a folyó elágazik, a mag csirázik, feleződik, a fa elágazik stb., keletkezik a forrásfolyó, a mellékfolyó, a szakadék, a faág, ilyenkor a mag reped, hasad, az utód elválik a magtól, az anyától, egyből lesz kettő, két ág, másképpen iker, azaz két fél, a kettő az egyhez tartozik, ugyanakkor mégis egy az egyik is, másik is. A forrás, a mag, az anya osztódott, ilyenkor van a születés s a tavasz is. Természetes, hogy ezek a jelenségek nemcsak összetartoznak, hanem a megnevezéseik is összefüggnek. Hangtani oldalról is rendszert alkotnak, szerkezeti felépítésük ugyanaz.

A Kāšγ**.** *jari-*: relatív szótő rokona a csuv. ***śură, śur, śurma*** 'fél', Óujg. *jarym,* azerb., türkm., oszm. *jarym, jary,* nog., tat., bask. *jarty, jarym*, kirg., kazak, k.kalp. *žarym,* ujg. *jerim,* üzb. *jarim,* alt. *d'arim,* hak. *čarim* 'fél'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-ră*: képző, *śu-* + *-r, śu-* + *-rma*, Óujg. *ja-* + *-rym,* azerb., türkm., oszm. *ja-* + *-rym, ja-* + *-ry,* nog., tat., bask. *jar-*: relatív szótő (< *ja-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-ty, ja-*: abszolút szótő + *-rym*: képző, kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-rym*, ujg. *je-* + *-rim,* üzb. *ja-* + *-rim,* alt. *d'a-* + *-rim,* hak. *ča-* + *-rim*.

Idetartozik a csuv. ***śur*** 'vágni, tépni', MK., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat., bask. *jar,* kirg., kazak, k.kalp. *žar,* üzb. *jor,* ojr. *d'ar,* hak., tuv. *čar* 'vágni, széthasítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat., bask. *ja-* + *-r,* kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-r,* üzb. *jo-* + *-r,* ojr. *d'a-* + *-r,* hak., tuv. *ča-* + *-r.*

A vág, hasít cselekvés eredménye a csuv. ***śurăk*** 'vágat, rés, hasadék, árok', MK., Zamahš., ujg. *jaruk,* azerb. *jaryg,* türkm., oszm., nog., tat., bask. *jaryk*, ujg. *joruk,* üzb. *jorik,* kirg., kazak., k.kalp. *žaryk,* ojr.- *d'aryk,* tuv. *čaryk,* hak. *čarix* 'rés, hasadék'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-răk*: képző, MK., Zamahš., ujg. *ja-* + *-ruk,* azerb. *ja-* + *-ryg,* türkm., oszm., nog., tat., bask. *ja-* + *-ryk,* ujg. *jo-* + *-ruk,* üzb. *jo-* + *-rik,* kirg., kazak., k.kalp. *ža-* + *-ryk*, ojr.- *d'a-* + *-ryk,* tuv. *ča-* + *-ryk,* hak. *ča-* + *-rix*.

Ez a művelet másképp maga a születés, a tavasz, a hajnalhasadás, vö.: csuv. ***śurat '***szülni', *śural* 'születni', ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat,* kirg., kazak *žarat* 'létrehozni, felépíteni, alkotni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni', azerb. *jaran,* türkm. *jarabyl,* oszm. *jaratyl,* tat. *jaral,* kazak, kirg. *žaral* 'létrejönni, megszületni, teremtettnek lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śura-*: relatív szótő (< *śu-*: abszolút szótő + *-ra*: képző) + *-t*: igeképző, *śura-*: relatív szótő + *-l*: igeképző, ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-*: relatív szótő + *-t:* igeképző, kirg., kazak *žara-* + *-t*, kum. *jara-* + *-t,* azerb. *jara-* + *-n*, türkm. *jara-* + *-byl,* oszm. *jara-* + *-tyl,* tat. *jara-* + *-l*, kazak, kirg. *žara-* + *-l*.

A csuv. ***śurămpuś, šurămpuś*** 'hajnal'. Régen fényt, világosságot jelentett, vö.: ÓT., MK., AFT. *jaruk* 'fény', kirg., kazak *džaryk*, türkm., nog., kum. *jaryk*, alt. *d'aryk,* hak. *čaryk* 'fény', KB. *jarug* 'fénysugár', Zamahš. *jaruk* 'fényes', ujg. *joruk* 'fény, világos, ragyogó', vö.: KB. *jaru* 'megvilágítani', ujg. világossá lenni', tuv. *čyry* 'világossá válni', MK. *jaru* 'fényt csinálni, világítani', ujg. *joru* 'fényleni', tuv. *čyry* 'fényessé, világossá válni', hak. *čary* 'megvilágítani', alt. *d'ar, d'ary* fényt kiadni'.

Jóval régebben a csuvasok a hajnalt a következőképpen nevezték: *kăvak śută*[5], *kăvak šurămpuś* 'kék 'fény', 'kék hajnal', csuv. *śorăm puś* 'reggel kezdete'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-:* abszolút szótő + *-răm:* képző, *šu-* + *-răm*. ÓT., MK., AFT. *ja-* + *-ruk,* kirg., kazak *dža-* + *-ryk*, türkm., nog., kum. *ja-* + *-ryk*, alt. *d'a-* + *ryk,* hak. *ča-* + *-ryk,* KB. *ja-* + *-rug,* Zamahš. *ja-* + *-ruk,* ujg. *jo-* + *-ruk,* KB. *ja-* + *-ru,* tuv. *čy-* + +*-ry,* MK. *ja-* + *-ru,* ujg. *jo-* + *-ru,* tuv. *čy-* + *-ry,* hak. *ča-* + *-ry,* alt. *d'a-* + *-r, d'a-* + *-ry.*

A csuv. ***kăvak*** 'kék' és a ***kăk*** 'gyökér, alap, tő' jelentésű szavak úgy függnek össze, hogy a gyökér ugyanúgy kezdete, forrása valaminek, mint a víz a folyónak. A forrásvíz azonban olyan tiszta, hogy szinte kék. Ilyen az ég is, ahova a forrást, az élet születését helyezik. Ily módon a kék és a gyökér, az eredet is összetartozó szavak, ez esetben azonban a csuv. *kăvak* 'kék' és a *kăk* 'gyökér, alap, tő' a *k-* kezdetűek csoportjába tartozik. Ilyen gondolkodás alapján függ össze a ko. *sin* 'forrás, és az or. *sinij* 'kék' szó töve.

Idetartozik a magy. ***fél, felez*** 'embertárs, valaminek a fele része, valamiből egy rész, oldal, kapcsolatban álló személyek egyike, párosan összetartozó dolgok közül az egyik, valaminek a közepe, az egésznek felét kitevő'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *pääl* 'valaminek a fele, oldal', osztj. *pēlek* 'valaminek a fele', zürj. *pel* 'oldal, két összetartozó dologból az egyik', votj. *pal* 'oldal, táj, világtáj, időszak, napszak, valaminek a fele, két összetartozó dolog egyike', cser. *pel, βel* 'oldal', *pè·le ′*valaminek a fele, egy párból az egyik, mdE. *pel′*, mdM. *pɛl′ ′*oldal', mdE. *pel′e,* mdM. *pɛl′ɛ* 'fél, valaminek a fele', fi. *pieli*: *suu pieli* 'szájszöglet', lp. *belle* "oldal, valaminek a fele, egy párból az egyik', szam. jur. *pēl′l′é* 'valaminek a fele, egy része', jeny. *fele* 'ua.', tvg. *fealea* 'ua.', szelk. *pɛle* 'fél', kam. *piel* 'fél, oldal'. (TESz) < magy. *fé-*: abszolút szótő + *-l*: képző, vog. *pää-*: abszolút szótő + *-l:* képző, osztj. *pē-* + *-lek*, zürj. *pe-* + *-l,* votj. *pa-* + *-l,* cser. *pe-* + *-l, βe-* + *-l, pè·-* + *le,* mdE. *pe-* + *-l′,* mdM. *pɛ-* + *-l′*, mdE. *pe-* + *-l′e*, mdM. *pɛ-* + *-l′ɛ,* fi. *pie-* + *-li:* suu 'száj' + *pie-*: abszolút szótő + *-li:* képző, lp. *belle,* szam. jur. *pēl′l′é,* jeny. *fe-* + *-le,* tvg. *fea-* + *-lea*, szelk. *pɛ-* + *-le*, kam. *pie-* + *-l*.

A magy. ***tör, törik*** 'több részre különít, részeire választ, összezúz stb.' Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *tö-*: abszolút szótő + *-rik*. képző.

A magy. ***terem*** 'létrejön, lesz, nő, létrehoz, termést hoz, hirtelen megjelenik'. Ismeretlen eredetű. (TES) < magy. *tere-*: relatív szótő + *-m:* képző.

A magy. ***gyarat*** 'sarlóval vág stb.'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *gyara*[6]*-*: relatív szótő + *-t*: igeképző.

A magy. ***gyárt*** 'készít, csinál, alkot, gyári úton nagy mennyiségben készít'. Ótörök eredetű, vö.: türk, CC., oszm., tat. *jarat,* csuv. *śurat* 'teremt'. (TESz) < magy. *gyár-*: relatív szótő + *-t:* igeképző, türk, CC., oszm., tat. *jara-* + *-t,* csuv. *śura-* + *-t*.

A relatív szótő alakváltozata a magy. ***szül*** 'gyermeket világrahoz, nemz, előidéz, okoz'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *sēli ′*szerez, vásárol'. (TESz) < magy. *szü-*: abszolút szótő + *l*: igeképző.

A fenti szócsaládba tartozik a relatív szótő, vö.: magy. ***oldal*** 'térszíni alakulatnak az alsó és felső rész közötti felülete, emberi állati törzsnek a szimmetriatengelytől jobbra vagy balra eső része, tárgynak, építménynek határoló lapja, szélen levő része, mértani testnek határoló lapja, mértani

[5] Rokona az or. ***svet*** 'fény'.

[6] Alakváltozata a magy. ***szel*** 'vág'.

síkidom határoló vonala, valakinek a közele, valaki mellett levő hely, térségnek szélső része, valahonnan jobbra vagy balra eső irány, valakinek, valaminek valamilyen irányba eső része, fele, oldalt alkotó, oldalt levő, stb.' Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *ol-*: relatív szótő + *-dal*.

Ld. még magy. *árok, iker, málik, másik*, stb.

Rokonuk az or. ***pol,*** *polovina* 'fél', vö.: alb. *pal'ɛ* 'oldal, fél'. (SIS) < or. *po-*: abszolút szótő + *-l*: képző, alb. *pa-* + *-l'ɛ.*

Ld. még ang. *half (< ha-*: abszolút szótő + *-lf:* képző), ném. *ha-* + *-lb* 'fél'.

A relatív szótövek eredeti *t-* kezdetűek, ezt a *t*-t megőrződött a magy. *tör* és a *terem, teremt* szóban. Különböző úton létrejött fejleményei vannak meg a fenti szavakban: a *d'-, j-* (*t-* > *d'-* > *j-*), *s- (t-* > *th-* > *s-), ś- (t-* > *t'h'-* > *ś-), ž- (t-* > dž- > *ž-), č-, š- (t-* > *t'-* > *č-* > *š-), w-. m- (t-* > δ- > *w-* > *m-*), *p-, f-(t-* > *th-* > *φ-* > 1. *p-*, 2. *f-*).

A relatív szótő második elemének, a képzőnek a kezdő mássalhangzóra is eredeti *t-* illetőleg a fejleményei: *r-, l-* (*t-* > *δ-* > 1. *r-* 2. *l-), š- (t-* > *t'-* > *č-* > *š-).*

3.277. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'kibogozottnak lenni (a csomó) ~ magy. ***fűz, bogoz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *jazi-*: relatív szótő (< *ja-*: abszolút szótő + *-zy*: képző) + *-l*: verbum képző.

A relatív szótő egy 'bog, csomó' jelentésű névszó, amelyhez járult az igeképző. A relatív szótő összetartozik az oszm. ***üzüm*** 'szőlő' szóval, rokona az or. ***uzel*** 'csomó', or. ***v'azat'*** 'kötni, csomózni', or. ***iz'um*** 'mazsola'. < oszm. *ü-*: abszolút szótő + *-züm*: képző, or. *uze-*: relatív szótő + *-l*: denominális verbum képző, or. *v'aza-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző, or. *i-*: abszolút szótő + *-z'um*: képző.

Látható, hogy a bog a csomó egyaránt alapul szolgálhatott a 'csomót készít' és a 'csomót kibont' cselekvést kifejező igének. Így tartozik ide a magy. ***fűz*** ige is, amely a TESz szerint '(rendszerint szálas anyaggal) egymáshoz erősít, fon, (szálas anyagot) nyíláson átdug, teletűzdel, fűzővel összeszorít, (érzelem) hozzákapcsol valakihez vagy valamihez'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *pi·δäm, pi·δam* 'köt, fűz', *pi·δam* 'köt, fűz, csomóz (hálót)'. (TESz) < magy. *fű-*: abszolút szótő + *-z*: denominális verbum képző, cser. *pi·*-: abszolút szótő + *-δäm, pi·-* + *-δam*.

Az adatok idetartoznak, azonban a magyar szó finnugor eredete nem igazolt. A szókezdő *f-, p-* mássalhangzók eredeti *t-* fejleményei. A *t-* szókezdő megvan a magy. *tűz* igében, amely jelentésében, szerkezeti felépítésében és hangtanilag is idetartozik. A magy. ***tűz*** 'szúr, díszöltésekkel végigvarr, átöltöget, beszúrt, ráerősített, rávarrt dolgokkal díszít, tűvel, tűfélével valahova odaerősít, (hegyes, nyeles) tárgyat feltűnő helyre rögzít, (építményt) összeeszkábál, hímez, kivarr, (figyelmet) ráirányít valakire, valamire, (tekintetet) rászögez valakire, valamire, Összekap, összevész valakivel, stb.'. Származékszó: *-z* gyakorító képzővel jött létre az elavult *tövik* ige tövéből. (TESz) < *tű-*: abszolút szótő + *-z:* igeképző.

A két ellentétes irányú cselekvéskor, a kibogoz, kibont és a csomóz, szarvcsomó készítésekor egyaránt a szál, vessző stb. hajlításával végezzük a műveletet.

3.278. Kāšγ**.** ***jasil-*** 'szétmálik, foszlik' ~ magy. ***foszlik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ**.** *jasi-*: relatív szótő + *-l*: képző.

Alakváltozata a csuv. ***śĕtĕl*** 'tépni stb.', vö.: AFT. *jyrt,* üzb. *jirt* 'tépni', kirg. *žyrt,* türkm. *jürt* 'elhasználni', ujg. *žit* 'tépni, elnyűni (ruhát)', kazak *žer žyrt* 'ásni, szántani', ujg. *žitil,* üzb. *jirtil* 'tépődni, elviselődni', tefs. XII--XIII. sz., türkm. *jyrtyl,* kirg. *žyrtyl* 'elviselődni, tépődni', vö.: csuv. *śyrt*. (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕtĕ-*: relatív szótő + *-l*: igeképző, AFT. *jyr-* + *-t,* üzb. *jir-* + *-t,* kirg. *žyr-* + *-t,* türkm. *jür-* + *-t,* ujg. *ži-:* abszolút szótő + *-t:* képző, kazak *žer žyr-* + *-t,* ujg. *žiti-* + *-l,* üzb. *jirti-*: relatív szótő (< *jir-*: relatív szótő + *-ti-*: képző) + *-l:* képző, tefs. XII--XIII. sz., türkm. *jyrty-* + *-l,* kirg. *žyrty-* + *-l,* csuv. *śyr-* + *-t.*

A csuv. ***tăpăl*** 'elviselődni' nincs meg Jegorovnál (< *tăpă-*: relatív szótő + *-l*: igeképző). A csuv. ***tatăl s***incs meg Jegorovnál, megvan azonban a csuv. ***tat*** 'tépni stb.', azerb. *did* 'tépni', oszm. *dit* 'szálakra szétszedni', tépni', kirg. *tyt* 'cibálni, tilolni, nyűni'. (JEGOROV 1964)

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***tatăk*** 'vágat, darab'. Jegorov a továbbiakban *k-* kezdetű szavakat hoz, amelyek nem ide, hanem a *k-* kezdetűek csoportjába tartoznak. Etimológiájukat illetően nem lehet rokonuk a csuvas ***tatăk*** szónak. Szerkezeti felépítése: *ta-*: abszolút szótő + *-tăk*: képző.

A csuv. ***čĕrĕl*** 'tépődni szintén nincs meg Jegorovnál. Szerkezeti felépítése: *čĕrĕ-*: relatív szótő + *-l:* képző.

A Kāšγ**.** ***jasil-*** 'szétmálik, foszlik' szóval összetartozik a magy. ***foszlik,*** amely a TESz-ben a *foszt* címszónál található. A magy. ***foszt*** '(többnyire laza szerkezetű felületi réteget) lehúz, lehánt', foszlik 'zsákmánnyá válik, (laza szerkezetű anyag, különösen felületi réteg) részeire bomlik, szétmállik, leválik, (elgondolás, érzés, emlék) lassanként megsemmisül'. A szócsalád *fosz-* alapszava bizonytalan eredetű. Talán ősi hangfestő szó a finnugor korból, vö.: vog. *pasli* 'elkopik, lyukas lesz (ing, lábbeli, fémedény), osztj. *pus-*, votj. *pośt-* 'nyű, elnyű, elviselődik, elrongyolódik'. (TESz) < magy. *fosz-*: relatív szótő + *-lik*: igeképző, vog. *pas-*: relatív szótő + *-li:* képző, osztj. *pu-*: abszolút szótő + *-s-*: képző, votj. *poś-*: relatív szótő + *-t-*: képző.

Alakváltozata a magy. ***oszlik*** 'szétszéled, részekre bomlik, tagozódik, szétszéledő részekre bomolva eltűnik, fokozatosan megszűnik, meghal, bomlik rothad'. A szócsalád tagjai származékszavak, *osz-* alapszavuk bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *užaš* 'rész', *užašlaš* 'oszt, szétoszt', fi. *osa* 'rész, osztályrész', észt *osa* 'rész, osztályrész, adag, hús'. (TESz) < magy. *osz-*: relatív szótő + *-lik:* ige képző. A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

Ami oszlott, az elágazott. Ezt számos földrajzi név is igazolja, pl.:

Asylykül t. TB.26.: bask. *Asylykül / Karatabyn küle / Jer Upkan / Jer Batkan / Ajyrkül* or. *Asylykul*'
Davl. tó.
< bask. *Asylykül* < *Asyly* < *Asy* ⟵ 1. bask. *asy* ‘keserű, sós’
2. *asa* ‘elágazás’
+ *-ly:* képző
+ *kül* ⟵ bask. *kül* ‘tó’.
bask. *Karatabyn* < *Kara* ⟵ bask. *kara* ‘fekete’
+ *tabyn*
+ *küle* ⟵ bask. *kül* ‘tó’

+ -*e*: birtokos személyjel.

Jer
+ *Upkan*
Jer
+ *Batkan*
Ajyrkül < *Ajyr* ⟵ bask. *auyr, ajyr* ‘folyó elágazása, mellékfolyó, patak’
+ *kül* ‘tó’
or. *Asylykul'* ⟵ bask. *Asylykül.*

Asyly Öj ̂öräk f. TB.26.: bask. *Asyly Öj ̂öräk* / *Bäläkäj Öj ̂öräk* / *Asy Öj ̂öräk* or. *Asli Udr'ak* Davl., az or. Dema jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Asyly* < *Asy* ⟵ bask. *asy* ‘keserű, sós’
+ -*ly*
+ *Öj ̂öräk* < *Öj*
+ *̂öräk,*
or. *Asli* ⟵ bask. *Asyly*
+ *Udr'ak* ⟵ bask. *Öj ̂öräk.*

A magyar ***ászokfa*** *ászok* előtagja is idekötődik, a jelentése 'ágasfa'. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amely eltűnt. Ezek az alakváltozatok sok tovább képzett szónak szolgáltak alapul, vö.: oszm. *asmak* (< *as-*: relatív szótő + *-mak:* főnévi igenév képző) 'felakasztani', *askı* 'akasztó', *asıl* alap, eredet'. A szó őrzi azt, hogy az elágazás csúcsában van az alap, az eredet helye. A csúcspont tehát maga a mag, az eredet. Ugyanakkor az oszmán példák is igazolják, hogy eredetileg nómen-verbum volt a szó.

Idetartozik a magy. *akaszt, akasztó,* amely azért fontos, mert az abszolút szótő *aka-* teljesebb alakját tartalmazza. A TESz-ben a magy. ***akaszt*** címszónál található, 'függeszt, megüt'. A szócsalád tagjai származékszók, *ak-* alapszavuk valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *taxn-* '(szilárdan) megakad', *taxnl-* 'talál (lövés), megerősít', osztj. *lokintà* 'meg-, fennakad', stb. (TESz)
Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A szó családjába tartozik a magy. ***posztó*** 'kártolt gyapjúból szőtt vastag szövet, nemez, stb.' Szláv eredetű, vö.: blg. *postáv* 'szövet, egy vég (posztó)', szb.-hv. *pòstav* 'szövet, posztó', cseh *postav* 'egy vég posztó, tekercs', ukr. *postav* 'egészet képező darab, posztógöngyöleg', or. *postáv* 'összecsavart (len)vászondarab'. (TESz) < nagy- *posz-*: relatív szótő + *-tó*: képző, blg. *pos-* + *-táv,* szb.-hv. *pòs-* + *-tav,* cseh *pos-* + *-tav,* ukr. *pos-* + *-tav,* or. *pos-* + *-táv.*

Minthogy a posztó eredetileg nemez lehetett, a szó tartalmazza az anyag milyenségét, vagyis azt, hogy szétfoszlott, oszlott szálakat préseltek össze, így keletkezett a posztó. A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***szakad*** (< *szaka-* + *-d:* igeképző). A magy. ***tép*** a TESz szerint 'húzva,ráncigálva szaggat, leszakít, kiszakít, elvág, elmetsz, legyőz, megsemmisít, tönkretesz, (szálas anyagot) széthúzkodva rendez, szétbont, (baromfit) tollaitól megfoszt, tollat kiszakít, darabokra szaggat'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: fi. *temmata* 'megragad, elragad, kiszakít, tép'. (TESz)

A *-lik* képzőnek ugyanilyen jelentésben a Kāšγ. *jasil-* szóban és a csuvas adatban (csuv. *šĕtĕl, tăpăl, čĕrĕl)* csak a kezdő mássalhangzója az *-l-* használatos a fenti adatokban.

Ld. még magy. ***tör, törik*** ige, ***darab*** főnév***, szét-*** igekötő. Idetartozik az or. ***ras-, raz-*** 'szét'. Ld. még bask. ***asy*** 'elágazás' stb.

3.279. Kāšγ***. jaš*** 'zöld' ~ magy. ***zöld.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ***.*** *ja-*: abszolút szótő + *-š*: képző.

A Kāšγ***. jaš*** 'zöld' szóval az első relatív szótő tartozik össze, vö.: csuv. ***ješĕl*** 'zöld, fiatal', ÓT., MK., KB., Zamahš., azerb. *jašyl,* ujg., oszm. *ješil,* üzb. *jašil,* kirg. *žašyl,* kazak, k.kalp. *žasyl,* tat. *jašel,* bask. *ješel* 'zöld'. < csuv. *jaš, žas* 'zöld, fiatal'. Régi csuv. *śeś, śešen xir, śeśpĕl*. (JEGOROV 1964) < csuv. *ješĕ-*: relatív szótő (< *je-*: abszolút szótő + *-šĕ:* képző) + *-l:* képző, ÓT., MK., KB., Zamahš., azerb. *jašy-* + *-l,* ujg., oszm. *ješi-* + *-l,* üzb. *jaši-* + *-l*, kirg. *žašy-* + *-l,* kazak, k.kalp. *žasy-* + *-l,* tat. *jaše-* + *-l,* bask. *ješe-* + *-l.*

A csuv. *ješĕl* és török nyelvi megfelelőivel rokon a magy. ***zöld, ződ*** 'a sárga és a kék közötti színű, éretlen (gyümölcs), egészséges, értelmetlen, sületlen (beszéd), nagyon sápadt, (zöld) növény, növényi hajtás, zöld szín, zöld szín a kártyában, sületlenség, növényzettel borított szabad természet, valaminek a zöld volta, szabad utat jelző zöld fény'. Bizonytalan eredetű. Talán jövevényszó, vö.: osz. *zäldä* 'alacsony fű(fajta), *zelde* 'pázsit, gyep, zöld (szín)'. (TESz) < magy. *zöl-*: (< *zö-*: abszolút szótő + *-l:* képző) relatív szótő + *-d*: képző. Az oszét adatok idetartoznak, ám ez nem azt jelenti, hogy a magyar szó átvétel az oszétból. A kutatásaink értelmében az oszét előzményét a szkíta-hún nyelvekben kell keresni. Ez pedig azt jelenti, hogy a magyar ősökkel rokon.

A nyelvjárási *ződ* formában is megvolt ugyanaz a mássalhangzó, mint a *zöld -l*-jének elődje, amely eredeti *-t-* fejleménye: *-t* > *-δ* > 1. *-l*, 2. *-w* > -V > -0, 3. *-r.* Másik irányban keletkezett az *-š*, *-č, -ś, -s,* vö.: *-t* > *-t′* > *-č* > *-š; -t* > *-th* > *-s*; *-t* > *-t′h′* > *-ś.*

A zöld a fiatal növényi hajtásról, a csiráról kaphatta a nevét, amelynek a színe sárga is meg zöld is. Így összefügg a ***sárga*** és a ***sarj*** szavakkal. Ismeretes, hogy sárgából és kékből kikeverhető. A szó összetartozhat a ***szül, születik*** szóval, amely úgy is felfogható, hogy sarjad, kihajt.

A or. ***zel′onyj*** 'zöld' tövében *zel′* 'zöld', ld. ópor. *zel′* 'fiatal zöld növényzet', szln. *zel* 'növény', lett *zelt* 'zöldülni', ld. még *zlak, zoloto, zola.* (SIS) < or. *zel′o-:* relatív szótő + *-n-*: melléknév képző, + *-yj*.

Idetartozik az or. ***zoloto*** 'arany', ld. or. *žoltyj* 'sárga', lett *zelts* 'sárga'. (SIS) < or. *zolo-*: relatív szótő + *-to*: képző, or. *žolt-:* relatív szótő *(*< *žol-*: relatív szótő + *-t-:* képző) + *-yj*.

Az or. ***žoltyj*** *′*sárga' szókezdőjéről eldöntendő, hogy eredeti *t-* fejleménye-e, vagy a *k-* fejleményeivel tartozik össze, vö.: ném. *gelb*[7] 'arany'.

Minthogy a fiatal fű, a fiatal hajtás zöld, ezért a szónak van 'fiatal' jelentése is, ld. csuv. *jaš* 'fiatal', *ješil* < *ješi-* 'fiatal' + *-l:* képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó'. A csuv. *ješil,* magy. *zöld ′*fiatalhoz tartozó' szín. Ilyen a frissen kikelt mag is.

3.280. Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni' ~ magy. ***esik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *juši-*: relatív szótő (< *ju-*: abszolút szótő + *-ši:* képző) + *-l:* visszaható ige képző.

[7] Etimológiailag nem tartozik össze a fenti 'zöld' szavakkal illetőleg a relatív szótöveivel.

Az abszolút szótő összetartozik a csuv. ***jux-*** 'kifolyni', ***tăk*** 'önteni, kiönteni' és nyelvi megfelelőivel. A relatív szótőnek (*juši-)* alakváltozata a csuv. *tăkăn* 'ömleni, kiömleni, kihullani, kiesni (haj)', MK., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., azerb., ujg. *tökül,* oszm., türkm. *dökül,* kazak, k.kalp. *tögil*, tat. *tügel,* kirg. *tögül.* < *tăk.* (JEGOROV 1964) < csuv. *tăkă-*: abszolút szótő + *-n,* MK., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., azerb., ujg. *tökü-* + *-l*, oszm., türkm. *dökü-* + *-l,* kazak, k.kalp. *tögi-* + *-l,* tat. *tüge-* + *-l,* kirg. *tögü-* + *-l*.

Az abszolút szótő (vö.: csuv. *tăx, jux*) az alapja a csuv. ***tăxăm*** 'nemzedék, utódok, ivadékok, törzs' szónak, vö.: ujg. *tuxum,* kirg. *tukum*, kazak, nog., k.kalp. *tukym,* tat. *tokym*, bask. *tokom* 'utódok, ivadékok, törzs, nemzedék' (azonkívül a kirg., kazak 'mag, szem, gabona', ujg. szem, tojás, magzat, embrió'), üzb. *tuxum* 'tojás, mag (sperma)', azerb. *toxum* 'mag, tojás', türkm. *toxum ′*mag, törzs, nemzedék, utódok', *toxumlan* 'megtermékenyülni', kum. *tuxum bašy* 'elől, ős, ősapa'. Vö.: burj.mong. *tokum, tukum* gyakran helyettesítik a *torxum* szóval, ld. *torxe* 'szülni', perzsa *toxm* 'mag, tojás'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăxă-*: abszolút szótő + *-m*: képző, ujg. *tuxu-* + *-m*, kirg. *tuku-* + *-m,* kazak, nog., k.kalpü. *tuky-* + *-m,* tat. *toky-* + *-m*, bask. *toko-* + *-m*, üzb. *tuxu-* + *-m*, azerb. *toxu-* + *-m,* türkm. *toxu-* + *-m, toxum-*: (< *toxu-*: abszolút szótő + *-m*: képző) relatív szótő + *-lan*: képző, kum. *tuxu-* + *-m*, burj.mong. *toku-* + *-m, tuku-* + *-m*, perzsa *tox-* + *-m*.

A csuv. *tăxăm* és társainak rokona a magy. ***ömlik, öm-*** és az ***ont on-*** töve.

Az abszolút szótővel (vö.: csuv. *tăxă-* és társai) pedig összetartoznak a magy. *tyúk, tik* és nyelvi megfelelői.

A Kāšγ. *juši-* relatív szótőnek rokona a magy. *esik*, amelynek a szókezdő mássalhangzója eltűnt az ejtésből. A TESz szerint a magy**. *esik*** 'lefelé hull, zuhan, valamilyen állapotba jut, kerül, valamit hullat, leborul, térdre esik, történik, csapadék hull, valami valakire részül jut, valahogyan ízlik, tetszik, megkönyörül valakin, (mértéke, mennyisége) csökken, befed, belep, valahol van, fekszik'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *es-* '(madár) leereszkedik', osztj. *eśeltä* 'ereszt, elereszt, felhagy valamivel, enged, elenged', zürj. *uśni* 'esik', votj. *uś-* 'esik, elesik, hullik (eső, hó, falevél), valahová jut, belekerül', szam. szelk. *ăstau* 'felfordít, feldönt', kam. *uzul'ɛm* 'esik, elesik, leszáll, imádkozik, kér, megkérdez'. (TESz) < magy. *e-*: abszolút szótő + *-sik*: képző, vog. *e-* + *-s,* osztj. *eśel-*: relatív szótő [< *eśe-*: relatív szótő (< *e-*: abszolút szótő + *-śe*: képző) + *-l*] + *-tä,* zürj. *uś-*: relatív szótő (< *u-*: abszolút szótő + *-ś:* képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *u-* + *-ś*, szam. szelk. *ăs-*: relatív szótő (< *ă-*: abszolút szótő + *-s*: képző) + *-tau:* képző, kam. *uzu-*: relatív szótő (< *u-*: abszolút szótő + *-zu*: képző) + *-l'ɛm*: képző.

A szócikk írója nem vette figyelembe a török adatokat, a magyar szó uráli eredete nem igazolt. Ld. még: Kāšγ. ***tuštī*** 'esett' < *tuš-*: relatív szótő (< *tu-:* abszolút szótő + *-š:* képző) + *-tī:* múlt idő jele, oszm. ***düşmek*** (< *düş-*: relatív szótő + *-mek:* főnévi igenév képző) 'leesni'.

A szókezdő világosan eredeti *t-* volt, amelynek -0 (zéró) fejleménye van meg a magyarban az *esik* szóban.

A szó eljutott nyugatra is a szkíta-hun-ősmagyar gyökerektől, innen van a magy. ***tuš*** 'zuhany', amely a TESz szerint bajor-osztrák eredetű, vö.: baj.osztr. *tusche* '(hideg) vízsugár, ném. *tus* 'zuhany', ir. ném. *Dusche* 'zuhany'. Végső forrása ol. *duccia* 'csurgó ereszcsatorna, esőcsatorna, zuhany, *tus,* zuhanyozás (< ol. *docciare* 'folyik, ömlik'). A németbe a fr. *douche* 'zuhany, tus közvetítésével került. Ld. még cseh *tuš,* le. *tus,* or. *duš* 'zuhany(fürdő), tus'. (TESz)

Eleink tudták, amikor kiönt a víz akár a forrásból, akár egy másik folyóból, a mozgás iránya lefelé mutat, másképpen a víz esik. Ehhez hasonlóan a Nap is ezt teszi déltől, a csúcstól lefelé jövet. A jelenség elnevezése ezért természetes, hogy az 'önt, kiönt' jelentésű ige szolgált alapul a megnevezésnek, amely másra is átszállt, ami esett.

Ezért idetartozik a csuv. ***tăk*** 'önteni, kiönteni', MK., ujg., kirg., kazak, azerb., alt., hak., tuv., kum., k.kalp. *tök*, üzb. *tuk,* tat., bask. *tük*, AFT., oszm., türkm. *dök*, jak. *tox* 'önteni, kiönteni, kiszórni'. (JEGOROV 1964), ld. még oszm. *čyk* 'kimegy'.

Idetartozik az or. *teč'* (< *tekti*), töve a *tek-* stb. A szóval összetartozik a *száll* ige is.

A magy. *zuhany* a TESz-ben a *zuhog* címszónál található, vö.: magy. ***zuhog*** '(víz) bőven és zúgva ömlik, (eső) sűrűn hull, zúg, morajlik, sűrűn, gyors egymásutánban ütődik, csapódik valami, nehéz léptekkel szalad, robog', ***zuhan*** '(magasból) nagy erővel a földre esik, árad, áramlik, (ár) nagy mértékben csökken', ***zuhatag*** 'vízesés', ***zuhany*** . Hangutánzó eredetű szócsalád. Hangalakja eredetileg a sebes folyású vagy magasból lezúduló vízzúgó hangját érzékeltette. Ld. zúg, zuhé. (TESz)

3.281. Kāšγ. ***jagil-*** 'ömleni, esni (eső)' ~ magy. ***esik, száll***.

Összetartozik vele a Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni' relatív szótöve a ***juši-,*** továbbá a magy. ***esik.*** Ld. Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni'.

3.282. Kāšγ. ***buzun*** 'nép' ~ magy. ***ivadék***.

Szerkezeti felépítése: *bu-*: abszolút szótő + *-zun*: képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő'.

A török nyelvekben van ***budun, bodun*** (< *bu-*: abszolút szótő + *-dun*: képző, *bo-* + *-dun*) 'nép' változata. Minthogy eleink gondolkodása szerint is a nő és utódaiból, ivadékából, fiaiból áll a nép, elsőként a család, majd a kibővült nagy család, amely idővel nemzetségnyi, törzsnyi, majd népnyi nagyságú, természetes, hogy idetartoznak a következő szavak, vö.: csuv. ***ăru, ărăv*** 'törzs, nemzetség, utódok, nemzedék', orh.-jeny. *urs* 'utód', *ury ogul* 'fiú, fia valakinek', Óujg. jurid. dok, AFT, üzb. *urug*, kirg. *uruk,* kazak *uryk, ru,* k.kalp. *uryk, uru* 'magok, mag (sperma), törzs, nemzetség, nemzedék, utódok', csag. *uruk* 'mag, törzs, nemzedék, családfa elágazása', ujg. *uruk* 'mag, gabona, törzs, nemzedék, utódok, gyerek, lány, lánya valakinek', tuv. *urug* 'lány, gyerek', *ool urug* 'fiú', *kys urug* 'lány', vö.: mong. *urag* 'rokon, saját utód'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ă-*: abszolút szótő + *-ru*: képző, *ă-* + *-răv,* orh.-jeny. *u-* + *-rs*, *u-* + *ry, ogu-* + *-l,* Óujg. jurid. dok, AFT, üzb. *u-* + *-rug*, kirg. *u-* + *-ruk,* kazak *u-* + *-ryk,* k.kalp. *u-* + *-ryk, u-* + *-ru,* csag. *u-* + *-ruk,* ujg. *u-* + *-ruk,* tuv. *u-* + *-rug, oo-* + *-l, u-* + *-rug,* mong. *u-* + *-rag.*

A szócsalád tagja a magy. ***ír***(mag).

A Kāšγ. *buzun* 'nép' magy. megfelelője az ***ivadék*** szó is, amely az *ívik* címszónál található. A TESz szerint a magy. ***ívik*** '(hal) ikrát rak, szaporodási tevékenységét végzi', *ivadék.* Valószínűleg ősi örökség a finnugor korból, vö.: fi. *juosta* (*juoksen*) 'fut, folyik, előrehalad, megalszik (tej), felgerjed (párzási hév fogja el)', észt *jooksma, joosta* (*jooksen*) 'fut, folyik, részesül, üzekedik', *jooks* 'futás, párzási idő', lp. *juk'sât, jok'sât* 'elér, utolér, eltalál'. (TESz) < magy. *í-*: abszolút szótő + *-vik*: képző; *iva-*: relatív szótő (< *i-*: abszolút szótő + *-va-*: képző) + *-dék*: képző.

Az *-iva-* relatív szótő és az *ívik* összetartoznak, ám a magyar *ívik* finnugor eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***poronty*** 'kisgyermek, egyes állatom (madarak, béka stb.) kifejletlen ivadéka, inas, szolga'. Román eredetű, vö.: rom. *prunc* 'kisded, csecsemő, gyerek'. (TESz) < magy. *poron-*: relatív szótő (< *po-*: abszolút szótő + *-ron-*: képző) + *-ty*: képző, rom. *p-*: abszolút szótő + *-runc:* képző.

A TESz álláspontja nem igazolt.

A Kāšγ. *buzun* 'nép' szóval összetartozik az or. ***rod*** *(ro-:* abszolút szótő + *-d:* képző) 'törzs, nemzedék', amely az or. ***narod*** 'nép' (< *na-* + *rod*) második elemével, az or. ***rodit'*** (< *rodi-*: relatív szótő + *-t*': főnévi igenév képző), az or. ***rodnoj*** (< *rod-*: relatív szótő + *-n-*: melléknév képző + *-oj*), ***rodnik*** 'rokon' (< *rod-*: relatív szótő + *-nik*: képző) relatív szótövével, azonos.

Az abszolút szótővel (*ro-*) összetartozik a magy. ***rokon*** (< *roko-*: abszolút szótő + *-n:* képző) abszolút szótöve és a magy. ***rög*** mint forrás jelentő szó.

A csuvasban a ***śurat '***szülni' ige ***śura-*** töve is a szó családjába tartozik.

A *nép* tehát a magból kifejlődött utódok sokasága, a maghoz, őshöz tartozik. A magy. *nép* (< *né* 'nő' + *p* 'fi, fiú') összetett szó, jelentése a nő és a fiai, azaz az utódai.

A Kāšγ. *buzun* 'nép' szónak hangtani alakváltozata az ojr. ***ulus,*** *uls* 'nép', K-mong. *ulos* 'ua.', amely kapcsolódik az 'állam' jelentésű ugyanilyen szóhoz. A hun nyelvben még volt szókezdő *h-*. Ami a *h-* és *s-* viszonyát illeti, Ucsiraltu nagyon helyesen látja, hogy a két hang etimologikus és összetartozik. (UCSIRALTU 2008) A földrajzi névi kutatásaim eredményeképpen azonban nem a *h-*ból fejlődött az *s-*, hanem az összetartozás oka az, hogy a két hangnak közös az előzménye: *t-* > *th-* (*ὺ-*) > 1. *h-* 2. *s-*. Feltétlenül tisztázandó kérdés, hogy a mai mongolban meglévő *k-* lehet-e korábbi *h-* zárhangúsodásának eredménye, mert (ilyen a Volga-Ural vidéke földrajzi nevei közt és a magyarban nem mutatható ki), vagy egyszerűen csak arról van szó, hogy az egyik a *k-* kezdetűek csoportjába tartozik, míg a másik változat a *t-* és fejleményeivel kezdődőek közé. Ez vonatkozik a *hulugu, ulusz,* ld. magy. *ország* (< *uruszág*) szóra is. Ld. még *hata,* tör. *ata,* magy. *atya, tata*, régen *hana*, tör. *ana*, magy. *anya,* továbbá *Anna, Hanna* női személynév, ang. *hen* 'tyúk', stb. Az angol, német stb. párhuzamok számos esetben nem külön fejlődés eredményei, hanem annak a jelei, hogy nagyon ősi állapotot őriztek meg az adatok.

Fontos feladatunk megtudni, hogy az indoeurópai, altáji és az uráli nyelvcsaládba sorolt nyelveknek hogyan lehet közük egymáshoz akkor, ha nem lehet szó nyelvi kölcsönzésekről. Természetesen mindig körültekintően kell eljárni azért is, mert a mély hangú *q-* fejleménye is lehet *h-* s a kétféle *h-*t eredete szerint el kell különíteni.

A *hun* és a *hit* szavak *h-*jával összetartozik a magyarok *hungar* (*hunga* + *-r*) nevének *h-*ja, továbbá a magy. *Hüküri-tó* (*Hükü* + *-ri*) *h-* szókezdője, amely az *Üküri-tó*, *Ököri-tó* változatban elenyészett ugyanúgy, mint az ÓT. *yduk*-ban. Ugyanakkor *s-* szókezdő van meg a magy. *szent,* a magyarok *szabir* (*szabi* + *-r*), *szavárd* (*szavá* + *-r* + *-d*) nevében, de a *székely* (*széke* + *-ly*) és a *szaka* szkítákat jelölő népnévben, továbbá magában a *szkíta* (*szkí-* + *-ta*) névben is.

Megjegyezzük, hogy ma a csuvasban a ***xalăx*** szó használatos 'nép' jelentésben, amely etimológiailag másik szó, mert a szókezdője nem eredeti *t-*, hanem eredeti *k-* fejleménye. A szó megvan további török nyelvekben is, sőt idetartozik az or. ***koleno*** szó, amelynek nemcsak 'térd', hanem 'nép, törzs, nemzedék, családfa elágazása' jelentése is van. Ez természetes, hiszen a térd sem más, mint egy hajlat s a hajlat másképpen elágazás is.

3.283. Kāšγ. ***jigil-*** 'gyűlni' ~ magy. ***gyűlik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jigi-*: abszolút szótő + *-l:* denominális verbum képző.

A *gyűlik* szó jelentése az, hogy a nem egyben lévő dolgok egybe kerülnek. Eleink gondolkodása szerint az egyet a forrás, a mag, az ág, a szík stb. jelentette. Úgy, mint az élet felépítésében ez a kiindulás, a kezdet, ebből fejlődik ki a folyó, a növény, az állat, az ember. A nyelv is erre épül, a szó szerkezetének a kiinduló, legkisebb egysége az abszolút szótő, amely a mag megnevezésével azonos. Így van ez a Kāšγ. *jigil-* és a magy. *gyűlik* esetében is.

A magy. ***gyűlik*** 'egy helyre csoportosul, halmozódik' a ***gyűjt*** címszónál található a TESz-ben, amely szerint valószínűleg ótörök eredetű szócsalád, vö.: Rabγ. *jïγ-*, oszm. *jiğ-*, kirg. *žïj-,* alt. *jū-* 'összegyűjt', ujg. *jïγïl-* , oszm. *jiğïl-*, kirg. *žïjïl-,* alt. *jūl-* 'összegyűlik'. (TESz) < magy. *gyű-:* abszolút szótő + *-lik*: képző, ujg. *jïγï-* + *-l*, oszm. *jiğï-* + *-l,* kirg. *žïjï-* + *-l,* alt. *jū-* + *-l.*

A képzők közül (*-l, -lik*) a magyarban használatos még ma is a teljesebb *-lik* változat.

Rokona az or. ***sobirat's'a (***< *so-*: igekötő *'*össze' + *bira-*: relatív szótő 1. 'egy' vö. oszm. *bir* 'egy' 2. 'terel' + *-t':* főnévi igenév képző + *-s'a:* visszaható képző) ige *bira-*: relatív szótöve.

3.284. Kāšγ. ***tubrāk*** 'föld, talaj' ~ magy. ***domború.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tub-*: abszolút szótő + *-rāk*: képző.

Eleink gondolkodása szerint a föld egyrészt lent lévő, másrészt fent lévő, mert kiemelkedik a vízből. A Kāšγ. *tubrāk* 'föld, talaj' rokona a csuv. ***tăpra*** 'föld, talaj, grund, por', Zol. bl., ujg., oszm., türkm. *toprak,* Rabg. *toprag,* AFT., ojr. *tobrak,* csag. *tofrag,* üzb. *tuprok,* kirg. *topurok,* kazak., k.kalp., nog. *topyrak,* csag. *tofrag,* tat. *tufrak,* bask. *tuprak,* azerb. *torpag*, tuv. *tovurak,* hak. *tob*(*y*)*rax '*talaj, föld, por', vö.: mong. *tovrog,* burj.mong. *toprak* 'por'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăp-*: relatív szótő + *-ra:* képző, Zol. bl., ujg., oszm., türkm. *top-* + *-rak,* Rabg. *top-* + *-rag,* AFT., ojr. *tob-* + *-rak,* csag. *tof-* + *-rag,* üzb. *tup-* + *-rok,* kirg. *topu** + *-rok,* kazak., k.kalp., nog. *topy-* + *-rak,* csag. *tof-* + *-rag,* tat. *tuf-* + *-rak,* bask. *tup-* + *-rak,* azerb. *tor-* + *-pag*, tuv. *tovu-* + *-rak,* hak. *tob*(*y*)- + *-rax,* mong. *tov-* + *-rog,* burj.mong. *top-* + *-rak.*

Idetartozik a csuv. ***śĕr*** 'föld, ország, hely', ÓT., KB. *jär, jir* Zamahš., oszm. *jer,* ujg. *jer,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *jer,* kirg., kazak, k.kalp. *žer*, tat. *žir,* ojr. *d'er,* hak. *čir*, tuv. *čer,* jak. *sir* 'föld, ország, hely'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-*: abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT., KB. *jä-* + *-r, ji-* + *-r,* Zamahš., oszm. *je-* + *-r,* ujg. *je-* + *-r,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *je-* + *-r,* kirg., kazak, k.kalp. *že-* + *-r*, tat. *ži-* + *-r,* ojr. *d'e-* + *-r,* hak. *či-* + *-r*, tuv. *če-* + *-r,* jak. *si-* + *-r.*

Hozzájuk kötődik a magy. ***ördög, Ördög*** *árok (*< *ör-*: relatív szótő + *-dög*: képző, ang. ***Earth*** (< *Ear-*: relatív szótő + *-th*: képző) 'föld'.

Az *Ördög árok* valójában 'földárok'. Eleink gondolkodása szerint a föld lent van, az sötét s ami lent van és sötét, az rossz, s ami rossz, az az ellenséggel is azonosul. Ezért tartoznak ide a következő szavak, vö.: or. ***vorog*** (< *vo-*: abszolút szótő + *-rog*) 'ördög', óporosz *wargs (warg-*: relatív szótő + *-s:* képző), or. *v-*: abszolút szótő + *-rag*: képző.

3.285. Kāšγ. ***jivil-*** 'erjedni' ~ magy. ***savas, savanyú***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jivi-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

A szónak alakváltozata a csuv. ***jüś*** 'savanyúnak lenni, savanyodni, keserűnek lenni', tat. *eč,* ujg. *eči,* üzb. *ači,* kazak, ojr. *ačy,* k.kalp., nog. *aš,* bask. *ese* 'savanyúnak lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jü-*: abszolút szótő + *-ś*: képző, tat. *e-* + *-č,* ujg. *e-* + *-či,* üzb. *a-* + *-či,* kazak, ojr. *a-* + *-čy,* k.kalp., nog. *a-* + *-š,* bask. *e-* + *-se.*

Névszói alakváltozata a csuv. ***jüśĕ*** 'keserű, savanyú', üzb. *ači,* ujg. *aččik,* ujg. *ačyg,* kirg. *ačuu,* k.kalp., nog. *aššy,* kaz. *aš'y,* bask. *asy, ese,* jak. *ahyy* 'keserű, savanyú'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jü-*: abszolút szótő + *-śĕ:* képző, üzb. *a-* + *-či,* ujg. *ač-* + *-čik,* ujg. *a-* + *-čyg,* kirg. *a-* + *-čuu,* k.kalp., nog. *aš-* + *-šy,* kaz. *a-* + *-š'y,* bask. *a-* + *-sy, e-* + *se,* jak. *a-* + *hyy.*

A szónak az abszolút szótöve (*jivi-)* összetartozik a magy. ***sav, savó*** szóval, amelyet a ***savanyú*** szóból való elvonásnak tekintenek helytelenül. A magy. *savanyú* a TESz szerint 'az ecet, citrom ízéhez hasonló, csípős ízű, kedvetlen, fanyar (ember), kellemetlen, barátságtalan dolog, csípős, orrfacsaró szag, sav', a szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk a *sav-*, ősi örökség az ugor vagy a finnugor korból, vö.: vog. *šēβ-, šāβ-* 'savanyít', *šäβi-* 'savanyodik', osztj. *tšeγtä-* 'savanyodik, kel (tészta)', cser. *šà·pâ* 'savanyú', mdE. *tšapamo,* mdM. *šapamâ* 'ua.', fi. *hapan* 'ua.', észt *hape* 'savanyítás, savanyító szer', *hapne* 'savanyú, sav'. (TESz) < osztj. *tšeγ-:* + *-tä:* képző, mdE. *tšapa-* + *-mo*, mdM. *šapa-* + *-mâ,* fi. *hapa-* + *-n.*

A szócikk írója helytelenül ítélte meg a magy. *sav, savó* szó eredetét, mert nincs szükség a *savanyú* szóból való elvonásra. A magyar nyelv építő s a képzett szavak mindig a már meglévő szótőből keletkeztek a képző hozzáadásával. Nem igazolt a magyar szó ugor vagy finnugor eredete. A TESz helytelenül járt el, amikor nem vette figyelembe a török adatokat.

A Kāšγ. *jivil-* 'erjedni' és a csuv. *jüś* 'savanyúnak lenni, savanyodni, keserűnek lenni' valamint a csuv. *jüśĕ* 'keserű, savanyú' egyrészt utal arra, hogy eredetileg nómen-verbum volt a szó, másrészt hangtanilag világosan eredeti *-t-* fejleménye a Kāšγ. adat *-l-*je és a csuv. *-ś* mássalhangzója.

Idetartozik a magy. ***ecet,*** amely a TESz szerint szláv eredetű, vö.: óeszl. *осьеъ*, szb.-hv. *òcat, océ*t, szln. *ócet* (az *ó-* nazális), szlk. *ocot,* or. *ócet* 'ecet', ld. lat. *acetum* 'ua.'. (TESz) < magy. *ece-*: relatív szótő + *-t*: képző, óeszl. *осьe-* + *-tъ,* szb.-hv. *òca-* + *-t, océ-* + *-t,* szln. *óce-* + *t,* szlk. *oco-* + *-t,* or. *óce-* + *-t,* lat. *ace-* + *-tum.*

Az *ecet* szótöve és a török 'keserű, savanyú' jelentésű szavak rokonok. Idetartozik a magy. ***bor***, amely valójában 'savanyúvíz'. Alakváltozata a magy. *erjed* ige *erje-* töve. Rokona az or. ***brodit'*** *'*savanyodni' *bro-* töve is.

3.286. Kāšγ. ***bilik*** 'ész' ~ magy. ***elme***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bi-*: abszolút szótő + *-lik*: képző.

Rokona a csuv. ***tulăk*** 'értelem', *tulăklă* 'értelmező, magyarázó', *tulăksăr* 'értelmetlen'. Jegorov szerint a csuvas szó az oroszból való átvétel. Ez azonban nem igazolt. A két szó világosan összetartozik etimológiailag. Szerkezetileg ugyanaz a felépítésük: csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-lăk*: képző 'valamivel ellátott', *tulăk-:* relatív szótő + *-lă:* képző 'valamivel ellátott', *tulăk-:* relatív szótő + *-săr:* fosztóképző[8]. A csuvas őrzi az eredeti szókezdő *t-*t, amelyből a Kāšγ. *bilik* 'ész' szóban *t-* >

[8] Vö.: magy. *oszt, foszt*.

δ- > w- > b- változás eredménye a *b-*. Ugyanez a szó van meg a magy. *bölcs böl-* szótövében és számos nyelvi megfelelőjében. Ehhez képest a szókezdő eltűnt egy *t- > δ- > w- > V- > 0-* változás során.

A magy. ***bölcs*** elvileg lehetne ésszel, tudással ellátott szó, azonban valószínűbb, hogy a *-cs*: foglalkozásnév képző, és a *böl-* relatív szótő 'elme, ész' jelentésű főnév. Eredetileg nómen-verbum volt, így természetes az igei jelentése is. Ezen a szálon kötődik ide a csuv. ***pĕl*** 'tudni', ÓT., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., tuv. *bil,* alt., hak. *pil,* tat., bask. *bel* 'tudni, érteni'. (JEGOROV 19654) < *csuv. pĕ-*: abszolút szótő + *-l:* képző, ÓT., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., tuv. *bi-* + *-l,* alt., hak. *pi-* + *-l,* tat., bask. *be-* + *-l*.

Idetartozik az or. ***tolk*** 'értelem', amely szintén őrzi az eredeti szókezdő *t*-t. Kāšγarī adatával összetartozik a magy. ***elme*** 'lélek, lelkiállapot, ész, értelmi képesség', amely a TESz szerint ismeretlen eredetű.

Alakváltozata a csuv. ***ăs*** 'ész', Zamahš., kirg., kazak, k.kalp., nog., üzb., oszm *es,* ujg. *es*, bask. *iş* 'ész, emlékezet, értelem', alt. *es* 'emlékezet, érzelem', azerb. *agyl,* ojr. *agyl*, türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., tat., bask. *akyl,* kum. *gьaakyl,* ujg. *jekil* 'ész, értelem, elme'. A türk *xakăl* az arabból van. (JEGOROV 1964). < csuv. *ă-*: abszolút szótő + *-s*: képző, Zamahš., kirg., kazak, k.kalp., nog., üzb., oszm *e-* + *-s,* ujg. *e-* + *-s,* bask. *i-* + *-ş*, alt. *e-* + *-s.*

A türk *xakăl,* kum. *gьaakyl* forma nem tartozik össze Kāšγarī adatával és társaival, mert *k-* kezdetű. Ugyanakkor a csuv. *ăs* 'ész' és a magy. ***ész*** rokonok, alakváltozatai a Kāšγ. ***bilik*** 'ész' és társainak. Hangtanilag a szókezdő 0- eredeti *t-* helyén van ugyanúgy, mint a Kāšγ. *b-* és a magyar *b- (bölcs).*

Szerkezetileg tehát a vizsgált szavunk felépítése: abszolút szótő + képző. Az eredeti szókezdő mássalhangzó *t-* lehetett, amit őriz a csuvas (*tulăk)* és az orosz (*tolk*) adat. A magyarban is megvan a *tud* szóban, amely úgy tartozik ide, hogy a szó eredetileg nómen-verbum volt.

A TESz szerint a magy. ***tud*** ősi örökség az uráli korból, vö.: zürj. *tedni* 'tud, ismer, megtud, felismer', *töd* 'tud', *tidalni, tidavni 'tydál-* 'látszik, votj. *tod* 'tudás, ismeret, emlékezet', *tod-* 'tud, ért valamit vagy valamihez', *todînî* 'tud, ismer, megtud', fi. *tuntea* 'észlel, érzékel, érez, tud, ért, ismer, megismer, felismer', észt *tundma* 'érez, ismer, tud', lp. *tomto* 'megért', szam.jur. *tumtā* 'tud', jeny. *tuddabo '*megtud, kitalál',tvg. *tumtu'ama* 'kitalál', kam. *t'emmɛm '*tud, megért', kojb. *tymnemym* 'tud'. (TESz) < magy. *tu-:* abszolút szótő + *-d*: képző, zürj. *ted-*: relatív szótő + *-ni:* főnévi igenév képző, *tö-*: abszolút szótő + *-d*: képző, *tidal-*: relatív szótő (< *tida-*: relatív szótő + *-l*: képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, *tidav-*: relatív szótő + *-ni:* főnévi igenév képző, *tydá-*: relatív szótő + *-l*: képző, votj. *to-*: abszolút szótő + *-d*: képző, *to-*: abszolút szótő + *-d*: képző, *todî-*: relatív szótő + *-nî*: főnévi igenév képző, fi. *tun-*: abszolút szótő + *-tea:* képző, észt *tund-*: relatív szótő + *-ma*: főnévi igenév képző, lp. *tom-* + *-to*, szam.jur. *tum-* + *-tā,* 'tud', jeny. *tuddabo,* tvg. *tumtu'a-* + *-ma,* kam. *t'emmɛm,* kojb. *tymnemym*.

Nemcsak a szókezdő volt eredetileg *t-,* amelynek a fejleménye a *b-, p* és a 0-, hanem a képző kezdő mássalhangzója is *-t* volt, amelynek a fejleményei vannak meg a fenti adatokban, vö.: *-d, -l, -s/-sz, -*.

3.287. Kāšγ. ***jamal-*** 'megjavítottnak lenni' ~ magy. ***jó, javul***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jama-*: abszolút szótő + *-l:* igeképző.

A magy. ***jó*** összetartozik a ***jó*** 'folyó' szóval, amelyek a forráshoz, a maghoz vezetnek. A magy. *jó* 'folyó' szó rokonai szolgáltak alapul számos víznévnek a Volga-Urál vidéken, vö.:

Iśke Jemjä f. TB.50.: bask. *Iśke Jemjä* Mel., folyó.
< bask. *Iśke* ⟵ bask. *iśke* 'öreg'
+ *Jemjä* < *Jem* ⟵ vö.: nyeny. *jam* 'tenger'
+ *jä* ⟵ mansi *jä* ,folyó'.

Šišmä Väräš f. TB.171.: bask. *Šišmä Väräš* or. *Čišma-Var'aš* Nur., az or. ***Jamak-Jelga*** jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Šišmä* ⟵ bask. *šišmä* 'forrás'
+ *Väräš*
or. *Čišma-Var'aš* ⟵ nem or. *Čišmä Väräš.*
Jamak < *Ja*
+ *-mak*
+ *Jelga* ⟵ tat. *jelga* 'folyó'.

Poškărt h. Ašm.X.68.: csuv. *Poškărt* Tk., települések neve, (*Poškărt*, *Salti śyr,* ***Jemek (Jeme)-kassi,*** *Xornăk, Măn-jal*, *Śĕnĕ-jal* = *Jolšik*), NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jemek* < *Je-*
+ *-mek*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* 'falu' + *-i:* birtokos személyjel.

Az adatoknak közük van az or. *jama* 'gödör' és a nyeny. *jam* 'tenger szóhoz, amelyek a víz tulajdonságait őrzik.

Pečera f. TSK.89.: ko. *Pečera* / *Pečöra* or. *Pečora* man. *Peser* / *Peserja* nyeny. ***Sanero"jaxa*** / *Sanero"jam*, folyó, amely a *Pečora* öbölbe ömlik, hossza 1790 / 1814 km.
< ko. *Pečera* < *Pe* ⟵ vö.: kamasz *büü* 'víz'
+ *čer* ⟵ ko. *čer* 'folyó'
+ *a* < **ja* ⟵ man. *ja* 'folyó'
Pečöra ld. *Pečera*
or. *Pečora* ⟵ ko. *Pečöra,*
man. *Peser* < *Pe*⟵ vö.: kamasz *büü* 'víz'
+ *ser* ⟵ mari *ser* 'part'
man. *Peserja* < *Peser* < *Pe* ⟵ vö.: kamasz *büü* 'víz'
+ *ser* ⟵ mari *ser* 'part'
+ *ja* ⟵ man. *ja* 'folyó',
nyeny. *Sanero"jaxa* < *Sanero"*
+ *jaxa* ⟵ nyeny. *jaxa* 'folyó',
Sanero"jam < *Sanero"*
+ *jam* ⟵ nyeny. *jam* 'tenger'.

Jamskoj Posad h. Ašm.:-, NAP: or. *Jamskoj Posad* Al., orosz település, Ar.:-.
< or. *Jamskoj* < *Jam* ⟵ or. *jama* 'gödör'
+ *-sk-:* vonatkozó melléknév képző
+ *- oj*
+ *Posad* ⟵ or. *posad* 1. rég 'váralja', 2. 'mezőváros'.

Jambaj hyuy f. TB.184.: bask. *Jambaj hyuy* Jana., az or. ***Badr'aš*** jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Jambaj* < *Jam* ⟵ vö.: nyeny. *jam* ‘tenger’
jun ‘folyó’
+ *baj* ⟵ vö.: 1. bask. *baj* ‘gazdag’.
1. magy. *fej* ‘fő, forrás’.
hyuy < bask. *hyu* ‘víz’
+ *-y:* birtokos személyjel.
or. *Badr'aš* ⟵ nem or. * *Badreš, Bedreš* < *Bad* ⟵ vö.: bask. *baδ* ‘mélyedés, gödör’
eny. *bido* ‘víz’
ngan. *beda* ‘víz’
+ *reš*

Jem va f. SW.312.: ko. *Jem-va* or. *Vym*, az or. Vyčegda jobb oldali mellékfolyója.
< ko. *Jem* ⟵ vö.: nyeny. *jam* ‘nagy folyó, tenger’
+ *va* ⟵ ko. *va* ‚víz’
or. *Vym* ⟵ nem or. *Vym*.

Jem ju f. SW.312.: ko. *Jem-ju*, az or. Vyčegda bal oldali mellékfolyója.
< ko. *Jem* ⟵ vö.: nyeny. *jam* ‘nagy folyó, tenger’
+ ko. *ju* ’folyó’.

Jemjä f. TB.50.: bask. *Jemjä* or. *Zimz'a* Mel., az or. *Ur'uk* bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Jemjä* < *Jem* ⟵ vö.: nyeny. *jam* ‘nagy folyó, tenger’
+ *jä* ⟵ man. *je* ’folyó’,
or. *Zimz'a* ⟵ nem orosz 1.* *i͡m e͡* < *i͡m*
+ *e͡*
2. *Zimze* < *Zim*
+ *ze*

A földrajzi nevekben a *Jam, Jem* összetartozik, folyó nevében szerepel. Rokonuk az or. ***jama*** ’gödör’ is. A nyenyec *jam* ‘nagy folyó, tenger’ jelentésben őrizte meg a víz tulajdonságát, az orosz pedig a hozzátartozó mederre utal a *jama* ’gödör’ szóval. A magyarból nincs idevonatkozó adatom.

A folyónév gyakran áll olyan összetett szóból, amelynek az elő- és az utótagja közös gyökerű szó, pl. bask. *Jemjä.*

A magy. ***jó, jav-*** 'kellemes, hasznos, szükséges dolog', jobb oldal, irány, erkölcsi értelemben megfelelő, becsületes ember, valaminek a legjelentősebb, legjobb része, valaminek a haszna, előnye, derék, becsületes, kedvező, hasznos, megfelelő, jobb oldalon lévő, jókora'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *jomas* 'jó', osztj.. *iem* 'jó, egészséges'. (TESz)

Hangtanilag az *-m-, -v-* és a *-0-* összetartoznak, a közös elődjük *-w-* volt (*-w-* > 1. *-m-* 2.*-v-* 3. -V- > -0-).

A *jó* szó a forrás, a forrásfolyó egyik tulajdonságát őrzi. Ezt igazolja a forrás, a forrásfolyó szóval való rokonsága és a *jó,* azaz a jobb oldalnak a kelettel való azonossága, hiszen a felkelő nap, a fény forrása, kezdete ugyanaz.

3.288. Kāšγ. ***janul-*** 'kifolyatni, kiválasztani magából' ~ magy. ***szül***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *janu-:* szótő + *-l:* visszaható ige képző.

A magy. születésnek megfelelő cselekvés. A Kāšγ. *janul-* és a magy. *szül-* ugyanaz. A TEsz szerint a magy. ***szül*** gyermeket világra hoz, nemz, létrehoz, előidéz, okoz'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból. (TESz) < *szü-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

A szótő rokona a magy. *jó* 'folyó' és nyelvi megfelelőinek. Az *-l* igeképző a magyarban is megvan, vö. magy. *szül, javul* stb.

3.289. Kāšγ. ***janal-*** 'fenni' ~ magy. ***fen***.

Ld. még Kāšγ. ***janū-*** 'élezni, köszörülni, fenni'.

Szerkezeti felépítésük: Kāšγ. *jana-*: relatív szótő (< *ja-*: abszolút szótő + *-na*: képző) + *-l-*: képző, Kāšγ. *ja-*: abszolút szótő + *-nū-*: képző.

A Kāšγ. *jana-*: relatív szótővel tartozik össze a magy. ***fen*** 'csihol, élesít, hegyesít, köszörül, ken, dörzsöl'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *poni* 'fen', votj. *penon* 'köszörűkő'. (TESz) < magy- *fe-*: abszolút szótő + *-n*: képző, vog. *po-* + *-ni,* votj. *peno-*: relatív szótő (< *pe-*: abszolút szótő + *-no:* képző-) + *-n:* főnévi igenév képző.

Idetartozik a magy. *penge*, amely az *él, hegy* szóval rokon. Vö.: magy. ***penge*** 'vágó- vagy szúróeszköz fémből készült lapja, kis kés'. Származékszó, a *peng* igéből jött létre -e folyamatos melléknévi igenév képzővel. A nyelvújítás idején keletkezett és terjedt el. (TESz)

A Kāšγ. *jana-*: relatív szótővel összetartozik a csuv. ***śava*** ' kasza', kazak, k.kalp., nog. *šalgy,* ujg. *čalga,* üzb. *čalgi,* hak. *sapxy,* alt. *čapky, čalgy,* bask. *salgy,* tat. *čalgy* 'kasza', vö.: oszét *ceveg* 'kasza'. (JEGOROV 1964) Rokonuk a magy. *él*.

A *fen* jelentése élez. Korábbi alakja **fenik* lehetett, amely eredetileg ige-névszó volt s a névszói részének a fejleménye a *fenő*, az igeinek pedig a *fen*. A szókezdő *f-* és a *p-* úgy tartozik össze, hogy közös az elődjük, amely eredeti *t-* fejleménye: *t-* > *th-* > *φ-* > 1. *f-* 2. *p-*. Ugyanakkor arra is például szolgálnak a fenti adatok, hogy a csuv. *ś-* szókezdő is *t-* fejleménye, továbbá a második mássalhangzók, amelyek egyben az abszolút szótőhöz járuló képzők kezdő mássalhangzói, vö.: *-n-, -l-, -v-, -p-*.

3.290. Kāšγ. ***jāg*** 'vaj' ~ magy. ***jég***.

A *vaj* tulajdonképpen a folyós zsiradék megdermedt változata. Ezért természetes, hogy a víz megdermedt, megfagyott alakjával a magy. *jég* szóval összetartozik.

A TESz szerint a magy. ***jég*** Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *l'äη,* zürj. *ji*, votj. *jo,* cser. *í*, mdE. *ej, ev, eй,* mdM. *jɛj, ɛj,* finn *jää,* észt *jää,* lp. *jiegŋâ* 'jég' (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A szó alapul szolgált számos víznévnek, vö.:

Jangyng ščarašč t. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Č-Č: man. *Jangyng ščarašč*, or. *Ledovitoje more*.
< man. *Jangyng* < 1. *Jang* ⟵ man. *jang* 'jég'

+ *-yng:* képző
2. *Jangy* ⟵ man. *jang* ’jég’
+ *-ng:* képző
+ *ščarašč* ⟵ man. *ščarašč* ’tenger’
or. *Ledovitoje* ⟵ or. *ledovitoje* ‘jeges’
+ *more* ⟵ or. *more* ‘tenger’

A magy. *jég* összetartozik a vizet, folyót jelentő szavakkal annak ellenére, hogy ma már a szilárd halmazállapotú vizet értjük alatta. Vö.:

Sis'jov f. TSK.33.: or. *Sis'jov*, az or. Sodzim bal oldali mellékfolyója.
< or. *Sis'jov* ⟵ nem or. *Sis'jov* < *Sis'* ⟵ vö.: man. *sos* ‘patak’
+ *jov* ⟵ vö. magy. *jó* ‘folyó’.

Jovtyvis f. TSK.33.: or. *Jovtyvis,* folyó, amely egyesül az or. Jovty tóval.
< or. *Jovtyvis* ⟵ nem or. *Jovtyvis* < *Jovty* < *Jov* ⟵ vö. magy. *jó* ‘folyó’
+ *ty* ⟵ ko. *ty* ‘tó’
+ *vis* ⟵ ko. *vis* ‘vízfolyás, csatorna, amely a folyót a tóval köti össze’

Vaszjugan ’az Ob mellékfolyója’. Az orosz *Васюган* átvétele. Ennek forrása az osztj. *waś-jŏxan (-jŏyan*), amely ’keskeny folyócská’-t jelent. Az osztj. *waś* a magyar vézna tövével egyeztethető, a *jŏxan, jŏyan* töve etimológiailag ugyanaz, mint a magyar *jó* ’folyó’. (KISS 1980)

Măn Čuvak h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Măn Čuvak* ← ***Măn Čakkassi*** or. *Bol'šije Čuvaki* ← *Jungo-Jadrino* Ja., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Măn* ⟵ csuv. *măn* ‘nagy’
+ *Čuvak*
Măn ⟵ csuv. *măn* ‘nagy’
+ *Čakkassi* < *Čak*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* ’falu’
+ csuv. *–i:* birtokos személyjel,
or. *Bol'šije* ⟵ or. *bol'šije* ‘nagy’
+ *Čuvaki* ⟵ nem or. *Čuvaki.*
Jungo ⟵ vö.: nyeny. *junko* ‘patak’
+ *Jadrino* ⟵ 1. csuv. *Jetĕrne* < *Je*
+ *tĕrne*
+ or. *–o*.

Jănkă h. Ašm.V.75.: csuv. *Jănkă*, falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jănkă* < *Junkă* ⟵ nyeny. *junko* ‘patak’

Junkă h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Junkă* or. *Junga* ← *Bol'šije i Malyje Čuvaki* + *Largoty* + *Jablon'a* M., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Junkă* ⟵ nyeny. *junko* ‘patak’
or. *Junga* ⟵ csuv. *Junkă* < *Ju-*
+ *-nkă*.
Bol'šije ⟵ or. *bol'šije* ‘nagy’
+ *i* ‘és’

+ *Malyje* ⟵ or. *malyje* ‘kicsi, kis’
+ *Čuvaki* ⟵ nem or. *Čuvaki*
Largoty < *Largo*
+ *ty*
Jablon'a ⟵ or. *jablon'a* ‘almáskert’

A földrajzi nevekben a *jöv, jov, jev* formák és a finn *jyvä-* tő összetartoznak. A magyar *jó* ’folyó’ szónak nem a korábbi állapotát őrzik. Arról van szó, hogy a *–w* előzményből az egyik irányban *–v* lett, a másik irányban pedig vokalizáció történt, majd elnémult a magánhangzó és az előző pedig megnyúlt. Ez utóbbi folyamatban vett részt a magyar *jó* szavunk. A *–v-* végső eredetét (*-t* vagy *–k*) a párhuzamos adatok összehasonlító vizsgálatai döntik el. A finn *jyvä* ’mag, (gabona)szem’ jelentés a forráshoz kötődik.

Egyaránt a szó családjába tartoznak a 'folyik és a 'folyás' jelentésű szavak, vö.:

csuv. ***jux*** 'folyni', ÓT., MK., ujg., türkm., oszm., alt., tuv., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *ak*, üzb. *ok,* azerb., hak. *ax*, pol. *ax, agar* 'folyni'. (JEGOROV 1964)

or. ***tok*** 'folyás, áramlás'. Közszláv szó, vö.: **tekti '*folyni'. (SIS); or. ***tekučij*** 'folyó'. Keleti szláv. < *tek-*; or. *teč'* 'folyni', *teku.* Közszláv szó, < **tekti,* vö.: litv. *tekėti* 'folyni, szaladni', óind. *takati* 'futok, sietek'. (SIS) < szláv *tek-* 'folyik' + *-ti:* főnévi igenév képző, litv. *tekė-* + *-ti,* óind. *taka-* + *-ti.*

3.291. Kāšγ. ***kaz-*** 'ásni' ~ magy. ***kúr.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ka-*: abszolút szótő + *-z-*: képző.

Lényeges, hogy a szó eredetileg nómen-verbum volt, ezért az igei és a névszói jelentésű szavak egyaránt idetartoznak. Rokonuk a csuv. ***xusăk*** 'keskeny fa (tölgy) lapát a krumpli kikapálására', MK. *kaznuk*, ujg. *kozuk,* üzb. *kozik,* tefs. XII-XIII. sz., csag. *kazuk*, kirg., kazak, k.kalp., nog. *kazyk*, alt., oszm., tat., bask., ojr. *kazyk,* azerb. *gazyg*, türkm. *gazyk* 'karó, cölöp', vö.: csuv. *xus-* dial. 'kapálni, fellazítani a földet lapáttal', hak., jak. *xas*, MK. kaz, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., gag., tat. *kaz,* üzb. *kazi,* azerb., türkm. *gaz* 'kapálni, ásni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xu-:* abszolút szótő + *-săk:* képző, MK. *kaz-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-z-*: képző) + *-nuk*: képző, ujg. *ko-*: abszolút szótő + *-zuk*: képző, üzb. *ko-* + *-zik,* tefs. XII-XIII. sz., csag. *ka-* + *-zuk*, kirg., kazak, k.kalp., nog. *ka-* + *-zyk*, alt., oszm., tat., bask., ojr. *ka-* + *-zyk,* azerb. *ga-* + *-zyg*, türkm. *ga-* + *-zyk,* csuv. *xu-* + *-s-,* hak., jak. *xa-* + *-s*, MK. kaz, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., gag., tat. *ka-* + *-z,* üzb. *ka+* + *-zi,* azerb., türkm. *ga-* + *-z.*

Ld. még csuv. ***xus-*** dial. ld. csuv. ***xusăkla*** (< csuv. *xusăk-:* relatív szótő + -la*:* igeképző) 'kapálni, fellazítani a földet lapáttal'.

A relatív szótőnek rokona a magy. ***husáng,*** amely a TESz szerint 'rugalmas, megmunkálatlan ág, dorong, stb.' Hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. *hu-:* abszolút szótő + *-sáng*: képző.

Ugyancsak idetartozik a magy. ***karó*** ’egyik végén rendszerint kihegyezett, vékonyabb farúd, kerítés’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, megfelelője nincs meg a mai csuvasban, de általánosan elterjedt a törökség többi ágában, vö.: ujg. *kazγuk*, oszm. *qazık,* türkm., tat., kirg., alt. *qazyq,* bask. *qaδyk*, ujg. mod. *qazuq* ’karó’. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-ró*: képző, ujg. *ka-* + *-zγuk*, oszm. *qa-* + *-zık,* türkm., tat., kirg., alt. *qa-* + *-zyq,* bask. *qa-* + *-δyk*, ujg. mod. *qa-* + *-zuq*.

Nem igazolt az, hogy a magy. ***karó*** szó csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. A szó közös eredete a szkítákhoz és a hunokhoz vezet.

Idetartozik még a magy. *horol, horhol* ige *horo-, horho-* töve, amely a földrajzi nevekben is megvan *horhó* formában. A TESz-ben a magy. ***horol*** a ***horzsol*** címszónál található. Eszerint a szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó eredetű szó a finnugor korból. (TESz) < magy. *horo-*: relatív szótő (< *ho-*: abszolút szótő + *-ro-*: képző) + *-l*: képző.

Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete. A relatív szótő alakváltozatai a magy. ***horh,*** *horhó, horó, horhag* 'vízmosta árok, mély út'. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz) < magy. *ho-*: abszolút szótő + *-rh:* képző, *ho-* + *-rhó, ho-* + *-ró, ho-* + *-rhag*.

A szó családjába további szavak tartoznak, vö.: magy. ***karmol, karom, köröm.***

3.292. Kāšγ. ***kaz-*** 'körbejárni, bejárni' ~ magy. ***kör, kerül***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ka-*: abszolút szótő + *-z-*: képző.

Rokona a csuv. ***kar-*** 'bekeríteni, felfüggeszteni', polovec, ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., türkm. *ker,* azerb. *ker,* oszm. *ger,* tuv. *xer,* tat. *kier,* bask. *kir* 'megfeszíteni, meghúzni, kitágítani', csuv. *karkăš* '1. elágazás, villa alakú pálca, amelyre kiterítik és szárítják a birka vagy a kis állatok bőrét 2. ujjak', azerb. *kerkah*, üzb., alt. *kergi*, kazak *kergiš*, oszm. *gergef,* tat. *kiergeč,* bask. *kirges*, t'um. *kirge, kierge* 'ujjak'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-r-*: képző, polovec, ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., türkm. *ke-* + *-r,* azerb. *ke-* + *-r,* oszm. *ge** + *-r,* tuv. *xe-* + *-r,* tat. *kie-* + *-r,* bask. *ki-* + *-r.*

Idetartozik a magy. ***kör*** ’zárt görbe vonal, illetőleg ilyen vonal alakjában elhelyezkedő személyek, testek sora, mozgásnak ilyen vonalú pályája, olyan zárt görbe vonal, melynek minden pontja a középponttól egyenlő távolságra van, valakinek, valaminek közvetlen környezete, közelsége, kerület, együvé tartozó személyek csoportja, társaság, cselekvés, működés területe, együvé tartozó dolgok, jelenségek rendszere, csoportja, társadalmi egyesület’. Szóelvonás eredménye: a *körül, köröskörül, körülötte* szavakból jött létre. (TESz) < *kö-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A szóelvonás nem igazolt. A szó családjába tartoznak olyan formák, amelyekben a képző teljesebb alakja használatos, ráadásul ezek a relatív szótövek további toldalékokat is vehetnek fel. Így keletkezett pl. az említett *körül, köröskörül, körülötte* is. A magas és mély, a labiális és illabiális magánhangzót tartalmazó formák összetartoznak, vö.: magy. ***karika*** (< *ka-*: abszolút szótő + *-rika:* képző), ***kerék*** (< *ke-* + *-rék*), ***karingó*** (< *ka-* + *-ringó*) ***keringő*** (< *ke-* + *-ringő*), ***kör*** (< *kö-* + *-r*), ***kerít*** (< *kerí-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-rí:* képző) + *-t*: igeképző) stb.

3.293. Kāšγ. ***bas-*** nyomni, ledönteni a földre, leigázni' ~ magy. ***basz***(*ik*).

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ba-*: abszolút szótő + *-s-*: képző.

Rokona a csuv. ***pus*** 'lábbal rálépni, támaszkodni, megszorítani, nyomni, különleges eljárással mintát nyomni a vászonra, hengeríteni posztót, nemezt'. ÓT., KB. *bas,* ujg., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., tuv., ojr., bask., tat. *bas,* üzb. *bos,* alt., hak., s.ujg. *pas* 'rálépni, nyomni,

nyomtatni', azerb. még 'rátámadni', csuv. *tăla pus* 'durva posztót hengeríteni', azerb. *keče bas,* türkm. *keče bas,* kirg., kum. *kijiz bas*, alt. *kiis bas* 'posztót, nemezt hengeríteni'. Vö.: mong. *bazax* 'nyomni, összeszorítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pu-*: abszolút szótő + *-s*: képző, ÓT., KB. *ba-* + *-s,* ujg., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., tuv., ojr., bask., tat. *ba-* + *-s,* üzb. *bo-* + *-s,* alt., hak., s.ujg. *pa-* + *-s,* mong. *baza-*: relatív szótő + *-x:* főnévi igenév képző.

Idetartozik a magy. ***basz*** ld. ***baszik*** ’közösül, ingerel, nem törődik vele, rá sem hederít’. Ótörök eredetű, vö.: türk *bas-* ’nyom’, jak. *battā* ’nyom’. (TESz) < magy. *ba-*: abszolút szótő + *-sz*: képző, < *ba-* + *-szik,* türk *ba-* + *-s-*, jak. 1. *bat-* + *-tā* 2. *ba-* + *-tta.*

A szónak számos képzett alakja használatos, vö.: magy. ***paszíroz*** 'nyomkodva átszűr', magy. ***bosszant*** 'nyomást gyakorol rám'. Idetartozik a magy. ***boszorkány,*** amely a TESz szerint ótörök eredetű. A magyar szónak megfelelő török **basyrqan* ’boszorkány nincs ugyan kimutatva, … (TESz) < magy. *boszor-:* relatív szótő *(< boszo-*: relatív szótő + *-r-:* képző*)* + *-kány.*

A szócsaládba tartozik a magy. ***posztó*** 'kártolt gyapjúból szőtt vastag szövet, rossz, gonosz ember, haszontalan, csintalan gyerek'. Szláv eredetű, vö.: blg. *postáv* 'szövet, egy vég (posztó)', szv.-hv. *pòstav* 'szövet, posztó', cseh *postav* 'egy vég posztó, tekercs', ukr. *postav* 'egészet képező darab, posztógöngyöleg', or. *postáv* 'összecsavart (len)vászondarab'. < *po-* + *stav,* Tulajdonképpen 'felállítás'. (TESz) A TESz téved, mert itt a posztó készítési módjának a lényegét, a nyomást és a foszlott szálakat jelöli, tartalmazza a *posztó* szó.

A Kāšγ. *bas-* szóval összetartozik a magy. *vas* is, mert egyfajta nyomás, töpörödés tömörödés hatására keletkezett a természetben. A TESz szerint a magy. ***vas*** ’szűrke színű fém, ebből az anyagból készült tárgy, eszköz, alkatrész, bilincs, kard, kemény, szilárd tárgy, fillér, krajcár’. Ősi örökség az uráli korból. Vö.: cser. *βaž* ’érc’, fi. *vaski* ’érc, réz’, votj. *veś* ’ón’, jeny. *bese* ’vas’. (TESz) < magy. *va-*: abszolút szótő + *-s*: képző, cser. *βa-* + *-ž,* fi. *va-* + *-ski,* votj. *ve-* + *-ś,* jeny. *be-* + *-se*.

Az adatok idetartoznak, azonban az nem igazolt, hogy a magy. *vas* ősi örökség az uráli korból. Ld. még magy. ***Dömörkapu***.

3.294. Kāšγ. ***tuš-*** 'összeütközni, ellökődni' ~ magy. ***tusakodik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tu-*: abszolút szótő + *-š-:* kölcsönös ige képző .

Rokona a csuv. ***tyš, čyš*** '1. tülekedni 2. (ököllel dulakodni'.

Idetartozik a magy. ***tusakodik*** 'küzd, harcol'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy *tusako-*: relatív szótő (< *tu-*: abszolút szótő + *-sako-*: képző) + *-dik*: képző.

Rokonuk a magy. ***tosz, toszik*** 'dug, valahová tesz, rak, tol, taszít, lök, közösül'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *to-*: abszolút szótő + *-sz*: képző, *to-* + *-szik*.

Alakváltozatuk a magy. ***taszít*** 'hirtelen mozdulattal lök, nyom'. Alapja a *tosz* ige. (TESz) < magy. *taszí-*: relatív szótő (< *ta-*: abszolút szótő + *-szí-*: képző) + *-t*: ige képző.

Jelentésében, szerkezeti felépítésében és hangtanilag idetartozik a magy. ***tol*** 'nyomással mozdít, helyez, taszít'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *to-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

Idetartozik az or. ***tolkat'*** *(< tolka-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző) 'tülekedni'.

A képzők kezdő mássalhangzói (Kāšγ., csuv., magy. *-š-/-s-;* magy. *-sz-*; magy., or. *-l-*) egyaránt eredeti *-t-* fejleménye. További képzett alakok használatosak, vö.: magy. ***dulakodik, tolakodik.***

3.295. Kāšγ. ***jurt*** 'romok' ~ magy. ***tör.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jur-*: relatív szótő (< *ju-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-t:* 1. többes szám 2. 'valamivel ellátott' képző.

Számos török szó tartozik a családjába, vö.: csuv. ***šĕmĕr*** 'törni, szétverni', bask. *jemer,* tat. *žimer,* üzb. *jemir,* ojr. *d'emir* 'széttörni, szétnyomni', oszm. *jumur* 'eltörni'. ld. *jom* 'nyom, szorít'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šĕmĕ-*: abszolút szótő + *-r:* képző, bask. *jeme-* + *-r,* tat. *žime-* + *-r,* üzb. *jemi-* + *-r,* ojr. *d'emi-* + *-r,* oszm. *jumu-* + *-r.*

Az eredeti szókezdő *t*-t őrzik, vö.: csuv. ***tura*** 'törni, apró darabokra vágni', *turam* 'morzsa, kis darabok', MK. *togra,* ujg. *togri,* alt., üzb. *tugra,* azerb., oszm., türkm. *dogra*, gag. *dora,* kirg., k.kalp. *tuura,* kazak, bask., tat. *tura* 'törni, morzsálni, apróra vágni', üzb. *tugram,* azerb. *dograma*, türkm. *dogram* 'morzsa, dara'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, *tu-* + *-ram,* MK. *tog-* + *-ra,* ujg. *tog-* + *-ri,* alt., üzb. *tug-* + *-ra,* azerb., oszm., türkm. *dog-* + *-ra*, gag. *do-* + *-ra,* kirg., k.kalp. *tuu-* + *-ra*, kazak, bask., tat. *tu-* + *-ra,* üzb. *tug-* + *-ram,* azerb. *dog-* + *-rama*, türkm. *dog-* + *-ram.*

Rokonuk a magy. ***tör*** 'több részre különít, részeire választ, megfékez, megbüntet, (törvényt) szeg, valakire támad, meggyötör, (utat) vág, valahova nyomul, törekszik, valamiért fáradozik, valamin erősen gondolkozik, dörzsöl, vív, (kendert) tilol, (nyelvet) hibásan beszél'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A cselekvés eredményét kifejező szavak is idetartoznak, vö.: magy. ***dara*** 'szemcsés, a lisztnél durvább őrlemény, apró, jégszemekké fagyott csapadék, őrölt, szétporlasztott kőzet'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *tari,* csag. *taryγ,* oszm. *dary,* kirg. *tarū* 'köles, csuv. *tyră* 'kenyér, mag, gabona'. (TESz) < magy. *da-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, CC. *ta-* + *-ri,* csag. *ta-* + *-ryγ,* oszm. *da-* + *-ry,* kirg. *ta-* + *-rū,* csuv. *ty-* + *-ră.*
Idetartozik, ám a szlávban átvétel, vö.: or. ***žim*** 'nyomóerő, nyomás', a tat. *žimer* tövéhez áll a legközelebb.

3.296. Kāšγ. ***kuldaš bilā*** 'társ'-val' ~ magy. ***-val/-vel***.

A szószerkezet első tagja a Kāšγ. *kuldaš* 'társ', a második tagja a *bilā (< birlā)* pedig 'együtt' jelentésű. Összetartozik vele a magy. *-val/-ve*l eszköz- és társhatározórag.

3.297. Kāšγ. ***jazin*** fácán' ~ magy. ***fácán***,

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ja-*: abszolút szótő + *-zin*: képző.

A magyar ***fácán***, alakváltozata a *pácán,* a TESz szerint vándorszó, amely a görögben keletkezett egy a Kaukázus déli lejtőjén lévő folyó nevéből, mert annak a mentén élt ez a madár. A TESz szócikk írója nem említi Kāšγari adatát.

Idetartozik az oszm. ***sülün*** 'fácán', az or. ***fazan***. Hangtanilag a szókezdő mássalhangzók eredeti

t- fejleményei (*t-* > *th* > 1. *φ-* > 1.1. *f-*, 1.2. *p-* 2. *s-*). Az eredeti *t*-ből zöngésedés és palatalizáció útján lett *j-* (*t-* > *d'-* > *j-*). A második mássalhangzó (*-l-, -z-*) is eredeti *-t-* fejleménye (*-t-* > *-δ-* > 1. *-z-* 2. *-l-*). A *-c-* elvileg lehetne *-*s-* affrikálódása, de sokkal valószínűbb, hogy a magyarban olykor *-z-* helyett *-c-*t ejtenek vö.: magy. *fűzfa, ficfa*.

A csuv. ***xir čăxxi*** 'fácán' szó szerint 'mező tyúkja' jelentésű, nem tartozik össze a magy. ***fácán***, Kāšγ. ***jazin,*** oszm. ***sülün,*** or. ***fazan*** fácán' szavakkal.

3.298. Kāšγ. ***jamiš*** 'gyümölcs' ~ magy. ***gyümölcs.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jami-*: relatív szótő + *-š:* képző.

A szó megvan Jegorovnál, vö.: csuv. ***šiměš*** 'étel, termés, zöldség', ÓT., MK. *jimiš,* ujg., üzb., kirg., azerb., oszm., kum. *jemiš,* bask. *jemeš,* nog. *emis,* türkm. *ijmiš,* kazak, k.kalp. *žemis,* tat. *žimeš,* tuv. *čimis* 'termés, gyümölcs', tefs. XII-XIII. sz. *jem* 'fű, takarmány', mong. *žime* 'termés, gyümölcs, szemtermés', burj.mong. *džimis* 'termés'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šimě-:* relatív szótő + *-ś:* képző, ÓT., MK. *jimi-* + *-š,* ujg., üzb., kirg., azerb., oszm., kum. *jemi-* + *-š,* bask. *jeme-* + *-š,* nog. *emi-* + *-s,* türkm. *ijmi-* + *-š,* kazak, k.kalp. *žemi-* + *-s,* tat. *žime-* + *-š,* tuv. *čimi-* + *-s,* tefs. XII-XIII. sz. *je-*: abszolút szótő + *-m:* képző, mong. *žime-,* burj.mong. *džimi-* + *-s*.

A TESz szerint a magy. ***gyümölcs, gyümőcs*** stb. 'növényi termés, magzat, utód, valamely cselekvés, tevékenység haszna'. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *jimiš,* Kāšγ. *jämiš, jimiš,* tat. *jimeš, džimeš,* csuv. *šiměš* 'gyümölcs'. Előzménye a tör. *je-* (*ji-*) 'eszik' ige, eredeti jelentése 'étel, eledel'. Vö.: mong. *džimis,* kalm. *zems,* burj. *žemes* 'gyümölcs'. (TESz) < magy. *gyümöl-:* relatív szótő + *-cs:* képző, *gyümő-:* relatív szótő + *-cs:* képző, ujg. *jimi-* + *-š,* Kāšγ. *jämi-* + *-š, jimi-* + *-š,* tat. *jime-* + *-š, džime-* + *-š,* csuv. *šimě-* + *-ś.*

A kutatásaink nem igazolják a TESz magyarázatát. Jegorov azonban jól látja, a szótővel összetartoznak a 'fű, gyom' jelentésű szavak, mert mindegyik teremtmény. Rokonuk a magy. *szál* és nyelvi párhuzamai is. A magy. *gyümölcs* szónak alapul olyan szó szolgált, amelynek a szócsaládjába tartozik a 'szem' jelentésű szó is, vö.: magy. ***szem*** 'a látás szerve, kalászos, hüvelyes, mezőgazdasági növények magja, több egyforma rész sorozatából álló tárgy egy darabja, bogyós gyümölcs termése, tekintet, figyelem, igen kis mennyiség, egy darabka, kötés, horgolás eleme, hurok, rügy, csíra, szem alakú rajzolat, értékjel a kártyán, stb.' Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *šɛm,* osztj. *sem,* zürj. *śin* (töve *śinm-*), votj. *śin,* cser. *sınzä,* md. *śel'me* 'szem', fi. *silmä* 'szem, arc, a háló szemei, lyuk a balta nyele számára, a tű lyuka, rügy', észt *silm* 'szem, lyuk, valaminek a foka, kapocsszem, a háló szemei, rügy', szam.jur. *séβ,* jeny. *sei,* tvg. *śäime,* szelk. *hai, sai, sei,* kam. *sima,* mot. *sima,* kojb. *sima* 'szem'. (TESz) < magy. *sze-:* szótő + *-m:* képző, vog. *šɛ-* + *-m,* osztj. *se-* + *-m,* zürj. *śi-* + *-n, śin-* + *-m-,* votj. *śi-* + *-n,* cser. *sın-* + *-zä,* md. *śel'-* + *-me,* fi. *sil-* + *-mä,* észt *sil-* + *-m,* szam.jur. *séβ,* jeny. *sei,* tvg. *śäi-* + *-me,* szelk. *hai, sai, sei,* kam. *si-* + *-ma,* mot. *si-* + *-ma,* kojb. *si-* + *-ma.*

A magy. szó uráli származtatása nem igazolt, azonban a fenti nyelvi adatok idetartoznak. A magy. *szem* és társainak rokona a 'vízforrás' jelentésű magy. ***tengerszem*** utótagja a ***szem,*** a bask., tat. ***šinče '***forrás' stb.

A fenti adatok a szkíta-hun nyelvek nyomait őrzik. A gyümölcs *-l-* hangja nem lehet szervetlenül betoldott mássalhangzó. Számos más szóval együtt igazoltan etimologikus hangról van szó. A magyarban az *-l-* helyén a hanghiány eredete is etimologikus hang, a *-t-* fejleménye. Igazolható ez más szóval is, pl. a magy. *lélek* szó alapjelentése a ’valaminek éltető eleme’ és nem véletlenül van

’gőz, pára’ jelentése is. Ez utóbbi pedig kapcsolódik a vízhez. A zürjén *lov* és *lul* formát két jellemző nyelvjárási alaknak tartják, amely egyikében *–v,* a másikában pedig *–l* található egymásnak megfelelésben. Ennek a jelenségnek az a magyarázata, hogy a *–v* és az *–l* előzménye olyan közös *-δ,* amely az egyik irányban *–l* lett, a másik irányú változásokban pedig *–w* > *-v* fejlődött. Ugyanez a *-w* a magyarban vokalizálódott (*–w* > -V) diftongust alkotva az előző magánhangzóval, majd a diftongus második tagja elnémult s az előző magánhangzó pedig megnyúlt. Ugyanakkor a *-δ-* előzményből lett *-l-*es változat a magyarban is megvan, így olyan alakpárokat alkotnak, amelyekből a magyarban sok van. A baj az, hogy a mérvadó akadémiai álláspont szerint ezekben az esetekben az *–l-* mássalhangzót szervetlenül betoldott hangnak tekintik. Vö.: magy. *gyümölcs, gyümőcs; völgy, vőgy; köldök, kődök; tölgy, tőgy; csolk, csók; csolnak, csónak; zöld, ződ; hölgy, hőgy; told, tód; old, ód; tölt, tőt; szolda, szóda; szolnok, szónok, oldal, ódal; polc, póc* stb. Világosan látszik, hogy az *–l-* nélküli adatok nem minden esetben, de legtöbbször nyelvjárási formák.

A magy. *gyümölcs* tehát gyűjtőnév, a *-cs* képző megfelel a magy. *-ság, -ség* képzőnek.

3.299. Kāšγ. ***jikit*** 'fiatal' ~ magy. ***legény.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jiki-*: abszolút szótő + *-t:* képző.

A Kāšγ. ***jikit*** rokona és egyben közvetlen előzménye a csuvas alaknak, vö.: csuv. ***jěkět*** 'fiatal ember, legény', oszm., nog. *jigit,* bask., tat. *jeget*, ujg., türkm., kirg., kazak, k.kalp. *žigit* 'fiatal, bátor'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jěkě-*: abszolút szótő + *-t:* képző, oszm., nog. *jigi-* + *-t,* bask., tat. *jege-* + *-t*, ujg., türkm., kirg., kazak, k.kalp. *žigi-* + *-t.*

Alakváltozata a magy. ***legény*** 'fiatalember, nőtlen ifjú'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *legé-:* abszolút szótő + *-ny*: képző.

Az abszolút szótő rokona az ang. ***young*** 'fiatal', csuv. ***šěně*** 'új', KB. *jaŋy,* csag. *jang,* jak. *saŋa,* ujg. *jeŋi,* oszm. *jeni,* üzb. *jangi,* bask. *jaŋy,* tat. *jaŋa,* nog. *jan'y,* kazak *žaŋa*, kirg. *žaŋy,* k.kalp. *žanga,* karacs. *džangy,* ojr. *d'aŋy*, tuv. *čaa* < *čana,* hak. *naa* 'új, friss', vö.: mong., burj.mong. *šine,* kalm. *šin* 'új'. (JEGOROV 1964)

Lényeges, hogy a törökben ismert szókezdő nazálissal is, ez arra utal, hogy az or. ***novyj*** 'új' *nov-* töve, az ang. *new* 'új' stb. szavak is a török ősétől való s a törökök ősei a magyarok rokonai.

3.300. Kāšγ. ***jagirlig*** 'vakart' ~ magy. ***vakar***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jagir-:* relatív szótő + *-lig:* képző 'valamivel ellátott'.

Rokona a csuv. ***tura*** 'vakarni, fésülni (hajat), fésül, gerebenez, kártol (kendert, lent)', MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., üzb., oszm., tat., bask. *tara,* ujg. *tari,* azerb., türkm. *dara* 'fésülni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., üzb., oszm., tat., bask. *ta-* + *-ra,* ujg. *ta-* + *-ri,* azerb., türkm. *da-* + *-ra.*

A fenti török adatok nagy része tartalmazza az eredeti szókezdő *t*-t, amelynek fejleményei a Kāšγ. *j-* (< *d'-* < *t-*), magy. *v-* (< *w-* < *δ-* < *t-*), türkm. *d-* (< *t-*).

A TESz szerint a magy. ***vakar*** 'valaminek a felületét kaparja, kaparva tisztogat, (meg)dörzsöl, dörgöl, kotorász, (össze)gyűjtöget, eltakarodik, elkotródik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *vaka-:* abszolút szótő + *-r*: képző.

Idetartozik a magy. ***firka*** ld. ***firkál*** ’dörzsöl, vakar, kapar, ír, hanyagul, csúnyán ír’. A szócsalád alapja, a *firkál* ige latin eredetű, vö.: lat. *fricare* ’dörzsöl, ledörzsöl, súrol’. A *firka* elvonás eredménye. (TESz) < *fi-:* abszolút szótő + *-rka*: képző. A szó a latinban átvétel a szkítáktól, hunoktól.

A szócsaládba tartozik a csuv. ***tura*** 'gereblye, fésű, gereben', ujg. *tar(g)ak*, tuv. *dyrgak*, hak. *targax,* jak. *taraax,* AFT., türkm. *darak*, azerb. *darag*, üzb. *tarok*, kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., bask., tat., oszm. *tarak* 'gereblye'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-ra:* képző, ujg. *ta-* + *-r(g)ak*, tuv. *dy-* + *-rgak,* hak. *ta-* + *-rgax,* jak. *ta-* + *-raax,* AFT., türkm. *da-* + *-rak,* azerb. *da-* + *-rag,* üzb. *ta-* + *-rok,* kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., bask., tat., oszm. *ta-* + *-rak*.

Amikor fésülünk, gerebenezünk, törmelék is keletkezik. Ezért ide kötődik a magy. ***török*** 'a gabonaszár és a kalász törmeléke, trágya, töredék'. Származékszó a *tör-* igéből *-k* deverbális névszóképzővel. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-rek*: képző.

3.301. Kāšγ. ***jagiz*** 'barna' ~ magy. ***barna***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jagi-*: abszolút szótő + *-z*: képző.

A barnának köze van a fehérhez, sárgához, a piroshoz és a szürkéhez, mert mindegyik a nap színe. A Kāšγ. ***jagiz*** 'barna' rokona a csuv. ***păvăr, păvărlă, purlă*** 'almásszürke' (ló szőrének színe), ujg., üzb. *burul,* kirg., ojr., tuv. *buurul*, k.kalp., bask. *buryl,* tat. *burly,* alt. *purul* 'almásszürke', vö.: mong. *bürle* 'almásszürke', kalm, *buurl* 'barna'. (JEGOROV 1964) < csuv. *păvă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *păvăr-*: relatív szótő (< *păvă-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-lă*: képző, *pur-*: relatív szótő (< *pu-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-lă*: képző, ujg., üzb. *buru-*: relatív szótő (< *bu-*: abszolút szótő + *-ru*: képző) + *-l:* képző, kirg., ojr., tuv. *buuru-*: relatív stótő (< *buu-*: abszolút szótő + *-ru*: képző) *-l:* képző, k.kalp., bask. *bury-*: relatív szótő (< *bu-*: abszolút szótő + *-ry* képző), tat. *bur-*: relatív szótő + *-ly*: képző, alt. *puru-*: relatív szótő + *-l*: képző, mong. *bür-*: relatív szótő + -le: képző, kalm, *buur-*: relatív szótő + *-l*: képző.

Fontos, hogy a kalmükben 'barna' a jelentése. Az almásszürke szinonímája az almásderes. Ez azt is jelenti, hogy a ***szürkés*** és a ***deres*** ugyanaz.

A fentiek hangtani alakváltozata az oszm. ***boz*** (< *bo-*: abszolút szótő + *-z:* képző) 'szürke'.

A szó családjába tartozik a magy. ***szürke*** ’a fekete és fehér vegyülékéből keletkezett színű, hamuszínű, tompán sötétes fény, őszülő (haj), jelentéktelen, jellegtelen (ember), unalmas (esemény), szürke ló, nikkelpénz’. A szócsalád alapja, a *szür* valószínűleg ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sir, šir, sëri* ’szürkület, hajnal’, zürj. *d’źor* ’szürke, szürke hajú, éretlen (bogyó)’. (TESz) < magy. *szü-:* abszolút szótő + *-rke:* képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A TESz szerint a magy. ***barna*** Valószínűleg hazai szász eredetű, vö.: szász *bron* 'barna', kfn. *brūn, brun* 'ua.', ir. ném. *braun* 'ua.'. (TESz) < magy. *ba-*: abszolút szótő + *-rna*: képző, szász *b-* + *-ron,* kfn. *b-* + *-rūn, b-* + *-run,* ir. ném. *b-* + *-raun.*

A szócsalád tagja az or. ***buryj*** 'barna'. Óorosz, a törökből való vö.: türk *bur-* 'vörös, rőt-vörös', perzsa *bōr* 'vörös-barna'. (SIS) < or. *bur-: relatív szótő* + *-yj*.

Ami a színek gyökereit illeti, a jelentés oldaláról idetartozik a ***piros*** *piro-* töve, a ***pír*** főnév, a

pörkölt *pörkö-* töve, a ***bíbor*** *bíbo-* töve, magy. ***fehér,*** oszm. *bejaz* 'fehér.

Rokonuk a magy. ***sárga*** ‘sápadt, vértelen (test-, arcszín), (szalma)szőke, olyan színű, mint az érett citrom, szalma stb., rövid szőrzetét tekintve barna, barnás vagy vörhenyes, de nem fekete sörényű és farkú (ló), nagyfokú irigység, gyanús, nem jó, a munkásmozgalmat eláruló (személy, intézmény), a sárga fajhoz tartozó személy, aranypénz, tojás belsejének sárga része (többnyire sárgája alakban), sápadt arcszín, sárga ló’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó család. Vö.: türk, ujg. *sarïγ* ’sárga, sápadt’, oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sarï,* türkm. *sārï,* üzb. *sarik,* alt., hak. *sarïγ* ’sárga, szőke’, csuv. *šură* ‘fehér’, *sară* ‘sárga’, mong. *šara, šira* ‘sárga’, mandzsu *šara-* ‘fehéredik, sápad’. Vö. még magy. *sár, sárog, sárig* ’sárga’. (TESz) < *sá-*: abszolút szótő + *-rga-:* képző, türk, ujg. *sa-* + *-rïγ,* oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sa-* + *-rï*, türkm. *sā-* + *-rï,* üzb. *sa-* + *-rik,* alt., hak. *sa-* + *-rïγ,* csuv. *šu-* + *-ră, sa-* + *ră,* mong. *ša-* + *-ra, ši-* + *-ra,* mandzsu *ša-* + *-ra-*, magy. *sá-* + *-r, sá-* + *-rog, sá-* + *-rig.*

A ’fehér és sárga’ jelentésre ld. még csuv. ***šură, šur*** 'fehér', ***sară '***sárga', ÓT., tuvai, hak., sor, oszm., alt. *saryg, sary*, kirg., kazah, k.kalp., nog., azerb., oszm., türkm., tat. *sary,* ujg. *serik*, üzb. *sarik,* bask. *hary,* ojr. *sar* ’sárga, világosbarna, szőke’, vö.: mong. *šar,* burj. mong. *šara* ’sárga, világosbarna, szőke’. A régiségben ’sárga’ és ’fehér’ jelentése is volt néhány török nyelvben, így a bulgároknál és a kazároknál. A görögök *Sarkel* nevét ’fehér ház’ jelentésben adták vissza. Az orosz évkönyvekben ennek az erődnek a neve *Belaja Veža* ’fehér ház, fehér sátor, fehér nomádsátor, fehér torony’. A mansi *sajr* ’fehér’ szó a bulgároktól való átvétel lehet, mansi nyelven a *saragury* jelentése *belaja ugra*[9] ’fehér ugor’ jelentésű. A nyenyeceknél a *seser, sera, ser, siri* ’fehér’ jelentésben van meg. (JEGOROV 1964) < csuv. *šu-*: abszolút szótő + *-ră*: képző, *šu-* + *-r, sa-* + *-ră,* ÓT., tuvai, hak., sor, oszm., alt. *sa-* + *-ryg, sa-* + *-ry,* kirg., kazah, k.kalp., nog., azerb., oszm., türkm., tat. *sa-* + *ry,* ujg. *se-* + *-rik*, üzb. *sa-* + *-rik,* bask. *ha-* + *-ry,* ojr. *sa-* + *-r* , mong. *ša-* + *-r,* burj. mong. *ša-* + *-ra,* mansi *saj-* + *-r,* nyeny. *se-* + *-ra, se-* + *-r, si-* + *-ri.*

Rokon, mert a színéről kaphatta a nevét a magy. ***daru*** ’hamuszürke színű, gólya alakú gázló madár, emelőgép’. Valószínűleg ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: osztj. *tārex,* zürj. *turi,* votj. *turi* ’daru’. (TESz) < *da-*: abszolút szótő + *-ru:* képző, osztj. *tā-* + *-rex,* zürj. *tu-* + *-ri,* votj. *tu-* + *-ri.*

A magyar szó finnugor eredete egyik esetben sem igazolt. Ld. még magy. ***daruszőrű*** ’a daru tollához hasonlóan szürkés színű (ló, szarvasmarha)’. (TESz) < *daru-*: relatív szótő (< *da-*: abszolút szótő + *-ru: képző)* + *szőrű.*

Idetartozik az or. ***seryj*** (< *sery-*: relatív szótő + *-yj*)) 'szürke'.

Rokon a csuv. *sără* 'szürke', ujg., kirg., kazak, k.kalp. jak. *sur,* türkm. *suur,* tat. *sory,* bask. *horo* 'szürke, barna', alt. *kara sur* 'sötét-szürke'. (JEGOROV 1964) < csuv. *să-*: abszolút szótő + *-ră*: képző, ujg., kirg., kazak, k.kalp. jak. *su-* + *-r,* türkm. *suu-* + *-r,* tat. *so-* + *-ry*, bask. *ho-* + *-ro* alt. *su-* + *-r.*

A magy. ***dér*** ’finom jégkristályok alakjában lecsapódó pára, fagy, őszes hajú, szakállú’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *dé-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

[9] A megnevezés érdekessége, hogy az orosz *ugra* alakot használ és nőneműnek fogja fel. Mindemellett Kāšγ. *ugrak* népet említ, akik az ő (mármint Kāšγ.) nyelvéhez hasonlót, ugyanazt beszélik. Ez azt jelenti, hogy 1100 körül Kāšγar körzetében *ugrak* nép élt, és török nyelven beszélt, amelynek az *ugra, ugry, ugor* alakokhoz köze van.

A magy. ***derít*** ’kinyilvánít, világossá tesz, vidít, kikutat, tisztáz’. Származékszó. (TESz) < *derí-:* relatív szótő (< *de-: abszolút szótő* + *-rí-:* képző) + *-t:* igeképző.

Idetartozik a magy. ***tarka*** ‘több színű, foltos, igen különféle, változatos, kétszínű (ember). A szócsalád alapja a *tar* bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó, vö.: Kāšγ. *tarγyl* ‘hátán fehér és fekete sávos állat’, kaz. *tarlan* ‘vörös, sárga vagy fekete foltos fehér (mint lószín)’, *tarγyl* ‘fekete foltos vörös (mint tehénszín)’, kirg. *tarlan* ‘szürke’, karacs. *talγyr* ‘tarka’, oszm. *dyrgyl* ‘több színű’. Vö.: még mong. *tar-lan* ‘tarka’. A *taz* alakú szó vö.: Kāšγ. *taz ati* ‘tarkás ló’, kipcs. *tazy at* ‘arab ló’ aligha tartozik ide. A magyarban a szó minden bizonnyal régi, már honfoglalás előttről való. Ezt a tényt az is támogatja, hogy a tarka ló a magyarság képzeletvilágában egészen a legújabb időkig különleges helyet foglalt el. (TESz) < magy. *ta-*: abszolút szótő + *-rka*: képző.

Alakváltozata a magy. ***vörös,*** magy. ***bíbor,*** or. ***purpurnyj*** *'*bíborszínű'.

A fenti adatok is igazolják, hogy a színek kialakulásának az alapja a víz és a nap. Miután a színek között átmenet van, ezért a közeli színek megnevezése is ugyanaz. Ráadásul az egyik nyelvben az egyik megnevezés, a másikban pedig a másik érvényesül ugyanannak a színnek a jelölésére és fordítva. Az egyik nyelvben ugyanaz a szó a szürkét jelöli, a másikban a barnát.

3.302. Kāšγ. ***jīr*** 'föld' ~ magy. ***tér***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jī-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Rokona a csuv. ***śĕr*** 'föld, ország, hely', *śĕršyv* 'ország, hely', ÓT., KB. *jär, jir*, Zamahš., oszm. *jer*, ujg. *jer,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *jer,* kirg., kazak, k.kalp. *žer,* tat. *žir*, ojr. *d'er,* hak. *čir,* tuv. *čer,* jak. *sir* 'föld, ország, hely', ÓT. *jir-sub* 'haza', kirg. *žer-suu* 'föld és a feltételek, ahol földművelést vagy állattenyésztést lehet művelni, mitológiában 'istenség (rossz)', ujg. *jer-suv*, k.kalp. *žer-suu* 'földi javak', üzb. *jer-su* 'földterület'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *śĕr* 'föld' + *šyv* 'víz', ÓT., KB. *jä-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *ji-* + *-r*, Zamahš., oszm. *je-* + *-r*, ujg. *je-* + *-r,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *je-* + *-r,* kirg., kazak, k.kalp. *že-* + *-r,* tat. *ži-* + *-r*, ojr. *d'e-* + *-r,* hak. *či-* + *-r,* tuv. *če-* + *-r,* jak. *si-* + *-r,* ÓT. *jir* 'föld' + *sub* 'víz', kirg. *žer* 'föld' + *suu* *'*víz', ujg. *jer* *'*föld' + *suv* 'víz', k.kalp. *žer* 'föld' + *suu* *'*víz', üzb. *jer* 'föld' + *-su* *'*víz'.

A föld az, ami a vízből kiemelkedik, kerek, gömb alakú dudor, köze van az egyhez is. A föld mindig a vízzel körülvett terület, tér, rokona a magy. ***tér*** 'terület, hely'. Kötődik hozzá a magy. ***tér*** mint fordul, tűr, teker, és a *tér* mint *fér* szó is.

Idetartozik a magy. ***ördög*** *ör-* relatív töve, ld. magy. ***Ördög árok*** 'föld árok', továbbá közös gyökerű velük az ang. ***Earth*** 'föld' szó is.

3.303. Kāšγ. ***jagiz at*** 'pejló' ~ magy. ***barna.***

A Kāšγ. ***jagiz at*** 'pejló' szókapcsolat első tagja Ld. **3.301.** Kāšγ. ***jagiz*** 'barna', a második tagja *at* 'ló' jelentésű.

A *pejló pej* szava a maghoz, a folthoz kötődhet, a TESz szerint a magy. ***pej*** ’vörösesbarna, többnyire fekete sörényű és farkú (ló, ritkán más állat)’. Ismeretlen eredetű. (TESz)

Alakváltozata a magy. ***dinka, gyinka*** ’egy fajta szőlő, pirospej (ló)’.

A magy. *pej* a magy. *fehér fehé-*, a *fejér* szó *fejé-* és az oszm. *bejaz* 'fehér' szó *beja-* tövével tartozhat össze. Miután a fehér a nap színe ugyanúgy, mint a sárga és a barna, piros, a lószínnév esetében a *pej* jelenti a barnát, a pirosat.

3.304. Kāšγ. ***kakit-*** 'megharagítani' ~ magy. ***harag***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kaki-*: abszolút szótő + *-t-*: képző.

Idetartozik a csuv. ***xajar*** 'szigorú, rossz, haragos', üzb. *ajar* 'ravasz, szemtelen, vakmerő, furfangos', miser *gajar, xajär* 'ravasz, hamis', kirg. *ajar* 'ravasz, csaló', türkm. *kahar* 'harag, elégedetlenség'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xaja-*: abszolút szótő + *-r*: képző, üzb. *aja-* + *-r,* miser *gaja-* + *-r, xajä-* + *-r,* kirg. *aja-* + *-r,* türkm. *kaha-* + *-r.*

Rokonuk az oszm. ***kyzmak*** 'haragudni' (< *kyz-*: relatív szótő + *-mak*: főnévi igenév képző)

A szó töve a hegyes, csúcsos, bökős végű tárggyal kapcsolatos. Így lehet rokona a magy. kúp, hab, a haragosnak a háborgós szó.

A Kāšγ. *kaki-* tövének rokona a magy. *kákó* és számos, a török nyelvekben ismert szó, a *-t:* képző pedig a *tesz* 'csinál' kezdő mássalhangzója.

A magy. ***kákó*** ’kampó’ nincs meg a TESz-. A magy. ***kankó*** ’egy fajta magyar parasztruha, szűr’. Ismeretlen eredetű. (TESz) *A* magy. ***kankó*** ’horog, kampósbot, horog alakú vágóeszköz, szecskavágó, mankó’. Származékszó. Alapszava annak a szócsaládnak eredetileg feltehetően ’görbe, hajlott, görbül, hajlik’ jelentésű alapszavával azonos, amelybe legközvetlenebbül a *kankalék* és *kankalin* is beletartozik. (TESz)

Az abszolút szótővel rokon a csuv. ***xăjă*** 'szilánk, forgács', oszm. *kyjmyk* 'forgács'. < ÓT. (jeny.) *kyj,* ujg. *kij,* kirg., kazak, k.kalp., nog., azerb., üzb., tuv. *kyj,* türkm. *gyj,* hak. *xyj* 'vágni, keskeny csíkokra hasítani'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a csuv. ***xăjă*** 'ék az ing mindkét oldalán', kirg., baraba *kyjyk* 'a ruhába helyezett ék', kirg., kazak *kyjyk* 'vágat, hasíték, az egyesítés helye', t'um. *kyjyk* 'rongyocska', tuv. *kyjyndyk*, hak. *xyjgys* 'ék a ruhán'. < A régiségben *kyj* 'rézsút vágás szemben'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xă-:* abszolút szótő + *-jă:* képző, kirg., baraba *ky-* + *-jyk,* kirg., kazak *ky-* + *-jyk,* t'um. *ky-* + *-jyk,* tuv. *kyjyn-*: relatív szótő + *-dyk: képző,* hak. *xyjgy-* + *-s.*

Rokon a szótő a következő szavakban, vö.: csuv. ***xăjra*** 'élező, élesítő kő, fenőkő', ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *kajrak,* üzb. *kajrok,* tuv. *xajyrga* 'durva kő törmeléke. Ld. *xăjăr* 'homok', mong. *xajrga* 'durva fenőkő'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xăj-*: relatív szótő + *-ra*: képző, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *kaj-* + *-rak,* üzb. *kaj-* + *-rok,* tuv. *xajy-* + *-rga.*

Meg kell jegyeznünk, hogy az első relatív szótő és az abszolút szótő gyakran egybeesik.

3.305. Kāšγ. ***tam*** 'csomó' ~ magy. ***csomó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-m*: képző.

A csomó jelentésű szavak elvezetnek a vízhez, a forráshoz s a vízcsepp nemcsak forrás, hanem csomó is. Hangtanilag annyi bizonyos, hogy a *t* és a *k* változásainak köszönhetően alakultak ki a

változatok, amelyek a kiinduló jelentésmagból minden esetben megtartottak valamilyen elemet. Ilyen alakváltozat a törökben ismert *tam* ’vízcsepp, egy csepp víz’, a magyarban a *támpont, támaszkodik* stb. változatok *tám-, táma-* tövével tartozik össze. A *tam* szó végső *–m*-je a *-tk-* helyén van s a *–tk-* mássalhangzó kapcsolat *–t-* elemének a fejleménye, miközben a *–k-* réshangúsodás útján eltűnt az ejtésből ez esetben.

A Kāšγ. ***tam*** 'csomó' rokona a magy. ***csomó*** 'görcs, kinövés, bütyök, bog, köteg, tömeg, gombolyag'. Származékszó, *csom* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: mdE. *śulmo, śulmă* 'csomó, köteg', mdM. *śulmă* 'ua.', fi. *solmi, solmu* 'csomó', *solmita, solmuta* 'csomóz, köt', észt. *sõlm* 'csomó, hurok', lp. *čuol'bmâ* 'csomó'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Idetartozik még számos szó, vö.: magy. ***domb, dob*** stb.

3.306. Kāšγ. ***bakit-*** 'odaerősíteni' ~ magy. ***bog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *baki-*: abszolút szótő + *-t:* denominális verbumképző. ld. magy. *tesz* ige.

A Kāšγ. *baki-*: abszolút szótő rokona a magy. ***bog*** ’íz, csomó, bütyök’. Hangfestő szó, vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: finn *punka* ’kövér ember’, észt *pung* ’valami kiemelkedő, valami gömbölyded, (csomó, bimbó, rügy, gomb)’, lp. *bug’ge* ’daganat, göröngy, púp’. (TESz)

A magy. szó finnugor eredete nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

A Kāšγ. ***-t****:* denominális verbumképző a 'tesz, csinál' ige szókezdő mássalhangzójával azonos, vö.: magy. ***tesz*** ige.

3.307. Kāšγ. ***sikit-*** 'egyesülni, párosulni, közösülni' ~ magy. ***csök***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *siki-*: szótő + *-t*: denominális verbumképző. Ld. magy. *tesz* ige.

Rokona a csuv. ***śyxăn, śyxlăš*** (< *śyxă-*: abszolút szótő + *-n*: visszaható igeképző, *śyx-*: abszolút szótő + *-lăš*: igeképző) 'közösülni'. A szó nincs meg Jegorovnál. Az *-n* visszaható igeképző eredeti *-t* fejleménye, amely megvan a Kāšγ. *sikit-* adatban. A csuv. *-lăš*: igeképző összetett, az *-la-*: használatos visszaható képzőként is, az *-š* pedig kölcsönös képző. Az abszolút szótő számos magyar szó rokona, vö.:

magy. ***csök*** ’nagyobb hím állatnak, főleg a bikának hímvesszeje’ (TESz)

nagy. ***szeg*** ’tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *säŋg* ’tör, zúz’, osztj. *sεŋ* ’üt’, votj. *čig-* ’elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör’. (TESz) A magyar szónak a finnugorból való származtatása nem igazolt. Az igei jelentésű szó azért tartozhat ide, mert a szó eredetileg nómen-verbum volt.

magy. ***szeg*** ’szöglet, csúcs, kiszögellés, falurész, területrész, vidék, sarok, zug, beszögellés, sziget’. Valószínűleg azonos a *szeg* ’hegyes vaseszköz szóval, annak jelentéstani szempontból elkülönült változata. (TESz)

magy. ***szeg*** ’hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra’. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *süŋ, sɛŋk* ’ék’, *suŋ* ’ék, cövek, faszög’. (TESz) A szó ugorkori öröksége nem igazolt, ám a vogul szavak idetartoznak.

A hegyes, csúcsos alakjáról kapta az elnevezést a magy. ***csák*** ’süvegnek hátul lelógó csücske, dolmány elülső hegyes vége, szeg, ék, valamely tárgy hegye, hegyes vége vagy kiálló része’ (TESz)

Ugyanilyen a magy. ***csákó*** I. ’szétálló, felfelé görbülő…ilyen szarvú (ökör),…kiálló szarv’, *csákó* II. ’1. a süveg hasított karimájának oldalra álló vagy lefelé konyuló része,…2. egy bizonyos süvegfajta, …huszárcsákó, 3. dolmány elülső szárnyának hegyes vége, 4. játékcsákó…’ (TESz)

Idetartozik a ***csiki-csuki*** ld. ***csuk*** ’bezár’. Bizonytalan eredetű. (TESz)

A magy. ***csík*** ’hengeres testű, mocsárban, lápban élő halfajta, angolna, metélt tészta, daganat, pióca’. Ismeretlen eredetű. (TESz)

Abból kell kiindulni, hogy a csík a folyó vonalához hasonlít s a folyónak az egyik, a forrás felőli része felülnézetben hegyes. A csúcsában van a forrás, ezért ennek a mintájára használják a magy. ***csög-bog*** ’csomó, meddő, terméketlen gyümölcsfa, bonyodalom, nyomorék ember, szemét, satnya, értéktelen’. Ikerszó, előtagja a *görcs, göcs* családjába tartozó *csög* ’görcs (a fában)’, utótagja a *bog* ’ua.’. (TESz)

Képzett szó a magy. ***sziget*** ’(folyó- vagy állóvízben, mocsárban) vízzel körülvett szárazföld’, folyókanyarulattól körülvett földterület, elszigetelt embercsoport’. Származékszó, a *szeg, szig* ’szöglet, csúcs, kiszögellés, területrész’ főnévből jött létre a *–t* denominális főnévképzővel. (TESz) < magy. *szige-*: abszolút szótő + *-t*: képző.

Szintén képzett a magy. ***szigony*** ’dárda vagy több ágú villaforma, horgas hegyű eszköz főként halászoknál, szigonyhoz hasonló tárgyak megnevezéseként, némely növény termésén nőtt szőrnek csúcsán visszahajló rövid horog, kopoltyú, szénahúzó szerszám’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *szigo-*: abszolút szótő + *-ny:* képző.

3.308. Kāšγ. ***bilat-*** 'élezni' ~ magy. *élez*.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bila-:* szótő + *-t:* denominális verbumképző. Ld, maagy. *tesz*.

Ld. **3.483.** Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni'.

Eleink világosan látták, hogy az elágazó víz egy hegyes formát mutat. Ehhez hasonlóan keletkezik a faág és sok más hasonló az élő természetben. A hegyes, éles tulajdonságú élő és élettelent is ezzel a névvel illetik.

A szó rokona a mong. ***balta*** (< *bal-*: relatív szótő + *-ta:* képző), magy. ***balta,*** tamil *pila-* 'hasít', or. *pila* 'fűrész', ópor. *peill* 'kés', óném. *fîla* 'fűrészelő' szavak bVl-, pVlV, fVlV stb. tövei. A szavak egymásnak alakváltozatai és rokonai a magy. ***válik, él*** szavaknak.

Idetartozik a magy. *balta*, amely a TESz-ben magy. ***balta*** 'bárd, rövid nyelű fejsze'. Török eredetű, vö.: ujg. *baltu,* CC. *balta,* oszm. balta, csuv. *purtă,* jak. balta '*balta*' Ld. még szb-hv. *bâlta*, or. *baltá,* szlk *balta,* ukr. *balta* 'balta'. (TESz) < magy. *bal-*: relatív szótő + *-ta*: képző, ujg. *bal-* +

-tu, CC. *bal-* + *-ta,* oszm. *bal-* + *-ta*, csuv. *pur-* + *-tă,* jak. *bal-* +*-ta,* szb-hv. *bâl-* + *-ta*, or. *bal-* + *-tá,* szlk *bal-* + *-ta,* ukr. *bal-* + *-ta.*

A ***bal-*** relatív szótövekkel rokon a következő adatok első relatív szótöve, vö.: csuv. ***purtă*** 'balta, fejsze' azerb., kirg., kazak, oszm., tat. karacs. *balta*, üzb. *bolta,* tuv. *baldy,* ujg., türkm. *palta,* hak. *palty,* alt. *malta, palta*, ojr. *malta.* Vö.: arab *baltat* "balta'. Vö.: ko. *purt* 'kés', É-germ. *barda,* ném. *Barte,* ószl. *brady* 'balta', fi. *purtă,* osz. *farat* 'balta', Óperzsa *παραθα, s*aka *pada,* tohar *pered, porat* 'balta', osz. *farat,* szanszkr. *paraču*. (JEGOROV 1964) < csuv. *pur-*: relatív szótő + *-tă*: képző, azerb., kirg., kazak, oszm., tat. karacs. *bal-* + *-ta*, üzb. *bol-* + *-ta,* tuv. *bal-* + *-dy*, ujg., türkm. *pal-* + *-ta,* hak. *pal-* + *-ty,* alt. *mal-* + *-ta, pal-* + *-ta,* ojr. *mal-* + *-ta.* Vö.: arab *bal-* + *-tat,* ko. *pur-* + *-t*, É-germ. *bar-* + *-da*, ném. *Bar-* + *-te*, ószl. *bra-* + *-dy,* fi. *pur-* + *-tă,* osz. *fara-* + *-t,* Óperzsa *παρα-* + *-θα,* saka *pa-* + *-da*, tohar *pere-* + *-d, pora-* + *-t,* osz. fara- + -t, szanszkr. *para-* + *-ču*.

Az *-r-*s formával összetartozik a magy. *bárd* és a *fűrész* szó *für-* töve. A TESz szerint a magy. ***bárd*** 'balta'. Vándorszó, Vö.: óalsófrank *barda* 'bárd, fejsze', középaln. *barde* 'széles fejsze', úfn. *Barte* 'bárd', ófr. *barde* 'bárd, erdőírtó vagy ácsszerszám', rom. *bardă* 'bárd', óeszl. *brady* 'fejsze, bárd'. Amagy. *bárd* vagy ófrancia, vagy közép- esetleg alnémet jövevény'. (TESz) < magy. *bár-:* relatív szótő + *-d:* képző, *ó*alsófrank *bar-* + *-da,* középaln. *bar-* +*-de,* úfn. *Bar-* + *-te,* ófr. *bar-* + *-de,* rom. *bar-* + *-dă,* óeszl. *bra-* + *-dy.*

A TESz álláspontja nem fogadható el. A fenti *-r-, -l-t* tartalmazó adatok etimológiailag mind idetartoznak. Rokonuk a magy. *fűrész fűré-* relatív szótöve.

A TESz szerint a magy. ***fűrész*** 'fának vagy más szilárd anyagnak az elvágására használt, éles fogacskákkal kiképzett eszköz'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *fűré-*: relatív szótő (< magy. *fű-*: abszolút szótő + *-ré-*: képző) + *-sz*: képző.

Alakváltozata az or. *pila* 'fűrész', és a *pilit'* 'fűrészelni' *pili-* relatív szótőve. Az or. ***pila*** 'fűrész' közszláv szó, vö.: ópor. *peill* 'kés', ófn. *fîla* 'reszelő'. (SIS) < or. *pi-*: abszolút szótő + *-la*: képző, ópor. *peil-*: relatív szótő + *-l:* képző, ófn. *fi-* + *-la*.

Az or. ***pilit'*** (< *pili-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző) 'fűrészelni' ige relatív szótöve is idetartozik.

Szókezdő mássalhangzó nélküli, de idetartozik a Kāšγ. ***aqilla*** nevének az *aqil-* relatív szótöve. Az abszolút szótövének (*aqi-)* rokona a magy. *ág, ék, eke.* A relatív szótő (Kāšγ. *aqil-)* úgy keletkezett, hogy az abszolút szótő egy *-l* képzőt kapott s azt jelenti, 'az ághoz, ékhez tartozó, azaz ágas'. A relatív szótőhöz újabb *-la* képzőt adtak Kāšγarī madárnevében, így a madár jelentése szó szerint 'ágassal ellátott, ágassal rendelkező'. A hollónak pedig a jellemző tulajdonsága az, hogy a karma, csőre és a szeme éles.

A Kāšγ. *aqil-* relatív szótövével azonban nemcsak a magy. *él* szó tartozik össze, hanem a mongol ***aghola*** 'hegy' szó, a kelet-mongol ejtés szerint *óla*, kalmük *úla,* mandzsu *alin* 'ua.', ojr. *ûla* 'hegy' is.

A szó jelentése mindegyik esetben 'hegy', rokona a magy. ***él*** szónak, amely a TESz szerint 'valaminek a szeglete, csúcsa, valaminek a vékony széle, szegélye, pereme, hegycsúcs, hosszan, keskenyen húzódó hegynyúlvány, szúró fegyver vagy eszköz hegye, vágószerszám köszörült széle, csatasor, rendezett sereg, haladó csoport eleje, az első vagy vezető hely'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *il'mät, il'äm, elmi* 'él (késé)' (TESz). A TESz álláspontja nem igazolt a magyar szó eredetét tekintve, azonban az adatok idetartoznak.

A szócikk írója a magy. *él* szót helytelenül ősi örökségnek tartja az ugor korból, miközben egyetlen nyelvből hoz adatot és nem vette figyelembe a mongol megfelelőket. A mong. ***aghola*** képzett szó (< *agho:* abszolút szótő + *-la:* képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott'). Az abszolút szótővel összetartozik a magy. *ág* szó. A hozzá járuló *-la* képző Eurázsia-szerte ismert képző egyik alakváltozata, amelynek teljesebb alakja a mandzsu *-lin* (vö.: *a-:* abszolút szótő + *-lin:* képző). Az adatok értéke abban is megnyilvánul, hogy a hosszú magánhangzóknak triftongus az előzménye (vö.: *agho- + -la, ó ′ + -la, ú- + -la, é- + -l),* erre utalnak a szótövek (*agho-, ó-, ú-, é-*), amelyet megerősít Kāšγarī adata (vö.: Kāšγ. *aqilla* relatív szótő: *aqil-*).

A mong. *aghola* alakváltozata a mong. ***el*** 'hegy'. Hangtanilag az eredeti szókezdő mássalhangzó *t-* volt, ennek a fejleményei vannak meg a fenti szavakban: *b-, m-* (< *w-* < *δ-* < *t-*), 0- (< V- < *w-* < *δ-* < *t-*), *p-, f-* (< *φ-* < *th-* < *t-*).

Az első relatív szótőben *-l-* és *-r-* egyaránt használatos. A magyarban mindkettő ismert, az egyik a *balta,* a másik a *bárd* és a *fűrész* szóban.

3.309. Kāšγ. ***tulat-*** 'születni' ~ magy. ***születik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tula-:* relatív szótő + *-t:* deverbális verbumképző (műveltető képző).

A Kāšγ. *tulat-* alakváltozata a csuv. ***śurat*** 'szülni', *śural* 'születni', ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat,* kirg., kazak *žarat* 'létrehozni, alkotni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni', azerb. *jaran,* türkm. *jaradyl*, oszm. *jaratyl,* tat. *jaral,* kazak, kirg. *žaral* 'létrejönni, megszületni, megalkotva lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śura-*: relatív szótő (< *śu-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-t:* műveltető ige képző*, śura-:* relatív szótő + *-l:* visszaható ige képző, ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-*: relatív szótő + *-t*: műveltető ige képző, kirg., kazak *žara-* + *-t,* kum. *jara-* + *-t,* azerb. *jara-* + *-n*, türkm. *jara-* + *-dyl* (< *-dy-*: műveltető ige képző + *-l*: visszaható ige képző), oszm. *jara-* + *-tyl* (< *-ty-*: műveltető ige képző + *-l*: visszaható ige képző), tat. *jara-*: relatív szótő + *-l:* visszaható ige képző, kazak, kirg. *žara-* + *-l.*

A Kāšγ. ***tulat-*** 'születni' magyar megfelelője a ***születik.*** A szócsaládba tartozik a magy. *teremt, gyárt, szül, tavasz* és a nyelvi megfelelői.

A magy. ***születik*** a *szül* címszónál található a TESz-ben, vö.: magy. ***szül*** 'gyermeket világra hoz, nemz, létrehoz, előidéz, okoz'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból. (TESz) < magy. *szüle-*: relatív szótő (< *szü-*: abszolút szótő + *-le-*: képző) + *-tik*: képző, *szü-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

A magy. *szül* nem lehet ősi örökség az ugor korból, jelentése onnan van, hogy a forrás szüli a folyót, életet ad az addig holt, azaz állóvíznek, másképpen utódot hoz létre.

A szócsaládba tartozik a magy. ***teremt,*** amely a *terem* címszónál található a TESz-ben, vö.: magy. ***terem***, *termik* 'létrejön, hírtelem megjelenik, nő'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *terem-*: relatív szótő (< *tere-*: relatív szótő + *-m*: képző) + *-t*: műveltető ige képző, *ter-*: relatív szótő + *-mik*: képző.

Rokonuk a magy. ***gyárt,*** amely a TESz szerint 'épít, csinál, alkot' ótörök eredetű, vö.: türk, CC., oszm., tat. *jarat*, csuv. *śurat* 'teremt'. (TESz) < magy. *gyár-*: relatív szótő + *-t:* képző*,* türk, CC., oszm., tat. *jara-* + *-t*, csuv. *śura-* + *-t.*

A szó családjába tartozik a magy. *tavasz* szó is, amely a természet születését jelöli. A TESz szerint a magy. ***tavasz*** 'a tél és a nyár közötti évszak'. Származékszó, alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *toj-poη* (*poη* 'fej'), md. *tundo, tunda* 'tavasszal, tavasz', finn *touko* 'vetési munka (fejlődő) vetés, a vetés ideje, észt *tõug* 'tavaszi vetés, tavaszi gabona', zürj. *tulis, tuvi·s* 'tavasz', votj. *tulis, tules* 'tavasz, tavasszal'. A magy. *–sz* névszóképző, a *md. –ndo, -nda* talán esetrag. (TESz) < magy. *tava-*: abszolút szótő + *-sz*: képző.

Az abszolút szótő a magy. *tava-* összetartozik számos török nyelvben ismert szóval, vö.: a csuv. ***tu, tăv*** 'szülni, születni', *tăvan* 'rokon'. A csuv. *śurat* napjainkban véglegesen kiszorította a csuv. *tu, tăv* 'szülni, születni' igét és a következő jelentésekben használatos: 'csinálni, létrehozni, alkotni, tojást lerakni'. ÓT., KB., Zol.bl. *tog* 'szülni, születni', MK. *tog,* AFT., oszm. *dog,* azerb., türkm. *dog, dogul*, üzb. *tugil,* ujg. *tugul,* k.kalp. *tuyl,* nog. tuv., tat. *tu* 'születni', Zamahš. *tugur*, AFT., oszm. *dogur,* azerb. *dog, dogur,* ujg., üzb. *tug,* k.kalp., alt. *tu,* tat. *tudyr,* kirg., kazak *tuu* 'szülni', hak. *tug* 'borjazni' néhány nyelvben 'tojást rakni' is, 'felkelni' (a nap), vö.: mong. *togurbi* 'szülni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu, tăv*: abszolút szótő, *tăva-*: abszolút szótő + *-n:* képző, ÓT., KB., Zol.bl. *tog-*, MK. *tog-*, AFT., oszm. *dog-*, azerb., türkm. *dog-*, *dogu-*: abszolút szótő + *-l*: képző, üzb. *tugi-* + *-l,* ujg. *tugu-* + *-l,* k.kalp. *tuy-* + *-l,* nog. tuv., tat. *tu-*, Zamahš. *tugu-*: abszolút szótő + *-r*: képző, AFT., oszm. *dogu-* + *-r,* azerb. *dog-, dogu-* + *-r,* ujg., üzb. *tug-*, k.kalp., alt. *tu-*, tat. *tudy-* + *-r,* kirg., kazak *tuu-,* hak. *tug-*, mong. *togur-*: relatív szótő (< *togu-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-bi*: főnévi igenév képző.

Idetartozik a magy. ***tesz te-*** töve is. A *tavasz* jelentése 'születés' és alakváltozata a *nyár*-nak. Megjegyezzük, hogy a törökségben ismert 'tavasz' jelentésű szavak is idetartoznak, alakváltozatok. Az adatok arra is utalnak, hogy az első relatív szótő nómen-verbum volt. Ugyanakkor lényeges, hogy a tavasz sok nyelvben kötődik a nyárhoz is. Ez a két évszak a víz születése az olvadás miatt, ugyanakkor a növények születése is. Ezért idetartozik a *nyár* is.

A TESz szerint a magy. ***nyár*** 'mocsár, mocsaras hely, nedves, homokos talajt kedvelő igénytelen fák faja, nemzetsége, egyede'. Ősi örökség az uráli korból. Vö.: vog. *ńēr* 'mocsár', *ńār* 'ua.', zürj. *ńur* 'ua.', votj. *ńur* 'nyirkos, nedves (fa, gabona), nedvesség, mocsár, posvány', finn *noro* 'nedves völgy, patak', észt *nõru, nõrg* 'vízlefolyás, kis, gyér vizű patak, vízlevezető árok'. (TESz) < *nyá-:* abszolút szótő + *-r:* képző, vog. *ńē-* + *-r, ńā-* + *-r,* zürj. *ńu-* + *-r,* votj. *ńu-* + *-r,* finn *no-* + *-ro,* észt *nõ-* + *-ru, nõ-* + *-rg.* A magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

3.310. Kāšγ. ***tišat'-*** 'megparancsolni, hogy élezzék meg' ~ magy. ***tüske***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tiša-:* relatív szótő + *-t':* műveltető képző.

Minthogy az él, a hegy és a tüske ugyanolyan alakú, az elnevezések is egymásnak alakváltozatai. Etimológiailag összefüggő szavak.

A Kāšγ. *tiša-:* relatív szótő összetartozik a magy. *tüske, tövisk* szóval. A TESz szerint a magy. ***tüske, töviske*** 'tövises növény, növény tövise, hátrányos tulajdonság, állat tövise, hal szálkája, szúróeszköz, különféle eszközök szúró, szögszerű alkatrésze, rövid, kemény szőrszál, valamely bántás, sérelem fájó nehezen felejthető emléke, csillag a tornyon', *tüsök* 'tüske'. A szócsalád alaptagja, a *tüske* származékszó, *-ke* kicsinyítő képzővel jött létre a *tövis*-nek régi *tüs* változatából. (TESz) < magy. *tü-*: abszolút szótő + *-ske:* képző, *tövi-*: abszolút szótő + *-ske*: képző.

Megjegyezzük, nem a *tüs* változatból jött létre a *tüske*, hanem a *tüske, tövisk* volt az eredetibb, teljesebb alak. A *tüske, tövisk* nem más, mint keskeny, vékony kinövés, egyfajta szál, szár is. Eleink

kinövésnek tekintették a fogat is, amely a tatárban és a baskirban *teš*, a türkménben *tiš* szókezdő *t-*vel s a magyar *tüske, tövisk* szavak a közelebbi rokonságba tartoznak.

Alakváltozatuk a csuv. ***šăl*** 'fog', azerb., kirg., tuv. *šiš* 'nyárs, hegyes végű pálca', oszm. *šiš* 'nyárs, kötőtű, kard, tőrkard', ujg. *čiš*, türkm. *tiš,* tat., bask. *teš* 'fog'. (JEGOROV 196) < csuv. *šă-:* abszolút szótő + *-l*: képző, azerb., kirg., tuv. *ši-* + *-š,* oszm. *ši-* + *-š,* ujg. *či-* + *-š*, türkm. *ti-* + *-š,* tat., bask. *te-* + *-š.*

A török népek ősének nyelvéből van az ang. ***tooth*** (< *too-*: abszolút szótő + *-th*: képző) 'fog' is.

A fenti szavaknak rokona az or. ***točit'*** (< *toči-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) 'élezni, élesíteni' *toči-* relatív szótöve. Alakváltozatuk a magy. ***él***.

3.311. Kāšγ. ***kušit'-*** 'beborítani' ~ magy. ***kas***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kuši-*: relatív szótő + *-t':* képző.

Lényeges, hogy eleink gondolkodása szerint a mélyedés fordítottja a kúp alakú forma valaminek a betakarására, beborítására, befedésére alkalmas. Ez lehet pl. fejrevaló, vö.:

csuv. ***xušpu*** rég. 'a férjes asszonyok régi fejdísz alul ezüst érmékkel és gyöngyökkel', bask. *kašmaj,* ker. tat. *kašbau* 'olyan fejdísz, mint a csuvasoknál'. < *kaš* 'szemöldök' (ld. *xarša*). (JEGOROV 1964) < csuv. *xuš* + *pu,* ker. tat. *kaš* + *bau.*
A szó összetett, az előtag a fejet borító kúp formájú tárgy, az utótag a 'fő, fej' jelentésű szó lehet.

csuv. ***xüše*** 'sátor, kunyhó', kirg. *koš* 'időszakos jurta, kis jurta, amit hosszú útra menéskor használnak', kum. *koš* 'kunyhó, sátor', k.kalp. *koš, kos* 'sátor, kunyhó', xor. *xöžž'* 'szobácska', bask. *kyjyš* 'kunyhó, kajiba', mong. *koš* 'lakóház, ház', kalm. *xoš* 'időszakos jurta tűzhely nélkül, amelyet távolra menéskor használnak'. Vö.: or. *koš* 'kunyhó', örm. *xus* 'nádkunyhó, kis szoba', asszir *xussu.* (JEGOROV 1964) < csuv. *xü-*: abszolút szótő + *-še*: képző, kirg. *ko-* + *-š,* kum. *ko-* + *-š,* k.kalp. *ko-* + *-š, ko-* + *-s,* xor. *xöž-*: relatív szótő (< *xö-*: abszolút szót*ő* + *-ž-*: képző) + *-ž'*: kicsinyítő képző, bask. *kyjy-*: abszolút szótő + *-š:* képző, mong. *ko-* + *-š,* kalm. *xo-* + *-š,* or. *ko-* + *-š,* örm. *xu-* + *-s,* asszir *xus-*: relatív szótő + *-su*: képző.

A szó családjába tartozik a csuv. ***kašăk*** 'kanál', MK., AFT. *kašuk*, kirg., türkm., oszm., gag., karacs., kum., bask., tat. *kašyk*, kazak, k.kalp., nog. *kasyk,* ujg. *košuk*, üzb. *košik,* alt. *kažyk,* azerb. *gašyg,* hak. *xazyx* 'kanál', vö.: perzsa *gašog.* Ld. még csuv. *kalak*. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-:* abszolút szótő + *-šăk:* képző, MK., AFT. *ka-* + *-šuk*, kirg., türkm., oszm., gag., karacs., kum., bask., tat. *ka-* + *-šyk*, kazak, k.kalp., nog. ka- + -syk, ujg. *ko-* + *-šuk,* üzb. *ko-* + *-šik,* alt. *ka-* + *-žyk,* azerb. *ga-* + *-šyg,* hak. *xa-* + *-zyx,* perzsa *ga-* + *-šog.*

A csuv. *kalak* változat azért fontos, mert a magyarban a *kalán* 'kanál' a megfelelője, amelynek a korábbi alakja **kalánka* lehetett. Ennek egyik fejleménye a magy. *kalán,* a másik pedig a csuv. *kalak*.

További török nyelvekben is ismert a szó, vö.: csuv. ***kalak*** 'kis lapát, habaró, keverő, habverő, lapát', kirg. *kalak* 'hányólapát, falapát a hamu kilapátolására, szárny', bask., tat. *kalak* 'teáskanál', simítólapát (spakli), lapát', alt. *kalak* 'nagy kanál, tésztaszűrő, keverő', ujg. *kalak* 'lapát'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-lak:* képző, kirg. *ka-* + *-lak,* bask., tat. *ka-* + *-lak,* alt. *ka-* + *-lak,* ujg. *ka-* + *-lak.*

Az *-l-* és az *-š-* eredeti *-t-* fejleménye (*-t-* > *-δ-* > *-l-; -t-* > *-t'-* > *-č-* > *-š-*). A két hang külön-külön úton keletkezett. Az érdekessége, hogy ugyanabban a jelentésben megvan a csuvasban mindkettő. Az akadémiai álláspont szerint az *-l-* megléte csuvas bélyeg, ezzel szemben az *-š-* köztörök jellemző, ezért a csuvasban átvételnek kellene lenni valamely köztöröknek tartott nyelvből. Ez az álláspont nem igazolt.

A szócsalád tagja a magy. ***kas, kaska*** és a ***kosár*** *kosá-* töve. Mindkettő ív alakú, a tető domború, a *kaska* homorú ív.

A TESz szerint a magy. ***kaska*** ld. ***kas*** ’kosár ’szalmából, gyékényből készített kosárféle, amelyben méheket tartanak, a szekérderekat kibélelő vesszőfonadék, csűr, hombár, szűrőkosár, mint vincelléreszköz, sánckosár, fonott kukoricatároló, juhkarám, tyúkborító, az emlősállatok és az ember törzsének az a része, amelyben a tüdő és a szív foglal helyet, felvonó a bányában, kemence’. Szláv eredetű, vö.: szlk. *kôš* ’kosár, méhkas, malomgarat, kocsikas, *hrudny kôš* ’mellkas’, or. *koš* ’kúp alakú kosár, amellyel halat és madarat fognak’. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-ska:* képző, *ka-* + *-s,* szlk. *kô-* + *-š,* or. *ko-* + *-š.* A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

A magyar *kaska* szó jelentésében a kúp alak a meghatározó, amelyhez a mintát az elágazó, a forrásfolyónál keletkezett kúp formáról vették eleink. A forrásfolyó egyúttal keskeny is s a hasonló tulajdonságú élőlények, egyéb tárgyak is megkaphatják ezt a jelzőt. Ugyanakkor a víz medréhez hasonló alakú tárgyakat készítettek őseink, amelynek a megnevezéséhez a víz medrének a neve szolgált alapul. Tudjuk, hogy a *kas* egy olyan használati eszköz, amelybe beleraknak dolgokat, ugyanakkor a mai napig vidéken azzal borítják le a tojásokon ülő kotlóstyúkot.

3.312. Kāšγ. ***bukat-*** 'bikává válni' ~ magy. ***búgat.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *buka-*: abszolút szótő ′bika' + *-t:* igeképző.

Az abszolút szótő a 'bika' szó, amely ismert a török nyelvekben és a magyarban is. A TESz szerint a magy. ***bika*** ’szarvasmarha hímje, hím, nemileg erőteljes férfi, emelőbak, döngölő, sulyok, gőzgép’. Ótörök eredetű. vö.: türk *buqa*, Kāšγ. *buqa,* CC. *buγa (boga*), oszm. *boğa*, kirg. *buqa* ’bika’. Ld. még mong. *buqa,* mandzsu *buqa* ’ua.’, md. *buka* ’ua.’, blg. *bik,* or. *byk* ’ua.’. (TESz)

A hím állat a legfontosabb testrészéről kapta a nevét, ezért idetartozik a csuv. ***păkă*** 'parafadugó, dugasz, dugó', ujg. *pok,* alt. *pök*, üzb. *pukak*, ojr. *bök,* bask. *böke,* tat. *böke, bökö* 'dugó, dugasz', mong. *böglöö*(*n*), kalm. *bögle* 'dugó', *böglöx* 'dugni'. (JEGOROV 1964)

Alakváltozata a magy. *dugó, dug, bök*. A TESz-ben a magy. *dugó* a *dug* címszónál található, vö.: magy. ***dug*** 'valamibe, valaminek a belsejébe tesz, rejt, (állatot) töm'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *toxr-* 'töm, megtöm', mdE. *toŋgoms* 'bedug', fi. *tunkea* 'nyom, benyom, nyomul, hatol', észt *tungima* 'ua.'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

Rokonuk a magy. ***tunkol, döngöl*** *tunko-, döngö-* abszolút szótöve, továbbá a magy. ***ökör*** szó *ökö-* töve továbbá a török megfelelőinek az abszolút szótöve, vö.:

A szarv és a hímnemű állatok nemi szervének a megnevezéséhez ugyanaz a jelenség szolgált alapul, vö.: csuv. ***măjraka*** ‘szarv', ujg. *müŋgüs,* üzb. *muguz,* kirg. *müjüz,* kazak, k.kalp., nog. *müjiz,* alt., hak., sor *müüs,* tuv. *myjys,* jak. *muos,* bask. *mögöz,* tat. *mögez,* azerb., türkm. *bujnuz*, oszm.

bojnuz 'szarv'. (JEGOROV 1964) < csuv. *măj-*: abszolút szótő + *-raka*: képző, ujg. *müŋgü-* + *-s,* üzb. *mugu-* + *-z,* kirg. *müjü-* + *-z,* kazak, k.kalp., nog. *müji-* + *-z,* alt., hak., sor *müü-* + *-s,* tuv. *myjy-* + *-s,* jak. *muo-* + *-s,* bask. *mögö-* + *-z,* tat. *möge-* + *-z,* azerb., türkm. *buj-* + *-nuz*, oszm. *boj-* + *-nuz.*

Az abszolút szótövek rokonok, vö.: csuv. ***văkăr*** dial. ***măkăr*** *'*bika', ökör', ÓT., MK., azerb., türkm., oszm. *öküz,* kirg., kum. *ogüz,* ujg. *hoküz,* üzb. *xukiz,* kazak, nog. *ögiz,* k.kalp. *ogiz*, bask., tat. *ügez* 'bika, ökör' (az állatciklus második éve), kalm. *ükr,* burj.mong. *üxer* 'tehén'. (JEGOROV 1964) < csuv. *văkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *măkă-* + *-r,* ÓT., MK., azerb., türkm., oszm. *ökü-* + *-z,* kirg., kum. *ogü-* + *-z,* ujg. *hokü-* + *-z,* üzb. *xuki-* + *-z,* kazak, nog. *ögi-* + *-z,* k.kalp. *ogi-* + *-z*, bask., tat. *üge-* + *-z,* kalm. *ük-* + *-r,* burj.mong. *üxe-* + *-r.*

Alakváltozata a magy. ***tulok*** '(fiatal) ökör esetleg tehén, a szarvasmarhával rokon, vadon élő állatfajta'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tu-*: abszolút szótő + *-lok*: képző.

Ld. még magy. ***tülök****, tülk, türk, tülük* 'szarv, szaruból való tartó, ivókürt, kürt'. A szócsalád tagjai valószínűleg magyar fejlemények, s eredetükben a kürt szóval függenek össze. (TESz) < *tü-:* abszolút szótő + *-lök, -lk, -lük, -rk*: képző.

A tulok nevű állat a szarváról kaphatta az elnevezést, a tülök jelentése is 'szarv', a szarvból készített hangszernek és ivóedénynek volt az alapja.

A Kāšγ. *buka-*: abszolút szótőnek és a fenti megfelelőinek az igei változata a magy. ***búg*** *'*párzik, a párzás időszakában van', ld. még *búgat* 'paroztat'. < *búga-*: abszolút szótő + *-t*: műveltető képző. ld. magy. *tesz* 'csinál'.

Idetartozik az or. ***byk*** 'bika'. A közszók jelentéstartalmukban a víz tulajdonságait őrzik, ilyen a kidudorodó jelentés, amelyet a hímek nemi szervük kapcsán hordoznak.

Mindezeknek a víz alakja, működése szolgált alapul, vö.: magy. ***szarv*** 'vízmeder, völgy, árok elágazó része, valaminek szarvszerűen felálló vagy elágazó része, egyes rovaroknak, csigáknak, kígyóknak stb. a fején levő (páros) ágszerű vagy csápszerű képződmény, némely emlősállat fején párosan kinövő kemény szaruképződmény'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *śōre, šōrp* 'jávorszarvasbika', zürj. *śur,* votj. *śur,* cser. *šur,* mdE. *śuro, śură,* mdM. *śură,* fi. *sarvi,* lív *sōra, sāra,* észt *sarv,* lp. *čoar've* 'szarv', fi., észt, lp. *'kürt'* is. (TESz) < magy. *sza-*: abszolút szótő + *-rv*: képző, vog. *śō-* + *-re, šō-* + *-rp,* zürj. *śu-* + *-r,* votj. *śu-* + *-r,* cser. *šu-* + *-r,* mdE. *śu-* + *-ro, śu-* + *-ră,* mdM. *śu-* + *-ră,* fi. *sa-* + *-rvi,* lív *sō-* + *-ra, sā-* + *-ra,* észt *sa-* + *-rv,* lp. *čoa-* + *-r've.*

3.313. Kāšγ. ***tikit-*** 'etetni erőszakkal' ~ magy. ***dug***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tiki-* abszolút szótő + *-t:* műveltető képző.

A Kāšγ. *tiki-* abszolút szótő rokona a csuv. ***tuj*** 'esküvő', bask. *toj* 'lakoma', Zamahš. *toj* 'lakoma', oszm. *dügün, düjün, toj* 'esküvő', esküvői lakoma, ünnepség, születésnapi ünnepség', ujg., ojr., kirg., kazak, k.kalp., nog., hak. *toj,* üzb., tat., bask. *tuj,* tuv. *doj* 'lakom, esküvő, esküvői lakoma, ünnepség', mong. *toj* 'esküvői lakoma', *tuj, toj* sok török nyelvben 'jóllakni'. (JEGOROV 1964)

Az abszolút szótővel összetartozik a magy. dug és a magy. ***lakik*** 'lakmározik, étellel itallal eltelik'. Bizonytalan eredetű. (TESz) Ld. ***lakodalom*** *-lako-* abszolút szótöve.

3.314. Kāšγ. ***tukit-*** 'kopogtatni, szőni' ~ magy. ***takács***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tuki-*: abszolút szótő + *-t:* denominális verbumképző.

A Kāšγ. *tuki-*: abszolút szótő tartalmazza egyrészt a hangutánzó jelentést, másrészt a szövéshez szükséges tű szót és az ideköttődő sző jelentést. Ezért rokona a magy. ***tiktak*** 'az óra ketyegése'. Német eredetű. vö.: ném. *ticktack* 'az óra ketyegését utánzó szó, óra ingája, óra', or. *tik-tak* 'az óra ketyegését utánzó szó, óra ingája, óra'. (TESz) < *tik-*: abszolút szótő + *tak:* : abszolút szótő. A magyar szó német eredete nem igazolt.

A magy. ***dong, döng*** hangutánzó szó is rokona.

Idetartozik az abszolút szótő, vö.: magy. ***takács*** 'szövéssel foglalkozó iparos, szövőmunkás'. Szláv eredetű, vö.: blg. *tъkač,* szb.-hv. *tkâč, tìkāč, takač,,* szln. *tkáč*, szlk. *tkáč*, or. *tkač* 'szövőmunkás, takács'. (TESz) < magy. *taká-*: abszolút szótő + *-cs*: foglalkozásnév képző, blg. *tъka-* + *-č,* szb.-hv. *tkâ-* + *-č, tìkā-* + *-č, taka-* + *-č,,* szln. *tká-* + *-č*, szlk. *tká-* + *-č*, or. *tka-* + *-č.*

Ld. még magy. ***tákol*** 'foltoz, toldoz, összeeszkábál', *ták, tajak, tajk* 'toldás, pótlás'. Ismeretlen eredetű. (TESz) ige *tákо-* töve összetartozik nemcsak szerkezetileg és hangtanilag.

Rokonuk az abszolút szótő, vö.: or. ***tkan'*** (< *tka-*: abszolút szótő + *-n'*: képző) 'szövet', or. *tka-*: abszolút szótő + *-t'*: főnévi igenév képző 'szőni'.

A fenti abszolút szótövek alakváltozata a magy. ***dug*** 'valamibe, valaminek a belsejébe tesz, rejt, állatot töm', a magy. ***tű****, tüvecske, tüj, tüjj* 'valahová fölerősíthető, rászúrható díszítés, ruhadarab részeinek összeerősítésére alkalmazott eszköz, varrásra, kézimunkára szolgáló vékony, hegyes eszköz, szerszám tűszerű alkatrésze, növények szúrós, tű alakú levélkéje stb.'. Származékszó, az elavult *tövik* igének főnevesült folyamatos melléknévi igeneve. (TESz)

3.315. Kāšγ. ***tunat-*** 'éjszakázni' ~ magy. ***tömlöc***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tuna-*: abszolút szótő + *-t-*: igeképző.

Idetartozik a Kāšγ. ***tunar-*** 'besötétedni', szerkezeti felépítése: *tuna-*: abszolút szótő + *-r-*: képző. Az abszolút szótővel összefügg az or. ***ten'*** 'árnyék' továbbá az abszolút szótöve az or. ***t'omnyj*** 'sötét', or. ***temnica*** 'börtön' *t'om-* illetőleg a *tem-* szótöve, valamint a *tem, temen, tuman* 'felhő' szó.

A TESz szerint a magy. ***tömlöc*** 'börtön, a varsának az a része, amelyben a hal fogva van, persely'. Szláv eredetű, vö.: óeszl. *tьmnьca* 'börtön', szb.-hv. *tàmnica, temnica* 'ua.', szln. *temnica* '(optikai) sötétkamra, sötétség, sötét cella, börtön', szlk. *temnica* 'börtön', or. *temnica* 'ua.', kfn. *temnitze*, *timenitze* 'börtön'. A magyar alak *-mn-* > *-ml-* elhasonulással és labializációval keletkezett. (TESz) < magy. *töm-*: abszolút szótő + *-löc*: képző, óeszl. *tьm-* + *-nьca,* szb.-hv. *tàm-* + *nica, tem-* + *-nica,* szln. *tem-* + *-nica,* szlk. *tem-* + *-nica,* or. *tem-* + *-nica,* kfn. *tem-* + *-nitze*, *time-* + *-nitze.*

A Kāšγ. *tun-*, or. *ten', tem-,* magy. *töm-* szótövek a tVn, tVm 'vízcsepp, mag, nős stb.' szavakkal tartozik össze. A magyar *tömlöc* szóban az *-mn-* > *-ml-* elhasonulás nem igazolt. A szláv alakok átvételek.

Az or. ***t'omnyj*** 'sötét' szerkezeti felépítése: *t'om-* szótő + *-n-* melléknév képző + *-yj.*

3.316. Kāšγ. ***sinat-*** 'próbára tenni, elhitetni' ~ magy. ***szent***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sina-*: relatív szótő + *-t-*: műveltető képző.

Lényeges, hogy eleink gondolkodása szerint a 'hit, vallás, szent, ünnep, templom, hisz, vél, gondol' jelentések egy tőről fakadnak. Ezért természetes, hogy számos idetartozó szó etimológiailag is összefügg a Kāšγ. *sina-*: relatív szótővel.

A szótő tartozik ide, vö.: csuv. ***ĕnen*** 'hinni, meggyőződni', ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *ynan,* azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *inan,* kazak *nan*, üzb. *inon* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ĕne-*: relatív szótő + *-n:* képző, ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *yna-* + *-n*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *ina-* + *-n*, kazak *na-* + *-n*, üzb. *ino-* + *-n*.

Rokona a csuv. ***tĕn*** 'hit, vallás', ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *din,* arab, perzsa *din* 'hit, vallás'. Nagyon régi szó, megvan a szogd és a babiloni forrásokban. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-*: abszolút szótő + *-n*: képző, ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *di-* + *-n,* arab, perzsa *di-* + *-n*.

Alakváltozata csuv. ***yră*** 'jó, jóság, szent', ÓT. *adgü*, MK. *ezgü,* Ibn-Muxanna *ägü*[10], tefs. XII-XIII. sz. *adgü, ajgü,* jak. *ütüö* 'jó, isteni, egészséges', kirg. *izgilik* 'jótevő', nog. *ijgilik*, nog. *ijgilik* 'jó', k.kalp. *ijgi, ijgilikli,* kazak *igi* 'jó', *igilik* 'jó dolog'. (JEGOROV 1964) < csuv. *y-*: abszolút szótő + *-ră:* képző, ÓT. *a-* + *-dgü*, MK. *e-* + *-zgü,* Ibn-Muxanna *ä-* + *-gü*[11], tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü, a-* + *-jgü,* jak. *ü-* + *-tüö,* kirg. *izgi-*: relatív szótő + *-lik*: képző, nog. *ijgi-*: relatív szótő + *-lik: képző,* nog. *ijgi-* + *-lik* 'jó', k.kalp. *i-*: abszolút szótő + *-jgi:* képző, *ijgilik-*: relatív szótő (< *ijgi-*: relatív szótő + *-lik-*) + *-li:* képző, kazak *igi* 'jó', *igi-*: relatív szótő + *-lik*: képző.

Idetartozik az oszm ***iji*** (< *i-*: abszolút szótő + *-ji*: képző) 'jó' szó is. .

Alakváltozata az or. ***vera*** 'hit'. Indoeurópai jellegű közszláv szó. Vö.: lat. *verus* 'igazi', aveszta *var-* 'hinni', ném. *wahr* 'hiteles'. (SIS) < or. *ve-*: abszolút szótő + *-ra:* képző, lat. *veru-*: relatív szótő + *-s:* képző, aveszta *va-*: abszolút szótő + *-r-*: képző.

Idetartozik az or. ***sv'atoj*** 'szent'. Indoeurópai jellegű közszláv szó. (SIS) < *sv'a-*: szótő < **sven-* + *-t-*: képző + *-oj*.

Földrajzi nevekben is megvan, vö.: or. ***Sanktpeterburg*** 'Szentpétervár'. Ld. Leningrad (KISS 1980) < *Sankt* 'szent' (< *Sank-* + *-t*: képző) + *Peterburg* 'Pétervár'.

Alakváltozata a magy. ***hit*** bizonytalan eredetű (TESz) < *hi-:* szótő + *-t*: képző, rokona a magy. ***hisz*** 'a valósággal egyezőnek, igaznak tart, vél, valakiben bízik, stb.' Ismeretlen eredetű. (TESz) < *hi-*: szótő + *-sz*: képző.

A TESz téved, a magy. *szent* szó nem lehet szláv eredetű az időben és térben mélyebb kapcsolatok miatt sem, vö.: magy. ***szent*** 'minden földi dolgokon felülemelkedő, istennek, isteneknek tetsző, istennek, isteneknek szentelt, magasztos, tiszteletre méltó, érinthetetlen, sérthetetlen, bizonyos stb.' Szláv eredetű, vö.: óe.szl. *svętъ,* szb.-hv. *svêt.* szln. *svét,* szlk. *sväý,* or. *sv'atoj* 'istennek, isteneknek tetsző, istennek szentelt, szent'. (TESz) < *szen-*: relatív szótő + *-t*: képző, óe.szl. *svę-* + *-tъ,* szb.-hv. *svê-* + *-t.* szln. *své-* + *-t,* szlk. *svä-* + *-ý,* or. *sv'a-* + *-toj*.

[10] Vö.: magy. *igaz*.
[11] Vö.: magy. *igaz*.

A *szent* szó van meg a szó tövében, vö.: magy. ***ünnep, üdnap*** 'örvendetes esemény megünneplése, egyházi ünnep, egyházi szertartás, szent nap'. Összetett szó, *ün, üd* 'szent' + *nap*. ld. még *üdül, üdvözít*. (TESz) < magy. *ün* 'szent' + *nap*, *üd* + *nap*. A magy. *üd* és az ÓT. *yduk* 'szent közelebbről is rokonok.

Jelentése 'szent' az összetett szó előtagjának, vö.: magy. ***egyház*** 'templom, valamely vallás híveit magában foglaló szervezett közösség'. Összetett szó: *egy* 'szent' + *ház*. TESz)

A *temp-* szótő hangtanilag közelebbről tartozik össze a csuv. *tĕn* stb. alakokkal, vö.: magy. ***templom*** latin eredetű, vö.: lat. *templum* 'a madárjóstól kijelölt megfigyelőkör, (valamely istenség számára) fölszentelt hely'. Ennek etimológiája tisztázatlan. Vö.: ném. *Tempel*, fr. *temple* '(nem keresztény, ill. nem katolikus) templom'. (TESz) < magy. *temp-:* szótő + *-lom* '1. vö.: magy. lak 2. képző 'valamivel ellátott, valahova tartozó, valami mellett lévő', lat. *temp-* + *-lum,* ném. *Tempe-* + *-l*, fr. *temp-* + *-le.* Az adatok idetartoznak, azonban a gyökerek a magyarok rokonainál, a szkítáknál, hunoknál található. Az *-m-* a rákövetkező bilabiális hang hatására hasonult *-n*-ből *-m*-mé.

Idetartozik a magy. ***hívő*** ld. ***hisz,*** a magy. ***hű, hív*** 'valakinek a követője, valakihez ragaszkodó személy, vallási közösség tagja, valakinek a szerelmese, valakinek a tisztelője'. (TESz), továbbá a magy. ***isten*** utótagja a *ten*.

Alakváltozat a magy. ***vall*** 'hitet tesz valaki valami mellett', ld. még vallás. Magyar fejlemény, a *vádol* igéből keletkezett. (TESz) < *val-*: relatív szótő + *-l*: denominális verbumképző.

A *relig-* relatív szótő is ide kapcsolódik, vö.: or. ***religija*** 'vallás'. < *relig-*: relatív szótő + *-ija*.

A szó családjába tartozik az ang. ***think*** 'gondol' és a ***thank*** 'köszönet, hála' a ném. *denken* 'gondol' *denke- t*öve, továbbá az or. ***dumat'*** 'gondolni' ige *duma-* relatív szótöve. szó is.

Egymással összetartozó szavak, szótövek, szavak: Kāšγ. *sina-,* csuv. *ĕne-,* ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *yna-*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *ina-*, kazak *na-*, üzb. *ino-*, csuv. *tĕn,* ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *din*, arab, perzsa *din,* csuv. *yră,* ÓT. *adgü*, MK. *ezgü,* Ibn-Muxanna *ägü*, tefs. XII-XIII. sz. *adgü, ajgü,* oszm. *iji,* jak. *ütüö,* kirg. *izgi-,* nog. *ijgi-,* k.kalp. *ijgi,* kazak *igi,* or. *vera,* lat. *ver-*, aveszta *var-*, ném. *wahr,* or. *sv'a-,* or. s*ank-,* magy. *hi-, hiv-, ten, szen-*, *temp-, ün-, üd-, egy, val-,* óe.szl. *svę-,* szb.-hv. *svê-,* szln. *své-,* szlk. *svä-,* or. *sv'a-, relig-,* lat. *temp-, ném. Tempe-,* fr. *temp-,* ang. *think, thank,* ném. *denke-,* or. *duma-*.

Ezek relatív szótövek, szerkezeti felépítésük: abszolút szótő + képző 'valamivel ellátott': Kāšγ. *si-* + *-na-,* csuv. *ĕ-* + *-ne-,* ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *y-* + *-na-*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *i-* + *-na-*, üzb. *i-* + *-no-*, csuv. *tĕ-* + *-n,* ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *di-* + *-n*, arab, perzsa *di-* + *-n,* csuv. *y-* + *-ră,* ÓT. *a-* + *-dgü*, MK. *e-* + *-zgü,* Ibn-Muxanna *ä-* + *-gü*, tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü, a-* + *-jgü,* jak. *ü-* + *-tüö,* kirg. *i-* + *-zgi-,* nog. *i-* + *-jgi-,* k.kalp. *i-* + *-jgi,* oszm. *i-* + *-ji,* kazak *i-* + *-gi,* or. *ve-* + *-ra,* lat. *ve-* + *-r-*, aveszta *va-* + *-r-*, ném. *wah-* + *-r,* or. s*a-* + *-nk-, re-* + *lig,* magy. *hi-* + *-v-, te-* + *-n, sze-* + *-n-*, *te-* + *-mp-, va-* + *-l, ü-* + *-n-, ü-* + *-d-, e-* + *-gy,* lat. *te-* + *-mp-,* ném. *Te-* + *-mpe-,* fr. *te-* + *-mp-,* ang. *thi-* + *-nk, tha-* + *-nk,* ném. *de-* + *-nke-,* or. *du-* + *-m.*

Olykor az abszolút és a relatív szótő egybeesik: kazak *na-*, or. *sv'a-,* óe.szl. *svę-,* szln. *své-,* szlk. *svä-,* or. *sv'a-,* szb.-hv. *svê-,* magy. *hi-*.

Hangtani oldalról vizsgálva az abszolút szótő eredeti szókezdője *t-* volt, amelyet őriz a csuv. *těn,* magy. *ten, temp-,* lat. stb. *temp-*. A *t- s*zámos változáson ment keresztül az idetartozó szavakban, vö.: szöngésedett (t- > d-, vö.: üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *din*, arab, perzsa *din),* ném. *denke-,* or. *duma-,* réshangúsodott (*t-* > **th-* > 1. *h-*: vö.: magy. *hisz, hí, hív-* 2. *s-* vö.: Kāšγ. *sina-*, magy. *szen-*, óe.szl. *svę-,* szb.-hv. *svê-,* szln. *své-,* szlk. *svä-,* or. *sv'a-, sank),* zöngésedett és réshangúsodott (*t-* > *δ-* > *w-*: vö.: ném. *wahr),* a *w-* tovább alakult: 1. zárhangúsodott (*w-* > *v-*, vö.: or. *vera,* lat. *ver-*, aveszta *var-),* vokalizálódott, majd elenyészett (*w-* > **V-* > *0-,* vö.: csuv. *ĕne-,* ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *yna-*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *ina-*, kazak *na-*, üzb. *ino-*, csuv. *yră,* ÓT. *adgü*, MK. *ezgü,* Ibn-Muxanna *ägü*, tefs. XII-XIII. sz. *adgü, ajgü,* jak. *ütüö,* kirg. *izgi-,* nog. *ijgi-,* k.kalp. *ijgi,* kazak *igi,* magy. *ün-, üd-, egy).*
Feltehető legteljesebb alak: tVCV, tVkV.

Az abszolút szótő képzőjének eredeti kezdő mássalhangzója szintén *t-* volt (vö.: jak. *ü-* + *-tüö),* amely zöngésedett (*-t* > *-d*, vö.: ÓT. *a-* + *-dgü*, tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü,* magy. *ü-* + *-d-),* a *-d* palatalizálódott (*-d* > *-d',* vö.: magy. *e-* + *-gy*), réshangúsodott (*-d'* > *-j,* vö.: tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü, a-* + *-jgü,* nog. *i-* + *-jgi-,* k.kalp. *i-* + *-jgi,* oszm. *i-* + *-ji,* zöngésedett és réshangúsodott (*-t-* > *δ-* > 1. *-z*, vö.: kirg. *izgi-,* MK. *e-* + *-zgü,* 2. *-r,* vö.: csuv. *y-* + *-ră,* or. *ve-* + *-ra,* lat. *ve-* + *-r-*, aveszta *va-* + *-r-*, ném. *wah-* + *-r,* 3. -l, vö.: magy. *va-* + *-l*, or. *re-* + *-lig-*), tovább réshanúsodott majd vokalizálódott és elenyészett (*-t-* > *-δ-* > -w- > -V- > -0-, vö.: Ibn-Muxanna *ägü*, kazak *igi*[12]*),* nazalizálódott (*-δ* > *-*nδ* > *-n,* vö.: Kāšγ. *si-* + *-na-,* csuv. *ĕ-* + *-ne-,* ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *y-* + *-na-*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *i-* + *-na-*, üzb. *i-* + *-no-*, csuv. *tĕ-* + *-n,* ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *di-* + *-n*, arab, perzsa *di-* + *-n,* or. s*a-* + *-nk-,* magy. *te-* + *-n, sze-* + *-n-*, *te-* + *-mp-*[13]*, ü-* + *-n*[14]*-,* lat. *te-* + *-mp-,* ném. *Te-* + *-mpe-,* fr. *te-* + *-mp-),* or. *du-* + *-ma-*.

A képző eredeti *-t-* kezdő mássalhangzóját *-k-* eredeti követte vö.: ÓT. *y-* + *-duq,* amelynek fejleményei fennmaradtak. Zöngésedett (*-k* > *-g,* vö.: ÓT. *a-* + *-dgü*, tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü,* MK. *e-* + *-zgü,* Ibn-Muxanna *ä-* + *-gü*, tefs. XII-XIII. sz. *a-* + *-dgü, a-* + *-jgü,* jak. *ü-* + *-tüö,* kirg. *i-* + *-zgi-,* nog. *i-* + *-jgi-,* k.kalp. *i-* + *-jgi, or. re-* + *-lig),* zöngésedett és réshangúsodott (*-k-* > *-γ-* > 1. *-j-* , vö.: oszm. *i-* + *-ji*[15], magy. *e-* + *-gy-*: a *-gy-/ -d'-* a rákövetkező *-j-* hatására a *-d-* palatalizációjával keletkezett; 2. *-w-* > 2.1. *-v-,* vö.: magy. *hi-* + *-v,* 2.2. vokalizálódott: -w- > *-V, vö.:* jak. *ü-* + *-tüö*, 2.3. elenyészett: -w- > *-V-* >*-0-,* vö.: Kāšγ. *si-* + *-na-,* csuv. *ĕ-* + *-ne-,* ÓT., MK., türkm., tuv., k.kalp., nog. *y-* + *-na-*, azerb., oszm., kum., karacs., bask., tat. *i-* + *-na-*, üzb. *i-* + *-no-*, csuv. *tĕ-* + *-n,* ujg., üzb., azerb., oszm., türkm., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *di-* + *-n*, arab, perzsa *di-* + *-n,* csuv. *y-* + *-ră,* or. *ve-* + *-ra,* lat. *ve-* + *-r-*, aveszta *va-* + *-r-*, ném. *wah-* + *-r,* magy. *va-* + *-l-*, *te-* + *-n, sze-* + *-n-*, *ü-* + *-n-, ü-* + *-d-;* az eredeti *-k-* zöngétlenségét megőrizve réshangúsodott (*-k-* > *-kh-* > *-φ-* > *-p-*, vö.: magy. *te-* + *-mp-,* lat. *te-* + *-mp-,* ném. *Te-* + *-mpe-,* fr. *te-* + *-mp-).*

Eleink gondolkodásában a jó, a hit, a szent és a vallás összefüggnek nemcsak egymással, hanem a lélekkel is. Természetes, hogy idetartoznak a lélek jelentésű szavak. Vö.:

magy. ***lélek*** 'az emberi személyiségnek, az emberi élettevékenységnek fizikailag nem érzékelhető hordozója, szellem, test nélküli lény, az értelmi, akarati és érzelmi jelenségek összessége, érzésvilág, élet, öntudat, lélegzet, ember, erő, tehetség, valaminek éltető eleme, lényege, lelkierő, bátorság, gőz, oára, valaminek a legjava, a hegedű belsejében a tető és a hátlap közé feszített

[12] Idetartozik a magy. *ige,* és az *igaz, igen* szótöve az *iga-, ige-*.
[13] Az *-m* elvileg a *-p* hatására *-n*-ből is hasonulhatott *-m*-mé.
[14] Elvileg az *ünnep* szóban lehet az utótag (*nep, nap*) szókezdőjének hatására hasonulás eredménye is.
[15] A *-j-* elvileg egyaránt lehet a *-t-* és a *-k-* fejleménye.

pálcika'. Származékszó, *lél-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *lıl* 'lélegzet', *lɛlt* 'lélegzik, fellélegzik, sóhajt', osztj. *lil* 'lélegzet, lélek', *lält* 'lélegzik', zürj. *lov* 'lélegzet, élet, szellem, lélek', *lul* 'lélegzet, szellem', votj. *lul* 'lehelet, lélegzet, pára, lélek, szellem, szív, kedély, élet', fi. *löyly* 'hőség (a fürdőben), gőz, pára', észt *leilo* 'gőz, pára, félelem, szükség, lélegzet, élet', lp. *liew'lâ* 'gőz, pára (a fürdőházban)'. (TESz) < magy. *lé*: abszolút szótő + *-lek*: képző, vog. *lı-* + *-l, lɛl-:* relatív szótő (< *lɛ-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-t:* képző, osztj. *li-* + *-l, läl-*: relatív szótő (< *lä-:* abszolút szótő + *-l*: képző) + *-t:* képző, zürj. *lo-* + *-v, lu-* + *-l,* votj. *lu-* + *-l,* fi. *löy-* + *-ly,* észt *lei-* + *-lo,* lp. *liew'-* + *-lâ.*

Vö.: ang. ***live*** 'él, lakik'.

magy. ***él*** 'életben van'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *ilt-* 'meggyógyul', osztj. *ielew* 'új, friss (hús, hal, hó)', zürj. *olni, ovni* 'él', votj. *ul* 'él, lakik, van, létezik', cser. *el-* 'él, lakik', fi. *elää* 'lakik, fenntartja magát', észt *elama* 'él, lakik', lp. *ællet* 'él, van', szam.jur. *jīlē*, 'él, lakik', jeny. *iδi-*, *jire-* 'él', tvg. *ńile-* 'ua.', szelk. *ili-* 'ua.', kam. *t'ily-* 'feléled', *d'ili* 'eleven, élő'. Ld. még. md. *eŕams* 'élő'. (TESz) < magy. *é-:* abszolút szótő + *-l:* képző, vog. *il-*: relatív szótő + *-t-*: igeképző, osztj. *ie-*: abszolút szótő + *-lew*: képző, zürj. *ol-*: relatív szótő (< *o-*: abszolút szótő + *-l:* képző*)* + *-ni:* főnévi igenév képző, *ov-*: relatív szótő (< *o-*: abszolút szótő + *-v:* képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *u-* + *-l*, cser. *e-* + *-l,* fi. *e-* + *-lää,* észt *ela-*: relatív szótő (< *e-*: abszolút szótő + *-la:* képző) + *-ma*: főnévi igenév képző, lp. *æl-*: relatív szótő + *-let*: képző, szam.jur. *jī-*: abszolút szótő + *-lē*: képző, jeny. *i-:* abszolút szótő + *- δi-*: képző, *ji-*: abszolút szótő + *-re*: képző, tvg. *ńi-*: abszolút szótő + *-le*: képző, szelk. *i-:* + *-li*, kam. *t'i-*: abszolút szótő + *-ly:* képző, *d'i-* + *-li*, md. *eŕam-*: relatív szótő (< *e-*: abszolút szótő + *-ŕam*: képző) + -s: képző. Nem igazolt a magyar szó uráli eredete.

csuv. ***čun*** 'lélek', ÓT-, ujg, oszm. *džan,* AFT, azerb. *čan,* kirg., kazak, k.kalp., türkm., tat. *žan,* üzb. *žon,* nog. *jan,* bask. *jen* 'lélek, élet', lényeg'. Vö.: perzsa *džan* 'lélek, élet', szanszkr. *džan* 'születni', *džana* 'ember, születés, törzs, nép'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ču-*: abszolút szótő + *-n:* képző, ÓT-, ujg, oszm. *dža-:* abszolút szótő + *-n:* képző, AFT, azerb. *ča-* + *-n,* kirg., kazak, k.kalp., türkm., tat. *ža-* + *n,* üzb. *žo-* + *-n,* nog. *ja-* + *-n,* bask. *je-* + *-n,* perzsa *dža-* + *n,* szanszkr. *dža-* + *-n, dža-* + *-na.*

Valamennyi megnevezés eredetileg a vízre, mint az élet forrására, a magra, a nőre vonatkozott. Mindez az élet legelső és állandó feltétele, ezért igaz, benne lehet hinni elsőként és tisztának, szentnek vallani. Akiben lélek van, az él, létezik, van, szent és hinni is benne lehet és kell.

3.317. Kāšγ. ***kinat-*** 'megparancsolni megbüntetni' ~ magy. ***kín***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kina-:* szótő + *-t:* műveltető ige képző.

A Kāšγ. *kina-:* szótő rokona a csuv. ***xĕn*** 'baj, kín, szenvedés, krónikus betegség, szegénység, elnyomás". ÓT. , Zamahš-. tefs. XII-XIII. sz., alt., kum. *kyjyn,* üzb. *kyjnok,* kirg. *kyjnoo,* k.kalp. *kynau* 'kín, szenvedés, elnyomás', ujg., üzb. *kyjin,* k.kalp., kirg., kazak, nog., ojr. *kyjyn,* tat. *kyjen,* türkm. *kyn* 'nehéz', KB., üzb., alt., kum. *kyjna,* MK. *kyna,* ujg. *kyjni,* kirg. *kyjna,* türkm. *gyna* 'kínozni, vágni', oszm. *kyna* 'szidni'. (JEGOROV 1964)

Velük közös gyökerű a magy. ***kín*** 'gyötrelmes testi, lelki szenvedés, fájdalom'. Ótörök eredetű, vö.: türk, ujg. *qyjyn, qyn,* türkm. *qyn*, kum. kazak, kirg., k.kalp., alt. *qyjyn*, csuv. *xĕn* 'baj, kín, szenvedés'. (TESz) Nem igazolt a magyar szó átvétele.

3.318. Kāšγ. ***jagit-*** 'folyni, folyat' ~ magy. ***jó.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jagi-:* szótő + *-t:* műveltető képző, ld. magy. *tesz* 'csinál'.

Idetartoznak a jVk, jVkV típusú földrajzi nevek a Volga-Urál vidékén önállóan, két vagy három tagú nevekben első tagként, összetett szóból álló nevekben pedig előtagként fordulnak elő. Közvetlen kapcsolatban a finn *joke*, szam.jur. *jŏkkă* továbbá a hanti, mansi *jā*, komi *ju* valamint a magyar *jó* 'folyó' közszókkal van. Ez utóbbiak már a jVk forma fejleményei.

Rokon a finn ***joke*** 'folyó, folyam' (SZINNYEI 1884) A szamojéd jurák ***jŏkkă*** 'folyó' ld. ko. *ju* 'folyó' címszónál. (LYTKIN – GULJAJEV 1999)

A finn és a szamojéd adatok a magy. *jó* 'folyó', md. *jov* előzményét mutatják. A szótő összetartozik a magy. *jó* 'folyó' szóval és a nyelvi párhuzamaival. A TESz szerint a magy. ***jó*** 'folyó' ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *jē* 'folyó', zürj. *ju* 'folyó', votj. *ju* 'folyó', finn *joki* 'folyó', észt *jõgi* 'folyam, patak', lp. *jokkâ* 'folyó', kam. *t'aγa* 'folyó, folyam, kis folyó, patak'. (TESz). Az adatok idetartoznak. ám a magyar szó uráli eredete nem igazolt.

Néhány magyar földrajzi névben a *jó* 'folyó' szó szolgált alapul. A *Berettyó* folyónévben azonban nem a *Berek,* hanem a *Beret*-hez járult a *jó* utótag. A másik *jó* szavunk a folyónak, a víznek, a forrásnak számos tulajdonságát őrzi. A hosszú magánhangzó hosszúsága pedig –Vk fejleménye.

A földrajzi nevekben a csuv. *Jata, Jyt, Jytă, bask. Jete, Jat* formák patak, árok, mellékfolyó nevében szerepelnek. Közeli rokonuk a magy. *jó* 'folyó' szónak. Egy korábbi *Jatak* (< *Ja-* + *-tak*) második eleme a képző a szótővel együtt további változásokon ment keresztül: Vö.: *Jatak* > 1. *Jataγ* > *Jataw* > *Jatau* > *Jata* > *Jat*, 2. *Jotok* > ***Joδok*** > ***Jowok*** > ***Jook*** > *Jok* > *Joγ* > *Jow* > *Jou* > 1. magy. *jó* 'folyó' 2. ko. *Ju* 'folyó'. A földrajzi nevekben 'víz' jelentése is lehet, vö.: csuv. *Jatri var* 'vizes árok'.

Aföldrajzi nevekben a *t'ugo* és a *t'uga* egymásnak alakváltozatai. A ko. *Lopiju* or. *Lopt'uga* azért is értékes, mert a komi *ju* és az orosz használatú *t'uga* egymásnak etimológiai megfelelői, jelentésük 'folyó', rokonuk a magy. *jó* 'folyó' szó is.

A földrajzi nevekben a *Jaga, Jag, Jug* rokonok, a *Janga, Junga* denazalizációs változásai során keletkeztek. A *Jaga* fejleménye a hanti, mansi *jā* 'folyó', a *Jug* fejleménye a komi *ju* 'folyó' és rokonuk a magyar *jó* 'folyó' szó is. Ez utóbbi előzményéhez ld. bask. *Jok.*

Sis'jov f. TSK.33.: or. *Sis'jov*, az or. Sodzim bal oldali mellékfolyója.
< or. *Sis'jov* ⟵ nem or. *Sis'jov* < *Sis*' ⟵ vö.: man. *sos* 'patak'
+ *jov* ⟵ vö. magy. *jó* 'folyó'.

Jovtyvis f. TSK.33.: or. *Jovtyvis,* folyó, amely egyesül az or. Jovty tóval.
< or. *Jovtyvis* ⟵ nem or. *Jovtyvis* < *Jovty* < *Jov* ⟵ vö. magy. *jó* 'folyó'
+ *ty* ⟵ ko. *ty* 'tó'
+ *vis* ⟵ ko. *vis* 'vízfolyás, csatorna, amely a folyót a tóval köti össze'

Vaszjugan 'az Ob mellékfolyója'. Az orosz *Васюган* átvétele. Ennek forrása az osztj. *waś-jŏxan (-jŏγan*), amely 'keskeny folyócská'-t jelent. Az osztj. *waś* a magyar vézna tövével egyeztethető, a *jŏxan, jŏγan* töve etimológiailag ugyanaz, mint a magyar *jó* 'folyó'. (KISS 1980)

< *Vaszjugan* < *Vasz*
+ *jugan* ⟵ vö.: han. *joγan* ’patak, folyó’.

A földrajzi nevekben a *jöv, jov, jev* formák és a finn *jyvä-* tő összetartoznak. A magyar *jó* ’folyó’ szónak nem a korábbi állapotát őrzik. Arról van szó, hogy a *–w* előzményből az egyik irányban *–v* lett, a másik irányban pedig vokalizáció történt, majd elnémult a magánhangzó és az előző pedig megnyúlt. Ez utóbbi folyamatban vett részt a magyar *jó* szavunk. A *–v-* végső eredetét (*-t* vagy *–k*) a párhuzamos adatok összehasonlító vizsgálatai döntik el. A finn *jyvä* ’mag, (gabona)szem’ jelentés a forráshoz kötődik.

Idetartozik az or. ***tok-*** 'folyás, áramlás' <**tekti* 'folyni' ld. or. *teč'* 'folyni'. (SIS) A szó átvétel.

Rokonuk a csuv. ***tăk*** 'kiönteni', MK., ug., kirg., kazak, azerb., alt., hak., tuv., kumük, k.kalp. *tök*, üzb. *tuk,* tat., bask. *tük,* AFT., oszm., türkm. *dök,* jak. *tox* 'kiönt, kiszót'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a csuv. ***jux-*** 'folyni', ÓT., MK., ujg., türkm., oszm., alt., tuv., kirg., kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *ak,* üzb. *ok*, azerb., hak. *ax*, polovec *ax*, *agar* 'folyni'. (JEGORIV 1964) Innen fejthető meg pl. az ***Oka*** folyónév, amelynek közszói jelentése egyszerűen 'folyó'.

Alakváltozat a csuv. ***juxăm*** 'folyás, mozgás'. MK. *akyn,* azerb. *axyn,* kirg., tat., bask., nog., tuv. *agym,* türkm. *akym,* k.kalp. *agys* 'tengeri folyás, áramlás', *agym* 'politikai befolyás', hak. *agyn,* ujg. *ekim,* üzb. *okim* 'folyás', KB. *akar su,* azerb. *axar su* 'folyó víz', csuv. *juxan* šyv 'folyó víz, patak'. Vö.: ko. *ju* 'folyó, patak', mari *jog*(*aš*) 'folyni', *jogyn vüd* 'folyó víz', fi. *joki,* hanti *jogan* 'folyó'. (JEGOROV 1964)

A mikor a víz folyik, lejtős helyen halad, azaz esik, hengerül (ahogyan a szkíták is gondolták). Minthogy az eső sem más, mint lefelé eső, hengerülő azaz pergő víz. Ezért természetes,. hogy idetartozik a következő szavak szótöve, vö.:

Kāšγ. ***jamgur, jagmur '***eső', csuv. *śumăr*, oszm. *jagmur,* ujg. *jamgur*, tat. *jaŋgyr,* bask. *jamgyr,* kirg. *žamgyr,* kazak *žangyr,* kumük *jangur,* karacs. *džangur,* ojr. *d'anmyr,* hakasz *samyyr* 'eső'. (JEGOROV 1964) < Kāšγ. *jamgu-* + *-r:* képző, csuv. *śumă-* + *-r*, oszm. *jagmur?,* ujg. *jamgu-* + *-r*, tat. *jaŋgy-* + *-r,* bask. *jamgy-* + *-r,* kirg. *žamgy-* + *-r,* kazak *žangy-* + *-r,* kumük *jangu-* + *-r,* karacs. *džangu-* + *-r,* ojr. *d'anmyr?,* hakasz *samyy-* + *-r* .

Idetartozik a csuv. ***śĕmĕr*** 'eső', ÓT. *amir* 'erős eső'. A szótő rokona a csuv. ***śăk*** 'esni' ld. *śăx*. (JEGOROV 1964)

A csuv. ***śăx '***esni (a gabonaszemek a tőre, gyökérre)'. Zamahš. *jyk* 'esni'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *jamgur, jagmur '*eső' alakváltozata az oszm. ***düš-*** 'esik' és a magy. ***esik.***

Idetartozik a 'sírni' ige abszolút szótöve is, vö.: oszm. ***ağlamak*** 'sírni' (< *ağla-*: relatív szótő (< *ağ-*: abszolút szótő + *-la-*: igeképző) + *-mak:* főnévi igenév képző).

3.319. Kāšγ. ***bak*** 'úr' ~ magy. ***bak***.

Rokona egyrészt a magy. ***bő, bőj, bőv-*** 'gazdag, tágas, bőséges, hangos. Valószínűleg ótörök eredetű, vö.: türk *beg,* ujg. *beg,* Kāšγ. *bek*, CC. *bej,* oszm. *bej, beg* 'herceg, nemes úr'. (TESz) A 'gazdag' és az 'úr' jelentés nem egymásból van, hanem mindkettő a forrás, a mag komplex

tulajdonságának egy-egy alkotó eleme, része.

Idetartozik a magy. ***bak*** 'bizonyos állatok hímje, kos, kecskebak, egyfajta állvány, kocsiülés, gúzs, hurok, egyfajta tornaszer'. Német eredetű, vö.: baj.-osztr. *bock* 'kecskebak' stb. (TESz)

Az előtagja tartozik ide a következő összetett szónak: magy. ***bukfenc*** ’fejen és háton való átfordulás, cigánykerék, elégtelen felelet’. Valószínűleg magyar fejlemény. (TESz) < magy. *buk* + *fenc.*[16]

Minthogy a forrás a folyó feje és uralja a folyót, a mag uralja a belőle kihajtó növényt, a belőle keletkező állatot, embert, ezért idetartozik a magy. ***fej*** és a ***mag*** szó is. Ilyen elven született a tör. ***bég***.

A királyt, uralkodót pedig úgy kell felfogni, hogy ő a fej, mint ahogyan a forrás a feje a folyónak s mint ilyen fent van, ugyanakkor a fejben van a tudás és a hatalom.

Az utótagja tartozik ide a következő összetett szavaknak, vö.: csuv. ***ĕmpü*** ’nagy király’, Ivan Groznyj címe, cár’, vö.: oszm. *bej, bek*, ld. az *ĕm* címszónál. < *ĕm* ’idősebb, legöregebb’ + *pü* ’fő, fej’. (JEGOROV 1964) < *ĕm* + *pü.*

A csuv. ***pinpü*** 'ezredfő' < *pin* 'ezer' + *pü* 'király, vezető', vö.: *śĕrpü* 'századfő'. (JEGOROV 1964) A csuv. *pü* a magy. *fő, fej* szóval kapcsolatos.

Kötődik a férfit jelentő szavakhoz, valamely állat hímjéhez, vö.: magy. ***bak*** ' a kecske hímje'. A mag tulajdonsága.

A közszók jelentéstartalmukban a víz tulajdonságait őrzik, ilyen a kidudorodó jelentés, amelyet a hímek nemi szervük kapcsán hordoznak, a bokacsont az alakja miatt kapta meg az elnevezést, s a fű, mint kinövés, hajtás is dudor. A fej dudorhoz hasonló gömb alakú, ha lehajtjuk, íves mozgást végzünk lefelé.

3.320. Kāšγ. ***janut-*** megéleztetni' ~ magy. ***fen***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *janu-:* relatív szótő + *-t:* műveltető képző, ld. magy. *tesz* 'csinál'.

A Kāšγ. ***janut-*** megfeleője egyrészt a magy. *fen* szó, másrészt az 'éleztet' jelentésű szó tövében meglévő *éle-* forma, amelynek alakváltozata az oszm. *ong* 'elől' s ami elől van, az az él.

A magy. ***fen*** 'csihol, élesít, hegyesít, dörzsöl'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *poni*[17] 'fen', votj. *penon* 'köszörűkő'. (TESz) A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

3.321. Kāšγ. ***bazatiksāk*** 'törekszik, hogy kifesse (a mázat)' ~ magy. ***máz, mázol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bazatik-*: relatív szótő (< *baza-:* relatív szótő + *-tik:* igeképző + *-sāk:* igeképző.

A Kāšγ. *baza-* szótővel összetartozik a magy. *mázol* ige *mázo-* töve, amely a magy. *máz*

[16] A *fenc* utótag összetartozik a magy. *fon-* igével.
[17] Az *-o-* nazális.

főnévvel azonos. A TESz szerint a magy. ***máz*** 'zománcszerű bevonat, kenőcs, piszok, mocsok'. Szláv eredetű, vö.: blg. *mas* 'zsír, kenőcs', *maz* 'ua.', szb.-hv. *mâz* 'kenőcs, tapasztóanyag, mázolóanyag', szln. *mâz* 'kenőcs, máz', szlk *maz* 'ragacs, nedv, keményítő, csiríz, vakolat', or. *maz*' 'kenőcs'. (TESz) < magy. *má-*: abszolút szótő + *-z*: képző, blg. *ma-* + *-s, ma-* + *-z,* szb.-hv. *mâ-* + *-z,* szln. *mâ-* + *-z,* szlk *ma-* + *-z,* or. *ma-* + *-z*'. A magyar szó szlávból való átvétele nem igazolt, de a szavak idetartoznak, amelyek a szlávban átvételek.

Úgy tűnik, eredetileg a *mázol* ige 'fest' jelentésű volt s mint ilyen rokon a magy. *ír-* igével és társaival. Ugyanakkor a *máz* egyfajta folyadék, ezért végső soron kötődik a *víz* szóhoz.

3.322. Kāšγ. ***taritgū*** 'hogy szántásra megtisztítsák' ~ magy. ***tarol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tari-*: relatív szótő + *-tgū:* képző.

A Kāšγ. *tari-*: relatív szótő szótővel összetartozik a magy. *tarol* 'gyökére vág' *taro-* relatív szótöve, amelyben megvan a magy. ***tar*** 'kopasz, csonka' szó. A TESz szerint csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: Kāšγ. *tāz,* ujg. *taz,* oszm., azerb. *daz,* tat., nog. *taz,* 'kopasz', kalm. *tar* 'csupasz, kopasz'. (TESz) < *ta-*: abszolút szótő + *-r:* képző, Kāšγ. *tā-* + *-z,* ujg. *ta-* + *-z,* oszm., azerb. *da-* + *-z,* tat., nog. *ta-* + *-z,* 'kopasz', kalm. *ta-* + *-r.*

Rokona a magy. *tarló,* amely a TESz szerint magy. ***tarló*** 'szántóföld, levágott fűféléknek, főként a gabonának a földben maradt szára, learatott gabonaföld, kalász, vetés, gabonaföld, szalmaszál, szalma, másodkaszálású széna, sarjú, borosta, sörte'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *tarlov,* csag. *tarlaγ,* tat. tob. *tarlau,* oszm. *tarla* 'szántóföld'. (TESz) < magy. *tar-*: relatív szótő *(*< *ta-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-ló*: képző.

3.323. Kāšγ. ***ūz*** 'idő' ~ magy. ***idő***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ū-*: abszolút szótő + *-z:* képző.

A TESz szerint a magy. ***idő*** 'a térrel együtt az anyag létezésének alapformája, időtartam, időpont, óra, év, időjárás, korszak, kor, a körülmények, vihar, égiháború'. Vitatott eredetű. 1. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. Vö.: türk, ujg. *öd* 'idő', Kāšγ. *ööδ* 'ua.', KB. *öd* 'ua.', alt. *aj* 'idő, időpont', tuv. *öj* 'pillanat, idő, évad', vö.: mong. *üde* 'este, dél', kalm. *üdü* 'dél'. A magyarba a török *öd* 'idő' szónak egy *-äk* kicsinyítő képzős alakja **ödäk* kerülhetett. A szó magyar nyelvi története alapján **ideγ* előzmény tehető fel. 2. Megszilárdult ragos alakulat. Az *ë~i* (*ez*) mutató névmás tövének *-ëd~-id* származékából (vö.: *eddig, ide*) keletkezett *-é* latívusraggal. (TESz)

A TESz szócikk írójával ellentétben a kutatásaink eredményeképpen a magy. *idő* szó szerkezeti felépítése: *i-*: abszolút szótő + *-dő*: képző, türk, ujg. *ö-* + *-d,* Kāšγ. *öö-* + *-δ*, KB. *ö-* + *-d*, alt. *a-* + *-j,* tuv. *ö-* + *-j*, mong. *ü-* + *-de,* kalm. *ü-* + *-dü*.

Az *idő* szónak toldalékolt formáiban további alakváltozatai vannak, vö.: magy. ***ideje*** (< *ide-*: relatív szótő + *-je*: birtokos személyjel), ***idei*** (< *ide-*: relatív szótő + *-i*: melléknév képző), ***idén*** < *idé-*: relatív szótő + *-n*: határozórag), ***idény*** < *idé-*: relatív szótő + *-ny:* főnévképző).

A fenti toldalékolt szavakban az *idő* szóhoz képest *ide-, idé-* relatív szótövek fordulnak elő, amelyeknek a hangtani szempontú kialakulása összefügg egymással. A szókezdő hang minden esetben *t-*[18] mássalhangzó volt eredetileg. A nyelvhasználat során a magyarban ez már nem ismert,

[18] Ez a *t-* megőrződött az angol *time* 'idő' és a *tense* (igeidő megnevezésére) *ten-* relatív tövében.

eltűnt a következő változás során: *t- > δ- > w- > V- > 0-. A második mássalhangzó a -d- valójában az abszolút szótőhöz járult képző kezdő mássalhangzója, amely eredeti -t- zöngésedésével (-*t- > -d-) keletkezett. A -d-t követő magánhangzók (-ő, -e-, -é-) pedig világosan -Vk (magánhangzó és -k) hangkapcsolat fejleményei: -Vk > -Vγ > -Vw > -VV > -V. Az -Vk magánhangzója -ä- féle hang lehetett, eszerint -äk > -äγ > -äw, -ew >1. -eü > -ő 2. -ei > 1. -é 2. -e. Megjegyezzük, hogy elvileg az -e keletkezhetett az -é rövidülésével is. A kérdés további vizsgálatokat igényel.

A magy. *idő* szónak a párhuzamai megvannak Mahmūd-al Kāšγari szótárában és nyelvtanában. Idetartozik a Kāšγ. ***uzlak*** 'idő' jelentésű szó töve, amelynek szerkezeti felépítése a kutatásaink alapján: Kāšγ. *uz-:* szótő + *-lak:* képző. Nemcsak azért, mert az *idő* szavunknak a TESz-ben szereplő jelentései között is szerepel, hanem alapvetően azért, mert az eredeti komplex jelentéstartalom része a Kāšγarinál szereplő további néhány adat. A Kāšγ. *uz-* szótőnek alakváltozata a Kāšγ. ***uzā*** 'távoli, idős', Kāšγ. ***uzā*** 'távoli idők', Kāšγ. ***ugur*** 'óra'. Szerkezeti felépítésük: Kāšγ. *u-*: abszolút szótő + *-z-:* képző, Kāšγ. *u-*: abszolút szótő + *-zā:* képző, Kāšγ. *ugu-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A TESz nem említi, ám a magy. *idő* szóval világosan összefügg a csuv. ***văxăt*** 'idő', ujg., oszm. *vakit,* azerb. *vaxt,* türkm. *vagt,* üzb. *vakt*, kum. *vakti*, bask., tat., nog. *vakyt,* kirg. *udakyt, udak,* kazak, k.kalp. *jakyt* 'idő'. < arab *wkt, *wakyt* 'idő'. (JEGOROV 1964) < csuv. *văxă-*: abszolút szótő + *-t:* képző, ujg., oszm. *vaki-* + *-t,* azerb. *vax-* + *-t,* türkm. *vag-* + *-t,* üzb. *vak-* + *-t*, kum. *vak-* + *-ti*, bask., tat., nog. *vaky-* + *-t,* kirg. *udaky-*: relatív szótő + *-t:* képző, *u-*: abszolút szótő + *-dak*: képző, kazak, k.kalp. *jaky-* + *-t,* arab *wk-* + *-t, *waky-* + *-t.*

A fenti 'idő' jelentésű szavak szerkezeti és hangtani felépítését tanulmányozva a következő megállapítás tehető: a Kāšγ. *uz-, uzā* relatív szótővel tartozik össze a csuv. *văxăt,* ujg., oszm. *vakit,* azerb. *vaxt,* türkm. *vagt,* üzb. *vakt*, kum. *vakti*, bask., tat., nog. *vakyt,* kirg. *udak,* kazak, k.kalp. *jakyt,* arab *wkt, *wakyt.* A relatív szótövekhez képest a Kāšγ. *uzlak* és a kirg. *udakyt* tovább képzett alak.

A szavak hangtani oldalát tekintve vannak mássalhangzóval és magánhangzóval kezdődőek. Míg Kāšγarinál és a kirgizben ismert a magánhangzóval kezdődő alak, addig a többi nyelvben *v-* és *j-* kezdetűek az 'idő' jelentésű szavak, az arabban pedig *w-*. A *v-* kezdetűek úgy keletkeztek, hogy a közvetlen megelőző állapotú *w-* nem vokalizálódott, hanem egy másik irányú változás során *v-*vé erősödött. A k.kalp. *j-* pedig a *w-* előzményének a *δ*-nek a palatalizációja és további réshangúsodása útján keletkezett: *δ- > δ' - > j-*.

Ami a második mássalhangzót illeti, a magy. *idő -d-*jével szemben számos nyelvben megvan az eredeti *-t,* Kāšγarinál ennek a *-δ-, -z-* és *-r* fejleménye található. Ez esetben a *-δ-* állapotnak a további másik két irányú változásáról van szó: *-δ-* > 1. *-z-*, > *-r-*.

Az adatok még arra is példaként szolgálnak, hogy az abszolút szótő nem mindig állt egyetlen magánhangzóból. Számos alakváltozat segíti az abszolút szótő megismerését, vö.: magy. *i-*, Kāšγ. *u-, ugu-,* csuv. *văxă-*, ujg., oszm. *vaki-,* azerb. *vax-,* türkm. *vag-,* üzb. *vak-*, kum. *vak-*, bask., tat., nog. *vaky-,* kirg. *u-,* kazak, k.kalp. *jaky-*, arab *wk-*.

Az abszolút szótőhöz járuló képzők pedig minden esetben mássalhangzó kezdetűek, azaz *t-* illetőleg a fejleményei (vö.: csuv., ujg., oszm., azerb., türkm., üzb., kum., bask., tat., nog., k.kalp., arab *-t,* magy., kirg. *-d,* Kāšγ. *-δ, -z)*.

Ezeknek a fejleményeknek a száma még továbbiakkal nő abban az esetben, ha a szorosan vett

idő jelentést kibővítjük az 'óra', 'öreg' 'idős', 'vén', 'ős', 'nagy' jelentésű szavakkal, stb. A Kāšγ. *uz-* relatív szótőnek alakváltozata a Kāšγ. ***uzā*** 'távoli, idős', Kāšγ. ***uzā*** 'távoli idők', Kāšγ. ***ugur*** 'óra'. Ezekkel a szavakkal összetartozik az or. ***pora***[19] 'idő, ideje', or. ***vrem'a,***[20] oszm. ***uzun*** 'hosszú', mong. ***ölök*** 'nagy', magy. ***óra, öreg, vén, ős, atya, tata, déd-, nagy*** stb.

A magy. *idő* szó etimológiájában a TESz szócikk írója többszörösen tévedett. Bár a hozott török és mongol adatok idetartoznak, nem esett szó sem a további Kāšγari adatokról, sem a Jegorovnál szereplő példákról, amelyek a magy. *idő* szónak megfelelői, alakváltozatai. A TESz szerinti átvett feltételezett alak az **ödäk,* amelynek **ideγ* előzményét teszik fel. Ráadásul a feltett **ödäk* formának az *öd-* szótő + *-äk* kicsinyítő képző szerkezeti felépítése sem igazolt.

A TESz szócikk írója második lehetőségről is szól, mely szerint a magy. *idő* szó szerkezeti felépítése *id-* szótő + *-é:* latívuszrag. Nem igazolt ez az elemekre bontás. Semmi nem igazolja azt sem, hogy az *id-* mint az *idő* szótöve az *ë~i* (*ez*) mutató névmás tövének - *ëd~-id* származéka, amely megvan a magy. *eddig, ide* szavakban. Az *ez* mutató névmás ugyanis két szó összetétele: *e* 'ím' + *z* 'ez' mutató névmás, amelynek csak a kezdő mássalhangzója maradt meg ezúttal. Az *-é* latívuszragnak pedig semmi köze a *idő* szónak az *idé-* tő *-é* magánhangzójához, azonban a magy. *ide, oda* (< *id-*: relatív szótő 'ez' + *-e*: latívuszrag, *od-*: relatív szótő 'az' + *-a*: latívuszrag 'hová? hova?' kérdésre válaszol) *-e, -a* végső magánhangzója ugyanaz, mint a törökségben a Dativusz esetragként ismert *-a, -e*. Vö.: oszm. *eve* 'házhoz, házba' stb.

Miután eleink úgy gondolkodtak, hogy az első és egyetlen a forrás, a mag, amely mindent tartalmaz, ezért nagy is, természetes, hogy szerkezetileg és hangalakilag is összefüggnek a 'forrás, folyó, mag' szavakkal, vö.: bask *bulak,* tat. *bolak,* magy. *folyó, foló, igy, ügy, jó* 'ua.' stb. Ugyanakkor az is látszik, hogy amint a vízforráshoz viszonyulnak az utódok, azaz a belőle keletkezett folyók és mellékfolyók, ugyanúgy viszonyulnak az őshöz, az ősanyához és az ősatyához az utódok a különböző elágazásaikban, az anyához és az atyához a felmenő és lemenő illetve az oldalági rokonok. A lényeg, hogy az első megnevezés az életet adóra, a vízre mint forrásra vonatkozott, ez szolgált alapul további megnevezéseknek. Ugyanakkor vele azonos az *idő* megnevezése is, merthogy kiinduló alapnak számít s vele együtt az idő is az.

Az *idő* szavunk nem lehet csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, sem megszilárdult ragos alakulat úgy, ahogyan a TESz szócikk írója fogalmazott. A szó szerkezeti és hangtani felépítése nem igazolt. A szóelemek értelmezése téves. Az *idő* szó abszolút szótöve (*i-*) a fenti adatok alapján jóval teljesebb, feltehetően *tVkV,*tVnV < *tVnkV < *tVtkV, *tVtVkV forma lehetett. A jelentések átmentek egymásba, nem mindig különülnek el élesen. Nem is lehet, hiszen az eredeti komplex jelentéstartalom a forrásra, a vízforrásra vonatkozott elsőként, amely egyben az élet őse, anyja, szent nője.

Ellentmondásos az is, hogy az *idő* és a szócsaládjába tartozó szavakat a TESz szócikk írói különböző eredetűeknek tartják, nem figyeltek fel az összefüggésekre. Az *idő* szó közvetlen családjába tartozó szavak megállapítása sem mindig elfogadható. A vizsgálatokat ezekre is ki kell terjeszteni. A csuvas jelleg, másképpen bolgár bélyeg nem igazolt az *idő* szó kapcsán. A csuvasos kritériumokat felül kell vizsgálni a nyelvek korszakolásával együtt ugyanúgy, mint a szláv és latin eredetűnek tartott szavainkat. Mindezt szigorúan a tények és nem a tekintély tisztelete mellett.

A magy. *idő* alakváltozata a magy. ***ó*** *'*öreg', ld. még magy. ***avult*** *'*idős, öreg'. Úgy tűnik, hogy a

---

[19] Összetartozik a magy. *idő,* Kāšγ. *uz, uzā* alakokkal és az or. *vrem'a vre-* relatív tövével.

[20] Az or. *vrem'a* előzménye **veremen* nem szláv eredetű szó. Szerkezeti felépítése [< **vere-*: relatív szótő (< **ve-:* abszolút szótő + *-re-:* képző) + *-men*: képző] megegyezik a Kāšγ. *uzlak* szerkezeti felépítésével. A **vere-*: relatív szótő és az or. *pora* alakváltozatok.

magy. *ó* előzménye *aw-* < *aδ-* volt s ezek a szótövek kötődnek a magy. *avul (avu*: relatív szótő + *-l*: képző), és *idős (*< *idő*: relatív szótő + *-s*: képző), *öreg* (< *öreg*: relatív szótő < *ö*: abszolút szótő + *-reg*: képző) szavak tövéhez, mégpedig a relatív szótőhöz.

Idetartozik a bask. ***iśke*** ‘öreg’ jelentést úgy kell felfogni, mint elsőt, a forráshoz közelit, vagy azzal azonosat. Eleink gondolkodásában a forrás, mint kezdet nemcsak új, hanem a jelenhez képest öreg is. A bask. *iśke* szónak rokona a csuv. *ĕlĕk*[21] és a magy. *öreg* valamint az *ős* és *az* idős szó is.

A csuv. ***ĕlĕk*** ’korábban, régen’, *ĕlĕk-aval* ’régi időben’, távoli múltban’, *ĕlĕkxi* ’öreg, távoli’, ÓT. *ilik* ’kezdet’, *ilki* ’első’, oszm. *ilk* ’első’, azerb. *ilk* ’első, kezdeti’, kirg. *ilgerki* ’, kazah *ilgergi* ’ősi, elől levő, első, régi’, ujg., kirg. *ilgeri,* üzb. *ilgari* ’korábban, azelőtt’, kazah *ilki* ’első’, türkm. *ilki*, tat. bask. *elek* ’korábban azelőtt’, tat. *elekte* ’a régi időben’. (JEGOROV 1964) < csuv. *ĕ-:* abszolút szótő + *-lĕk:* képző, *ĕlĕk-*: relatív szótő + *-xi:* melléknév képző 'valahonnan való származás', ÓT. *i-*: abszolút szótő + *-lik*: képző, *i-* + *-lki,* oszm. *i-* + *-lk,* azerb. *i-* + *-lk,* kirg. *ilger-:* relatív szótő + *-ki:* melléknév képző 'valahonnan való származás', kazah *ilger-*: relatív szótő + *-gi:* melléknév képző 'valahonnan való származás', ujg., kirg. *ilgeri,* üzb. *il-*: relatív szótő + *-gari,* kazah *i-* + *-lki* ’első’, türkm. *i-* + *-lki*, tat. bask. *e-* + *-lek,* tat. *elek-*: relatív szótő + *-te: helyhatározó rag.*

Az első, az ősforrás megnevezését őrzi, amely innen nézve öreg, távoli és régi is. Szerkezeti felépítése: *ĕ* + *-lĕk:* képző. A magyar *első* szó *el*, az *előny* szó *elő* részével azonos.

A szó családjába tartozik a Kāšγ. ***ugur*** 'óra'.

Alakváltozata a magy. ***óra*** ’60 percnyi időszakasz, időpont: az éjféltől, déltől számított ilyen időszakaszok valamelyikének vége, időmérő készülék, mérőóra, számláló szerkezet’. Latin eredetű, vö.: lat. *hora* ’idő-(szak), időegység, időpont, időmérő eszköz’, a görögben ’évszak, napszak, idő’ a jelentése. (TESz) < *ó-*: abszolút szótő + *-ra*: képző.

Rokona a magy. ***öreg*** ’nagy, terjedelmes, értékes, hasznos, jelentős vagy vezető szerepet betöltő (személy), idős, koros, sűrű (étel), vége felé tartó (napszak), régi, rostos, kemény (növény, főzelékféle), idős ember, nagyjából egykorú személy bizalmas megszólításaként, (idős) szülő, (idős) házastárs, koravén gyermek, valaminek a java’. Vitatott eredetű. 1. Ótörök eredetű, ujg. *erig yavγan* ’kellemetlen’, Kāšγ. *eδrig* ’szilárd, kemény, dúrva’, *irik, irük* ’dúrva, vastag’, KB. *erig* ’dúrva, nyers’, kipcs. *iri* ’dúrva, nyers, vastag’, oszm., azerb. *iri* ’nagy, terjedelmes’, tat. *irä* ’vastag, darabos, szálas’, bar. *äri* ’nagyszemű, dúrva szemű’, kirg. *iri* ’nagy’. 2. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: mdE. *sire '*öreg’. Eszerint a magy. szó képzett, a *–g* melléknév képzővel azonos, vö.: *hideg, meleg, részeg, balog* stb. 3. Ősi örökség az uráli korból, vö.: szam. szelk. *irá, iral* ’öreg’. A szelkup *–l* melléknév képző. (TESz) < magy. *ö-*: abszolút szótő + *-reg*: képző.

A szó családjába tartozik az or. ***vrem'a*** 'idő', or. ***pora*** 'ideje valaminek'.

A magy. *öreg* szó alakváltozata a csuv. ***vată*** 'öreg', *vatăl* 'öregedni', vö.: mong. *ötegü* 'öreg'*, ötel* 'öregedni', mai mong. *ötgös* 'öregek', *ötlöx,* burj. mong. *ütelxe* 'öregedni', lat. *vetus* 'öreg', *veteres* 'öregek, elődök', Ószl., *vetъxъ,* evenki *utu* 'öreg'. (JEGOROV 1964) < csuv. *va-*: abszolút szótő + *-tă:* képző, *vată-*: relatív szótő + *-l*: ige képző, mong. *ö-* + *-tegü*, *öte-*: relatív szótő + *-l*: ige képző, mai mong. *ötgö-*: relatív szótő + *-s*: többes szám jele*, öt-*: relatív szótő + *-löx*: képző, burj. mong. ütel-: relatív szótő (< *üte-*: relatív szótő + *-l-*: ige képző) + *-xe*: főnévi igenév képző, lat. *vetu-*: relatív szótő + *-s*: képző, *vetere-*: relatív szótő + *-s*: többes szám jele, 'öregek, elődök', Ószl., ve-: abszolút szótő + *-tъxъ*: képző, evenki *u-*: abszolút szótő + *-tu*: képző.

[21] Vö.: magy. *első* sorszámnév *el-* eleme.

A csuv. ***vată*** összetartozik a magy. ***veterán*** *vete-* tövével. Közös gyökerű vele az or. ***vetxij '***régi, öreg'. Indoeurópai jellegű közszláv szó, első jelentése 'éves'. Vö.: dial. *vetoš'* 'múlt évi fű', óind. *vatsás* 'év', gör. fetos. (SIS)

Alakváltozata az or. ***drevnij*** 'régi, távoli időbeli' *drev-* töve.

Az *idő* és a *pont* egyaránt a vízforráshoz kötődik, ahhoz viszonyítanak. Az ember is a születéséhez képest idős, öreg.

3.324. Kāšγ. ***ulitti*** az *ulijdi*-ből 'valami megnedvesített' ~ magy. ***vizezett***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ulit, ulij-:* relatív szótő (< *uli-*: relatív szótő 'víz, nedv' + *-j-*: ige képző) + *-ti, -di:* múlt idő jele. A szótő (*ulij-*) vízzel kapcsolatos szó, jelentése és magyar megfelelője 'vizez' lehet, a Kāšγ. *uli-* pedig a magy. *víz, folyó* szóval tartozik össze. Kāšγ. *uli-* változatban a szókezdő mássalhangzó elenyészett, amely eredeti *t-* volt: *t-* > 1. *δ-* > *w-* > 1.1. V- > 0- (ld. Kāšγ. *uli)*, 1.2. *v-* (ld. magy. *víz*), 2. *th-* > *φ-* > *f-* (vö.: magy. *folyik, folik, folyó, foló)*.

A Kāšγ. *-ti* múlt idő jele és a múlt idejű melléknévi igenév képzője ugyanaz, közös gyökerű a magy. múlt idő *-t-* jelével és a múlt idejű melléknévi igenév képzőjével (*-t, -tt*).

3.325. Kāšγ. ***bajut-*** 'gazdaggá tenni, gazdagítani' ~ magy. ***bővít***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *baju-:* szótő + *-t:* denominális verbumképző ld. magy. *tesz* 'csinál'.

Az őseink úgy gondolkodtak, hogy egyrészt a *szűk* és a *szegény* összetartozik, ld. hét szűkös esztendő, azaz hét szegény esztendő. Másrészt a *bő* és a 'gazdag' jelentés tartozik össze. Ha bővít, akkor 'gazdagít'. Ezért természetes, hogy a Kāšγ. *bajut-* és a magy. *bővít* egymásnak etimológiai megfelelői.

A TESz szerint a magy. ***bő, bőj, bőv-*** 'gazdag, tágas, bőséges, hangos'. Valószínűleg ótörök eredetű, vö.: türk *beg,* ujg. *beg,* Kāšγ. *bek*, CC. *bej,* oszm. *bej, beg* 'herceg, nemes úr'. (TESz) A 'gazdag' és az 'úr' jelentés nem egymásból van, hanem mindkettő a forrás, a mag komplex tulajdonságának egy-egy alkotó eleme, része.

A szó eredetileg nómen-verbum volt, ennek az igei részét képviseli a csuv. ***puj*** 'gazdagodni, gazdaggá lenni', *pujan* 'gazdag', KB., kirg., bask. tuv. *bajy,* hak. *pajy,* üzb. *boji,* s.ujg. *paj,* jak. *baj* 'gazdagodni, gazdaggá lenni', ÓT., ujg., türkm., kirg., kazak, bask., tat. *baj,* üzb. *boj,* alt. *paj,* s.ujg. *pajar* 'gazdag', mong. *bajan* 'gazdag, gazdagság, vagyonos'. (JEGOROV 1964)

Kötődik hozzá az or. ***bogatyj*** (*boga-*: szótő + *-t-*: képző + *-yj*) 'gazdag' szótöve.

3.326. Kāšγ. ***tuŋit-*** 'kiengedni' ~ magy. ***enged***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tuŋi-:* szótő + *-t:* képző, ld. magy. *tesz* 'csinál'.

Rokona a magy. ***enged*** 'engedelmeskedik, nem áll ellent, hagyni tenni, történni valamit, engedélyez, könyörül, büntetést elenged, ereszt, enyhül (különösen a fagy), lágyul'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *enge-*: abszolút szótő + *-d*: ige képző.

A szócsaládba tartozik a magy. ***ereszt, bocsát***. A *Bulcsú* név szerkezeti felépítése *Bul-:* szótő + *-csú:* képző. Alakváltozata a ma is használt *Búcsú* személynév. A szó érdemben a magy. *bocsát, bulcsát i*gékkel összhangban vizsgálható, mert a *bo-, bul-* tő az 'életet ad, szül' továbbá az 'elenged' jelentéssel van kapcsolatban.

A TESz szerint a magy. ***bocsát*** 'megbocsát, valahova juttat, elenged'. Ótörök eredetű szócsalád. (TESz) < *bocsá (< bo + -csá) + -t;* magy. ***búcsú, bulcsú, bulszú*** 'engedély, bűnbocsánat, búcsúvétel, templomszentelés ünnepe'. Ótörök eredetű. (TESz) < *bú- + -csú, bul- + -csú, bul- + -szú.* A magy**.** *bocsát bocsá-*, a *bulcsát bulcsá-* töve és a *búcsú, bulcsú, bulszú* összetartoznak, az alakváltozatokban meglévő*–l-* etimologikus. A szó eredeti jelentése elvileg kétféle lehet: 1. 'elenged', amely eredetileg arra utalt, hogy a forrás, az anya elengedte az utódát, a folyót, az újszülöttet, a gyereket. Valójában a szó a születést, a világra jövést fejezi ki. 2. A *Bulcsú* lehet az *Álmos* utótagjának (*mos*) is az alakváltozata, ahol a *b-* és az *-m* közös elődre mennek vissza: *b-, m-* < *w-* (< *δ-* < *t-*). A szó belseji *-l-* pedig az *-n-*-nel együtt (vö.: *manč, mančă, mančăk, mančik, mančyk)* szintén eredeti *-t-* fejleménye. A *Bulcsú* szóvégi hosszú magánhangzója (*-ú*) pedig őrzi a nyomát a korábban még megvolt végső *-k*-nak. Bármelyik magyarázat legyen az igaz a kettő közül, annak az okát a közös gyökérben találhatjuk meg. Nem indokolt a magyar szónak ótörök eredetű jövevényként való magyarázata.

Hangtanilag közelebbről tartozik össze a Kāšγ. ***tār-*** 'elengedni' < *tā-*: abszolút szótő + *-r-*: képző. Idetartozik a magy. ***ereszteni*** 'engedni' ld. *ereget* 'egymás után elereszt'. Ld. még *ered-, ereszt-, ereszték, ereszkedik-, erdő* stb. A TESz szerint a szócsalád *er*(*e*) alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *täärt-* 'ereszt, bocsát', (TESz) <[22] vog. *täär- (< tää-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) relatív szótő + *-t-:* képző. A szócsalád relatív töve nem lehet ősi örökség a finnugor korból.

A szó további török nyelvekben is ismert, vö.: csuv. ***jar*** 'küldeni, ereszteni, elengedni', ÓT., KB., *yd,* jak. *yyt,* alt. *ys, ij* 'elküldeni', tefs. XII-XIII. sz. *ir* 'elküldeni', hak. 'elküldeni'. (JEGOROV 1964)

A török adatok fontosak, mert őrzik az eredeti szókezdő mássalhangzót, a *t*-t (vö.: Kāšγ. *tār-*) ugyanúgy, mint a vogul (vö.: *täär-).* A csuvasban ennek a *j-* fejleménye van meg (vö.: *jar*), a magyarban azonban és néhány török nyelvben ennek a 0- (< V- < *w-* < *δ* < *t-*) fejleménye található (vö.: magy. *er, ere-*, ÓT., KB., *yd,* jak. *yyt,* alt. *ys, ij,* tefs. XII-XIII. sz. *ir)*. A második mássalhangzó eredetijét is megőrizték, amely szintén *-t* (vö.: jak. *yyt).* Az *-r* közvetlen előzménye interdentális zöngés spiráns: *-r* < *-δ* < *-t* (vö.: magy. *er-, ere-*, Kāšγ. *tār-*, vog. *täär-).* Máshol az eredeti *-t* zöngésedett (vö.: ÓT., KB. *yd)* vagy megmaradt zöngétlennek és réshangúsodott: *-t* > *-th* > *-s* (vö.: alt. *ys).* A *j-* szintén eredeti *t-* fejleménye szó elején (vö.: csuv. *jar)* és szó végén is (vö.: alt. *ij).*

A török és a vogul adatok szemmel láthatóan közel állnak egymáshoz, ezen túlmenően rokonok is. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a magyar szó finnugor eredetű, ráadásul a török adatokról nem beszél a TESz. Fontos figyelembe venni, hogy eleink gondolkodása szerint az 'ereszt, bocsát' jelentéssel elsőként a teremtésnek, a születésnek azt a pillanatát jelölték, amikor az anya méhéből kijön az utód. Ez pedig együtt jár a születéssel, az élet adással, az eleresztéssel, az útra bocsátással. A relatív szótövek (magy. *ere-,* Kāšγ. *tār-*, csuv. *jar-,* ÓT., KB., *yd-,* jak. *yyt-,* alt. *ys-, ij-,* tefs. XII-XIII. sz. *ir-,* vog. *täär-)* összetartoznak egymással s a magyar nem lehet ősi örökség a finnugor korból.

Hozzátesszük, hogy az *enged* szó családjába tartozik a magy. ***tágul*** ige, amelynek a szótöve a *tágu-* nemcsak a magy. ***tág,*** hanem a Kāšγ. *tuŋi-:* szótővel közelebbről is összetartozik.

[22] A < jelet követően a kutatásaink eredményeképpen helyes szerkezeti felépítéseket mutatjuk be.

3.327. Kāšγ. ***turbit-*** 'fűrészelni' ~ magy. ***fűrész***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *turbi-*: relatív szótő + *-t:* képző.

Minthogy a fűrészelés valójában vágás valamilyen éles, hegyes szerszámmal, ezért természetes, hogy idetartozik a csuv. ***śur*** 'vágni, tépni', MK., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat., bask. *jar,* kirg., kazak, k.kalp. *žar,* üzb. *jor,* ojr. *d'ar,* hak., tuv. *čar* 'vágni'. (TESz) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat., bask. *ja-* + *-r,* kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-r,* üzb. *jo-* + *-r,* ojr. *d'a-* + *-r*, hak., tuv. *ča-* + *-r.*

A Kāšγ. *turbi-*: relatív szótő összetartozik a *fűré-* relatív szótővel, vö.: magy. ***fűrész*** 'fának vagy más szilárd anyagnak az elvágására használt, éles fogacskákkal kiképzett eszköz'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *fűré-*: relatív szótő + *-sz*: képző.

A magy. ***fűrészel*** (< *fűrésze-* + *-l:* denominális verbumképző). Az első relatív szótő (vö.: Kāšγ. *turbi-,* magy. *fűré-)* rokona a magy. *tar-* ld. *tarol* 'vág', magy. *szúr, tőr* stb. szavaknak.

3.328. Kāšγ. ***ud*** 'ő' ~ magy. ***ő, az***.

Kiterjedt szócsaládja van. Kezdetben egyaránt vonatkozhatott személyre és nem személyre, ezért idetartozik a magy. ***ő, az***.

Rokonuk a csuv. ***văl, u*** 'ő' függő esetek töve *un-/ ăn-*, ÓT., csag., alt., tuv., hakasz, sor, türkm., kazak, k.kalp., nog., jak. *ol* függő eset töve *on-* (sor, hakasz *an-*), azerb., oszm., kum. *o* függő eset töve *on-*, ujg., üzb. *u* függő eset töve *un-*, tat. *ul* függő eset töve *an-*. (JEGOROV 1964)

Az oroszban is megőrződött az *on* 'ő' forma, többes számban *oni* (*on* 'ő' + *-i*: többes szám jele). A fenti szókezdő magánhangzós változatok is mássalhangzóval kezdődtek korábban, mégpedig *t-* és fejleményeivel. Ez azt jelenti, hogy a *t-* egyrészt megmaradt, vö.: or. *tot* 'az', másrészt tovább alakult: *t-* > *δ-* > *w-* > 1. V- > 0- (vö.: magánhangzó kezdetűek), 2. *v-* (vö.: csuv. *văl* 'ő', or. *von, vot* 'ez, íme') 3. *b-*: oszm. *bu* 'ez, az' stb.

A magyar *ő* harmadik személyű névmás megfelelője az oszmánban ***o*** 'ő', korábbi alakja az *on* (Vn) több helyen is jelentkezik. Egyrészt az oszmán többes számú alakban van meg, vö.: oszm. *onlar* 'ők' < *on* 'ő' + *-lar,* másrészt több török nyelvben függő eset töveként szerepel,

A magyar *ő* és az or. *on* úgy viszonyulnak egymáshoz, hogy az egyezés szálai ismét a szkítákhoz és a hunokhoz vezetnek s ezzel magyarázhatók az orosz-török egyezések is, nem pedig közvetlen törökből való átvétel miatt.

A névmás második mássalhangzója használatos több nyelvben is (vö.: Kāšγ. *ud* 'ő', magy. *az,* csuv. *văl,* függő esetek töve *un-/ ăn-*, ÓT., csag., alt., tuv., hakasz, sor, türkm., kazak, k.kalp., nog., jak. *ol* függő eset töve *on-* (sor, hakasz *an-*), oszm., kum. függő eset töve *on-*, ujg., üzb. függő eset töve *un-*, tat. *ul* függő eset töve *an-*.

Idetartozik az ang. ***it*** 'az, ő' semleges nemben. Ez azt is jelenti, hogy a második mássalhangzó lehet *-t, -d, -z, -l, -n*. Ezek az eredeti *-t* illetőleg annak a fejleményei.

A Kāšγ. *ud* 'ő' névmásnak további rokonai is vannak, vö.: K-Mong. ***ta ner*** 'azok' (< *ta* 'az' *-ner*:

többes szám jele), ojr. ***eden*** 'ezek' (< *e* 'ez' + *-den*: Tsz.), K-Mong. ***ede*** vagy ***edeger*** 'ezek' (< *e, ene* 'ő, ez' + *-de*: Tsz. vagy *e* + *deger*: vö.: 'iker'), ojr. ***teden*** 'azok' (< *te* 'az' + *-den*: Tsz.), K-Mong. ***tede, tedeger*** 'azok' (< *te* 'ő, az' ld. még ***tere*** 'ő, az' + *-de*: Tsz., *te* 'ő, az' + *-deger*: vö.: 'iker').

A K-mong. ***en-ü'ni*** 'ennek a', ***ter-ü'ni*** 'annak a' (< *en* 'ez' + *-ü'ni* '-nak a'), *ter* 'az' + *-ü'ni* '-nak a' toldalékolt formákban az *en* 'ez és a *ter* 'az' is rokona a Kāšγ. *ud* 'ő' névmásnak. A második mássalhangzó az *-r* szintén az eredeti *-t* fejleménye.

A mutató névmások közül a K-mong. ***ene*** 'ez', ***ter, tere*** 'az' a közelre és a távolra mutató névmás között az eltérést nem a magas és a mély magánhangzó jelzi mint a magyarban (vö.: *ez, az*). A távolra mutatónak a jelentése 'másik' lehet, amelynek párhuzama az or. ***drugoj*** 'másik' (< *drug-* + *-oj*), továbbá az oszm. ***öbür*** 'másik' is.

A K-mong. ***mön ene*** 'ugyanez', ***mön tere*** 'ugyanaz' első eleme a *mön* a 'mag' szóval azonos. Az ojr. ***eneken*** 'csak ez' < *ene* 'ez' + *-ken:* kicsinyítő képző, ***tereken*** 'csak az' < *tere* 'az' + *-ken*[23]*:* kicsinyítő képző elemekből áll. Az ojr. ***eden*** 'ezek', ***teden*** 'azok' szerkezeti felépítése pedig: *e* 'ez' + *-den:* többes szám jele, *te* 'az' (< vö.: K-mong. *tere* 'az') + *-den:* többes szám jele.

3.329. Kāšγ. ***muŋuz*** 'szarv' ~ magy. ***szarv, szaru***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *muŋu-*: abszolút szótő + *-z:* képző.

Az állat szarvának megnevezéséhez a vízelágazás adta a mintát, ezért a megnevezés is ugyanaz. Idetartozik a magyar ***szarv*** 'vízmeder, völgy, árok elágazó része, valaminek szarvszerűen felálló vagy elágazó része' stb. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vö.: vog. *śōre, šōrp* 'jávorszarvasbika', zürj. *śur*, votj. *śur,* cser. *šur,* mdE. *śuro, śură,* mdM. *śură,* fi. *sarvi,* lív *sōra, sāra,* észt *sarv,* lp. *čoar've* 'szarv', fi., észt, lp. *'kürt'* is. (TESz) < magy. *sza-*: abszolút szótő + *-rv*: képző, vog. *śō-* + *-re, šō-* + *-rp,* zürj. *śu-* + *-r*, votj. *śu-* + *-r,* cser. *šu-* + *-r,* mdE. *śu-* + *-ro, śu-* + *-ră,* mdM. *śu-* + *-ră,* fi. *sa-* + *-rvi,* lív *sō-* + *-ra, sā-* + *-ra,* észt *sa-* + *-rv,* lp. *čoa-* + *-r've.* Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Alakváltozata a ***szaru*** 'szarvból készült tokszerű tárgy, a bőr hámsejtjeinek elváltozása révén alakuló képződmények (szarv, tülök, köröm, pata, szőr, toll, pikkely) anyaga, szarvszerűen elágazó tetőszerkezeti elem'. Szóhasadás eredménye, a szarv elkülönült változata. (TESz) < *sza-*: abszolút szótő + *-ru:* képző.

A Kāšγ. *muŋuz* 'szarv' és a magy. *szarv, szaru* alakváltozata a magy. ***szarm*** 'vízmeder, völgy, árok elágazó része'. Valószínűleg ősi szóhasadás eredménye, a *szarv* elkülönült változata. (TESz) < *sza-:* abszolút szótő + *-rm*.

A szó képzett igei változata a magy. ***származik*** 'utódként létrejön, születik, folyik, árad, valami valahonnan ered, valahol keletkezve onnan terjed, eljön, bekövetkezik, terem (gyümölcs)' stb. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *szárma-*: relatív szótő (< *szá-*: abszolút szótő + *-rma*: képző*)* + *-zik: igeképző.*

Hangtanilag *szarm, származik, szarv* összevetésekor az *–r-*t követi az *–m-* illetőleg a *-v-*, amely *–k-* fejleménye lehet. A *szarvas* mint totem állat a szarvával a származást, az eredetet, az ősi vérhez, ősi helyhez tartozást, ugyanakkor a termékenységet is jelképezi. Jelentése 'szeghez, ághoz tartozó, szeggel, ággal ellátott' lehet. A *szkíta* (< *szkí*: ld. *szík, szeg, ág* + *-ta*: képző) népnév ugyanígy

[23] A kicsinyítő képzőnek alapul a 'mag' szó *k-* kezdetű változata szolgált, amely a kicsi mérete kapcsán tartozik ide.

magyarázható, természetes, hogy a szkíták szent állata a szarvas s az aranyszarvas a szkítákhoz köthető.

A Kāšγ. ***muŋuz*** 'szarv' alakváltozata a csuv. ***măjraka*** ‘szarv', ujg. *müŋgüs,* üzb. *muguz,* kirg. *müjüz,* kazak, k.kalp., nog. *müjiz,* alt., hak., sor *müüs,* tuv. *myjys,* jak. *muos,* bask. *mögöz,* tat. *mögez,* azerb., türkm. *bujnuz,* oszm. *bojnuz* 'szarv'. (JEGOROV 1964) < Kāšγ. *muŋu-*: abszolút szótő + *-z:* képző, csuv. *măj-* + *-raka,* ujg. *müŋgü-* + *-s,* üzb. *mugu-* + *-z,* kirg. *müjü-* + *-z,* kazak, k.kalp., nog. *müji-* + *-z,* alt., hak., sor *müü-* + *-s,* tuv. *myjy-* + *-s,* jak. *muo-* + *-s,* bask. *mögö-* + *-z,* tat. *möge-* + *-z,* azerb., türkm. *buj-* + *-nuz,* oszm. *boj-* + *-nuz.*

Minthogy a bika és az ökör egyaránt kaphatta a nevét az állat nemi szervéről és a szarváról, ezért idetartozik a csuv. ***văkăr*** dial. ***măkăr*** 'bika', ökör', ÓT., MK., azerb., türkm., oszm. *öküz,* kirg., kum. *ogüz,* ujg. *hoküz,* üzb. *xukiz,* kazak, nog. *ögiz,* k.kalp. *ogiz*, bask., tat. *ügez* 'bika, ökör' (az állatciklus második éve), kalm. *ükr,* burj.mong. *üxer* 'tehén'. (JEGOROV 1964) < csuv. *văkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, dial. *măkă-* + *-r,* ÓT., MK., azerb., türkm., oszm. *ökü-* + *-z,* kirg., kum. *ogü-* + *-z,* ujg. *hokü-* + *-z,* üzb. *xuki-* + *-z,* kazak, nog. *ögi-* + *-z,* k.kalp. *ogi-* + *-z*, bask., tat. *üge-* + *-z,* kalm. *ük-* + *-r,* burj.mong. *üxe-* + *-r.*

Rokonuk a magy. *ökör* is, vö.: magy. ***ökör*** 'herélt szarvasmarha', mong. *hüker*, jak. *oγus,* osztj. *ükes,* vog. *ööks* 'ökör' is. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. (TESz) < magy. *ökö-*: abszolút szótő + *-r:* képző, mong. *hüke-: r,* jak. *oγu-* + *-s,* osztj. *üke-* + *-s,* vog. *öök-* + *-s.*

3.330. Kāšγ. ***sugrat-*** 'megnézni' ~ magy. ***bök***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sugra-*: relatív szótő (< *sug-*: abszolút szótő + *-ra-:* képző) + *-t-:* képző.

A Kāšγ. *sug-* abszolút szótő rokona a magy. ***bök*** 'néz', de idetartozik az ang***. see*** 'néz' ige is. Elvileg a Kāšγ. *sugra-*: relatív szótővel közös gyökerű lehet a magy. szuggerál, amelynek a széleskörű vizsgálata eldönthetné, hogy keleti eredetű lehet-e a szó a németben, angolban stb.

3.331. Kāšγ. ***žigirt-*** 'letaposni, erővel csinálni' ~ magy. ***szorít***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žigir-:* relatív szótő *(*< *žigi-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-t:* képző.

Ld. még Kāšγ. ***sarkit-*** 'kinyomni'. Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sarki-*: relatív szótő + *-t:* képző.

Rokonuk a csuv. ***tăvărlat*** (< *tăvăr-*: relatív szótő + *-lat*: ige képző) 'szorít' ige, amelynek első relatív szótöve a csuv. *tăvăr-* összetartozik a magy. *szoros, szorít, szurdok* relatív szótövével (*szoro-, szorí-, szur-)*.

A csuv. ***tăvăr, tăkăs*** 'szoros, szűk, sűrű, tömör', kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *tygyz,* üzb. *tigiz* 'szoros', türkm. *dykyz* 'sűrű, tömör', hak. *tykys* 'nyomás, tolongás'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăvă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *tăkă-* + *-s,* kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *tygy-* + *-z,* üzb. *tigi-* + *-z,* türkm. *dyky-* + *-z*, hak. *tyky-* + *-s*.

A magy. ***szoros*** a TESz szerint 'szűk, keskeny, szigorú, pontos, szűkölködő, zsúfolt, sűrű, összenyomott, összeszorított (marok), szűk, meredek falú völgy, út, a tengernek két szárazföldet elválasztó keskeny része' stb. A szócsalád szor- alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sori* 'völgy', *sar* 'két tó közötti erdőhát', *sărt* 'szűk út két tó között', zürj. *mu-śur* 'erdős területsáv,

különösen két folyó között'. (TESz) < magy. *szoro-*: relatív szótő (< *szo-*: abszolút szótő + *-ro-*: képző) + *-s:* képző, vog. *so-*: abszolút szótő + *-ri:* képző, *sa-* + *-r, săr-:* relatív szótő + *-t,* zürj. *mu-* 'föld' + *śu-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. Ilyen még a magy. ***dömör,*** vö.: magy. ***dömörkapu*** 'vaskapu'. A földrajzi nevekben a *Vis, Vas, Vos, Vus, Vaś, Vasz* formák összetartoznak. A víz, vízfolyás jelentés a keskeny medrű patakokra vonatkozhatott. Miután a keskenység, a tömörség rokon, egymással összefüggő tulajdonság, ennek mintájára nevezték el a természet más részeit is, amelyekre a keskenység, tömörség jellemző. Így a víz nélküli, keskeny árkot, az összeszűkülő átjárót vaskapunak nevezték, amelyet szűk átjárónak kellene lefordítani az eredeti értelmezés szerint. Az összetömörödő föld is megkapta ezt az elnevezést, pl. a vas, amely végső soron nem más, mint tömör föld. Ilyen gondolkodás alapján született a *dömörkapu, vaskapu* ’keskeny, szűk hegyi átjáró’ elnevezés is és nem azért, mert vasgátakat építettek volna ezeken a helyeken. A magyar *vas* szó tehát etimológiailag összefügg az e csoportban tárgyalt nevekkel, szavakkal. A fém és a folyó jelentést e gondolkodásmód ismeretében az adott nevekben el lehet különíteni.

Nemcsak a szűréssel, hanem a nyomással, taposással is kapcsolatos a magy. ***szüret,*** ezért a *szüre-* töve is a szócsalád tagja.

3.332. Kāšγ. ***žakrat-*** 'forgat' ~ magy. ***forgat***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žakra-*: relatív szótő + *-t-*: képző.

A magy. ***forgat*** a ***fordít*** címszónál található a TESz-ben. A szócikk írója szerint a szavak *for-* töve valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű a finnugor esetleg az uráli korból. Vö.: vog. *poβrìt-* 'hentereg, votj. *porjal-* 'forog, kering', mdE. *puvŕams,* mdM. *puv(ă)ŕams '*forgat, sodor, pödör', szam., szelk. *puroldam* 'megfordít'. (TESz) < magy. *forga-*: abszolút szótő + *-t:* műveltető ige képző, *for-*: relatív szótő + *-dít*: összetett ige képző, vog. *poβrì-*: relatív szótő + *-t-*: képző, votj. *porja-* + *-l-,* mdE. *puvŕam-* + *-s,* mdM. *puv(ă)ŕam-* + *-s,* szam., szelk. *puro-* + *-ldam.*

A magy. *forga-, for-, forog* az első relatív szótövek, amelyekkel összetartoznak a fenti adatok relatív szótövei. A magyar szónak sem finnugor, sem uráli eredete nem igazolt. Éppen a fenti nyelvekben van átvételről szó. A magyarban és a magyarság rokonainak a nyelvében ősi teremtményekkel van dolgunk. Eleink a természeti környezet, a valóság megismerése során felismerték, hogy a víz forgása alapot adhat sokféle tárgy elkészítéséhez. ezért nemcsak a természetben meglévő hasonlóan kerek és forgó mozgású jelenséget, tárgyat ugyanazzal a szóval neveztek meg. Így hatalmas szócsaládja jött létre a *forog* szónak.

Ilyen pl. a ***szekér***, amely a kerekéről és a kerekének a forgó mozgásáról kapta az elnevezését. A szó családjának megismeréséhez hozzájárul a Németh Gyulától vett következő idézet:

"Bizonyos, hogy az .... orosz možara ~ mažara szekérnév összefügg a krimi tatár szekérnévvel, ez meg a *magyar* népnévvel. ... a tatárjárásról szóló kínai források a nevet Ma-dža-r -nak írják.”(NÉMETH 1991:312)

Németh Gyula fenti gondolatai legalább öt, de inkább több fontos információt tartalmaznak. Az egyik, hogy az orosz *možara ~ mažara* szekérnév biztosan nem szláv eredetű, hanem átvétel valamely nyelvből. A krími tatár szekérnév sem török eredetű, hanem olyan nyelvből való, amely közös gyökerű azzal a nyelvvel, amely alkotta a *magyar* népnevet. A *možara ~ mažara* szekérnév

és a *magyar* népnév nem egymásból keletkeztek, bár egy szócsaládba tartoznak. Lényeges a névnek a kínai források *Ma-dža-r* tagolása, mert megtámogatja a *magyar* népnévnek a földrajzi névi kutatások hátterében általunk megállapított tagolását, szerkezeti felépítését (vö.: *magya-*: szótő + *-r*: képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott'). A kutatásaink fényében - bár a *magya-* végső, azaz abszolút szótőnek tűnik a jelen tudásunk szerint - a *magya-* tő további elemekre bomlik, vö.: *ma-* + *-gya-*. Ennek a rendszernek a megismerése és bemutatása további kutatások feladata. A kínai források tagolása is megerősít ebben bennünket. Mindez a magy. *szekér* és egyben a *székely* népnév szerkezeti felépítésének a megállapítását is igazolja. Az egyezés oka a közös gondolkodás és az ugyanazon szóteremtés, szóalkotás hagyománya. Mindkét szó azonos gondolkodás és tudat eredménye. Ehhez tudni kell, hogy a kerék lényege az, hogy egy ponthoz, azaz a tengelyhez olyan körvonal tartozik, másképpen karika, amelynek minden pontja ugyanazon távolságra van a középponttól. A *szekér*nek pedig olyan 'kerék' jelentésű szó szolgált alapul, amely az elnevezéskor a *szekér* volt, pontosabban a *szekér* névadáskori ejtése. Ez a szó összefügg a *teker, csavar, forog* stb. szavakkal. A *magyar* népnév valamint a *možara ~ mažara* szekérnév egyaránt egy ponthoz, maghoz tartozót jelent. Az első esetben a magból sarjadt emberről, a második esetben pedig a tengelyhez, mint középponthoz tartozó körvonalról, másképpen a kerékről van szó, amely átment a jármű megnevezésére. A kínai forrásokban ennek a *Ma-dža-r* lejegyzése pontosan jelzi az eredeti szótaghatárokat, amelyek valójában szóhatárok voltak eredetileg. A szerkezeti felépítése: *Madža-*: relatív szótő (< *Ma-:* abszolút szótő + *-dža:* képző) + *-r:* képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó'.

Már a Gyökrendszer írása idején látszott, hogy a 'víz, mag, mony, szík stb.' jelentésű szavak bármennyire is abszolút szótőnek tűnnek, tovább bonthatók s egy két tagból álló mellérendelő összetételről van szó, amely hangutánzó eredetű ikerszó. A *magyar* népnév - mint önelnevezés - is egy ponthoz, 'maghoz tartozó hajtást' jelent. Másképpen az *ember,* a *magyar* egy magból, monyból lett teremtmény. Ezt az elnevezés a szerkezeti felépítésében és a jelentésében is igazolja. A földrajzi névi kutatások fényében az összefüggés tehát nemcsak helyénvaló, hanem még a *szekér* szó is a *možara ~ mažara* szekérnév alakváltozatai közé tartozik.

Tény, hogy a kerék feltalálása forradalmasította a szállítást és nélkülözhetetlen része lett számos eszköz elkészítésének. A *szekér* legkorábbi előfordulását az eddigi régészeti kutatások jelzik. Megjegyezzük, Szentendrén látható az a kb. 4 ezer éves, a rézkorból származó kétkerekű kocsi makett, amit Budakalászon tártak fel[24]. Eszerint több ezer évvel ezelőtt már ismert volt a *szekér* nemcsak Mezopotámiában. Kérdés, elfogadhatók-e azok a származtatásról szóló vélemények, amelyek eddig elterjedtek.

A nyelvészetben a mai napig bizonytalanság van a *szekér* körül. Az akadémiai álláspont szerint a magy. ***szekér*** „Bizonytalan eredetű. Talán honfoglalás előtti iráni jövevényszó, vö. középiráni **sakar (?*säkär*) ‘szekér’ vö. még ói. *śakata*, prákrit *sagada* ‘kordé, szekér’. (TESz) < magy. *szeké-*: relatív szótő (< *sze-*: abszolút szótő + *-ké:* képző) + *-r*: képző, középiráni **saka-* + *-r,* ói. *śaka-* + *-ta*, prákrit *saga-* + *-da.* Az idegen nyelvi megfelelők tartalmazzák az *-r* előzményét (vö.: *-r* < *- δ* < *-t*), az eredeti zárhangot, vö.: *-t, (-t > -d).*

Ligeti Lajos szerint „A szónak nincs kifogástalan magyarázata. ...A magy. *szekér (szekeret*) hangtani meghatározója *a > e* és *t > r.* A kérdésre csak indoiráni oldalról várhatunk feleletet.” (LIGETI:1986:151)

Ligeti Lajos nem gondolt arra, hogy az, ami az irániban a magyarral egyezik, az szkíta és hún gyökerű is lehet. A Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek az összehasonlító nyelvi elemzése lehetővé

[24] Erdélyi István régész-történész professzor szóbeli információja alapján.

tette a szó nem iráni eredetű magyarázatát, ugyanakkor támogatja az iráni nyelvekben való előfordulásának az idetartozását is. Ennek a helyzetnek a kulcsa pedig a szkítáknál és a hunoknál található.

A kérdés a nyelvcsaládok problémáját, így az uráli, az altáji és az indoeurópai nyelvcsaládok kérdését egyaránt érinti. Fontos körülmény, hogy a szekér használata függ a természeti környezettől is. Úgy, ahogyan lóval nem lehet közlekedni bizonyos terep- és talajviszonyok között, szekérrel sem lehet bárhol. Ehhez tudni kell, hogy az utolsó jégkorszakban az állandó jég határa - bár nem volt egyenes vonalú Eurázsiában - a 60., a Bajkál tótól keletre a 65. szélességi fok vonalában lehetett. I.e. kb. 13 ezer évvel indulhatott meg a jég északabbra húzódása. Ez azt jelenti, hogy a 45 és 65 szélességi fok közötti sáv a folyóforrások területe egyrészt alkalmas volt a homo sapiens sapiens kifejlődésére már a pattintott kőkorban, másrészt az állandó jég határának északi irányban történő visszahúzódásával a folyóforrásokban megszületett és kifejlődött nyelvi kultúrához tartozó népek, népcsoportok mozgása is megindulhatott. Egyik része követte a jég mozgását, annak mentén északabbra és minden bizonnyal nyugatabbra vonult s elsőként juthatott el Kelet-Európa, északon egészen a mai Finnország területére. A másik rész közül valamannyien helyben maradhattak, mások keletebbre, délebbre és nyugati irányba egyaránt kimozdulhattak. A nyelvek alapszókincsét azok a szavak képezik, amelyek születését a bölcső természeti környezete határozta meg s ez a folyóforrások vidéke volt.

Az első megnevezés a vízforrás valamennyi tulajdonságát magában foglalta. Ez azt jelenti, hogy egy szó, amely egy adott, a közvetlen lakóhelynél lévő forrásra utalt, jelentéstartalmában több jelentésmozzanat kapott helyet. Az egyes jelentésmozzanatok idővel önálló életre keltek, állandósultak egy-egy hangalakhoz tapadva s ezzel megindult a nyelv gazdagodása. Ahogyan László Gyula mondta, a nyelv önmagából újult meg, amely folyamat a mai napig tart pl. a magyar nyelvben. Ily módon az emberi élet további alakulása során a folyóforrások elnevezései alkalmasak voltak a természeti és társadalmi környezet alkotó elemeinek a további megnevezésére. A folyó neve átszállt a folyó környéki területre, amely gyakran mocsár volt, az ott növő növényre, állatra, s nem utolsó sorban az ott élő emberekre, akik a forrás vizét itták, a környék növényeit, állataitették. A folyó tulajdonságai alkalmasak voltak cselekvések kifejezésére, tárgyak megnevezésére, színek megkülönböztetésére. Egyszóval, az emberi élet ugyanolyan, mint a folyóforrás és a folyó. Tovább menve, a folyó s a nyelv, az ugyanabból a bölcsőből kinőtt nyelvek őrzik ezeket a nyomokat, amelyeket csak akkor találunk meg, akkor ismerünk fel, ha a nyelvet használó nép, népek természeti és társadalmi környezetét lehetőség szerint figyelembe vesszük.

Az északra és északnyugatra húzódott népek természeti környezete nem sokat változott, alapvetően a folyók, tavak, mocsarak, lápok határozták meg az életüket s azok határozzák meg ma is. Ezért a folyóforrások tulajdonságai az itt található növények, állatok, természeti környezet és a megélhetéshez szükséges tárgyak elnevezésére voltak alkalmasak. Minden bizonnyal a ‘görbe’ jelentést alkalmazták a kerek, bogyószerű gyümölcs, a földieper stb. megnevezésére, amelynek az íze, édeskés volta és számos más tulajdonsága is megkapta ezt az elnevezést. Ugyanakkor nem volt szükségük szekérre, kerekes járműre, hiszen a földrajzi környezet alkalmatlansága miatt az ott élők nem kényszerültek annak a feltalálására. Ezzel ellentétben, a másik rész, amely délebbre, keletebbre és nyugatabbra húzódott, más természeti környezetbe került, olyan helyekre, ahol kevesebb a mocsár, több a hegy, stb. Azt is számításba kell venni, hogy a jéghatár északabbra húzódásával a mocsaras területek is északibb területeken lettek jellemzőek, a korábbi mocsarasok pedig fokozatosan száradtak.

Ismeretes, i.e. 3000-re elterjedt a ló ismerete, háziasítása. A ló és a fémek megismerése az addigiakhoz képest más irányú kultúra kialakulását tette lehetővé. Az elnevezések gyökere azonban

ugyanaz, mint az első csoportnál. A ‘görbe’ jelentés ismerete két alapvető szó, a *kanyar, kunkor* (lehet vízszintes és függőleges irányú) és a *teker, tűr* körébe tartozó szócsalád kialakulását tette lehetővé. A folyó nemcsak kanyargott, de a víz tovahaladása során *teker*cs alakú hullámok keletkeztek. Ezek a hullámok bár méreteiben nagyobbak, de alakra ugyanolyanok a nagy vizeken is, a tengereken, a tavakon, tekercs, henger formájúak.[25] Nem lehet véletlen, hogy a szó a nagy víz, a tó és a kis patak megnevezésére, de a hegyek jelölésére is egyaránt alkalmas.

Eleink olyan jó megfigyelők lehettek, hogy láthatták, a fa a vízen halad a vízzel együtt, hiszen alatta hengerül a víz. Ezt a jelenséget utánozták, lemásolták úgy, hogy maguk készítettek kereket minden bizonnyal fából, amelyre a szálfát rátették és gurították. Egyértelmű, hogy a magyar *szekér* létrehozása ezen a megfigyelésen alapul s a szó jelentésének alapja a víz forgó, hengeredő mozgásával kapcsolatos, vö.: 1. körkörös, forgó mozgás, ilyen irányú művelet; 2. kerek alakú tárgy; 3. a kerek tárgy forgó mozgásakor adott hang. Fontos, hogy a jelentések eredetileg a vízforrás, a folyó felső szakaszának jellegzetes tulajdonságai lehettek, először rá vonatkoztak ezek a jelentések. A természet mintát adott a tárgyak, eszközök elkészítéséhez, így a kerék gyártásához is. A kerék, kör és a kunkor, kanyar, kacs, kocsi szavak egymásnak alakváltozatai. A *kocsi* kereke a *kacs* mintájára görbül. A *k-* kezdetű szavakkal szemben a *t-* és fejleményei kezdetűek pedig egymásnak alakváltozatai. Idetartozik a *teker, tengely, henger, szekér, csavar, mángoro*(*l*) stb. A folyó csavarodásához, tekeredéséhez hasonlóan folyik, kúszik, növekszik a növény is. A *možara ~ mažara* nevű szekér kereke a *mángorló*hoz hasonlóan forog, tekeredik, hengerül. Ezek a tárgyak tehát úgy forognak, mint ahogyan a forrás teszi ezt, úgy hengerülnek, mint ahogyan a víz folyik, azaz hengerülve, ahogyan a szkíták is tudták.

Eredetileg a *teker* és társai ige-névszók lehettek. A *szekér* szavunk a jelentéstani oldalt tekintve egyértelműen a jármű forgó részéről, a kerekéről kapta a nevét s a szó ősibb változata a *teker.* A *szekér* szó tehát hajló görbülő, forgó, tekerő mozgást jelentő szavak, eredetileg nomen-verbumok családjába tartozik. Hangtanilag a *szekér* szókezdője (*sz-)* végső *t*-ből keletkezett: *t- > ϑ- (th-) > s-*. A *szekér* (sVkVr) korábbi alakja *sVnkVr lehetett. A végső mássalhangzó a képző kezdő hangja az *-r* tremuláns hang, eredeti *-t-* fejleménye: *-t > -δ > -r.*

A földrajzi névi kutatások hátterében nem igazolható Ligeti Lajos alábbi véleménye: Bizonyos, az uráli és a török nyelvekben is felfedezhető változásokat konvergens hangfejlődésnek is nevezzük. (LIGETI 1986) Az ok másutt keresendő.

Tény, hogy a szócsalád tagjai az uráli és az altaji nyelvekben megtalálhatók, a szálak azonban az ősmagyarhoz és a szkíta-hun gyökerekhez vezetnek. A legelső mintát a megnevezésekhez az életet adó, az élet legfontosabb feltételéül szolgáló víz, a forrásvíz adhatta, amelynek a megnevezéséhez alapul egyértelműen hangutánzó-hangulatfestő szavak szolgáltak. A magyar nyelvben minden ismert és használatos, ami a szekér és a kocsi szócsaládjába tartozik.

A magy. ***szekér****:* ‘teker, kerék’ jelentésű, amely jelentés a kerekes jármű egészére átment. A *szekér* a ‘teker’ jelentést hordozó kerékről kapta a jelentést. A kerék mozgása ritmikusan ismétlődik, egy átforduláskor a kerék ugyanoda jut vissza, ahonnan elindult, miközben halad, utat tesz meg. A *szekér* szavunk a kerék alakja miatt alkalmas arra, hogy forgómozgással kapcsolatos jelentést őrizzen. Hasonló jelentésű a magyar *henger*(el), *mángor*(ol) ‘tekerő mozgást végez’. A földrajzi nevekben társulhat a 'kerek' jelentéshez a ‘mocsár, tó’ jelentés is. A történelem *szekere* pedig ‘a történelem folyása’ jelentésben fogható fel. Az alábbiakban bemutatunk néhány, a *szekér*hez hasonlóan görbüléssel, hajlással, forgással rokon jelentésű szót, vö.:

[25] Itt kell keresni a *tenger* szó jelentését és nem a nagy vízre kell gondolnunk.

A magy. ***tekerő lant**:* alapja a ‘teker’ jelentés. Másik neve ***nyenyere.*** A hangszer két megnevezése - a *teker* és a *nyikorog* - annak a leglényegesebb két tulajdonságát tartalmazza vagyis, hogy a hangszer tekerés közben nyikorgó hangot ad.

A magy. ***nyikorog*** ‘kellemetlen, éles, meg-megszakadó' hangot ad ~ a kerék. (MÉK) < *nyiko-*: szótő + *-rog*: képző.

A *nyikorog* rokona a ***csikorog***: ‘...éles, ritmikusan ismétlődő, bántó hangot ad’ ... Hangutánzó eredetű szócsalád. Ősi örökség a finnugor korból...’ vö.: osztj. V. *t’ik’erta* ‘csikorog’ votj. Sz. *žukirt-* ‘nyikorog’, mdE. *tšikur, tšikor* ‘csikorgás’...’ (TESz) < magy. *csiko-*: szótő + *-rog*: képző, osztj. V. *t’ik’er-:* relatív szótő (< *t’ik’-:* szótő + *-r:* képző) + *-ta:* képző, votj. Sz. *žukir-:* relatív szótő (< *žuki-:* szótő + *-r:* képző) + *-t:* képző, md.E. *tšiku-:* szótő + *-r:* képző, *tšiko-* + *-r.* A szócikk írója hibázott, mert nem vette figyelembe pl. az altáji nyelvek adatait. Nem igazolt a magyar szó finnugor származtatása, bár a hozott adatok idetartoznak.

A magy. ***torok*** ‘torkolat’ < *to-:* szótő + *-rok:* képző szerkezeti felépítésű. A magy. ***csokor*** **‘**falka, csoport, virágcsokor, bokréta, szalagcsokor’ Hangfestő eredetű ... összefügghet a kukorodik, kuporodik-féle szavakkal... zsugorodik-kal... A szócsalád eredeti jelentése ‘összeszorít egy tömegbe gyűjt... tömeg, köteg, csomó'. Ősi örökség a finnugor korból: vö. zürj. V., Sz. *t’šuker* ‘rakás, nyáj, tömeg, csoport’ I. *t’šukar* ‘ua-‘ V. Sz. *t’šukertni* ‘gyűjt’... valamikor igenévszói jellegű lehetett.” (TESz) < magy. *csoko-:* szótő + *-r:* képző, zürj. V., Sz. *t’šuke-* + *-r, t’šuka-* + *-r, t’šukert-:* relatív szótő (*t’šuker-*: relatív szótő + *-t*) + *-ni:* főnévi igenév képző. A magyar szó finnugor származtatása ismét nem fogadható el, mert a számvetésből hiányoznak az altáji nyelvek adatai.

A magy. ***zsugor**:* ‘Az egykori *sugor ige meglétére következtethetünk a régi sukoro-féle helynevek... valamint a füst szó jelzőjeként előforduló sokorú... ‘domborulás, kunkorodás’ jelentésárnyalat dominál. ‘ (TESz) < magy. *zsugo-*: szótő + *-r:* képző.

A magy. ***teker*** ‘Bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó....oszm. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’, csuv. *tavăr* ‘feltűr (pl. ruhaujjat)... alt. *ter* ‘kerül, körbejár’, tuv. *dar-* ‘rácsavar, ráteker’, jak. *tüör-* ‘forgat’, *tier-* ‘átfordít, kifordít’, *tögürüy-* ‘körbejár’... mong. *tegere-* ‘teker’. (TESz) < magy. *teke-:* abszolút szótő + *-r:* képző, oszm. *devi-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tüö-* + *-r, tie-* + *-r, tögü-* + *-rüy,* mong. *tege-* + *-re.*

A magy. ***takar-*** „‘valamibe göngyöl, valamivel körülvesz, összehord, felhalmoz (termést) Ismeretlen eredetű.” (TESz) < *taka-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A magy. ***tér*** ‘eredeti irányától elfordulva más irányban halad tovább, másfelé kanyarodik’. Vitatott eredetű. - 1. Ótörök jövevényszó, vö. türk *tegirä* ‘körül’ (< körbe járva’), ujg. *tägrä* ‘ua.’ oszm. azerb. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’ alt. *ter* ‘kerül, körbe jár’, tuv. *dar-* ‘feltűr, megcsavar’, jak. *tier-* ‘átfordít, kifordít’, csuv. *tavăr-* ‘feltűr (pl. ruhaujjat) megfordít, visszaad, bosszút áll’”. ld. magyar *térül-fordul.* (TESz) < magy. *té-*: abszolút szótő + *-r:* képző, türk *tegi-* + *-rä,* ujg. *täg-* + *-rä,* oszm. az. *devi-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tie-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r.*

A magyar ***orsó*** (*or-* + *só*) első *or-* része tartozik ide, melynek jelentése ‘teker, csavar’. < *or-*: relatív szótő (< *o-*: abszolút szótő[26] + *-r*: képző) + *-só*: képző.

A magyar ***őröl*** ‘apróra tör’ oszm. *degirmen* ‘malom’, azerb. *däyirmen*, türkm. *degirmen*

[26] Megjegyezzük, hogy a szavak a használat során olykor annyira lerövidültek, hogy a relatív szótő egybeesett az abszolút szótővel.

gag. *dermen* ujg., Kāšγ. *tägirmän.* (TESz) < magy. < *őrö-*: relatív szótő (< *ő-*: szótő + *-rö:* képző) + *-l*: képző), oszm. *degir-* + *-men:* képző, azerb. *däyir-* + *-men,* türkm. *degir-* + *-men,* ujg., Kašg. *tägir-* + *-män.* A fenti képzett szavaknak a relatív szótöve tartozik ide.

A magyar ***csavar*** 'vitatott eredetű, vö.: Kāšγ. *čävür-*, csuv. *śavăr-* 'fordít...' Az egyeztetésnek súlyos hangtani nehézsége van: a török *čävur-* magyar megfelelőjeként ugyanis *csór vagy *csúr volna várható." (TESz) < magy. *csava-*: abszolút szótő + *-r*: képző, Kašg. *čävü-* + *-r,* csuv. *śavă-* + *-r.* Megjegyezzük, hogy az egyeztetésnek nincs hangtani nehézsége.

Idetartozik a magy. ***csűr*** 'csavar', *csűr-csavar, csír-csavar.* Nemcsak *csór* vagy *csúr* volna várható, mert a palatális hangrendű török szónak a szintén palatális magánhangzójú *csűr* és *csír* tökéletes megfelelője. Megjegyezzük, a magy. ***csór*** 'eltulajdonít' is idetartozik, hiszen az, aki lop, csór, görbe úton jár, nem egyenesen cselekszik.

A magyar ***tükör,*** *tyükör, tyűkör, tíkör...* Valószínűleg ÓT. eredetű, vö. csuv. *tĕkĕr* 'tükör, szemüveg, üveg, *tüker* 'üveg', *tükerek* 'kerek', csag. *täkir* 'kerek', oszm. *teker, tekerlek* 'kocsikerék', azerb. *täkär* 'ua.', türkm. *tigir* 'ua.', tat., nog. *tögäräk* 'kerek', tat. *tügäräk* 'kerek, kör', kirg. *tegerek* 'ua.' jak. *tögürük* 'kerek' stb. vö. még mong. *tögürük* 'kerek, kör' (TESz) < magyar *tükö-*: abszolút szótő + *-r:* képző*, tyükö-* + *-r, tyűkö-* + *r, tíkö-* + *-r,* csuv. *tĕkĕ-* + *-r, tüke-* + *-r, tüke-* + *-rek,* csag. *täki-* + *-r,* oszm. *teke-* + *-r, teker-*: relatív szótő (< *teke-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-lek*: képző, azerb. *täkä-* + *-r,* türkm. *tigi-* + *-r,* tat. Kr., nog. *tögä-* + *-räk,* tat. *tügä-* + *-räk,* kirg. *tege-* + *-rek,* jak. *tögü-* + *-rük,* mong. *tögü-* + *-rük*.

A magyar ***egér*** 'egy fajta apró, rágcsáló állat, a ló nyakán, füle tövén vagy torkában keletkezett daganat, kidudorodó izom... a lókönnytömlőjének gyulladása, kis termetű ló, a disznó faránál levő két kis hús kétfelől, kidudorodás a marha, a ló vékonyánál, férfi nemzőszerve. Ősi örökség a finnugor korból, vö. vog.T. *teŋker,* osztj.V. *loŋker,* zürj.V. *šir,* mdE. *tšever,* mdM. *šejer*, finn *hiiri,* észt *hiir* 'egér... (vö. mandzsu *singeri* 'egér, patkány', tunguz *siherokan, hiherokan*[27] 'patkány' (TESz) < magy. *egé-:* szótő + *-r:* képző, vog.T. *teŋke-* + *-r,* osztj.V. *loŋke-* + *-r,* zürj.V. *ši-* + *-r,* md.E. *tševe-* + *-r*, M. *šeje-* + *-r*, finn *hii-* + *-ri,* észt *hii-* + *-r,* mandzsu *singe-* + *-ri,* tunguz *sihe-* + *-rokan, hihe-* + *-rokan.* A megnevezést a dudor forma és az állat gyors mozgása motiválhatta.

A magyar ***sír*** , *Sewer, Seír, sier* 'temetkezésre szolgáló gödör, illetőleg a fölé emelt halom. Bizonytalan eredetű, talán ősi örökség a finnugor korból. vö. cser. KH. *šegerlä* 'temető', U. *šügar ,* B . *šügär* 'sír' (TESz) < magyar *sí-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *Sewe-* +*-r, Seí-* + *-r, sie-* + *-r,* cser. KH. *šeger-:* relatív szótő + *-lä:* képző, U. *šüga-* + *-r ,* B . *šügä-* + *-r.* Az elnevezést a dudor, a domb jelentés motiválta. A magyar szónak a finnugorból való származtatása nem igazolt.

A magyar ***tűr*** 'összehajtogat, összegöngyöl, (a ruha szélét, ujját) felhajtja' ÓT. eredetű. vö. ujg., Kāšγ., KB., csag. *tür-* 'hajtogat, teker, felhalmoz' oszm. *dür-* 'felteker, felgöngyöl' türkm. *düyr-* 'összeteker', tat. bask. *tör-* 'hajtogat, göngyöl', jak. *tüür-* 'teker', csuv. *tĕr-* 'csomóba gyűjt (szalmát)', összegyúr'. (TESz) < magy. *tű-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. ujg., Kāšγ., KB., csag. *tü-* + *-r,* oszm. *dü-* + *-r,* türkm. *düy-* + *-r,* tat. bask. *tö-* + *-r,* jak. *tüü-* + *-r,* csuv. *tĕ-* + *-r.*

Idetartozik a magy. ***csörögefánk*** előtagja a *csöröge*, amely a TESz véleményével

[27] Figyelemre méltó, hogy a tunguz ugyanabban a szóban ismeri szókezdő helyzetben a *h*-t, ld. baskír *h*-, és az *s*-t, ld. tat. *s*-.

ellentétben nem a *csörgő* hangutánzó szóról kapta a nevét, mert a csörgéshez semmi köze. A tészta készítésének a módja, a különös módon való hajtás, a tekerés, fordítás adta az alapot a megnevezéshez. Vö.: magy. *csűr, csavar, gyürke*, csuv. *čĕrke, čürke.*

A magyar ***gyúr*** 'por- vagy lisztszerű anyagot nyomkodva kever, tömörít, dagaszt'. ÓT. eredetű, vö. ujg. *yogur-*, CC. *yūr,* oszm. *yogur-*, kirg. *žūr-,* mong. *džigura-* 'gyúr, összekever (tésztát)' (TESz) < magyar *gyú-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. *yogu-* + *-r-*, CC. *yū-* + *-r,* oszm. *yogu-* + *-r,* kirg. *žū-* + *-r-,* mong. *džigu-* + *-ra.*

A gyúrás olyan cselekvés, amelyet forgatva nyomkodással végeznek.

A magyar ***mogyoró, monyoró*** a mag alakjáról kapta az elnevezést. Szerkezeti felépítése: *mogyo-*: abszolút szótő + *-ró*: képző*, monyo-*: szótő + *-ró:* képző.

A magyar ***eper*** '1. földieper, 2. eperfa gyümölcse'. Ősi örökség az ugor korból, vö. vog.P. *äperex,* AL. *äprä, äprex,...*(TESz) < magyar *epe-*: abszolút szótő + *-r:* képző, vog.P. *äpe-* + *-rex,* AL. *äp-* + *-rä, äp-* + *-rex.*

Nem igazolt a magyar szónak az ugor nyelvi egységből való származtatása. A gyümölcs az alakjáról kapta az elnevezést.

A magy. ***hungár*** és ***magyar*** népnevek úgy kötődnek ide, hogy az elnevezéshez a mintát a folyóforrás elnevezése adta, hiszen a vízhez, a folyóhoz hasonlóan az ember is teremtmény, sarj. A két népnév személynév lehetett eredetileg, amely dinasztianévvé vált, idővel pedig népnév lett belőle. A szó családjába több személynév is tartozik, vö.:

A magy. ***Csikar***: személynév, vö.: magy. *csikar*: 'A gyomorban, bélben görcsös fájdalmat okoz' (TESz); 'kemény, csomós képződmény (MÉK); *csikari* 'fösvény, zsugori'. < *Csika-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A magy. ***Szekerce****:* személynév, vö.: magy. *szekerce:* 'rövid nyelű, faragó szerszám' vö. fejsze, balta, topor, 'ácsbalta', hajlított alakú. < *Szeker-*: relatív szótő (< *Szeke-*: szótő + *-r*: képző) + *-ce*: képző.

A magy. ***Szekérgyártó*** (*Kerékgyártó*): személynevek, vö.: magy. *szekérgyártó, kerékgyártó:* 'Fából kocsit, kereket stb. készítő iparos, bognár ' (MÉK) < *Szekér:* relatív szótő + *gyártó:* relatív szótő.

A magy. ***Szekernye***: személynév, vö.: *szekernye* 'csizmaszerű bőr lábbeli', (TESz).

Onnan kaphatta a nevét, hogy eredetileg lábra tekerték. Vö. magyar *csizma* palóc *t'izma* (TESz) < *Szeker-*: relatív szótő + *-nye*: képző.

Számos földrajzi név is a szó családjába tartozik, vö.

magy. ***Csingervölgy*** 'Ajka városrésze' < *Csinger (*< *Csinge-:* szótő + *-r:* képző) + *völgy*;

magy. ***Csengeri dülő*** < *Csengeri (*< *Csenger* + *-i:* melléknév képző) + *dülő)*; ***Csinger-víz*** 'A völgyben folyó víz' < *Csinger (*< *Csinge-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *víz*;

magy. ***Csenger*** 'helység Szabolcs-Szatmár megyében' < *Csenge-*: szótő + *-r:* képző;

magy. ***Tengeri*** 'helység Baranya megyében' < *Tenger:* relatív szótő (< *Tenge-*: szótő + *-r:* képző) +

-i: melléknév képző;

magy. ***Tekeres*** ‘1974-ben Orfűvel egyesült település’... Előzménye a magy. ... *tekeres* ‘görbe, kanyargós’... Elsődlegesen víznév volt.’ (KISS) **<** *Tekere-:* relatív szótő *(<* *Teke-:* abszolút szótő + + *-re:* képző) + *-s:* képző.

A magy. ***Tekerő-***t a szakirodalom a Sebes-körösből Harsánynál kiszakadt és Szeghalom alatt abba visszatérő ágnak tartja. Ez a vízszakasz valamikor a Sebes-Körös mellékága volt... egykor azonban jóval kanyargósabb, terjengősebb vízszakasznak az egészére vonatkozott... A Kis-Sárrét csatornázása előtt igen részletes térképek ugyanis egyöntetűen azt jelzik, hogy a Tekerő nevet csak e folyásnak mintegy a fele, kb. Békés megyei szakasza viselte, amelyik Iráznál... kezdődött és ment nyugatra Szeghalomig... Ez a szakasz méltán viselte a Tekerő nevet, mert rendkívül tekervényes folyású volt, több tavat, mélyebb mocsárrészt kötött össze Iráztól Szeghalomig, ... A folyás további, kelet felé eső szakaszát Iráz és Harsány között régen *Csiket-ér*-nek nevezték... A LIPSZKY-féle térképen... a Tekerő nevet már nem találni, a keleti szakasz ott a Sebes-ág a *Csikó* nevet viseli. (A későbbi *Csiket*-ér ~ *Csikó* esetleg a *Chokud* er:... Megjelenik viszont a *Tekerő*-ér név újra a Magyar Atlaszon (PEST 1848) mégpedig feltűnően az egész folyásra vonatkozóan... mai helységnevekkel...*Szöcskőd*-puszta...” (BENKŐ 1998:140) < *Teke-*: abszolút szótő + *-rő*: képző, *Csiket (<* *Csike-* + *-t*: képző) + *ér.*

A magy. ***Szeged*** ‘hn... A névadás indítéka az a nagy derékszögű kanyar lehetett, amelyet a Tisza alkot a város közepénél, a régi települési mag táján.” (KISS) < *Szege-*: abszolút szótő + *-d*: képző (vö.: *t* > 1. *d* 2. *δ* > *r.*

A magy. ***Hüküri-tó*** **<** *Hüküri (<* *Hükü-*: szótő + *-ri:* képző) + *tó*

A magy. ***Eger*** *patak* < *Ege-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magy. ***Sokoró*** ‘dombvidék Győrtől délre a Kisalföld peremén’... A magyar *zsugorodik* ige alapszavának egyik változatából képzett R. *sokorú* ‘tekergős ld. *Sukoró* ‘község Fejér megyében’. (KISS 1980) < magy. *Soko-*: abszolút szótő + *-ró:* képző, *soko-* + *-rú.*

Más, nem magyar nyelvi tulajdonnévi és közszói párhuzamok is bőséggel használatosak, vö.:

hanti ***tor*** ‘tó’, ***tirek*** ‘torkolat’ < *to-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *ti-* + *-rek;* han. ***sigyt*** (< *sigy-*: : abszolút szótő + *-t*: képző) ‘tó és folyó v. tavak közti folyó, folyam’ (vö.: magy. *Csiket-ér);* han. *šor* ‘folyó, patak’ (< *šo-:* abszolút szótő + *-r:* képző), han. *tūr, tōr* ‘tó’ (< *tū-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *tō-* + *-r*).

manysi ***huŋari*** ‘mélyedés, völgy’ < *huŋa-* : abszolút szótő + *-ri:* képző; *nār, n’ēr* ‘mocsár, láp’ (< *nā-:* abszolút szótő + *-r*: képző, *n’ē-* + *-r).*

komi ***čer*** ‘folyótorkolat’ (< *če-*: abszolút szótő + *-r:* képző), komi *šor* ‘patak’ (< *šo-* + *-r*), komi *jegyr* ‘északi mocsaras’ (< *jegy-* + *-r).*

mari ***jar*** ‘gödör, szakadék’*, jär, jer* ‘tó’ < *ja-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *jä-* + *-r, je-* + *-r,* mari *čönge-* + *-rek.*

udmurt ***šur*** ‘folyó’ < *šu-:* abszolút szótő + *-r:* képző.

votják ***mugor*** ‘mag, kicsi, kerek ‘mag, kicsi, kerek' < *mugo-:* abszolút szótő + *-r:* képző.

mordvin M. ***er’k’e*** ‘tó’ < *e-*: abszolút szótő + *-r’k’e*: képző.

finn ***järve,*** *-vi* ‘tó’ < *jä-:* abszolút szót*ő* + *-rve:* képző, ***tura*** ‘mocsáros, vizenyős’ < *tu-:* abszolút szótő + *-ra:* képző.

szamojéd ***jaure, javr*** ‘tó’ < *jau-:* abszolút szótő + *-re:* képző, *jav-* + *-r.*

Az altáji nyelvcsaládba sorolt nyelvek közül a ‘hajlás, görbeség’ jelentéssel kapcsolatos a mongol ***Tengri-nor*** ‘tó neve’ (KISS) < *Tengri (*< *Teng-:* abszolút szótő + *-ri:* képző) + *nor* (< *no-:* abszolút szótő + *-r*); mong. *nor* ‘tó’.

A csuvas ***urapa*** ‘szekér, kerék’, ujg. *harva,* üzb. *arava,* azerb., oszm., türkm., kirg., csag., pol. *araba,* kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *arba* 'szekér', arab *arabat.* (JEGOROV) < *u-*: abszolút szótő + *-rapa:* képző.

A csuv. ***čirek*** ‘torkolat, tó’ < *či-*: szótő + *-rek*: képző; csuv. ***čĕrke, čürke*** 'feltekerni, felcsavarni', Zamahš. *čörge* 'feltekerni, csomagolni', *čörge*š 'becsavarni egymást', karacs. *čerge*, tuv. *dűr,* jak. *tűr* 'feltekerni, feltűrni, felhengeríteni', tat., bask. *tör,* ujg. *jürkä* 'becsomagolni, feltekerni, becsavarni, körültekerni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čĕ-*: abszolút szótő + *-rke:* képző*, čü-* + *-rke,* Zamahš. *čö-* + *-rge, čörge-*: relatív szótő + -š: kölcsönös képző, karacs. *če-* + *-rge*, tuv. *dű-* + *-r,* jak. *tű-* + *-r,* tat., bask. *tö-* + *-r,* ujg. *jü-* + *-rkä.*

A csuvas ***turi,*** dial. *tăvri* < *tagri* ‘felső' < *tu-:* abszolút szótő + *-ri:* képző**,** dial. *tăvri* < *tăv-* + *-ri, tag-* + *-ri.*

A csuv. ***tavăr*** ‘1. kifordít (subát), fel*tűr* (pl. ruhaujjat), megforgat (szénát), 2. visszatér’, tefs. XII-XIII. század *tägrü*, azerb., oszm. *devir,* jakut *tier* ‘megfordít. átfordít’ tuv. *daar* ‘feltűr (ruhaujjat)’. (JEGOROV 1964) < csuv. *tavă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, tefs. XII-XIII. század *täg-* + *-rü,* azerb. *tu-* + *-r. devi-* + *-r,* jakut *tie-* + *-r,* tuv. *daa-* + *-r.*

A csuv. ***tavra*** ‘1. körbe 2. körkörös út', ÓT. *tägirä, tägrä,* tefs. XII-XIII. század *tägrä* ‘kör, környék’, Zamahš. *tegre* ‘környék’, *tegri* ‘kerek’, kirg., *tegerek*, türkm. *töverek* ‘kör’, környék’, üzb. *davra* ‘kör’ azerb. *teker,* oszm., *tekerlek* ‘kerék’. (JEGOROV 1964) < csuv. *tav-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, ÓT. *tägi-* + *-rä, täg-* + *-rä,* tefs. XII-XIII. század *täg-* + *-rä,* Zamahš. *teg-* + *-re* ‘környék’, *teg-* + *-ri,* kirg. *tege-* + *-rek*, türkm. *töve-* + *-rek,* üzb. *dav-* + *-ra,* azerb. *teke-* + *-r*, oszm. *teker-:* relatív szótő (< *teke-*: szótő + *-r:* képző) + *-lek*: képző.

A csuv. ***avărăś*** ‘ferde’, oszm. *avryk, avruk* ‘meggörbített, görbe, hajlított’, oszm., *igri,* üzb. *egri,* ujg. *egilgen, egri* ‘ferde’. (JEGOROV1964) < csuv. *avără-:* relatív szótő (< *avă-*: abszolút szótő + *-ră-:* képző) + *-ś:* képző, oszm. *av-* + *-ryk, av-* + *-ruk, ig-* + *-ri,* üzb. *eg-* + *-ri,* ujg. *egil-:* relatív szótő (< *egi-*: abszolút szótő + *-l:* képző) + *-gen:* folyamatos melléknévi igenév képző, *eg-* + *-ri.*
Az *-r-* párhuzamos hangja az *-l-* vö. magy. *tengely, székely.*

A csuv. ***avăr*** ‘örvény’, régi *avăr-,* ÓT. *äbir,* ävir, MK, csag. *eir,* üzb. *ugir,* türkm. *ovür,* KB. csag. *ävir, ävür, ...* k.kalp. *ujir,* nog. *u’ir,* kazah *üjir* ‘fordítani’, tuv. *eer* ‘forogni’, ... csag. *ägrik*, man. *agyr* ‘örvény, vízforgás’ (JEGOROV 1964) < csuv. *avă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, régi *avă-* + *-r,* ÓT. *äbi-* + *-r, ävi-* + *-r*, MK, csag. *ei-* + *-r,* üzb. *ugi-* + *-r,* türkm. *ovü-* + *-r,* KB. csag. *ävi-* + *-r, ävü-* + *-r*, k.kalp. *uji-* + *-r*, nog. *u’i-* + *-r*, kazah. *üji-* + *-r,* tuv. *ee-* + *-r,* csag. *äg-* + *-rik*, man. *agy-* +

-r.

A csuv. ***avărla*** > *arla* ‘fonni’ PK. *ävrül* ‘visszatérni’ MK. *ekir,* AFT. *ägir, äir,* ujg. *egir,* üzb. *jigir,* oszm., turkm. *egir,* azerb. *ejir,* kumük, ojr., nog. *ijir,* kirg. *ijr,* alt., kazah, k.kalp. hak. *iir,* tat. *erlä* ‘fonni’... mong. *igdex, ijgdex* ‘orsóval fonni’. (JEGOROV 1964) < csuv. *avăr-*: relatív szótő (< *avă-*: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-la:* igeképző, *ar-*: relatív szótő + *-la* képző, PK. *ävrü-:* relatív szótő + *-l:* képző, MK. *ekir,* AFT. *ägi-* + *-r, äi-* + *-r,* ujg. *egi-* + *-r,* üzb. *jigi-* + *-r,* oszm., turkm. *egi-* + *-r,* azerb. *eji-* + *-r,* kumük, ojr. nog. *iji-* + *-r,* kirg. *ij-* + *-r,* alt., kazah, k.kalp. hak. *ii-* + *-r,* tat. *er-:* relatív szótő + *-lä:* képző, mong. *ig-:* szótő + *-dex*: képző, *ijg-*: szótő + *-dex:* képző.

A csuv. ***avra*** ‘tekerni, göngyölni’, kazah, kirg. k.kalp. nog. tuv. hak. *ora*, ujg. *oru*, tat. bask. üzb. *ura* ‘összegöngyöl, felteker....’ Eredete nem világos.” (JEGOROV) < csuv. *av-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, kazah, kirg. k.kalp. nog. tuv. hak. *o-* + *-ra*, ujg. *o-* + *-ru*, tat. bask. üzb. *u-* + *-ra*.

A csuv. ***ura*** ‘cérna gombolyag’ (SIROTKIN?) < A csuv. *u-*: abszolút szótő + *-ra:* képző.

A csuv. ***tăkărlăk*** ‘kis utca, köz, keresztutca’, tyumeni tatár *tygyrlyk*, tat., bask. *tykryk* ‘ua.’ (JEGOROV 1964) < csuv. *tăkăr-:* relatív szótő *(< tăkă-: abszolút* szótő + *-r:* képző) + *-lăk*: képző, tyumeni tatár *tygyr-:* relatív szótő (< *tygy-*: szótő + *-r:* képző) + *-lyk:* képző, tat., bask. *tyk-:* szótő + *-ryk* : képző.

A csuv. ***śavăr-*** ‘forog, fordít’ MK. *avür, čävür* ‘forog’, azerb. oszm. č*evir* ‘forogni, megfordítani, körülvenni’, azerb. *sovur* ‘csavar, teker, pödör’. (JEGOROV 1964) < csuv. *śavă-:* abszolút szótő + *-r:* képző, MK. *avü-* + *-r, čävü-* + *-r,* azerb. oszm. *čevi-* + *-r* , azerb. *sovu-* + *-r.*

A csuv. ***śavra*** ‘kör’, ***śavraka*** ‘kerek’, azerb. č*evrä* ‘kör’, oszm. *juvarlak* ‘kerek’. (JEGOROV 1964) < csuv. *śav-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, *śav-* + *-raka,* azerb. č*ev-* + *-rä,* oszm. *juvar-:* relatív szótő (*juva-*: szótő + *-r*: képző) + *-lak:* képző.

A csuv. ***tĕr*** régi 1. ‘kévébe gyűjteni (szalmát), hak. *tür*, jakut *tüür,* oszm., tuv. *dür* ‘összeteker, összegöngyölít, tat., bask. *tör* ‘begöngyöl, becsomagol, befordul, betér, becsavar, behajt, feltűr’, tat. bask. *tör* ‘összeteker, összegöngyölít’. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző, hak. *tü-* + *-r*, jakut *tüü-* + *-r,* oszm. tuv. *dü-* + *-r,* tat., bask. *tö-* + *-r.*

A csuv. ***tĕkĕr*** ‘tükör’, ÓT. *tägirä* ‘körül, üzb. *tugarak* tat. *tügäräk*, bask. *tühäräk*, türkm. *töverek*, jakut *tügürü* ‘kerek, mongol *tögürük*, mai *tögrök* ‘kör,... kerek üveg’. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕkĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT. *tägi-* + *-rä,* üzb. *tuga-* + *-rak,* tat. *tügä-* + *-räk*, bask. *tühä-* + *-räk*, türkm. *töve-* + *-rek*, jakut *tügü-* + *-rü,* mongol *tögü-* + *-rük*, mai *tög-* + *-rök.*

A csuv. ***śĕr-*** ‘gyúrni, összekeverni, (tésztát), ÓT. azerb., oszm. *yogur,* türkm. *yugur,* ujg. Sin. *yugur,* kirg. *žuur,* gag. *yur,* hak. *čura* ‘dagaszt, gyúr, összekever’ Vö. mong. *zuurax* ‘‘dagaszt, gyúr, összekever (tésztát)’ (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT. azerb., oszm. *yogu-* + *-r,* türkm. *yugu-* + *-r,* ujg. Sin. *yugu-* + *-r*, kirg. *žuu-* + *-r*, gag. *yu-* + *-r,* hak. *ču-* + *-ra,* mong. *zuu-* + *rax.*

A csuv. ***śĕr*** ‘föld, ország, hely’, *śĕršyv* 'ország, hely, környék', ÓT., KB., *jär, jir,* Zamahš., oszm. *jer,* ujg. *jer,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *jer,* kirg., kazak, k.kalp. *žer*, tat. *žir*, ojr. *d'er*, hak. *čir,* tuv. *čer,* jak. *sir* 'föld. ország, hely', ÓT. *jir-sub* 'haza' (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző, *śĕr-:* relatív szótő + *šyv,* ÓT., KB., *jä-:* szótő + *-r:* képző, *ji-* + *-r,* Zamahš., oszm. *je-* + *-r,* ujg. *je-* + *-r,* üzb., türkm., azerb., kum., nog., bask. *je-* + *-r,* kirg., kazak, k.kalp. *že-*

+ *-r*, tat. *ži-* + *-r*, ojr. *d'e-* + *-r*, hak. *či-* + *-r,* tuv. *če-* + *-r,* jak. *si-* + *-r.*

A csuv. ***šăkăr*** ‘kenyér’ (sült), azerb. oszm. *yogur,* ujg. *žugar* kirg. *žuur,* alt.V. *d’žura* ‘tésztát dagasztani, keverni’... udm. *sukyri* ‘kerek kenyér’ (JEGOROV) < csuv. *šăkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, azerb. oszm. *yogu-* + *-r,* ujg. *žuga-* + *-r* kirg. *žuu-* + *-r,* alt.V. *d’žu-* + *-ra,* udm. *suky-:* szótő + *-ri*: képző.

A bask. ***sokor*** ‘gödör, rés’, dial. ***ongar, ungar*** ‘gödör, rés, hasadék, árok’. < bask. *soko-:* abszolút szótő + *-r:* képző, *onga-* + *-r, unga-* + *-r.*

A tat. ***čokyr*** ‘gödör, rés, vízmosás, szakadék, vízesés, kút' < *čoky-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A szláv nyelvek közül idetartozik az or. ***sever*** ‘észak' < *seve-*: szótő + *-r:* képző; or. ***sv’ortyvat’*** *(sv’or-:* relatív szótő + *tyvat’*) első része; or. ***skared*** ‘fösvény, zsugori’, *skarednost’* ‘fösvénység, zsugoriság’ < or. *skare-:* relatív szótő + *-d;* or. ***skat*** ‘l. lejtő, hajlás’ 2. rája (hal)' < *ska-*: szótő + *-t:* képző; or. *skata-:* relatív szótő + *-t’:* főnévi igenév képző; or. *ša-:* szótő + *-r:* képző.

Az or. ***Szir-Darja*** folyó neve, perzsa *darja* ‘tenger, tó, nagy folyó, folyam’, ÓT.-ben a folyó neve: *jenčü ögüz* ‘gyöngy folyó’ (KISS). *A Szir* ld, magy. *szekér, Dar* ld. magy. *tenger.*

Az or. ***Dnyeper*** < *Don* 'víz ' + *eper* 'folyó'.

A *szekér* szavunk a folyó egy jellegzetes tulajdonságát őrzi, azt, hogy hengerülve folyik. Ugyanakkor a forrás kerek tulajdonsága is benne van. A folyó úgy születik, hogy a víz kihajt a forrásból. A növény kihajt a magból, az állat, az ember is a magból, a monyból sarjad. Az élőlények tehát a víz, a folyó mintájára megkapták ugyanazt az elnevezést. Az elnevezések igen ősi gyökerűek. Módszertanilag fontos, hogy az elnevezéseket nem egymásból kell levezetni, hanem a folyóforrásoknak az első elnevezése az alapja számos közszónknak - köztük a *szekér* szavunknak, amelynek közvetlenül a 'kerék' jelentésű szó szolgált. A *szekér* korábbi alakja a *teker.* Az *-r* végső eredete a *-t,* amely a fenti adatok közt is szerepel.

A finnugor nyelvelmélet hívei tévednek és helytelenül járnak el, amikor vagy elhallgatják az altáji nyelvi kapcsolatokat, vagy ha nem, akkor a magyar szót valamely török nyelvből való kölcsönzésnek tartják. Az is tény, hogy az uráliba sorolt nyelvek adatai gyakran kapcsolatban vannak a magyarral és az adatok gazdagítják azoknak a példáknak a sorát, amelyek segítenek a minél jobb értelmezésben, megfejtésben. Fontos, hogy a magyar nyelvben a *szekér* szó és szócsaládja a szkíta-hún gyökerekig vezet s a jármű a kerekéről kapta az elnevezést.

3.333. Kāšγ. ***žikrat-*** 'csikorogni' ~ magy. ***csikorog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žikra-:* relatív szótő + *-t: ige* képző.

A Kāšγ. *žikra-* relatív szótővel rokon a csuv. ***čĕriklet*** *(*< *čĕrik-*: relatív szótő + *-let:* összetett igeképző) 'csikorogni' ige *čĕrik-*: relatív szótöve.

Idetartozik a magy. ***csikorog*** 'éles, ritmikusan ismétlődő, bántó hangot ad, (élőlény) fülsértő hangot ad, szenved, fagy, nyomorog'. Hangutánzó eredetű vagy ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *t'ī̆kerta* 'csikorog, recseg', votj. *žukirt* 'röfögés', mdE. *tšikur, tšikor* 'nyikorgás', mdM. *tšiker* 'csikorgás'. (TESz) < magy. *csiko-*: abszolút szótő + *-rog:* képző, osztj. *t'ī̆ker-*: relatív szótő (< *t'ī̆ke-:* abszolút szótő + *-r:* képző) + *-ta:* képző, votj. *žukir-*: relatív szótő (< *žuki-*: abszolút szótő +

-r: képző) + *-t*: képző, mdE. *tšiku-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *tšiko-* + *-r,* mdM. *tšike-* + *-r.*

Alakváltozata a magy. ***nyikorog*** (< *nyiko-*: abszolút szótő + *-rog*: képző), innen van a magy. ***nyenyere*** 'tekerőlant' elnevezése is.

A jellegzetes hang az alapja a hegedű megnevezésének, vö.: or. ***skripka*** 'hegedű', ld. or. *skrip* 'kiáltás', (SIS) < or. *sk-*: abszolút szótő + *-rip*: képző; or. ***skripet'*** 'csikorogni' < or. *skripe-*: relatív szótő + *-t*': főnévi igenév képző. Az oroszban a szó átvétel.

3.334. Kāšγ. ***kukrat-*** 'csökkenteni a folyadék mennyiségét' ~ magy. ***kevés***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kukra-:* relatív szótő + *-t:* képző.

A Kāšγ. *kukra-:* relatív szótő rokona a kevés, kicsi jelentésű szavaknak. A magy. ***kevés*** 'nem sok, nem elég, kicsi, szerény, jelentéktelen (vélemény)'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *kevé-*: abszolút szótő + *-s:* képző.

A szócsalád tagja a magy. ***kutak*** 'kicsi, törpe'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *ku-*: abszolút szótő + *-tak*: képző.

Rokona a magy. ***kicsiny*** 'nem nagy, pici, kevés, csekély mennyiségű, kisgyerek, alacsonyabb rendű, rangú, jelentéktelenebb személy, állat kölyke'. A szócsalád alapja a *kicsiny* török eredetű. Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva: csuv. *kĕšĕn* 'kicsi, fiatal, kiskorú'. Továbbképzett alakja vö.: alt. *kičinek* 'kicsi'. (TESz) < *ki-*: abszolút szótő + *-csiny:* képző, csuv. *kĕ-* + *-šĕn,* alt. *kičinek* alt. *ki-* + *-činek.*

A *kicsi* az apró mérete révén kötődik a forráshoz, a maghoz. A *kicsiny* változat a magy. *kicsinke (< kicsi (< ki* + *-csi*)+ *-nke)* fejleménye, szorosan kötődik hozzá az alt. *kičinek* (< *kiči* (< *ki* + *-či)* + *-nek*) 'kicsi', valójában másik csoportba tartozik, mert a második és a harmadik (*-csiny, -csinke*) elem együtt a *kicsi –csi* képzőjéhez képest teljesebb alak. A szó nem csak a csuvasban van meg, hanem ismerik a törökség nagy részében, vö.: bask. *kese (*< *ke-*: abszolút szótő + *-se:* képző), kazah *kiši (*< *ki-* + *-ši*), kirg. *kiči (*< *ki-* + *-či*), *kičüü (*< *ki-* + *-čüü*), üzb. *kičik (*< *ki-* + *-čik*) 'fiatalabb'. Az alt. *kičinek* (< *ki-* + *-činek)* a magyar *kicsinke* változathoz hasonlóan a legteljesebb alak az adatok közül. Ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy feltehető a *ki-* + *-či-* + *-nek* tagolás. Az abszolút szótő mindenképpen a *ke-, ki-* s a képzőváltozatok egyrészről a magy. *–csi, -csiny, –csinke,* bask. *–se,* kazah *– ši,* kirg. *–či, -čüü,* üzb. *–čik,* alt. *–činek.* Közülük néhány összetett képző, vö.: magy. *-csiny* (< *-csi* + *-ny), -csinke (*< *–csi* + *-nke),* alt. *– činek (–či* + *-nek).* Elvileg ezeknek lehet fejleménye a magy. *–csi,* üzb. *–čik,* kirg. *–či, -čüü* stb. képző, vagy egyszerűen az *–ny, -nke* és *–nek* nélküli alakoknak kell tekinteni. A kérdés eldöntése további információkkal eldönthető.

Az abszolút szótő összetartozik a csuv. *kăk* 'gyökér, alap, törzs', *kăkran kăka* 'nemzedékről nemzedékre', MK., tefs. XII-XIII. sz., azerb., türkm., oszm., tuv. *kök*, AFT. *gög* 'gyökér', csag. *kök* 'gyökér, alap, kezdet'. (JEGOROV 1964)

Őseink gondolkodása szerint a kezdet, a gyökér, a mag, ahonnan elindul az élet, csakis kicsi méretű a kifejlett folyóhoz, növényhez, állathoz, emberhez képest. Ezért természetes, hogy a mag stb. jelentésű szavak alapul szolgáltak a kicsi, kevés megnevezésének.

3.55. Kāšγ. ***kāk sūv*** 'kis tó' ~ magy. ***kis, kevés***.

A Kāšγ. ***kāk sūv*** 'kis tó' szókapcsolatnak lehet 'kis víz' értelme is. Az első tag a Kāšγ. ***kāk*** 'kis, kicsi, kicsiny' összetartozik a következő török szavak szótövével, vö.: csuv. ***kĕšĕn*** 'kicsi, kicsiny', bask. *kese* 'kisebb, fiatalabb, kevesebb', kazak *kiši,* kirg. *kiči, kičüü,* üzb. *kičik* 'fiatalabb, kisebb'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕ-*: abszolút szótő + *-śĕn:* képző, bask. *ke-* + *-se,* kazak *ki-* + *-ši,* kirg. *ki-* + *-či, ki-* + *-čüü,* üzb. *ki-* + *-čik.*

Rokonuk a magy. *kis, kicsi, kicsiny, kevés* szótöve. A TESz szerint: ***kis*** 'nem nagy méretű, kevésbé jelentős, jelentéktelen, , alacsonyrendű, kevés, csekély mennyiségű, fiatal, szeretett, kedves, aranyos'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *kiči* 'kicsi', türkm. *kiči* 'ua.', bask. *kese* 'fiatal, kiskorú', kazak *kiši* 'ua.', kumük *kičči* 'kicsi', alt. *kičü* 'fiatal, kiskorú'. (TESz) < magy. *ki-*: abszolút szótő + *-s: képző,* CC. *ki-* + *-či,* türkm. *ki-* + *-či,* bask. *ke-* + *-se*, kazak *ki-* + *-ši,* 'ua.', kumük *ki-* + *-ччi* vagy. *kič-* + *-či.*

A magy. ***kicsiny*** 'nem nagy, pici, kevés, csekély mennyiségű, kisgyerek, alacsonyabb rendű, rangú, jelentéktelenebb személy, állat kölyke, ld. még *kicsi.* A szócsalád alapja a *kicsiny* török eredetű, megfelelője csak a csuvasból van kimutatva. (TESz) < *ki-*: abszolút szótő + *-csiny*: képző.

A szócikk írója nem látja, hogy a magy. *kis, kicsi, kicsiny* ugyanaz, csupán hangtani alakváltozatai egymásnak. Természetes, hogy a török megfelelők is összetartoznak.

A magy. ***kevés*** 'nem sok, nem elég, kicsi, szerény, jelentéktelen'. Bizonytalan eredetű a TESz szerint. Szerkezeti felépítése: *kevé-* abszolút szótő + *-s*: képző. A szótövek egymással és a képzők is egymással tartoznak össze. A képzőknek legteljesebb változata a magy. *-csiny,* csuv. *-śĕn.* Denazalizációval keletkeztek: magy. *-csi,* CC. *-či,* türkm. *-či*, bask. *-se*, kazak *-ši,* kumük *-ччi* vagy *-či.* Olykor eltűnt a végső magánhangzó is, így a képző már csak egyetlen mássalhangzóból áll, vö.: magy. *kis*.

A Kāšγ. ***kāk sūv*** 'kis tó' második tagja a ***sūv*** mint vizet jelentő szó tó megnevezésére is használatos. Rokona a csuv. ***šyv*** 'víz', ÓT. *sub,* KB., ujg., polovec *su,* MK. *suv,* alt. *su, sug,* Zamahš., tuv., hak., sor *sug*, üzb., kumük, nog., türkm. *suv,* kirg., k.kalp., karacs. *suu,* ujg., azerb., oszm., tat., kazak *su,* bask. *hyu,* jak. *uu* 'víz'. (JEGOROV 1964)

Megoldandó feladat annak a megállapítása, hogy a Kāšγ. ***sūv*** szóvégi *-v*-je eredeti *-k* vagy. *-t* fejleménye-e. A *-k* ugyanis *-tk* mássalhangzó kapcsolatból maradt s másik irányú változásokban a *-k* tünt el és a *-t* illetőleg a fejleményei maradtak. A vizsgálataink fényében ez a *-v* egyaránt lehet a *-t-* és a *-k* fejleménye (1. *-t* > *-δ* > 1.1. *-w* > ***-v,*** *-b, -m,* 1.2. *-l, -z, -r* , 2. *-k* > *-γ* > *-w* > ***-v***). A *-k* zöngésedésével keletkezett a *-g* (vö.: *sug*). A *w-* zárhangúsodásának eredménye a *-b* (vö.: ÓT. *sub*), vokalizációval (*-w* > -V) keletkezett a bask. *hyu,* a magánhangzó eltűnésével (*-w* > -V > -0) pedig a *su* forma. Egyetlen hosszú magánhangzó maradt a jakutban (*uu*) a víz megnevezésére, amely magánhangzó a földrajzi nevekben is vizet jelent, vö.: csuv. *uśyrma* (< *u* 'víz' + *śyrma* 'árok, patak, szakadék'). A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* fejleménye.

Ld. még: **3.264.** Kāšγ**.** ***kižiklā-*** 'kicsinek tartani' ~ magy. ***kicsinyell***.

3.335. Kāšγ. ***kubzat-*** 'lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

Ld. még Kāšγ. ***kubzaš-*** 'lanton játszani'.

Szerkezeti felépítésük: Kāšγ. *kubza-:* relatív szótő (*kub-*: relatív szótő + *-za:* képző) + *-t:* denominális verbumképző, Kāšγ. *kubza-:* relatív szótő + *-š:* képző.

Rokonuk a csuv. ***kupăs*** 'hegedű', MK. *kobuz,* üzb. kubiz, hak. *xomys* 'hangszer, balalajka', temir *komuz,* jak. *xomus,* alt. *komus, komys* 'hangszer, balalajka', *kat komus* 'harmonika', AFT., csag., oszm. *kopuz* 'régi hangszer', türkm. *gopuz* 'női száj hangszer', tat. *kubyz* 'hegedű, szájhangszer', sor *kopus,* karaim *kobuz,* 'hegedű'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kupă-*: relatív szótő + *-s:* képző, MK. *kobu-* + *-z,* üzb. *kubi-* + *-z,* hak. *xomy-* + *-s,* temir *komu-* + *-z,* jak. *xomu-* + *-s,* alt. *komu-* + *-s, komy-* + *-s,* kat *komu-* + *-s,* AFT., csag., oszm. *kopu-* + *-z,* türkm. *gopu-* + *-z,* tat. *kuby-* + *-z,* sor. *kopu-* + *-s,* karaim *kobu-* + *-z.*

Idetartozik a magy. ***koboz*** 'lantszerű régi magyar négy- vagy öthúrú pengetős hangszer'. Török, közelebbről kún-besenyő eredetű, vö.: ujg. *qobuz,* Kāšγ. *qobuz,* oszm. *kopuz,* tat. *qubïz,* bask. *qubïδ,* kazak *qobïz,* kirg. *qomuz*, jak. *xomus* 'lantszerű hangszer', CC. *qobuzčï* 'lantos'. csuv. k*upăs*, kései ujg. *kubur,* mong. *kuγur* 'lant'. (TESz) < magy. *kobo-*: abszolút szótő / az első relatív szótő + *-z:* képző, ujg. *qobu-* + *-z,* Kāšγ. *qobu-* + *-z,* oszm. *kopu-* + *-z,* tat. *qubï-* + *-z,* bask. *qubï-* + *-δ,* kazak *qobï-* + *-z,* kirg. *qomu-* + *-z*, jak. *xomu-* + *-s,* CC. *qobuz-*: relatív szótő (< *qobu-*: relatív szótő + *-z:* képző-) + *-čï:* foglalkozásnév képző, csuv. k*upă-* + *-s*, kései ujg. *kubu-* + *-r,* mong. *kuγu-* + *-r.*

A hangszer a *kúp* alakjáról kaphatta a nevét s a magy. *kúp* szó és nyelvi megfelelői összefüggnek a *koboz* első relatív szótövével (*kobo-*). A megnevezések a jelentés oldaláról is érdekesek, néhány nyelvben keveredik a hegedű és a lant.

3.336. Kāšγ. ***suvsat-*** 'szomjúságot érezni' ~ magy. ***szomjazik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *suvsa-:* relatív szótő (< *suv-*: abszolút szótő ld. *suv* 'víz' + *-sa*: kívánó mód képzője) *-t:* ige képző.

A Kāšγ. *suvsa-:* relatív szótővel rokon az oszm. ***susamak*** 'megszomjazni' [< *susa-*: relatív szótő (< *su-*: abszolút szótő + *-sa-*: kívánó mód képzője) + *-mak*: főnévi igenév képző] relatív szótöve. Valójában az első relatív szótő és az abszolút szótő egybeesik.

A Kāšγ. *suv* szótővel összetartozik a csuv. ***sim*** régi 'édes ital, nektár, mézes ital', kirg., üzb. *zam-zam*, türkm. *zem-zem* 'víz "szent" kútból', kazak *šim bal* 'tiszta (viasz nélkül) méz', vö.: fi. *sima* 'fiatal, folyékony méz'. (JEGOROV 1964). < csuv. *si-:* abszolút szótő + *-m:* képző, kirg., üzb. *za-* + *-m,* türkm. *ze-* + *-m,* kazak *ši-* + *-m,* fi. *si-* + *-ma.*

A szókezdő mássalhangzó eredetileg *t-* volt, (vö.: magy. *tiszta*), ennek fejleménye a *ž- (t- > dž- > ž-),* a *z- (t- > tz- > z-)* és az *s- (t- > th- > s-).*

Rokonuk a magy. *szomjú szom-* töve. A TESz szerint a magy. ***szomjú*** 'szomjúság', *szomjúság, szomjúhozik, szomjazik, szomj* alapja a *szomjú* elhomályosult összetett szó. Előtagja a *szom* ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *śuma·vnis* 'éhséget érez, éhes', *śimál-* 'éhes, étvágya van', votj. *śumàny* 'étvágya van, éhezik, szomjazik', *śumäm* 'éhes', *śumal-* 'megéhezik, éhessé válik', *śumàni* (*śumal-*) 'éhséget érez'. Az utótag a *jú* ld.: *jonh, joh* 'gyomor' szóval azonos. (TESz) < magy. *szom-*: abszolút szótő + *-jú*: képző, zürj. *śuma·v-*: relatív szótő (< *śuma·-*: abszolút szótő + *-v-*: képző) + *-nis:* képző, *śimá-*: abszolút szótő + *-l-*: képző, votj. *śumà-*: abszolút szótő + *-ny*: képző, *śumä-:* abszolút szótő + *-m:* képző, *śuma-*: abszolút szótő + *-l-:* képző, *śumà-*: abszolút szótő + *-ni:* képző.

A TESz szócikk írója csak a zürjénből és a votjákból hoz példákat, amelyekre alapozza a magyar szó finnugor eredetét. Ezek az adatok azonban egészen mást bizonyítanak. A zürjénben *-v-*t és *-l-*t tartalmazók a két fő nyelvjárást, a *-v-*s és az *-l-*es nyelvjárást képviselik. Az *-l-* a votjákban is megvan, ám nem *-v-*, hanem *-m-* szerepen a másik adatban. Mindkettőnek *-w-* (bilabiális zöngés

spiráns) a közvetlen elődje s a *-w-* és az *-l-* pedig *-t-* eredetű *-δ-* (interdentális zöngés spiráns) fejleménye. Ezekkel a mássalhangzókkal (*-v-, -m-, -l-*) szemben a magyarban *-j-* van, a török nyelvekben pedig *-s-*, amelyek szintén *-t-* eredetűek lehetnek. Ezek a mássalhangzók a kívánó mód képzői illetőleg annak a kezdő mássalhangzói.

A szó szerkezete szerint nem összetett, hanem képzett, amelynek a szótöve a 'víz' jelentésű szó (vö.: Kāšγ. *suv-,* magy. *szom-),* ehhez járult a kívánó mód képzője (vö.: Kāšγ. *-sa-*, magy. *-jú, -ja-, -h, -he-),* ezt követheti névszóképző (vö.: magy. *szomjas)* vagy igeképző (szomjúhozik).

Idetartozik a csuv. ***vyś, vyśăx*** '(erősen) megéhezni, szomjazni', MK. *ačyk*, türkm., oszm *ažyk*, azerb. *ačy,* ujg. *ačy, ečiki,* üzb. *očik,* kirg. *ač, ačyk,* kazak, k.kalp., nog. *ašyg*, s.ujg. *aš,* tat. *ačyg,* bask. *asyk*(*g*) 'megéhezni', csuv. *xyrăm vyś,* türkm. *garn ač,* kirg., tat. *karyn ač*, kazak, k.kalp., nog. *karyn aš,* hak. *xaryn ač* 'megéhezni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *vy-*: abszolút szótő + *-ś:* képző, *vy-* + *-śăx,* MK. *a-* + *-čyk*, türkm., oszm *a-* + *-žyk*, azerb. *a-* + *-čy,* ujg. *a-* + *-čy, e-* + *-čiki,* üzb. *o-* + *-čik,* kirg. *a-* + *-č, a-* + *-čyk,* kazak, k.kalp., nog. *a-* + *-šyg*, s.ujg. *a-* + *-š,* tat. *a-* + *-čyg,* bask. *a-* + *-syk*(*g*).

Rokon a csuv. ***vyśă*** 'éhes, szomjas, mohón sóvárgó valamire', ÓT., azerb., ujg., kirg., oszm., tat., ojr. *ač,* türkm. *aač* (hosszú *a*), jak. *aas,* kazak, k.kalp., nog., tuv. *aš*, bask., hak. *as*, üzb. *oč ′*éhes', türkm. *ačgöz,* kirg., azerb., ujg. *ačköz*, kazak *aš köz*, k.kalp. *aškoz*, tat. *ač küzle* 'szomjas' (*köz* 'szem'). (JEGOROV 1964) < csuv. *vy-*: abszolút szótő + *-śă:* képző, ÓT., azerb., ujg., kirg., oszm., tat., ojr. *a-* + *-č,* türkm. *aa-* + *-č* (hosszú *a*), jak. *aa-* + *-s,* kazak, k.kalp., nog., tuv. *a-* + *-š*, bask., hak. *a-* + *-s*, üzb. *o-* + *-č′.*

Idetartozik az or. ***žažda*** (< *žaž-*: relatív szótő (< *ža-*: abszolút szótő + *-ž-*: kívánó mód képzője) + *-da*: képző 'valamivel ellátott') 'szomjúság', amely átvétel.

Jelentéstani oldalról látható, hogy a szomjas és az éhes szavak ugyanazok. Ez természetes, hiszen a víz az italt és az ételt egyaránt jelentette. Az is látható, hogy a szomjas és a megszomjazni ugyanaz, vagyis eredetileg a szó nómen-verbum volt.

A fenti relatív szótövek szerkezeti felépítése: 'víz' jelentésű szó + kívánó mód képzője + képző 'valamivel ellátott' jelentésű.

3.337. Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' ~ magy. ***savas.***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žagi-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' összetartozik a Kāšγ. ***jivil-*** 'erjedni' igével és a magy. ***savas, savanyú*** szóval. Eredetileg nómen-verbum volt. A Kāšγ. *jivil- jivi-* és a Kāšγ. *žagi-* tő összetartozik és a képzők (*-r, -l*) előzménye is ugyanaz a *-t* eredetű *-δ*.

A Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' szónak alakváltozata a csuv. ***jüś*** 'savanyúnak lenni, savanyodni, keserűnek lenni', tat. *eč,* ujg. *eči,* üzb. *ači,* kazak, ojr. *ačy,* k.kalp., nog. *aš,* bask. *ese* 'savanyúnak lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jü-*: abszolút szótő + *-ś*: képző, tat. *e-* + *-č,* ujg. *e-* + *-či,* üzb. *a-* + *-či,* kazak, ojr. *a-* + *-čy,* k.kalp., nog. *a-* + *-š,* bask. *e-* + *-se.*

Névszói alakváltozata a csuv. ***jüśĕ*** 'keserű, savanyú', üzb. *ači,* ujg. *aččik,* ujg. *ačyg,* kirg. *ačuu,* k.kalp., nog. *aššy,* kaz. *aš′y,* bask. *asy, ese,* jak. *ahyy* 'keserű, savanyú'. (JEGOROV 1964) < csuv.

jü-: abszolút szótő + *-śĕ:* képző, üzb. *a-* + *-či,* ujg. *ač-* + *-čik,* ujg. *a-* + *-čyg,* kirg. *a-* + *-čuu,* k.kalp., nog. *aš-* + *-šy,* kaz. *a-* + *-š'y,* bask. *a-* + *-sy, e-* + *se,* jak. *a-* + *hyy.*

A Kāšγ. *jivil-* szónak az abszolút szótöve (*jivi-)* összetartozik a magy. ***sav, savó*** szóval, amelyet a *savanyú* szóból való elvonásnak tekintenek helytelenül.

A magy. ***savanyú*** a TESz szerint 'az ecet, citrom ízéhez hasonló, csípős ízű, kedvetlen, fanyar (ember), kellemetlen, barátságtalan dolog, csípős, orrfacsaró szag, sav', a szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk a *sav-*, ősi örökség az ugor vagy a finnugor korból, vö.: vog. *šēβ-, šāβ-* 'savanyít', *šäβi-* 'savanyodik', osztj. *tšeγtä-* 'savanyodik, kel (tészta)', cser. *šà·pâ* 'savanyú', mdE. *tšapamo,* mdM. *šapamâ* 'ua.', fi. *hapan* 'ua.', észt *hape* 'savanyítás, savanyító szer', *hapne* 'savanyú, sav'. (TESz) < osztj. *tšeγ-:* + *-tä:* képző, mdE. *tšapa-* + *-mo*, mdM. *šapa-* + *-mâ,* fi. *hapa-* + *-n.*

A szócikk írója helytelenül ítélte meg a magy. *sav, savó* szó eredetét, mert nincs szükség a *savanyú* szóból való elvonásra. A magyar nyelv építő s a képzett szavak mindig a már meglévő szótőből keletkeztek a képző hozzáadásával. Nem igazolt a magyar szó ugor vagy finnugor eredete. A TESz helytelenül járt el, amikor nem vette figyelembe a török adatokat.

A Kāšγ. *jivil-* 'erjedni' és a csuv. *jüś* 'savanyúnak lenni, savanyodni, keserűnek lenni' valamint a csuv. *jüśĕ* 'keserű, savanyú' egyrészt utal arra, hogy eredetileg nómen-verbum volt a szó, másrészt hangtanilag világosan eredeti *-t-* fejleménye a Kāšγ. adat *-l-*je és a csuv. *-ś* mássalhangzója.

Idetartozik a magy. ***ecet,*** amely a TESz szerint szláv eredetű, vö.: óeszl. *ocьeъ*, szb.-hv. *òcat, océ*t, szln. *ócet* (az *ó-* nazális), szlk. *ocot,* or. *ócet* 'ecet', ld. lat. *acetum* 'ua.'. (TESz) < magy. *ece-*: relatív szótő + *-t*: képző, óeszl. *ocьe-* + *-tъ,* szb.-hv. *òca-* + *-t, océ-* + *-t,* szln. *óce-* + *t,* szlk. *oco-* + *-t,* or. *óce-* + *-t,* lat. *ace-* + *-tum.*

Az *ecet* szótöve és a török 'keserű, savanyú' jelentésű szavak rokonok. Idetartozik a magy. ***bor***, amely valójában 'savanyúvíz'. Alakváltozata a magy. *erjed* ige *erje-* töve. Rokona az or. ***brodit'*** *'*savanyodni' *bro-* töve is.

A szócsaládba tartozik az ang. ***sour*** 'savanyú, fanyar' (< *sou-:* abszolút szótő + *-r*: képző). Idetartozik a magy. ***szúr*** 'csíp' jelentésben.

3.338. Kāšγ. ***živšat-, žuvšat-*** 'savasít' ~ magy. ***savasít***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *živša-:* relatív szótő (< *živ-:* abszolút szótő + *-ša:* képző) + *-t-:* képző, *žuvša- (< žuv-:* abszolút szótő + *-ša:* képző*)* + *-t-* képző.

A magyar rokona a *savasít,* amelynek szerkezeti felépítése is ugyanaz: *sava-*: abszolút szótő + *-sí*: képző, + *-t*: ige képző. A -t mindkét nyelvben ugyanaz a műveltető ige képző, a Kāšγ. *-ša* és a magy. *-sí (-ší)* ugyanaz a 'valamivel ellátott' jelentésű képző, az abszolút szótő pedig úgy tűnik, ez esetben is egybeesik az első relatív szótővel, amely a két nyelvben közös gyökerű, etimológiailag ugyanaz a szó, vö.: Kāšγ. *živ-,* magy. *sava-*.

A TESz szerint a magy. ***sav*** nyelvújítás eredménye, alapja a *savanyú, savanyodik* stb. (TESz)

Idetartozik a magy. ***só, sav-, saj-*** 'valamit ízessé tevő anyag, ld. savanyú *sav-* töve ugor vagy finnugor eredetű. Vö.: ném. *sauer* 'savanyú', litv. *súras* 'sós'. (TESz)

Rokonuk a magy. ***szolda ~ szóda*** *szol-, szó-* töve. A TESz szerint a magy. ***szóda*** nátriumkarbonát, síksó, szódavíz, szódabikarbóna'. Vándorszó, vö.: ang. *soda* 'nátriumkarbonát, szódavíz, ném. *Soda* 'nátriumkarbonát', *fr. soude* 'ua.', ol. *soda* 'ua.'. k.lat. (Salsola) *soda* 'hamujában szódát tartalmazó növény, szódanövény, orvosi nátriumhidroxid, síksó, szénsavas nátrium'. (TESz) < magy. *szó-*: abszolút szótő + *-da:* képző, ang. *so-* + *-da*, ném. *So-* + *-da*, fr. *sou-* + *-de*, ol. *so-* + *-da*, k.lat. *so-* + *-da.*

A szótővel összetartozik a magy. *só, sav- (*vö.: *savas*) és az ang. *salt 'só',* ném. *Zalz 'só', sal-, Zal-* töve, az or. *sol'* 'só'. Az angol, német és az orosz szavak átvételek.

A magyarban ismert a szónak a *-0-, -V-, -v-, -j-, -h-* tövű változata. A TESz szerint a magy. ***só*** (ld. *sav, sajtalan* stb.) 'fém és savmaradék vegyülete, elsősorban konyhasó'. Valószínűleg magyar fejlemény. A savanyú finnugor vagy ugor eredetű *sav-* tövének elkülönült és tovább nem képzett változata. A rokonnyelvi megfelelőket ld. a *savanyú* szónál. Vö.: továbbá a ném. *sauer* 'savanyú', litv. *súras* 'sós'. (TESz)

A magy. ***savanyú***[28] alakváltozatai között a *-v-* megfelelőjeként szerepel *-m-, -w-, -V-, -0-* a TESz-ben. A szócikk írója szerint a szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk a *sav-* ősi örökség az ugor vagy a finnugor korból, vö.: vog. *šēβ-, sāβ-* 'savanyít', *säβi* 'savanyodik', osztj. *t'šeγte* 'savanyodik', cser. *šà·pă* 'savanyú', mdE. *tšàpamo*, mdM. *šàpamă* 'ua.', fi. *hapan* 'ua.', észt *hape* 'savanyítás, savanyítószer', *hapne* 'savanyú, sav'. (TESz) < magy. *sava-*: szótő + *-nyú*: képző.

Az *-ny-* alakváltozataként ismert *-l-* is, vö.: *saualu alma* 'savanyú alma'. Folyadék, ami erjedt, pl. tej, ásványvíz.

3.339. Kāšγ. ***kargat-*** 'megátkozni' ~ magy. ***harag***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *karga-:* relatív szótő + *-t:* képző.

Összetartozik vele a csuv. ***xajar*** 'szigorú, rossz, haragos', üzb. *ajar* ′ravasz, arcátlan, szemtelen', miser *gajar, xajăr* 'ravasz, hamis', kirgiz *ajar* 'ravasz, csaló, szélhámos', türkm. *kahar* 'harag, düh, dühöngés, elégedetlenség'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xaja-*: abszolút szótő + *-r*: képző, üzb. *aja-* + *-r,* miser *gaja-* + *-r, xajă-* + *-r,* kirgiz *aja-* + *-r,* türkm. *kaha-* + *-r.*

Rokona a magy. ***harag,*** amely a TESz szerint 'tartósabb ellenséges, indulatos érzelmi állapot. Származékszó, har- alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *xor-, kor-, kari-* 'civakodik, perlekedik', *khōrji-* 'haragszik, megharagszik, dühös lesz' (TESz)

Idetartozik az oszm. ***kızmak*** 'haragudni' *kız-* relatív szótöve.

Rokona a magy. ***korhol*** 'szid, dorgál'. Valószínű hangutánzó eredetű. (TESz)

Idetartozik a magy. ***kór*** 'beteg, betegség'. Északi szláv eredetű. Vö.: or. *xvor'* 'betegség'. (TESz) < magy. *kó-*: abszolút szótő + *-r*: képző, or. *xvo-* + *-r'*.

3.340. Kāšγ. ***sarkit-*** 'kinyomni' ~ magy***. szorít***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sarki-:* relatív szótő (< *sa-:* abszolút szótő + *-rki:* képző) + *-t:* képző.

28

A Kāšγ. *sarki-:* relatív szótővel összetartozik a relatív szótöve a következő török szavaknak, vö.: csuv. ***pĕršĕn*** 'összeszűkíteni', türkm., kirg. *bürüš*, oszm. *buruš,* üzb. *buriš,* kazak *büris,* k.kalp. *buris,* bask. *böröš,* tat. *böreš* 'összehúzni, ráncolni', vö.: csuv. *pĕr* 'szűkíteni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pĕr-*: relatív szótő (< *pĕ-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-šĕn:* képző, türkm., kirg. *bürü-* + *-š*, oszm. *buru-* + *-š,* üzb. *buri-* + *-š,* kazak *büri-* + *-s,* k.kalp. *buri-* + *-s,* bask. *börö-* ″+ *-š,* tat. *böre-* + *-š,* csuv. *pĕ-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***ir*** 'nyomni, préselni, szorítani, eltávolítani a levet, dagasztani a sarat', bask., tat. *iz*, azerb. *ez,* türkm., oszm., ujhg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., kum. *ez* 'nyomni, szorítani, préselni, kisajtolni'. Átvitt értelemben: azerb., oszm., ujg., kirg., kazak, stb. 'elűzni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *i-*: abszolút szótő + *-r*: képző, bask., tat. *i-* + *-z*, azerb. *e-* + *-z,* türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., kum. *e-* + *-z.*

Ld. még magy. ***sajt, sajtó***. A *sajt* mint tejtermék a készítési módját tartalmazza.

Ide kötődik a magy. ***presszó, pressz*** *pre-* relatív szótöve, amely a latinban is átvétel a szkíta és hún típusú nyelvekből.

A magy. ***szorít*** ige a TESz-ben a *szoros* címszónál található, vö.: magy. ***szoros*** ’szűk, keskeny, szigorú, pontos, szűkölködő, nélkülözést, szükséget okozó (anyagi helyzet), szorongatott (lelkiállapot), zsúfolt, sűrű, tömött, összenyomott, feszesen álló, szűk, erős, bizalmas, közeli (kapcsolat), összeszorított (marok), sürgető, időben szűkre szabott, versenyzők között kis különbséget mutató (eredmény), feszült (verseny), szűk, meredek falú völgy, út, a tengernek két szárazföldet elválasztó keskeny része, valamely tárgynak összeszűkülő része’. A szócsalád *szor-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sori* ’völgy’, *sare* ’kis mocsár’, *sar* ’két tó közötti erdőhát’, osztj. *sărt* ’szűk út két tó között’, zürj. *śur: mu-śur* ’erdős területsáv, különösen két folyó között’, votj. *śüräs* ’út’. (TESz) < magy. *szoro-*: relatív szótő (< *szo-*: abszolút szótő + *-ro-:* képző) + *-s:* képző*, szorí-*: relatív szótő + *-t:* ige képző, vog. *sori* ’völgy’, *sare* ’kis mocsár’, *sar* ’két tó közötti erdőhát’, osztj. *sărt* ’szűk út két tó között’, zürj. *śur: mu-śur* ’erdős területsáv, különösen két folyó között’, votj. *śüräs.*

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak. A zürj. *mu-śur* szó szerinti jelentése 'föld-szoros'. A szó nagy családjába további szavak tartoznak, vö.: magy. ***Dömör-kapu*** és nyelvi megfelelői, magy. ***Bereck hágó*** stb.

Idetartozik a magy. ***szüretel*** 'eredményt hoz' *szüre-* relatív szótöve, hiszen a szüretnek nemcsak a szűrés, hanem a kinyomás, kisajtolás is a jelentése.

Rokon, hiszen a kinyomással kapcsolatos a magy. ***szar*** 'ürülék, széklet', ***szarik*** 'székel'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *śor* 'alma alakú ürülék, trágya emberé is)', cser. *šăr, šur* 'ürülék, trágya, piszok', *šàram* 'székel, bepiszkít', mdE *śeŕńe-, śäŕńi-,* mdM. *śäŕńe-* 'székletet ürít'. (TESz) < magy. *sza-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *sza-:* + *-rik,* osztj. *śo-* + *-r,* cser. *šă-* + *-r, šu-* + *-r, šà-* + *-ram*, mdE *śeŕ-*: relatív szótő + *-ńe-*: képző, *śäŕ-* + *-ńi-,* mdM. *śäŕ-* + *-ńe-*.

A magy. *szar, szarik* szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. Másik jellemzője alapján idetartozik a magy. ***sár*** szó is, vö.: magy. *bélsár.*

Ld. még **3.499.** Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni'.

3.341. Kāšγ. ***bilkat-*** 'okosnak, értelmesnek lenni' ~ magy. ***bölcs***.

Szerkezeti felépítése: magy. ***bölcs***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bilka-:* relatív szótő (< *bi-*: abszolút szótő + *-lka-*: képző) + *-t:* ige képző.

A Kāšγ. *bilka-* relatív szótő rokona a csuv. ***pĕl*** 'tudni', ÓT., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., tuv. *bil,* alt., hak. *pil*, tat., bask. *bel* 'tudni, érteni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pĕ-:* abszolút szótő + *-l:* képző, ÓT., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., ojr., tuv. *bi-* + *-l,* alt., hak. *pi-* + *-l*, tat., bask. *be-* + *-l.*

Idetartozik a relatív szótő, vö.: magy. ***bölcs*** ’nagy tapasztaltsággal, ítélőképességgel rendelkező, okos, okos személy, tudós, filozófus’. Ótörök eredetű. (TESz) < *böl-*: relatív szótő (< *bö-:* abszolút szótő + *-l:* képző) + *-cs: foglalkozásnév képző.*

A *bölcs* a tudós, a *–cs* foglalkozásnév képző, a *böl-* tő a ‘tud’ jelentésű ige, vö.: csuv. *pĕl-*, oszm. *bil-* ‘tud’ stb. A tudás, az értelem a forrásban, a magban együtt van, így jutunk el a forráshoz, a vízhez.

A tudás kapcsolatban van az ***elme*** szóval is. A Kāšγ. *bilka-,* csuv. *pĕl,* magy. *böl-* alakváltozata a magy. *tud-* ige, a magy. ***tan*** 'tudás', a ***tanít taní-*** töve stb. Tehát a *tan* szónak mint névszónak és igetőnek rokona a *tud-* ige és a *bölcs* szó *böl-* töve. Ez utóbbinak alakváltozata a csuvas *pĕl-* ‘tudni, képesnek lenni’, oszm. *bil-* ’tudni’ stb., amellyel összefügg a *táltos* szavunk *tál-* töve is. A *bölcsesség* másképpen *táltosság*.

3.342. Kāšγ. ***bašlat-*** 'kezdeni, nekifogni' ~ magy. ***bucskázik*** 'fejen átfordul'.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bašla-:* relatív szótő (< *baš-*: relatív szótő + *-la:* ige képző) + *-t:* ige képző.

Eleink gondolkodása szerint a fejnél, a forrásnál, a magnál kezdődik az élet, ezért természetes, hogy a 'kezd' jelentésű igék sok nyelvben a fejhez kötődnek.

A Kāšγ. *bašla-* relatív szótővel összetartozik a csuv. ***puśla*** 'kezdeni', ÓT., azerb., türkm., tat., bask. *bašla,* üzb. *bašla*, ujg. *bašli,* kirg., alt., tuv. *bašta*, kazak *basta,* nog., k.kalp. *basla*, hak. *basta* 'ua.'. < *puś* 'fő,. fej'. (JEGOROV 1964) < csuv. *puś-*: relatív szótő + *-la:* ige képző*,* ÓT., azerb., türkm., tat., bask. *baš-* + *-la,* üzb. *baš-* + *-la*, ujg. *baš-* + *-li,* kirg., alt., tuv. *baš-* + *-ta*, kazak *bas-* + *-ta,* nog., k.kalp. *bas-* + *-la*, hak. *bas-* + *-ta.*

A Kāšγ. *baš-* első relatív szótő összetartozik a 'fej' jelentésű szavakkal, vö.: csuv. ***puś*** 'fő, fej, fent, felső rész', főnök, fej, vezető, kezdet, forrás, a (folyó) felső része', ujg., azerb., türkm., oszm., kirg., tuv., bask., tat. *baš,* üzb., *boš,* kazak, k.kalp., nog. *bas,* alt. *paš,* hak. *pas* 'fej'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pu-*: abszolút szótő + *-ś:* képző, ujg., azerb., türkm., oszm., kirg., tuv., bask., tat. *ba-* + *-š,* üzb., *bo-* + *-š,* kazak, k.kalp., nog. *ba-* + *-s,* alt. *pa-* + *-š,* hak. *pa-* + *-s:*

Az első relatív szótő van meg a magy. ***bucskázik*** 'fejen átfordul' igében (< *bucská-*: relatív szótő (< *bu-*: abszolút szótő + *-cská-*: képző) + *-zik*: ige képző). A szó nincs meg a TESz-ben, ám igen gyakori a népmeséinkben.

A Kāšγ. *bašla-* igeképzője a *-la-* megvan a magy. *fejel* igében *-l* formában.

A 'fej' szó az alapja a következő halnévnek, vö.: magy. ***busa*** ’zömök, izmos, nagy fejű, erős homlokú, módos, gazdag, pufók, vastag, tömött, durva, nyers, makacs, alattomos, erős, nagy’. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *bu-:* abszolút szótő + *-sa:* képző.

3.343. Kāšγ. ***baglat-*** 'kapcsolni, odakötni' ~ magy. ***bog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bagla-:* relatív szótő (*bag-:* abszolút szótő + *-la:* képző) + *-t:* képző, magy. *bog* 'csomó'.

A Kāšγ. *bag-:* abszolút szótő rokona a magy. ***bog*** ’íz, csomó, bütyök’. Hangfestő szó, vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: finn *punka* ’kövér ember’, észt *pung* ’valami kiemelkedő, valami gömbölyded, (csomó, bimbó, rügy, gomb)’, lp. *bug’ge* ’daganat, göröngy, púp’. (TESz)

Minthogy a *bog* szóvégi *-g* mássalhangzóját valamikor megelőzte egy *-t-* illetőleg egy *-t-* eredetű mássalhangzó, ezért a szó összetartozik a magy. *bot, bunkó, fej* és a Kāšγ. *baš-* 'fej és nyelvi megfelelőivel is. Ugyanakkor idetartozik pl. az oszm. ***başka*** 'másik' és a magy. ***másik*** szó is.

Az eredeti *-t*-t őrzi, rokonuk a magy. ***bot,*** ennek fejleményét (*-n-*) a magy. ***bunkó,*** amely a TESz szerint ’rendszerint fából készült, hüvelykujjnyi vastagságú, rúdformájú eszköz támaszkodásra, ütlegelésre, díszes pálca, mint a hatalom jelképe, jogar, buzogány, felügyelet, uralom, hatalom, a kútgém végére akasztott tuskó, cölönk’. Vitatott eredetű. 1. Ótörök jövevényszó. A feltett török **but, *bud* ’ág’ alapszó nincs kimutatva. Vö.: türk *butïγ, budïγ* ’faág’. Kāšγ. *butï-* ‘leveri a gallyakat’, *butan-* ‘ágaitól megfosztatik’, oszm. *buda-* ’ágat nyes’, *budak* ’ág’, kirg. *buta-* ’elágazik’, alt. *puda-* ’elágazik’. A magy. *bot* eredeti jelentése szerint ’ág, ágbog, csomó a növényen, a fán, tuskó, bunkó’ lehetett. 2. Szláv jövevényszó, vö.: szb. hv. *bat* ’bunkó, bot’, szlk. *bat* ’fustély’, le. *bat* ’ostor’, or. *bat* ’tölgyfabot’. (TESz) < *bo-*: abszolút szótő + *-t:* képző.

A fenti adatok arra is rámutatnak, hogy az első relatív szótő olykor egybeesik az abszolút szótővel.

Rokonuk a csuv. ***patak*** 'pálca, bot', MK., kirg., kazak, nog., karacs., bask. *butak*, ujg., k.kalp. *putak,* üzb. *butok,* alt., türkm. *pudak,* bask., tat. *botak,* tuv. *buduk*, ojr., oszm. *budak* 'ág, oldalhajtás, csomó, görcs, bütyök'. Vö.: or. *batog* 'poálca'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pa-*: abszolút szótő + *-tak:* képző, MK., kirg., kazak, nog., karacs., bask. *bu-* + *-tak*, ujg., k.kalp. *pu-* + *-tak,* üzb. *bu-* + *-tok,* alt., türkm. *pu-* + *-dak,* bask., tat. *bo-* + *-tak,* tuv. *bu-* + *-duk*, ojr., oszm. *bu-* + *-dak,* or. *ba-* + *-tog.*

Valójában az abszolút szótőhöz járuló képző kezdő mássalhangzója a *-t-*, amely nemcsak a magy. *bot* szóban van meg, hanem számos nyelvi megfelelőjében, sőt a *-t-* zöngés változata is használatos.

A *-t-* palatalizált változata a *-ty-* van meg a magy. ***bütyök*** szóban, amely a TESz szerint 'csontos kidudorodás, kinövés', *bütykő* csomó, görcs'. Hangfestő eredetű. (TESz) < magy. *bü-*: abszolút szótő + *-työk*: képző.

Nincs meg benne a ***pütykő***, amelyet a 'köldökcsomó' megnevezésére használnak pl. a Tiszántúlon.

3.344. Kāšγ. ***tublat-*** 'tanulmányozni' ~ magy. ***tanul***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tubla-:* relatív szótő (< *tub-:* abszolút szótő + *-la:* képző) + *-t:* képző.

A Kāšγ. *tub-* abszolút szótő, amely valójában az első relatív szótővel e3sik egybe, összetartozik a következő török szavakkal, vö.:

csuv. ***tăn*** 'ész, értelem, emlék, megértés', ÓT., bask., tat. *tyn* 'lélegzet', polovec *tyn* 'ész, értelem, gondolat', alt., ojr., hak. *tyn* 'lélek, élet, lélegzet', tuv. *tyn* 'élet', lélegezni', jak. *tyyn* 'lélegzet (élet)', ujg. *dem,* k.kalp., oszm. *dem,* kirg. *tyn* 'lélegzet', vö.: perzsa *däm* 'lélegzet'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tă-*: abszolút szótő + *-n:* képző, ÓT., bask., tat. *ty-* + *-n,* polovec *ty-* + *-n,* alt., ojr., hak. *ty-* + *-n,* tuv. *ty-* + *-n,* jak. *tyy-* + *-n,* ujg. *de-* + *-m,* k.kalp., oszm. *de-* + *-m,* kirg. *ty-* + *-n,* perzsa *dä-* + *-m.*

csuv. ***ăn*** 'tudat, ész értelem', ÓT., KB., kirg., kazak, ujg., tat., bask. *aŋ*, nog. *an*, türkm. *aan,* üzb. *ong* 'tudat', tefs. XII-XIII. sz. *aŋ* 'érteni, megérteni' (JEGOROV 19645)

A Kāšγ. *tubla-* alakváltozata a csuv. ***ănkar*** 'közölni, értelmezni, megérteni, felfogni, elsajátítani', bask., tat. Szib., kazak, k.kalp. *angar* 'megérteni', kazak, *aŋgart* 'megértetni', mong. *anxaar* (*ax*) 'odafigyelni, megérteni'. Ld. perzsa *ängar, anngaridän* 'gondolni, értelmezni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ănka-*: abszolút szótő + *-r*: képző, bask., tat. Szib., kazak, k.kalp. *anga-* + *-r,* kazak, *aŋgar-:* relatív szótő (< *aŋga-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t:* műveltető igeképző, mong. *anxaa-* + *-r* (*ax*), perzsa *änga-* + *-r.*

csuv. ***ănla*** 'figyelni', ***ănlan*** 'megérteni, elsajátítani', ÓT., Zamahš., pol., türkm., kazak, nog., tat. *aŋla,* azerb., oszm. *anla,* kirg. *aŋda,* kum., üzb. *angla,* csag. *anna*, ujg. *aŋli,* ujg. Sin. *aŋla*, hak. *oŋŋa* 'megérteni, elsajátítani, világossá válni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ăn-* + *-la:* igeképző, *ăn-* + *-lan:* igeképző, ÓT., Zamahš., pol., türkm., kazak, nog., tat. *aŋ-* + *-la,* azerb., oszm. *an-* + *-la,* kirg. *aŋ-* + *-da,* kum., üzb. *ang-* + *-la,* csag. *an-* + *-na*, ujg. *aŋ-* + *-li,* ujg. Sin. *aŋ-* + *-la*, hak. *oŋ-* + *-ŋa.*

csuv. ***ănsăr*** 'tudattalan, esztelen', Zamahš. *aŋsyz,* ujg. *aŋsiz,* kirg., tat. *aŋsyz,* bask. *anhyz,* nog. *an'syz, ănsăr* 'tudattalan, esztelen'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ăn-*: abszolút szótő + *-săr:* fosztóképző, Zamahš. *aŋ-* + *-syz,* ujg. *aŋ-* + *-siz,* kirg., tat. *aŋ-* + *-syz,* bask. *an-* + *-hyz,* nog. *an-* + *-'syz, ăn-* + *-săr.*

Rokonuk a magy. ***tan-, tanul, tud***.

Idetartozik a magy. ***emlék*** ld. ***emlékezik,*** amely a TESz szerint ismeretlen eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *em-* + *-lék*: képző 'valamivel ellátott'.

Rokonuk az or. ***um*** 'ész, elme, értelem'. Közszláv szó, vö.: litv. *aumenis* 'emlékezni', lett *oma, oms* 'értelem'. Az eredete nem világos. (SIS)

Összefügg velük a relatív szótő, vö.: or. ***dumat'*** (< *duma-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző); az ang. ***think*** (< *thi-*: abszolút szótő + *-nk*: képző) 'hisz, gondol', ném. ***denken*** *denke-* töve (< *de-*: abszolút szótő + *-nke*: képző) stb.

Idetartozik az oszm. ***tanımak*** 'felismerni' *tanı* töve, amelynek alakváltozata az oszm. *tanık* 'tanu' és a magy. ***tanu*** 'ua.' Ez azt is jelenti, hogy kezdetben a tudás a szemtanúságon alapult.

Alakváltozata a csuv. *věren* 'tanulni, hozzászokni' *věre-* relatív szótöve, vö.: csuv. ***věren*** 'tanulni', ÓT., KB., Zamahš., oszm. *ögren,* hak. *ügren,* ujg. *ügen*, azerb., tat., bask. *öjren*, türkm. *övren*, kirg. *üjrön,* kazak, nog. *üjren*, ojr., karacs. *üren,* jak. *üören,* üzb. *urgan,* csag. *örgän* 'tanulni, okulni, szokásokat elsajátítani', vö.: ÓT. *ö* 'gondolni', *ög* 'gondolat, ész', következésképp *ögren, věren* *'*felfogni, megérteni, elsajátítani más, idegen gondolatot, fejleszteni a saját értelmét'. Vö.: ÓT. *ö* 'megérteni, gondolni', *ög* 'gondolat'. (JEGOROV 1964) < csuv. *věre-*: relatív szótő + *-n:* visszaható ige képző, ÓT., KB., Zamahš., oszm. *ögre-* + *-n,* hak. *ügre-* + *-n,* ujg. *üge-* + *-n*, azerb., tat., bask. *öjre-* + *-n*, türkm. *övre-* + *-n*, kirg. *üjrö-* + *-n,* kazak, nog. *üjre-* + *-n*, ojr., karacs. *üre-* + *-n,* jak. *üöre-* + *-n,* üzb. *urga-* + *-n,* csag. *örgä-* + *-n.*

A Kāšγ. *tubla-* alakváltozata a csuv. ***ăнkar*** megfelelője a magy. *ért, értelem ér-* relatív szótöve. A TESz szerint a magy. ***ért*** 'eszével felfog, szaktudással, gyakorlottsággal foglalkozik valamivel, gondol, vél, valakinek a véleményét, cselekedeteit, lelkiállapotát megokoltnak látja, együttérez valakivel, részvéttel, elnézéssel van valaki iránt, (beszédet) tisztán, érthetően hall'. Származékszó: *-t* mozzanatos képzővel alakult az ér 'hozzáér, megérint' igéből. (TESz) < magy. *ér-*: relatív szótő + *-t*: ige képző ld. magy. *tesz* ige.

Amikor valaki megért valamit, akkor tanulást csinál. Ezért a magy. *ért* ige *ér-* töve a csuv. *věren věre-* relatív szótövével tartozik össze.

3.345. Kāšγ. ***ardam bilā*** 'érdemmel' ~ magy. ***érdemmel***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ardam* *'*érdem' + *bilā* *'*-val, -vel 'együtt'.

A Kāšγ. ***ardam bilā*** 'érdemmel' szó szerinti magfelelője a magy. *érdemmel* < *érdem-*: relatív szótő + *-mel* < *-vel*: eszközhatározó rag.

A relatív szótő, a magy. ***érdem*** 'elismerésre méltó cselekedet, magatartás, (valamely dolog) értékes tulajdonsága, bér, jutalom, valaminek a lényege, fő része'. Ótörök eredetű, vö.: ujg., Kāšγ., KB., CC. *ärdäm* 'férfiasság, erő, erény, ügyesség', mong. *erdem* 'ügyesség, tehetség, érdem', mandzsu *erdemu* 'ua.'. (TESz) < magy. *ér-*: relatív szótő + *-dem*: képző, ujg., Kāšγ., KB., CC. *är-* + *-däm,* mong. *er-* + *-dem,* mandzsu *er-* + *-demu.*

Rokonértelmű a magy. *erény, érték.* A TESz szerint a magy. ***erény*** 'érték, érdem, az erkölcsi jóra irányuló állandósult akarati készség, törekvés, női ártatlanság, szüzesség'. Nyelvújítási származékszó. (TESz)

A magy. ***érték*** csak az ***értékpapír*** összetételben szerepel a TESz-ben. Abból kell kiindulni, hogy az, ami értékes, az drága. Ezért a drága szó a szócsaládba tartozik. A TESz szerint a magy. ***drága, derága*** 'értékes, költséges, nagyon kedves, szeretett'. Déli szláv eredetű, vö.: óe.szl. *dragъ, draga* 'értékes, kedves, szeretett', blg. *drag* 'kedves, szeretett', szb-hv. *drâg, drága, drágo* 'ua., értékes', szln. *drâg, drága, drágo* 'ua.', cseh, szlk. *drahú, drahá, drahé* 'ua.', or. *dórog, dorogá, dórogo* 'drága, értékes'. (TESz) < magy. *d-*: abszolút szótő + *-rága*: képző*, de-* + *-rága,* óe.szl. *d-* + *-ragъ, d-* + *-raga,* blg. *d-* + *-rag,* szb-hv. *d-* + *-râg, d-* + *-rága, d-* + *-rágo,* szln. *d-* + *-râg, d-* + *-rága, d-* + *-rágo* 'ua.', cseh, szlk. *d-* + *-rahú, d-* + *-rahá, d-* + *-rahé,* or. *dó-* + *-rog, do-* + *-rogá, dó-* + *-rogo.*

A magyar szó szláv eredete nem igazolt. Ellenkezőleg, a szlávban átvétel a szó és nem a magyarban. Idetartozik az ang. ***dear*** (< *dea-*: abszolút szótő + *-r*: képző) 'kedves, drága'.

3.346. Kāšγ. ***jarat-*** 'alkotni, teremteni, létrehozni' ~ magy. ***gyárt.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jara-:* relatív szótő + *-t:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***śurat*** 'szülni, létrehozni',ÓT., KB., tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat,* kirg., kazak *žarat* 'létrehozni, alkotni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni', azerb. *jaran,* türkm. *jaradyl,* oszm. *jaratyl,* tat. *jaral*, kazak, kirg. *žaral* 'létrejönni, megszületni, megteremni, létrehozva lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śura-:* relatív szótő (< *śu-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-t:* ige képző, ÓT., KB., tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-* + *-t,* kirg., kazak *žara-* + *-t,* kum. *jara-* + *-t,* azerb. *jara-* + *-n,* türkm. *jara-* + *-dyl,* oszm. *jara-* + *-tyl,* tat. *jara-* + *-l*, kazak, kirg. *žara-* + *-l.*

Rokona a magy. ***gyár*** ld. ***gyárt*** ’készít, csinál, alkot, gyári úton nagy mennyiségben készít’. A gyárt ótörök eredetű, vö.: türk, oszm., tat. *yarat*, csuv. *śurat-* ’teremt’. (TESz) < magy. *gyár-*: relatív szótő (< *gyá-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-t*: képző.

Idetartozik a relatív szótő, vö.: magy. ***teremt*** ld. ***terem*** 'létrejön, lesz, nő, létrehoz, termést hoz, hirtelen megjelenik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *terem-*: relatív szótő + *-t*: műveltető ige képző.

3.347. Kāšγ. ***jurit-*** 'jár(at)' ~ magy. ***járat***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *juri-:* relatív szótő + *-t:* ige képző.

Alakváltozata a csuv. ***śüre*** 'járni, utazni, mozogni', ÓT. *joru* 'járni, kóborolni, nomadizálni', KB., Rabg. *jür, jüri, jüru* 'járni', csag., azerb., oszm. *jürü,* kum. *jur'u,* türkm. *jöre*, üzb. *jur,* ujg., kirg., kazak *žür,* k.kalp. *žur,* alt. *d'ür,* tat. *jöre*, bask. *jörö,* nog. *juur',* tuv. *čoru,* hak. *čör* 'járni, mozogni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śü-*: abszolút szótő + *-re:* képző, ÓT. *jo-* + *-ru,* KB., Rabg. *jü-* + *-r, jü-* + *-ri, jü-* + *-ru,* csag., azerb., oszm. *jü-* + *-rü,* kum. *ju-* + *-r'u,* türkm. *jö-* + *-re*, üzb. *ju-* + *-r,* ujg., kirg., kazak *žü-* + *-r,* k.kalp. *žu-* + *-r,* alt. *d'ü-* + *-r,* tat. *jö-* + *-re*, bask. *jö-* + *-rö,* nog. *juu-* + *-r',* tuv. *čo-* + *-ru,* hak. *čö-* + *-r.*

Idetartozik a relatív szótő, vö.: csuv. ***śürevśĕ*** (*śul śürevśĕ*) 'gyalogjárás, utazó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śürev-*: relatív szótő (< *śü-*: abszolút szótő + *-rev-*: képző) + *-śĕ:* képző.

A Kāšγ. *jurit-* 'jár(at)' rokona a magy, ***járat*** ld. ***jár*** 'több sorra kerülő egyén) megy valahová, járul, jut, lépked, megy, jön, bolyong, megy, jön, távoli helyeken tartózkodik, stb.' Vitatott eredetű. 1. A *gyalog gyal-* alapszavának alakváltozata, ez ősi örökség a finnugor korból. 2. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *iōγer,* 'összekuszálódik, bonyolódik', lp. *ior'got* 'fordít, kifordít, fenekével fölfelé fordít', *iorges* 'aki folyton ide-oda jár'. 3. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: lp. *iorrât* 'körbe megy, körbe fut', déli lp. *iorrot* 'gurul, gördül, körülfut, körben mozog'. (TESz) < magy. *jára-*: relatív szótő (< *já-*: abszolút szótő + *-ra*: képző) + *-t*: képző.

Eredetileg a víz járására vonatkozott. A víz hengerülve folyik, így idetartozik a magy. *gyalog, gyal-, jár, teker, tekereg, csavar, forog, folyik* stb.

3.348. Kāšγ. ***jut-*** 'nyelni' ~ magy. ***jottányi.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ju-*: abszolút szótő + *-t-:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***šăt*** 'nyelni', *šătăm* 'nyelés, nyelet', Zamahš., csag., üzb., oszm., kum., nog. *jut,* türkm. *juvut,* tat., bask. *jot,* ujg., kirg., kazak, k.kalp. *žut,* alt. *d'ut,* azerb. *ud* 'nyelni', azerb. *udum*, ujg., kirg. *žutum*, kazak, *žutym,* üzb. *jutum,* ojr. *d'utum* 'nyelés'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-*: abszolút szótő + *-t:* képző, *šă-* + *-tăm,* Zamahš., csag., üzb., oszm., kum., nog. *ju-* + *-t,* türkm. *juvu-* + *-t,* tat., bask. *jo-* + *-t,* ujg., kirg., kazak, k.kalp. *žu-* + *-t,* alt. *d'u-* + *-t,* azerb. *u-* + *-d,* azerb. *u-* + *-dum*, ujg., kirg. *žu-* + *-tum*, kazak, *žu-* + *-tym,* üzb. *ju-* + *-tum,* ojr. *d'u-* + *-tum.*

Az első relatív szótő tartozik ide, vö.: magy. ***jottányi*** 'nyelésnyi' nincs meg a TESz-ben (< *jot-*: relatív szótő (< *jo-*: abszolút szótő + *-t*: képző) + *-tányi*: összetett képző).

3.349. Kāšγ. ***jat-*** 'kiteríteni' ~ magy. ***vet***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ja-*: abszolút szótő + *-t:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***yvăt,*** dial. ***yt, ut*** 'dobni, vetni', ÓT. (orh.-jeny.) *agyt* 'eldobni, eltávolítani, űzni', kirg., tat., bask. *yrgyt,* ujg., üzb. *irgit,* türkm. *ugrat* 'dobni', kazak *yrgytyp žiber* 'erővel dobni, hajítani', MK. *at,* kirg., kazak, k.kalp., ujg., tat., bask., oszm. *at,* üzb. *ot,* jak. *yt* dobni, hajítani, vetni, lőni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *yvă-:* abszolút szótő + *-t:* képző, dial. *y-* + *-t, u-* + *-t,* ÓT. (orh.-jeny.) *agy-* + *-t,* kirg., tat., bask. *yr-*: relatív szótő + *-gyt:* képző, ujg., üzb. *irgi-* + *-t,* türkm. *ugra-* + *-t,* kazak *yrgy-* + *-typ,* MK. *a-*: abszolút szótő + *-t:* képző, kirg., kazak, k.kalp., ujg., tat., bask., oszm. *a-* + *-t,* üzb. *o-* + *-t,* jak. *y-* + *-t.*

Rokona a magy. ***vet-*** 'növényi magvakat a földbe szór, növényt ültet, valakit valahová helyez, juttat, küld, (vizet) elvezet, leereszt, dob, helyez, hajít, lök stb.'. Bizonytalan eredetű, talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *ü·δem, βüδe·m, βüδem,* mdE. *vid'ems,* mdM. *vid'e·ms* '(magot) vet, elvet'. (TESz) < magy. *ve-:* abszolút szótő + *-t-:* képző, cser. *ü·-* + *-δem, βü-* + *-δe·m, βü-* + *-δem,* mdE. *vi-* + *-d'ems,* mdM. *vi-* + *-d'e·ms.*

A magy. 'ágyat vet, kiterít, beterít' jelentés nem szerepel a TESz-ben, pedig idetartozik. Innen van a tovább képzett alak, a magy. ***vetít*** ige.

Rokonuk az or. ***metat'*** 'ua.' ige *meta-* relatív szótöve. A fenti szavak nemcsak jelentéstanilag, hanem szerkezetileg és hangtanilag is összetartoznak. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amelynek a fejleményei közé tartoznak a következők: *t-* > 1. *δ-* > *w-* > 1.1. *v-* 1.2. *m-* 1.3. *V-* > *0-;* 2. *d'-* > *j-*.

Idetartozik a csuv. *sar* 'leterít, megágyaz, szór stb.', oszm. *ser* terít', *sergi* ' kiállítás, minden, ami elterül a földön', *serki, sergi* 'kiállítás, tárgyak kiterítése', oszm. *seril* 'szétterülni'. (JEGOROV 1964)

Rokonuk a magy. ***terít*** *terí-* relatív szótöve.

Hangtanilag a csuv. *sar* magy. *terí-* úgy tartoznak össze, hogy mind a kezdő, mind a második mássalhangzó eredeti *t* fejleménye ugyanúgy, mint a *vet* igének és társainak.

3.350. Kāšγ. ***jajt-*** 'vezetni, hajtani' ~ magy***. vezet***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jaj-:* relatív szótő + *-t:* képző.

Mint kinövés, hajtás a szó családjába tartozik a csuv. ***šilxe*** 'sörény', ÓT. (jeny.) *jel*, jak. *siäl,* azerb., türkm., kum., nog., bask., tat. *jal,* kirg., kazak, k.kalp. *žal,* karacs. *džal,* ojr. *d'al,* tuv. *čel,* hak.

čilin, ujg. *jajla,* üzb. *jol,* oszm. *jele* 'sörény', oszm. *jal* 'ló marja, tarkó', mong., kalm. *del* 'sörény'. Vö.: perzsa *jal* 'nyak, sörény, tarkó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śi-*: abszolút szótő + *-lxe*: képző, ÓT. (jeny.) *je-* + *-l,* jak. *siä-* + *-l,* azerb., türkm., kum., nog., bask., tat. *ja-* + *-l,* kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-l,* karacs. *dža-* + *-l,* ojr. *d'a-* + *-l,* tuv. *če-* + *-l,* hak. *či-* + *-lin,* ujg. *jaj-* + *-la,* üzb. *jo-* + *-l,* oszm. *je-* + *-le*, oszm. *ja-* + *-l,* mong., kalm. *de-* + *-l,* vö.: perzsa *ja-* + *-l*.

A 'nyaralni' jelentésű szavak úgy tartoznak ide, hogy a nyár (évszak) jelentésű szavak onnan vannak, hogy ilyenkor a nagy olvadás idején a víz kiöntött, kihajtott. Vö.: Kāšγ. ***jajlā-*** 'eltölteni a nyarat'. < Kāšγ. *jaj-*: relatív szótő + *-lā-*: ige képző.

Alakváltozata a magy. ***nyaral-***, amely a TESz-ben a magy. ***nyár*** címszó alatt található. A magy. nyár 'évszak neve'. Vitatott eredetű. (TESz) < magy. *nyara-*: relatív szótő + *-l*: ige képző.

A relatív szótövek rokonok, de az ige képzők (Kāšγ. *-lā-,* magy. *-l)* is összetartoznak, közös gyökerűek. A szó további nyelvekben is megvan, vö.: csag. ***jajlanmak*** 'nyaralni, nyaraló helyen tartózkodni'. < csag. *jaj-*: relatív szótő + *-lan:* képző + *-mak:* főnévi igenév képző.

Eleink gondolkodása szerint a mocsárral együtt járó időszak a *nyár.* Nálunk a magyarban a tavasz a születéssel kapcsolatos. Vannak népek, ahol a természeti környezet és az időjárás miatt csak két évszak különül el, ezért a tavasz és a nyár ugyanaz. Ennek megfelelően idetartozik a magy. ***nyár*** ’mocsár, mocsaras hely, nedves, homokos talajt kedvelő igénytelen fák faja, nemzetsége, egyede’. Ősi örökség az uráli korból. Vö.: vog. *ńēr* ’mocsár’, *ńār* ’ua.’, zürj. *ńur* ’ua.’, votj. *ńur* ’nyirkos, nedves (fa, gabona), nedvesség, mocsár, posvány’, finn *noro* ’nedves völgy, patak’, észt *nõru, nõrg* ’vízlefolyás, kis, gyér vizű patak, vízlevezető árok’. (TESz) < magy. *nyá-*: abszolút szótő + *-r:* képző, vog. *ńē-* + *-r, ńā-* + *-r,* zürj. *ńu-* + *-r,* votj. *ńu-* + *-r,* finn *no-* + *-ro,* észt *nõ-* + *--ru, nõ-* + *-rg*.

A nyár a törökségben főleg 'tavasz' jelentésben ismert, vö.: csuv. ***śur, śurkunne*** 'tavasz', ÓT. *jaz,* azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *jaz,* kirg. *žas,* nog. *jazlyk,* ojr. *d'as,* karacs. *džas,* kum. *jaš,* ujg. *etijaz*, hak., tuv., sor *čas,* jak. *saas* 'tavasz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. *ja-* + *-z,* azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *ja-* + *-z,* kirg. *ža-* + *-s,* nog. *jaz-*: relatív szótő + *-lyk*: képző, ojr. *d'a-* + *-s,* karacs. *dža-* + *-s,* kum. *ja-* + *-š,* ujg. *eti* + *-jaz*: relatív szótő, hak., tuv., sor *ča-* + *-s*, jak. *saa-* + *-s*.

Hozzátesszük, ezekben a török szavakban nemcsak az áradás, a víz, a mocsár stb. van meg, hanem a születés is.

Lényeges, hogy amikor a víz, a növény stb. kihajt, akkor vezet is. Ezért természetes, hogy a ***vezet*** ige is idetartozik, ld. még:

Kāšγ. ***vazir*** 'vezér' ~ magy. ***vezér***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *vazi-*: relatív szótő + *-r:* képző.

A magy. ***vezér*** hadsereg vezetője, közösség, mozgalom elöljárója, vezetője, vezető, irányító személy, pásztor, csoportja élén haladó állat, elektromosságot vezető test, eketaliga része'. Származékszó, vö.: a *vezet* ige *vez-* töve. (TESz) < *vezé-*: relatív szótő + *-r*: képző. A rendszerbe a *veze-* relatív tő illik.

A magy. ***vezet-*** 'kalauzol, kisér, irányít, igazgat, életmódot követ, (áramló anyagot) terjedésben

elősegít, eredményez, valahova visz'. Származékszó: *-t* mozzanatos képzővel alakult egy önállóan nem élő *vez-* alapszóból. Ez ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *βiδem, ·βü·δem***,** mdE *ved'ams, vet'ams,* mdM. *ved'ams* 'vezet', fi. *vetää* 'húz', észt *vedama* 'vezet, húz, vonszol'. (TESz) < magy. *veze-*: relatív szótő + *-t,* cser. *βiδe-* + *-m, ·βü·δe-* + *-m***,** mdE *ved'ams, vet'am-* + *-s,* mdM. *ved'am-* + *-s,* fi. *vetää* 'húz', észt *veda-* + *-ma:* főnévi igenév képző.

A szókezdő *v-* és a második mássalhangzók a szótőben eredeti *t-* fejleményei. A magyar szótő nem lehet finnugor nyelvi örökség s a szláv nyelvekben használatos tövek is idetartoznak, de nem a szláv nyelvekben születtek. A gyökerek a szkíta-hun és ősmagyar nyelvekhez vezetnek. Természetes, hogy a törökségben is megvan, mint a hun utódnyelvekben. A finnugorba sorolt nyelvekbe is innen került.

A relatív szótőhöz (*veze-*) a magy. *vezet* szóban *-t*: igeképző járult. A magyar relatív szótő összetartozik a következő szavak relatív szótövével: or. ***vodit'*** (*vodi-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) 'vezetni', *voditel' (< vodi-:* relatív szótő + *-tel'*: képző) 'vezető', *vožd'* (< *vož-:* relatív szótő + *-d':* képző) 'vezető'.

3.351. Kāšγ. ***taglat-*** 'ragasztóval megjelölni' ~ magy. ***ragad.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tagla-:* relatív szótő (< *tag-:* abszolút szótő + *-la:* képző) + *-t:* képző.

A Kāšγ. *tag* abszolút szótő egybeesik az első relatív szótővel. Igazolják ezt az idetartozó török adatok, vö.: csuv. ***tămxa*** (Ašm.) 'ua.' szóval, amely nincs meg Jegorovnál, megvan azonban az elődje, a csuv. ***tumxa*** 'tamga, pecsét, bélyeg, jel'. Vö.: óujg. *tamga* 'jel, bélyeg', csag. *tamka*, ujg., üzb., kirg., nog., k.kalp., alt., bask., tat. *tamga*, kaz. *taŋda*[29]*,* türkm. *tagma,* azerb., kum. *damga,* tuv., hak. *taŋma* 'pecsét, bélyeg', vö.: mong. *tamga* 'ua.'. Vö.: perzsa *tämga* 'a mongol kánok nagy pecsétje, írás, amit ilyen pecséttel láttak el'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *tag* abszolút szótő rokona a magy. *ragad raga-* töve, vö.: magy. ***ragad '***erővel, erőszakkal elvesz, megszerez, útnak ered, hirtelen elindul, hirtelen nagy erővel megfog, nagy erővel magához von, visz, sodor, tekintetet, figyelmet magára von, lelkileg megkap, gyönyörködtet, hozzátapad valamihez, ragadós ragasztó, törekszik, igyekszik, benyomul valahová, befészkeli magát valahová, (fertőző betegséget) terjeszt, szorosan összezárul, összetapad, ragaszkodik valamihez, stb.'. Bizonytalan eredetű szócsalád. A rag- alapszó talán ősi örökség az ugor korból, vö.: osztj. *roŋki* 'jól ragadó (enyv)', *roŋkinta* 'odatapad, odaragad (a hó a hótalphoz, talphoz)'. (TESz) < magy. *raga-*: abszolút szótő + *-d*: ige képző, osztj. *roŋki, roŋkin-* + *-ta.*

3.352. Kāšγ. ***žarlat-*** 'sírni' ~ magy. ***sír.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žar-:* relatív szótő (< *ža-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *la-:* képző + *-t:* képző.

Lényeges, hogy a sírásnak két fő jellemzője van. az egyik a jellegzetes hangadás, a másik pedig a könnyhullatás, másképpen folyadék folyás. Ezért az ilyen jelentésű szavak ide tartoznak. Hangtanilag fontos, hogy a kezdő mássalhangzó *t-* vagy eredeti *t-* fejleménye lehet. A *k-* eredetűek etimológiailag nem tartoznak ide.

[29] A szónak csak a *taŋ-* töve tartozik össze a *tamga*-val, a *-da* elem képző.

Rokonuk a csuv. ***jĕr*** 'sírni'. (JEGOROV 1964) < *sí-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Alakváltozata a csuv. ***makăr*** 'hangosan sírni, ordítani, nyávogni', MKI. *bagyr* 'panaszosan sírni, jajgatni, ordítani, üvölteni', kirg., k.kalp., nog. *bakyr* 'panaszosan sírni, ordítani', bask., tat. *bakyr,* üzb. *bukir,* oszm. *bagyr* 'ordítani, hangosan kiabálni, jajgatni', karacs. *makyr* 'nyávogni', csag. *mukra* ' kiabálni, bőgni', jak. *magyraa* 'bőgni'. Hangutánzó szó. (JEGOROV 1964) < csuv. *makă-:* abszolút szótő + *-r:* képző, MK. *bagy-* + *-r,* kirg., k.kalp., nog. *baky-* + *r,* bask., tat. *baky-* + *-r,* üzb. *buki-* + *-r,* oszm. *bagy-* + *-r,* karacs. *maky-* + *-r,* csag. *muk-* + *-ra,* jak. *magy-* + *-raa.*

A TESz szerint a magy. ***sír*** '(ember fájdalom, düh, egyéb érzelmi megrázkódtatás hatására) (panaszos hangot adva) könnyezik, (állat) elnyújtott, panaszos hangot ad, kesereg, panaszkodik, víz, nedves fa, más anyag) síráshoz, nyöszörgéshez hasonló hangot ad'. Hangutánzó eredetű. (TESz) < *sí-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Rokonuk a magy. ***ordít*** *or-* relatív szótöve, az or. ***orat'*** (< *ora-*: relatív szótő + -t': főnévi igenév képző) *ora-* relatív szótöve.

Ismert a magy. ***rí*** 'sír' nyelvjárási használata. Teljesebb alakja van a ***ríkat*** (< *ríka-*: szótő + -t: műveltető ige képző) tovább képzett formában. Ld. még magy. ***bőg***.

Hasonló hangot utánoz, ezért a szó családjába tartozik a magy. ***csikorog*** 'éles, ritmikusan ismétlődő, bántó hangot ad, (élőlény) fülsértő hangot ad, szenved, fagy, nyomorog'. Hangutánzó eredetű vagy ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *t'ī̈kerta* "csikorog, recseg', votj. *žukirt* 'röfögés', mdE. *tšikur, tšikor* 'nyikorgás', mdM. *tšiker* 'csikorgás'. (TESz) < magy. *csiko-*: abszolút szótő + *-rog*: képző, osztj. *t'ī̈ker-*: relatív szótő (< *t'ī̈ke-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-ta:* képző, votj. *žukir-*: relatív szótő (< *žuki-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t,* mdE. *tšiku-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *tšiko-* + *-r,* mdM. *tšike-* + *-r.*

3.353. Kāšγ. ***žurlat-*** 'ellopni, elorozni' ~ magy. ***orv***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žur-: r*elatív szótő + *-la:* képző + *-t:* képző.

Idetartozik a Kāšγ. ***ugrī*** 'tolvaj' < *ug-:* abszolút szótő + *-rī:* képző.

Rokonuk a csuv. ***vără*** 'tolvaj', ÓT., MK., AFT., türkm. *ogry,* azerb., sor *ogru,* alt. *ogur, ogru, ogra,* hak. *ogyr,* pol., s-ujg. *ogur,* ujg. *ogri,* üzb. *ugri,* oszm. *ugru,* kirg. *uuru,* kazak, k.kalp., nog. *ury,* tuv. *oor,* tat. *bur,* bask. *bur, ogro* 'tolvaj', jak. *uor* 'lopni'. Az etimológia nem világos. (JEGOROV 1964) < csuv. *vă-*: abszolút szótő + *-ră:* képző, ÓT., MK., AFT., türkm. *og-* + *-ry,* azerb., sor *og-* + *-ru,* alt. *ogu-* + *-r, og-* + *-ru, og-* + *-ra,* hak. *ogy-* + *-r,* pol., s-ujg. *ogu-* + *-r,* ujg. *og-* + *-ri,* üzb. *ug-* + *-ri,* oszm. *ug-* + *-ru,* kirg. *uu-* + *-ru,* kazak, k.kalp., nog. *u-* + *-ry,* tuv. *oo-* + *-r,* tat. *bu-* + *-r,* bask. *bu-* + *-r, og-* + *-ro,* jak. *uo-* + *-r.*

Alakváltozatuk a magy. ***orv*** 'tolvaj, alattomos, sunyi személy'. Valószínűleg ótörök eredetű, vö.: Kāšγ. *oγry*, ujg. *oγry*, CC. *oγry*, *oγur*, oszm. *oğru, oγry*, kirg. *ūru,* kazak, k.kalp., nog. *ury,* üzb. *ugri,* csuv. *vără* 'tolvaj'. (TESz) < magy. *o-*: abszolút szótő + *-rv:* képző, Kāšγ. *oγ-* + *-ry*, ujg. *oγ-* + *-ry*, CC. *oγ-* + *-ry*, *oγu-* + *-r*, oszm. *oğ-* + *-ru, oγ-* + *-ry*, kirg. *ū-* + *-ru,* kazak, k.kalp., nog. *u-* + *-ry,* üzb. *ug-* + *-ri,* csuv. *vă-* + *-ră.*

Idetartozik a relatív szótő, vö.: magy. ***oroz*** 'lop'. Származékszó, alapszava az *or, orv* 'tolvaj' főnév. (TESz) < magy. *oro-*: relatív szótő + *-z*: ige képző; magy. ***orgazda ö***sszetett szó, előtagja a

'tolvaj' jelentésű *or, orv.* (TESz) < *or-*: relatív szótő *(*< *o-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *gazda.*

A TESz szerint a magy. *orv* rokona a relatív szótő, vö.: magy. ***ürügy*** 'színlelt ok'. Származékszó, az *orv* főnév ürü, örü változatából keletkezett a –gy (-d) kicsinyítő képzővel. (TESz) < 1. *ür -:* relatív szótő + *ügy*[30] 2. *ürü-*: relatív szótő + *-gy.*

A magyarázatra két lehetőség kínálkozik. Az első esetben az *ügy* szó jelentése 'dolog', a második esetben a *-gy* a *dolog* szónak a kezdő mássalhangzója.

Idetartozik a magy. ***csór*** 'lop'. A szláv nyelvek közül rokon, ám átvétel az or. ***vor*** 'tolvaj'. Az etimológiája nem világos. (SIS) < or. *vo-*: abszolút szótő + *-r:* képző; or. ***vrat'*** 'lopni'. Közszláv szó. (SIS) < or. *vra-*: relatív szótő (< *v-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-t'*: főnévi igenév képző.

Fontos, hogy az első szótag magánhangzója a szlávban csak akkor nem jelentkezik, ha a szóhangsúly nem az első szótagon van, ezért az első szótag magánhangzója röviden ejtett hang, amit a szláv fül nem hallott, ezért a szót magánhangzó nélkül vette át.

A szavak összefüggéseit jelentéstani, szerkezeti és hangtani oldalról mindig meg kell vizsgálni. Érdekes, hogy a magyarban a *szarka* szónak alakváltozata *varga* és az *orv* szó. A madár elvileg kaphatta a nevét a jellegzetes hangadásáról, de tolvaj tulajdonságáról is.

A görbeség az alapja, ezért a szó alakváltozata az *orv* szónak, ám tolvaj jelentése nincs, vö.: magy. ***varga*** 'lábbelikészítő iparos, tímár, bőrkikészítő iparos, városi lakos, kullancs, görbe kés, csomó a halászhálón, elégtelen osztályzat, dúrva, goromba, hitvány'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *va-*: abszolút szótő + *-rga*: képző.

Hasonlóképpen kell értelmezni: or. ***vrag*** 'ellenség', vö.: or. *vorog* 'ördög, ellenség, nem barát', óporosz *wargs* 'rossz'. (SIS) < or. *v-*: abszolút szótő + *-rag:* képző, or. *vo-* + *-rog.*

3.354. Kāšγ. ***suglit-*** 'bedugni a kebelbe' ~ magy. ***dug***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sugli-:* relatív szótő *(*< *sug-:* abszolút szótő + *-li:* képző) + *-t:* képző.

A Kāšγ. *sug-* abszolút szótő nómen-verbum volt, ezért idetartoznak az igék és a névszók, vö.: magy. *dug, dugó* stb.

Alakváltozata a csuv. ***těk*** 'dugni, bökni', ujg. *teg,* türkm., oszm. *deg,* üzb. *teg,* alt., kazak *tij,* MNX *tek,* bask. *tej* 'érinteni, megfogni, nyugtalanítani, bökni', *tükö* 'szarv'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a magy. ***dug*** 'valamibe, valaminek a belsejébe tesz, rejt, titokban ad, (állatot) töm'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *tunkea* 'nyom, benyom, nyomul, hatol', észt *tungima* 'ua-' (TESz) Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete, ám az adatok idetartoznak.

Igeképzős a magy. ***dengel, döngöl.*** A *dengel* nincs meg a TESz-ben, a *döngöl*-t pedig a *döng* címszónál említi. < *denge:* abszolút szótő + *-l:* képző, *döngö-* + *-l.*

A szócsaládba tartozik az utótag, vö.: ***csűrdöngölő*** 'székely tánc'. Vö.: *csűr* + *döngölő.* (TESz) < *csűr:* relatív szótő (< *csű:* abszolút szótő + *-r:* képző) + *döngölő*: relatív szótő (< *döngö-*: abszolút szótő + *-lő:* képző).

A Kāšγ. *sug-:* abszolút szótő összetartozik az abszolút szótővel, vö.: magy. ***szúr*** 'hegyes eszközt

[30] Vö.: dolog.

valakibe, valamibe beledöf, (hegyes tárgy, érdes felületű test) fájdalmat okoz, valahová dug, hozzátesz, mellékel, keserűséget, lelki fájdalmat okoz, közösül, bordái közt nyilalló fájdalmat érez' Ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *šurem* 'döngöl', finn *survata* 'dob, lök, döf, ruhát mos', *survoa* 'döngöl, összetapos', észt *survama, survupa* 'présel, kisajtol', *suruma* 'ua., lenyom, megaláz, megtör, megnyugtat', *suru* 'nyomás, prés, döngölő'. (TESz) < magy. *szú-*: abszolút szótő + *-r:* képző, cser. *šu-* + *-rem,* finn *surva-*: relatív szótő + *-ta:* képző, *su-:* abszolút szótő + *-rvoa:* képző, észt *surva-*: relatív szótő + *-ma:* főnévi igenév képző, *survu-* + *-pa*, *suru-* + *-ma, su-:* abszolút szótő + *-ru: képző.* A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

Abszolút szótöve összetartozik a magy. *szeg* szóval, Kāšγ. *sug-* abszolút szótővel.

A magy. ***szeg*** 'tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *säŋg* 'tör, zúz', osztj. *sɛŋ* 'üt', votj. *čig-* 'elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör'. (TESz) Az adatok idetartoznak, de a magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A szócsalád tagja a magy. ***szeg*** 'szöglet, csúcs, kiszögellés, falurész, területrész, vidék, sarok, zug, beszögellés, sziget'. Valószínűleg azonos a *szeg* 'hegyes vaseszköz szóval, annak jelentéstani szempontból elkülönült változata. (TESz)

Ugyancsak rokon a magy. ***szeg*** 'hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *süŋ, sɛŋk* 'ék', *suŋ* 'ék, cövek, faszög'. (TESz) A magyar szó ugorkorból való öröksége nem igazolt.

Idetartozik az abszolút szótő vö.: or. ***tykat'*** 'bökni (szarvval)'. (SIS) < or. *tyka-*: abszolút szótő + *-t':* főnévi igenév képző.

Rokon az abszolút szótő, vö.: csuv. ***těkěn*** 'megérinteni, hozzáérni, bökni (szarvval), öklelni', *těkěš* 'böködni, bökdösni', ujg. *teg,* türk., oszm. *deg,* üzb. *teg,* alt., kazak *tij*, bask. *tej* 'öklelni, megérinteni, hozzáérni', bask. *töke* 'bökni', cser. *tük*(aš) 'hozzáérni, bökni', *tükö* 'szarv'. (JEGOROV 1964) < csuv. *těkě-:* abszolút szótő + *-n:* képző, *těkě-* + *-š.*

Az abszolút szótő alakváltozata az or. ***rog*** 'szarv'.

Idetartozik a magy. ***rejt*** 'eldug, titokban tart stb.'. (TESz) < *rej-*: abszolút szótő + *-t*: ige képző.

3.355. Kāšγ. ***suvlat-*** 'spriccelni, szórni, vizezni' ~ magy. ***vizel***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *suvla-:* relatív szótő (*suv-:* abszolút szótő + *-la:* képző) + *-t:* képző.

Rokona a csuv. ***šyv*** 'víz', ÓT. *sub,* KB., ujg., polovec *su,* MK. *suv*, alt. *su*, sug, Zamahš., tuv., hak., sor *sug*, üzb., kum., nog., türkm. *suv,* kirg., k.kalp., karacs. *suu,* ujg., azerb., oszm., tat., kazak *su,* bask. *hyu,* jak. *uu* < *suu* 'víz'. (JEGOROV 1964)

A szócsaládba tartozik a magy. ***víz*** 'nedvesség, lé, a hidrogén és oxigén vegyületéből álló színtelen, szagtalan folyadék, a folyadéknak a földfelszín egy részét borító tömege, ember, állat testének nedvessége'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *üt', βid* 'víz', zürj. *va* 'víz, folyó, nedves, vizes', votj. *vu, vü,* cser. *βät* 'víz'finn *vesi* 'víz, tenger, tó, folyó', észt *vesi*, szam. jur. *jī*,

jeny. *bī,* tavgi *bē,* szelk. *yt, öt, üt* 'víz', kamasz *bū* 'víz, folyó, tó, mot. *bu,* kojb. *bu, by,* tajgi *bu* 'víz'. (TESz) A magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok ide tartoznak.

Képzett alakja a magy. ***vizel*** < *vize-:* szótő + *-l:* igeképző.

3.356. Kāšγ. ***tavžit-*** 'megparancsolni, kereszttűzéssel odavarrni' ~ magy. ***tűzet***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tavži-:* relatív (< *tav-*: abszolút szótő + *-ži:* képző) szótő + *-t:* műveltető ige képző.

A Kāšγ. *tavžit-* ige egyben, de külön-külön is összetartozik a magyarral minden eleme. A Kāšγ. *tav-*: abszolút szótő rokona a magy. magy. *tű, szeg, sző-,* a *tavži-:* relatív szótő a magy. *tűz-* igével tartozik össze, a *-t* pedig mindkét esetben műveltető ige képző.

Hozzátesszük, hogy a Kāšγ. *tav-,* a magy. *tű* rokona a magy. ***takács*** szó *taká-* töve is. Ld. **3.424.** Kāšγ. ***jugdū, žugdū*** 'hosszú teveszőr szövet' ~ magy. ***takács***.

3.357. Kāšγ. ***sirlat-*** 'fényezni, lakkozni' ~ magy. ***sárgul***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sirla-:* relatív szótő (< *sir-:* relatív szótő + *-la:* képző) + *-t: ige* képző.

Rokona a mong. ***sira,*** *šar, sara* 'sárga', amely összetartozik a magy. ***sárga*** szóval. Alakváltozatai *sári, sárig* 'sápadt, vértelen (test, arcszín), (szalma)szőke, olyan színű, mint az érett citrom, szalma stb., rövid szőrzetét tekintve barna, barnás vagy vörhenyeges, de nem fekete sörényű és farkú, (ló), nagyfokú (irigység), gyanús, nem jó, stb.'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó család. Vö.: türk, ujg., Kāšγ. *saryγ* 'sárga, sápadt', oszm., azerb. tat. kaz., kirg., nog. *sary,* türkm. *sāry,* üzb. *sarik*, alt., hak. *saryγ* 'sárga, szőke', csuv. *šură* 'fehér', csuv. *sară* 'sárga', mong. *šara, šira,* mandzsu *šara-* 'fehéredik, sápad'. (TESz) < magy. *sá-*: abszolút szótő + *-rga:* képző, *sá-* + *-ri, sá-* + *-rig,* türk, ujg., Kāšγ. *sa-* + *-ryγ,* oszm., azerb. tat. kaz., kirg., nog. *sa-* + *-ry,* türkm. *sā-* + *-ry,* üzb. *sa-* + *-rik*, alt., hak. *sa-* + *-ryγ,* csuv. *šu-* + *-ră, sa-* + *ră,* mong. *ša-* + *-ra, ši-* + *-ra,* mandzsu *ša-* + *-ra-*.

A magyar szó párhuzamai idetartoznak, de az átvétel nem fogadható el. Ilyenek Jegorovnál a csuv. ***sară*** 'sárga, szőke', ÓT., KB., csag. *saryg*, jeny. *serig,* ujg. *serik*, tuv., hak. *saryg,* üzb. *sarik*, kirg., kaz., k.kalp., nog., tat., azerb., türkm. *sary,* bask. *hary* 'sárga', mong., kalm. *šar,* burj.mong. *šara* 'sárga', ld. *šură* 'fehér' (JEGOROV 1964). Szerkezeti felépítésük abszolút szótő + képző: mong. *si-* + *-ra, ša-* + *-r, sa-* + *-ra,* magy. *sá-* + *-rga, sá-* + *-ri, sá-* + *-rig,* ÓT., KB., csag. *sa-* + *-ryg*, jeny. *se-* + *-rig,* ujg. *se-* + *-rik*, tuv., hak. *sa-* + *-ryg,* üzb. *sa-* + *-rik*, kir., kaz., k.kalp., nog., tat., azerb., türkm. *sa-* + *-ry,* bask. *ha-* + *-ry* 'sárga', mong., kalm. *ša-* + *-r,* burj. mong. *ša-* + *-ra.*

A szótő és a képző kezdő mássalhangzója egyaránt eredeti *t-* volt, a képző (*-r*) illetőleg annak a kezdő mássalhangzója (*-ra, -ri, -ry, -rga, -rig, -ryg, -rig, -rik*) mindenütt ugyanaz az *-r* (< *-δ* < *-t*). A szótövek kezdő mássalhangzója *s-, h-* (<*ù-- < t-), š- (< č- < t'- < t-).*

A *sárga* és a *fehér* szavak összetartoznak a 'süt, sül' jelentésű mong. ***sira, šara*** 'süt, sül' szavakkal s magával a magy. ***süt, sül*** szóval. A szót a TESz ősi örökségnek tartja az ugor korból helytelenül, azonban a hozott példák idetartoznak, vö.: vog. *šėt* 'süt (a nap)', *šiti* 'süt, fagyaszt'. (TESz) < magy. *sü-*: abszolút szótő + *-t*: igeképző, *sü-* + *-l:* visszaható igeképző, vog. *šė-* + *-t, ši-* + *-ti.*

Etimológiailag összetartozik vele a magy. ***gyújt, gyúlik, gyúl*** ige s a csuv. ***śută*** 'fény' tat., bask. *jagty* 'fény' (< *jag-*: abszolút szótő + *-ty*: képző), türkm. *jakty (< jak-:* abszolút szótő + *-ty:* képző), k.kalp. *žakty* 'fény' (< *žak-* + *-ty*), a szláv nyelvek adatai közül az or. *svet* (*sve* + *-t*) 'fény', amely átvétel. Az abszolút szótövek (*śu-, šü-, jag-, jak-, žak-, sve-)* párhuzama pedig a magy. *égni (ég* + *-ni)*, or. *žeč' (že-* + *-'), žigat'* (*žiga-* + *-t'*) 'égni' stb. szavak töve (*ég-*, *že -, žiga-).* Végső soron a naphoz és annak színéhez, tevékenységéhez kötődik, előtte pedig a víz színét nevezték sárgának és fehérnek, de maga a forrás is viselte ezt a nevet.

A *sárga, sári* és a *fehér, fejér* nemcsak a jelentésük alapján tartoznak össze, hanem azért, mert közös az etimológiájuk, hiszen hangtanilag és szerkezetileg is összefüggnek.

3.358. Kāšγ. ***suzlat-*** 'mondani, beszélni' ~ magy. ***szól***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *suzla-:* relatív szótő (< *suz-*: relatív szótő 'szó′ + *-la:* visszaható ige igeképző) + *-t:* 1. igeképző ld. magy. *tesz* 'csinál' 2. főnévi igenév képző'.

Idetartozik a töve (vö.: magy. *szol-, szó-, szava-*) a magy. ***szolnok ~ szónok*** és a magy. ***szaval*** (< *szava-*: szótő + *-l*: ige képző) szónak.

Szerkezeti felépítésük: *szol-, szó-*: relatív szótő + *-nok*: foglalkozásnév képző. A *szónok* a TESz-ben a magy. ***szó*** címszónál található: ’hang, kiáltás, beszéd, az, amit valaki mond (kijelentés, kérés, intelem, ígéret, vélemény stb.), a nyelv legkisebb önálló értelmű egysége, beszélgetés, tárgyalás, szóbeszéd, híresztelés, szóhasználat, szófűzés’, szólás ’frázis, (magas szintű) nyilatkozat, felhívás (néphez, nemzethez)’, szózatol ’hangot hallat’, stb… Ősi örökség az ugor korból. vö.: vog. Ko. *sauγ* ’zajgó’,…É. *såw* ’szó, hang’, *kaj- såw* ’felkiáltás, ima’…*sou* ’dallam’, …Az ugor alapnyelv e szava török eredetű, vö.: türk *sab* ’szó, beszéd’, Kāšγ. *sav* ’szó, mondás, történet, hír, üzenet, hírnév, dicsőség’, ujg. *sab* ’szó’, *sav* ’beszéd, üzenet, szó’, oszm. *sava* ’hír, újdonság, örömhír’, …A magyar szó a *v*-s tövű névszók közé tartozik….(TESz)

A magy. ***szavalni, szólni*** ugyanaz, mint az oszm. *čalmak* 'szólni' (< *čal-*: relatív szótő + *-mak*: főnévi igenév képző). A *č-* szókezdő eredeti *t-* fejleménye: *t-* > *t′-* > *č-*.

A magyar ***szó*** végső alapja olyan hangutánzó szó lehetett, amely a víz hangját utánozta. A magy. *szó* a kutatás jelenlegi állása szerint ’nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű, viszonylag önálló egysége….’ (MÉK)

A kezdő mássalhangzó az *sz-* a magyar ***szó-***ban eredeti *t-* fejleménye, amelynek hátterében sok hangutánzó szó van, széles skálája használatos ma is.

A magy. ***szó*** családjába tartoznak további nyelvi adatok, vö.: Finn: ***sana*** ’szó, hír, üzenet’, ***sanele-*** ld. ***sano***- ’mondani’, ***sanele***- ’mondogatni, beszélni, elbeszélni, beszélgetni, tollba mondani, ráolvasni, bűvölni’, ***sanoma*** ’hír’, amely mögött számos hangutánzó szó van, pl. ***sihahta-*** ’szisszenni’, ***sihertä***- ’sziszegni, turbékolni, csicseregni, zokogni’, ***sihinä*** ’sziszegés’, ***sikertä-*** ’csicseregni’, ***sinko***- ’pattogni, röpködni’, ***sinku-*** ’süvölteni, sivítani, zúgni, haragosan beszélni, ráförmedni valakire, pörölni’, ***sinku***- ’ visszapattanni, szétpattogzani’, ***sipatta-*** ’susogni, sugdosni’, ***sipertele-*** ’susogni, sugdosni, hízelegni’, ***sipise-*** ’susogni, súgni, sugdosni’, ***sirko-*** ’csicseregni, recsegtetni, ropogtatni’, ***siuko-*** v. ***siuku-*** ’sivítani, suhogni, zúgni, suhogva mozogni’, ***sohise-*** ’sisteregni, sziszegni, zúgni, tajtékzani’, ***sohotta***- ’sisteregtetni, sisteregni, csörgedezni’, ***soi-*** infinitiv ***soida***- ’hangzani, csengeni, zengeni’, ***soitta***- ’hangszeren játszani, csengetni, harangozni’, ***sointi, sointo*** v. ***sointu*** ’hangzás, összhangzás’, ***sointu***- ’összhangzani, hangzani’, ***sointuise***

’összhangú, harmónikus’, ***soitanta*** v. ***soitanto*** ’hangszeren játszás, zeneszó’, ***soitelma*** ’hangszeren játszás, zene, zenedarab, zenei előadás, hangszeres zene’, ***soittajaise*** ’hangverseny’, ***soittime*** ’hangszer’, ***soitto*** ’hangszeren játszás, zeneszó, hangszer’, ***sokeroitta-*** ’ügyetlenül v. vaktában tenni valamit, csacsogni, fecsegni’, ***sokerta-*** ’összekeverni, zavarni, összebonyolítani, törni (nyelvet), érthetetlenül beszélni, hebegni, dadogni’, ***sola*** ’tompa hang, csörömpölés, csörgés, zörgés’, ***solaja-*** infinitiv ***solata*** ’tompán hangzani, csörömpölni, csörögni, csörgedezni, csorogni’, ***solikoitse-*** ’csörömpölni, csörömpölve mozgatni', ***solise-*** ’tompán hangzani, csörömpölni, csörgedezni’, ***solju-*** ’tompa hanggal mozogni, siklani’, ***solotta-*** ’csörömpölni, tompa hanggal mozgatni v. rázni, csörömpölve mozogni v. siklani’, ***sommelta-*** v. ***sommerta-*** ’selypesen v. dadogva beszélni, fecsegni, csacsogni’, ***songerta-*** ’ügyetlenül, esetlenül tenni valamit, érthetetlenül beszélni, törni (nyelvet), rosszul vagy hamisan szólni vagy hangzani’, ***sonkkaa-*** ’morogni, pörölni, zsémbelni, szidni’, ***sopero*** ’érthetetlenül beszélő, selypítő, dadogó, hebegő’, ***sopina*** ’morgás’, ***sopise-*** ’morogni’, ***suhaja-*** infinitiv ***suhata-*** ’sziszegni, zúgni, suhogni’, ***suhahta-*** ’szisszenni, zúdúlni, súgni, sziszegéssel, zúgással, suhogással hirtelen tenni valamit’, ***suherta-*** ’csipegni, csicseregni’, ***suhuttele-*** ’zúgni, sziszegni, sivítani’, ***suihka-*** vagy ***suihkaa-*** ’sivítani, sziszegni vagy sivítva vagy sziszegve mozogni, menni vagy repülni, hirtelen tenni valamit’, ***suihku*** ’sivítás, sivító mozgás, vízsugár, sugárfény, szikrázás, láng’, ***suikaise-*** ’sivítani, sivítva mozdulni, surranni, osonni, sietni’, ***suiskahta-*** ’sivítva mozdulni’, ***surise-*** ’dongani, surrogni’ (SZINNYEI 1884).

Az altáji nyelvek adatai közül az említett oszm. *čalmak* 'szólni' szón kívül a magy. ***szó-***hoz kötődnek a következők:

Ótörök ***sab***, ***sav, söz*** (< *sa-:* abszolút szótő + *-b*, *sa-* + *-v*, *sö-* + *-z*) ’szó, beszéd’, a ***sözlä-*** ’beszélni’ relatív szótöve (*söz-*: relatív szótő + *-lä:* képző), amellyel kapcsolatos hangutánzó szavak és világosan hangutánzó alapú szavak ismertek, vö.: ***si◌ʕ si◌ʕt-*** ’zengeni, zümmögni’, ***si◌ʕlä-*** ’zengeni, zúgni’, ***si◌ʕik*** ’légy’ (DTS)

Az ótörök *sab*, *sav, söz* alakváltozata a csuvas ***sămax*** ’szó, beszéd’, ***sămaxla-*** ’beszélgetni’ ÓT. *sab*, …XII-XII. század *sav, sabyg* (Tárgy eset) ’szó, beszéd’ (JEGOROV 1964)[31] < csuvas *să-:* abszolút szótő + *-max:*képző, s*ămax-:* relatív szótő + *-la-: igeképző,* ÓT. *sa-*: abszolút szótő + *-b:* képző, XII-XII. század *sa-* + *-v, sa-* + *byg.*

Alakváltozata a bask. ***hy◌͡◌*** (< *hy-:* abszolút szótő + *-◌͡◌:* képző) ’szó’ , tat. ***süz*** (< *sü-*: abszolút szótő + *-z*: képző) ’szó’.

Rokonuk a csuv. ***sasă, sas*** ’hang, hír, híresztelés, szóbeszéd’, azerb. *säs*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *ses*, üzb. *sas* ’hang’…(JEGOROV 1964) < csuv. *sa-*: abszolút szótő + *-să:* képző, *sa-* + *-s)*, azerb. *sä-** + *-s*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *se-* + *-s*, üzb. *sa-* + *-s*.

Az abszolút szótővel összetartozik a csuv. ***te-*** ’mondani, beszélni’…KB. *ta*,…altV. *te*, MK. sárga ujg., hakasz *ti*, ujg. *dä*, azerb., oszm., tat., gag., üzb., ojr., kazah, nog., k.kalp., kumük *de*, tuv. *de, di*, kirg. *dej*, türkm. *dij*, jak. *die* ’beszélni, mondani’. (JEGOROV 1964)

A mongolban is megvannak a megfelelők, vö.: mong. ***duu*** ’hang’, ***tol’*** ’szótár’ (< *to-:* abszolút szótő + *l’:* képző). A mong. ***üg*** ’szó’ és az ***ögülex*** ’beszéd’ szótöve az *ögü-* idetartozik, ahol a szókezdő mássalhangzó elenyészett ugyanúgy, mint a magy *ige, igen, igaz* szóban.

---

[31] Megjegyezzük, hogy a magy. *nyelv* szóval van közelebbi kapcsolatban a csuv. ***čĕlxe***: ’nyelv, beszéd’KB.,…ujg., üzb., kirg., kazah, k.kalp., nog., kumük, alt.V., ojr., hakasz *til, tet.,* bask. *tel*, azerb., oszm., gag., türkm. *dil*, tuv. *dyl,* jakut *tyl* ’nyelv, beszéd’ … (JEGOROV 1964)

Az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvek közül a magy. *szó* rokonságába tartozik az orosz ***slovo*** 'szó'. Indoeurópai típusú közszláv szó. Ugyanaz a töve, mint a *slava* 'dicsőség, hírnév' szónak….(SIS) < *s-*: abszolút szótő + *-lovo*: képző. A szó hátterében itt is vannak hangutánzó szavak, pl. or. ***zvuk*** 'hang' Közszláv szó. < **zvonkъ*...(SIS), ***zvonok*** 'csengetés', ***zvon, zvonkij.***

Idetartozik az or. ***da*** 'igen'. Az or. ***reč'-*** 'beszélni' < *rekti-* 'beszélni, mondani'…(SIS) hangalakjában is szorosan kötődik a folyó folyásához.

A magy. *szó*val közös gyökerű az angol ***saw*** 'szólásmondás, közmondás', ***sing, sang, sung*** 'énekel, dalol, (megénekel) versben, zümmög, duruzsol (víz forrva), cseng (fül), fütyül, zúg (szél)', a ***word*** (< *wor-*: relatív szótő + *-d:* képző) 'szó', ***talk*** (< *ta-:* abszolút szótő + *-lk:* képző) 'beszélgetés, társalgás, beszéd, megbeszélés, előadás (könnyed stílusban), csevegés, beszámoló, fecsegés, üres beszéd, beszédtárgy, téma, beszél…'.

Ide kötődik az ang. ***word,*** német ***das Wort*** 'szó, beszéd, kifejezés, szólásmód, mondás'.

A 'szó' jelentésű szavak családjába tartozó szavak hangtanilag pedig úgy függnek össze, hogy eredetibb a szókezdő *t-* (vö.: magy. *tilinkó*, tör. *til* 'nyelv', ang. *talk* 'beszélgetés'), *t-> d-* zöngésedést (őrzi a magy. *dilinkó,* török nyelvekben *dil* 'nyelv'), további réshangúsodást *t-> d- > z- (vö-:* ném. *die sage* 'szóbeszéd, mendemonda, monda, rege', az eredeti *t- > th (ù)> s-* réshangúsodás (vö.: magy. *szó,* finn *sana*, csuv. *sasă, sas* 'szó, hang', ang. *saw* 'szólásmondás, közmondás', *sing, sang, sung* 'énekel, dalol), *t- > th (ù)>t- > th (ù)> h-* (vö.: bask. *hy* 'szó', esetleg magy. *hang),* a zöngés és zöngétlen réshang *, ù-*további hangok előzménye lehetett: *> l-* (vö.: lat. *lingua* 'nyelv (beszélőszerv), beszéd (beszélt) nyelv', *> w- (*vö.: ang. *word* 'szó'), *> w- > 0-* (vö.: magyar *ige,* mong. *üge,* oszm. *ö-),* a szókezdő nazalizációja (vö.: magy. *nyelv, nyikorog, nyávog).*

Jelentéstanilag három fő csoportba tagolódnak, a hang, a szó és a nyelv jelentések köré csoportosulnak, de már egy nyelven belül is gyakran szinonimák, nyelvek közötti viszonyukban pedig világosan átmennek a jelentések egymásba.

A magyar s*zó* nem lehet ugor kori török jövevény. Ezt indokolják a mélyebb összefüggésekre utaló, mindhárom nyelvcsalád nyelveiben ismert és használt adatok, amelyeknek az összehasonlító hangtani vizsgálata szerint a magyar *szó, szav-* etimológiailag összetartozik a török *sab, sav, sabyg* és a csuvas *sămax, săvă, săv* 'dal, csasztuska, ének szavai, melódia, ének' stb., latin *sonō* 'hangzik, cseng, szól, angol *saw* 'szólásmondás, közmondás', *sing, sang, sung* 'énekel, dalol, (megénekel) versben, cseng (fül), fütyül, zúg (szél)', német *die sage* 'szóbeszéd, mendemonda, monda, rege' stb. szavakkal.

Alaktani oldalról megközelítve a magyar *szó-* és a *szav-* tőváltozat összetartozik, a *szav-* szerkezeti felépítése *sza-*: abszolút szótő + *-v:* képző. A *szó* formában a hosszú magánhangzó őrzi a nyomát a képző kezdő mássalhangzójának. Világos, hogy a *-0* (magy. *szó*), *-v* (magy. *szav-,* ÓT. *sav*), *-l* (magy. *szol-,* oszm. *čal-)* etimologikus hang. A *-t* eredetű *-δ* fejleménye az *-l,* a *-w* (vö.: ang. *saw*[32]), a *-w* tovább változott: *-w* > 1. *-v* 2. *-b* (ÓT, szab), 3. *-m* (csuvas *sămax*), 4. *-V* (magy. *szóu*) > *-0.*

3.359. Kāšγ. ***kišlat-*** 'telelni' ~ magy. ***hó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kišla-:* relatív szótő *(< kiš-:* relatív szótő *'tél'* + *-la:* igeképző) + *-t:*

[32] Az angolokhoz kétféleképpen is eljuthatott a szkíta nyelvi kultúra: 1. a görög-latin vonalon, 2. É-Ny Szibéria irányából, szarmatákat telepítettek a Brit szigetekre.

1. igeképző ld. magy. *tesz* 'csinál' 2.főnévi igenév képző.

Alakváltozata a csuv. ***xĕl*** ’tél’. Vö.: ujg., üzb. *kyš,* kirg., oszm., tat., bask., ojr., tuv., gag., kumük *kyš,* azerb., türkm. *gyš,* kazah, k.kalp., nog. *kys,* hak. *sys* ’tél’. Vö.: mong. *xoldox* ’megfagyni’, *xoldüü*[33] ’fagyott, hideg’. (JEGOROV 1964) < csuv. *xĕ-:* abszolút szótő + *-l:* képző 'valamivel ellátott, valami mellett lévő', ujg., üzb. *ky-* + *-š,* kirg., oszm., tat., bask., ojr., tuv., gag., kumük *ky-* + *-š,* azerb., türkm. *gy-* + *-š,* kazah, k.kalp., nog. *ky-* + *-s,* mong. *xol-:* relatív szótő + *-dox:* képző, *xol-* + *-düü.*

Rokonuk az első relatív szótő, vö.: mong. ***k'öltö-*** *(k'öl-:* relatív szótő + *-tö:* képző*)* 'megfagy', amely összetartozik az ang. *cold (col* + *-d),* ném. *kalt (kal* + *-t)* 'hideg' szóval. Amennyiben a magy. *hideg* szókezdője *k-* eredetű, szintén rokon (*hi-*: abszolút szótő + *-deg*: képző). A szócsaládba tartozik az or. *xolod* (*xolo-* + *-d*) 'hideg' szó is.

Az abszolút szótő összetartozik a magy. *hó* szóval. A 'tél' szavak eredeti jelentése 'hóval ellátott, hóhoz tartozó'. A *k-* kezdetű szavak az ősz családjába is tartoznak, amelyek arról tanúskodnak, hogy ez esetben csak a hó és a hideg, valamint az olvadás időszakát különböztették meg.

A magy. ***hó*** ‘jégkristályokból keletkezett pelyhekben lehulló vagy lehullott csapadék’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: votj. *kim* ‘dér’, *kim* ‘vékony, friss hó’, szam. jur. *xaβ* ‘puha havon képződő vékony, kemény hóréteg’, kam. *kamo* ‘hókéreg’. (TESz)

A magyar szó uráli eredete nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak. Lényeges, hogy a szótő a toldalékolt alakokban másképp mutatkozik, pl. *havas, havat:* < *hava-*: relatív szótő (< *ha-*: abszolút szótő + *-va*: képző) + *-s*: képző, *-t:* tárgy ragja; votj. *ki-*: abszolút szótő + *-m:* képző, szam. jur. *xa-* + *-β,* kam. *ka-* + *-mo.*

A képző kezdő mássalhangzója eredeti *-t-* fejleménye: *-t-* > *-δ-* > *-w-/-β-* > 1. *-v-,* 2. *-m-,* 3. *-V-* > *-0-.* Tovább menve 4. *-l-* van ld. csuv. ***xĕl*** ’tél’ stb., 5. *-r-* a törökségben, vö.:

csuv. ***jur*** 'hó', ÓT., MK. *kar,* ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., oszm., tat., bask., ojr. *kar,* üzb. *kor,* azerb., türkm. *gar,* tuv., hak. *xar,* jak. *xaar* 'hó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ju-*: abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT., MK. *ka-* + *-r,* ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., oszm., tat., bask., ojr. *ka-* + *-r,* üzb. *ko-* + *-r,* azerb., türkm. *ga-* + *-r,* tuv., hak. *xa-* + *-r,* jak. *xaa-* + *-r.*

Azokban az esetekben, amikor az eredeti *-t-* megtartva a zöngétlenségét alakult ttovább, keletkezet a*z -š* (ld. Kāšγ. *kiš-* stb.), *-s* (ld. kazah, k.kalp., nog. *kys,* stb.).

A hak. *sys* ’tél’ szókezdő mássalhangzója nem a *k*-val, hanem a *t*-vel tartozik össze.

3.360. Kāšγ. ***buz*** 'jég' ~ magy. ***zúzmara***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-:* abszolút szótő + *-z:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***păr*** 'jég', MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *buz,* tat., bask. *boz,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak., k.kalp. *muz,* alt. *pus, mus*, hak. *pus,* s. ujg. *pyz,* mong. *mös*(*ön*) 'jég, boroo(n) 'eső'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *bu-* + *-z,* tat., bask. *bo-* + *-z,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak., k.kalp. *mu-* + *-z,* alt. *pu-* + *-s, mu-* + *-s,* hak. *pu-* + *-s,* s. ujg. *py-* + *-z,* mong. *mö-* + *-s*(*ön*).

[33] Összetartozik vele az ang. *cold* ’hideg’, a ném. *kalt* ’hideg’ szó.

Idetartozik az első relatív szótő, vö.: magy. ***maráz*** ’dér, hideg, fagy’. Szláv, közelebbről déli vagy szlovák eredetű. Vö.: szb.-hv. szln, *mràz* ’dér, hideg’, szlk. *mráz* ’fagy, dér’. (TESz) < magy. *marά-:* relatív szótő *(< ma-:* abszolút szótő + *rά-:* képző) + *-z:* képző. A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Az első relatív szótővel (magy. *marά-*) összetartozik a következő szó utótagja, vö.: magy. ***zúzmara*** *(< zúz + mara).* Az előtag a magy. *zúz* 'tör ige névszói alakja lehet, amely törmelék jégre utal s a *zúzmara* valójában apró jégdarabok, jégkristályokból áll.

A Kāšγ. ***buz*** 'jég' igei párja a magy. ***fázik*** 'kellemetlen hideget érez'. Ősi örökség az ugor esetleg az uráli korból, vö.: vog. *put* 'jégkéreg', osztj. *pòt* 'magas hóból és vízből összeállt jégréteg', pàttà 'fagy, megfagy'. (TESz) < magy. *fά-*: abszolút szótő + *-zik*: képző, vog. *pu-* + *-t,* osztj. *pò-* + *-t, pà-* + *-ttà.*

Ld. még magy. ***fagy*** 'cseppfolyós test, nedvességet tartalmazó anyag a hideg hatására megszilárdul, megfagyva valamihez tapad, fázik'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pāl'i·* 'megfagy', osztj. *poi* 'vastag jégkéreg', mdM. *laămś* 'ég, megfagy, fázik', fi. *palaa* 'ég, lángol', *palella* 'fázik, fagy', lp. *boullet* 'ég', *buolâš* 'fagy' (fn.). (TESz) < magy. *fa-*: abszolút szótő + *-gy.*: képző, vog. *pā-* + *-l'i·*, osztj. *po-* + *-i,* fi. *pa-* + *-laa, pa-* + *-lella,* lp. *bou-* + *-llet, buo-* + *-lâš.*

A ‘hideg’ és a ‘víz’ jelentésű szavak összetartoznak, hiszen a hideg a víz egyik jellemző tulajdonsága.

3.361. Kāšγ. ***kar*** 'hó' ~ magy. ***hó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ka-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Rokona a csuv. ***jur*** 'hó', ÓT., MK. *kar,* ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., oszm., tat., bask., ojr. *kar,* üzb. *kor,* azerb., türkm. *gar,* tuv., hak. *xar,* jak. *xaar* 'hó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ju-:* abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT., MK. *ka-* + *-r,* ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., oszm., tat., bask., ojr. *ka-* + *-r,* üzb. *ko-* + *-r,* azerb., türkm. *ga-* + *-r,* tuv., hak. *xa-* + *-r,* jak. *xaa-* + *-r.*

Lényeges, hogy ez esetben a csuv. *j-* eredeti *k-* fejleménye: *k-* > 1. *γ-* > *j-* 2. *X-*[34] > *j-*.

A fenti szavakkal összetartozik a csuv. ***xěl*** ’tél’. Vö.: ujg., üzb. *kyš,* kirg., oszm., tat., bask., ojr., tuv., gag., kumük *kyš,* azerb., türkm. *gyš,* kazah, k.kalp., nog. *kys,* hak. *sys* ’tél’. Vö.: mong. *xoldox* ’megfagyni’, *xoldüü*[35] ’fagyott, hideg’. (JEGOROV 1964) < csuv. *xě-:* abszolút szótő + *-l:* képző 'valamivel ellátott, valami mellett lévő', ujg., üzb. *ky-* + *-š,* kirg., oszm., tat., bask., ojr., tuv., gag., kumük *ky-* + *-š,* azerb., türkm. *gy-* + *-š,* kazah, k.kalp., nog. *ky-* + *-s,* mong. *xol-:* relatív szótő + *-dox:* képző, *xol-* + *-düü.*

A hak. *sys* ’tél’ etimológiailag nem tartozik ide, mert a szókezdő mássalhangzója eredeti t- fejleménye. Rokonuk az első relatív szótő, vö.: or. ***xolod*** 'hideg' (< *xolo-:* relatív szótő + *-d*: képző); ang. ***cold*** 'hideg' (< *col-*: relatív szótő + *-d*: képző), ném. ***kalt*** 'ua.' (< *kal-*: relatív szótő + *-t*: képző)

Idetartozik a magy. ***hó*** ‘jégkristályokból keletkezett pelyhekben lehulló vagy lehullott csapadék’.

[34] Félzöngés spiráns.
[35] Összetartozik vele az ang. *cold* ’hideg’, a ném. *kalt* ’hideg’ szó.

Ősi örökség az uráli korból, vö.: votj. *kim* ‘dér’, *kim* ‘vékony, friss hó’, szam. jur. *xaβ* ‘puha havon képződő vékony, kemény hóréteg’, kam. *kamo* ‘hókéreg’. (TESz) < magy. *hó,* votj. *ki-*: abszolút szótő + *-m:* képző, *ki-* + *-m,* szam. jur. *xa-* + *-β,* kam. *ka-* + *-mo.*

A magyar szó uráli eredete nem igazolt. Lényeges, hogy a magy. *hó* alakváltozata a *hava-* a toldalékolt formák alapján, vö.: magy. havat (< *hava-*: relatív szótő + *-t*: tárgy ragja), havas (< *hava-*: relatív szótő + *-s:* melléknév képző) stb.

Hangtanilag az első relatív szótő második mássalhangzója magy. *-0, -v-*; csuv., ÓT., MK., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., oszm., tat., bask., ojr., üzb., azerb., türkm., tuv., hak., jak. *-r*; csuv., mong., or., ang., ném. *-l*; ujg., üzb., kirg., oszm., tat., bask., ojr., tuv., gag., kumük , azerb., türkm. *-š*; kazah, k.kalp., nog., hak. *-s*; votj., kam. *-m*; szam. jur. *-β/-w.*

Valamennyi eredeti *-t* fejleménye: *-t* > 1. *-δ* > 1.1. *-l,* 1.2. *-r,* 1.3. *-β/-w* > 1.3.1. *-v,* 1.3.2. *-m*, 1.3.3. -V > 0, 2. *-t'* > *-cs/-č* > *-š,* 3. *-th* > 3.1. *-s*.

Ld. még **3.359.** Kāšγ. ***kišlat-*** 'telelni' ~ magy. ***hó***.

3.362. Kāšγ. ***kaklat-*** 'szeletekre vágni' ~ magy. ***kákó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kakla-*: relatív szótő + *(< **kak-**:* abszolút szótő + *-la-:* igeképző + *-t:* 1. igeképző 2. főnévi igenév képző.

Miután hegyes, éles tárggyal vágunk, ráadásul a szelet is gyakran lehet cikkely alakú, ezért kétszeresen is jogos a *kak-* forma mint abszolút szótő használata a 'szeletekre vágni' jelentésben. A Kāšγ. *kak-* abszolút szótő rokon egyfelől a csuv. *kăk, kuk* 'gyökér szóval, másfelől a magy. *kákó, kankó* szóval.

Rokona a csuv. ***kăk*** 'gyökér, alap, törzs', MK., tefs. XII-XIII. sz., azerb., türkm., oszm., tuv. *kök* , AFT. *gög* 'gyökér', csag. *kök* 'gyökér, alap, kezdet'. (JEGOROV 1964)

A magy. ***kákó*** ’kampó’ nincs meg a TESz-ben. A magy. ***kankó*** is idetartozik, amely a TESz szerint ’horog, kampósbot, horog alakú vágóeszköz, szecskavágó, mankó’. Származékszó. Alapszava annak a szócsaládnak eredetileg feltehetően ’görbe, hajlott, görbül, hajlik’ jelentésű alapszavával azonos, amelybe legközvetlenebbül a *kankalék* és *kankalin* is beletartozik. (TESz)

A kampósbot valójában egy ágasfa, ahol az ág csúcsában forráshely van, ott volt a szem, amely kihajtott és így keletkezett az ág. Ezért természetes, hogy idetartozik a csuvas *kăk, kuk* 'gyökér' és a magyar *kákó, kankó* egymásnak alakváltozatai lehetnek, hiszen mindegyik az elágazást, a kiindulási pontot jelöli. Máris jelentkezett a szó belseji *–k-* előtt egy nazális, amelyiknek *–t-* volt a végső eredete. Úgy tűnik, hogy a magy. *kákó (< ká-* + *-kó)* szónak a második eleme *k-* kezdetű, a *kankó* (< *ka-* + *-nkó*) szónak pedig *n-*, és a *kunkor* (< *kunko-* + *-r*) szó *kunko-* tövével mutat szerkezeti összefüggést. A *kankó* szónak van *gamó* (< *ga-* + *-mó*) változata is, ahol a képző a *kumma* szavunk *–ma* képzőjével tartozik össze. A *kumma kum-* töve **kun-* lehetett s az *–m* hasonulás eredménye. Eszerint a *kun-* szótő a *kákó ká-,* a *kankó ka-,* a *gamó ga-* tövével függ össze. A magy. *kunkor* rokona a csuv. *kăkar (< kăka-:* abszolút szótő + *-r*: képző) ’mell’ szónak, amelyet az orosz is őriz a *grud’* (< *gru-:* relatív szótő *(< g-*: abszolút szótő + *-ru:* képző) + *-d’:* képző) ’mell' szóban s az or. *kora* (< *ko-*: abszolút szótő + -ra) ’gyökér’ is idetartozik.

3.363. Kāšγ. ***kutlat-*** 'összegyűjtetni' ~ magy. ***köt, kúp***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kutla-:* relatív szótő *(*< *kut-:* szótő + *-la: képző)* + *-t:* képző.

Eleink gondolkodása szerint amikor összegyűjtünk valamit, akkor egybe, csomóba rakunk, összekötünk, ilyenkor kupac keletkezik. Ezért természetes, hogy idetartozik a magy. *köt, kúp, kupac* szó. Ugyanakkor kész is van, amit összegyűjtöttünk. Ezért az is természetes, hogy a '*kész'* szavak is idetartoznak. Vö.: csuv. ***xatĕr*** 'kész', ujg. *hazir*, azerb., oszm. *hazyr,* k.kalp. *xazir,* kirg. *azyr,* kazak *ezir,* nog. *azir,* tat. *xezer,* kum. *gazir* 'kész, most'. vö. perzsa *hazer* 'kész, stb.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xatĕ-*: relatív szótő + *-r:* képző, ujg. *hazi-* + *-r,* azerb., oszm. *hazy-* + *-r,* k.kalp. *xazi-* + *-r,* kirg. *azy-* + *-r,* kazak *ezi-* + *-r,* nog. *azi-* + *-r*, tat. *xeze-* + *-r,* kum. *gazi-* + *-r,* perzsa *haze-* + *-r* .

Tovább képzett alak a csuv. ***xatĕrle*** 'elkészíteni', ***xatĕrlen*** 'elkészülni', ujg. *hazirli,* üzb. *xozirla,* azerb., oszm. *hazyrla,* türkm. *xezirle,* k.kalp. *xazirle,* kazak *ezirle,* nog. *azirle,* tat. *xezerle,* kum. g'azirle 'készíteni, elkészíteni', ujg. *hazirlan*, üzb. *xozirlan,* azerb., oszm. *hazyrlan,* türkm. *xezirlen,* tat. *xezerlen,* k.kalp. *xazirlen,* kazak *ezirlen*, nog. *azirlen,* kum. *g'azirlen* 'készülni, felkészülni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xatĕr-*: relatív szótő + *-le:* igeképző, *xatĕr-* + *-len: összetett igeképző (*< *-le-*: igeképző + *-n:* visszaható igeképző) ujg. *hazir-* + *-li,* üzb. *xozir-* + *-la,* azerb., oszm. *hazyr-* + *-la,* türkm. *xezir-* + *-le,* k.kalp. *xazir-* + *-le,* kazak *ezir-* + *-le,* nog. *azir-* + *-le,* tat. *xezer-* + *-le,* kum. *g'azir-* + *-le,* ujg. *hazir-* + *-lan*, üzb. *xozir-* + *-lan,* azerb., oszm. *hazyr-* + *-lan,* türkm. *xezir-* + *-len,* tat. *xezer-* + *-len,* k.kalp. *xazir-* + *-len,* kazak *ezir-* + *-len*, nog. *azir-* + *-len,* kum. *g'azir-* + *-len.*

Idetartozik az or. ***gotovyj*** < *gotov-:* relatív szótő + *-yj.* A szó az oroszban átvétel.

A magy. *kúp* szóval tartozik össze a második elem, vö.: or. ***sovokupnost'*** 'összesség' (< *sovo* ld. or.. *so '*össze' + ***kup*** + *-no* + *-st'*

3.364. Kāšγ. ***kiglat-*** 'megtrágyázni a földet, székelni' ~ magy. ***kakál***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kigla-:* relatív szótő *(*< Kāšγ. *kig-:* abszolút szótő + *-la:* képző*)* + *-t:* ige képző.

A szó családjába tartozhat[36] a csuv. ***xuxă,*** dial. *xuxa, xălxa* 'szemét, hulladék', hak. *xoox* 'szemét, hulladék', jak. *kirxox* 'sár, szemét, hulladék', jak. *xax* 'kéreg, hulladék', vö.: mong. *kalga* 'hulladék', burj.mong. *xox* 'törmelék, hulladék, szemét'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *kigla-* első relatív szótővel összetartozik a magy. ***kakál,*** *kaka* 'sár, bélsár'. A szócsalád alapja a *kakál* latin eredetű, vö.: lat. *cacare* 'kakál' or. *kakat'* 'kakálni', stb. A *kaka* elvonás eredménye. (TESz)

A Kāšγ. *kig-:* abszolút szótő és a magy. ***kaka*** kötődnek egymáshoz. A TESz szócikk írója tévedett, mert a magy. *kaka* nem elvonás eredménye, hanem a ***kakál*** denominális verbum képzővel, pontosan visszaható képzővel ellátott forma, amelynek korábbi alakja **kakálik* (< *kaká-*: abszolút szótő + *-lik*: ige képző) lehetett.

3.365. Kāšγ. ***kisruš-*** 'megrövidíteni' ~ magy. ***kasza, kés***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kisru-:* relatív szótő (< *kis-:* relatív szótő + *-ru:* képző) + *-š:* képző.

A Kāšγ. *kis-* első relatív szótővel összetartozik a csuv. ***kas*** 'vágni', MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *kes,* azerb., ujg. *kes,* bask., tat., hak. *kis*, kum. *ges* 'vágni',

[36] A kérdés további vizsgálatokat igényel.

kazak, tuv. *kestir* 'kasztrálni', jak. *kys* 'gyalulni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-s:* képző, MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *ke-* + *-s,* azerb., ujg. *ke-* + *-s,* bask., tat., hak. *ki-* + *-s*, kum. *ge-* + *-s* 'vágni', kazak, tuv. *kes-*: relatív szótő + *-tir*: képző, jak. *ky-* + *-s*.

Névszói párhuzama a csuv. ***kasăk*** 'vágat, darab', azerb. *käsik* 'vágat, darab', Zamahš., kirg., kazak *kesek* 'darab', kirg. *kezek* 'idő, pillanat', ujg. *kesek*, nog. *kesek*, kum. *gesek* 'darab', vágat', bask. *kisek,* tat. *kisek* 'darab, vágat', hak. *kizek* 'rész, vágat, darab', oszm. *kisek* 'lapáttal feltört földdarab', mong. *keseg, xesek* 'rész, darab, vágat'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-săk:* képző, azerb. *kä-* + *-sik,* Zamahš., kirg., kazak *ke-* + *-sek,* kirg. *ke-* + *-zek,* ujg. *ke-* + *-sek*, nog. *ke-* + *-sek,* kum. *ge-* + *-sek*, bask. *ki-* + *-sek*, tat. *ki-* + *-sek,* hak. *ki-* + *-zek,* oszm. *ki-* + *-se*k, mong. *ke-* + *-seg, xe-* + *-sek*.

Rokonuk a magy. ***kasza*** ’szálas termények levágására használatos hosszú nyelű kézi szerszám, a kaszához bizonyos mértékben hasonló tárgy, eszköz, elbuktató lábmozdulat, gáncs’. Szláv eredetű, vö.: blg. *kosá* ’kasza’. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-sza:* képző, blg. *ko-* + *-sá*.
A magyar szó szláv eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

Tovább képzett alak a magy. ***kaszabol*** ’levág, mészárol, felkoncol’. A szócsalád alapja a *kaszab* főnév oszmán-török eredetű, vö.: oszm. *kaszap, kaszab* ’mészáros’. (TESz) < magy. *kaszabo- (< ka-* + *-szabo-)* + *-l.*

Rokonuk a magy. ***kés,*** amely a TESz szerint 'vágásra, szúrásra használt nyeles eszköz'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *käsi,* osztj. *kotšex,* cser. *keze* 'kés'. (TESz) < magy. *ké-:* abszolút szótő + *-s:* képző, vog. *kä-* + *-si,* osztj. *ko-* + *-tšex,* cser. *ke-* + *-ze.*
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

A magy. *kasza* alakváltozata az or. ***kosa*** 'kasza'. Közszláv szó, vö.: lat. *castrāre* 'levágni', óind. *çâsati* 'vág', *çastrám* 'kés'. (SIS) < or. *ko-*: abszolút szótő + *-sa:* képző, lat. *cas-:* relatív szótő + *trāre:* összetett képző, óind. *çâsa-*: relatív szótő + *-ti*: képző, *ças-*: relatív szótő + *-trám*: képző.

Idetartozik és az oroszban átvétel az or. ***kusok*** 'darab' (< *ku-*: abszolút szótő + *-sok*: képző).

Rokon a csuv. ***kat*** 'vágni', Zamahš., kirg. *ket,* bask., tat. *kit* 'levágni a szélt', türkm. *gedil* 'levágódni' (csuv. *katăl*). (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-t:* képző, Zamahš., kirg. *ke-* + *-t,* bask., tat. *ki-* + *-t,* türkm. *gedi-:* relatív szótő + *-l:* visszaható képző, csuv. *kată-:* relatív szótő + *-l:* visszaható képző.

Névszói alakváltozat a csuv. ***katăk*** *'*darab, levágott szél'. tefs. XII-XIII. sz. *kädük* 'csorbaszélű', kirg. *ketik* 'csorbaszél, letörött szélű', kazak *ketik* 'csorbaszélű', bask., tat. *kitek* 'letörött darab, letört szél', Zamahš. *ketük,* türkm. *gedik* 'letörött, csorbaszélű'. < *kat* 'vágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-tăk*: képző, tefs. XII-XIII. sz. *kä-* + *-dük,* kirg. *ke-* + *-tik,* kazak *ke-* + *-tik,* bask., tat. *ki-* + *-tek,* Zamahš. *ke-* + *-tük,* türkm. *ge-* + *-dik.*

A szó családjába tartozik az ang. ***cut*** 'vág' (< *cu-*: abszolút szótő + *-t:* képző).

Alakváltozatuk az or. ***kolot'*** 'vágni, darabolni, ütni[37]' (< *kolo-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) *kolo-* töve.

[37] Összetartozik vele a magy. ***kalapálni***.

A földrajzi névi kutatásaink vezettek rá arra, hogy a *-t-* eredetű *-δ-* (interdentális zöngés spiráns) fejleménye lehet az *-r-* is, amely megvan a magyarban és a magyarral közös gyökerű nyelvekben. Így tartozik ide a magy. *horhó*. vö.:

magy. ***horh, horho*** ’vízmosta árok, mélyút, horhos’. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz) < *ho-:* abszolút szótő + *-rh:* képző, *ho-* + *-rho.*

A TESz szerint a magy. ***horhol,*** ld. ***horzsol, korzsol*** ’kapar’. A szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: zürj. *kuravni* ’összegereblyél, kikapar’, *kuran* ’gereblye’, votj. *kurjal* ’lekapar, levakar’, finn *karvia* ’vakar, kapar, karcol, gereblyél, horzsol, reszel, csiszol’. (TESz) < *horho-*: relatív szótő *(*< *ho-*: abszolút szótő + *-rho-*: képző) + *-l: ige* képző, zürj. *kurav-*: relatív szótő + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *kurja-*: relatív szótő + *-l:* ige képző, finn *ka-*: abszolút szótő + *-rvia:* képző.

A szócsaládba tartozik a magy. ***hornyol*** ’(mélyedést) vés, rovátkol’, horony ’bevágás, rovás, rovátka’. Bizonytalan eredetű szócsalád. Vö.: cser. *korno* ’barázda, út, csík’, finn *kuurna, kurna* ’sörfőzésnél használt csatorna alakú szűrő, csatorna’, észt *kurn* ’szűrő’. (TESz) < magy. *hornyo-*: relatív szótő (< *hor-:* relatív szótő + *-nyo-:* képző-) + *-l:* ige képző.

A magyar szavaknak az alapja az ív alakú karom, amellyel kaparni lehet s a kaparás helyén gödör, árok keletkezik úgy, mint a víz horoló tevékenysége nyomán. A kaparás egyfajta vágás. Elsőként a víz tette, majd bármilyen éles dolog, szerszám képes volt a horolásra. Idetartozik a földrajzi nevek közül pl.:

Hór-patak ’Répáshutától nyugatra eredő patak’. Vö.: magy. *horh* ’vízmosta árok, mélyút, horhos’. (KISS 1980) < *Hór-*: relatív szótő (< *Hó-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *patak.*

Hortifenék ld. ***Hortobágy*** ’folyó Hortobágy északi részén’. Valószínűleg elhomályosult összetétel. A *bágy* ’széles felszíni mélyedés, morotva’. Az erdélyi *Hortobágy* ’a Szeben bal oldali mellékfolyója’. (KISS 1980) < *Horti-*: relatív szótő *(*< *Hor-*: relatív szótő + *-ti-:* képző) + *fenék, Horto-*: relatív szótő *(*< *Hor-*: relatív szótő + *-to-*: képző) + *bágy.*
Nagyhort ld. *Hortobágy.*

A fenti szókezdő *h- eredeti k-* fejleménye, idetartozik a magy. *karcol* stb. is. Amit levágnak, az rövid lesz, így tartozik ide a magy. ***kurta (***< *kur-*: relatív szótő + *-ta:* képző)*'*rövid, nem egész évben nyitva tartó (kocsma)'. A TESz szerint latin eredetű, amely nem igazolt. A szálak őseinkhez és rokonaihoz vezetnek. A latinba is tőlük került a szó.

Eredetileg nómen verbum volt s a mai napig külön megőrződött a névszói és külön az igei jelentés. Szerkezetileg az első relatív szótövek (Kāšγ. *kis-;* magy. *kasza, kés,* vog. *käsi,* osztj. *kotšex,* cser. *keze;* csuv. *kas-,* MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *kes-,* azerb., ujg. *kes-,* bask., tat., hak. *kis-*, kum. *ges-,* kazak, tuv. *kes-,* jak. *kys-;* csuv. *kasăk,* azerb. *käsik,* Zamahš., kirg., kazak *kesek,* kirg. *kezek,* ujg. *kesek*, nog. *kesek*, kum. *gesek,* bask. *kisek,* tat. *kisek,* hak. *kizek,* oszm. *kisek,* mong. *keseg, xesek; blg. kosá,* or. *kosa***,** lat. *cas-,* óind. *çâsa-*, *çâs-,* or. *kusok;* csuv. *katăk,* tefs. XII-XIII. sz. *kädük,* kirg. *ketik,* kazak *ketik,* bask., tat. *kitek,* Zamahš. *ketük,* türkm. *gedik;* ang. *cut,* magy. *horhó, hor, kar-, kor-, kur-* stb.

Hangtani oldalról nézve az eredeti szókezdő mássalhangzó *k-*, amely az adatok nagy részében megmaradt, egyes esetekben azonban zöngésedett: *k-* > *g-* (kum. *ges,* türkm. *gedi-, gedik*), olykor részhangúsodott *k-* > *x- (*mong. *xesek, magy. horhó).*

A második mássalhangzó az abszolút szótőhöz járuló képző kezdő mássalhangzója, amely eredeti *-t-* volt. Ez az adatok egy részében megmaradt (csuv. *-t:* képző, Zamahš., kirg. *-t,* bask., tat. *-t,* csuv. *-tă-,* csuv. *-tăk,* kirg. *ke-* + *-tik,* kazak *ke-* + *-tik,* bask., tat. *ki-* + *-tek,* Zamahš. *ke-* + *-tük,* ang. *-t;* a másik részében különböző irányban változott, pl. zöngésedett: *-t-* > *-d-* (türkm. *-di-, -dik,* tefs. XII-XIII. sz. *-dük;* a harmadik részében réshangúsodott: *-t-* > *-th-* > *-s-*/-sz- (Kāšγ. *-s-,* magy. *-sz-,* csuv. *-s,* MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *-s,* azerb., ujg. *-s,* bask., tat., hak. *-s*, kum. *-s,* kazak, tuv. *-s-*, *-s;* a negyedik részében zöngésedett és réshangúsodott *-t-* > **-δ-* > *-z-* (kum. *-ze*); az ötödik részében a **-δ-* > *-l-* változás történt (or. *-lo-);* a hatodik esetben **-δ-* > *-r-* (vö.: magy. *horhó, hor-, kur-*)*;* a hetedik esetben a *-t-* palatalizálódott majd affrikálódott: *-t-* > *-t'-* > *-č-* (vö.: osztj. *-tš-);* a nyolcadik esetben még tovább változva réshangúsodás történt: *-č-* > *-š-/-s-* (magy. *kés*).

Lényeges, hogy a képző teljesebb formában -tVk, -dVk, -sVk, -zVk, -tšVk, -lVk, -rVk illetőleg ezeknek a rövidebb alakjaiban (vö.: CV) maradt meg, ahol a végső zárhang *-k* réshangon keresztül elenyészett. Az előtte álló magánhangzó is gyakran eltűnt, így a képzőnek csak a kezdő mássalhangzója maradt meg *-t-, -s-, -š-, -l-, -r-* formában.

3.366. Kāšγ. ***bulitlar*** 'felhők' ~ magy. ***folt***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bulit-:* relatív szótő 'felhő' + *-lar:* többes szám jele *(< -la:* ′valamivel ellátott' képző + *-r:* többes szám jele)

A Kāšγ. *bulit-* relatív szótő összetartozik a magy. *folt* szóval, amelynek nyj. alakja *főt.* A TESz szerint a magy. ***folt*** ’foltozásra használt darab, nagyobb egésznek része, darabja, embercsapat, ételdarab, falat, tárgyak csoportja, köteg, nagyobb felületen eltérő színű rész, bepiszkolt felületrész, falka’. Származékszó a *fal* igéből alakult deverbalis nomenképzővel. (TESz) < *fo-:* abszolút szótő + *-lt*: képző, ny. *fó-*: abszolút szótő + *-t*: képző.

Minthogy a *folt* másképpen pecsét, a magy. *folt* szóval hangtanilag és jelentéstanilag szoros összefüggésben van a *bélyeg* (*bé-* + *-lyeg*) és a *billog* (*bil-* + *-log*).

A Kāšγ. *bulit-* és a magy. *folt* összetartozását illetőleg az azonos szerkezeti felépítésüket a mongol adatok segítségével lehet eldönteni. Az ojr. ***ü'len, üül*** 'felhő', K-mong. ***egülen, ü'len*** 'ua.' szavak rokona az or. *oblako* 'felhő' szó és összetartozik vele a magy. *felhő, felleg* szó is, a jelentése pedig eredetileg 'folt' lehetett.

A szó a csuvasban ***pĕlĕt*** 'ég, felhő', vö.: Zamahš. *bulut* 'felhő', azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., tuv. *bulut,* k.kalp., nog. *bulyt*, bask. *bolot,* tat. *bolyt*, jak. *bylyt,* alt., hak. *pulut* 'felhő', Óujg. *bulyt* 'felhő'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pĕlĕ-*: relatív szótő + *-t*: képző, Zamahš. *bulu-* + *-t,* azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., tuv. *bulu-* + *-t,* k.kalp., nog. *buly-* + *-t*, bask. *bolo-* + *-t,* tat. *boly-* + *-t*, jak. *byly-* + *-t,* alt., hak. *pulu-* + *-t,* Óujg. *buly-* + *-t.*

Ami a szavak szerkezeti felépítését illeti, két lehetőség kínálkozik. Vagy **bVlVnk-* + *-t,* vagy pedig **bVlVnk* < **bVlVtk* a szerkezetük. Az első szerint a magyar szó szerkezeti felépítése: *fel-* + *-hő, fel-* + *-leg*. Az első elem relatív szótő, ez azt jelenti, hogy már képzett alak. A második elem 'valamivel ellátott, valamihez tartozó' jelentésű képző. Az orosz *oblako* (*ob-* + *-lako*) második eleme a képző közel áll a magyarhoz, az oroszban átvétel.

A mongol szavak szerkezeti felépítése: *ü'-*: abszolút szótő + *-len:* képző*, üü-* + *-l, egü-* + *-len,* ahol a második elem, mint képző a magyarhoz és az oroszhoz viszonyítva vagy csak a kezdő mássalhangzóját (*-l*) hagyta meg a képzőnek vagy a teljesebb változat szerepel az írott *-len*

formában, amely kiegészíti a magyar és az orosz alakot. A korábbi teljesebb változat ugyanis *lVnk, *lVnkV lehetett. Az egyikben denazalizáció történt, a másikban pedig a nazális maradt (*-n*) meg a zárhanggal (*-k, -g*) szemben. A török adatok pedig azért fontosak, mert tartalmazzák az eredeti *-t*-t, amelynek pl. a nazális *-n* a fejleménye. Szerkezeti felépítésük a második lehetőség szerint: *pĕ- + -lĕt, bu- + -lut, bu- + -lyt*, *bo- + -lot, bo- + -lyt*, *pu- + -lut by- + -lyt, bu- + -lyt*. Ez azt is jelenti, hogy a *lVnk, *lVnkV még korábbi alakja *lVtk, *lVtkV lehetett, amelyből a törökségben -lVt maradt meg. Ennek közeli alakváltozata a magy. *folt* (*fo- + -lt)* szó második eleme az *-lt* mint képző. A szavak töve (mong. *ü'-, üü-, egü-,* tör. *pĕ-, bu-, bo-, pu-, by-,* or. *ob-,* magy. *fel-),* jelentésükben pedig a forráshoz, a maghoz, a vízhez kötődnek. A kérdés további vizsgálatot igényel.

Eleink úgy gondolkodtak, hogy ami foltos, az tarka. Ezért további szavak tartoznak ide, pl.:

mong. ***alák, alik*** 'tarka' másképpen 'foltos'. Rokona a magy. *almás deres ló* kifejezésből az *almás almá-* része. Alakváltozatuk a magy. ***tarka*** szó. Szerkezeti felépítésük ugyanaz, abszolút szótő + képző: mong. *a- + -lák, a- + -lik* magy. *a- + -lmá-, ta- + -rka.* Hangtanilag úgy tartoznak össze, hogy az *a-* szókezdő magánhangzó előtt valamikor mássalhangzó volt, ezt igazolja a magy. *folt* és a *tarka.* A szókezdő mássalhangzó *t-* eredeti volt, amelynek fejleménye az *f- (t- > th- > φ- > f-)* és a hanghiány (*t- > δ- > w- > V- > 0-)*. A képzők kezdő mássalhangzója az *-l* és az *-r* előzménye ugyanaz (< *-δ* < *-t)*. A képzők alakváltozatai (*-lák, -lik, -lmá-, -rka)* egy teljesebb forma *(-lVnkV, lVtkV)* fejleményei.

Alakváltozatuk a csuv**.** ***ula*** 'tarka', ÓT., ujg., kirg., kazak, oszm., tuv., hak., alt., tat. *ala,* azerb. *ala-bula, alača,* üzb. *ola,* azerb., türkm. *ala* 'tarka, foltos', Zamahš. *ala karka*, tat. *ala karga,* csuv. *ula kurak* 'varjú', csuv. *ulatakka* 'harkály', mong. *alag* 'tarka, foltos, különböző színű' (JEGOROV 1964) < csuv. *u-*: abszolút szótő + *-la*: képző, ÓT., ujg., kirg., kazak, oszm., tuv., hak., alt., tat. *a- + -la,* azerb. *a- + -la, bu- + -la*, *ala-*: relatív szótő + *-ča:* képző 'valamivel ellátott', üzb. *o- + -la*, azerb., türkm. *a- + -la*, mong. *a- + -lag*.

Az adatok arra utalnak, hogy azok korábbi, teljesebb formák fejleményei: VlV < VlVk, VlVn < VlVnk. Az azerb. *ala-bula* ikerszó utótagja ugyanaz, mint az előtag, csak őrzi a szókezdő mássalhangzót *b-* (*t- > δ- > w- > b-*) formában.

Képzős változata van meg, vö.: csuv. ***ulača*** 'tarka, különböző színű szövet', oszm. *alača* 'különböző színű selyem anyag', türkm. *alača* 'színes anyag', kirg. *alača*, üzb. *olača '*csíkos papír anyag', tat. *alača* 'tarka, dúrva házi csíkos (len)vászon', kazak, k.kalp. *alaša* 'háziszőttes szőnyeg'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ula-*: relatív szótő + *-ča:* képző 'valamivel ellátott', oszm. *ala- + -ča,* türkm. *ala- + -ča,* kirg. *ala- + -ča*, üzb. *ola- + -ča,* tat. *ala- + -ča,* kazak, k.kalp. *ala- + -ša.*

Ezeknek a megfelelője a magy. ***almás deres*** 'foltos szürke' lószínnév első tagja az *almás*, amelynek az első relatív szótöve az a*lmá-*. A magy. *almá-* tartalmazza a nazálist *-m-* formájában, amely ismert *-n-* változatban az ojr. *ü'len,* K-mong. *egülen*, *ü'len* alakokban.

3.367. Kāšγ. ***bugrālar*** 'tevék' ~ magy. ***teve, bog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bugrā-:* relatív szótő (< *bug-:* abszolút szótő[38] *'*bog, csomó' + *-rā:* képző) + *-lar:* többes szám jele.

Minthogy a *teve* a púpjáról kapta az elnevezését, ezért idetartozik nemcsak a magy. *teve,* hanem a *bog* 'csomó' szó is. A TESz szerint a magy. ***teve,*** *tebe.* Ótörök eredetű, vö.: ujg. *täbä, täwä,* Kāšγ. *täwä,* CC. *tövä,* oszm. *deve,* tat. *döjä,* üzb. *tuja,*alt. *töö*, csuv. *tĕve*, mong. *temegen* 'teve', jak. *täbiän*

[38] Megjegyezzük, hogy bár abszolút szótőnek tűnik, egybeesik az első relatív szótővel.

'ua.', or. *t'uja* 'ua.', cser. *tüje*, votj. *düä* 'ua.', szb.-hv. *deva,* albán *deve* 'ua.', cseh, szlk. *t'eve.* (TESz)

Jegorovnál csuv. ***těve*** 'teve', MK., oszm. *deve,* azerb. *däve*, türkm. *düe,* gag. *devä*, bask, tat. *döja,* ujg. *töge,* üzb. *tuja,* kirg., ojr., sor *töö,* kazak, k.kalp., nog. *tüje,* karacs. *t'uje,* tuv. *teve,* hak. *tibe,* jak. *tebien* 'teve', mong. *temee*(*n*) 'teve'. (JEGOROV 1964)

Az állat nevének alapul szolgált a 'hegy, domb, bog' jelentésű szó, vö.: csuv. ***tu, tăv*** 'hegy, halom, kiemelkedés', ÓT., ujg., hak. *tag,* oszm., azerb. *dag,* türkm., tuv. *dag*, üzb. *tog,* kirg. *too* (dial. *tov*), nog., kum., karaim *tav,* ojr. *tuu,* kazak, k.kalp., karacs., tat., bask. *tau* 'hegy', k.kalp. *tavy* 'az ő hegye', mong. *tabagan, dabaa* 'hegy'. (JEGOROV 1964)

A teve a púpjáról kapta a nevét, amely ez esetben a 'hegy' jelentésű szóval tartozik össze.

Kāšγarinál ez esetben *b*- kezdetű a szó, amely az eredeti *t*- szókezdő fejleménye (*t*- > *δ*- > *w*- > *b*-) és megvan a magy. ***bog*** 'csomó' szóban, vö.: magy. '***bog*** ’íz, csomó, bütyök’. Hangfestő szó, vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: finn *punka* ’kövér ember’, észt *pung* ’valami kiemelkedő, valami gömbölyded, (csomó, bimbó, rügy, gomb)’, lp. *bug'ge* ’daganat, göröngy, púp’. (TESz) < *bo*- + -*g*.

Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

3.368. Kāšγ. ***ular*** 'ők' ~ magy. ***ő.***

Szerkezeti felépítése Kāšγ. *u-:* abszolút szótő + -*lar:* többes szám jele.

Az abszolút szótő itt is egybeesik az első relatív szótővel. Érdekessége, hogy más török nyelvekben a teljesebb forma is megtalálható, vö.: oszm. ***onlar*** (< *on*-: abszolút szótő 'ő' + -*lar*: többes szám jele) 'ők'

Az abszolút szótővel összetartozik számos török és nem török nyelvi adat, köztük a magyar is. Ilyen pl. az or. *on* 'ő', magy. *ő, ön*.

A magy. ***ő:*** E/3. személyes névmás a TESz szerint: Alakváltozatai: „… *hů, ek, iket, üket,…*’az az ismert, említett személy, ’(birtokos jelzőként) az, aki, ami az övé, hozzá tartozik, az az ismert, említett tárgy,…ön, maga’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *tū,* osztj. *lŏx, iŏx*. zürj. … *si, sije*, votj. … *so* ’az, ő’, mdE.M. *son*, finn *hän* ’ő’, észt *en*-, …lp. …*sōn* (*sū*-) … ’ő’…A finnugor alapalak **s*V lehetett. …A finn *hän h*-ja hangsúlytalan helyzetben *z*-n keresztül *s*-ből fejlődött. A permi névmások nemcsak személyes, hanem mutató névmási szerepben is használatosak. … valamennyi finnugor személyes névmás mutató névmásból származtatható,…” (TESz)

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A szó megvan további nyelvekben is, amelyekről nem szól a TESz szócikk írója, pl.:

csuv. ***văl,*** dial. *u* ’ő’,… függő esetben *u*(*n*)-: *unăn*, dial. *una* (irodalmi ăna)…ÓT., csag., alt.V., tuv., hak., sor, türkm., kazah, k.kalp., nog., jak. *ol* (függő esetben *on*-, sor, hakasz *an*-), azerb., oszm., kum. *o* (függő esetben *on*-), ujg., üzb. *u* (töve: *un*-), tat. *ul* (töve: *an*-), kirg. *al* ’ő’, ’az’. (JEGOROV 1964); mongol *ter*[39] ’az, azon, ama, ő’ (C.DAMDINSUREN – A:LUVSANDENDEV 1982)

Levitszkaja szerint a csuvas *văl* ’ő, az’ személyes-mutató névmás, mert személyes névmásként (E/3.) a törökségben ismert mutató névmási formák (*ol, o, ul, u*) használatosak, amelyeknek a

[39] A csuvas másképpen bolgár bélyegnek kinevezett rotacizmus elmélete ismét magyarázatra szorul, hiszen az *r* mint a *z* (köztörök) megfelelője nem kizárólag csuvas sajátság. A *z* és az *r* ugyanúgy, mint a lambdacizmusnál az *l* és az *š* túlmutatnak a csuvason és az elődjének tartott bolgár nyelvi határokon mind nyelvi, mind földrajzi hovatartozásukat illetően. E kritérium alapján a magyar nyelv szókincsének egy részét csuvasos típusú török jövevényszónak tartja a nyelvtudomány tévesen.

csuvas nyelvben számos alakváltozata ismert: *vălă, vu, vo, ul, ulă, u, o, olă, ou*. A ragozási sorban az irodalmi *văl* töve helyett az *un* (*unăn, unra //unta, unran // untan* stb.) tő használatos. Dativusban és Accusativusban az irodalmi nyelvben *ăna (< una)* (vö.: alsó nyelvjárásban *una,* a felsőben *ona*). A *v-, h-* szókezdőket protetikus hangoknak tartja. (L.S.LEVITSKAJA 1976:29-30)

Az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvekben is megvan, vö.: orosz: *on* 'ő'…. vö.: óind. *ana* 'ez'…(SIS 1975); angol: *it* 'ő, az' német: *er* (férfi, fiú) 'ő', *sie* (nőnemű) 'ő', *es* (semleges személyes névmásként)'ő, az' …(HALÁSZ – FÖLDES – UZONYI 2000).

Itt veszem sorra a magyarban elsősorban a magázódásra használt formát, az *ön* névmást, amelynek a funkcióját más nyelvekben a második személyű névmás viseli. Vö.:

magy. ***ön:*** 'ő maga, saját maga, saját, tulajdon, személyiség, egyéniség'….A szócsalád tagjai származékszavak, az *ő* névmás rövid magánhangzós alapszavából keletkeztek az *–n* névmásképzővel, illetőleg ennek ismétlődésével. Az *önnön* szó belseji *–n*-je másodlagosan kettőződött. A szórványosan előforduló *h*-s szókezdetre (vö.: 1519: *hwnen*…1550 *hwn maga, ... tönnön magáé,...önnöni* 'övéi, a hozzátartozók'…Eredetileg mindkét névmás jelentése 'ő maga, saját maga' lehetett, a 'saját tulajdon' birtokos névmási jelentése az *önmaga, önnönmaga* szerkezetekben alakulhatott ki…(TESz)

A magyar alakok között olyan is van, amely az eredeti szókezdő *t*-t őrzi (vö.: *tönnön magáé*), amelynek lehet *h-* fejleménye, (vö.: magy. *hwn maga,* finn *hän* 'ő'), de lehet *s-/š-, s-/sz-* is, hiszen ide tartozik a magy. ***saját*** szó is, amelynek közeli hozzátartozója a zürj. … *si, sije*, votj. … *so* 'az, ő', mdE.M. *son* 'ő', lp. …*sōn* (*sū-*) … 'ő' .

A TESz szerint a magy. ***saját*** 'tulajdon, birtok, hozzátartozó, jellemző tulajdonság, valakihez tartozó, tulajdonát képező, sajátos, egyéni'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *sajá-*: abszolút szótő + *-t:* képző.

Az alakváltozatok összegyűjtése érdekében megvizsgáljuk a többes számú alakokat is, vö.: magy. ***ők***: T/3. személyű névmás:

A TESz-ben nem szerepel külön címszó alatt, ld. *ő*-nél.

Az altáji nyelvcsaládba sorolt nyelvek közül vö.: csuvas: ***vĕsem*** < *vălsam* 'ők' (*văl* 'ő' címszó alatt szerepel) …(JEGOROV 1964); oszm. *onlar* 'ők' (A.D.ALDERSON – FAHIR IZ 1984); mongol: *ted, tedgeer, tedeger* 'azok, ők' (KARA 1998), *ted, tedgeer, ed, edgeer* 'ők' (C.DAMDINSUREN – A:LUVSANDENDEV 1982.).

Levitszkaja szerint a T/3. személyű névmás irodalmi formájának (*vĕsem)* a következő nyelvjárási változatai ismertek: *vălsam, văsem, usam, văsam, osĕm, ăsem, ăsĕm, ousĕm, usem, ĕsĕm.* Az alsó nyelvjárásokban a többes szám jele csupán egy változatban (*-sem*) használatos, míg a felső nyelvjárásokban kettő (*-sam / sem*) ismert. Tehát a csuvas T/3. személyű névmás a *vĕsem (< văl + -sem /-sam*), azaz E/3. személyű személyes névmás (*văl, o, u)* + a többes szám jele *(-sem /-sam),* amely szerkezetileg ugyanaz, mint a köztörök *olar (< o + -lar), onlar (< on + -lar).* (L.S.LEVITSKAJA 1976:29-31)

Az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvek közül vö.: orosz: ***oni*** 'ők' (SIS 1975); angol: ***they*** 'ők, azok' (ORSZÁGH 1981); német: ***sie*** 'ők, azok', *Sie* 'maga, ön, Ön, maguk, önök, Önök, magát, önt, Önt, magukat, önöket, Önöket'. …(HALÁSZ – FÖLDES – UZONYI 2000).

A magyar ***ő*** E/3. személyű névmásról a következők állapíthatók meg:

A magyarban ez a névmás egyetlen hosszú magánhangzóból (*ő*) áll, de összetartozónak vélem az *ön* változattal, és az *övé* (*öv-* + *-é*: birtokjel) birtokos névmás tövével. A nyelvjárási alakok között ismert az *ű*, valamint az *e-, i-* tő és a *h-* mássalhangzós kezdetű *hů* forma. Lényeges, hogy a magyarban az *ő* E/3. személyű névmás valóban személyre, csak emberre vonatkozik, amely tulajdonság egyelőre ismeretlen más nyelvben. Kiterjedt nyelvi párhuzamai miatt sem lehet ősi örökség a feltételezett finnugor korból. A finnugor nyelvek adatai mássalhangzó (*t-, l-, s-, h-*) és magánhangzó kezdetűek (*i-, e-*), amelyek 'ő, az, ön, maga' jelentést hordoznak.

Az altáji nyelvek közül a törökségben egyedül a csuvas ismer mássalhangzó (*v-*) kezdetű formát, a többi előfordulás mind magánhangzó kezdetű vagy egyetlen magánhangzóból áll: *u, u-, un-* > *ăn-, ul, o, o-, on-, ol, a-, an-, al*, jelentésük 'ő, az'. A mongolban *t-* mássalhangzó kezdetű a *ter* 'az, azon, ama, ő' jelentésű és magánhangzó kezdetű az *e, ene* 'ez, e', toldalékolt formában *end* (*en* + *-d*: helyhatározó rag) 'itt', *enete* (*ene* + *-te*: helyhatározó rag) 'emitt' jelentésű névmás. Az *en, ene* a magyar *ím*, *íme* megfelelője lehet.

Az altáji nyelvekben ismert változatok jelentése – a magyartól eltérően – nemcsak *ő* (személyre, emberre vonatkozik), hanem 'az, ön, maga, íme' jelentésű is lehet.

Az indoeurópai nyelvek közös jellemzője, hogy nemek szerinti megkülönböztetésben használja az E.sz/3. személyű névmást s a megkülönböztetés alapja nem az, hogy tárgyra vagy emberre, személyre vonatkozik-e a névmás. Igy a jelentés sem különül el *ő* és az/ez csoportra. Az orosz *on* 'ő, az' a hímnemű élő és élettelen dolgokra egyaránt vonatkozik. A német *er* férfire vonatokozó 'ő' elvileg párhuzama lehet egyrészt a törökségben és a mongolban ismert *er,* valamint a török *erke* 'férfi', másrészt a mongol *ter* forma.

A fenti tanulságok arra utalnak, hogy a magyarban az E/3. személyes névmás, a mutató névmások valamint a *maga* visszaható névmás és a 'mag' jelentésű szavak közös gyökerűek. A három nyelvcsalád nyelveiben meglévő adatokhoz képest a magyarban a kifinomult jelentésváltozatok egyike megtapadt az egyik formánál, a másika a másiknál stb. A személyes névmás mellett külön kezelendők a visszaható névmások, a mutató névmások és a határozott névelők.[40] Hangtani szempontból a mássalhangzó kezdetű és végű a teljesebb forma, eszerint a mongol *ter*, csuvas *văl.* Ez utóbbiban a *v-* etimologikus hang, nem lehet protetikus. Az *ő* névmás szintén 'mag' jelentésű ősi szóból keletkezett, a kialakulása, vagyis a használatban történő megkülönböztetése a második, első és harmadik személyt helyettesítő névmásnak nem egyszerre történt, így a formák is különbözőek, még ha közös gyökerűek is. Az 1. 2. 3. személyű névmás egymáshoz való viszonyában végső soron azt jelenti, hogy hozzám (*én*), az anyához képest az ősanya, aki engem szült, lehet a *te*, az én utódom pedig *ő*. Tehát: én = anya, te = ős (első) anya, ő = utódom.

A mássalhangzó kezdetű *tön* a 2. személyű *ten*-hez áll közel, a hVn *h-* szókezdőjének párhuzamát 3. személyben a finnben (vö.: *hän* 'ő'), az angolban (vö.: *he* 'ő' hímnemű forma) is megtaláljuk, amely a *t-* fejleménye ugyanúgy, mint második személyben a baskírban. A csuvasban ismert *v-* szókezdő *t-ṭ ◌̭ṭ w- ṭ v-* folyamat eredménye. A magyar *önnöni* 'övéi, önéi' jelentésű s az *ön* névmás Gen. raggal majd birtoktöbbesítő jellel ellátott formája: *ön* + *-nön* + *-i:* birtoktöbbesítő jel. Ez a Gen. rag a törökségben ismert, amely magánhangzóra végződő szóhoz járul, vö.: oszm. *kap𐰴𐰴* (*kapy* 'ajtó, kapu' + *-n𐰴*: Gen. esetrag). Eredetileg az *ön* is lehetett magánhangzóra végződő, ilyen pl.: *önök* (*önö* + *-k*: többe szám jele), *önös* (*önö* + *-s*: melléknévképző), *önö* + *-z*: igeképző stb.

A harmadik személyű névmás végső mássalhangzójaként az *–n* mellett *–l* is előfordul. Mindkettő *–t* fejleménye: *-t ṭ -◌̭ṭ* 1. *-n* 2. *–l.* Eredetileg nem voltak szóvégi helyzetűek, *-tk-* mássalhangzó kapcsolatból lett. Az egyetlen magánhangzóból álló névmási formák többféle úton is keletkezhettek, pl. denazalizációval az Vn változatból.

[40] Mindezeket tárgyalom a teljes dolgozatban.

A magyar *ők* T/3. személyű névmásról elmondható, hogy szerkezetileg az *ő* E.sz./3. személyű névmás + *-k*: többes szám jelé-ből áll. Az alakváltozatai közé tartozik az *űk, ik* forma. Az altáji nyelvekben a névmás szerkezeti felépítése: E.sz./3. sz. névmás + többes szám jele, a csuvasban *–sam*[41] */sem*[42], Kāšγarinál és az oszmánban *–lar.* A mongol alakváltozatok logikailag hasonlóak, köztük kétféle szerkezet ismerhető fel: az egyik *ted* (*te-* 'te' + *-d*: többes szám jele), a másik: *tedgeer* (*te-* + *-dgeer*), *tedeger* (*te* + *-deger*), ahol a *dgeer* ill. a *deger* vagy az oszmánban is ismert *–lar*-ral tartozik össze, és/vagy a magyar *iker* szóval ill. annak más nyelvi párhuzamaival rokon.

Az indoeurópai nyelvek közül az orosz *oni* (*on* 'ő' + *-i:* többes szám jele) formában az *on* Esz,/3. személyű névmást olyan *–i* követi többes szám jeleként, amely a szláv nyelvekben, így az oroszban is szubsztrátum hatásra terjedt el. Összetartozik a magyar birtoktöbbesítő jelként ismert *–i*-vel, vö.: *házai* (*ház* + *-a*: birtokos személyjel[43]+ *-i*: birtoktöbbesítő jel).

A fentiek értelmében a Kāšγ. *ular* 'ők' szótöve az *u-* a magy. *ő* névmással, a *-lar* többes szám jele pedig a magyar *iker* szóval tartozik össze, amely nemcsak 'kettős' jelentésben, hanem több nyelvben is használatos a többes szám jeleként.

3.369. Kāšγ. ***kāb*** 'bőrtömlő' ~ magy. ***kúp***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kā-*: abszolút szótő + *-b*: képző.

A szó a tömlő, azaz a tartály alakjáról kapta a megnevezést, ezért számos szó tartozik a családjába, vö.:

csuv. ***kăpăk*** 'hab, tajték', ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *köpük,* kirg., alt., ojr. *köbük,* ujg., tuv. *kövük*, kazak, nog., hak. *köbik,* k.kalp. *kobik*, üzb. *küpik* (dial. *küpük)*, bask., tat. *kübek*, kum. *geb'uk,* s. ujg., ujg. *kevyk* 'hab, tajték'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kă-*: abszolút szótő + *-păk:* képző, ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *kö-* + *-pük,* kirg., alt., ojr. *kö-* + *-bük,* ujg., tuv. *kö-* + *-vük*, kazak, nog., hak. *kö-* + *-bik,* k.kalp. *ko-* + *-bik*, üzb. *kü-* + *-pik* (dial. *kü-* + *-pük)*, bask., tat. *kü-* + *-bek*, kum. *ge-* + *-b'uk,* s. ujg., ujg. *ke-* + *-vyk.*

csuv. ***kupa*** 'csomó, rakás, boglya', bask., tat. *kübe*, kazak *köpene* '(széna)boglya', kazak, sor, hak., kojb. *oba,* alt. *obo, obogo*, tuv. *ovaa ′*csomó, rakás, boglya, (széna) asztag, halom, domb, kurgán', ószl. *koupъ,* or. *kupa* 'csoport, csomó, boglya'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ku-*: abszolút szótő + *-pa:* képző, bask., tat. *kü-* + *-be*, kazak *kö-* + *-pene* '(széna)boglya', kazak, sor, hak., kojb. *o-* + *-ba,* alt. *o-* + *-bo, o-* + *-bogo*, tuv. *o-* + *-vaa,* ószl. *kou-* + *-pъ,* or. *ku-* + *-pa.*

Idetartozik az or. ***kopna*** (< *ko-*: abszolút szótő + *-pna*: képző) 'csomó, rakás, boglya'. Az or. ***kopit'*** 'összegyűjteni, megtakarítani, felhalmozni', közszláv eredetű szó, vö.: *kopa* 'mérték, méret' (60 dolog száma), a *kopa* nyelvjárásokban maradt fenn, jelentése 'szénaboglya, tömeg, halom, 60 kéve', vö.: lett *kaps* 'kéve, csomó, 60 darab'. (SIS) < or. *kopi-*: relatív szótő (< *ko-*: abszolút szótő + *-pi-*: képző) + *-t'*: főnévi igenév képző, or. *ko-*: abszolút szótő + *-pa:* képző, lett *kap-*: relatív szótő + *-s: képző.*

A magyrban kiterjedt szócsaládja használatos, vö.: magy. ***kupak*** 'mákgubó, sapka, süveg, pipa

[41] Vö.: magy. *szám*.

[42] Nem igazolható Levitszkaja *věsem* < *vălsem / vălsam* származtatása. A *věsem* előzménye **visem* < **vinsem* < **winsem* lehetett, ugyanakkor a vVl *és* vVn közös eredetre vezethetők vissza. Ez azt jelenti, hogy ezek hangtanilag is összetartoznak, de más-más irányú fejlődési eredményként születtek közös gyökérből és nem egymásból, illetve egyik a másikból.

[43] Az egyes szám harmadik személyű névmásból fejlődött ki.

fedele, zárófedő, előbőr, fityma, tökfej'. Bizonytalan eredetű. Talán származékszó: a 'csúcs' jelentésű *kúp –k* kicsinyítő képzős származéka. (TESz) < *ku-*: abszolút szótő + *-pak:* képző.

A magy. ***kupa*** 'serleg, kád, csöbör, hordó, merítőedény, gesztenye, dió züld burka, kupola, mélyedés, gödör'. Latin eredetű, vö.: lat. *cupa, cuppa* 'kád, csöbör, hordó, folyadék vagy száraz termény tárolására, sírbolt, kripta', *cuppa* 'serleg', k.lat. *cupa, cuppa* 'bortartó edény, csöbör, ivóedény, serleg, gabonamérték, sírbolt'. (TESz) < magy. *ku-*: abszolút szótő + *-pa*: képző.

A magyar szó latin eredete nem igazolt, ám az adatok ide tartoznak. A szó a latinban átvétel a szkítáktól.

A magy. ***kúp*** 'rakás, csomó, kupac illetőleg valamely rakásnak vagy tárgynak a csúcsa, kör alapú, csúcsban végződő palásttal határolt mértani test, kupola, kupak'. Szerb-horvát és szlovén eredetű, vö.: szb.-hv. *kűp* 'halom, rakás, gyülés, gyülekezet', *kúpa* 'halom, rakás, puskagúla', *kűpa* 'kúp, mint mértani test', szln. *kùp* 'csomó, rakás'. (TESz) < magy. *kú-*: abszolút szótő + *-p*: képző, szb.-hv. *kű-* + *-p, kú-* + *-pa, kű-* + *-pa,* szln. *kù-* + *-p.*

A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

A magy. ***kapa*** 'a talaj lazítására és gyomírtásra használatos gazdasági eszköz, akkora terület, amekkorát egy kapás egy nap alat megmunkálhat, kapálás, a kapa munkája, a vasmacska hegye, egy fajta gyermekjáték illetőleg annak egyik alakzata'. A szócsalád alapja a *kapál* ige szláv eredetű, vö.: blg. *kopaja* 'ás', (állat) kapar, túr, kapál', szb-hv. *kòpati* 'ás, kapál, japarja, rugdossa a földet', szln. *kopáti* 'ás, kapar, kapál', szlk. *kopat'* 'ás, kapál, rug', or. *kopat'* 'ás'. A *kapa* elvonással keletkezett a *kapál* igéből. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-pa*: képző, blg. *kopa-* + *-ja,* szb-hv. *kòpa-:* relatív szótő + *-ti:* főnévi igenév képző, szln. *kopá-* + *-ti,* szlk. *kopa-* + *-t',* or. *kopa-* + *-t',* magy. *kapá-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-pá-*: képző) + *-l:* igeképző.

Nem igazolt az, hogy a szócsaládnak a *kapál* ige az alapja. A kapa mint első relatív szótő azt a szerszámot nevezi meg, amellyel dolgozava megneveztál a vele való foglalatosságot, cselekvést. Tehát a *kapál -l*-je denominális verbumképző. Az sem igazolt, hogy a magyar szó szláv eredetű. Ellenkezőleg, a szláv nyelvekbe szkíta-hún nyelvekből került a szó, azaz olyan népektől, akik a magyarok rokonai.

a magy. kápa A nyeregvázon elől és hátul található kiemelkedő rész, csuha, kámzsa, csuklya, szemellenző, a patkó külső részéből kiképzett vasnyelvecske, amelyet patkoláskor a pata falára hajlítanak, a kocsiló szerszámának az a része, amelyen a gyeplőkarikák találhatók, a hegedűvonó alsó része, a csép nyelét a hadaróval összekötő szíj, csépfej'. Latin eredetű, vö.: lat. cappa 'egyfajta fejfedő', k., h. lat. cappa, capa 'köpeny, csuha, kámzsa', h.lat. sellicappa 'nyeregkápa (tkp. nyereg süvege). Vö.: ang. cap 'sapka, bóbita (madáré)', ném. Kappe 'sapka, kupak, bura, fedél, kantártető, tarkószíj, kámzsa'. (TESz).

magy. ***káva*** 'abroncs, keret, foglalat, kútkáva, lőcskáva, a madár csőrének alsó illetőleg felső része, sajtformázó keret, fogantyú, fül, gúzs, kráter, sziklás szakadék, szita, rosta kérge, fémlemez, amelyet a csizmasarokra vernek'. Vitatott eredetű. Vö.: osz. *kaw* 'sövénykerítés', grúz *kavi* 'kerítés, erődítmény', avar *kavu* 'kapu', lat. *cavea* 'bekerített, védett terület, tartó, kalitka, méhkas, kerítés, sövénykerítés', lat. *cava* 'mélyedés, vájat mint határjel', lat. *cava* 'árok, völgy, pince'. (TESz) < *ká-:* abszolút szótő + *-va:* képző,

A magy. ***kéve*** 'learatott gabonának vagy más szálas terménynek egy kötegnyi csomója, fénynyaláb, sugárnyaláb'. Bizonytalan eredetű. Vö.: tat. *kübä* 'kis szénarakás', bask. *kübä* 'boglya', sor *kobu* 'kéve', csuv *kuva* 'szénaboglya'. (TESz) < magy. *ké-*: abszolút szótő + *-ve:* képző, tat. *kü-* + *-bä,* bask. *kü-* + *-bä,* sor *ko-* + *-bu,* csuv *ku-* + *-va.*

Ld. még csuv. ***kĕlte*** ‘kéve’, bask., tat. *költä* ‘kéve’, karaim *kültä* ‘kéve’, nog. *külte* ‘kéve’, kumük *k’ulte* ‘kéve’, kazak *külte* ‘egy csomó learatott búza, kéve része, egy hajcsomó, egy fonal göngyöleg, fonal gombolyag’, vö.: csuv. *kül-* ‘befogni, munkába fogni’. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕl-* + *-te,* bask., tat. *köl-* + *-tä,* karaim *kül-* + *-tä,* nog. *kül-* + *-te,* kumük *k’ul-* + *-te,* kazak *kül-* + *-te*.

A magy. ***hab*** ’hullámverés, tajtékkő, apró buborékokból álló, laza szerkezetű anyag, tajték’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kop, kump*, osztj. *kump* ’hullám’, zürj. *gibavni* ’úszik, lubickol, játszik (a hal, miközben a vizen kis hullámok keletkeznek), hullámzik, hullámszerűen mozog, ing, tekergőzik’, finn *kummuta* (*kumpuan*) ’bugyog, kibuggyan, hullámzik, felbugyog (forrás), tajtékzik, fő, forr, dagad, bugyborékol’, észt *kommuma* ’gyűlik, gyarapodik, gyülemlik’, szam. jur. *hāmpa* ’hullám’, jeny. *kaba*, tvg. *koŋfu,* szelk. *komb, kuumb* ’hullám’. (TESz) < magy. *ha-:* abszolút szótő + *-b:* képző, vog. *ko-* + *-p, kum-* + *-p*, osztj. *kum-* + *-p,* zürj. *gibav-*: relatív szótő (< *gi-*: abszolút szótő + *-bav-*: képző) + *-ni:* főnévi igenév képző, finn *kummu-*: relatív szótő (< *kum-*: abszolút szótő + *-mu*: képző) + *-ta:* főnévi igenév képző, észt *kommu-*: relatív szótő (< *kom-*: abszolút szótő + *-mu*: képző) + *-ma*: főnévi igenév képző, szam. jur. *hām-*: abszolút szótő + *-pa:* képző, jeny. *ka-:* abszolút szótő + *-ba:* képző, tvg. *koŋ-*: abszolút szótő + *-fu*: képző, szelk. *kom-*: abszolút szótő + *-b:* képző, *kuum-*: abszolút szótő + *-b:* képző.

A közszók közül a *kupak* az ív formáról, a *kopek* a kis kerek alakjáról kapta az elnevezést. A folyóelágazás s az, ami kidudorodik, a kúp formájához hasonlít. Végső soron olyan, mint a vízcsepp, ez pedig a magy. ***kumma*** szó. A magyarban szókezdő *g*-vel is ismert, vö.: magy. ***gubó, göb*** stb. Tanulságos ezeket is megismerni.

A TESz szerint a magy. ***kumma*** *’*(víz)csepp, csepp (víz)’ Nincs meg a TESz-ben. < *kum-:* abszolút szótő + *-ma*: képző. Hasonulás történhetett, korábbi alakja **kunma* volt.

Idetartozik a relatív szótő: csuv. ***kumal’ak, kumal’a*** ’csomócska, a liszt nem szétkevert csomócskái, rög, gombóc, galacsin, golyócska, azerb. *koma* ’csoport, csapat, csomó, halom, sereg’, kirg., kazah *kumalak* ’golyócska, a bárány vagy a teve ürülékének a csomója’. (JEGOROV 1964)[44] < csuv. *kuma-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-ma-:* képző) + *-l’ak:* képző*, kuma- (< ku-* + *-ma-)* + *-l’a.*

Átvétel az oroszban, vö.: or. ***kom*** (< or. *ko-*: abszolút szótő + *-m*: képző) ’csomó, rög, göröngy’; or. ***komok*** (< or. *ko-*: abszolút szótő + *-mok*: képző) ’csomó, labdacs, labdácska’.

Innen érthető meg a magy. *hím, homok* szó is, vö.: magy. ***hím*** ’dísz, díszítő minta’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *hí-*: abszolút szótő + *-m:* képző.

A magy. ***homok*** Török eredetű, a török-magyar érintkezések legkorábbi korszakából, vö.: csag., kirg., alt. *qumaq,* jak. *kumax* ’homok’. A legtöbb török nyelvben a *qum* alapszó található meg, vö. pl. ujg., kun, csag., alt. *qum*, oszm. *kum* ’ua.’. Vö. még mong. *qumaqi, qumay, qumaki,* monguor *xumoG*. A magyarba egy török *qumaq* alak kerülhetett át még az uráli őshazában, jóval korábban, mint ótörök jövevényszavaink zöme. A szókezdő török *q* ~ magy. *h-* megfelelés legmeggyőzőbb magyarázata az, amely szerint szavunk szókezdő *k*-ja a finnugor eredetű *k*-val együtt részt vett a

[44] Jegorov további adatokat is közöl, amelyek etimológiailag nem tartoznak ide, mert a szókezdő mássalhangzójuk *t-* illetőleg *d-*: ujg. *domulak*, üzb. *dumalok, jumalok*, k.kalp. *dumalak,* nog. *tymalak,* kazah *domalak, tomalak*, bask, *tumalak* ’kerek, gömbalakú, golyó, csomó’. Szerkezeti felépítésük*: domu (< do* + *-mu)*+ *-lak, duma (< du* + *-ma)*+ *-lok, juma (< ju* + *-ma)* + *-lok, duma (< du* + *-ma)* + *-lak, tyma (< ty* + *-ma)* + *-lak, doma (< do* + *-ma)* + *-lak, toma (< to* + *-ma)* + *-lak, tuma (< tu* + *-ma)* + *-lak.*

magy. *k* > *x* > *h* változásban…..Nem teljesen világos viszont a második szótagbeli *a* ~ magy. *u* (> *o*) megfelelés, talán hangsúlytalan szótagban végbement zártabbá válással van dolgunk. (TESz) < *ho-*: abszolút szótő + *-mok:* képző, csag., kirg., alt. *qu-* + *-maq,* jak. *ku-* + *-max,* ujg., kun, csag., alt. *qu-* + *-m*, oszm. *ku-* + *-m,* mong. *qu-* + *-maqi, qu-* + *-mаγ, qu-* + *-maki,* monguor *xu-* + *-moG*.

A szócikk írója tévedett, máig nem igazolt feltételezésekre alapozta a magy. szó eredetét. Nem igazolt, mikor és hol voltak a török-magyar érintkezések. Hol volt feltételezett uráli őshaza és időben mikorra tehető? Mind-mind feltételezések maradtak ugyanúgy, mint az ótörök jövevényszavak átvételének helye és ideje, sőt maga az átvétel ténye. Mindenesetre a *kup, kupa, kupak. kum, kuma, kumak, kumma* stb. alakváltozatok összetartoznak, etimológiájuk és eredetük is közös, a gyökerek az ősmagyarban és a szkíta, hún nyelvet beszélőknél találhatók meg.

Biztosan idetartoznak azok a szavak, amelyeknek van *k-* szókezdőjű megfelelőjük. A *homok* (*ho-* + *-mok*) szavunk és az alt. *qumaq (qu-* + *-maq),* jak. *kumax (ku-* + *-max),* mong. *qumaqi (qu-* + *-maqi), qumaγ (qu-* + *-maγ), qumaki (qu-* + *-maki),* monguor *xumoG (xu-* + *-moG),* ujg., kun, csag., alt. *qum (qu-* + *-m)*, oszm. *kum (ku-* + *-m)* második elemei *(-mok, -maq, -max, -maqi, -maγ, -maki, - moG, -m)* összetartoznak egymással és a magy. *kumma* (*kum-* + *-ma*) szó második elemével, amelyek képző funkciót töltenek be. A homokszem és a *kumma* mint vízcsepp eleink szemében az a legkisebb egység, amely forrásként szolgál ugyanúgy, mint a folyóelágazás helye.

Számos szó tartozik még ide, a kVm, kVmV típusú nevek, szavak, névrészek összetartoznak. A magy. *kamara kama-* töve a forrás medréhez kötődik s a *komornyik komor-* töve a *kamara* szóval azonos, a *kamasz* a fiatalságával a forrásfolyóhoz, a *kamatyol, kammog, kampó* az íves tulajdonságához. A *kámpol* pedig úgy kötekedhet, hogy a *kampós* valami rendszerint beleakad, beleköt valamibe. A *kamuti, kamu-* eleme is az elhajlással kapcsolatos. A *kém* az őrző, figyelő mag tulajdonságot őrzi, a *kemence*, a *kemény* pedig a magnak egy másik jellemzőjét.

A *koma* szót úgy kell értelmezni, hogy a keresztnek van egy pontja (ld. metszéspont) ugyanúgy, mint a folyóelágazásnak, a faágnak s ez a pont forrásként szolgál, akár a vízcsepp. Természetes, hogy a születés, a keresztelés, a vízcsepp és a *komatál* összefüggő szálakon tartoznak össze. A *kombinál* egyesítő jelentése is idetartozik, hasonlóképpen a *komló* a mag jelentésén keresztül, miközben a *komócsin* a nádnak a hegyes levele révén kapta az elnevezést. A *komoly* és a *komor* is a forrás, a mag jellemzője.

Hangtanilag a fenti szócsalád tagjai úgy tartoznak össze, hogy a képző kezdő mássalhangzója mindenütt eredeti *-t-* fejleménye. A *-b-*, *-m-* (vö.: Kāšγ. ***kāb*** 'bőrtömlő', magy. ***kumma*** 'vízcsepp'): *-t-* > *-δ-* > *-w-* > 1. *-b-* 2. *-m-*. A *-p-* pedig a *-t-* zöngétlenségét megtartva keletkezett: *-t-* > *-th-* > *-φ-* > *-p-*.

Szerkezetileg a Kāšγ. *kāb* képzett szó. Jelentésében a maghoz, a vízcsepphez kötődik mind alakját, mind tartalmát tekintve.

3.370. Kāšγ. ***kilkī*** 'kedve' ~ magy. ***kedv***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kilk-:* relatív szótő + *-ī:* birtokos személyjel.

Rokona a csuv. ***kilen*** 'megelégedettségben élni', bask., tat. *kinen,* kazak *kenel* 'örvendeni valaminek, élvezni valamit'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kile-*: relatív szótő + *-n:* visszaható igeképző, bask., tat. *kine-* + *-n,* kazak *kene-* + *-l*.

A magy. ***kedv*** 'tetszés, kívánság, élvezet, hangulat, lelkiállapot, hajlandóság, készség valaminek a cselekvésére'. Bizonytalan eredetű. (TESz)

Idetartozik a magy. ***kedély*** *kedé-* töve is.

3.371. Kāšγ. ***tugral- '***1. vékonyan elvágottnak lenni 2. tépődni, szakadni' ~ magy. ***tarol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tugra-:* relatív szótő (< *tug-:* abszolút szótő + *-ra:* képző) + *-l:* ige képző.

Ugyanaz a szerkezeti felépítése és a jelentése is, a magy. ***tarol*** 'vág' igének, amelynek az első relatív szótöve összetartozik a magy. ***tar*** 'kopasz', tarvágás 'gyökérvágás' szóval, s az ***-l*** ugyanaz az ige képző, mint Kāšγ. *tugral-* igéje esetében. A Kāšγ. *tug-* abszolút szótőnek is megvannak a magyar megfelelői, vö.:

magy. ***szeg*** ’tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *säŋg* ’tör, zúz’, osztj. *sεŋ* ’üt’, votj. *čig-* ’elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör’. (TESz) < *sze-*: abszolút szótő + *-g*: képző.

Valójában az abszolút szótő vö.: Kāšγ. *tug-,* magy. *szeg* egybeesik az első relatív szótővel. A párhuzamos nyelvi adatok igazolják ezt. A magyar szó finnugor eredete nem bizonyított, az adatok azonban idetartoznak. Az első relatív szótő eredetileg nómen-verbum volt, ezért a ma ismert igei és névszói formák egyaránt idetartoznak, ld. még.:

A magy. ***szeg*** ’szöglet, csúcs, kiszögellés, falurész, területrész, vidék, sarok, zug, beszögellés, sziget’. Valószínűleg azonos a *szeg* ’hegyes vaseszköz szóval, annak jelentéstani szempontból elkülönült változata. (TESz)

A magy. ***szeg*** ’hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra’. Ősi örökség az ugor korból, vog. *süŋ, sεŋk* ’ék’, *suŋ* ’ék, cövek, faszög’. (TESz) < *sze-*: abszolút szótő + *-g:* képző, vog. *sü-* + *-ŋ, sε-* + *-ŋk, su-* + *-ŋ.*

A magyar szó nem lehet átvétel a finnugor ugor ágából, mert a nyelveknek ilyen összefüggése sohasem létezet, ám az adatok ide tartoznak. Tovább képzett alakok is ismertek, vö.:

A magy. ***sziget*** ’(folyó- vagy állóvízben, mocsárban) vízzel körülvett szárazföld’, folyókanyarulattól körülvett földterület, elszigetelt embercsoport’. Származékszó, a *szeg, szig* ’szöglet, csúcs, kiszögellés, területrész’ főnévből jött létre a *–t* denominális főnévképzővel. (TESz) < *szige-*: első relatív szótő *(< szi + -ge)* + *-t:* képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő'.

A magy. ***szigony*** ’dárda vagy több ágú villaforma, horgas hegyű eszköz főként halászoknál, szigonyhoz hasonló tárgyak megnevezéseként, némely növény termésén nőtt szőrnek csúcsán visszahajló rövid horog, kopoltyú, szénahúzó szerszám’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *szigo-*: első relatív szótő (< *szi-:* abszolút szótő + *-go-*: képző) + *-ny*: képző.

A szVg, szVgV formák abszolút szótőnek látszanak, valójában egybeesnek az első relatív szótővel.

Ami hegyes, az szűk, szoros is, vö.: magy. ***szigorú*** ’sanyarú, nyomorúságos, szegényes, szűkölködő, szűkös, szomorú, bánatos, aggódó, gyötrődő, hitvány, semmirekellő, fejletlen, satnya, csenevész, sivár, kietlen, zord, mostoha, kérlelhetetlen, hajthatatlan, követelményeket következetesen támasztó, valamit pontosan megkövetelő, merev, feszes, szoros, pontos, alapos, következetes, sovány, vézna, szikár, szűk (út, átjárás), beteges, nyavalygós, egyszerű, szimpla’. A

szócsalád tagjai származékszavak, egy fölteendő, de önállóan ki nem mutatható **szigor* igéből alakultak gyakorító, visszaható igeképzőkkel, illetőleg *–ú* melléknévi igenévképzővel…'. (TESz) < *szigo-*: első relatív szótő *(< szi-*: abszolút szótő + *-go-*: képző) + *-rú:* képző.

A TESz szócikk írója tévedett, mert nem az *-ú*, hanem a *-rú* a képző, amelynek korábbi alakja -rVk volt.

A fenti szavakat egyrészt a csúcs, hegy jelentés kapcsolja össze, vö.: *szeg* 'szöglet', *szeg* 'hegyes végű fa- vagy fémrudacska' jelentésű szavakat, a *sziget* szó *szige-* és a *szigony* szó *szigo-* tövét. Ami hegyes, az pedig vágásra, szúrásra alkalmas.

3.372. Kāšγ. ***juk*** 'teher, súly' ~ magy. ***teher***.

Idetartozik az abszolút szótöve a következő török szavaknak, vö.: csuv. ***jyvăr*** 'nehéz, terhes, súlyos', MK., AFT., tefs. XII-XIII. sz., pol., azerb., türkm., oszm. *agyr,* ujg. *egir*, üzb. *ogir,* kirg. *oor,* kum., nog., tat. *avyr*, bask., kazak, k.kalp. *auyr*, karacs. *aur,* alt., ojr. *uur,* tuv., hak., sor *aar,* jak. *xyar* 'nehéz, terhes', vö.: csuv. *jyvăr śyn*, tat. *avyrly katyn*, Zamahš. *agyr ajak,* ujg. *egir ajak* 'terhes asszony, anya, vemhes állat'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jyvă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., AFT., tefs. XII-XIII. sz., pol., azerb., türkm., oszm. *agy-* + *-r,* ujg. *egi-* + *-r*, üzb. *ogi-* + *-r,* kirg. *oo-* + *-r,* kum., nog., tat. *avy-* + *-r,* bask., kazak, k.kalp. *auy-* + *-r,* karacs. *au-* + *-r,* alt., ojr. *uu-* + *-r,* tuv., hak., sor *aa-* + *-r,* jak. *xya-* + *-r* 'nehéz, terhes', vö.: csuv. *jyvă-* + *-r śyn,* tat. *avyr-*: relatív szótő + *-ly:* képző + *katyn* 'asszony', Zamahš. *agy-*: abszolút szótő + *-r*: képző + ajak, ujg. *egi-* + *-r.*

Összekötődik vele az or. ***trudnyj*** és a ***trud*** 'munka, fáradtság' töve.

Rokona a magy. *teher tehe-* abszolút szótöve. A TESz szerint a magy. ***teher, tereh*** 'súlyos tömeg, amely valakire, valamire nehezedik, amelyet tartani, mozgatni stb. kell, kötelezettség, tartozás, másállapot, terhesség, szolgaság, vödör, korsó'. Valószínűleg bajor-osztrák eredetű, vö.: baj. osztr. *trächt* 'teher, terhesség stb.'. (TESz) < magy. *tehe-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *te-*: abszolút szótő + *-reh:* képző, baj. osztr. *t-*: abszolút szótő + *-räch-* + *-t*.

A magyar szó nem lehet bajor-osztrák eredetű, a bajor-osztrákban keleti származású a szó. A magy. ***tehe-*** és a ***te-*** szótövek a Kāšγ. ***juk*** 'teher, súly' alakváltozatai. A szókezdő *t-* az eredeti, ennek a fejleménye a *j-*. Tovább képzett változat a magy. *traktál '*terhel', amelynek a *trak-* töve a magy. *tereh* változathoz áll közelebb. A képzők (*-reh, -rak*) teljesebb alakot mutatnak.

Rokonuk a magy. *súly,* amely a TESz szerint ***súly*** 'valaminek a fontossága, jelentősége, nehezék, valaminek a neheze, nehezen elviselhető volta, valamely test tömegének nyomó- vagy húzóereje, nehézsége, nehéz tárgy, teher, súlyméréshez használt meghatározott tömegű fémtárgy'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *sú-*: abszolút szótő + *-ly:* képző.

A szókezdő *s-* eredeti *t-* fejleménye ugyanúgy, mint a Kāšγ. *j-,* az *-ly* pedig a képző, amelynek a fenti adatokban *-r* illetőleg *-r-* kezdetű képzők felelnek meg.

3.373. Kāšγ. ***žavrul-*** 'visszatérni' ~ magy. ***térül.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žavru-*: relatív szótő (< *žav-*: abszolút szótő + *-ru-*: képző) + *-l-*: visszaható ige képző.

Idetartozik a csuv. ***tavrăn*** (< *tavră-*: relatív szótő + *-n:* visszaható ige képző) 'visszatér'. A relatív szótövek, vö.: Kāšγ. *žavru-,* csuv. *tavră-* összetartoznak a 'kör' jelentésű szavakkal, vö.:

csuv. ***tavra*** 'körbe, körút, környékbeli, környező, kampó, horog', *tavralăx* 'környék, környezet',

tavrari 'környékbeli', ÓT. *tägirä, tägrä,* tefs. XII-XIII. sz. *tägrä* 'kör, köznyezet, környék', Zamahš. *tegre* 'környék', *tegri* 'kerek', kirg. *tegerek,* türkm. *töverek* 'kör, környék, környezet', üzb. *davra* 'kör', azerb. *teker,* oszm. *tekerlek* 'kerék'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tav-:* abszolút szótő + *-ra*: képző, *tavra-*: relatív szótő (< *tav-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-lăx*: képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő', *tavra-*: relatív szótő + *-ri*: melléknév képző, ÓT. *tägi-:* abszolút szótő + *-rä*: képző, *täg-* + *-rä*, tefs. XII-XIII. sz. *täg-* + *-rä,* Zamahš. *teg-* + *-re, teg-* + *-ri*, kirg. *tege-* + *-rek,* türkm. *töve-* + *-rek,* üzb. *dav-* + *-ra,* azerb. *teke-* + *-r*, oszm. *teker-*: relatív szótő + *-lek*: képző.

A Kāšγ. ***žavrul-*** rokona a magy. ***térül,*** amely a TESz-ben a magy. ***térít*** címszó alatt található. A magy. *térül* 'megtér, jó útra tér, haladási irányát, helyét megváltoztatva másfelé megy, fordul, valamely beszédtémára, tárgyra rátér, gyorsan megy, sürög-forog, visszafizetődik, kiegyenlítődik'. A szócsalád tagjai származékszavak, a *tér* igéből keletkeztek. (TESz) < magy. *térü-*: relatív szótő (< *té-*: abszolút szótő + *-rü-*: képző) + *-l*: visszaható ige képző.

A TESz szerint a magy. ***tér*** 'megy valahová, jön valahová, eredeti irányától elfordulva más irányban halad tovább, másfelé kanyarodik, új szokást, magatartást vesz fel, bűnét, tévelygését megbánva istenhívővő válik, magába száll, lelkiismereti vizsgálatot tart, valakihez fordul, visszahárul stb.'. Vitatott eredetű- 1. Ótörök jövevényszó, vö.: türk *tegirä* 'körül', ujg. *tägrä* 'ua.', oszm., azerb. *devir-* 'forgat, fordít, megfordul, visszatér', alt. *tēr* 'kerül, körbejár', tuv. *dār* 'feltűr, megcsavar', jak. *tier* 'átfordít, kifordít', csuv. *tavăr* 'feltűr (ruhaujjat), megfordít, visszaad, bosszút áll', *tavărăn-* 'megfordul'. 2. Azonos a *tér* 'elfér valahol' igével. (TESz) < magy. *té-*: abszolút szótő + *-r*: képző, türk *tegi-* + *-rä,* ujg. *täg-* + *-rä,* oszm., azerb. *devi-* + *-r,* alt. *tē-* + *-r,* tuv. *dā-* + *-r,* jak. *tie-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r, tavără-*: relatív szótő (< *tavă-*: abszolút szótő + *-ră-:* képző) + *-n*: visszaható ige képző.
A szócikkben megjelölt párhuzamok idetartoznak, azonban a magy. szó nem lehet átvétel az ótörökből. A szócsaládba tartozik még számos szó, köztük a magy. *fordul for-* töve, ld. *forog,* a magy. *csavar* ige stb.

Idetartozik az ang. ***turn*** 'visszatér' < *tur-*: relatív szótő + *-n*: visszaható igeképző. Mind a szótő, mind az igeképző szkíta-hún eredetű. A visszaható ige képző további keleti eredetű szavakban van meg, vö.: ang. *born* (vö.: *to be born*) stb.

Idetartozik az or. ***vrašat's'a*** 'visszatérni' (< *vra-*: relatív szótő + *-ša:* képző + *-t'*: főnévi igenév képző + *s'a*: visszaható igeképző) ige ***vra-***: relatív szótöve. Rokon az or. ***sverlo*** 'csavar' (< *sver-:* relatív szótő + *-lo:* képző) *sver-:* relatív szótövével.

3.374. Kāšγ. ***žigri*** 'bumeráng' ~ magy. ***tér***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žig-*: abszolút szótő + *-ri:* képző. Ld. Kāšγ. ***žavrul-*** 'visszatérni' *žavru-*: relatív szótöve.

3.375. Kāšγ. ***surtul-*** 'megtörlődni, szétmorzsoltnak lenni' ~ magy. ***tör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *surtu-*: relatív szótő (< *sur-:* relatív szótő + *-tu-*: képző) + *-l-*: visszaható ige képző.

A Kāšγ. *sur-* relatív szótő összetartozik a csuv. ***sur*** 'tör' igével, amelynek képzett alakja van meg Jegorovnál, vö.: csuv**. *suran*** 'seb, ütés, zúzódás', Zamahš., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., tat., bask., alt., nog., kum. *jara,* kirg., kazak, k.kalp. *žara* 'seb, fekély', mong. *jar, jara* 'seb'. Vö.: *jar, žar*

'szétvágni'. ld. még csuv. *śur* 'szétvágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-*: abszolút szótő + *-r*: képző, csuv. *sura-*: relatív szótő (< csuv. *su-*: abszolút szótő + *-ra*: képző) + *-n*: képző, Zamahš., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., tat., bask., alt., nog., kum. *ja-*: abszolút szótő + *-ra: képző,* kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-ra,* mong. *ja-* + *-r, ja-* + *-ra,* jar, *ža-* + *-r.*

Természetes, hogy a vágás, szúrás, törés, darálás, őrlés végső soron ugyanazt jelenti, ezért a megnevezések is összetartoznak. Következésképp idetartozik a magy. *tör, szúr, mar* ige valamint a *darál, dörzsöl, őröl* igék *dará-*, *dör-*, *őrö-* relatív töve. Ld.

magy. ***tör*** *'*több részre különít, részeire választ, összezúz stb.'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

magy. ***szúr*** ’hegyes eszközt valakibe, valamibe beledöf, lelki fájdalmat okoz’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: cser. *šurem* ’döngöl’, fi. *survata* ’dob, lök, döf, ruhát mos’*, survoa* ’döngöl, összetapos’, észt *survama survuma* ’présel, kisajtol’. (TESz) < *szu-*: abszolút szótő + *-r:* képző, cser. *šu-* + *-rem,* fi. *surva-: relatív szótő* + *-ta:* főnévi igenév képző*, su-*: abszolút szótő + *-rvoa_* képző, észt *surva-*: relatív szótő + *-ma*: főnévi igenév képző*, survu-*: relatív szótő + *-ma:* főnévi igenév képző.

magy. ***mar*** ’széttép, (rendszerint foggal, körömmel) felsért, megsebez, szaggat, morzsol, dörzsöl, civakodással, szidalmazással, rágalmakkal ártani igyekszik valakinek’. Valószínűleg ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *mor-* ’törik’, finn *muru* ’darabka, töredék’, észt *mure* ’törékeny, darabos, porhanyó’, szam. jur. *marδā* ’áttör, eltör’, jeny. *morru* ’darab, falat’. (TESz) < magy. *ma-*: abszolút szótő + *-r:* képző, vog. *mo-* + *-r-*, finn *mu-* + *-ru,* észt *mu-* + *-re,* szam. jur. *mar-:* relatív szótő + *-δā:* képző, jeny. *mor-* + *-ru*.

A magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A magy. ***mar*** képzett alakja a magy. ***morzsa, murva***.

Az abszolút szótövek összetartoznak a magy. ***szeg*** ’tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *säŋg* ’tör, zúz’, osztj. *sɛŋ* ’üt’, votj. *čig-* ’elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör’. (TESz) < magy. *sze-*: abszolút szótő + *-g:* képző, vog. *sä-* + *-ŋg,* osztj. *sɛ-* + *-ŋ,* votj. *či-* + *-g-* .

Valójában a fenti szavak abszolút szótöve egybeesik az első relatív szótővel, amely a magy. *szeg* igével rokon. A TESz állítása nem igazolt, ám az adatok ide tartoznak.

3.376. Kāšγ. ***subrul-*** 'kisepertnek lenni' ~ magy. ***seper***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *subru-*: relatív szótő (< *sub-*: abszolút szótő + *-ru-:* képző) + *-l-*: visszaható igeképző.

Idetartozik a magy. *seper, seprő, seprű*. Az abszolút szótőnek (vö.: Kāšγ. *sub-,* magy. *sep-. sepe-)* nagy családja tartozik ide.

Rokon a csag. ***čopultmak*** *'*elrongyolni, elkoptatni'. < csag. *čopult-*: relatív szótő [< *čopul-*: relatív szótő (< *čopu-*: szótő + *-l-*: képző) + *-t:* képző] + *-mak:* főnévi igenév képző.

A csag. *čopu-*: szótővel azonos a csag. ***čopulgan*** 'nagyon avult, kopott, ócska darab' (< *čopu-*: szótő + *-l-*: képző + *-gan:* képző) szónak a *čopu-* szótöve.

A szótőnek kiterjedt szócsaládja van, amelynek tagjai a kender vagy len kikészítéséhez kötődnek. Áztatás után a kendert és a lent csapkodták, majd fésülték, így csináltak belőle szálakat, közben hulladék, szösz, kóc keletkezett, amely szintén vékony, apró szálakból áll. Ez valójában szemét. A nagy szócsaládba tartozó szavak egyik jelentésbeli csoportját alkotják a 'csap, üt, ver' jelentésűek, a másikat az 'üledék, szemét', a harmadikat pedig a 'kopott ruhadarab, rongy, vékony szálú hulladék vagy növény, azaz vessző' s a negyedikbe sorolható az 'élesztő' jelentés. Eleink gondolkodása szerint egy pici maradékból mindig új élet született, a kenyér kovásza is mindig egy kicsi maradék tészta az előző sütésből. A népmeséinkben a köröm alatt maradt kis piszoknak is ilyen értéke van.

A csag. *čopu-* szótővel összetartoznak az 'üt, ver' jelentésű szavak. A *čopu-* szó ún. nomen-verbum, egyaránt lehet névszó és ige. Vö.: csuv. ***śup*** 'nyakon ütni, nyaklevest adni', *ală śup* 'tapsolni'[45], ujg. *čap,* üzb. *čop,* tat. *čab*(*n*) 'vágni, kaszálni', kirg. *čap,* kazak *sab*(*n*), hak. *sap* 'ütni, csapni', tat. *kul čab,* bask. *kul sab,* alt. *kol čab* 'tapsolni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-p:* képző, ujg. *ča-* + *-p,* üzb. *čo-* + *-p*, tat. *ča-* + *-b*(*n*), kirg. *ča-* + *-p,* kazak *sa-* + *-b*(*n*), hak. *sa-* + *-p,* tat. *kul* + *(ča-* + *-b),* bask. *kul* + *(sa-* + *-b),* alt. *kol* + *(ča-* + *-b).*

A szótővel névszói jelentésben tartozik össze a csuv. ***śupax*** 'nyakleves', azerb. *čapag,* kazak *šabak* 'pirosszárnyú ponty', perzsa *čäpäg* 'nyakleves'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-:* abszolút szótő + *-pax:* képző, azerb. *ča-* + *-pag,* kazak *ša-* + *-bak,* perzsa *čä-* + *-päg.*

A magyarban is megvan a párhuzama, vö.: magy. *csap, szab*. A TESz szerint a magy. ***csap*** 'üt, vág, (gyapjút) tép, szaggat, odalök, hajít, valahova hatol, stb.'. Hangutánzó szó, valószínűleg ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *t'śapkini* 'dob (nem nyújtott kézzel), csütörtököt mond (fegyver)', votj. *čapki-* 'üt, tapsol', mdE. *t'śapams* 'tapsol', mdM. *t'śapamas* 'üt', vep. *t'śapan* 'vág', lp. *čuop'pât* 'vág, levág, darabol'. (TESz) < magy. *csa-*: abszolút szótő + *-p*: képző, zürj. *t'śapki-:* relatív szótő (< *t'śa-*: abszolút szótő + *-pki-*: képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *ča-:* abszolút szótő + *-pki-:* képző, mdE. *t'śa-*: abszolút szótő + *-pams,* mdM. *t'śa-* + *-pamas,* vep. *t'śa-*: abszolút szótő + + *-pan.*

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, a példák idetartoznak, ám a szócikk írója nem vette figyelembe a török nyelvi adatokat.

A magy. *szab*, névszói párhuzama a magy. *szabó*, képzett alakban idetartozik a *szablya*. A TESz szerint a magy. ***szab*** 'meghatároz, elrendel, meghatározott mérték szerint, meghatározott formára vág (anyagot) és így készít (főleg ruhát), megfelelően összeilleszt, rendbe szed, valamihez igazít valamit vagy magát, ver, vág'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *sza-*: abszolút szótő + *-b*: képző.

A magy. *szab* korábbi alakja szabVk volt, amely mint igenévszó a használat során fennmaradt külön igeként (vö.: *szab-*) és külön névszóként (vö.: magy. *szabó*).

Az első megnevezés a víz csepegésére és annak a csapó, ütő, szabó, vágó tevékenységére vonatkozott. Ezért idetartozik a magy. ***csepeg*** is. Ennek mintájára neveztek el máshonnan eredő ugyanilyen tevékenységeket. Ezért tartozik ide a magy. *tapsol tap-*, a *tapos tapo-* töve is valamint a nyelvi megfelelői.

A csapás, szabás egyik eredménye az hulladék, szemét. Ehhez a jelentéscsoporthoz tartozik a vékony szálú törmelék, hulladék. Ezen keresztül kötődik ide a vékony vessző, bokor is.

A szótővel összetartozik a magy. ***csepű*** 'kóc, szösz', amelyet a TESz ótörök eredetűnek tart, vö.: tat. *čübek* 'csepű', tob. *čübäk* 'ua.'. A török szó a *čüb* 'szemét' származékának látszik. Valószínűleg

[45] A szónak rokona a magy. *tapsol* ige *tap-* töve és a *tapos tapo-* töve.

ebbe a szócsaládba tartozik a 'rongy' jelentésű CC. *čüpräk,* kaz. *šüberek,* kirg. *čüpürök*, alt. *čibirek,* hak. *sübürek.* (TESz) < magy. *cse-:* abszolút szótő + *-pű:* képző, tat. *čü-* + *-bek.* tob. *čü-* + *-bäk,* CC. *čüp-*: relatív szótő (< *čü-:* abszolút szótő + *-p:* képző) + *-räk:* képző, kaz. *šübe-*: relatív szótő (< *šü-*: abszolút szótő + *-be:* képző) + *-rek*: képző, kirg. *čüpü-* + *-rök*, alt. *čibi-* + *-rek,* hak. *sübü-* + *-rek.*

Idetartozik a magy. ***csepe*** 'egy fajta tölgyfa, fiatal tölgyfa'. Származékszó, ismeretlen eredetű alapszava megvan a *cseperedik, cseplye* stb. szavakban. (TESz) < *cse-*: abszolút szótő + *-pe:* képző.

A magy. ***cseplye*** 'sarjadék erdő, bokros, cserjés hely, egy fajta fű'. Származékszó, ismeretlen eredetű, alapszava megvan a *csepe, cseperedik* stb. szavakban. (TESz) < magy. *csep-*: relatív szótő + *-lye*: képző.

A csag. *čopu-* szótőnek és a magy. *csepű* szónak hangtani alakváltozata a csuv. ***šum,*** dial. ***šăm*** 'gyom', *šăm kurăk '*gyomos, gyom fű, gyom', vö.: alt. *d'on,* oszm. *čim* 'gyom'. Az etimológia nem világos. Vö.: bask. *hömlö ülen* 'gyomos fű', magy. *gyom* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šu-:* abszolút szótő + *-m:* képző, dial. *šă-* + *-m,* alt. *d'o-* + *-n,* oszm. *či-* + *-m,* bask. *höm-*: relatív szótő (< *hö-*: abszolút szótő + *-m-*: képző) + *-lö:* képző.

A magyar rokona a magy. *gyom,* amely az altaji *d'on* változattal mutat közelebbi kapcsolatot. A TESz szerint a magy. ***gyom*** csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *šum* 'burján, gyom', alt. *yöŋ* 'fű', bar. *yöŋ* 'a szántásnál felvetett fűcsomó'. (JEGOROV 1964) < magy. *gyo-*: abszolút szótő + *-m:* képző, csuv. *šu-* + *-m,* alt. *yö-* + *-ŋ,* bar. *yö-* + *-ŋ.*

Ugyanakkor alakváltozatuk a magy. *szemét szemé-* töve is. A szó a TESz szerint magy. ***szemét*** 'hulladék, piszok, szemétdomb, szeméttároló hely, hitvány, aljas személy'. Szláv eredetű, vö.: blg. *smet '*szemét, hulladék, söpredék', szb-hv. *smet* 'hóbucka, szemét, söpredék, piszok', szln. *smét* 'forgács, szilánk' (többes számban) 'szemét', szlk. *smet'* 'szemét, rossz, értéktelen holmi', or. *smet'e* 'pelyva'. (TESz) < magy. *szemé-*: relatív szótő + *-t*: képző, blg. *sme-* + *-t,* szb-hv. *sme-* + *-t*, szln. *smé-* + *-t,* szlk. *sme-* + *-t',* or. *sme-* + *-t'e.*

A TESz állítása, mely szerint a magyar szó átvétel a szlávból, nem igazolt. Fordítva történt, a szláv nyelvek az átvevők és olyan szubsztrátum nyelvből került hozzájuk a szó, ahol a hangsúly nem az első szótagon volt, mert az első szótag magánhangzóját röviden ejtették, amit a szláv fül nem hallott, ezért nem ejtett és nem is írt.

Párhuzama a csuv. ***šăm*** 'szőr', MK., türkm., oszm. *jün*, bask. *jön* tat. *jon,* kirg., kazak, k.kalp. *žün*, ujg. *žun,* üzb. *žun, jung,* azerb., nog., kum. *jun,* Zamahš., csag. *jüng,* jak. *suŋ* 'szőr', alt. *d'um, d'ym* 'toll', csuv. *šăm ată* 'nemezcsizma'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-*: abszolút szótő + *-m:* képző, MK., türkm., oszm. *jü-* + *-n*, bask. *jö-* + *-n* tat. *jo-* + *-n,* kirg., kazak, k.kalp. *žü-* + *-n*, ujg. *žu-* + *-n,* üzb. *žu-* + *-n, ju-* + *-ng,* azerb., nog., kum. *ju-* + *-n,* Zamahš., csag. *jü-* + *-ng,* jak. *su-* + *-ŋ,* alt. *d'u-* + *-m, d'y-* + *-m.*

A sort tovább lehetne folytatni, mert a forrás, a vízcsepp kerek és mag tulajdonságát őrzi a csuv. ***šămarta*** 'tojás (madáré)', a csuv. ***šămax***[46] 'kis gömb alakú tészta darabok', csuv. *šămxa* 'gombolyag' stb.

Az 'üledék, borélesztő' mellett a *seprő* másik jelentése a szál, a vékony szál, a vessző kapcsán tartozik ide. Igei párhuzama a ***seper.*** A TESz-ben a magy. *seprő, seprű* a *seper* címszónál található, vö.: magy. ***seper*** 'seprűvel tisztít, ver, ütlegel'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: ujg. *sipir-*,

[46] Vö.: magy. *csomó*.

Kāšγ., oszm., azerb. *süpür-*, tat. *seber-,* bask. *heper-*, kazak, k.kalp. *sïpïr-,* üzb. *supur-*, hak. *sïbïr-* 'seper', csuv. *šĕpĕr* 'seprű'. Ld. még mong. *sigür-, si'ür-* 'seper'. (TESz) < magy. *sepe-*: relatív szótő (< *se-*: abszolút szótő + *-pe-:* képző) + *-r*: képző, ujg. *sipi-* + *-r-*, Kāšγ., oszm., azerb. *süpü-* + *-r-*, tat. *sebe-* + *-r-,* bask. *hepe-* + *-r-*, kazak, k.kalp. *sïpï-* + *-r-,* üzb. *supu-* + *-r-*, hak. *sïbï-* + *-r-,* csuv. *šĕpĕ-* + *-r,* mong. *sigü-* + *-r-, si'ü-* + *-r-*.

Nem igazolt az, hogy a magyar szó csuvasos jellegű ótörök jövevényszó.

A szemét mindig hulladék s egyben üledék is. Ezért tartoznak ide a 'szemét' jelentésű szavak. A csuvasban ismert a szó ***čüpĕk*** és *śüp* formában, vö.: csuv. ***śüpĕ, śüp*** 'szemét', *śüp-śap* gyűjtő jelentés 'szemét', *śüple* 'szemetelni', *čüpĕk* 'kóc, szösz, csepű, fésülés, kártolás, hulladék a kender vagy a len kártolása után', Zamahš. *čöp* 'porszem, fűszál', azerb., türkm., oszm. *čöp* 'forgács, szalmaszál, pálca, szemét', alt. *čöp,* hak. *söp, söp-sap*, tat. *čüp,* bask. *süp,* türkm. *süplük,* üzb. *xas-čup,* kazak. *šöp-šar,* polov,. kum. *čop* 'szemét, hulladék', tat. *čübek* 'fésülés, kártolás hulladéka', bask. *süple,* tat. *čüple,* alt. *čöpte,* hak. *söpte* 'szemetelni', tat. *čüprek,* kirg. *čüpürök,* alt. *čeberek,* bask. *seprek,* hak. *sübürek* 'rongy, ócska rongy, rongydarab'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čü-*: abszolút szótő + *-pĕk:* képző, *śü-* + *-pĕ, śü-* + *-p, śüp-:* relatív szótő (< *śü-*: abszolút szótő + *-p-*: képző) + *-le:* képző, *čü-:* abszolút szótő + *-pĕk: képző,* Zamahš. *čö-:* abszolút szótő + *-p:* képző, azerb., türkm., oszm. *čö-* + *-p,* alt. *čö-* + *-p,* hak. *sö-* + *-p,* tat. *čü-* + *-p,* bask. *sü-* + *-p,* türkm. *süp-*: relatív szótő (< *sü-*: abszolút szótő + *-p*: képző) + *-lük:* képző, üzb. *xas* + *čup:* relatív szótő (< *ču-:* abszolút szótő + *-p:* képző), kazak. *šöp:* relatív szótő (*šö-*: abszolút szótő + *-p:* képző) + *šar,* polov,. kum. *čo-:* abszolút szótő + *-p:* képző, tat. *čü-*: abszolút szótő + *-bek*: képző, bask. *süp-:* relatív szótő (< *sü-*: abszolút szótő + *-p*: képző) + *-le:* ige képző, , tat. *čüp-:* relatív szótő + *-le:* ige képző, alt. *čöp-*: relatív szótő + *-te:* ige képző, hak. *söp-*: relatív szótő + *-te:* ige képző, tat. *čüp-:* relatív szótő + *-rek:* képző, kirg. *čüpü-:* relatív szótő (< *čü-*: abszolút szótő + *-pü:* képző) + *-rök:* képző, alt. *čebe-:* relatív szótő (< *če-:* abszolút szótő + *-be:* képző-) + *-rek:* képző, bask. *sep-*: relatív szótő + *-rek:* képző, hak. *sübü-*: relatív szótő + *-rek:* képző.

A magy. ***seprő*** szó egyik jelentése a borseprő, amely valójában szemét, hulladék. A TESz szerint a magy. *seprő* 'must alja, az emberiség, embercsoport leghitványabbja, alja, salak, üledék, hatásnak, lelki mozzanatnak visszamaradt nyoma, élesztő, borseprőből főzött pálinka'. Ótörök eredetű, vö.: tat. *čüprä* 'seprő, élesztő, kovász', bask. *süprä* 'valaminek az alja', kirg. *söbrö* 'ua.', csuv. *šĕpre* 'valaminek az alja, seprő, élesztő'. Vö.: or. *čapra* 'seprő'. (TESz) < magy. *sep-*: relatív szótő + *-rő*: képző, tat. *čüp-* + *-rä*, bask. *süp-* + *-rä*, kirg. *söb-* + *-rö*, csuv. *šĕp-* + *-re*, or. *čap-* + *-ra*.

Az üledék, a maradék élesztő szerepű is egyben. Idetartozik a magyar *seprű, seprő* 'üledék, borseprő' csuvas megfelelője megvan Jegorovnál is, vö.: csuv. ***šĕpre*** 'élesztő', tat. *čüpre,* bask. *süpre* 'élesztő', csag. *šäpräk,* 'üledék, lerakódás, sűrűség, bozót', kazak *šöbrö* 'üledék, lerakódás, alja, seprű'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šĕp-*: relatív szótő + *-re*, tat. *čüp-* + *-re*, bask. *süp-* + *-re,* csag. *šäp-* + *-räk*, kazak *šöb-* + *-rö*.

A hulladék mindig kicsi, ezért a 'kicsi' és 'jelentéktelen' össze4függ, ezen a jelentésszálon kapcsolódik ide a magy. ***csip-csup.*** A szintén kicsi' jelentésű magy. *csepp* a vízcseppel és a *csepeg* igével más jelentés szálakon is összetartozik. A TESz szerint a magy. ***csepp, cseppen, csepeg*** ’(cseppenként) folyik, hull, csepegtet, ereszt, (eső) csepereg’. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *csep-*: relatív szótő (< *cse-:* abszolút szótő + *-p-*: képző) + *-p:* képző, *csep-*: relatív szótő (< *cse-*: abszolút szótő + *-p:* képző) + *-pe*n: képző, *cse-*: abszolút szótő + *-peg:* képző.

Lényeges, hogy ezeknek a figyelembe vételével értelmezhető, ezért ide tartoznak olyan 'kicsi' jelentésű szavak, amelyeknek a kezdő mássalhangzója eltűnt. Ezek a szavak megnevezhetnek forrásfolyót, de más 'kicsi' tárgyat stb. is. Számos képzett alakjuk is használt a magyarban.

Idetartozik a magy. *apró, aprít, apránként, aprólékos* stb. szó *ap-* töve, amely valójában relatív szótő. A TESz szerint a magy. ***apró*** 'kis, kicsi, hitvány, keskeny, gyerek, himlő, petrence'. Bizonytalan, talán ótörök eredetű, vö.: ujg. *ufraγ* 'elhasznált ruha', Kāšγ. *oprak* 'apránként széthullott', CC. *oprak* 'ruhadarab', oszm. *ufak* 'apró, pici', tat. *uak, ăak* 'ua.', ujg.mod. *opruk* 'feldarabolt'. (TESz) < magy. *ap-*: relatív szótő + *-ró:* képző, ujg. *uf-* + *-raγ*, Kāšγ. *op-* + *-rak*, CC. *op-* + *-rak,* oszm. *u-*: abszolút szótő + *-fak*: képző, tat. *u-* + *-ak, ă-* + *-ak,* ujg.mod. *op-*: relatív szótő + *-ruk*: képző.

Idetartozik számos forrásfolyó neve a Volga-Urál vidékén, vö.:

Ufa f. h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.IV.177.: or. *Ufa,* az or. Belaja mellékfolyója Baskíriában és város neve ezen a folyón.
< or. *Ufa* ⟵ nem or. *Ufa* < *U*
+ *fa*

Öfö h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Öfö* or. *Ufa*, város neve.
< bask. *Öfö* < *Ö*
+ *fö*
or. *Ufa* ⟵ nem or. *Ufa* < *U*
+ *fa*

Uxva h. Ašm.III.345.: csuv. *Uxva* or. ***Ufa,*** város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Uxva* < *Ux*
+ *va* ⟵ ko. *va* 'víz'.
Ld.: csuv. *Ĕpxĕ* < *Ĕ*
+ *pxĕ*

Uxxa h. Ašm.III.351.: csuv. *Uxxa* or. ***Ufa***, város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Uxxa* < *U*
+ *xxa*
Ld.: csuv. *Ĕpxĕ* < *Ĕ*
+ *pxĕ*
csuv. *Uxva* < *Ux*
+ *va* ⟵ ko. *va* 'víz'.

Ufa f. TB.90.: bask. *Ufa,* az or. Belaja jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Ufa* < *U*
+ *fa*
Ld.: bask. *Kariδel* < *Kar*
+ *iδel* ⟵ bask. *iδele* 'folyó'

Ufa iδele f. TB.90.: bask. *Ufa iδele*, az or. Belaja jobb oldali mellékfolyója.
< *Ufa* < *U*
+ *fa*
+ *iδele* ⟵ bask. *iδele* 'folyó'
Ld.: bask. *Kariδel* < *Kar*
+ *iδel* ⟵ bask. *iδele* 'folyó'

Ufa 'Baskíria fővárosa'. Az or. *Ufá* átvétele. A város ott épült, ahol az *Ufa* folyó a Belajába ömlik. Az *Ufá* folyónév nincs tisztázva. (KISS 1980)

Öpö f. TB.90.: bask. *Öpö*, az or. Belaja jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Öpö* < *Ö*
+ *pö*

A Volga-Urál vidékén egyedül az *Ufa*[47] folyó nevének és a róla elnevezett város nevének alakváltozataiban szerepel az *–f-*. Valójában a második elem kezdő mássalhangzójáról van szó, amely összeolvadás révén keletkezett. Olykor *–xx-* helyén van *–f-,* de itt sem lehet szó *x > f* hangváltozásról. Ugyanakkor elgondolkodtató a csuvas *xaprăk* 'gyár, üzem *,* or. *fabrika* 'gyár, üzem'*,* magy. *fabrikál* szavak összefüggése s a csuv. *x-* és or., magy. *f-* szókezdő párhuzama. A név etimológiáját hangtani oldalról az alakváltozatok segítik megállapítani. A csuvas *xaprăk* 'gyár, üzem' *,* or. *fabrika* 'gyár, üzem' kapcsolatában arról van szó, hogy a szókezdő előzménye olyan *φ-* bilabiális zöngétlen spiráns volt, amely az egyik irányban *f-*, a másik irányban pedig *x-* lett. Az első esetben a felső fogsornak is szerepe lett a hangképzésben, a második esetben pedig nem, sőt az ajkak működése nemcsak gyengült, hanem meg is szűnt.

Láthatóan, az *Ufa* névnek több alakváltozata is szerepel a földrajzi nevekben. Fontos, hogy az abszolút szótő alakváltozatai (vö.: *U-, Ö-, Ux-*) egymással külön összetartoznak és a második elemek, amelyek között felismerhető a ko. *va* 'víz' szó is, valójában a képző alakváltozatai (*-fa, -fö, -va, -pxĕ, -pö*).

További földrajzi nevek tartoznak ide, amelyeknek alapul vagy forrásfolyó jelentésű szó szolgát, vagy pedig a forrásfolyó valamely lényeges tulajdonsága (pl. kicsi) miatt kapta az elnevezést. Vö.:

Ĕpxĕ h. Ašm.IV.129.: csuv. *Ĕpxĕ* or. *Ufa,* város neve, vö.: tat. *Öfö*, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Ĕpxĕ* < *Ĕ*
+ *pxĕ*.
or. *Ufa* ⟵ nem or. *Ufa* < *U*
+ *fa* < **φ* < **pxa.*

Ĕpxĕ h. Ašm.III.345.: csuv. *Ĕpxĕ*, város, NAP:-, Ar.:-. Ld.: csuv. *Uxva*.
< csuv. *Ĕpxĕ* < *Ĕ*
+ *pxĕ*.
Uxva < *Ux* + *va*

Uxxa h. Ašm.III.351.: csuv. *Uxxa* or. *Ufa,* város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Uxxa* < *U*
+ *xxa* < 1. **pxa* . Ld.: csuv. *Ĕpxĕ,* csuv. *Uxva.*
or. *Ufa* ⟵ nem or. *Ufa* < *U*
+ *fa* < **φ* < **pxa*

Upaxvar d. Ašm.III.252.: csuv. *Upaxvar* Ču., határrész (völgy) neve az or. Ilebary falu mellett, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Upaxvar* < *Upax* < *U*
+ *pax*
+ *var* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'.

Az *Ĕpxĕ, Uxxa, Upax, Uxva, Ufa* egymásnak olyan alakváltozatai, ahol elemekre bontva a tövek (*Ĕ, Ux, U),* valamint a második elemek (*pxĕ, pax, va, fa)* is közös gyökerűek. Az *Uxxa* esetében

[47] Amikor a Gyökrendszert írtam, még nem volt világos, hogy idetartozik a magy. apró szó töve is, ezért nem hoztam idetartozó közszói és személynévi példákat.

arról lehet szó, hogy a név közelebbről az *Uxva* változattal tartozik össze s zöngétlenség és a képzés helye szerinti hasonulás eredményeképpen lett az *Uxva*-ból *Uxxa.* Az *Ufa –f-* hangjának előzménye vagy bilabiális *φ* volt, vagy *v*-ből lett az előző *–x-* hatására (vö.: *Uxva)* zöngétlen dentolabiális réshang *(-f-).* Az *–f-* előzménye nem lehetett etimologikus *–x-* annak ellenére sem, hogy pl. a csuvas *xapră̆k,* or. *fabrika* és a magy. *fabrikál* ige *fabriká-* töve összetartozik. A csuv. *x-* és a nem csuvas *f-* megfelelésnek az a magyarázata, hogy az *φ-* előzményből egyik irányban *f-,* a másik irányban pedig *x-* lett, s ez utóbbit őrzi a csuvas. Ugyanakkor az *φ-* - alapot nyújtott a *p-* keletkezésének is. Elvileg feltehető egy **Uφa* előzmény. Törvényszerű, hogy az *Ufa* folyónévnek közelebbi rokona a csuv. *Upa, Upuk,* magy. *Apa* stb., jelentése 'vízfő, vízforrás' lehet, utalhat a víz fakadására is.

Uba f. GMA: mari *Uba / Ävö* or. *Uba* Mor., az or. Ilet' jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Uba* < *U-*
+ *-ba,*
Ävö < *Ä-*
+ *-vö*
or. *Uba* ⟵ mari *Uba.*

Ob ju f. SW.338a.: ko. *Ob ju / Ob va* or. *Ob,* folyó.
< ko. *Ob* < *O-*
+ *-b*
+ *ju* ⟵ ko. *ju* 'folyó',
Ob
+ *va* ⟵ ko. *va* 'víz'.
or. *Ob* ⟵ nem or. *Ob.*

As f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Č-Č: man. *As* or. ***Ob'***, folyó neve.
< man. *As* ⟵ vö.: mong. *us* 'víz, folyó',
or. *Ob'* ⟵ nem or. *Ob.*

Oas f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Sil.: man. *Oas* or. ***Ob***., folyó neve.
< man. *Oas* ⟵ vö.: mong. *us* 'víz, folyó',
or. *Ob* ⟵ nem or. *Ob.*

Upaśyrmi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Upaśyrmi* or. ***Oba Sirma*** Kra., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Upaśyrmi* < *Upa*
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* 'árok, patak, szakadék'
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Oba* ⟵ nem or. *Oba, Opa*
+ *Sirma* ⟵ csuv. *Śyrma.*

Obva f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.III.97.: or. *Obva*, az or. Kama jobb oldali mellékfolyója.
< or. *Obva* ⟵ nem or. *Obva* < *Ob*
+ *va* ⟵ ko. *va* 'víz'.

Ubaly t. TB.152.: bask. *Ubaly* or. *Ubaly* Uč., tó.
< bask. *Ubaly* < *Uba*
+ *ly*
or. *Ubaly* ⟵ bask. *Ubaly.*

Pysăk Upakassi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Pysăk Upakassi* or. *Bol'šije Abakasy* ← *Bol'šije Ubakasy* I., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Pysăk* ⟵ csuv. *pysăk* ‘nagy’
+ *Upakassi* < *Upa*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* ‘falu’
+ *-i:* birtokos személyjel.

Abalaj jylgahy f. TB.18.: bask. *Abalaj jylgahy* Burz., az or. Bol'šoj Nuguš jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Abalaj* < *Aba*
+ *laj* ⟵ md. *laj* ‘folyó’.
+ *jylgahy* ⟵ bask. *jylga* ‘folyó’ + *-hy:* birtokos személyjel.

Abalakjylga f. TB.18.: bask. *Abalakjylga* or. *Abalak-jelga* Bajm., az or. B'ardeli-jelga bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Abalakjylga* < *Abalak* < *Aba*
+ *lak*
+ *jylga* ⟵ bask. *jylga* ‘folyó’
or. *Abalak* ⟵ nem or. *Abala*
+ *jelga* ⟵ tat. *jelga* ’folyó’.

Ubaly ha͡ŷ m. TB.152.: bask. *Ubaly ha͡ŷ* Uč., mocsár.
< bask. *Ubaly* < *Uba*
+ *ly*
+ *ha͡ŷ* ⟵ bask. *ha͡* mocsár*’*
+ *–y:* birtokos személyjel.

Äbäsäj t. TB.176.: bask. *Äbäsäj* or. *Abasaj* Čišm., tó.
< bask. *Äbä*
+ *säj* ⟵ vö.: bask. *saj* ‘folyami összekötő’
or. *Abasaj* ⟵ bask. *Äbäsäj*.

Sotčömyb f. TSK.38.: ko. *Sotčömyb* or. *Gorelyj Ib* U.Vym., folyó.
< ko. *Sotčömyb* < *Sot*
+ *čöm*
+ *yb*
or. *Gorelyj* < *Gorel*
+ or. *–yj*
+ *Ib* < *I-*
+ *-b*

Upner h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Upner* ← *Upner Tuśa* or. *Opnery* ← ***Obner Tojzi*** C., csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Upner* < *Up*
+ *ner*
+ *Tuśa* < *Tu*
+ *śa* Uba
or. *Opnery* ⟵ nem or. *Opnery*
Obner ⟵ nem or. *Opner*

+ *Tojzi* < *Toj*
+ *zi*

A fenti nevek Vb, VbV típusú szavai, szótövei összetartozása egyértelmű, a nevek etimológiájának a megírását segítik a párhuzamos névként adatolt alakváltozatok és a közszói jelentések. Így pl. az *Ob* folyó 'víz' jelentését igazolja a mansi névnek (*As, Oas*) a mongolban ismert *us* 'víz, folyó' jelentésű szava is.

A Kárpát-medencében földrajzi nevek és személyneve tartoznak ide, vö:

Aba 'helység Fejér megyében'. Puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév török eredetű, vö.: ótörök *aba* 'atya, ős'. (KISS 1980) < *A-* + *-ba.*

Abaliget 'helység Baranya megyében'. (KISS 1980) < *Aba* + *liget.*

Abasár 'helység Heves megyében'. (KISS 1980) < *Aba* + *sár.*

Ebszőnybánya 'Tokodhoz tartozó település'. (KISS 1980) < *Ebszőny (< Eb* + *szőny)* + *bánya.*

Aba csn. (KÁZMÉR 1993) < *A-* + *-ba.*

Abafái csn. ⟵ *Abafája* helynév Torda megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Aba* + *fái.*

Abafi csn. ⟵ *Aba* + *fi* 'fia valakinek'. (KÁZMÉR 1993) < *Aba* + *fi.*

Abaházi csn. ⟵ *Abaháza* helynév Zemplén megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Abaháza (< Aba* + *háza)* + *i.*

Iba csn. (KÁZMÉR 1993) < *I-* + *-ba.*

Ibafalvai csn. ⟵ *Ibafa, Ibafalva* helynév Baranya megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Ibafalva (< Iba* + *falva)* + *-i.*

A magyar tulajdonnevek kötődnek egyrészt a keleti nevekhez, másrészt a magyar közszókhoz. Az 'atya, apa' jelentésű szavak előzménye 'anya' volt és a forráshoz vezet. Azok a személynevek, amelyekben az 'atya, apa' szó felismerhető, közelebbről a teremtmény, a forráshoz tartozó jelentésen alapulnak.

Ugyanannak a szónak a kétféle alakváltozatából jött létre a magy. ***apró-cseprő*** ikerszó. A szó családnévként is ismert, vö.: magy. ***Ofra,*** amely a forráshoz, az őshöz való tartozást jelöli, s a forrás, a mag kicsi.

Ezekhez az elnevezésekhez a víz csepegése és a vízcsepp adott alapot, mintát. Ebben a szócsoportban azt is bemutattuk, milyen kiterjedt kapcsolatai vannak egy szónak s ha tudjuk, hogyan gondolkodtak eleink akkor, amikor az első és a további szavakat alkották, kínálkozik a megoldás a szavak értelmezésére, magyarázatára.

A törött, szabott dolgok megnevezéséhez a mintát a kis forrásfolyóknak a már ismert megnevezései adták.

3.377. Kāšγ. ***tirmal-*** 'megkarmoltnak lenni' ~ magy. ***ír***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tirma-*: relatív szótő (< *tir-*: relatív szótő + *-ma*: képző) + *-l-*: visszaható ige képző.

Tekintettel arra, hogy eleink elsőként kőbe, fába stb. karmolták, karcolták, szúrták majd vésték a mondanivalóikat, üzeneteiket, amelynek későbbi fejleménye a mai értelemben használt *ír* jelentés, ezért a szó rokonságában tartozik, pl.:

csuv. ***čĕr-*** 'jelet, vonalat húzni, karmolni, karcolni', ujg. *siz,* üzb., azerb., türkm. *čyz,* kirg., kazak, k.kalp., nog., tat. *syz,* oszm., gag. *čiz,* bask. *hyz* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *čĕ-:* abszolút szótő + *-r-:* képző, ujg. *si-* + *-z,* üzb., azerb., türkm. *čy-* + *-z,* kirg., kazak, k.kalp., nog., tat. *sy-* + *-z*, oszm., gag. *či-* + *-z,* bask. *hy-* + *-z.*

Alakváltozata a csuv. *šăjăr* 'karmolni, karcolni, megnyúzni', alt., ojr., kirg., azerb., oszm. *syjyr,* kazak, tat. *sydyr,* k.kalp. *siyr,* sor, hak. *syzyr,* bask. *hyzyr* 'felhorzsolni, felvakarni, megkarcolni, megkarmolni, lenyúzni, kifosztani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šăjă-:* abszolút szótő + *-r:* képző, alt., ojr., kirg., azerb., oszm. *syjy-* + *-r,* kazak, tat. *sydy-* + *-r,* k.kalp. *siy-* + *-r,* sor, hak. *syzy-* + *-r,* bask. *hyzy-* + *-r.*

Idetartozik az or. ***carapat'*** 'karmolni, karcolni' ige töve.

Rokon a csuv. ***śyr*** 'írni', ÓT. *jaz,* ujg., azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask., nog. *jaz,* üzb. *joz,* kirg., kazak, k.kalp. *žaz,* karacs. *džaz,* jak. *suruj* 'írni', csuv. *syrăn,* tat. *jazyl*, ujg. *jezil* 'leíródni, beiratkozni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śy-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. *ja-* + *-z,* ujg., azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask., nog. *ja-* + *-z,* üzb. *jo-* + *-z*, kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-z*, karacs. *dža-* + *-z*, jak. *su-* + *-ruj,* csuv. *syră-*: relatív szótő + *-n*: visszaható ige képző, tat. *jazy-*: relatív szótő + *-l*: visszaható ige képző, ujg. *jezi-*: relatív szótő + *-l*: visszaható ige képző.

A magyar megfelelője a magy. ***ír*** ’fest, (beszédet) látható alakban rögzít, feljegyez. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: tat. *jaz-,* kirg. *žaz-,* bask. *jaδ-,* csuv. *śyr* ’ír’, mong. *džiru-*, mandzsu *ńiru-* ’vonalat húz, fest, ír’. (TESz) < *í-:* abszolút szótő + *-r:* képző, tat. *ja-* + *-z-,* kirg. *ža-* + *-z-,* bask. *ja-* + *-δ-,* csuv. *śy-* + *-r,* mong. *dži-* + *-ru-*, mandzsu *ńi-* + *-ru-* .
Nem igazolt az, hogy a magyar szó csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, az adatok azonban idetartoznak.

A szó családjába tartozik a magy. ***irka*** ’fogalmazvány, piszkozat, iskolai füzet’. Elvonás az *írkál* igéből. (TESz) < *i-*: abszolút szótő + *-rka:* képző.

Az íráshoz a mintát a víz adta, hiszen a természetben elsőként a mozgó víz hagyott nyomot, a víz írt vonalat, rajzolt kört, a víz csepegése nyomott a földbe pontokat stb. Ennek a mintájára az ember karcolt, vésett, rajzolt, írt különböző anyagra, anyagba.

3.378. Kāšγ. ***šamar-*** 'haragudni' ~ magy. ***szomorú***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *šama-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Összetartozik vele a csuv**.** ***tarăx*** 'kinlódni, szenvedni, elviselni különféle kellemetlenségeket, sértéseket, hiányzik valamije szüksége van valamire, bosszankodni valami miatt, panaszkodni valami miatt', *tarăxu* ' sértés, kín', *tarăxtar* felsz. mód 'haragítani,, gonoszság, méreg, düh', csag.

taryk 'a végletekig elmenni, bánkódni, szomorkodni, szenvedni, kínlódni, nyugtalankodni', kazak *taryg* 'szükségében lenni valaminek, szenvedni', hak. *taryx* 'haragudni, megsértődni', *taryxtyr* 'megharagítani'. Az arabból való. (JEGOROV 1964) < csuv. *ta-*: abszolút szótő + *-răx*: képző, csag. *ta-* + *-ryk*, kazak *ta-* + *-ryg,* hak. *ta-* + *-ryx.*

Idetartozik a magy. ***szomorú***, amely a TESz szerint 'bánatos, bús, szomorúságot kifejező, nehezen elviselhető, kellemetlen, borús. bánat'. Ld. még *szomorúság, szomorít, szomorog* stb. A szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk, a *szomor-* ősi örökség a finnugor korból, vö.: mdE. *śumurd'ems, śumord'ems* 'bánkódik, búsúl'. (TESz) < magy. *szomo-*: abszolút szótő + *-rú*: képző, mdE. *śumur-*: relatív szótő (< *śumu-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-d'ems:* képző, *śumor-* + *-d'ems.*

A szócikk írója helytelenül járt el, mert csak a mordvinból hozott példát.

A szó családjába tartozik és rokona a magy. ***méreg,*** amely a TESz szerint 'élő szervezetre káros, halált okozó anyag, harag'. Vitatott eredetű. 1. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: fi. *myrkky* 'méreg', észt *mürk* 'mérges növény, méreg, acél'. A szó talán finnugor kori indoiráni jövevény lehet, vö.: oszét *marg* 'méreg', av. *mahrka*, újperzsa *marg, merg* 'halál'. Lehetséges az is, hogy a finn *myrkka* 'szag, bűz' szóval van származásbeli kapcsolatban. 2. Ősmagyar kori alán jövevényszó. (TESz) < magy. *mé-*: abszolút szótő + *-reg*: képző, fi. *my-* + *-rkky*, észt *mü-* + *-rk*, oszét *ma-* + *-rg* , av. *mah-* + *-rka*, újperzsa *ma-* + *-rg, me-* + *-rg.*

A szócsaládba tartozik a magy. ***szigorú*** 'sanyarú, nyomorúságos, szegényes, szűkölködő, szűkös, szomorú, bánatos, aggódó, gyötrődő, hitvány, semmirekellő, fejletlen, satnya, csenevész, sivár, kietlen, zord, mostoha, kérlelhetetlen, hajthatatlan, követelményeket következetesen támasztó, valamit pontosan megkövetelő, merev, feszes, szoros, pontos, alapos, következetes, sovány, vézna, szikár, szűk (út, átjárás), beteges, nyavalygós, egyszerű, szimpla'. A szócsalád tagjai származékszavak, egy fölteendő, de önállóan ki nem mutatható **szigor* igéből alakultak gyakorító, visszaható igeképzőkkel, illetőleg *–ú* melléknévi igenévképzővel…'. (TESz) < magy. *szigo-:* abszolút szótő *(< szi- + -go-)* + *-rú*.

Az abszolút szótő valójában az első relatív szótő.

A *szigorú* szó töve a *szigo-* is idetartozik, hiszen jelentéstartalmában benne van a szűk, keskeny, sovány jelentés. A szó szerkezeti felépítése helyesen: *szigo-* tő, *-rú* képző, amelynek a hosszú magánhangzója jelzi, hogy az előzmény magánhangzó és *–k* kapcsolata (–Vk) volt.

A *szigo-* szótő alakváltozata a magy. ***szűk*** 'inséges, szűkös, csekély kiterjedésű, kis térközű, kevés, nem kielégítő mennyiségű, szoros, feszes, rövid (időtartam), korlátozott, kevés lehetőséget adó, keskeny (váll, mell), kevés személyből álló (közösség), valaminek a hiánya, szűkös volta'. Ismeretlen eredetű. (TESz)

A szó családjába tartozik a magy. ***szoros, szorul***. A magy. ***szoros*** 'szűk, keskeny, szigorú, pontos, szűkölködő, nélkülözést, szükséget okozó (anyagi helyzet), szorongatott (lelkiállapot), zsúfolt, sűrű, tömött, összenyomott, feszesen álló, szűk, erős, bizalmas, közeli (kapcsolat), összeszorított (marok), sürgető, időben szűkre szabott, versenyzők között kis különbséget mutató (eredmény), feszült (verseny), szűk, meredek falú völgy, út, a tengernek két szárazföldet elválasztó keskeny része, valamely tárgynak összeszűkülő része'. A szócsalád *szor-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sori* 'völgy', *sare* 'kis mocsár', *sar* 'két tó közötti erdőhát', osztj. *sărt* 'szűk út két tó között', zürj. *śur: mu-śur* 'erdős területsáv, különösen két folyó között', votj. *śüräs* 'út'. (TESz) < *szoro-*: relatív szótő *(< szo- + -ro-)* + *-s*: képző.

A szónak alakváltozata a magy. ***tömör*** szó, a földrajzi nevekben a *Dömör-kapu* ***Dömör*** előtagja. *szoro-, szoru-* relatív szótöve összetartozik a következő szavakkal, relatív szótövekkel: Kāšγ. *šamar-,* csuv**.** *tarăx,* csag. *taryk,* kazak *taryg,* hak. *taryx,* magy. *méreg,* fi. *myrkky,* észt *mürk,* oszét *marg,* av. *mahrka*, újperzsa *marg, merg*. Előzményük nómen-verbum volt, amelynek az egyik irányban megmaradt az igei, a másik irányban pedig a névszói jelentése.

3.379. Kāšγ. ***sizril-*** 'kicsúszni' ~ magy. ***csúszik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *siz-:* relatív szótő + *-r*: képző + *-l-:* visszaható ige képző.

A Kāšγ. *siz-:* relatív szótővel összetartozik a magy. ***csúszik*** és a *siklik*. Az előbbit a TESz hangutánzó eredetűnek tartja, az utóbbit vö.: magy. ***siklik*** 'egyenletes, könnyed mozgással (csekély ellenállást leküzdve) halad, könnyen, gyorsan csúszik, stb.'. Származékszó, eredetileg talán a *sik-* nómen-verbumból alakult *-l* igeképzővel. (TESz) < magy. *sik-:* abszolút szótő + *-lik*: képző.
A *siklik* igének van ***sikoz*** igei változata is, szerkezeti felépítése ugyanaz: *siko-*: abszolút szótő + *-z*: képző.

Idetartozik az or. ***skol'zit*** 'csúszni, siklani' *skol-* töve is.

3.380. Kāšγ. ***sarmal-*** '1. megszűrtnek lenni 2. pl. halat kifogni hálóval' ~ magy. ***szűr***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sarma-*: relatív szótő + *-l-:* visszaható ige képző.

A relatív szótőnek a párhuzamai megvannak a törökség nyelveiben, vö.: csuv. *sĕr* 'szűrni', törölni', KB., MK., Zamahš. *süz*, azerb., türkm., oszm. ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. süz, kum. *s'uz,* tat. *söz*, bask. *hüz,* üzb., k.kalp. *suz,* alt. *šü,* tuv. *šüür 'szűrni'*. (JEGOROB 1964) < csuv. *sĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző, KB., MK., Zamahš. *sü-* + *-z*, azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *sü-* + *z,* kum. *s'u-* + *-z*, tat. *sö-* + *-z*, bask. *hü-* + *-z*, üzb., k.kalp. *su-* + *-z*, alt. *šü-*: abszolút szótő, tuv. *šüü-*: abszolút szótő + *-r*:

Idetartozik a magy. ***szűr*** '(folyadékot) lyukacsos eszközön átbocsát, hogy szilárd részeitől megtisztítsa, (gyümölcs, különösen szőlő levét) héjtól, magtól, szártól elkülönítve másik edénybe önt, bort fejt, szüretel (betegség) soványít, lapos kővel kacsázik'. Csuvasos típusú ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *sĕr* 'szűr', ujg. *süz-* 'tisztít', Kāšγ. *süz-* '(vizet) tisztít', csag. *süz-* 'szűr, tisztít', tat. *süz-, söz-,* bask *hüδ-*, üzb. *suz-* 'ua.'. (TESz) < magy. *szű-*: abszolút szótő + *-r:* képző, csuv. *sĕ-* + *-r,* ujg. *sü-* + *-z-*, Kāšγ. *sü-* + *-z-,* csag. *sü-* + *-z-*, tat. *sü-* + *-z-, sö-* + *-z-,* bask *hü-* + *-δ-*, üzb. *su-* + *-z-*

A magyar szó jövevény volta nem igazolt. A szó szerepel a földrajzi nevekben is a Volga-Urál vidékén, vö.:

Södzmös t. TSK.105.: ko. *Södzmös* or. *Sodzmes*, tó az or. Vym' felső folyásánál.
< ko. *Södzmös* < *Södz*
+ *mös* ⟵ ko. *mos* 'forrás',
or. *Sodzmes* ⟵ ko. *Södzmös*.

Södzmös Vörykva f. TSK.105.: ko. *Södzmös Vörykva* or. *Sodzmes Vorykva,* az or. Vorykva jobb oldali mellékfolyója, hossza 29 km.
< ko. *Södzmös* < *Södz*
+ *mös* ⟵ ko. *mos* 'forrás'

+ *Vörykva* < *Vöryk*
+ *va* ⟵ ko. *va* ‘víz’,
or. *Sodzmes Vorykva* ⟵ ko. *Södzmös Vörykva.*

S'ödz'i f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. *S'ödz'i* or. *Černuška* Jak.-Bod'., az or. Čur jobb oldali mellékfolyója.
< ud. *S'ödz'i*.
or. *Černuška* ⟵ nem or. *Černuška* < *Čer*
+ *nuška*

A komi *Södz* formát az orosz *Sodz* alakkal helyettesítette az átvételkor. Az alapjául szolgáló *södz* közszó a komiban ’szűz’ jelentésű, összetartozik vele a magyar *szűz* szó, ugyanakkor rokona a manysi *sos* ’patak’ közszó is.

A legelső *szűrő* volt a víz, a forrás. Idetartozik a *szűz* is, hiszen a szűzhártya funkciója is a szűrés, vö.: magy. ***szűz*** ’nemi szempontból érintetlen személy, főként nő, férjezetlen (nő), nőtlen (férfi), tiszta erkölcsű, szemérmes, jámbor, természetes állapotban levő, tiszta, mással nem kevert, másból nem álló, érintetlen, sértetlen, leány, hajadon’. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *szű-:* abszolút szótő + *-z:* képző.

Idetartozik a ***szita, szitál*** ‘csepereg, szemerkél (az eső)’. Szláv eredetű, vö.: blg. *sito* ’szita’, szln. *síto*, or. *síto* ‘szita’. (TESz) < magy. *szi-*: abszolút szótő + *-ta*: képző, blg. *si-* + *-to,* szln. *sí-* + *-to*, or. *sí-* + *-to*.

A *szita* nemcsak rokona, de hangtanilag korábbi változata is a *szűr, szűz* szavaknak. Közös gyökerüket a szkíta-hun nyelvekben kell keresni.

Alakváltozatuk az or. ***cedit'*** (< *cedi-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) *cedi-* relatív szótöve. Megjegyezzük, hogy az or. *celina* 'szűzföld a szűz jelentésének nem a szűr, hanem egy másik jellemzőjét őrzi, mégpedig az érintetlen jelentést. Az or. *celyj* 'egész, mind' szónak a töve nem szolgálhatott alapul úgy. hogy az *-ina* képző járult volna hozzá.

3.381. Kāšγ. ***bugdāj*** 'búza' ~ magy. ***búza***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bug-*: abszolút szótő + *-dāj:* képző.

Egyaránt a szó családjába tartoznak a búza, mag és a gabona jelentésű szavak. A *búza* megvan a törökség más nyelveiben is. Ld. Kāšγ. ***ūziŋā*** 'magának'; Kāšγ. ***tarigži*** 'földművelő, szántó'; Kāšγ**.** ***tarig*** 'búza, mag, búzamag'; Kāšγ. ***azrik*** 'tarackbúza, vadbúza, perje'; Kāšγ. ***urugluk bugdāj*** 'búza, amelyet vetőmagnak hagynak'; Kāšγ. ***takir*** 'búza'. Idetartozik a magy. ***búza, tönköly*** és ***perje***.

A Kāšγ. *bugdāj* alakváltozata z ojr. ***boghoda, boda*** valamint a ***bogdai, buda*** (ejtve) 'búza' és a magy. ***búza, tönköly,*** csuv. ***tulă*** 'búza', ***pări*** 'búza', *pătă* 'kása' összetartoznak. Szerkezeti felépítésük: ojr. *bogho-*: abszolút szótő + *-da:* képző, *bo-* + *-da, bog-* + *-dai, bu-* + *-da,* magy. *bú-* + *-za, tönkö-* + *-ly,* ***ír***(mag), csuv. *tu-* + *-lă, pă-* + *-ri.*

A magy. ***búza*** szót helytelenül csuvasos jellegű ótörök jövevényszónak tartja a TESz, az adatok azonban idetartoznak, vö.: csuv. ***pări*** 'tönköly', ujg. *buγdaj,* Kāšγ. *boγdaj, buγdaj,* oszm. *buğdaj,* tat. *bodaj,* mong. *buγudaj*. (TESz) < magy. *bú-*: abszolút szótő + *-za*: képző, csuv. *pă-* + *-ri,* ujg. *buγ-* + *-daj,* Kāšγ. *boγ-* + *-daj, buγ-* + *-daj,* oszm. *buğ-* + *-daj,* tat. *bo-* + *-daj,* mong. *buγu-* + *-daj.*

3.382. Kāšγ. ***tuvšal-*** 'eltévedni' ~ magy. ***téved***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tuv-*: abszolút szótő + *-ša-:* képző + *-l-*: visszaható ige képző.

A magy. ***téved*** a ***tévelyeg*** címszónál található. A szócikk írója idesorolja a *tépvehedik, téveszt, tévelyedik, tévelyít, tévely, tév, téveteg, téves* szavakat. A szócsalád *tév-* alapszavát ősi örökségnek tartja az ugor korból, vö.: vog. *tèpi, tipi* 'eltéved', *tipγeli* 'téved', osztj. *tevtä, tepta '*eltéved', *tepem* 'eltéved, téved'. (TESz)

Ugyanakkor a TESz-ben a ***tév-*** címszó alatt a szócikk írója *tév-* előtagú összetett szavakat hoz (vö.: *tévút, téveszme* stb.), amelyeket nyelvújítási alkotásoknak nevez és amelyek a német irre 'téves' stb. mintájára keletkeztek. A *tév-* előtagot a *téved* stb. szavakból vonták el és önállósították. (TESz).

Erre nem volt szükség, sem arra, hogy a magyar szót az ugor korból származtassuk. A Kāšγ. *tuvšal-* relatív szótőnek alakváltozata az oszm. *yolunu çaçyrmak* 'eltévedni' második tagja, vö.: *burada yol yitirmek kola*y.

3.383. Kāšγ. ***tūzar-*** 'felszállni (por)' ~ magy. ***por***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tūza-*: relatív szótő (< *tū-*: abszolút szótő + *-za-*: képző) + *-r-*: denominális verbum képző.

A Kāšγ. *tūza-*: relatív szótővel összetartozik a Kāšγ. *tūz* 'por'. A szó rokona a *dara, török* és a *tör* szó, amely megvan a többi török nyelvben is.

A magy. ***por*** szó is idetartozik, amely a TESz szerint A magy. ***por*** 'a talaj szétmállott finom részecskéi, porított anyagú gyógyszer, stb.' Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor esetleg az uráli korból, vö.: vog. *porš* 'szemét', fi. *poro* 'forró hamu, durva por, törmelék, omladék', szam. kam. *p'urɛ,* mot. *chura,* kojb. *prja,* tajgi *hura* 'homok, homokos part'. (TESz) < magy. *po-*: abszolút szótő + *-r*: képző, vog. *por-*: relatív szótő + *-š*: képző, fi. *po-* + *-ro*, szam. kam. *p'u-* + *-rɛ,* mot. *chu-* + *-ra,* kojb. *p-* + *-rja*, tajgi *hu-* + *-ra*.

A magy. *por* nem származhat sem a finnugor, sem az uráli nyelvi egységből. Az adatok idetartoznak, ám a mot. *chura,* tajgi *hura* csak abban az esetben, ha a szókezdőjük (*ch-, h-*) eredeti *t-* fejleménye.

A szócsaládba tartozik a magy. ***pernye,*** amely a TESz szerint 'parázs, hamu, különösen szalma, nád és hasonló anyagok hamuja, török, pelyva, száraz gally, rőzse'. Északi szláv eredetű, vö.: cseh *pýřeni* 'izzó hamu', szlk. *pyrina* 'hamu', le. *perzyna* 'parázs, pernye, zsarátnok', f.szorb *pyrnica* 'égő vagy füstölgő fenyőfáklya', or. *puryn'* 'szalmahamu, tőzeghamu'. (TESz)

A szócikk írója tévedett, mert a cseh *pýřeni*, le. *perzyna* szavak világosan a magy. *parázs* szóval tartoznak össze, az pedig a *piros* szóhoz kötődik közelebbről. A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

3.384. Kāšγ. ***sātur*** 'számolni, parancs' ~ magy. ***szám, törvény, parancs***.

Szerkezeti felépítése: < Kāšγ. *sā-* 'szám′ + *-tur:* parancs.

A Kāšγ. *sā-* szótőben a magy. *szám* szó van meg, amelynek török nyelvi párhuzamai ismertek.

Jegorov szerint a csuv. ***sum*** 'szám, mennyiség', tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *san,* üzb. *son,* bask. *han,* azerb. *saj* 'szám, mennyiség', (ujg. *sanak* 'szám, mennyiség'), azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sana*, ujg. *sani* 'számolni', mong, alt. *sana* 'gondolni, számolni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-*: abszolút szótő + *-m*: képző, tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *sa-* + *-n,* üzb. *so-* + *-n,* bask. *ha-* + *-n,* azerb. *sa-* + *-j,* ujg. *sa-* + *-nak,* azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sa-* + *-na*, ujg. *sa-* + *-ni,* mong, alt. *sa-* + *-na.*

A szó teljesebb alakját az ujg. *sanak* képviseli, eredetileg nómen-verbum lehetett. Szerkezeti felépítése *sa-*: abszolút szótő + *-nak*: képző. A *-nak* képző kezdő mássalhangzója eredeti *t-* volt, amelynek egyaránt lehet a fejleménye *-n-* és *-m-*.

Rokonuk a magy. ***szám*** ‘élőlények rendje, csoportja, sora, megszámlált mennyiség, mennyiségtani alapfogalom, számokkal közölt mennyiségi adat, mennyiséget jelölő írásjegy, munka, szavak olyan alakja, amelyből kiderül, hogy a személyek, dolgok közül egyről vagy többről van szó, időszaki kiadvány egy időben megjelenő azonos tartalmú példányai vagy közülük egy, számtan, matematika, számolás, műsor önálló része’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *sum,* türk *san,* türkm. *sān,* nog. *san,* ujg. mod. *san,* szal. *san* ‘szám’, CC. *san* ‘mennyiség’, oszm. *san* ‘hírnév, tisztelet’ kar. *san* ‘szám, jelentés, tisztelet’, (TESz). < magy. *szá-*: abszolút szótő + *-m*: képző, csuv. *su-* + *-m,* türk *sa-* + *-n,* türkm. *sā-* + *-n,* nog. *sa-* + *-n,* ujg. mod. *sa-* + *-n,* szal. *sa-* + *-n* ‘szám’, CC. *sa-* + *-n,* oszm. *sa-* + *-n,* kar. *sa-* + *-n.*
Nem igazolt az, hogy a magyar szó csuvasos jellegű ótörök jövevényszó.

A Kāšγ. *sātur* 'számolni, parancs' *-tur* eleme összetartozik a magyar *törvény* és a *parancs,* továbbá az oszm. *buyurun t*övével.

3.385. Kāšγ. ***jajik***- 'megérkezni a tavaszi időnek' ~ magy. ***nyár***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ja-*: abszolút szótő + *-jik-*: képző.

A szó a tél utáni olvadással függ össze, ilyenkor kezdődik a tavasz, a természet újjáéledése. Ez pedig mocsárral jár. A folyó születésének helyén is rendszerint mocsaras hely van, ezért a tavasz és a nyár megnevezése illik a mocsár, a mocsaras hely megnevezésére is. Tekintettel arra, hogy a tavasz és a nyár számos nyelvben nem különül el, ezért a tavasz és a nyár megnevezése ugyanaz. A földrajzi nevekben így nevezik a születő folyókat, azaz forrásfolyókat is, vö.:

Jajykśyby küle t. TB.182.: bask. *Jajykśyby küle* or. *Jaik-Syby* Al'š., tó.
< bask. *Jajykśyby* < *Jajyk*
\+ *śyby* ⟵ vö.: ÓT. *sub* ‘víz’
\+ *küle* ⟵ bask. *kül* ’tó’ + *-e:* birtokos személyjel,
or. *Jaik-Syby* ⟵ bask. *Jajykśyby.*

Jajykśyby h. TB.182.: bask. *Jajykśyby / Östäkä / Jaŋy Karmyš* Al'š., település neve.
< bask. *Jajykśyby* < *Jajyk*
\+ *śyby* ⟵ vö.: ÓT. *sub* ‘víz’
Östäkä < *Ös* ⟵ vö.: mong. *us, usa* ’víz’.
\+ *täkä* ⟵ vö.: or. *tok* ‘áram, áramlás’.
Jaŋy ⟵ bask. *jaŋy* ’új’
\+ *Karmyš* < *Kar*

+ *myš*

Ural f. TB.154.: bask. *Ural* ← *Jajyk* ← *Daiks / ⊣ajx / Džajk,* kazah dial. ***Šajyk****, Daiks, Jaik* or. *Ural* folyó, amely az Uč.-ban ered, a Kaspi tóba ömlik.
< bask. *Ural* ⟵ vö.: bask. *iδel* 'folyó'
Jajyk < *Ja-*
+ *-jyk*
Daiks < *Daik* < *Da*
+ *ik*
+ *s* ⟵ vö.: tat. *su* 'víz'
⊣ajx < *⊣a-*
+ *-jx*
Džajk < *Dža-*
+ *-jk*
kazah *Šajyk* < *Ša-*
+ *-jyk.*
Daiks < *Daik* < *Da-*
+ *-ik*
+ *s* ⟵ vö.: tat. *su* 'víz'.
Jaik < *Ja-*
+ *-ik*
or. *Ural* ⟵ nem or. *Ural*

Ural f. TB.154.: bask. *Ural* ← *Jajyk* ← ***Daiks*** */ ⊣ajx / Džajk / Žajyk* or. *Jaik* folyó, amely az Uč.-ban ered, a Kaspi tóba ömlik.
< bask. *Daiks* < *Daik* < *Da*
+ *ik*
+ *s* ⟵ *vö.: tat. su 'víz'.*

A Kāšγ. ***jajik***- alakváltozata a csuv. ***śur****, śurkunne* 'tavasz', *śurxi* 'tavaszi', ÓT. *jaz*, azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *jaz*, kirg. *žaz,* nog. *jazlyk*, ojr. *d'as,* karacs. *d žaz*, kum. *jaš*, ujg. *etijaz,* hak., tuv., sor *čas,* jak. *saas* 'tavasz', ujg., nog. *jaz*, üzb. *joz*, kazak, k.kalp. *žaz* 'nyár', tat., bask. *jazgy,* türkm. *jazky,* kirg. *žazgy,* üzb. *jozgi* 'tavaszi'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *śur* + *kunne, śur-: relatív szótő* + *-xi:* melléknév képző, ÓT. *ja-* + *-z*, azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *ja-* + *-z*, kirg. *ža-* + *-z,* nog. *jaz-*: relatív szótő + *-lyk:* képző, ojr. *d'a-* + *-s,* karacs. *d ža-* + *-z*, kum. *ja-* + *-š*, ujg. *eti* + *jaz*: relatív szótő, hak., tuv., sor *ča-* + *s,* jak. *saa-* + *-s,* ujg., nog. *ja-* + *-z*, üzb. *jo-* + *-z*, kazak, k.kalp. *ža-* + *-z,* tat., bask. *jaz-*: relatív szótő + *gy*: melléknév képző, türkm. *jaz-* + *-ky,* kirg. *žaz-* + *-gy,* üzb. *joz-* + *-gi.*

A magyar ***nyár*** 'vízzel ellátott, vízhez tartozó' jelentésű. A tavaszi olvadáshoz kötődik. A lapos, vizenyős helyeken nőtt fák (nyír, nyár stb.) is ezt a nevet viselik. Ott, ahol mocsár van, rendszerint forrás is és sarjadás, születés. A szó ismert a földrajzi nevekben, ahol 'folyó' jelentése is lehet, vö.:

Földrajzi nevek

Lui Nor f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Č-Č: man. *Lui Nor* or. *Severnyj* ***Ural.***
< man. *Lui* ⟵ man. *lui* 'a folyónak az alvidéke'
+ *Nor* ⟵ vö.: manysi. *n'ēr, n'ār* 'mocsár, láp',
hanti *n'urem, n'orem* 'mocsár',

or. *Severnyj* ⟵ or. *severnyj* ’északi’[48]
+ *Ural.*

Nor f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Č-Č: man. *Nor* or. ***Ural*,** folyó neve.
< man. *Nor* ⟵ vö.: manysi. *n’ēr, n’ār* ’mocsár, láp’,
hanti *n’urem, n’orem* ’mocsár’.
or. *Ural* ⟵ nem or. *Ural* < *Ura*
+ *-l.*

Megjegyezzük, hogy az orosz *leto* ’nyár, mint évszak’ jelentése onnan van, hogy ekkor, ezen időszakban volt olvadás, ekkor keletkeztek a vizes helyek, mocsarak. A szó tehát elsősorban a vízzel kapcsolatos és csak másodsorban az évszakkal. Ugyanígy kell felfogni a magyar *nyár* ’évszak’ és ’mocsár’ jelentésű szót is.

A szócsaládba tartozik a mari *n’ur, nür* ‘nyirkos, mocsár, posvány’, mari *n’ur* ‘mező’, hanti *n’oräm, n’uräm* ‘mocsár’, finn *nira* ‘kis patak, erdei patak’, mansi *n’ār, nēr* ‘mocsár’, magy. *nyár* ‘mocsár’, *nyirok, nyirkos* 'vizes’. A földrajzi nevekben, vö.:

Nara ‘az Oka bal oldali mellékfolyója’. Etimológiája bizonytalan. (KISS 1980) < *Na-* + *-ra.*

Nárai ‘helység Vas megyében’. Talán szláv eredetű személynévből keletkezett. (KISS 1980) < *Nára (< Ná-* + *-ra)* + *-i.*

Narda ‘helység Vas megyében’. Puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév szláv eredetű. (KISS 1980) < *Nar- (< Na-* + *-r-)* + *-da.*

Néra ‘Fehértemplomtól délnyugatra a Dunába torkolló folyó’. Vö.: *Nyárág(y)* névváltozat ⟵ magy. *nyár* ‘nyárfa’ főnév származéka. (KISS 1980) < *Né-* + *-ra.*

Nyárád ‘a Maros bal oldali mellékfolyója’. A magy. *nyár* fanév származéka. (KISS 1980) < *Nyárá- (< Nyá-* + *-rá-)* + *-d.*

Nyirád ‘helység Veszprém megyében’. A magy. *nyír* ‘nyírfa’ származéka. (KISS 1980) < *Nyirá- (< Nyi-* + *-rá)* + *-d.*

Nyírség ‘homokvidék Észak-Tiszántúlon’. ⟵ magy. ‘nyíres, nyírfaerdő’. (KISS 1980) < *Nyír- (< Nyí-* + *-r-)* + *-ség.*

Személynevekben:

Nyárádi csn. ⟵ *Nyárád* helynév Baranya, Borsod megye, *Nyárad* helynév Győr megye, *Nyarád* helynév Ung megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyárád- (< Nyárá-* + *-d-)* + *-i.*

Nyárai csn. (KÁZMÉR 1993) < *Nyára- (< Nyá-* + *-ra-)* + *-i.*

[48] Látszatra ellentmondás van a manysi és az orosz megnevezés jelentéstartalma között. Az orosz használatú név az *Urál* folyó északi részére, a forrás felőli szakaszra vonatkozik. A manysi használatú formában a *Lui* jelző közszói megfelelője ma a manysiban ’a folyó alsó vidéke, alsó szakasza’ jelentésű szó. Eszerint a folyónak éppen az ellenkező, az alsó szakaszára vonatkozna a megnevezés, amely a Kaszpi-tenger északi részén van. Esetünkben azonban a *lui* szót ’aljas, lent lévő, vizes, vizenyős’ jelentésben kell felfogni, amely a folyók forráshelyének is jellemzője.

Nyári csn. ⟵ *Nyári* helynév Tolna megye, Nyáregyháza < Nyár Pest megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyár- (< Nyá- + -r-)* + *-i.*

Nyéri csn. ⟵ *Nyéri* helynév Bars megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyér- (< Nyé- + -r-)* + *-i.*

Nyirádi csn. ⟵ *Nyirád* helynév Zala megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyirád- (< Nyirá- + -d-)* + *-i.*

Nyíri csn. ⟵ Nyírség, Nyír helynév Somogy megye, Nyíri helynév Abaúj megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyír- (< Nyí- + -r-)*+ *-i.*

Nyírmezői csn. ⟵ *Nyírmező* helynév Hunyad megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Nyírmező- (< Nyír- + mező-)* + *-i.*

Nyírő *csn.* . ⟵ magy. *nyírő, nyíró* ’juhokat nyíró vagy borbély’ (KÁZMÉR 1993) < *Nyí-* + *-rő.*

Közszók:

magy. ***nyár*** ’mocsár, mocsaras hely, nedves, homokos talajt kedvelő igénytelen fák faja, nemzetsége, egyede’. Ősi örökség az uráli korból. Vö.: vog. *ńēr* ’mocsár’, *ńār* ’ua.’, zürj. *ńur* ’ua.’, votj. *ńur* ’nyirkos, nedves (fa, gabona), nedvesség, mocsár, posvány’, finn *noro* ’nedves völgy, patak’, észt *nõru, nõrg* ’vízlefolyás, kis, gyér vizű patak, vízlevezető árok’. (TESz) < magy. *nyá-*: abszolút szótő + *-r:* képző, vog. *ńē-* + *-r, ńā-* + *-r,* zürj. *ńu-* + *-r,* votj. *ńu-* + *-r,* finn *no-*+ + *-ro,* észt *nõ-* + *-ru, nõ-* + *-rg.*

magy. ***nyár*** Vitatott eredetű, vö.: 1. *nyár* ’mocsár, 2. vö.: türk *yaz* ’tavasz’, csuv. *śur* ’tavasz’. (TESz) < *nyá-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

magy. ***nyers*** ’természetes nedvességet tartalmazó (növény), nedves, nyálkás, éretlen, zöld, feldolgozatlan, megmunkálatlan (anyag), fővetlen, sületlen (étel), tehetséges, de pallérozatlan, kiműveletlen (személy), erőteljes, durva, modortalan (személy)’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *nyer-:* relatív szótő (< *nye-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-s*: képző.

magy. ***nyír*** ’nyirkos, homokos talajt kedvelő, vékony törzsű, fehér kérgű fa, vessző, fiatal hajtás, nád töve’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *ńer, ńir* nád, vessző, ág’, cser. *nörga* ’sarj, hajtás’, szam. jur. *ńērū* ’fűzfa’, tvg. *nerki* ’ua.’, tajgi *ńerge* ’fűzfa’. (TESz) < magy. *nyí-*: abszolút szótő + *-r*: képző, vog. *ńe-* + *-r, ńi-* + *-r,* cser. *nö-* + *-rga,* szam. jur. *ńē-* + *-rū,* tvg. *ne-* + *-rki,* tajgi *ńe-* + *-rge.*

magy. ***nyír*** ’mocsár, vizenyős rét’. Ősi örökség az uráli korból. (TESz) < magy. *nyí-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A Kāšγ. *jajik-* családjába tartozik az oszm. ***nehir*** 'folyó' szó is.

A magyar CVr, CVrV típusú tulajdonnevek és közszók kötődnek a keleti nevekhez és egymáshoz is. A neveknek alapul szolgált közszót körültekintéssel kell megállapítani, mert a víz eredeti komplex jelentéstartalmából ezek együttvéve számosat megőriztek, külön-külön pedig egy vagy több részjelentést tartalmaznak, ezért látni kell, hogy a földrajzi hely megnevezése melyik szálon kötődik a közszóhoz illetve a víz mely részjelentéséhez vezet.

Meg kell jegyeznünk, hogy az *–r-* és a *–z-* tartalmú szavakat, töveket külön összehasonlító vizsgálatoknak vetettem alá ugyanúgy, mint az *–l-* és az *–š-* t tartalmazókat. Erre azért is szükség volt, mert a rendszer már a kutatások kezdetén nem igazolta azt az akadémiai tudós állítást, mely szerint az *–r-* és *–l-* csuvas illetőleg bolgár bélyeg, jegy lenne, az ezekkel szemben lévő *–z-* és *- š-* pedig köztörök. Miután az *–r-* és az *–l-* nem csuvas illetőleg bolgár sajátosság, hanem hun ugyanúgy, mint a *–z-* és az *-š-*, nem beszélhetünk csuvas illetőleg bolgár bélyegről, de hun nyelvjárási jelenségről igen. Hozzáteszem, ez az *–r-* már a mezopotámiai kultúrában is ismert volt, megvan a sumérban is, vö.: úr 'isten', *dengiz, dingiz* 'úr, ég' stb. A megalapozatlan, ám mérvadó akadémiai tudós megállapításból levont következtetések is hamisnak bizonyultak, így a magyarban csuvasos és köztörök típusú ótörök jövevényszavak valójában nem azok, továbbá az ebből levont őstörténeti következtetések is hamisak, másképpen, az őstörténetünk ezen része téves nyelvi megállapításokon alapul.

Hozzátesszük, az *-r-, -z-, -l-, -š-* eredeti *-t-* fejleményei ugyanúgy, mint a Kāšγ. *jajik- -j-* hangja, ezért ezek összefüggnek.

3.386. Kāšγ. ***maη*** 'madáreledel' ~ magy. ***mag***.

Minthogy a madáreledel rendszerint magokból áll, ezért a Kāšγ. ***maη*** szónak rokona a magy. ***mag,*** amely a TESz szerint 'sperma, ivadék, utód, fajta, nemzetség, virágos növények ivaros úton létrejövő szaporító szerve, szaporításra nevelt állat, valaminek a kezdete, valaminek a lényege'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *mig,* '(a ruka) ölrésze, (az ing) derék része, *mige·r* 'termet, testalkat, test', votj. *migor* 'test, termet, alak, testi külső', cser. *mo·ŋgăr* 'törzs, test'. (TESz) < zürj. *mige·*: abszolút szótő + *-r*: képző, votj. *migo-* + *-r,* cser. *mo·ŋgă-* + *-r.*

A magy. *mag* a fenti szavakkal illetőleg az abszolút szótövekkel összetartozik, ám nem igazolt a magyar szónak a finnugor eredete.

3.387. Kāšγ. ***maη*** 'anyajegy az arcon' ~ magy. ***mag***.

Az anyajegy a maghoz való hasonlósága alapján kapta a megnevezést, ezért összetartozik a *mag* szóval.

Az anyajegy másképpen egy folt. Ha valaki *makulátlan*, akkor tiszta, becsületes, folt mentes. Idetartozik a magy. ***makulátlan*** *maku-* töve is.

A szó a TESz-ben a *makula* címszónál található, vö.: magy. ***makula*** 'erkölcsi szeplő, szégyenfolt, testi folt, szennyfolt, piszokfolt, apró, csöppnyi'. Latin eredetű, vö.: lat. *macula* 'rés, lyuk, folt, szenny, szeplő'. Etimológiája tisztázatlan. Vö.: ném. *Makel*, sp. *mancha,* fr. *macule* 'folt, macula'. (TESz). < magy. *maku-*: abszolút szótő + *-la*: képző 'valamivel ellátott'.

A szó a latinból terjedt tovább a nyugateurópai nyelvekbe, a latinba azonban a szkíta-hún nyelvekből került, vagyis a magyarok rokonaitól.

A szó töve megvan a TESz-ben másik címszónál is, vö.: magy. ***makulatúra*** 'hibásan nyomott ív, selejtes papír'. Latin eredetű, német közvetítéssel is, vö.: k.lat. *maculatura* 'makulatúra', lat. *maculare* 'foltossá tesz, bemocskol'. Ld. még ang. *maculature*, ol. *maculatura,* or. *makulatura* 'makulatúra' stb. (TESz) < magy. *makula-*: relatív szótő (< *maku-*: abszolút szótő + *-la*: képző) + *-túra*.

A szótő gazdagon adatolt a szkíta-hún utódnyelvekben is, vö.: csuv. ***măk*** 'moha', *măk śyrli* 'áfonya', bask., tat., kazak *mük,* ujg., üzb., kirg., k.kalp., nog. *mox,* tat. *mük žilege*, bask. *mük elege*

'áfonya'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a csuv. ***măka*** 'tompa' (kés), *măkal* 'tompulni', *măkat* 'tompítani', kirg. *mokok*, alt. *moku* 'tompa, kirg. *mokot,* kazak *mukalt* 'tompítani', kazak *mukal,* kirg. *moko* 'tompává válni', vö.: kalm. *muxa* 'tompa', mong. *moxoox* 'tompítani', *moxok* 'tompulni'. (JEGOROV 1964)

A megnevezés olyan gondolkodás alapján született a természeti jelenségekkel összhangban, hogy ott, ahol csak a dudor maradt meg, nem nőtt ki, nem vált élessé valami, az tompa. A mag megmaradt, de nem fejlődött ki pl. szarv. Ezért idetartozik a csuv. ***măkla*** 'dudoros, csomós, szarvatlan', kazak *mukyl,* tat. *müklek* 'dudoros'. Vö.: türk *muxular,* mong. *muxur,* mong. *mukar, mogotor,* burj. mong. *muhar* 'dudoros'. (JEGOROV 1964) < csuv. *măk-*: abszolút szótő + *-la:* képző, kazak *muky-* + *-l,* tat. *mük-* + *-lek,* türk *muxula-*: relatív szótő (< *muxu-*: abszolút szótő + *-la-*: képző) + *-r:* képző, mong. *muxu-:* abszolút szótő + *-r:* képző, mong. *muka-* + *-r, mogoto-:* relatív szótő (< *mogo-*: abszolút szótő + *-to-*: képző) + *-r:* képző, burj. mong. *muha-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Lényeges, hogy az *-l, -r* képzők illetőleg az *-l-, -r-, -t-* kezdetű képzők közös gyökerűek, az *-l-, -r-* eredeti *-t-* fejleményei. A mong. *mogotor* adat őrzi még ezt az eredeti *-t*-t.

Ld. magy. ***Móka*** 'kert neve Bakonszegben'. A nevét onnan kaphatta, hogy a sáros, lápos vidéken egy kis kiemelkedés van, ahol szőlőskert, gyümölcsös, veteményeskert van. A név nincs meg Kiss Lajosnál.

Idekapcsolódik a csuv. ***măkăl '***toboz, dudor, pukli', jak. *mögölčök* 'gömb, golyó, földgömb', mong. *makolčok* 'kerek'. (JEGOROV 1964) < csuv. *măkă-*: abszolút szótő + *-l:* képző, jak. *mögöl-:* relatív szótő (< *mögö-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-čök:* képző, mong. *makol-:* relatív szótő (< *mako-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-čok:* képző.

Alakváltozata a magy. ***pukli*** (< *puk-*: abszolút szótő + *-li*: képző 'valamivel ellátott') 'kis daganat, dudor' nincs meg a TESz-ben.

Az *m-* szókezdőjű adatok és a magy. *pukli p-* szókezdője egyaránt eredeti *t-* fejleménye, csupán a használat során más-más úton keletkeztek: *m-* < *w-* < *δ-* < *t-; p-* < *φ-* < *th-* < *t-*.

Az eredeti *t-* megmaradt a 'hegy' jelentésű szavakban, vö.: csuv. ***tu, tăv***.

Idetartozik a szótő: csuv. ***măkăr*** 'toboz, dudor, daganat, halom, bucka, kiemelkedés', csag. *bukri, mukri keše* 'görbe ember', üzb. *bukur,* kirg. *bükür*, türkm., kazak *bükir*, kum. *b'uk'ur'u,* tat-*bökere* 'görbe, púpos'. (JEGOROV 1964) < csuv. *măkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, csag. *buk-* + *-ri, muk-* + *-ri,* üzb. *buku-* + *-r,* kirg. *bükü-* + *-r*, türkm., kazak *büki-* + *-r*, kum. *b'uk'u-* + *-r'u,* tat-*böke-* + *-re.*

3.388. Kāšγ. ***muη tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog***.

A Kāšγ. ***muη*** megfelelője a csuvasban ***ăn*** 'tudat', ÓT., KB., kirg., kazak, ujg. tat., bask. *aη*, nog. *an*, türkm. *aaη,* üzb. *ong* 'tudat', tefs. XII-XIII. sz. *aη* 'érteni, értelmezni, felfogni'. (JEGOROV 1964)

Eredetileg nómen-verbum volt, ám idővel kapott ige képzőt, vö.: csuv. ***ănla*** 'figyelni', *ănlan* 'megérteni', ÓT., Zamahš., pol., türkm., kazak, nog., tat. *aηla,* azerb., oszm. *anla,* kirg. *aηda*, kum., üzb. *angla*, csag. *anna,* ujg. *aηli, aηla*, hak. *oηna* 'érteni, megérteni, felfogni, tudatosítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ăn-:* abszolút szótő + *-la:* igeképző, *ăn-* + *-lan:* összetett igeképző (< *-la-*: igeképző + *-n-*: visszaható igeképző), ÓT., Zamahš., pol., türkm., kazak, nog., tat. *aη-* + *-la,*

azerb., oszm. *an-* + *-la,* kirg. *aŋ-* + *-da*, kum., üzb. *ang-* + *-la*, csag. *an-* + *-na,* ujg. *aŋ-* + *-li, aŋ-* + *-la*, hak. *oŋ-* + *-na.*

Képzett forma a csuv. ***ăнkar '***megérteni, elsajátítani', bask., tat. Szib., kazak, k.kalp. *angar* 'megérteni', kazak *aŋgart* 'megértetni', vö.: mong. *anxaar* (*ax*) 'figyelmet fordítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ănka-:* abszolút szótő + *-r:* képző, bask., tat. Szib., kazak, k.kalp. *anga-* + *-r,* kazak *aŋgar-:* relatív szótő (< *aŋga-*: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-t:* műveltető ige képző, mong. *anxaa-* + *-r.*

A csuvasban ***ăs šălĕ*** 'bölcsesség foga' jelentésű. A szószerkezet első tagja a Kāšγ. ***muŋ*** a magyar *okos* szó *oko-* tövével tartozik össze, továbbá a magy. ***emlék*** (< *em-*: abszolút szótő + *-lék*: képző 'valamivel ellátott' képző. A csuvasban az ***ăs*** a magy. ***ész*** szóval rokon.

Idetartozik az or. ***mudrost'*** 'bölcsesség' *mud-* töve, az or. ***umnyj*** 'okos, eszes' *um-* töve, továbbá az or ***učit's'a*** 'tanulni' *uči-* (< *uki-*) töve.

A szócsaládba tartozik az ang. ***mean*** 'gondol, jelent', továbbá az ang. ***memory*** töve a *memo-*.

A Kāšγ. ***muŋ tāg*** 'bölcsesség fog' szókapcsolat második tagja a Kāšγ. ***tāg*** összetartozik a hegy és a tű stb. jelentésű szavakkal. Ennek az a magyarázata, hogy eleink kinövésnek fogták fel a fogat, a hegyet. A tű is idetartozik a hegyes alakja miatt. Tehát a szónak rokona az csuv. ***tu, tăv*** 'hegy, halom, kiemelkedés', ÓT., ujg., hak. *tag,* oszm., azerb. *dag*, türkm., tuv. *dag,* üzb. *tog,* kirg. *too* (dial. *tov*), nog., kum., kar. *tav,* ojr. *tuu,* kazak, k.kalp., karacs., tat., bask. *tau* 'hegy', k.kalp. *tavy* 'az ő hegye', mong. *tabagan* 'hegy'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *tāg* rokona a magy. ***fog,*** amely a TESz szerint '(emberi, állati) állkapocsból kinyúló, rágásra használt szerv, létrafok, szerszámnak, eszköznek a foghoz hasonló, hegyes, kinyúló része, (tisztelet) foka'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pɛŋ,* osztj. *poŋk* 'fog', zürj. *piń,* votj. *piń* 'fog, valaminek a fogazata', cser. *pü* 'fog', *püi* 'ua.', mdE. *pej, pev, peŋ, päj,* mdM. *pej* 'ua.', fi. *pii* 'fog, pecek', észt *pii* 'fog, fogas kerék, ín, izom'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

A szócsaládba beletartozik a lat. *dens* 'fog' *den-* töve, ang. *tooth* 'fog' stb. is.

3.389. Kāšγ. ***miŋ*** 'ezer' ~ magy. ***mag, egy***.

A törökség többi nyelvében is ismert, vö.: csuv. ***pin*** 'ezer', ÓT. *byŋ, biŋ*, KB., Zol. bl., kazak *myŋ,* Zamahš., üzb. *ming,* kirg., ujg. *miŋ,* k.kalp. *myng,* nog. *mynъ,* alt., tuv. *muŋ,* hak. *munъ,* türkm. *müŋ,* azerb. *min,* oszm. *bin*, bask., tat. *meŋ* 'ezer', mong. *mingan* 'ezer'. (JEGOROV 1964)

Az 'ezer' jelentésű szó megvan összetett szóban, vö.: csuv. ***pinpü*** 'ezredes' (< *pin* 'ezer' + *pü* ' 'király, fő, fej, vezető', *śĕrpü* 'százados' < *śĕr* 'száz' + *pü* 'ua.').

Az ezer megnevezése úgy keletkezhetett, hogy eleink egy része egy egységnek fogta fel ezt a mennyiséget. Így a Kāšγ. ***miŋ*** 'ezer' szóval rokon a magy. ***mag*** és az ***egy*** szó.

3.390. Kāšγ. ***naŋ*** 'dolog, valami' ~ magy. ***mi***.

Rokona a csuv. ***mĕn*** 'mi' (névmás), orh.jeny. *nä* 'mi', Mk., KB. *neŋ* 'dolog', MK. *ne,* PK. *nämä, nima,* ujg. *nime*, üzb. *nima*, türkm. *neme,* kirg. *emne* 'mi', bask. *hi, neme,* tat. *ni, nerse,* karacs. *ne,*

nedi, alt. *ne, neme* 'mi', azerb. *ne,* oszm., kazak, k.kalp., kum., nog. *ne* 'mi' (kérdő és vonatkozó névmás), hak. *nime* 'dolog, mi', ujg. *nerse,* üzb. *narsa* 'dolog', perzsa *män* 'ki, mi, az, ami'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a magy. ***mi*** 'miféle dolog, tárgy, ami, amely, valami, bármi, miféle, milyen'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *mana* 'melyik', *metär* 'valami', osztj. *moγi* 'mi', *moγoli* 'ua.', *meli* 'melyik', *metä* 'ki', zürj. *mii* 'mi', votj. *ma* 'mi, micsoda', *mar* 'mi, ami, valami, mi?, micsoda, minő?', cser. *ma* 'melyik, mi?', mdE. *meźe, meje*, mdM. *meź* 'mi?, mi, valami', fi. *mikä* (gen. *minkä*) 'melyik? micsoda?', észt *mis, mi, me* 'mi?, melyik?, hogyan?, hol?, úgyhogy', lp. *mī* 'mi? micsoda? melyik?, miféle, akármi', *mi* 'melyik?, ki?, mi:', szam.jeny. *mî* 'mi?', tvg. *mā* 'ua.', kam. *mō', mo* 'miért?' (TESz)

A magyar szó uráli származtatása nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

3.391. Kāšγ. ***naη*** 'vagyon, gazdagság' ~ magy. ***mag***.

Vannak nyelvek, ahol a vagyon a marha szóval tartozik össze s vannak olyanok, ahol a vagyon maga az élet illetőleg annak a forrása, a mag. A Kāšγ. ***naη*** 'vagyon, gazdagság' ez utóbbihoz tartozik, rokona a magy. ***mag*** szó.

3.392. Kāšγ. ***juη*** 'szőr, pihe' ~ magy. ***pihe***.

Egy szál kinövésről van szó. Idetartozik a Kāšγ. ***bugnaklan-*** 'bárányfelhősödni, tollasodni' *bug-* töve, a Kāšγ**.** ***jūk*** 'madártoll'.

A törökség többi nyelvében is ismert, vö.: csuv. ***tĕk*** 'madártoll, háziállatok szőre, szőr a testen'. Zamahš., ojr., hak. *tük* 'szőr', kirg., kazak *tűk* 'szőr a testen', ujg. *tűk* 'pehely, pihe', oszm. *tűj* 'szőr. pihe, haj', üzb. *tuk* 'haj', pihe', jak. *tűű* 'pihe', tuv. *dűk* 'szőr', tuv., hak. *čüg* 'toll'. (JEGOROV 1964)

A magy. ***pihe*** a ***pehely*** címszónál található, 'finom, apró, puha szőrzet, bolyhosság, pernye, finom, apró, puha toll, pelyva, növény héja'. Hangutánzó eredetű szócsalád, ld. *piheg*. (TESz) < *pehe-*: szótő + *-ly*: képző.

Bár a *pihe* egyik jellemző tulajdonsága, hogy könnyű, ez nem jelenti azt, hogy a *pihe* mint szőr közvetlenül hangutánzó szóból keletkezett volna.

Idetartozik a magy. ***moha*** 'apró, zöld levelű é szárú spórákkal szaporodó virágtalan növény, pihe, nő'. Szláv eredetű, vö.: blg. *mъx* 'moha, pihe', szb.-hv. *mâh '*penész, moha, pihe', szln. *máh* 'moha, pihe, mocsár', szlk. *mach, moch* 'moha', or. *mox* 'moha'. (TESz)

Nem fogadható el a TESz álláspontja, mert nem vette figyelembe a szócsalád többi tagját.

Rokona az or. ***pux*** 'pihe'. A *pihe* ugyanúgy kinövés, mint a szőr, csak finomabb, könnyebb. Idetartozik, mint inövés a magy. ***tok '***madár testén lévő szaruképződmény, amelyből a toll kifejlődik'. Ismeretlen eredetű. (TESz)

3.393. Kāšγ. ***jiη*** 'ruhaujj, folyó ága, cső, tömlő' ~ magy. ***ág***.

A ruhaujj kötődik a kézhez, karhoz, amelyet őseink oldalhajtásnak értelmeztek. Ezért a Kāšγ. ***jiη*** 'ruhaujj, folyó ága, cső, tömlő' szónak rokonai megvannak a többi török nyelvekben s összetartoznak velük az 'oldal' jelentésű szavak', vö.: csuv. ***śană*** 'ruhaujj', csag., üzb. *jeng,* alt., ojr. *d'en,* kirg., kazak, k.kalp. *žeη,* ujg. *jeη,* oszm. *jen,* nog. *jen,* s. ujg. *džin,* tat. *žiη,* bask., türkm. *jeη,* tuv. *čeη,* hak. *niη* 'ruhaujj'. (JEGOROV 1964)

Mint folyó ága idetartozik egyrészt a magy. ***jó*** 'folyó' szó, amely elsőként a forrás ága volt, s mint folyóág is anyafolyóhoz tartozik. Ennek a mintájára nevezték el az embert, aki az anyához, a forráshoz tartozik, ilyen a magy. *Jenő* személynév.

Ugyanakkor Kāšγ. ***jiŋ*** alakváltozata a magy. *ág*, amely a TESz szerint magy. ***ág*** 'folyó ága, faág, nemzetség, tárgy kinyúló része, fogalomkör része'. Vitatott eredetű. 1. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *taβ, taγ* 'ág', osztj. *toβ* 'ág okozta görbület, bevágás a deszka szélén'. 2. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *hanka* 'kampó', karj. *haŋka, haŋga* 'evezővilla'. (TESz) < *á* + *-g.*

3.394. Kāšγ. ***siŋi*** 'ín' ~ magy. ***ín***.

Idetartozik az abszolút szótöve a csuv. ***šănăr*** 'ín', zol. bl., Zamahš., üzb., kum. *singir,* AFT. *syŋyr,* tefs. XII-XIII. sz., kirg., kazak, k.kalp., nog., ujg., türkm. *siŋir,* tat. *seŋer,* bask. *heŋer,* hak. *siir* 'ín', oszm. *sinir* 'ideg, ín', alt. *siŋir* 'fonal'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šănă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, Zol. bl., Zamahš., üzb., kum. *singi-* + *-r,* AFT. *syŋy-* + *-r,* tefs. XII-XIII. sz., kirg., kazak, k.kalp., nog., ujg., türkm. *siŋi-* + *-r,* tat. *seŋe-* + *-r,* bask. *heŋe-* + *-r,* hak. *sii-* + *-r,* oszm. *sini-* + *-r,* alt. *siŋi-* + *-r.*

A csuv. *šănăr* és megfelelőivel összetartozik a magy. *zsinór* szó. Az abszolút szótőhöz pedig kötődik a magy. *ideg, zsineg* és az *ín* szó.

A TESz szerint a magy. ***zsinór*** 'zsinegszerű, sodrott, font, különféle célra pl. ruházkodási kellékként, kötözőanyagként stb.) használt készítmény, mérőzsinór, zsinórmérték, stb.' Német eredetű, vö.: ófn. *snôr* '(sodrott) fonál, szál', kfn. *snuor* 'ua.'. (TESz)

Az abszolút szótő rokona a magy. ***zsineg,*** amely a TESz-ben 'madzag, zsinór' és valójában relatív szótő. Szóhasadás eredménye. A *sing* elkülönült változata. (TESz) < magy. *zsi-*: abszolút szótő + *-neg*: képző.

A Kāšγ. ***siŋi*** 'ín' rokona a magy. ***ín***, amely a TESz szerint 'lábszárín, lábszár', ideg, kötén, az izmot a csonthoz erősítő, kötőszöveti rostból álló szalagszerű képződmény, izom, inda, íjideg, vérér'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *tään*[49] '(vér)ér, ín, ínrostokból készült cérna, osztj. *làn, ian* 'ín, ér', zürj. *sen* 'ér, in', votj. *son* 'ín, mócsing', cser. *šün* 'ín', mdE.M. *san* 'ér, ín', fi. *suoni* 'ín, ér', észt *soon* 'ín, ér, izom, véredény', lp. *suodnâ* 'ín, ínfonal, hegedűhúr, ütőér, vérér, vízér', szam.jur. *tē, tien* 'ín, ínból készült zsinór, jeny. *tī, ti,* tvg. *tāŋ*, szelk. *čen, čän, ten* 'ín', kam. *t'en* 'ín, ér'. (TESz)

A magyar szó uráli eredete nem igazolt. Az adatok között több is őrzi az eredeti szókezdő *t*-t (vö.: szam.jur. *tē*, *tien,* jeny. *tī, ti,* tvg. *tāŋ*, szelk. *čen, čän, ten,* kam. *t'en.*

Idekötődik az ang, ***lane*** 'vonal' is.

3.395. Kāšγ. ***turkā*** 'hurokba' ~ magy. ***tőr.***

Rokona a csuv. ***tĕrke*** 'csomó, kötés, hurok', Zamahš. *tergen* 'összegyűjtött' (a gyümölcsről), ujg. *türtek,* ojr. *türgek,* tuv. *dürgek,* hak. *türüm, türindi* 'gombolyag', tat., bask. *törgek* 'tekercs, csomag'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-*: abszolút szótő + *-rke*: képző, Zamahš. *te-* + *-rgen,* ujg. *tür-*: relatív szótő + *-tek*: képző, ojr. *tü-* + *-rgek,* tuv. *dü-* + *-rgek,* hak. *tü-* + *-rüm, türin-*: relatív szótő + *-di:* képző, tat., bask. *tö-* + *-rgek.*

[49] A kettős *-ää-* a magánhangzó hosszúságát jelöljük.

Idetartozik a csuv. ***śilĕm*** 'húzóháló, vontatóháló', bask., nog., türkm. jylym, tat., k.kalp. *žylym* 'húzóháló, vontatóháló, emelőháló', jak. *ilim* 'háló'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śi-*: abszolút szótő + *-lĕm*: képző, bask., nog., türkm. *jy-* + *-lym,* tat., k.kalp. *žy-* + *-lym,* jak. *i-* + *-lim.*

A szó és a képző kezdő mássalhangzója eredeti *t-*, amelynek a fejleményei vannak meg a különböző adatokban.

A Kāšγ. *turkā* közeli alakváltozata a magy. ***tőr*** ’hurok, kelepce csapda (átvitt értelemben is)’. Valószínűleg vándorszó. (TESz) < *tő-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Amennyiben igazolhatóan eredeti *t-* fejleménye a szókezdő *h-*, úgy rokona a magy. ***hurok,*** amely a TESz szerint török eredetű, valószínűleg kun-besenyő rétegből, vö.: alt. *uruk*, tuv. *uruk* 'hurokkal ellátott bot vagy szíj a ló megfogására'. (TESz) < magy. *hu-*: abszolút szótő + *-rok*: képző, alt. *u-* + *-ruk*, tuv. *u-* + *-ruk.*
A magyar szó jövevény volta nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***gyalom*** 'hosszú kerítőháló, melynek közepén zsák van'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *ilim,* türkm. *yïlïm*, k.kalp. *žïlïm.* csuv. *śilĕm,* jak. *ilim* 'halfogó háló'. (TESz) < magy. *gya-*: abszolút szótő + *-lom*: képző, CC. *i-* + *-lim,* türkm. *yï-* + *-lïm*, k.kalp. *žï-* + *-lïm.* csuv. *śi-* + *-lĕm,* jak. *i-* + *-lim.*

Rokonuk az or. ***silok*** 'hurok a madarak befogására'. (SIS) < or. *si-*: abszolút szótő + *-lok*: képző.

A szó megvan a szanszkritban, vö.: szanszkr. ***žalam*** 'halháló' < *ža-*: abszolút szótő + *-lam:* képző.

3.396. Kāšγ. ***kaŋas sūv*** 'kicsi, nem mély víz' ~ magy. ***kicsi, kicsiny***.

A szószerkezet első tagjának (vö.: Kāšγ. *kaŋas*) a törökség többi nyelvében is megvan a megfelelője, vö.: csuv. ***kĕske*** 'rövid', ***kĕśĕn*** 'fiatal, kicsiny'.

Jegorov szerint a csuv. ***kĕske*** 'rövid', *kĕsket* 'megrövidíteni', MK., AFT., pol., kum. *kysga,* Zamahš., alt., tuv., kirg., kazak, k.kalp., tat., bask. *kyska,* ujg., üzb. *kiska,* hak. *xyska,* azerb. *gysa,* türkm. *gysga*, oszm. *kysa.* < *kys, xys, xĕs,* ószl., blg. *kъs, kъsa,* ukr. *kusyj, kucyj* 'rövid'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕ-*: abszolút szótő + *-ske*: képző, *kĕske-*: relatív szótő + *-t:* igeképző, MK., AFT., pol., kum. *ky-* + *-sga,* Zamahš., alt., tuv., kirg., kazak, k.kalp., tat., bask. *ky-* + *-ska,* ujg., üzb. *ki-* + *-ska,* hak. *xy-* + *-ska,* azerb. *gy-* + *-sa,* türkm. *gy-* + *-sga*, oszm. *ky-* + *-sa,* ószl., blg. *kъ-* + *-s, kъ-* + *-sa,* ukr. *ku-* + *-syj, ku-* + *-cyj.*

Alakváltozata a csuv. ***kĕśĕn*** 'fiatal', bask. *kese* 'fiatal, kicsi', kazak *kiši,* kirg. *kiči, kičüü,* üzb. *kičik* 'fiatal', magy. *kicsiny* 'kicsi'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕśĕ-*: relatív szótő + *-n:* képző, bask. *ke-:* abszolút szótő + *-se:* képző, kazak *ki-* + *-ši,* kirg. *ki-* + *-či, ki-* + *-čüü,* üzb. *ki-* + *-čik,* magy. *ki-* + *-csiny.*

A magyar megfelelője a *kicsi, kicsiny,* vö.: magy. ***kicsiny*** ’nem nagy, pici, kevés, csekély mennyiségű, kisgyerek, alacsonyabb rendű, rangú, jelentéktelenebb személy, állat kölyke’. A szócsalád alapja a *kicsiny* török eredetű. Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva: csuv. *kĕśĕn* ’kicsi, fiatal, kiskorú’. Továbbképzett alakja vö.: alt. *kičinek* ’kicsi’. (TESz) < magy. *ki-*: abszolút szótő + *-csiny:* képző.

Idetartozik a magy. ***kutak*** ’kicsi, törpe’. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *ku-*: abszolút szótő + *-tak:* képző.

Alakváltozata a magy. ***kölök, kölyök*** ’emlősök, főként kutya, macska kicsinye, csintalan fiúgyermek, gyerekember, fattyúhajtás’. Valószínűleg csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: kipcs., csag. *köšäk* ’fiatal teve’, oszm. *köšek* ’teve kicsinye’, azerb. *köšäk* ’ua.’. A mai csuvasban nincs meg. Vö.: mong. *gülige* ‘kutya kölyke’. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótő + *-lök*: képző, *kö-* + *-lyök,* kipcs., csag. *kö-* + *-šäk,* oszm. *kö-* + *-šek,* azerb. *kö-* + *-šäk, mong. gü-* + *-lige.*

A magyar közszóban a *–lök, -lyök* második elem közelebbről összetartozik a mong. *–lige* elemmel, de a törökségben ismert *–šäk, -šek* formák is a rokonai. Helytelen megítélés az, hogy az *–l*-es változat a csuvasra jellemző, ezért azt csuvas illetőleg bolgár bélyegnek kell nevezni, az *–š*-t tartalmazók pedig ezzel szemben állnak, ezért azt köztörök jellemzőnek hívják szintén helytelenül. A magyarban is meglévő szavakat eszerint csoportosítják csuvasos típusú vagy köztörök jövevényszónak helytelenül.

Alakváltozatuk a magy. ***gida*** 'kecske kicsinye, gödölye, kisebb testű kérődzők (zerge, őz) kicsinye, kecske'. Vitatott eredetű. 1. Állathívogató eredetű. 2. Tulajdonnévből vált közszóvá. (TESz) < magy. *gi-*: abszolút szótő + *-da*: képző.
Egyik feltételezés sem igazolt.

Az oszm. ***kuzu*** (< *ku-*: abszolút szótő + *-zu:* képző) 'bárány' is idetartozik.

A magy. ***gödölye*** 'kecskegida, kisebb testű kérődzők (zerge, őz, juh) kicsinye, gida, illetőleg bárány'. Vitatott eredetű. 1. származékszó állathívogató szóból. 2. Német eredetű, vö.: ném. T. *gittl, gittɛlɛ* 'fiatal, (még nem ellett) nősténykecske', *gittal* 'gödölye', *ketl* 'gödölye'. (TESz) < magy. *gödö-*: relatív szótő + *-lye*: képző.
A szócikk írójának egyik feltevése sem igazolható, ám a német adatok idetartoznak.

A *kicsi* az apró mérete révén kötődik a forráshoz, a maghoz. A *kicsiny* változat a magy. *kicsinke (< kicsi- (< ki-* + *-csi-*) + *-nke)* fejleménye, szorosan kötődik hozzá az alt. *kičinek* (< *kiči-* (< *ki-* + *-či-)* + *-nek*) ’kicsi’. A szó nem csak a csuvasban van meg, hanem ismerik a törökség nagy részében, vö.: bask. *kese (*< *ke-* + *-se*), kazah *kiši (*< *ki-* + *-ši*), kirg. *kiči (*< *ki-* + *-či*), *kičüü (*< *ki-* + *-čüü*), üzb. *kičik (*< *ki-* + *-čik*) ’fiatalabb’. Az alt. *kičinek* (< *ki-* + *-činek)* a magyar *kicsinke* változathoz hasonlóan a legteljesebb alak az adatok közül. Ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy feltehető a *ki-* + *-či-* + *-nek* tagolás. Az abszolút szótő mindenképpen a *ke-, ki-* s a képzőváltozatok egyrészről a magy. *–csi, -csiny, –csinke,* bask. *–se,* kazah *– ši,* kirg. *–či, -čüü,* üzb. *–čik,* alt. *–činek.* Közülük néhány mutatja azt, hogy eredetileg összetett képző volt, vö.: magy. *-csiny* (< *-csi-* + *-ny), -csinke (*< *–csi-* + *-nke),* alt. *– činek (–či-* + *-nek).* Elvileg ezeknek lehet fejleménye a magy. *–csi,* üzb. *–čik,* kirg. *–či, -čüü* stb. képző, vagy egyszerűen az *–ny, -nke* és *–nek* nélküli alakoknak kell tekinteni. A kérdés eldöntése további információkkal eldönthető.

A Kāšγ. *kaŋas sūv* szókapcsolat második tagja a Kāšγ. *sūv* 'víz' szó ismert a törökségben, de rokona a magy. *víz* szó is.

3.397. Kāšγ. ***maŋig*** 'lépés' ~ magy. ***mén***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ma-*: abszolút szótő + *-ŋig*: képző.

Végső soron a szó a láb szóval, illetőleg a lent lévővel kapcsolatos. A lábat alsó, lent lévő

kinövésnek, lenti hajtásnak fogták fel. A megnevezéshez a mintát a folyó alsó szakasza adta.

Rokon a Kāšγ. ***maŋig*** 'lépés' szóval a csuv. ***tankăš*** (< *tankă-*: abszolút szótő + *-š*: képző) 'gyorsan lépni, gyorsan menni, gyors lépésekkel menni' ige *tankă-* töve.

Minthogy a nazális *-n-* eredeti *-t-* fejleménye, így a szónak a családjába tartoznak más török adatok is, vö.: csuv. ***ut*** 'lépni', *utăm* 'lépés', tefs. XII-XIII. sz. *adym* 'lépés', csag. *ot* elmenni', oszm. *adym at,* türkm. *edim et*, azerb. *addymla*, tat. *adymla, atla,* bask. *atla*, kirg. *atta* 'lépni', Zamahš. *adym*, azerb. *addym,* türkm. *edim,* kirg., kazak, nog. *adym,* üzb. *odim,* tat. *adym, atlam,* bask. *azym,* alt. *altam* 'lépés'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *maŋig* rokona a magy. *megy, mén, menő* stb., amelyek a magy. *megy* címszónál találhatók a TESz-ben, vö.: magy. ***megy*** 'út, folyóvíz stb. irányul, halad, vezet, (ember, állat, jármű) jár, halad, indul, távolodik, jut stb.'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *miń-* 'megy', osztj. *mentä* 'megy. elmegy', zürj. *munni* 'megy. utazik', votj. *min-* 'megy', cser. *mi·em* 'jön, megy', fi. *mennä, männä* 'megy', észt *minema* 'ua.', lp. *mânnât* 'megy. utazik', szam. jur. *mińt'ś,* tvg. *mendem* 'megy', szelk. *mändak* 'elmegy valami mellett', kam. *meŋgɛm* 'megy'. (TESz)
A magyar szó uráli eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

Minthogy a lovaknak a lábuk volt az ember számára a legfontosabb, ezért a ló megnevezés a lábhoz, ezen keresztül pedig a folyó alsó folyásához vezet. Ezért ezeket a szavakat egymással összefüggésükben lehet értelmezni. Vö.: magy. ***mén*** 'csődör', ménes 'lovak csoportja'. Ismeretlen eredetű. (TESz).

A hajtással, hajlással van összefüggésben a magy. ***mén*** 'kút ménje, kútgém'. Valószínűleg ősi örökség a finnugor esetleg az uráli korból, vö.: osztj. *mín* 'hajlat, görbület (fán), *mänitä* 'hajlik', mdE. *meńe-,* mdM. *mɛńe-* 'hajlít', szam. jeny. *munabo, munuabo* 'hajlít' (szántalpat)', tvg. *muni'ema* 'hajlít', szelk. *mênap, mînam* 'ua.', kam. *muunnam* 'hajlik'. (TESz)

A hajlat jelentés motiválta a megnevezést, vö.:

magy. ***menedék*** 'nyugta, kötelezvény, kezesség, biztosíték, mentő körülmény, mentség, mentesítés, oltalmat, védelmet nyújtó hely, körülmény, személy, a menekülés végpontja'. Származékszó, a *menekedik, menik, ment men-* tövéből jött létre mozzanatos *–d* és *–ék* deverbális nómen képzőből keletkezett képzőbokorral. (TESz) < magy. *mene-* + *-dék.*

magy. ***menekül, menik*** 'védelmet, biztonságot nyújtó helyre juttat'. A szócsalád *men-* alapszava ősi örökség a finnugor, esetleg az uráli korból, vö.: zürj. *minni* 'megszabadul, megmenekül'. (TESz) < *menekü (*< magy. *me-* + *-nekü-)* + *-l, me-* + *-nik.*

magy. ***ment*** 'bajból, veszélyből kiszabadít, óv, (vád ellen) véd, mentségére szolgál valakinek, kötelezettség alól felold, mentesít'. Származékszó, a *menik, menekedik, menedék* szócsalád tövéből jött létre *–t* műveltető képzővel. (TESz) < magy. *men-* + *-t, meneke- (me-* + *-neke-)* + *-dik.*

magy. ***ment*** 'megmenekült, valamitől szabad, mentes'. Származékszó, a *menik* ige *–t* képzős melléknévi igeneve. (TESz) < *men-* + *-t.*

A *mén* mint gémeskút a gémjéről, az ágasfáról kapta az elnevezést, míg a gém madár az ehhez hasonló két lábáról. A csődör *mén* neve a nemiszervéről, amely alakjában és funkciójában, működésében a forrásfolyóhoz hasonlít. Egyrészt a mozgás, másrészt a görbe jellemző fűzi össze a

következő szavakat: *mén* ’megy’, *menedék, menekül, menik, ment.* A *menik* forma esetében a képző a *–nik*, amely az *–n* képzőnek a teljesebb változata.

3.398. Kāšγ. ***tiŋīlār*** 'dübörög' ~ magy. ***döng***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tiŋī-*: abszolút szótő + *-lā:* képző + *-r:* folyamatos ige képző.

Idetartozik a csuv. ***tankărtat*(*tar*)** 'dübörög' szó ***tankă-*** abszolút szótöve.

AKāšγ. *tiŋī-*: abszolút szótő *r*okona a magy. ***döng, zeng, zúg*,** alakváltozatuk a magy. ***dübörög*** szó (< *dübö-* + *-rög*: folyamatosságot, gyakoriságot jelölő képző) *dübö-* szótöve. A Kāšγ. *-r:* folyamatos ige képző megvan más török nyelvekben vö.: oszm. *-r,* idetartozik a magy. *-rög* (ld. *dübörög*) is.

3.399. Kāšγ. ***žaŋīlā-*** 'szűköl, vonít' ~ magy. ***szűköl, sír***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žaŋī-*: abszolút szótő + *-lā-:* visszaható ige képző.

A Kāšγ. *žaŋīlā-* rokona a csuv. ***jynăš*** 'szűköl, vonít', bask. tat. *yŋyraš* 'szűköl, vonít', *šyŋš* 'nyafogni, pityeregni, panaszkodni', ujg. *ginši* 'síránkozni, nyafogni, panaszkodni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jynă-*: abszolút szótő + *-š:* képző, bask. tat. *yŋyra-*: relatív szótő (< *yŋy-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-š:* képző, *šyŋ-*: abszolút szótő + *-š:* képző.

Az ujg. *ginši* a szókezdő *g-* miatt nem tartozik ide etimológiailag. Ugyanakkor idetartozik a csuv. ***śuxăr*** 'kiabálni, szűkölni, vonítani, sírni, nyafogni, visítani', tefs. XII-XIII sz., AFT., azerb., türkm., oszm. *čagyr* 'kiabálni', kirg., tat. *čakyr,* kazak, k.kalp., nog. *šakyr,* bask. *sakyr,* ujg., üzb. *čakir* 'hívni', ld. *jyxăr.* (JEGOROV 1964) < csuv. *śuxă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, tefs. XII-XIII sz., AFT., azerb., türkm., oszm. *čagy-* + *-r,* kirg., tat. *čaky-* + *-r,* kazak, k.kalp., nog. *šaky-* + *-r,* bask. *saky-* + *-r,* ujg., üzb. *čaki-* + *-r.*

Jegorovnál nincs meg, de idetartozik a csuv. ***śixĕr*** 'sír' (< *śixĕ-*: abszolút szótő + *-r*: képző).

Alakváltozatuk a csuv. ***jyxăr*** 'hívni,. kiáltani', AFT. *čagyr* 'kiabálni, jajgatni, ordítani, üvölteni', azerb., türkm., oszm. *čagyr,* kirg., tat. *čakyr,* ujg. *čakir,* kazak, k.kalp., nog. *šakyr,* bask. *sakyr* 'hívni'. JEGOROV 1964) < csuv. *jyxă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, AFT. *čagy-* + *-r,* azerb., türkm., oszm. *čagy-* + *-r,* kirg., tat. *čaky-* + *-r,* ujg. *čaki-* + *-r,* kazak, k.kalp., nog. *šaky-* + *-r,* bask. *saky-* + *-r.*
Megjegyezzük, hogy Jegorov szókezdő *k-* és fejleménye kezdetű szavakat is hoz példaként, ám azok nem tartoznak ide etimológiailag.

Rokonuk a csuv. *makăr* 'hangosan sírni, ordítani, zokogni, bégetni, bőgni (tehén), brekegni, nyávogni', MK. *bagyr* 'panaszosan sírni, jajgatni, üvölteni, ordítani', kirg., k.kalp., nog. *bakyr* 'jajgatni, ordítani, üvölteni', bask., tat. *bakyr,* üzb. *bukir,* oszm. *bagyr* 'ordítani', hangosan sírni', karacs. *makyr* 'nyávogni', csag. *mukra* 'kiabálni, bőgni, szűkölni', jak. *magyraa* 'kiabálni, bőgni'. Hangutánzó szó. (JEGOROV 1964) < csuv. *makă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, MK. *bagy-* + *-r,* kirg., k.kalp., nog. *baky-* + *-r,* bask., tat. *baky-* + *-r,* üzb. *buki-* + *-r,* oszm. *bagy-* + *-r,* karacs. *maky-* + *-r,* csag. *muk-* + *-ra,* jak. *magy-* + *-raa.*

Látható a fenti adatokból is, hogy a 'szűköl' szó rokona a 'sír', amely a csuvasban ismert ***jĕr*** 'sírni' formában is. Jegorov a *jĕr* címszónál olyan megfelelőket hoz, amelyeknek a szókezdője *k-* fejleményei, ezért azok etimológiailag nem tartoznak ide.

A Kāšγ. ***žaŋīlā-*** rokona a magy. ***szűköl,*** amely a TESz szerint hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. ***szűkö***-: abszolút szótő + *-l*: ige képző.

Alakváltozata a magy. ***rikolt*** *rikol-* relatív szótöve, amely a TESz szerint ’hevesen kiált, kiabál, rikít (szín)’. Származékszó: mozzanatos képzőbokorral keletkezett a *rí* igéből. (TESz) < *rikol-*: relatív szótő *(< riko-*: abszolút szótő + *-l-:* képző) + *-t:* ige képző. A *rikol-* relatív szótő tartozik össze a *szűköl* igével. Az abszolút szótő a *riko-* rokona pedig a magy. ***rí*** 'sír' ige.

Ez a tő megvan az or. *rykat’* ’bőgni, bömbölni’ igében, a *ryk* ’bőgés’ főnévben is, de a magy. *rikoltoz, rikácsol* ige tövében, s idetartozik ennek a *rik-, riko-, riká-* tőnek a fejleménye a magy. *rí* ’bőg, sír, nyöszörög’ ige is. Valamennyinek lényege a hangutánzó jelentés, amelyet eredetileg ’zúgó patak’-nak tulajdonítottak.

A Kāšγ. ***žaŋīlā-*** alakváltozata a magy. ***sír*** ’(ember fájdalom, düh, egyéb érzelmi megrázkódtatás hatására) (panaszos hangot adva) könnyezik, (állat) elnyújtott, panaszos hangot ad, kesereg, panaszkodik, víz, nedves fa, más anyag) síráshoz, nyöszörgéshez hasonló hangot ad’. Hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. *sí-*: abszolút szótő + *-r-*: képző.

A magy. ***bőg*** az abszolút szótövek rokona. A TESz szerint magy. ***bőg*** ’(személy) ordít, zajong, (főleg szarvasmarha) bőg, (szarvasbika) párzási ingertől hajtva sajátos hangot ad, (tárgy, természeti jelenség) erős hangot ad, hangosan sír’. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz)

Rokonuk az or. ***skulit'*** 'szűkölni' < or. *skuli-*: relatív szótő (< *sku-*: abszolút szótő + *-li-*: képző) + *-t'*: főnévi igenév képző.

3.400. Kāšγ. ***maŋīlā-*** 'velőt enni' ~ magy. emlék.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *maŋī-*: abszolút szótő + *-lā-*: ige képző.

A Kāšγ. *maŋī-*: abszolút szótő alakváltozata a Kāšγ. ***muŋ tāg*** 'bölcsesség fog' szókapcsolat első tagja a *muŋ.*

Rokonai a csuv. ***mime*** 'agyvelő', Zamahš. *mie, meji,* pol. *meŋ,* ujg. *miŋe,* üzb. *mija,* alt. *me, mee,* ojr. *mee,* krg., tuv. *mee*, kazak, nog. *myj,* k.kalp., balk. *mie,* bask. *meje*, tat. *mi,* jak. *mejii,* karacs. *miy,* azerb., oszm. *bejin*, türkm. *bejni* 'velő, agyvelő'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *maŋī-* 'velő, agyvelő' abszolút szótővel összetartozik számos ész, értelem, okos, emlékezet stb. jelentésű szó.

Idetartozik a lat. ***meminī*** 1emlékszik, észben tart, még nem felejtette el, gondol valamire, megemlékezik valamiről, említést tesz', ld. *memento* 'gondolj rá'. (GYÖRKÖSSY 1986)

Rokon az ang. ***memory*** 'emlékezet', or. ***mozg*** 'agy, velő'.

Idekötődik a magy. ***memoriter*** ’fejből, emlékezetből, könyv nélküli tanulás’, *memória* ’emlékezőtehetség’. Latin eredetű szócsalád, vö.: lat. *memoriter* ’emlékezetből’, *memoria* ’emlékezet, emlékezés’, Alapjuk a lat, *memor* ’valamire emlékező, jó emlékezőtehetségű’. (TESz) < *memori- (< memo-* + *-ri-)* + *-ter.*

A *memoriter memo-* töve is a forráshoz, a maghoz vezet, hiszen elsőként ennek volt és van emlékező tulajdonsága. A víz, a mag forrásként sok lényeges dologra kell, hogy emlékezzen, hiszen másképp nem lenne rend a teremtésben. A *memo-* tő etimológiailag összetartozik a magyar *emlék, emlékezik* szó *em-* tövével és az orosz *um* 'ész, értelem' jelentésű szóval, továbbá az or. *pam'at'* 'érteni' ige *pam'a-* (< **pamen-*) tövével, az *umét'* 'tudni, képesnek lenni' ige *umé-* tövével. A gyökereket pedig a szkíta-hun nyelvekben kell keresni.

Tekintettel arra, hogy a szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amelynek egyik fejleménye az *m-*, de a nyelvek más fejleményeket is megőriztek, vö.:

Az eredeti *t-* fejleménye a *p-*, vö.: or. ***pam'at'*** 'emlékezni'. A szókezdő mássalhangzó eltünk a magy. ***emlék*** szóban, amely TESz-ben az *emlékezik* címszónál található: magy. ***emlékezik*** 'gondolatban felidéz, említést tesz', ld. még *említ, emleget, emlék.* Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *emléke-*: relatív szótő (< *em-*: abszolút szótő + *-léke-*: képző) + *-zik*: ige képző.

Hozzátesszük, a szócsaládba tartozik a magy. ***agy*** és az ***okos*** szó *oko-* töve is. Ez úgy lehetséges, hogy a szókezdő mássalhangzó eredeti t- illetőleg a fejleményei. A Kāšγ. *maŋī-* és társai esetében *t-* > *δ-* > *w-* > 1. *m-*; a magyar szavak esetében 2. V- > 0- változás történt.

A második mássalhangzók is különféle változások eredményei. Egy eredetibb -tk- mássalhangzó kapcsolat fejleménye az *-nk-* > *-ng-* > *-η-*. Az *-m-* ugyaúgy keletkezett, mint a szó elején azzal a különbséggel, hogy a rákövetkező -k- elenyészett. Az or. *mozg* szóban a *-k-* > *-g-* zöngésedés mellett a *-tk-* mássalhangzó kapcswolat *-t-*je *-t-* > *-δ-* > *-z-* változásban lett *-z-*. A magy. *okos* szóban *-t-* > *-δ-* > *-w-* > *-V-* > *-0-* változás során eltűnt és csak a *-k-* maradt. A magy. *agy* szó *-gy-*je a palatalizált *-d'-*, amely a *-tk-* hangkapcsolatból *-tk-* > *-dy-* > *-dj-* > *-d'-/-gy-* úton lett.

3.401. Kāšγ. ***siŋirlanūr-*** 'íjjal ellátni magát' ~ magy***. ág***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *siŋir-*: relatív szótő (< *siŋi-*: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-la-*: ige képző + *-nū-*: visszaható ige képző + *-r-:* folyamatos ige képző.

A Kāšγ. *siŋir-*: relatív szótő rokona az oszm. ***sinir*** 'ideg' (< *sini-*: relatív szótő (< *si-*: abszolút szótő + *-ni-*: képző) + *-r:* képző)

Fontos ismerni az *íj* szerkezeti felépítését, mert csak így lesznek érthetőek az idetartozó különböző nyelvekben használatos szavak. Az íj valójában egy villa alakú forma, amelyre húrt tesznek. szükséges hozzá nyíl, amely egy hegyes vesszőhöz hasonló.

Következésképp Kāšγ. *siŋi-* abszolút szótővel - amely valójában az első relatav szótő - összetartozik a csuv. ***seněk*** 'villa', bask. *henek*, tat. *senek,* kazak. *senek*, nog., kum., karacs. *senek* 'villa', bask. *senske*, kazak, k.kalp. *šanyšky*, nog. *šanyškyš,* tat. *čenečke* 'villácska', villa', azerb. *sančag* 'gombostű, dísztű, hajtű'. Vö.: ÓT., Zamahš., Zol. bl. *sanč,* csag. *sanč, čanč* 'vágni, kopjával küzdeni, harcolni', *sančig* 'kis kopja', azerb. *sanč*, bask. *sens,* kazak, nog. *šanš,* tat. *čenč,* kum. *čanč* 'beledöfni, beleszúrni, belevágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *se-*: abszolút szótő + *-něk:* képző, bask. *he-* + *-nek*, tat. *se-* + *-nek,* kazak. *se-* + *-nek*, nog., kum., karacs. *se-* + *-nek,* bask. *sen-*: relatív szótő + *-ske:* képző, kazak, k.kalp. *šany-* + *-šky*, nog. *šany-* + *-škyš,* tat. *čene-* + *-čke,* azerb. *san-* + *-čag,* ÓT., Zamahš., Zol. bl. *san-* + *-č,* csag. *san-* + *-č, čan-* + *-č, san-* + *-čig,* azerb. *san-* + *-č*, bask. *sen-* + *-s,* kazak, nog. *šan-* + *-š,* tat. *čen-* + *-č,* kum. *čan-* + *-č.*

Az eredeti szókezdő *t-* eltűnt, így tartozik ide a magy. ***ág*** 'folyó ága, faág, nemzetség, tárgy kinyúló része, fogalomkör része'. Vitatott eredetű. 1. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *taβ, taγ*

’ág’, osztj. *toβ* ’ág okozta görbület, bevágás a deszka szélén’. 2. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *hanka* ’kampó’, karj. *haŋka, haŋga* ’evezővilla’. (TESz)

A magy. *ág* végső soron a víz elágazásához vezet. A vogul és az osztják adatok idetartoznak, de nem azért, mert a magyar szónak az úgynevezett ugor nyelvi egységből való származását igazolnák, hanem azért, mert a magyarhoz hasonlóan a szkíta-hun gyökerekhez köthetők. A finn *hankó* és társai etimológiailag nem tartoznak ide, amennyiben a magyar *kankó* szóval kapcsolatosak. A fenti török adatok azonban arra utalnak, hogy a *h-* eredeti *t-* fejleménye, vö.: bask. *henek* stb.

A szónak alakváltozata a magy. ***bot,*** *bunkó* ’rendszerint fából készült, hüvelykujjnyi vastagságú, rúdformájú eszköz támaszkodásra, ütlegelésre, díszes pálca, mint a hatalom jelképe, jogar, buzogány, felügyelet, uralom, hatalom, a kútgém végére akasztott tuskó, cölönk’. Vitatott eredetű. 1. Ótörök jövevényszó. A feltett török **but, *bud* ’ág’ alapszó nincs kimutatva. Vö.: türk *butïγ, budïγ* ’faág’. Kāšγ. *butï-* ‘leveri a gallyakat’, *butan-* ‘ágaitól megfosztatik’, oszm. *buda-* ’ágat nyes’, *budak* ’ág’, kirg. *buta-* ’elágazik’, alt. *puda-* ’elágazik’. A magy. *bot* eredeti jelentése szerint ’ág, ágbog, csomó a növényen, a fán, tuskó, bunkó’ lehetett. 2. Szláv jövevényszó, vö.: szb-hv. *bat* ’bunkó, bot’, szlk. *bat* ’fustély’, le. *bat* ’ostor’, or. *bat* ’tölgyfabot’. (TESz)
A magyar szó szláv eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

3.402. Kāšγ. ***šū:*** a türkök királya ~ magy. ***fő***.

Összetett szó utótagja tartozik ide, vö.: csuv. ***ĕmpü*** ’nagy király’, Ivan Groznyj címe, cár’, ld. az *ĕm* címszónál. < *ĕm* ’idősebb, legöregebb’ + *pü* ’fő, fej’. (JEGOROV 1964) < *ĕm* + *pü.*

A csuv. ***pü*** a magy. *fő, fej* szóval kapcsolatos. A magy. ***fej*** a TESz szerint 'forrás, kezdet, tárgy felső része, a koponyát, arcotz magába foglaló testrész, valamely testrész (főként végtag) vége, bizonyos mértékig elkülönült része, növény fürtös, fejes vagy kalászos termése, vezető, főember, személy, az ember maga, értelem, valaminek a lényege'. Ősi örökség a finnugor esetleg az uráli korból, vö.: vog. *pɛŋ, päŋk* 'fej', zürj. *pon, pom* 'vég, kezdet, valaminek a hegye', votj. *puŋ* 'vég, határ, valaminek a hegye', *pum* 'ua.', mdE. *p'e, p'ä*, mdM. *p'e* 'valaminek a vége', fi. *pää* 'fej', lp. *bagŋe* 'a rénszarvasagancs vastagabb része a fejnél', szam.jur. *p'āś* 'elkezd', tvg. *feai, feae* 'valaminek a vége, csúcsa, külseje'. (TESz)

A nazális *-n-*, *-ŋ-* eredeti *-t-* fejleménye volt, amelyhez kötődik a csuv. ***pĕt*** 'bevégződni, befejeződni', tat. *bet,* bask. *böt,* ujg. *püt,* kirg., jak. *but,* azerb., oszm., kazak *bit*, alt. *püt,* k.kalp. *pit* 'végződni, bevégződni', csuv. *pĕter* 'végezni, befejezni', Zol. bl., kirg. *bütür,* üzb., oszm., azerb., kazak *bitir,* k.kalp. *pitir,* bask. *bötör,* tat. *beter,* ujg. *pütür,* alt. *püdür*, jak. *buter* 'végezni, befejezni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pĕte-*: abszolút szótő + *-r:* képző, Zol. bl., kirg. *bütü-* + *-r*, üzb., oszm., azerb., kazak *biti-* + *-r,* k.kalp. *piti-* + *-r,* bask. *bötö-* + *-r,* tat. *bete-* + *-r,* ujg. *pütü-* + *-r,* alt. *püdü-* + *-r,* jak. *bute-* + *-r.*
Meg kell jegyezni, hogy a 'fő, fej, vég stb.' szavakban az abszolút szótő és az első relatív szótő egybeesik, vö.: csuv. *pu, puś*.

A *-t-* fejleménye van meg a csuv**. *puś*** 'fő, fej', fent, felső rész, fő, főnök, vezető, vezér', idősebb, fő-, kezdet, forrás, a (folyó) felső folyása', ujg., azerb., türkm., oszm., kirg., tuv., bask., tat. *baš*, üzb. *boš,* kazak, k.kalp., nog. *bas,* alt. *paš,* hak. *pas* 'fő, fej', oszm. *baškumandan* 'fővezér, főparancsnok', kirg. *baš buxgalter* 'főkönyvelő', tat. *baš sud* 'főbíró'. (JEGOROV 1964)

Alakváltozata a magy. ***bucska, bucskázik*** ’bukfencezik, fejen átfordul’. Nincs meg a TESz-ben. < *bu-*: abszolút szótő + *-cska, bucskázik* ⟵ *bucská-*: relatív szótő + *-zik*: ige képző.

A *bucska* az 'átfordulás, fejen átfordulás' jelentéssel kötődik a bask. *baška, baš* 'fej' szóhoz, amely a forrással, a folyó kezdetével is kapcsolatos.

Az eredetibb *-tk-* mássalhangzó kapcsolat fejleménye az *-nk, -ŋk (*vog. *päŋk)* s ez egyik irányban úgy alakult, hogy megmaradt a nazális, eltűnt a zárhang (zürj. *pon, pom*), a másik irányban pedig denazalizáció mellett megmaradt a zárhang a *-k* illetőleg a fejleménye. Ennek a *-k*-nak a fejleménye a magy. *fej* szóban a *-j*, a magy. *fő*, csuv. *pü,* Kāšγ. *šū* szóban a -0 (*-k* > *-γ* > 1. *-j,* 2. *-w* > *-V* > *-0)*.

A TESz szócikk írója tévedett a magy. fő, fej eredetét illetően, mert nem vette figyelembe a török adatokat. A magyar szó nem lehet ősi örökség sem a finnugor, sem az uráli korból.

Kāšγ. ***šū*** esetében az *š-* az eredeti szókezdő *t-* > *č-* > *š-* változás során keletkezett.

A szó a földrajzi nevekben is gyakori. Külön vizsgálatok döntik el azt, hogy mikor kell 'víz' és mikor 'fő' jelentésben értelmezni a földrajzi névnek alapul szolgált szót.

A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* fejleménye, réshangúsodás majd zárhanúsodás történt: *t-* > *ù-*> ***$*** > *p-*. Földrajzi nevek a Volga-Urál vidékén.

Pu vüd f. GMA: mari *Pu vüd* or. *Buj* M-T., Se., az or. *V'atka* jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Pu* ⟵ *pu* vö.: kam. *büü,*
mot. kojb., tajgi *bu* 'víz'
+ *vüd* ⟵ mari *vüd* 'víz',
or. *Buj* ⟵ vö.: mord. *pojma* 'ártér'
< *poj*
+ *ma* ⟵ vö.: finn, *me, mi* 'föld'.

Orpa Pavlovo h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Orpa Pavlovo* ← *Orpa jalě* or. *Orba-Pavlova* Ja., csuvas és orosz falu, Ar.:-.
< csuv. *Orpa* < *Or*
+ *pa*
+ *Pavlovo*,
or. *Orba* ⟵ csuv. *Orpa*
+ *Pavlova.*

Pašur f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. *Pašur* or. *Votka*, folyó neve.
< ud. *Pa* ⟵ vö. ko. *va* 'víz'
+ *šur* ⟵ ud. *šur* 'patak'.
or. *Votka* ⟵ nem or. *Votka.*

Šěnpu śyrmi f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Šěnpu śyrmi* M.
< csuv. *Šěnpu* < *Šěn* ⟵ ko. *sin* 'forrás'
+ *pu* ⟵ vö.: mot. kojb., tajgi *bu* 'víz'
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* 'árok, szakadék, vízmosás, patak'
+ *–i*: birtokos személyjel.

Śiśpe śyrmi f. Ašm.XII.174.: csuv. *Śiśpe śyrmi*, patak, szakadék neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śiśpe* < *Śiś* ⟵ vö.: man. *sos* 'patak' + *pe* ⟵ vö.: kam. *büü* ,víz',

jeny. szam. *bī* ‘víz’.
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* ‘árok, patak, szakadék’ + *-i:* birtokos személyjel.

Śĕrpü šyvĕ f. Ašm.XIII.109.: csuv. *Śĕrpü šyvĕ* or. *Civil',* folyó neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śĕrpü* < *Śĕr*
+ *pü* ⟵ vö.: 1. kam. *büü* ‚víz’, 2. magy. *fő, fej*.
+ *šyvĕ* ⟵ csuv. *šyv* ’víz’
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.
or. *Civil',* ⟵ vö.: csuv. *Śaval.*

Śĕrpü h. Ašm.XIII.108.: csuv. *Śĕrpü* or. *Civil'sk,* város neve, NAP: csuv. *Śĕrpü* or. *Civil'sk* C., orosz és csuvas város, Ar.:-.
< csuv. *Śĕrpü* folyó neve.

A párhuzamos adatok amellett szólnak, hogy a város nevének a folyó neve szolgált alapul, és nem társadalmi címnevet (vö.: csuv. *śĕrpü* ’századfő’) kell benne látni.

Földrajzi nevek a Kárpát-medencében és környékén:

Pó ’folyó Észak-Olaszországban’. Vö.: *Padova.* (KISS 1980)

Kétpó ’helység Szolnok megyében’. A *Pó* helynév puszta személynévből alakult magyar névadással. (KISS 1980) < *Két* + *pó*

Nagypó ld. ***Kétpó*** ‘helység Szolnok megyében’. A *Pó* helynév puszta személynévből alakult magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév a lat. *Paulus* ‘Pál személynévvel tartozik össze. (KISS 1980) < *Nagy* + *pó, Két* + *pó.*

A pV elemet tartalmazó nevek, szavak ilyen elemei összetartoznak. A Volga-Urál vidékén a közszói jelentése gyakran 'víz', olykor 'fő'. Az olaszországi folyónév közszói jelentése is a vízzel lehet kapcsolatos.

3.404. Kāšγ. ***sabandā*** 'szántás idején' ~ magy. ***szánt***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *saban-*: relatív szótő + *-dā:* helyhatározó rag.

A Kāšγ. *saban-*: relatív szótő rokona a csuv. ***aka*** ’szántóföld, mező, régi kétkerekű faeke (saban)’. (JEGOROV 1964)

A csuv. *aka* eredetileg nómen-verbum volt, az igei alakja csuv. ***ak*** 'vetni', bask., tat. *ig* 'megművelni a földet', MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., türkm. *ek,* AFT., azerb. *ek* 'vetni', csuv. *akăn,* MK. *ekil*, kirg., kazak *egil* 'bevetettnek lenni', ujg., oszm. *ekin,* kirg. *egin* 'szántás, felszántott mező, kazak *eginši* 'földműves, szántó', tat. *igenče* 'szántó'. (JEGOROV 1964)
A csuv. *ak* és társai különböző képzőket tartalmazhatnak, vö: csuv. *akă-* + *-n,* MK. *eki-* + *-l*, kirg., kazak *egi-* + *-l,* ujg., oszm. *eki-* + *-n,* kirg. *egi-* + *-n,* kazak *egin-*: relatív szótő + *-ši:* foglalkozásnév képző, tat. *igen-*: relatív szótő + *-če:* foglalkozásnév képző.

Összetartozik velük a magy. ***iga,*** amelynek az a jelenség szolgált alapul, amikor az állat húzza az igát, akkor az ekét húzza. A TESz szerint a magy. ***iga*** 'járom, alattvalói helyzet,

kiszolgáltatottság, kiszolgáltatottság jelképeként, elnyomott állapot, szolgaság, egy pár (teherhúzó állat), párba fogott teherhúzó állat szekérrel vagy ekével együtt, a járom felső vízszintes fája, járomfa, hámfa'. Szláv eredetű, vö.: óeszl. *igo* 'járom, iga', blg. *ígo* 'elnyomatás, szolgaság', szb.-hv. *îgo* 'ua.', szln. *igô* 'járom, iga', szlk. *iho* 'járom', or. *ígo* 'elnyomás, szolgaság, járom'. (TESz)

A magyar szó szláv eredete nem igazolt, de az adatok összetartoznak a magy. *eke* illetőleg az *iga* szóval.

Rokon a csuv. ***suxa*** 'eke', tat. *suka,* bask. *huka*, kazak, k.kalp. *soka* 'eke'. < or. *soxa*. (JEGOROV 1964)

Jegorov tévedett, mert a csuvas nem vehette át az oroszból a szót. Ellenkezőleg, arról van szó, hogy a szlávok elsősorban a szarmatáktól vehettek át nagy mennyiségű szót, de lehetőségük volt azoktól a bolgároktól is átvenni, akik a Kaukázus előterében nagy bolgár birodalmat hoztak létre[50]. Az ószláv nyelv pedig valahol a mai Ukrajna területén i. sz. 400 körül, annál nem korábban alakult ki. Előtte ószláv illetőleg szláv nem létezett. Ráadásul az ószláv nyelvet óbolgárnak is hívták. Valójában a csuvas is megörökölte a szót a volgai bolgároktól.

Idetartozik a magy. ***szánt*** relatív szótöve a *szán-*. A szó a TESz szerint ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *szán-*: relatív szótő + *-t*: denominális verbum képző.

A helynevek közül a magy. ***Szántó:*** '1. szent hely 2. forrás hely 3. ék alakú hely' jelentésű lehet és nem a szánt ige szolgált neki alapul.

3.405. Kāšγ. ***bursmuk*** 'borz' ~ magy. ***borz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *burs-*: relatív szótő (< *bur-:* relatív szótő + *-s-:* képző) + *-muk*: képző.

A Kāšγ. *burs-*: relatív szótővel összetartozik a csuv. ***purăš*** 'borz', MK. *bursuk,* azerb. *porsug,* oszm., kum., alt. *porsuk*, k.kalp. *porsyk*, hak. *porsyx,* ujg., karacs. *borsuk,* üzb. *bursuk,* kazak., nog. *borsyk*, tat. *bursyk,* bask. *burhyk,* tuv. *morzuk*, türkm. *torsuk* 'borz'. < vö. 1. mong. *bor* > tuv. *bora,* hak. *pora '*szürke', ÓT., azerb., oszm., ujg. *boz,* üzb. *buz,* alt. *pos* 'szürke'. 2. ÓT. *bor,* MK. *bur* 'bűzleni', kirg. *borsu*, türkm. *borsa* 'bűzleni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pură-*: relatív szótő + *-š:* képző, MK. *bur-* + *-suk,* azerb. *por-* + *-sug,* oszm., kum., alt. *por-* + *-suk*, k.kalp. *por-* + *-syk*, hak. *por-* + *-syx,* ujg., karacs. *bor-* + *-suk,* üzb. *bur-* + *-suk,* kazak., nog. *bor-* + *-syk*, tat. *bur-* + *-syk,* bask. *bur-* + *-hyk,* tuv. *mor-* + *-zuk*, türkm. *tor-* + *-suk.*

Az or. ***barsuk*** (< *bar-*: relatív szótő + *-suk*: képző) világosan átvétel. A magyar adatok idetartoznak, amelyek nem támogatják a Jegorovnál található származtatási véleményeket. A TESz szerint a magy. ***borz*** valószínűleg ótörök eredetű, vö.: csuv. *purăš* 'borz'. A többi török nyelvben továbbképzett alakban él, vö.: csag. *borsuq,* tat. *bursăk,* bask. *burhyq,* alt. *porsuq,* hak. *porsyx* 'ua.', vö. mong. *borki* 'öreg borz'. Az ukr. *bórsuk*, or. *barsuk,* , rom. *bursúc* 'ua.' a törökből való, le. *borsuk* 'ua.' az ukránból való. (TESz) < magy. *bor-*: relatív szótő + *-z:* képző, csuv. *pură-* + *-š,* csag. *bor-* + *-suq,* tat. *bur-* + *-săk,* bask. *bur-* + *-hyq,* alt. *por-* + *-suq,* hak. *por-* + *-syx,* mog. *bor-* + *-ki,* ukr. *bór-* + *-suk*, or. *bar-* + *-suk,* , rom. *bur-* + *súc,* le. *bor-* + *-suk.*

Meg kell jegyezni, hogy a képzők egymásnak alakváltozatai kivéve mong. *borki* 'öreg borz'.

A szónak képzett változatai, vö.: magy. ***borzad,*** amely a TESz-ben *borzongat, borzas, borzaszt, borzong, borzalom, borzol.* Hangfestő eredetű. (TESz)

[50] Később ezeknek a bolgároknak egy része északra a Volga nagy kanyarulatához ment, ott ismét erős, legalább 300 éves (kb. 900-1200) ún. volgai bolgár birodalmat hoztak létre.

A borz alakváltozata a magy. ***torz*** 'kórosan formátlan, deformált (alak), a harmónikustól bántóan eltérő (mű, alkotás), torzonborz, visszataszító (arckifejezés), torzkép, torz dolog'. Nyelvújítási szó. Elvonással alkották a torzonborz-ból. (TESz)

Idetartozik a magy. ***torzonborz,*** amelyet magyar fejleménynek tartanak. A *torza-borza, torzas-borzas* stb. ikerszavak alapján keletkezett. (TESz)

A Kāšγ. *bur-* relatív szótő párhuzamai a török és a magyar nyelvben összetartoznak és a jelentésük 'szár, szőr', ugyanakkor alakváltozatuk is a szár. A kezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt. A borz valójában szőrös, azaz a felálló szőrzetéről kapta az elnevezést. Innen vannak a további jelentések, még az ápolatlanság és az ijesztő is.

A szár, szál jelentéshez mintát a víz adott, eredetileg a folyó is szár, szál volt, vö.:

Börö f. TB.38.: bask. *Börö* or. *Bir'* Bir., az or. Belaja jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Börö*
or. *Bir'* ⟵ nem or. *Bir'*.

3.406. Kāšγ. ***sark- '***folyni' ~ magy. ***sár***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sa-*: abszolút szótő + *-rk-*: képző.

A szónak névszói jelentése megvan a folyónevekben is a Volga-Urál vidékén, vö.:

Šur f. GMA: mari *Šur* or. *Sura* Gm., Gor.o., az or. *Volga* jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Šur* ⟵ ud. *šur* 'folyam, folyó, patak, csermely'
or. *Sura* ⟵ nem or. *Sura.*

Šyr f. TB.172.: bask. *Šyr* or. *Šyr* Burz., az or. Mal(yj) Nuguš bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Šyr* ⟵ vö.: 1. ud. *šur* 'folyam, folyó, patak, csermely'
2. ko. *šor* 'patak, forrás'
3. ko. *šar* 'vízmosás, áradás, ár'
or. *Šyr* ⟵ nem or. *Šyr*

A szókezdő eredeti *t-* fejleménye, amely megvan a magyarban is, vö.:

Túr 'a Szamoshátat északról határoló folyó'. Ősszláv eredetű. Ősszláv *turъ* 'őstulok'. (KISS 1980)
< *Tú-*: abszolút szótő + *-r*: képző.
A feltételezett ősszláv nyelvből való eredeztetése a magyar folyónévnek nem igazolt. Ennek zöngés változata ismert, pl.:

magy. ***Dera*** **'**Szentendre alatt a Dunába ömlő patak'. Szerb-horvát eredetű. Vö.: szb.-hv. *dera* 'patak, szakadék, völgy'. (KISS 180) < magy. *De-* + *-ra.*
A szb.-hv. *dera* idetartozik, ám a magyar pataknév szláv eredete nem igazolt.

Rokona az oszm. ***dere*** 'völgy' szó, de idetartozik a magy. ***sár*** is.

3.407. Kāšγ. ***maŋizlan-*** 'szép arccal rendelkezni' ~ magy. ***mag***.

Szerekezeti felépítése: Kāšγ. *maŋiz-*: relatív szótő (< *maŋi-*: abszolút szótő + *z-*: képző) + *lan-*: visszaható ige képző.

Eleink gondolkodása szerint az arc az elülső oldal lehetett, ezért idetartoznak az elől, első stb. szavak. Szerkezetileg a Kāšγ. *maŋi-* teljesebb alakja **manki* lehetett, amely valójában az első relatív szótő, ám sok esetben egybeesik az abszolút szótővel. Az eredeti szókezdő *t-* a használat során különböző változásokon, ment keresztül. Megmaradt a magy. ***tölgy, tőgy*** szavakban, zöngésedett és réshangúsodott: *t-* > *δ-* > *w-* > 1. *m-* (nazalizálódott), vö.: Kāšγ. *maŋi,* csuv. *mal.* Bár Jegorov a csuv. *mal* 'elől, kelet' szót korábbi *ămal* < *umal* formából származtatja, amelyet nem tartunk lehetségesnek. Az abszolút szótő vagy az első relatív szótő összetartozik az 'elülső rész' jelentésű szavakkal, ezek pedig a maghoz, az 'egy, egyetlen' jelentéshez vezetnek.

A Kāšγ. *maŋi-* alakváltozata a csuv. ***mal*** 'elől, kelet', *mal en* 'kelet, keleti oldal', *mala kaj* 'előre menni', *malti* 'elülső', *malta* 'elől', *maltan* 'előlről, kezdettől'. < *umal* > *ămal* > *mal.* Vö.: ÓT., bask., tat. *al* 'elől', elülső', bask. *al jak* 'elülső oldal', tat. *al tešler* 'elülső fogak', üzb. *olga bor* 'menj előre', kirg., kazak, tat. *alda* 'elől'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ma-*: abszolút szótő + *-l*: képző.
Az abszolút szótő a csuvasban (*ma-*) nem egy korábbi *ăma* < *uma* formából válhatott, hanem a Kāšγ. *maŋi- (< *manki)* nazális *-n-*jének az *-l-* a párhuzama a csuv. *mal* szóban. Az *-l-* és az *-n-* egyaránt eredeti *-t-* fejleménye.

A szókezdő *m-* pedig további nyelvekben is megőrződött, pl. lat. ***mamma*** 'emlő, tőgy, csecs, kebel' (GYÖRKÖSY 1986) < *mam-*: abszolút szótő + *-ma*: képző.

Idetartozik a magy. ***mell*** szótöve a *mel-,* amely a csuv. *mal* szóval és a lat. *mamma mam-* tövével tartozik össze közelebbről. A TESz szerint a magy. ***mell*** 'az emberi törzs felső elülső része, érzésvilág, szív, emlő, mellvért'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *mɛü·l,* osztj. *moγel* 'mell', votj. *mil, mel* 'az ember vagy állat melle', cser. *mel* 'mell', mdE. *mel'k'e*: *tuvon mel'k'e* 'a sertés hasi oldala' (*tuvo* 'sertés'), mdM. *mälhkä* 'mell', fi. *mälvi* 'a madár melle', észt *mälv* 'ua.', lp. *miel'gâ* 'mell (főképp állaté)'. (TESz) < magy. *mel-*: abszolút szótő + *-l*: képző 'valamivel ellátott'.
A magy. *mell* még tovább toldalékolt változata a magy. ***mellett***.

Más irányú változásokban *t-* > *δ-* > *w-* > 2. *V-* > *0-* lett. A Kāšγ. *maŋi-* abszolút szótő következő török nyelvű párhuzamaiban eltűnt a szókezdő mássalhangzó. Ráadásul néhány nyelvben az *-n-* megfeleléseként *-m-* van. vö.:

csuv. ***um*** 'elől, elülső rész, mell', ÓT., KB., MK. *oŋ* 'elől, kelet', tefs. XII-XIII. sz., azerb., oszm., türkm. *ön,* üzb. *um* 'elől', elülső rész', oszm., türkm. *önünde*, csuv. *uměnče* 'elől', mong. *ömnö* 'tömegek előtt', *ömnöx* 'elülső, elől található', kalm. *ömn* 'elől'. (JEGOROV 1964)

A magy. *mell* szókezdő mássalhangzó nélküli változata a csuv. ***ămăr*** 'ló és más állatok melle', kazak *omyrau* 'mell', kirg. *omuroo* 'állatok melle', csag. *omyr, omyx* 'ló melle', ojr. *omuru* 'alak, termet, test felépítése', alt. *ömür* 'elülső oldal', *omru* 'alak, termet', *omrulu* 'termetes', bask. *umrau* vállak', *omoru* 'a mell felső része', vö.: mong. *omruu* 'kulcscsont', mong. *omruu*(*n*) 'ló melle', kalm. *omruvč* '(gyermek részére) előke, mellvéd', ojr. *omn* 'elülső rész', oszm., csag. *omuz* 'váll', ld. gör. *ωμος* 'váll'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ămă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, kazak *omy-* + *-rau,* kirg. *omu-* + *-roo*, sag. *omy-* + *-r, omyx,* ojr. *omu-* + *-ru,* alt. *ömü-* + *-r,* om- + -ru, *omru-*: relatív szótő *(< om-:* abszolút szótő + *-ru:* képző) + *-lu:* képző, bask. *um-* + *-rau, omo-* + *-ru,* mong. *om-* + *-ruu* mong. *om-* + *-ruu*(*n*), kalm. *omruv-:* relatív szótő (< *om-*: abszolút szótő + *-ruv-*: képző) + *-č*: képző, ojr. *om-* + *-n,* oszm., csag. *omu-* + *-z*, gör. *ωμο-* + *-ς*.

A törökségben és a mongol nyelvekben meglévő *-m*-és az *-r* (illetőleg az oszmánban a *-z*) a magyarban *-ll* megfelelővel rendelkezik, mind a négy mássalhangzó eredeti *-t-* fejleménye. A magy. *emlő* szóban nem két *-ll* (ld. magy. *mell*) és nem az *-m-* és az *-r* (ld. csuv. *ămăr* és török megfelelői) valamint az *-m-* és a *-z* (ld. oszm., csag. *omuz)*, hanem az *-m-* és az *-l-* található.

A TESz -ben a magy. *emlő* az *emik* címszónál található, amely a Kāšγ. *maŋi-* igei alakváltozata, hiszen eredetileg nómen-verbum volt, vö.:

magy. ***emik*** 'szopik'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: osztj. *emtä,* fi. *imeä,* észt *imema* 'szopik', szam.jur. *ńimńē, ŋamma*, tvg. *ńimirim*, szelk. *ńemnap*, kam. *ńimɛɛrlɛm, ɛmɛɛrlɛm* 'ua.'. (TESz)

Megjegyezzük, nem igazolt az, hogy a magyar *emik* ősi örökség az uráli korból. Az adatok közül a magyar *emik* szónak felelnek meg a következő szótövek: osztj. *em-,* fi. *ime-,* észt *ime-,* szam.jur. *ńim-, ŋam-,* tvg. *ńimi-,* szelk. *ńem-,* kam. *ńimɛɛ-, ɛmɛɛ.*

A magy. ***emlő*** (< *em-*: abszolút szótő + *-lő*: képző (valamivel ellátott) *em-*: abszolút szótöve összetartozik a fenti abszolút szótövekkel.

Idetartozik a magy. ***első el-, elől elő-*** töve, amely abban különbözik a csuv. mal szótól, hogy az eredeti szókezdő mássalhangzó eltűnt. Eleink gondolkodása szerint ami elől van és első, az a forrás, a ***mag***.

Mindezt az orosz megfelelők is igazolják, vö.: or. ***pered*** (< *pere-*: szótő ld. csuv. *pĕr* 'egy' stb. + *-d*: 1. helyhatározó rag 2. képző 'valamivel ellátott, valami mellett lévő, valamihez tartozó'), *perednij* stb.

Megjegyezzük, hogy az or. *-d*: helyhatározórag átvétel és közös gyökerű a magyarban és a törökségben ismert *-t, -d, -tV, -dV* helyhatározórag változatokkal, vö.: **3.404.** Kāšγ. ***sabandā*** 'szántás idején'.

Az *-n*-es változat (vö.: azerb., oszm., türkm. *ön* 'elől, elülső rész′) közelebbi rokona az ang. ***one*** 'egy'.

3.408. Kāšγ. ***salŋūlā-*** 'kis szarvból, parittyából lőni' ~ magy. ***szarv, szaru***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *salŋū-:* relatív szótő (< *sa-:* abszolút szótő + *-lŋū-*: képző) + *-lā-*: képző.

Hozzátesszük, hogy a Kāšγ. *-lŋū-*: képző teljeseb alakja -lVngV, -lVnkV lehetett.

A Kāšγ. *salŋū-* alakváltozata a csuv. ***măjraka*** 'szarv', ujg. *müŋgüs*, üzb. *muguz,* kirg. *müjüz,* kazak, k.kalp., nog. *müjiz*, alt., hak., sor *müüs,* tuv. *myjys,* jak. *muos,* bask. *mögöz,* tat. *mögez,* azerb., türkm. *bujnuz*, oszm. *bojnuz* 'szarv'. (JEGOROV 12964) < csuv. *măj-*: abszolút szótő + *-raka:* képző, ujg. *müŋgü-* + *-s*, üzb. *mugu-* + *-z,* kirg. *müjü-* + *-z,* kazak, k.kalp., nog. *müji-* + *-z*, alt., hak., sor *müü-* + *-s,* tuv. *myjy-* + *-s,* jak. *muo-* + *-s,* bask. *mögö-* + *-z,* tat. *möge-* + *-z,* azerb., türkm. *buj-* + *-nuz*, oszm. *boj-* + *-nuz.*

Ezeknek rokona a magy. ***szarv***, amely a TESz szerint 'vízmeder, völgy. árok elágazó része, valaminek szarvszerűen elágazó vagy felálló része, egyes rovaroknak, csigáknak, kígyóknak stb. a fején levő (páros) ágszerű vagy csápszerű képződmény', némely emlős állat fején párosan kinövő kemény szaruképződmény'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *śore, śōrp* 'jávorszarvasbika', osztj. *śŏrvi* 'ua.', zürj. *śur,* votj. *śur,* cser. *šur,* mdE. *śuro,* mdM. *śură,* fi. *sarvi,* lív *sōra,* észt *sarv,* lp. *čoar′ve* 'szarv'. A szó a finnugor nyelvekben indoeurópai eredetű, vö.: av. *srū, srvā* 'szeg, szarv,

újperzsa *serū, surū, serūn* 'szarv', lat. *cervus* 'szarvas', ném. *Horn* 'szarv'. (TESz) < magy. *sza-:* abszolút szótő + *-rv:* képző, vog. *śo-* + *-re, śō-* + *-rp*, osztj. *śŏ-* + *-rvi,* zürj. *śu-* + *-r,* votj. *śu-* + *-r,* cser. *šu-* + *-r,* mdE. *śu-* + *-ro,* mdM. *śu-* + *-ră,* fi. *sa-* + *-rvi,* lív *sō-* + *-ra*, észt *sa-* + *-rv*, lp. *čoa-* + *-r've,* av. *s-* + *-rū, s-* + *-rvā* újperzsa *se-* + *-rū, su-* + *-rū, se-* + *-rūn,* lat. *cerv-*: relatív szótő (< *ce-:* abszolút szótő + *-rv*: képző) + *-us*: képző, ném. *Ho-* + *-rn*.

A TESz álláspontja nem igazolt. A magyar szó nem lehet finnugor eredetű. A szócikk írója szerint a magyar szó úgy lenne ősi örökség a finnugor korból, hogy előtte az indoeurópai nyelvcsaládból bekerült volna a finnugor nyelvi egységbe a szó legalább ie. 4-3000-ben. Ezt az álláspontot semmi nem támasztja alá. Azt azonban igen, hogy a magyar *szarv* szó közös gyökerű a fenti adatokkal úgy, hogy a magyaroknak a rokonaitól a szkíta-hún típusú nyelveket beszélőktől került az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvekbe is.

A magy. *szarv* alakváltozata a magy. ***szaru*** 'szarvból készült tokszerű tárgy, a bőr hámsejtjeinek elváltozása révén alakuló képződmények (szarv, tülök, köröm, pata, szőr, toll, pikkely) anyaga, szarvszerűen elágazó tetőszerkezeti elem'. Szóhasadás eredménye, a szarv elkülönült változata. (TESz) < *sza-*: abszolút szótő + *-ru:* képző.

A szó megfelelője használatos a földrajzi nevekben is, vö.:

Taka măjri d. Ašm.XIII.153.: csuv. *Taka măjri*, mezei hely neve, ahol az or. Upner folyó az or. Malyj Civil' -be ömlik, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Taka* (<**Tatka*) ⟵ kam. *t'a ɐ* 'folyó'
+ *măjri* ⟵ csuv. *măjra* vö.: csuv. . *măjraka* 'szarv[51]'
+ *–i*: birtokos személyjel.

A magy. *szarv, szaru* alakváltozata a magy. ***tulok*** '(fiatal) ökör esetleg tehén, nagy tábla kősó, szarvasmarhával rokon, vadon élő állatfajta'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *tu-*: abszolút szótő + *-lok*: képző.

Rokona a magy. ***tülök***, *tülk, türk, tülük* 'szarv, szaruból való tartó, ivókürt, kürt'. A szócsalád tagjai valószínűleg magyar fejlemények, s eredetükben a *kürt* szóval függenek össze. (TESz) < *tü-:* abszolút szótő + *-lök*: képző.

A *tulok* nevű állat a szarváról kaphatta az elnevezést, a *tülök* jelentése is 'szarv', a szarvból készített hangszernek és ivóedénynek volt az alapja.

A Kāšγ. *salŋū-* közelebbi változata a szintén *-l-*t tartalmazó magy. *tülök, tulok*. A magy. kürt szó etimológiailag nem tartozik ide, mert a szókezdője *k-* és nem *t-* vagy annak a fejleménye.

3.409. Kāšγ. ***kalŋūlā-*** 'úszni' ~ magy. ***kél, hal***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kalŋū-*: relatív szótő + *-lā:* képző.

Eleink gondolkodása szerint az úszik és a folyik egymásnak szinoním jelentései. Vö.: csuv. *jux* 'folyik', *juxsa pyr* 'folyva megy'. Ez azért is lehetséges, mert a mozgást jelentő igék megnevezéséhez a víz mozgása adott mintát. Elsőként tehát a víz megnevezései születtek meg.

Idetartozik a csuv. ***xulkka*** 'úsztató (horogé)', kirg. *kalkyma,* kazak *kaltky,* k.kalp. *kalky,* nog.

[51] A magyar *szarv* 'vízmeder, völgy, árok elágazó része, valaminek szarvszerűen felálló vagy elágazó része' stb. Ősi örörkség a finnugor korból. (TESz)

kalkym, tyum., alt. *kalatky,* tat. *kalkavyč,* türkm. *galtxa,* bask. *kalkyuys* 'úsztató'. < kirg., k.kalp. *kalky,* tat. *kalk* 'felemelkedni a folyadék (víz) felszínére, úszni a tetejére, a tetején', oszm. *kalky* 'felmerülni, felbukkanni'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a relatív szótő, vö.: csuv. ***kalča*** 'hajtás, sarj, csira, őszi vetés', tat. *kelše* 'friss gabonavetés'. tat. *kalk* elindulni, felemelkedni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kal-*: relatív szótő + *-ča:* képző, tat. *kel-* + *-še.*

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***kil*** 'megjönni', *kiles śul* 'jövő év', MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv., sor, üzb. *kel,* azerb., ujg. *kel,* bask., tat., hak. *kil,* jak. *kel*, türkm., oszm., gag. *gel* megjönni, megérkezni', kazak *kelesi* 'jövő, következő', kirg. *keler* 'jövő' (év). (JEGOROV 1964) < a csuv. *ki-:* abszolút szótő + *-l:* képző, *kile-*: relatív szótő + *-s:* képző + (*śul* 'év'), MK., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv., sor, üzb. *ke-* + *-l,* azerb., ujg. *ke-* + *-l,* bask., tat., hak. *ki-* + *-l,* jak. *ke-* + *-l*, türkm., oszm., gag. *ge-* + *-l,* kazak *kele-*: relatív szótő + *-si*: képző, kirg. *kele-:* relatív szótő + *-r:* képző.

Rokon az oszm. ***gelmek*** 'jönni', ***gitmek*** 'menni', ***gečmek*** 'múlni', ***košmak*** 'szaladni' igék *gel-, git-, geč-, koš-* relatív szótöve, ahol a végső mássalhangzó eredeti *-t-* volt. Az *-l-, -č-* és *-š-* a *-t-* fejleményei. A magyarban is megvan, vö.: magy. k*él, koslat*.

A TESz szerint a magy. ***kel*** ‘helyét változtatja, megy, jön, keletkezik, származik, kikerül, fektéből, ültéből feláll, felébred, (növény, növényi rész kibújuk, kihajt, kinő, tojásból, petéből kibújik, életre kel, (nap, hold, csillag) feltűnik az égbolton, felkerekedik, valamely cselekvésre indul, cselekvésbe kezd, támad valaki ellen, fellázad, újra erőre kap, (tészta erjesztő anyagtól) megdagad, megduzzad, (levél, irat keltezését bevezető szóként) íratott, keletkezett, kibocsájtatott, (anyag, áru) fogy, kiadásra, eladásra, felhasználásra kerül, elvész, elmúlik, eltűnik, (kelés, daganat) nő, keletkezik, (testrész) gyulladásba jön, meggyűlik, megdagad, jól jön, szükséges, kifejt, kibányász, felébreszt, feltámaszt, felemel, fiókát kikelt, átkelőhely’. Ősi örökség az ugor esetleg a finnugor korból, vö.: vog. *kāl* ‘felkel, partra ér, kiköt’, osztj. *kul-* ‘feláll, partra száll’. zürj. *kelni* ‘átgázol, bolyong’, votj. *kol-* ‘vízbe lép’, cser. *keläm* ‘gázol (vízben, mocsárban, hóban’, md. *kel’ems* ‘gázol’, finn *kahlata, kaalata* ‘gázol, (gázolva) nehezen tovább halad’, lp. *gallet* ‘gázol, belegázol valamibe’. (TESz) < *ke-*: abszolút szótő + *-l:* képző, vog. *kā-* + *-l,* osztj. *ku-* + *-l-,* zürj. *kel-*: relatív szótő (< *ke-*: abszolút szótő + *-l-:* képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *ko-* + *-l-,* cser. *kel-* + *-äm,* md. *ke-* + *-l’ems,* finn *kahla-:* relatív szótő (< *kah-*: abszolút szótő + *-la-: képző)* + *-ta:* főnévi igenév képző*, kaala-*: relatív szótő (< *kaa-*: abszolút szótő + *-la-*: képző) + *-ta:* főnévi igenév képző, lp. *gal-* + *-let*.

Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete, ám az adatok idetartoznak.

A magy. *kél* képzett alakja a magy. ***kelet*** ’valaminek értéke, érvényessége, valaminek, valakinek megbecsülése, valaminek szokásos, divatos, felkapott volta, kedvező fogadtatása, (árunak) kelendősége, kapós volta, arány’. Származékszó, a *kél* igéből keletkezett *–t* névszóképzővel. (TESz) < *kele-*: relatív szótő *(*< *ke-*: abszolút szótő + *-le-:* képző) + *-t:* képző.

Idetartozik a magy**.** ***kelet*** ’az az égtáj, amerre a Nap felkel, a Közép-Európától keletre levő területek, főként Ázsia mérsékelt és meleg égövi részei’. Magyar nyelvi fejlemény. (TESz) < *kele-:* relatív szótő *(*< *ke-*: abszolút szótő + *-le-*: képző) + *-t:* képző.

Minthogy eleink megfigyelése szerint elsőként a víz jött fel, egyben keletkezett, származott, ezért az ige, a menés, haladás a vízre vonatkozott. Továbbá az is természetes, hogy a vízben közlekedés, az úszás és a hal, amelyre a legjellemzőbb a vízben menés, azaz az úszás, szintén

idetartozik. Ennek az az oka, hogy kezdetben ige-névszó volt a megnevezés. Tehát vö.:

magy. ***keletkezik*** ’megy, halad, tovább megy, létrejön, támad, következik, származik, ered, fejlődik, tökéletesedik’. Származékszó a magy. *kel* igéből jött létre *–t* mozzanatos és *–kezik* visszaható képzővel. (TESz) < *keletke-*: relatív szótő+ *-zik*: visszaható ige képző.

magy. *hal,* amely a mozgásáról és a vízhez kötődéséről kapta a nevét. A TESz szerint a magy. ***hal*** 'ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kōл,* osztj. *kul,* cser. *kol*, mdE.M. *kal,* fi. *kala*. észt *kala*, lp. *guolle* 'hal', szam.jur. *xāl'l'e*, jeny. *kāre,* tvg. *kialle,* szelk. *kuel, kuele,* kam. *kōла* 'hal'. (TESz) < magy. *ha-*: abszolút szótő + *-l:* képző, vog. *kō-* + *-л,* osztj. *ku-* + *-l,* cser. *ko-* + *-l*, mdE.M. *ka-* + *-l,* fi. *ka-* + *-la*. észt *ka-* + *-la*, lp. *guol-* + *,* szam.jur. *xāl-* + *-'l'e*, jeny. *kā-* + *-re,* tvg. *kial-* + *-le,* szelk. *kue-* + *-l, kue-* + *-le,* kam. *kō-* + *-ла.*

A nyelvekben 'úszik' jelentésben *t-* eredetű szókezdővel is használatosak szavak, ilyen a magy. *úszik*, ahol a szókezdő mássalhangzó elenyészett, megvan *p-, b-* formában, vö.: or. *plavat'* 'úszni' ige *plava-* töve összetartozik a törökségben ismert *balyk* 'hal' és a 'folyó' jelentésű szóval, vö.: bask. *bulak,* tat. *bolak* 'folyó'. A magyarban ugyanez *f-* szókezdővel van meg, vö.: magy. *folyik, folyó*. Ezeknek a szavaknak a kezdő mássalhangzója eredeti *t-* fejleménye, etimológiailag nem tartozik a Kāšγ. ***kalŋūlā-*** 'úszni' szótövéhez és a fenti megfelelőihez.

3.410. Kāšγ. ***tarŋūklā-*** 'feltörni folyóként' ~ magy***. túr.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tarŋūk-*: relatív szótő + *-lā-*: képző.

A szó tövében a 'folyó' jelentésű tVr, tVrV, tVrVk, tVrVn, tVrVnk stb. típusú szó van meg. Ld. Kāšγ. ***sark- '***folyni'. A szókezdő *t-* sok irányban változott, ezért a 'folyik' és a 'folyó' jelentésű szó sokféle formában ismert és használt nemcsak a török nyelvekben.

Idetartozik a magy. ***túr*** ’tajtékzik, a földet forgatja, mozgatja, valamiben kotorász, turkál’. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *touria* ’váj, túr, kiás’. (TESz) < *tú-*: abszolút szótő + *-r-*: képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A Kárpát-medencében számos idetartozó folyónév van, pl. magy. ***Túr*** folyónév, ***Dera*** pataknév stb.

3.411. Kāšγ. ***jarmak, jarmāk*** 'érem' ~ magy. ***érem***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jar-*: relatív szótő + *-mak:* képző, *jar-* + *-māk.*

Abból kell kiindulni, hogy az érem alakja kerek és rendszerint értéket képvisel. A Kāšγ. *jar-* relatív szótővel összetartozik a csuv. ***śavra*** 'kör' (< *śav-*: abszolút szótő + *-ra*: képző) szó. Jegorov szerint a csuv. ***śavra, śavraška*** 'kör, kerek', azerb. *čevre* 'kör, környék, környezet', oszm. *juvarlak* 'kerek'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śav-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, *śavra-*: relatív szótő (< *śav-:* abszolút szótő + *-ra-:* képző) + *-ška:* képző, azerb. *čev-* + *-re*, oszm. *juvar-*: relatív szótő (< *juva-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-lak*: képző.

Meg kell jegyezni, hogy az oszm. ***javrum*** 'kicsim' (< *javru-*: relatív szótő (< *jav-*: abszolút szótő + *-ru-*: képző) + *-m*: birtokos személyjel E/3. szem.) relatív szótöve is idetartozik, mert 'kicsi magzatom' jelentésben kell felfogni. Tehát benne van a kicsi, a kerek és az érték jelentés.

Az abszolút szótőnek rokona a csuv. ***tenkĕ*** 'ezüst pénzérme bármilyen értékben, rubel', ujg. *teŋge,* üzb. *tanga,* tat., bask. *teŋke*, kazak, türkm., k.kalp. *teŋge*, alt. *tenkä* 'érme (ezüst és arany pénzérmék), rubel', kirg. *teŋge* (Észak Kirgiziában rubel, ezüst pénzérme egy vagy 50 kopejka értékben, Dél Kirgiziában 20 kopejka'). < *tän-hah* 'szabad pénz megléte, az elmúlt száz évben a az apró pénzérméket *tenge*-nek nevezték. Ld. még perzsa *dang, danek* 'érem', óperzsa *danake*, pehl. *dang.* or. *den'ga'.* (JEGOROV 1964)

A csuv. ***tenkĕ*** és alakváltozatainak a szócsaládjába tartozik a csuv. ***tumxa*** 'tamga, jel', Óujg. jogi dokumentumokban *tamga* 'bélyeg', csag. *tamka*, ujg., üzb., kirg., nog., k.kalp., alt., bask., tat. *tamga,* kazak *taŋba,* türkm. *tagma,* azerb., kum. *damga*, tuv., hak. *taŋma* 'bélyeg', mong. *tamga* 'ua.'. vö.: arab, perzsa *tämga* 'a mongol kánok nagy bélyege, írás, amelyet ilyen bélyeggel látnak el, vö.: *tam* 'izzítani, pörkölni, égetni'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik az or. ***den'ga,*** amely a ***den'gi*** (T.sz.) címszónál található, vö.: Az óor. egyes számú *den'ga* a török nyelvekből való átvétel a XIII-XIV. században. Ld a tat. *tenke* 'ezüstpénz, rubel'. (SIS)

Mind az *érme,* mind a *tamga* az alakjáról és az értékéről kapta az elnevezést. Az *érme* és társaival összetartozik a ***dirhem*** is, sőt alakváltozata a magy. *pénz* és a f*orint forin*- relatív szótöve. Valamennyi a kerek alakjáról kapta az elnevezést, amelyben benne van egyfajta érték is. Idetartozik az or. ***moneta*** < *mone*- 'ld. egy' ang. *one* 'egy' + *-ta*. Ugyanakkor a szavak tartalmazzák az egy egység jelentést is, amelyhez kötődik a magy. *érték*.

A Kāšγ. *jarmak, jarmāk* 'érem' rokona a magy. ***érem***, amely a TESz szerint 'fémpénz, pénzt helyettesítő, sajátos fizetőeszközül szolgáló tantusz, domborműves kis fémkorong', érem ' domborműves kis fémkorong, kitüntetésül adott vagy emlékül készített domborműves fémkorong'. A szócsalád tagjai nyelvújítási alkotások. (TESz)

A magy. ***pénz*** alakváltozata a Kāšγ. *jarmak, jarmāk* 'érem', magy. *érme, érem* szavaknak, sőt az or. *moneta* 'érem, pénzérme ' szónak. Vö.: or. ***moneta*** 'a XVIII. sz. elején a latinból való átvétel lengyel közvetítéssel'. (SIS)

Idetartozik az ang. ***money*** 'pénz'.

A TESz szerint a magy. ***pénz*** 'általános értékmérő és csereeszköz a gazdasági életben, pénzdarab, érme, a középkor végi magyar forint századrésze, a hal pikkelye'. Szláv eredetű, vö.: óe.szl. *pěnęzъ* 'érme', blg. *pénez* 'ékszerként viselt pénzdarab, szb.-hv. *pjenēz, penez, pinez* 'pénzdarab', szln. *pênez* 'pénzdarab pénz', szlk. *peniaz* 'pénz', or. *pén'az*' 'pénzdarab, kis érme'. A szláv szavak a ném *Pfennig* 'a márka századrésze' 8. századi előzményének átvételéből fejlődtek tovább. (TESz) < magy. *pén-*: abszolút szótő + *-z:* képző, óe.szl. *pěnę-* + *-zъ,* blg. *péne-* + *-z,* szb.-hv. *pjenē-* + *-z, pene-* + *-z, pine-* + *-z* , szln. *pêne-* + *-z,* szlk. *penia-* + *-z,* or. *pén'a-* + *-z*'.

A magy. ***forint*** *forin*- tövének alakváltozata a magy. ***para*** ’aprópénz, csekély értékű dolog’. Oszmán-török eredetű, vö.: oszm. *para* ’aprópénz’, perzsa *pāra* ’darabka, törmelék, morzsa’. (TESz) < *pa-:* abszolút szótő + *-ra*: képző.

A TESz szerint a magy. ***forint*** vándorszó és alapjául a szócikk írója a 'virág' jelentésű szavakat adja meg. (TESz)

Egyértelmű, hogy a *pénz* mindig valamilyen értéket helyettesít, kezdetben az alakja kerek volt, a jellemzője az egység is. Valamennyi tulajdonsága a csepphez, a forráshoz, a maghoz vezet.

3.412. Kāšγ. ***kurt-*** 'bevágást, jelet csinálni' ~ magy. ***karcol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kur-:* relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-t-*: képző.

Eleink gondolkodása szerint világos, hogy az első bevágást, jelet a víz csinálta. Ezt követően hegyes. éles, íves tárggyal, mint körömmel is karcoltak, horzsoltak. Ezért a relatív szótőhöz tartozik a magy. *horhó*, a *köröm,* a *karom* stb. Ezeknek tovább képzett alakjuk a magy. *karcol, korzsol, horzsol* stb.

Ld. **3.291.** Kāšγ. ***kaz-*** 'ásni' ~ magy. ***kúr.***

3.413. Kāšγ. ***barklattī*** ~ magy. ***őr***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *barklat-*: relatív szótő (< *bark-*: relatív szótő + *-lat-*: összetett ige képző (< *-la-*: visszaható ige képző + *-t*: műveltető ige képző, másképpen a tárgyas ragozás képzője) + *-tī:* múlt idő jele.

A szó a Kāšγ. **ul nāŋ barklattī '**ő megparancsolta, hogy őrizzenek valamit' szókapcsolatban szerepel.

A *bark-* relatív szótő összetartozik az or. ***bereč '***fogni, 'őrizni, elrejteni' igével, amelynek indoeurópai megfelelőit hozza a SIS szócikk írója: pl. óf.ném. *bergan* 'elrejteni, őrizni', litv. *birginti* 'másolni, fogni, tartani, őrizni' stb. Régebbi **bergti,* ahol *-gt-* > *-kt-* > *-č* változás történt. (SIS) < or. *bere-*: relatív szótő + *-č:* főnévi igenév képző, korábbi **bereg-*: relatív szótő + *-ti*: főnévi igenév képző.
A kutatásaink értelmében 1. a *-k-* volt az elsődleges a *-g*-hez képest. 2. A *-ti* főnévi igenév képzőből *-*či* majd *-č* lett s az őt megelőző zárhang pedig réshangúsodáson keresztül eltűnt. A ragozás során azonban mindig előjön, vö.: or. *ja beregu '*én fogok, tartok, őrzök'. 3. A szó eredete mélyebb gyökerekhez vezet, mégpedig a szkítákhoz, hunokhoz. Idetartozik a magy. ***őr*** 'vigyázó személy' stb., amelyet a TESz bizonytalan eredetűnek tart. A példák egyrészt nem tartoznak ide, másrészt nem az *őriz* igéből lett az *őr*, hanem fordítva. Az *őr* eredetileg nómen-verbum volt. Jelentette a cselekvést és magát a személyt. Eredetileg azonban ezt a szerepet a víz, a vízárok, (vö.: csuv. *var* 'árok, folyó'), a folyó kapta, amely körülvette a helyet, amit védett, őrzött. Következésképp, teljesen természetes, hogy az *őr őriz* és *vár,* az pedig, amit őriz, szintén *vár* és ahol őriznek, az is *vár.* A *vár* szavunk már szókezdő *v*-t tartalmaz, amelynek az előzménye olyan *t-* eredetű *w-* volt, amely egyik irányban *b-* lett (ld. Kāšγ. *bark-),* a másik irányban *v-* (ld. magy. *vár* főnév és ige), a harmadik irányban pedig V- magánhangzó, amely elenyészett (ld. magy. *őr*).

A Kāšγ. *-tī* múlt idő jele összetartozik a magy. *-t* múlt idő jelével.

3.414. Kāšγ. ***bart-*** 'széttörni, szétvágni' ~ magy. ***tör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bar-*: relatív szótő + *-t-*: képző.

A Kāšγ. *bar-*: relatív szótőnek rokona a csuv. ***păs*** 'törni, zúzni', ÓT., tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., kum. *buz*, türkm., oszm., bask., tat. *boz,* azerb. *poz,* alt., hak. *pus,* ojr., tuv. *bus '*törni, zúzni, ártani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-s:* képző, ÓT.,

tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., kum. *bu-* + *-z*, türkm., oszm., bask., tat. *bo-* + *-z,* azerb. *po-* + *-z,* alt., hak. *pu-* + *-s,* ojr., tuv. *bu-* + *-s.*

Alakváltozata a csuv. ***păsăk*** 'eltörött', bask. *bozok,* ujg. *buzuk,* türkm., oszm. *bozuk*, k.kalp. *buzyk* 'eltörött', csag., tuv. *buzuk* 'törött, szétvert', alt. *puzuk* 'megrongálás'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-săk:* képző, bask. *bo-* + *-zok,* ujg. *bu-* + *-zuk,* türkm., oszm. *bo-* + *-zuk*, k.kalp. *bu-* + *-zyk,* csag., tuv. *bu-* + *-zuk,* alt. *pu-* + *-zuk.*

Ennek közeli rokona az or. ***pesok*** 'homok' szó (< *pe-*: abszolút szótő + *-sok*: képző).

A Kāšγ. *bar-* relatív szótővel az or. ***portit'*** 'megrongálni, összetörni' ***por-*** töve és az or. ***porča*** 'megrongálás' ***por-*** töve tartozik össze közelebbről.

A Kāšγ. *bar-*: relatív szótővel összetartozik a magy. ***tör,*** magy. ***ver, zúz*** ige. A szó családjába tartozik a magy. *pozdorja poz-* töve és a *por* 'homok' szó, továbbá a *morzsa mor-* töve. A ***ver*** ige alakváltozata a magy. ***üt*** 'ver' ige is. A szókezdő mássalhangzók eredeti *t-* és fejleményei ugyanúgy, mint a második mássalhangzó, ld. *-r, -s, -z, -t*.

A TESz szerint a ***tör*** ’több részre különít, részeire választ, összezúz, megfékez, megbüntet, (törvényt) megszeg, valakire támad, meggyötör, kínoz, (utat) vág, valahová nyomul, törekszik, valamiért fáradozik, valamin erősen gondolkodik, dörzsöl , vív, (kendert) tilol, (nyelvet) hibásan beszél’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *tö-*: abszolút szótő + *-r: képző.*

Idetartozik a magy. ***túr*** ’tajtékzik, a földet forgatja, mozgatja, valamiben kotorász, turkál’. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *touria* ’váj, túr, kiás’. (TESz) < magy. *tú-*: abszolút szótő + *-r:* képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

Alakváltozatuk a magy. ***ver*** ’ütlegel, ütésekkel büntet, (természeti jelenség) ütéshez hasonlóan nyilvánul meg, vág, csapkod, legyőz, lesújt, elpusztít, valamit megüt, ütéssel megszólaltat, valamit ütéssel létrehoz, alakít, megbüntet, (izzadtság, tajték stb.) kiütközik valakin, szúr, döf, ütésekkel, verésekkel valahova juttat, valahová rögzít, erősít, (szív) dobog, megbabonáz’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *ve-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magy. ***ver*** ’fon, sodor, (kötelet, zsinórt stb.) sodrással, fonással készít’. Vitatott eredetű. Vö.: Kāšγ., türkm. *öör-* (hosszú *ö*), tat., bask. *ür-* ’fon, sodor, összefon’. (TESz) < magy. *ve-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

3.415. Kāšγ. ***turt-*** ***'***bedörzsölni' ~ magy. ***töröl, dörzsöl***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tur-:* relatív szótő + *-t:* képző.

Ld. Kāšγ. ***turtuš-*** 'bedörzsölni', Kāšγ. ***surtun-*** 'dörzsölni, letörölni', Kāšγ***. jazil-*** 'szétmázolódni', Kāšγ. ***surtul-*** 'megtörlődni, szétmorzsoltnak lenni'.

3.416. Kāšγ. ***jugurt-*** 'gyúrat' ~ magy. ***gyúrat.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jugur-*: relatív szótő + *-t:* műveltető ige képző.

Ld. Kāšγ. ***jugrušdī-*** 'dagasztott' < Kāšγ. *jugru-* 'gyúr, dagaszt' + *-š-*: képző + *-dī:* múlt idő jele,

Kāšγ. ***jugrul*** 'összekevertnek lenni (tészta)' < Kāšγ. *jugru-*: relatív szótő (< *jug-*: abszolút szótő + *-ru*: képző) + *-l*: visszaható ige képző.

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***šăr*** 'gyúrni, keverni (tésztát, agyagot)', ÓT., azerb., oszm. *jogur,* türkm. *jugur,* ujg. *žugar, jugur,* kirg. *žuur,* gag. *jur,* hak. *čura* 'keverni, gyúrni', vö.: mong. *zuurax* 'keverni, gyúrni (tésztát)', kavarni (festéket)'. (JEGOROV 1964). < csuv. *šă-:* abszolút szótő + *-r:* képző, ÓT., azerb., oszm. *jogu-* + *-r,* türkm. *jugu-* + *-r,* ujg. *žuga-* + *-r, jugu-* + *-r,* kirg. *žuu-* + *-r,* gag. *ju-* + *-r,* hak. *ču-* + *-ra* 'keverni, gyúrni', vö.: mong. *zuu-* + *-rax*.

A relatív szótő rokona a magy. ***gyúr*** 'por vagy lisztszerű anyagot nyomkodva kever, tömörít, dagaszt, hosszabb ideig tartó érveléssel valakit igyekszik rábeszélni valamire, teljes erővel végez, csinál valamit'. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *joγur-*, CC. *jūr-,* oszm. *joğur-*, kirg. *žūr,* csuv. *šăr* 'gyúr', vö.: mong. *džiγura-* 'ua.', alt. *jura,* tel. *d'ura-* 'ua.'. (TESz) < magy. *gyú-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. *joγu-* + *-r-*, CC. *jū-* + *-r-*, oszm. *joğu-* + *-r-*, kirg. *žū-* + *-r,* csuv. *šă-* + *r,* mong. *džiγu-* + *-ra*, alt. *ju-* + *-ra*, tel. *d'u-* + *-ra.*

A magyar szó nem lehet kölcsönzött, az egyezés a közös eredet miatt van.

3.417. Kāšγ. ***būz-*** 'halálra fagyni' ~ magy. ***fázik, fagy.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bū-*: abszolút szótő + *-z-*: képző.

Rokona a csuv. ***păr*** 'jég', MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *buz,* tat., bask. *boz,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp. *muz*, alt. *pus, mus*, hak. *pus,* s. ujg. *pyz*, vö.: mong. *mös*(*ön*) 'jég', *boroo*(*n*) 'eső'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *bu-* + *-z*, tat., bask. *bo-* + *-z,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp. *mu-* + *-z,* alt. *pu-* + *-s, mu-* + *-s*, hak. *pu-* + *-s,* s. ujg. *py-* + *-z*, vö.: mong. *mö-* + *-s*(*ön*).

A szó kezdetben nómen-verbum volt, ma csak a képzett alakját használják igei jelentésben, vö.: csuv. ***părlan*** 'jegesedni, megfagyni' (< csuv. *păr-*: relatív szótő + *-lan:* ige képző.

Rokonuk a törökségben is ismert szavak, vö.: csuv. ***sivĕ*** 'hideg, fagy, fagyos', Zamahš. *sauk, savuk,* AFT. *sug,* azerb. *sojug,* türkm., üzb. *sovuk,* nog. *suvyk,* tefs. XII-XIII. sz., polovec, ujg. *savuk,* ujg. *sugak*, csag. *savug*, ujg., oszm. *soguk,* kirg., karacs., alt. *suuk,* kazak, k.kalp., tat. *suyk,* kum. *suvuk*, bask. *hyjyk*, hak. *soox*, tuv. *sook* 'hideg, fagy, hideg'. (TESz)

Idetartozik a magy. ***fagy*** 'cseppfolyó test, nedvességet tartalmazó anyag a hideg hatására megszilárdul, megfagyva valamihez tapad, fázik, a hőmérséklet 0°C fok alatt van'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: *pāl'i·* 'megfagy', osztj. *poi* 'vastag jégkéreg', mdE. *paloms* 'ég, elég', mdM. *palăms* 'ég, megfagy, fázik', fi. *palaa* 'ég, lángol', *palella* 'fázik, fagy', lp. *boullet* 'ég', *buolâš* 'fagy' (fn.). (TESz) < magy. *fa-*: abszolút szótő + *-gy*: képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idevalók.

Idetartozik a magy. *fázik*, amelyet a TESz külön címszó alatt tárgyal, vö.: magy. ***fázik*** 'kellemetlen hideget érez, húzódozik valamitől'. Ősi örökség az ugor, esetleg az uráli korból, vö.: vog. *put* 'jégkéreg', osztj. *pòt* 'magyas hóból és vízből összeállt jégkéreg', *pàttà* 'fagy, megfagy', vö. még szam.jur. *parā* 'ég (a tűz, a bőr a forró víztől)', szelk. *poruaŋ* 'ég'. (TESz) < magy. *fá-*: abszolút szótő + *-zik*: képző, vog. *pu-* + *-t,* osztj. *pò-* + *-t, pà-* + *-ttà,* szam.jur. *pa-* + *-rā,* szelkup. *po-* + *-ruaŋ*.

Alakváltozata a magy. jég, amely a TESz szerint magy. ***jég*** ősi örökség a finnugor korból, vö.:

vog. *l'äŋ, iäŋG*, osztj. *ioŋk,* zürj. *ji*, votj. *jo,* cser. *í*, mdE. *ej, ev, eŋ,* mdM. *jɛj, ɛj,* finn *jää,* észt *jää,* lp. *jiegŋâ* 'jég' (TESz)

Úgy függnek össze a magy. *fagy, fázik* és a *jég,* hogy a gyökerük közös volt, amelynek a szerkezete CV-CVC. A szókezdő mássalhangzó és a képző kezdő mássalhangzója eredeti *t-* volt, a képző végső mássalhangzója pedig *-k.* Ezeknek a mássalhangzóknak a különböző irányú fejleményei vannak meg a fenti szavakban, vö.: szókezdő *t-* > I. *th-* > *φ-* > 1. *f-* > 2. *p-* > II. *d'-* > *j-* III. *δ-* > *w-* > 1. *b-* 2. *m-*.

A képző kezdő mássalhangzója eltűnhetett kétféle módon is: *-t-* > 1. *-δ-* > *-w-* > -V- > -0- 2. *-nδ-* > *-n-* > -0-. Ez utóbbi a valószínűbb, vagyis a magy. *jég* előzménye **jeng* lehetett.

A fenti szócsaládhoz hozzátartozik az or. ***merzkij*** 'hideg' *mer-* relatív töve. Összefügg velük a magy. ***maráz*** 'dér, hideg, fagy'. Szláv, közelebbről déli vagy szlovák eredetű. Vö.: szb.-hv. szln, *mràz* 'dér, hideg', szlk. *mráz* 'fagy, dér'. (TESz) < *marά-*: relatív szótő (< *ma-: absuolút szótő* + *-rά-*: képző) + *-z: képző.*

Idetartozik a magy. ***hideg*** is, amely a TESz szerint 'alacsony hőmérsékletű, rideg, közömbös, élettelen, hideglelés, fagy, hideg étel, borzadás'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *hi-:* abszolút szótő + *-deg*: képző.

A 'hideg' és a 'víz' jelentésű szavak összetartoznak, hiszen a hideg a víz egyik jellemző tulajdonsága. Számos példa van rá a földrajzi nevekben is, vö.:

Siv śăl f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Siv śăl* M.
< csuv. *Siv* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *śăl* ⟵ csuv. *śăl* 'forrás'.

Siv śăl śyrmi f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Siv śăl śyrmi* U.
< csuv. *Siv* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *śăl* ⟵ csuv. *śăl* 'forrás'
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* 'árok, patak, szakadék'
+ csuv. *–i:* birtokos személyjel. .

Siv śăl varě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Siv śăl varě* M.
< csuv. *Siv* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *śăl* ⟵ csuv. *śăl* 'forrás'
+ *varě* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'
+ *– ě*: birtokos személyjel.

Siv uj d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Siv uj* A., erdő.
< csuv. *Siv* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *uj* ⟵ csuv. *uj* 'mező'.

Sivě śăl h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Sivě śăl* or. *Novyj Kl'uč* ← *Novyje Kl'uči* A., csuvas település, Ar.:-.
< csuv. *Sivě* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *śăl* ⟵ csuv. *śăl* 'forrás',
or. *Novyj* ⟵ or. *novyj* 'új'
+ *Kl'uč* ⟵ or. *kl'uč* 'forrás'.

Ara šyvě f. Ašm.I.: *Ara šyvě* kis folyó neve, amely Arabosi falunál kezdődik, és a ***Svijaga*** -ba ömlik, NAP:-, Ar.:-, OP.:-.
< csuv. *Ara*
+ *šyvě* ⟵ csuv. *šyv* 'víz'
+ *–ě*: birtokos személyjel.
or. *Svijaga* ⟵ nem or. *Svijaga* < *Svi* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *jaga* ⟵ nyeny. *jaga* 'folyó'.

Siv šu f. Ašm.XI.131.: csuv. *Siv-šu*, hideg víz, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Siv* ⟵ csuv. *siv* 'hideg'
+ *šu* ⟵ csuv. *šu* dial. vö. *šyv* 'víz',
mari *šu* 'tavaszi víz'.

Halkyn šišmä h. TB.164.: bask. *Halkyn šišmä* or. *Salkyn-Čišma* Bir., Meč., Tujm..
< bask. *Halkyn* ⟵ bask. *halkyn* 'hideg, forráshideg'
+ *šišmä* ⟵ bask. *šišmä* 'forrás, kút',
or. *Salkyn* ⟵ nem or. *salkyn*
+ *Čišma* ⟵ tat.. *čišmä* 'forrás'.

A szókezdő *h-* eredetét biztosítja az or. *s-* megfelelő, amely szerint a *h-* kezdő mássalhangzó *t-* eredetű és nincs köze a *k*-hoz. A szó a víz egyik tulajdonságát őrzi.

3.418. Kāšγ. ***burān*** 'hóvihar' ~ magy. ***vihar***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-:* abszolút szótő + *-rān*: képző.

Rokona a csuv. ***tăvăl*** 'vihar, hóvihar', alt. *tuul,* pol., karacs. *tavul,* nog., tat. *davyl,* üzb. *dovul,* bask., kazak, k.kalp. *dauyl* 'vihar', jak. *tyal* 'szél'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăvă-*: abszolút szótő + *-l:* képző, alt. *tuu-* + *-l,* pol., karacs. *tavu-* + *-l,* nog., tat. *davy-* + *-l,* üzb. *dovu-* + *-l*, bask., kazak, k.kalp. *dauy-* + *-l,* jak. *tya-* + *-l.*

Jegorov szerint a csuv. ***śil*** 'szél', KB. *jäl, jil,* Zol. bl. *jiil*, Zamahš. azerb., türkm., oszm. *jel,* ujg. *jel,* üzb., nog., kum. bask. *jel,* kirg., kazak, k.kalp. *žel,* tat. *žil,* karacs. *džel,* hak. *čil,* alt. *d'el* 'levegő, kis szél', *d'elbu, d'elbi* 'átjáró szél, huzat', *d'elbe* 'fújni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śi-:* abszolút szótő + *-l:* képző, KB. *jä-* + *-l, ji-* + *-l,* Zol. bl. *jii-* + *-l*, Zamahš. azerb., türkm., oszm. *je-* + *-l,* ujg. *je-* + *-l,* üzb., nog., kum. bask. *je-* + *-l,* kirg., kazak, k.kalp. *že-* + *-l,* tat. *ži-* + *-l,* karacs. *dže-* + *-l,* hak. *či-* + *-l,* alt. *d'e-* + *-l, d'-* + *-elbu, d'e-* + *-lbi, d'e-* + *-lbe.*

A Kāšγ. *burān* rokona a magy. ***vihar*** is, amely a TESz szerint 'erős szél, nagyfokú zavar, felfordulás, érzelmek heves kavargása vagy kitörése'. Szláv eredetű, vö.: blg. *víхъr,* szb-hv. *vihār, vihor, viher,* szln. *vihár, víher, vihér, vîhra,* szlk. *víchor,* or. *víhor', víhr'* 'forgószél, szélvihar'. (TESz) < magy. *viha-*: abszolút szótő + *-r*: képző, blg. *víхъ-* + *-r,* szb-hv. *vihā-* + *-r, viho-* + *-r, vihe-* + *-r,* szln. *vihá-* + *-r, víhe-* + *-r, vihé-* + *-r, vîh-* + *-ra,* szlk. *vícho-* + *-r,* or. *vího-* + *-r', víh-* + *-r'.*

A szócsaládba beletartozik a magy. s*zél* és nyelvi párhuzamai is. A TESz szerint a magy. ***szél*** 'levegőmozgás', lélegzet, szusz, levegő, semmi, bélgáz stb.'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: KB. *yäl, yil,* oszm., azerb., türkm. *yel,* tat. *yil,* kazak, k.kalp. kirg. *žel,* üzb. *yel,* alt. *d'el,* hak. *čil,* csuv. *śil* 'szél', jak. *silliä* 'vihar'. (TESz) < magy. s*zé-*: abszolút szótő + *-l*: képző, KB. *yä-* + *-l, yi* + *-l,* oszm., azerb., türkm. *ye-* + *-l,* tat. *yi-* + *-l,* kazak, k.kalp. kirg. *že-* + *-l,* üzb. *ye-* + *-l,* alt. *d'e-* + *-l,*

hak. *či-* + *-l,* csuv. *śi-* + *-l*, jak. *sil-*: relatív szótő + *-liä*: képző.

Alakváltozata a magy. ***fúj**, fú, fuvall* 'levegőmozgás van, (szél) mozog, stb.'. Ősi hangutánzó szó az uráli korból, vö.: vog. *puw-* 'fúj', osztj. *pŏγ-* 'ua.', cser. *pue·m* 'fúj (ember, szél)', mdE. *puvam s* fúj,, elfúj, ráfújással gyógyít, szam.jur. pūt'ś 'fúj (ember, szél)', jeny. *fueŋabo, fuasabo*, tvg. *fual'i'éma, fuarúma* szelk. *pūavl* 'fúj', kam. *p'u'l'em* 'fúj, liheg'. (TESz) < magy. *fú-*: abszolút szótő + *-j*: képző, *fú-* + *-0*, *fuva-*: relatív szótő + *-l-*: névszóképző, (ld. *fuvola*), + *-l*: ige képző, vog. *pu-* + *-w-*, osztj. *pŏ-* + *-γ-,* cser. *pu-* + *-e·m,* mdE. *pu-* + *-vams*, szam.jur. *pū-* + *-t'ś,* jeny. *fueŋabo, fuasabo*, tvg. *fual'i'éma, fuarúma* szelk. *pūavl,* kam. *p'u'l'em*.

Alakváltozatai a magy. *dúl-fúl* ikerszó elő- és utótagja. A kutatásaink értelmében a magy. *fúj* ige és *szél* főnév közös gyökerű, eredetileg nómen-verbum volt. Következésképp a *dúl-fúl* elő- és utótagja ugyanazt jelenti, vagyis *fúj*. A kis hangalaki változással megismételt szó jelentése nyomatékosabb. Másképpen a fokozás ikerítéssel fejeződik ki. Ehhez képest a TESz szerint a magy. ***dúl-fúl*** ikerszó, előtagja valószínűleg a *dúl* 'pusztít' igével, utótagja pedig a *fúl* 'fullad' igével azonos. Az ikerszó tehát arra utalhat, hogy a dühöngő, haragjában dúló fúló ember szinte megfullad, miközben *dúl,* azaz mindent felforgat maga körül. (TESz) < (magy. *dú-*: abszolút szótő + *-l*: képző) + (*fú-* + *-l*).

Idetartozik az or. ***vejat'*** 'fújni' (< *veja-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) relatív szótöve a ***veja-***, amelynek az előzménye **vejen* lehetett.

A Kāšγ. *burān és az* or. ***burja*** vihar' (< **buren*) közös gyökerűek, a szó a szlávban átvétel.

A szél mozgásának a megnevezéséhez a mintát a víz mozgása adta, ezért természetes hogy végső soron a szó nagy családját alkotja a magy. ***folyik*** ige is.

3.419. Kāšγ. ***asurt-*** 'ittassá tenni' ~ magy. ***iszik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *asu-*: relatív szótő 'iszik, víz′ + *-r:* folyamatos ige képző + *-t:* műveltető ige képző.

A relatív szótő (Kāšγ. *asu-*: relatív szótő 'iszik, víz*′)* egyszerre jelenti a cselekvést és magát a vizet. Idetartozik a csuv. ***ĕś*** 'inni', KB, MK., azerb., ujg., üzb., türkm., oszm. kum., karacs., alt., ojr. *ič,* kazak, k.kalp., nog., tuv. *iš,* bask. *es,* tat. *eč,* hak., jak. *is* 'inni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ĕ-:* abszolút szótő + *-ś:* képző, KB, MK., azerb., ujg., üzb., türkm., oszm. kum., karacs., alt., ojr. *i-* + *-č,* kazak, k.kalp., nog., tuv. *i-* + *-š,* bask. *e-* + *-s,* tat. *e-* + *-č,* hak., jak. *i-* + *-s.*

Az or. ***pit'*** 'inni' (< *pi-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) relatív[52] szótöve: *pi-* kötődik a folyik és a víz jelentésű szavakhoz, amelyek megvannak a Volga-Urál vidékén a földrajzi nevekben is, vö.:

Kolva f. TSK.49.: or. *Kolva* nyeny. *Toč-jaga / Toč'jaga*, az or. ***Usa*** jobb oldali mellékfolyója, hossza 564 km., az or. Bol'šezemel'skaja Tundra-ban ered, az or. Janermus'ur magaslaton / az or. *Xale-to* tóból (nyeny. Xajemboj ’hallal tele’).
< or. *Kolva* < *Kol*
+ *va* ⟵ ko. *va* ‘víz’
nyeny. *Toč*
+ *jaga* ⟵ nyeny. *jaga* ‘folyó’.

[52] A relatív és az abszolút szótő egybeesik.

Öśköl t. TB.118.: bask. *Öśköl* or. *Us'kul'* Uč., tó.
< bask. *Öśköl* < *Öś* ⟵ vö. mong. *us, usa* ‘víz’
+ *köl* ⟵ bask. *kül* ‘tó’.
or. *Us'kul'* ⟵ nem or. *Üs'kül'*

A Kāšγ. *asu-*: relatív szótő rokona a magy. *iszik* ige, amely a TESz szerint magy. ***iszik*** ’(ember, állat folyadékot fogyaszt, kortyolással gyomrába juttat, (szagot) magába vesz, beszív, (lyukacsos szerkezetű anyag) nedvet, folyadékot magába szív...’. Ősi örökség a finnugor korból. vö.: vog. *εisem* 'ittam', *ääi* 'iszik', osztj. *iäńt'-ä* 'italozik, múlat, iszik (az ember mértéktelenül), iszik (állat), *ieśta* 'iszik', zürj. *juny* 'iszik’, votj. *ju-* ’iszik’, cser. *jü·äm*, fi. *juoda,* észt *jooma, lp. jukkât* ’iszik’. (TESz) < magy. *i-*: abszolút szótő + *-szik:* képző, vog. *εi-*: relatív szótő + *-se-*: múlt idő jele + *-m:* igei személyrag E/1.szem., *ääi,* zürj. *ju-*: relatív szótő + *-ny:* főnévi igenév képző, votj. *ju-*: relatív szótő, cser. *jü·äm*, fi. *juo-*: relatív szótő + *-da:* főnévi igenév képző, észt *joo-*: relatív szótő + *-ma:* főnévi igenév képző, lp. *jukkâ-* + *-t*.

A magy. *iszik* ige eredetileg nómen-verbum volt, főnévi párja megvan a magy. *ital ita-* relatív szótövében, továbbá a magy. *víz* szóban és nyelvi megfelelőiben.

A Kāšγ. *asurt-* műveltető ige képzője a *-t* a magyarban is megvan, vö.: *itat* (< *ita-*: relatív szótő + *-t:* műveltető ige képző).

3.420. Kāšγ. ***kažurt-*** 'elszaladtatni' ~ magy. ***koslat***.

Szerkezeti felépítése: *kažu-* 'kimegy' + *-r:* folyamatos ige képző + *-t-*: műveltető képző.

A Kāšγ. *kažu-* 'kimegy' relatív tő eredetileg, elsőként azt pillanatot nevezte meg, amikor a víz kihajtott, kiment, kimenekült, kiszaladt a forrásmedréből. Ezért teljesen természetes, hogy a hajt, *hajlik* ige *haj-,* a magy. ***koslat*** *kos-* tövével tartozik össze, amelynek névszói párja a magy. *kacs* 'oldalhajtás'. Ld. Kāšγ. ***kajlik*** 'egylábú ember, oldalra fordulva járkál', másrészt idetartoznak a 'menni, jönni, múlni, szaladni' jelentésű igék, vö.: **3.409.** Kāšγ. ***kalηūlā-*** 'úszni' ~ magy. ***kél, hal***.

Összetartozik vele az or. ***xodit'*** (< *xodi-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) 'járni' ige *xodi-* töve.

3.421. Kāšγ. ***karart-*** 'feketére csinálni' ~ magy. ***korom***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kara-*: relatív szótő + *-r*: folyamatos ige képző + *-t-:* ige képző.

Idetartoznak a törökségben ismert szavak, vö.: csuv. ***xura*** 'fekete, sötét, sáros', ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., kum., alt., tuv., tat., bask. *kara,* üzb. *kora,* azerb., türkm. *gara,* hak., jak. *xara,* tat., bask., kazak *kara balyk* 'compó, cigányhal', tat. *kara bodaj,* bask. *kara bozaj,* ujg., oszm. *kara bugdaj* 'hajdina kása', mong. *xar,* burj.mong. *xara* 'fekete'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xu-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., oszm., kum., alt., tuv., tat., bask. *ka-* + *-ra,* üzb. *ko-* + *-ra,* azerb., türkm. *ga-* + *-ra,* hak., jak. *xa-* + *-ra,* mong. *xa-* + *-r,* burj.mong. *xa-* + *-ra*.

Rokona a magy. ***korom*** ’tökéletlen égéskor keletkező fekete porszerű anyag, (átvitt értelemben szenny, mocsok, feketeség, homály, egy fajta növénybetegség’. Ótörök eredetű. Vö.: Kāšγ. *qurun,* CC. *qurum,* oszm. *kurum,* kaz., k.kalp. nog. *qurym,* alt. *qurun,* csuv. *xărăm* ’korom’. (TESz) < magy. *ko-*: abszolút szótő + *-rom*: képző, Kāšγ. *qu-* + *-run,* CC. *qu-* + *rum,* oszm. *ku-* + *-rum,* kaz.,

k.kalp. nog. *qu-* + *-rym,* alt. *qu-* + *-run,* csuv. *xă-* + *-răm.*

Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó ótörök eredete nem igazolt. A kapcsolat oka egészen más.

Jegorov szerint a csuv. ***xărăm*** 'korom', ujg., üzb., oszm., karacs. *kurum,* azerb., türkm. *gurum, t*at. *korym*, bask. *korom,* alt. *kurun,* hak. *xurun,* kazak, k.kalp., nog. *kurym* 'korom'. < *guru* 'száraz', ld. csuv. *xăr, xărăk*. (JEGOROV 1964) < csuv. *xă-*: abszolút szótő + *-răm:* képző, ujg., üzb., oszm., karacs. *ku-* + *-rum*, azerb., türkm. gurum, tat. *ko-* + *-rym,* bask. *ko-* + *-rom,* alt. *ku-* + *-run*, hak. *xu-* + *-run,* kazak, k.kalp., nog. *ku-* + *-rym.*

A szó elsősorban nem a száraz, hanem a 'pörköl, megéget' jelentésű szóval lehet kapcsolatban, vö.: csuv. ***xĕr,*** a magyarban a ***kozmál*** ige tövében is megvan a szó.

3.422. Kāšγ. ***sakirt-*** 'vágtatni engedni' ~ magy. ***ugrik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *saki-*: abszolút szótő + *-r-*: ige képző + *-t-*: ige képző.

Rokona a csag. ***čïkčalamak*** 'kimenni, kijönni' {< csag. *čïkčala-:* relatív szótő + [< *čïkča-:* relatív szótő (< *čïk-:* szótő + *ča-*: képző) + *-la:* képző] + *-mak:* főnévi igenév képző} *čïk-:* szótöve.

A szótő ugyanaz, mint a csag. ***čögmek*** 'ugrani' (< *čög-*: abszolút szótő + *-mek:* főnévi igenév képző) *čög-* abszolút szótöve.

Rokonuk a magy. ***szökik***, amely a TESz szerint 'ugrik, ugrál, táncol, menekül, észrevétlenül távozik, kitör, kimegy, (folyadék) sugár alakban lövell, (bajusz) serken, (növény) fejlődésének ujabb állapotába jut, (vér) elfut, elborít'. Ótörök eredetű, vö.: KB. *sek-* 'ugrál, ugrándozik, gyorsan megy', AH. *sek-* 'ugrik', oszm. *sek-* 'ugrik, ugrándozik', azerb. *sek-* 'egy lábon ugrál', csuv. *sik-* 'ugrik, szökell, ráragad (betegség)'. Az alapigénél szélesebb körben használatos az ugyancsak ugrik, ugrándozik *sekri-, sekre-, sikir-, sikre-* származék, ennek megfelelései a jakut kivételével a törökség minden ágában megtalálhatók. (TESz)

A Kāšγ. *sakirt- sakir-* relatív szótövével összetartozik a magy. *ugrik* ige, amelynek az eredeti szókezdő mássalhangzója elenyészett s amely ugyanúgy *t-* volt, mint a Kāšγ. *sakirt-* igében és társaiban. A TESz szerint a magy. ***ugrik*** '(helyéről) rugalmas mozdulattal valamerre lendül, szökken, elmenekül, megszökik, hirtelen bizonyos távolságra kerül, (szikra) pattan, kilép (szerzetből), (mén, bika stb.) közösül, bedől valaminek, felkészülés nélkül vállal és azonnal eljátszik valamely szerepet, feldühödik, (motor) működni kezd, odalesz, elúszik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *ug-*: abszolút szótő + *-rik*. Ld. még *ugor-* (< *ugo-* + *-r*) relatív szótő

A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amit őriz a csuvas, vö.: csuv. ***tux*** 'kimenni, feljönni (a fényről), *xĕvel tuxrĕ* 'a nap feljött', ÓT., KB., Zol. bl., AFT., tefs. XII-XIII. sz. *tog* 'felemelkedni', felkelni, feljönni (a fényről)Á', *kün togdy* 'a nap feljött', azerb., oszm. *dog*, türkm. *dog* 'felemelkedni, feljönni'. Vö.: *tog, dog* 'szülni, születni', PK. *kün dogušug,* türkm. *gündogar* 'kelet', jak. *tagys* 'kimenni, feljönni', ujg., üzb. *čik,* oszm., tat. *čyk,* azerb. *čyx,* kazak, nog. *šyk,* bask. *syk,* kirg. *kün čykty,* üzb. kun *čikdi* 'a nap feljött'. (JEGOROV 1964)

Megjegyezzük, hogy az évszakok közül a *tavasz* az élő természet születésének az ideje, ezért a magyar ***tavasz*** közelebbről is összetartozik a jak. *tagys* formával.

Eredetileg a víz kimenésére, kiszökésére utalt, amikor a forrásból kiszökött, kiment. Ez a pillanat pedig a víz, a folyó, másképpen az élet születése volt. Ez a szó jelenti a nap feljövetelét, a

világosság megszületését is. Természetes, hogy ezzel a szóval nevezték meg a szül, születik jelenségét is. Vö.: csuv. *tu, tăv* 'szülni', stb.

3.423. Kāšγ. ***kurīg, kurijg*** 'védett hely' ~ magy. ***kör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ku-*: abszolút szótő + *-rīg:* képző, *ku-* + *-rijg*.

Eleink gondolkodása szerint a védett hely nem más, mint egy görbe hajlék, doboz, ház, stb. Az első védett hely a forrás, az élet születésének a helye, amely *gömb, kör*[53] alakú. Ezért természetes, hogy a szó családjába tartoznak gömb, görbe, kör stb. jelentésű szavak. Védett hely az anyaöl, a folyóval, folyóelágazással körülvett hely, az erdő mélye, sőt a kutatásaim értelmében a védett, szent helyet jelképezik az ún. bajuszos sírok is[54] Ilyen védett hely az is, ahova egy szarvas ökörfejet elhelyeznek. Ez utóbbi bizonyos indián törzseknél is megvan. Az is lényeges, hogy már a hunok is folyóelágazással ölelt területre építették a fővárosukat, ilyen helyen volt a megerősített központi településük.

Kāšγ. ***kurīg*** és a magy. *kör* eredetileg nómen-verbum volt, amelyről tanúskodnak a máig fennmaradt igei és névszói változatok, vö.:

csuv. ***kar*** régi 'település, erőd, vár'. A szó a folklórban és a földrajzi nevekben őrződött meg, vö.: *Šupaškar, Murkar, Morkar,* - a keleti finneknél *Syvtyvkar, Izkar, Šurymkar* stb. Ld. még udm. *kar* 'fészek, vár, megerősített település, város'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-r*: képző, udm. *ka-* + *-r.*

csuv. ***kar*** 'keríteni, bekeríteni, felépíteni', vö.: pol., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., türkm. *ker,* azerb. *ker,* oszm. *ger,* tuv. *xer,* tat. *kier*, bask. *kir* 'megfeszíteni, meghúzni', csuv. *karkăç* 1. 'elágazás, villaalalkú pálca, amelyre kifeszítik, kiterítik és szárítják a birka és kis állatok bőrét', ujjak', azerb. *kerkah,* üzb., alt. *kergi,* kazak *kergiš,* oszm. *gergef*, tat. *kiergeč,* bask. kirges, tyum. *kirge* 'ujjak'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-r:* képző, pol., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., türkm. *ke-* + *-r,* azerb. *ke-* + *r,* oszm. *ge-* + *-r,* tuv. *xe-* + *-r,* tat. *kie-* + *-r*, bask. *ki-* + *-r.*

Elsőként a természet, a víz vágta árok, vizesárok szolgált kerítéssel, ezért természetes, hogy a 'vág' jelentésű közszók, vö.: magy. ***horh, horho*** ’vízmosta árok, mélyút, horhos’. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz) < *ho-*: abszolút szótő + *-rh:* képző*, ho-* + *-rho*

magy. ***horhol,*** ld. ***horzsol, korzsol*** ’kapar’. A szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: zürj. *kuravni* ’összegereblyél, kikapar’, *kuran* ’gereblye’, votj. *kurjal* ’lekapar, levakar’, finn *karvia* ’vakar, kapar, karcol, gereblyél, horzsol, reszel, csiszol’. (TESz) < *horho (< ho* + *-rho)* + *-l.*

A szó finnugor eredete nem igazolt.

Szerepel földrajzi nevekben is idetartoznak, vö.: magy. ***Hortobágy*** folyó *Hor-* relatív szótöve, ld. még:

---

[53] Ld. a Kaukázusi krétakör története.

[54] Sír, amelyről két oldalt egy-egy vízfolyást csináltak, vezettek lefelé s a medrét és két oldalt apró kövekkel, kavicsokkal rakták ki. Ilyen sírokat Szergej Botalov cseljabinszki orosz régész mutatott be a 2010-ben Magyarországon tartott előadása során.

Horhi csn. ⟵ magy. *Horhi* helynév Fejér, Hont, Tolna megye. (KÁZMÉR 1993) < *Ho-*: abszolút szótő + *-rhi*: képző.

Idetartoznak további közszók pl. a csuv. ***xural*** 'strázsa, őrhely', ÓT. *karagu,* Zamahš., alt. *karaul,* csag. *karagul,* ujg. *karavul*, üzb. *korovul*, kirg. *karool,* kazak, k.kalp., bask. *karauyl,* nog., tat. *karavyl*, azerb., türkm. *garavul,* ojr. *karuul,* jak. *karadyl* 'strázsa, őrhely, őrség', vö.: mong. *xaruul, karuul,* burj.mong. *xarul*, *xarur* 'ua.'. Vö.: mong. *xar*(*ax*), türk *kara* 'mézni'. (JEGOROV 1964)

Megjegyezzük, hogy a 'néz' jelentésű szó a szem gömbölyűsége és a szem mint forrás (a látás, nézés forrása), a látás élessége jelentések kapcsán tartozik ide.

Ugyanakkor számos folyónév ismert és használt, amelyben megvan a vizsgált szavunk a Volga-Urál és a Kaukázus vidékén is. Ez természetes, hiszen a szavaknak az alapja hegyes folyóelágazás, az ív alakú hegyes, éles karom vagy valamely más tárgy, amellyel kaparni lehet s a kaparás helyén gödör, árok keletkezik úgy, mint a víz horoló tevékenysége nyomán. Árkok, folyónevek, árokkal, folyóval körültett helyek, települések nevei a földrajzi nevekben, pl.:

Kura 'a Kaszpi-tengerbe ömlő folyó a Szovjetúnióban'. Etimológiája nincs tisztázva. KISS 1984) < *Ku-*: abszolút szótő + *-ra*: képző.

Kyr Soran f. TB.130.: bask. *Kyr Soran* Oren. or., az or. Samara jobb oldali mellékfolyója.
< .: bask. *Kyr*
+ *Soran*

Asakty f. TB.25.: bask. *Asakty* or. *Asakty* Arx., az or. ***Kur-jelga*** bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Asakty* < *Asak*
+ *ty*
or. *Asakty* ⟵ nem or. *Asakty*
Kur-jelga ⟵ nem or. *Kur*
+ *jelga* ⟵ tat. *jelga* ‘folyó’.

Karaju f. TSK.43.: ko. *Karaju* or. *Kara* nyeny. *Xarajaga,* folyó, amely az Ural nyugati lejtőjénél kezdődik, s az or. *Karskaja guba* ’Kar-i tengeröböl’-be ömlik, hossza 257 km.
< ko. *Karaju* < *Kara*
+ *ju* ⟵ ko. *ju* ’folyó’.
or. *Kara* ⟵ nem or. *Kara*
nyeny. *Xarajaga* < *Xara*
+ *jaga* ⟵ nyeny. *jaga* ‘folyó’.

Kama f. TB.70.: bask. *Kama* / *Sulman Iδel / Iδel* / ***Kariδel*** or. *Kama* tat. *Čulman Idel*, az or. Volga bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Kama* ⟵ vö.: fi. *kymi* ’fő folyó, folyam’
Sulman < *Sul*
+ *man*
+ *Iδel* ⟵ bask. *iδel* ‘folyó’
Kariδel < *Kar*
+ *iδel*
or. *Kama* ⟵ nem or. *Kama.*
tat. *Čulman* < *Čul*
+ *man*

+ *Idel* ⟵ tat. *idel* ‘folyó’.

Karašor f. TSK.44.: or. *Karašor*, az or. Vyčegda jobb oldali mellékfolyója.
< or. *Karašor* ⟵ nem or. *Karašor* < *Kara*
+ *šor* ⟵ ko. *šor* ’patak’.

Kyrjuga f. TSK.58.: or. *Kyrjuga,* az or. Pečora bal oldali mellékfolyója, hossza 46 km.
< or. *Kyrjuga* < *Kyr*
+ *juga* ⟵ vö.: ko. *ju* ‘folyó’.
or. *Kyrbakovskoje* ⟵ nem or. *Kyrbak*
+ or. *–ov:* birtokos melléknév képző
+ *-sk-:* vonatkozó melléknév képző
+ *-oje*

Kyrjugan'ur m. TSK.58.: or. *Kyrjugan'ur*, mocsár az or. Kyrjuga folyó baloldalán.
< or. *Kyrjugan'ur* ⟵ nem or. *Kyrjugan'ur* < *Kyr*
+ *juga*
+ *n'ur* ⟵ ud. *n’ur* ‘mocsaras hely’
ko. *n’ur* ‘mocsár’

Kokšaga f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.IV.290.: or. *Kokšaga,* folyó neve, amelyen épült ***Joškar Ola***, régi nevén *Carevokokšajsk.*
< or. *Kokšaga* < *Kok*
+ *šaga*
Joškar ⟵ nem or. *Joškar* < *Jош*
+ *kar*
+ *Ola.*
Carevokokšajsk. < *Carevo* < *Car* ⟵ or. *car* ’orosz uralkodó címe’
+ *-ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o*
+ *kokšajsk.* ⟵ nem or. *kokšaj* < *kok*
+ *šaj*
+ or. *–sk:* vonatkozó melléknév képző.

Karly f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Karly* or. *Karly,* folyó neve.
< tat. *Karly* < *Kar*
+ *ly*
or. *Karly* ⟵ nem or. *Karly.*

Kargoδak f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Kargoδak* or. *Kurgazak*, folyó neve.
< bask. *Kargoδak* < *Kar*
+ *goδak* ⟵ bask. *koδok* ‘kút’
or. *Kurgazak* ⟵ nem or. 1. *Kurgazak*
2. *Kurgaδak*

Kariδel f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Kariδel* or. *Ufimka,* folyó neve.
< bask. *Kariδel* < *Kar*
+ *iδel* ⟵ bask. *iδel* ’folyó’
or. *Ufimka* ⟵ nem or. *Ufimka* < *U*

+ *fimka*

Karmasan f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Karmasan* or. *Karmasan*, folyó neve.
< bask. *Karmasan* < 1. *Karma*
+ *san*
2. *Kar*
+ *masan*

Śĕnjal Apaš h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Śĕnjal Apaš* or. ***Karmankasy*** M., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Śĕnjal* < *Śĕn* ⟵ 1. csuv. *śĕn* 'új'
2. vö.: ko. *sin* 'forrás'
+ *jal* ⟵ csuv. *jal* 'falu'
+ *Apaš* < *Apa* < *A*
+ *pa*
+ *š*
or. *Karmankasy* ⟵ nem or. *Karmankassi* < *Karman* < *Kar*
+ *man*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* 'falu'
+ *-i:* birtokos személyjel.

Karman tuj d. Ašm.VI.102.: csuv. *Karmantuj* M-P., tisztás neve az erdőben az or. Verxn(ije) és Nižn(ije Karbaši falvak mellett, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Karman* < *Kar*
+ *man*
+ csuv. *tuj* ⟵ csuv. *tuj* vö.: *tu* 'hegy'

Śĕnjal Karaj h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Śĕnnjal Karaj* or. *Sinjal Karajevo* <-- *Sinjal Karaj* <-- *Sinjaly* Kra., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Śĕnnjal* < *Śĕn* ⟵ 1. csuv. *śĕn* 'új'
2. vö.: ko. *sin* 'forrás'
+ *jal* ⟵ csuv. *jal* 'falu'
+ *Karaj.*
or. *Sinjal* ⟵ nem or. *Sinjal* < *Sin*
+ *jal*
+ *Karajevo* ⟵ nem or. *Karaj*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o.*

Văl Vătakara d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Văl Vătakara* M-P.
< csuv. *Văl* ⟵ vö.: ud. *vala* folyó'
+ *Vătakara* < *Văta*
+ *kara*
Ld.: csuv. *Tĕren sokmak* M-P.

Gart h. Ašm.:-, NAP: or. *Gart* ← ***Karmalejskij*** Gart P., orosz falu,Ar.:-.
< or. *Gart* ⟵ nem or. **Kart*
Karmalejskij ⟵ nem or. *Karmalej* < *Karma*
+ *lej* ⟵ md.*lej* 'folyó'
+ or. *–sk-:* vonatkozó melléknév képző

+ *-ij*

Viškar f. GMA: mari *Viškar* or. *Viškar, Vyškar* Gm., patak, az or. Rutka jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Viškar* < *Viš*
+ *kar* ⟵ csuv. *kar* 'település, város, erőd'.

Viškar jär t. GMA: mari *Viškar jär* or. *Viškarjar* Gm., tó az or. *Krasno-Ivanovo* helységtől észak-nyugatra.
< mari *Viškar* < *Viš*
+ *kar*
+ *jär* ⟵ mari *jer* 'tó'.
or. *Viškarjar* ⟵ mari *Viškar jär.*

Karakajer t. GMA: mari *Karakajer* or. *Karas'* Me., tó az or. Studenka helységtől dél-nyugatra.
< mari *Karakajer* < *Karaka*
+ *jer* ⟵ mari *jer* 'tó'.
or. *Karas'* ⟵ nem or. *Karas'* < *Kara*
+ *s'* ⟵ vö.: tat. *su* 'víz'.

Karasjär t. GMA: mari *Karasjär* or. *Karas'jary* Ju., tó az or. Karasjary helységtől keletre.
< mari *Karasjär* < *Karas* ⟵ nem or. *Karas'* < *Kara*
+ *s'* ⟵ vö.: tat. *su* 'víz'.
+ *jär* ⟵ mari *jer* 'tó'.

Šaškar enger f. GMA: mari *Šaškar enger* or. *Šaškar* Sor., az or. *M(alyj) Kundaš* jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Šaškar* < *Šaš*
+ *kar*
+ *enger* ⟵ mari *enger* ,patak'.

Karnanajol' f. TSK.43.: or. *Karnanajol',* az or. Sysola jobb oldali mellékfolyója, hossza 11 km.
< or. *Karnanajol'* ⟵ nem or. *Karnanajol'* < *Karnana* < *Kar*
+ *nana*
+ *jol'* ⟵ ko. *jol'* 'kis erdei patak'

Kyruv f. TSK.46.: ko. *Kyruv* or. *Kirul'* / *Kiruli*, az or. Syktyvkar város régi neve.
< ko. *Kyruv* < *Kyru*
+ *v* ⟵ vö.: ko. *va* 'víz'
or. *Kirul'* ⟵ nem or. *Kirul'* < *Kiru*
+ *l'* ⟵ vö.: md. *lej* 'patak'.

Ajry Karagaj f. TB.20.: bask. *Ajry Karagaj* or. *Ajry Karagaj* Zianč., az or. Sazala jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Ajry* ⟵ bask. *ajry, ajyr, ajyry* 'elágazás, elágazós'
+ *Karagaj* < *Kara*
+ *gaj*

Ajxaj f. TB.20.: bask. *Ajxaj* / ***Karamaly*** or. *Ajgaj* Kug., az or. Bol'(šoj) Ik mellékfolyója.
< bask. *Ajxaj* < *Aj*

+ *xaj*
Karamaly < *Kara*
+ *maly*
or. *Ajgaj* ⟵ nem or. *Ajkaj*.

Atkaran f. TB.26.: bask. *Atkaran* or. *Atkaran* Arx., patak.
< bask. *Atkaran* < *At*
+ *karan* ⟵ bask. *karan* ‘lék, patak’

Barakal f. TB.31.: bask. *Barakal* / ***Balakar*** or. *Barakal* Zil., az or. Sakmara jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Barakal* < *Bara*
+ *kal*
Balakar < *Bala*
+ *kar*
or. *Barakal* ⟵ bask. *Barakal*

Däülekaran f. TB.48.: bask. *Däülekaran* or. *Daulekaran* Čišm., az or. Dema jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Däülekaran* < *Däüle*
+ *karan* ⟵ bask. *karan* ‘lék, patak’
or. *Daulekaran* ⟵ bask. *Däülekaran*

Jereklekaran f. TB.51.: bask. *Jereklekaran* or. *Jereklekaran* Buzd., az or. *Id'aš* jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Jereklekaran* < *Jerekle* < *Jerek*
+ *le*
+ *karan* ⟵ bask. *karan* ‘lék, patak’
or. *Jereklekaran* ⟵ bask. *Jereklekaran.*
or. *Id'aš* ⟵ nem or. *Idäš* < *Idä*
+ *š*

Küsäj karany f. TB.80.: *Küsäj karany* / *Küsäj kojoho* or. *Kusej* Mijak., forrás.
< bask. *Küsäj*
+ *karany* ⟵ vö.: ko. *guran* ‘vízmosta mély út, szakadék’
+ *-y*: birtokos személyjel
Küsäj
+ *kojoho* ⟵ bask. *kojo* ‘kút, forrás’
+ *-ho:* birtokos személyjel.
or. *Kusej* ⟵ bask. *Küsäj*.

Kärδek f. TB.81.: bask. *Kärδek* or. *Kardek* Buzd., az or. Mal(yj) Nuguš bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärδek* < *Kär*
+ *δek*
or. *Kardek* ⟵ bask. *Kärδek.*

Kärδe f. TB.82.: bask. *Kärδe* Meč., az or. Oka jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärδe* < *Kär*
+ *δe*

Kärimä ajyryhy f. TB.82.: bask. *Kärimä ajyryhy* or. *Karima* Mel., az or. Nuguš jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärimä* < 1. *Käri*
+ *mä*
2. *Kä*
+ *rimä*
+ *ajyryhy* ⟵ bask. *ajyry* ‘elágazás’
+ *-hy*: birtokos személyjel.

Kärkäle f. TB.82.: bask. *Kärkäle* or. *Karkal'a* Fed., az or. Balykla jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärkäle* < 1. *Kärkä*
+ *le*
2. *Kär*
+ *käle*
or. *Karkal'a* ⟵ bask. *Kärkäle*

Kärlek f. TB.82.: bask. *Kärlek* or. *Karlek* Mel., az or. Nuguš jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärlek* < *Kär*
+ *lek*
or. *Karlek* ⟵ bask. *Kärlek*

Kärhe f. TB.82.: bask. *Kärhe* or. *Karse* Zil., az or. Sakmara jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kärhe* < *Kär*
+ *he*
or. *Karse* ⟵ nem or. *Karse* < *Kar*
+ *se*

Aslă kiremet v. Ašm.II.110.: csuv. *Aslă kiremet* or. *Velikaja Kiremet* Cu., kiremet és a neki szentelt hely neve az or. Šibulgi falu mellett, NAP:-, Ar.: *Aslă kiremet* A.
< csuv. *Aslă* ⟵ csuv. *aslă* ‘öreg, régi, nagy’
+ *kiremet* ⟵ csuv. *kiremet* .
or. *Velikaja* ⟵ or. *velikaja* ‘nagy’
+ *Kiremet* ⟵ csuv. *kiremet*

Aslă Kărška h. Ašm.II.111.: csuv. *Aslă Kărška* or. *Bol'šije Kryški* Ču., falu neve, NAP: csuv. *Aslă Kărška* or. *Bol'šije Kryški* C., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Aslă* ⟵ csuv. *aslă* ‘öreg, régi, nagy’
+ *Kărška* < *Kăr*
+ *ška*
or. *Bol'šije* ⟵ or. *bol'šije* ‘nagy’
+ *Kryški* < *Kry*
+ *ški*

Kyrlan'gy f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Kyrlan'gy* or. *Kyrlangy*, folyó neve.
< tat. *Kyrlan'gy* < *Kyr*
+ *lan'gy*
or. *Kyrlangy* ⟵ tat. *Kyrlan'gy.*

Kyrbak jer t. GMA: mari *Kyrbak jer* or. *Kyrbakovskoje* Zv., tó az or. B(ol'šije) Veleži helységtől

nyugatra.
< mari *Kyrbak* < *Kyr*
+ *bak*
+ *jer* ⟵ mari *jer* ‘tó’.

Kyrašalykül t. TB.99.: bask. *Kyrašalykül* or. *Karašalykul′* Iliš., tó.
< bask. *Kyrašalykül* < *Kyrašaly* < *Kyraša* < *Kyra*
+ *ša*
+ *ly*
+ *kül* ⟵ bask. *kül* ‘tó’
or. *Karašalykul′* ⟵ bask. *Kyrašalykül.*

Kyryštal t. TB.99.: bask. *Kyryštal* or. *Krystal* Davl., tó.
< bask. *Kyryštal* < *Kyryš*
+ *tal*
or. *Krystal* ⟵ bask. *Kyryštal*

Kugu Kurtnalyš f. GMA: mari *Kugu Kurtnalyš* or. *Bol'šoj Kurtnalyš* Zv., az or. B(ol'šaja) Kokšaga bal oldali mellékfolyója.
< mari *Kugu* ⟵ mari *kugu* ‘nagy’
+ *Kurtnalyš*

Kurmyž jer t. GMA: mari *Kurmyž jer* or. *Kuprimjer* Zv., tó az or. Sidel'nikovo helységtől északra.
< mari *Kurmyž* < *Kur*
+ *myž* ⟵ vö.: ko. *mos* ‘forrás’
+ *jer* ⟵ mari *jer* ‘tó’.
or. *Kuprimjer* ⟵ nem or. *Kuprimjer* < *Kuprim*
+ *jer* ⟵ mari *jer* ‘tó’.

Kuržam f. GMA: mari *Kuržam* or. *Kuržam* Ju., patak, az or. L'unda jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Kuržam* < *Kur*
+ *žam*
or. *Kuržam* ⟵ nem or. *Kuržam*

Kurman f. GMA: mari *Kurman* or. *Kurman* Ju., patak, az or. Doroguča bal oldali mellékfolyója.
< mari *Kurman* < *Kur*
+ *man*
or. *Kurman* ⟵ nem or. *Kurman.*

Biskur f. TB.35.: bask. *Biskur* or. *Biskur* Gaf., az or. M'andym jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Biskur* < *Bis*
+ *kur*
or. *Biskur* ⟵ nem or. *Biskur.*

Köjörgäδe f. TB.75.: bask. *Köjörgäδe* or. *Kujurgazy* / ***Kurgaza*** Kum., az or. Bol'(šoj) Jušatyr jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Köjörgäδe* < *Köjör*
+ *gäδe*
or. *Kujurgazy* ⟵ nem or. *Kujurgazy.*

Kurgaza ⟵ nem or. **Kürgäzä*

Körgäś f. TB.76.: bask. *Körgäś* or. *Kurgas* Burz., az or. Belaja jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Körgäś*
or. *Kurgas* ⟵ nem or. **Kürgäś*

Körjä f. TB.76.: bask. *Körjä* or. *Kurja* Aur., az or. Aurgaza mellékfolyója.
< bask. *Körjä* < bask. *Kör*
+ *jä* ⟵ hanti *jä* 'folyó'
or. *Kurja* ⟵ nem or. *Kürjä.*

Körköltäüek f. TB.76.: bask. *Körköltäüek* or. *Kurkul'tauk*, az or. Dema bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Körköltäüek* < *Körköl* < 1. *Kör*
+ *köl*
2. *Körkö*
+ *l*
+ *täüek*
or. *Kurkul'tauk* ⟵ nem or. **Kürkültäüek.*

Körmäδe f. TB.76.: bask. *Körmäδe* or. *Kurmaza* Mijak., az or. Dema bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Körmäδe* < *Kör*
+ *mäδe*
or. *Kurmaza* ⟵ nem or. **Kürmäze.*

Körmäś t. TB.76.: bask. *Körmäś / Sultyj küle* or. *Kurm'as* Krk., tó.
< bask. *Körmäś* < *Kör*
+ *mäś*
Sultyj < *Sul*
+ *tyj*
+ *küle* ⟵ bask. *kül* 'tó'
+ *-e:* birtokos személyjel.

Korajyry f. TB.92.: bask. *Korajyry* or. *Kurajyry* Zianč., az or. Bol'(šoj) Uskalyk mellékfolyója.
< bask. *Korajyry* < *Kor*
+ *ajyry* ⟵ bask. *ajyry* 'elágazás'
or. *Kurajyry* ⟵ nem or. *Kurajyry*

Korbanlykül t. TB.93.: bask. *Korbanlykül* or. *Korbanlykul'* Čišm., tó.
< bask. *Korbanlykül* < *Korbanly* < *Korban* < *Kor*
+ *ban*
+ *-ly:* képző
+ *kül* ⟵ bask. *kül* 'tó'.
or. *Korbanlykul'* ⟵ bask. *Korbanlykül*

Korgaδak f. TB.93.: bask. *Korgaδak* or. *Kurgazak* Sal., az or. Jur'uzan' bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korgaδak* < *Kor*
+ *gaδak* ⟵ óbask. *gaδak* 'patak'.
or. *Kurgazak* ⟵ nem or. *Kurgaδak*

Korgaδy f. TB.93.: bask. *Korgaδy* / *Kortaδ* or. *Kurgazy* Belor., az or. Mal(yj) Inzer bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korgaδy* < *Kor*
+ *gaδy* ⟵ vö.: óbask. *gaδak* 'patak'.
Kortaδ < *Kor*
+ *taδ*
or. *Kurgazy* ⟵ nem or. *Kurgaδy.*

Korgan f. TB.93.: bask. *Korgan* or. *Kurgan* Buzd., az or. Čermasan bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korgan* < 1. *Kor*
+ *gan*
2. *Korga*
+ *-n*
or. *Kurgan* ⟵ nem or. 1. *Kurgan*
2. **Kürgän*

Korjylga f. TB.93.: bask. *Korjylga* or. *Kur-jelga* Abz., folyó.
< bask. *Korjylga* < *Kor*
+ *jylga* ⟵ bask. *jylga* 'folyó'
or. *Kur-jelga* ⟵ nem or. *Kur*
+ *jelga* ⟵ tat. *jelga* 'folyó'.

Korkorauyk f. TB.93.: bask. *Korkorauyk* or. *Kurkyrauk* Zil., az or. Zilair bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korkorauyk* < bask. *Kor*
+ *korauyk*
or. *Kurkyrauk* ⟵ nem or. *Kurkyrauyk.*

Korlakty f. TB.93.: bask. *Korlakty* or. *Kurlakty* Burz., az or. Bešake bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korlakty* < *Korlak* < *Kor*
+ *lak*
+ *ty*
or. *Kurlakty* ⟵ nem or. *Kurlakty.*

Korogakśyr f. TB.93.: bask. *Korogakśyr* or. *Kurugakśyr* Burz., patak.
< bask. *Korogakśyr* < *Korogak*
+ *śyr*
or. *Kurugakśyr* ⟵ nem or. *Kurugakśyr.*

Korojer f. TB.93.: bask. *Korojer* or. *Kuruir* Zianč., az or. Urtair jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Korojer* < *Koro*
+ *jer*
or. *Kuruir* ⟵ nem or. **Kurujir.*

Korokaran f. TB.93.: bask. *Korokaran* or. *Kurukaran* Iliš., Buzd., források.
< bask. *Korokaran* < *Koro*
+ *karan* ⟵ bask. *karan* 'lék, patak'.
⟵ vö.: ko. *guran* 'vízmosta mély út, szakadék'
or. *Kurukaran* ⟵ nem or. *Kurukaran.*

Korouδy f. TB.93.: bask. *Korouδy* or. *Kurudy* Uč., az or. Agir bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korouδy* < *Koro*
+ *uδy* ⟵ bask. *uδy* 'vízfolyás'.

Korśak f. TB.93.: bask. *Korśak* or. *Kursak* Al'š., az or. Dema bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Korśak* < *Kor*
+ *śak*
or. *Kursak* ⟵ nem or. *Kursak.*

Korujyl f. TB.94.: bask. *Korujyl* or. *Kuruil* Zianč., az or. Sakmara jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Korujyl* < *Kor*
+ *ujyl* ⟵ bask. *ujyl* 'völgy, patak'.
or. *Kuruil* ⟵ nem or. **Kurujyl* < *Kur*
+ *ujyl* ⟵ bask. *ujyl* 'völgy, patak'.

Korojul f. TB.94.: bask. *Korojul* Zianč., az or. Bol'(šaja) Suren' mellékfolyója.
< bask. *Korojul* < 1. *Koro*
+ *jul* ⟵ vö.: ud. *jyl* 'a folyó felső folyása, forrás'.

Korjatmaś f. TB.94.: bask. *Korjatmaś* or. *Kurjatmas* Davl., az or. Asyly Udr'ak mellékfolyója.
< bask. *Korjatmaś* < 1. *Korjat* < *Kor*
+ *jat*
+ *maś*
⟵ vö.: bask. *koro jatmaś* 'nem kiszáradó'.
or. *Kurjatmas* ⟵ nem or. *Kurjatmas.*

Kuraj f. TB.95.: bask. *Kuraj* or. *Kuraj* Blag., az or. Bol'(šoj) Udr'ak jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kuraj* ⟵ 1. vö.: bask. *kuraj* 'növény, amelyből baskír nemzeti hangszer készül'.
or. *Kuraj* ⟵ bask. *Kuraj.*

Kurajsy f. TB.95.: bask. *Kurajsy* or. *Kurajsy* Bajm., az or. Agaskyrgan bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Kurajsy* < *Kuraj* ⟵ 1. vö.: bask. *kuraj* 'növény, amelyből baskír nemzeti hangszer készül'.
+ *sy* ⟵ vö.: tat. *su* 'víz'.

Kuraly f. TB.95.: bask. *Kuraly* or. *Kuraly* Iliš., az or. Baza bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Kuraly* < *Kura*
+ *ly*
or. *Kuraly* ⟵ bask. *Kuraly.*

Kuraly f. TB.95.: bask. *Kuraly* or. *Kuraly* Iliš., az or. ***Baza*** bal oldali mellékfolyója.
< or. ***Baza*** ⟵ 1. nem or. *Basa*
2. bask. *Bäδe*

Települések nevében a Volga-Urál vidékén, pl.:

Šupaškar h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Šupaškar* Čg.
< csuv. *Šupaškar* < 1. *Šupaš* < 1. *Šu*
+ *paš*

2. *Šupa*
+ *š*
+ *kar* ⟵ csuv. *kar* ’település, város, erőd’.
2. *Šu* ⟵ vö.: csuv. *šyv* ‘víz’.
+ *paškar* < 1. *paš*
+ *kar*
2. *paška*
+ *r*

Šebaškar kasy h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: *Šebaškar kasy* Č .
< or. *Šebaškar kasy* ⟵ nem or. *Šepaškar kassi*.

Morkar h. Ašm.VIII.273.: csuv. *Morkar* or. *Urazmetevo* K., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Morkar* < *Mor*
+ *kar* ⟵ csuv. *kar* ’település, város, erőd’.

Poškar h. Am.:-, NAP: csuv. *Poškar* or. *Poškary* Č., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Poškar* < 1. *Poška*
+ *r*
2. *Poš*
+ *kar*
or. *Poškary* ⟵ nem or. *Poškary.*

Puškărt h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Puškărt* or. *Poškardy* Su., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Puškărt* < *Puškăr* < 1. *Puškă*
+ *r*
2. *Puš*
+ *kăr*
+ *-t*
or. *Poškardy* ⟵ nem or. *Poškarty.*

A kertet is elsőként a természet létrehozta árok (vízzel vagy anélkül) alkotta úgy, hogy bekerített egy helyet. Idővel az árkot vesszőből, kőből stb. készített fallal helyettesítették. Természetes, hogy idetartozik a csuv. ***kart***[55] 'bevágás, metszés, bevágást csinálni', MK., azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, ojr., tuv. *kert,* hak., bask. *kirt,* tat. *kirtle*, *kirtekle* 'bevágni, bemetszeni, bevágást, metszést csinálni', MK., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kazak, ojr., tuv. *kertik,* bask., tat. *kirtek,* hak. *kirtik* 'bevágás, bemetszés'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-t*: képző, MK., azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, ojr., tuv. *ker-* + *-t,* hak., bask. *kir-* + *-t,* tat. *kirt-:* relatív szótő (< tat. *kir-*: relatív szótő + *-t-*: képző) + *-le: képző, kirtek-*: relatív szótő (< *kir-*: relatív szótő + *-tek-*: képző) + *-le:* képző, MK., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kazak, ojr., tuv. *ker-*: relatív szótő + *-tik:* képző, bask., tat. *kir-* + *-tek,* hak. *kir-* + *-tik.*

Az adatok arra is rámutatnak, hogy az első relatív szótőhöz (kVr-) a képző nemcsak *-t*, hanem -tV, -tVk formában is használatos.

csuv. ***karta*** 1. kerítés 2. állatok udvara, istálló, akol, ól 3. veteményes kert 4. kör', tat. *kirte,* bask. *kerte* 'kerítés, kert', *baçyu kertehe* (csuv. *pus*(*ă*) *karti* 'kert' azaz 'mező kertje', azerb. *kirde* 'kerek'.

[55] Megjegyezzük, hogy a 'vág' jelentés használatos olyan szavakban is, ahol az *-r* helyén *-s* (vö.: csuv. *kas*), -t (vö.: or. *kolot'*), -z (vö.: oszm. *gez*), -t (vö.: ang. *cut* stb.).

Ld. még ko. *karta* 'istálló, akol, ól, marha udvar', md. *karda, kardo* 'istálló, akol, ól, lóistálló', *kardas* 'udvar', man., han. *karta, karda* 'udvar, kör', norv.-lopar. *gardde* 'kör', fi. (suomi) *kartano* 'veteményeskert, ház', magy. *kert* 'kert, veteményeskert', örm. *kert* 'város', grúz *karta* 'bekerített hely a marhák számára', Éosz. *kert* 'udvar, istálló, akol, ól'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-ta*: képző, tat. *kir-* + *-te,* bask. *ker-* + *-te, kerte-*: relatív szótő + *-he:* birtokos személyjel, csuv. *kart-*: relatív szótő + *-i:* birtokos személyjel, azerb. *kir-* + *-de,* ko. *kar-* + *-ta,* md. *kar-* + *-da, kar-* + *-do, karda-*: relatív szótő (< *kar-*: relatív szótő + *-da-*: képző) + *-s:* képző, man., han. *kar-* + *-ta, kar-* + *-da,* norv.-lopar. *gar-* + *-dde,* fi. (suomi) *kar-* + *-tano,* magy. *ker-* + *-t,* örm. *ker-* + *-t,* grúz *kar-* + *-ta,* Éosz. *ker-* + *-t.*

A földrajzi nevekben, pl.:

Miran karti d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Miran karti* U.
< csuv. *Miran*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.

Mitri karti varĕ d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Mitri karti varĕ* M.
< csuv. *Mitri*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.
+ *varĕ* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.

Mor karti d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Mor karti* M.
< csuv. *Mor*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.

Śaran karti f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Śaran karti* A., patak, szakadék.
< csuv. *Śaran*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.

Śaran karti ujĕ f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Śaran karti ujĕ* A., patak, szakadék.
< csuv. *Śaran*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.
+ *ujĕ* ⟵ csuv. *uj* 'mező'
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.

Śarăk karčĕ f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Śarăk karčĕ* Č., patak, szakadék.
< csuv. *Śarăk*
+ *karčĕ* ⟵ csuv. *karta* 'kert' < *kar*
+ *ta*

+ *-i:* birtokos személyjel.

Tăn karti ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn karti* Kra.
< csuv. *Tăn*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* ’kert’ < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.

Teten karti d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Teten karti* A., mező.
< csuv. *Teten* < *Te*
+ *ten*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* ’kert’ < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.

Păru kartiš d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Păru kartiš* A., mező.
< csuv. *Păru* ⟵ csuv. *păru* ’borjú’
+ *kartiš* ⟵ csuv. *kartiš* ’udvar’.

Morkarti śulě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Morkarti śulě* A.
< csuv. *Morkarti* < *Mor*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* ’kert’ < *kar*
+ *ta*
+ *-i:* birtokos személyjel.
+ *śulě* ⟵ csuv. *śul* ’út’
+ *-ě:* birtokos személyjel.

Toldalékolt alakja az or. ***gorod*** 'város', amely a SIS szerint indoeurópai jellegű közszláv szó, vö.: litv. *gardas* 'kerítés', gót *gards* 'ház', alb. *garth* 'kerítés, palánk' stb.). (SIS)

Itraxxin lappi h. Ašm.III.155.: csuv. *Itraxxin lappi* Bu. kanton, helység neve az or. *Jakly* folyó partján, az or. ***Gorodišče*** falu mezején, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Itraxxin* ?
+ *lappi* ⟵ csuv. *lapě* ‘mocsár’
+ *–i*: birtokos személyjel,
or. *Jakly* < *Jak* ⟵ permi *jok* ‘folyó’
+ *ly* ⟵ vö.: md. *laj, lej* ‘folyó’.

Volgograd ’város a Szovjetunióban’. Az or. *Volgograd* (tulajdonképpen ’Volga menti város’) átvétele, ← *Stalingrad*. A város eredeti neve *Carícin.* A város ott épült, ahol a *Caríca* nevű folyó a Volgába ömlik. A folyónév a török nyelvekből magyarázható, vö.: tat. *sarï su* ’sárga víz’. Egy keleti forrás *Sarïčïn* ’Caricin’ adata azonban olyan értelmezést is lehetővé tesz, amely szerint a városnévben szereplő *sarï* melléknévhez *–čïn* kicsinyítő képző járult. Az orosz nyelvérzék a folyó- és városnevet a *carica* ’cárnő’ köznévvel kapcsolta össze. (KISS 1980)
< or. *Volgograd* < *Volgo* ⟵ vö.: or. *vlaga* ‘nedvesség’
+ *grad* ⟵ vö.: or. *gorod* ’város’,
Carícin ⟵ 1. *Carica:* ⟵ vö.: tat. *sarï su* ’sárga víz’
< *Cari* ⟵ vö.: tat. *sarï* ’sárga ’
+ *ca* ⟵ vö.: tat. *su* ’víz’

+ or. *–in*: birtokos melléknév képző,
2. *Sarïčïn* < *Sarï* ⟵ vö.: tat. *sarï 'sárga'*
+ *-čïn* ⟵ vö.: csuv. *śum* 'hely, ami valami mellett található,
vö.: kazah, k.kalp. *čan* 'oldal'.

Königgrätz ld. Hradec Králové 'város Csehszlovákiában'. 'a királyné várkastélya', *Hradec* 'várkastély'. (KISS 1980) < *König (< Kö + -nig) + grätz*
Vö.: or. *gorodec* és magy. *király.*

Xula śyrmi h. Ašm.XVI.148.: csuv. *Xula śyrmi* or. *Gorodišče* Buu., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xula* ⟵ csuv. *xula* 'város'
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* 'árok, patak, szakadék'
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Gorodišče* ⟵ or. *gorodišče* 'nagyváros, őskori település'

Idetartozik a magy. ***garád*** 'vízmeder, árok, keret, kerítés, gyepű, trágyából csinált akolkerítés, tanya stb. körüli akácfasor'. A *garád* szláv, közelebbről szb.-hv. eredetű, vö.: szb.-hv. *grâd* 'kerítés', blg. *grad* 'város', or. *gorod* 'város'. (TESz) < magy. *gará-*: relatív szótő *(< ga-*: abszolút szótő + *-rá-:* képző) + *-d:* képző.

Miután vágni csak hegyes, éles szerszámmal lehet, a természet éles, hegyes részeinek a megnevezései is idetartoznak, vö.: or. ***gora*** 'hegy'. Indoeurópai jellegű közszláv szó, vö.: ópor. *garian* 'fa', óind. *giris* 'hegy', óor. *gora* 'erdő, hegy'. (JEGOROV 1964) < or. *go-*: abszolút szótő + *-rá*: képző.

A mintát a megnevezéshez végső soron a vízelágazás adta, amely megnevezés közszóként is ismert, vö.:

Rokonuk a csuv. ***karmak*** 'elágazás, horog', ujg., tuv., kazak, tat. *karmak,* üzb. *karmok*, hak. *xarmak,* azerb. *garmak* 'horog, halász horog', vö.: alt. *karma* 'megkarmolni, megragadni, horgászni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő + *-mak*: képző, ujg., tuv., kazak, tat. *kar-* + *-mak,* üzb. *kar-* + *-mok*, hak. *xar-* + *-mak,* azerb. *gar-* + *-mak,* alt. *kar-*: relatív szótő + *-ma*: főnévi igenév képző.

Idetartozik a szótő: csuv. ***karlav*** 'villa alakú pálca, kavaró(pálca)', dial. falapát a krumpli ásására', bask. *karlau* 'pálca, amellyel a szántó megtisztítja az ekét'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő + *-lav*: képző, bask. *kar-* + *-lau.*

Földrajzi nevekben, vö.:

Itěm Kura h. Ašm.III.154.: csuv. *Itěm Kura* or. ***Ilim-Gora*** Kuzn.u., település, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Itěm* < *Itěm*
+ *Kura.*
or. *Ilim* ⟵ nem or. *Ilim*
+ *Gora* ⟵ or. *gora* 'hegy, halom, rakás'.

Hangtanilag a második mássalhangzó (ld. Kāšγ. *kurīg)* az *-r-* eredeti *-t-* fejleménye, ezért természetes, hogy a *-t-*t és a *-t-*nek más fejleményeit tartalmazó szavak is ide tartoznak. Ilyen a magy. *kút*, nyj. *kutu, kóta, ház,* csuv. *kil, xula* stb.

A Kāšγ. *kurīg* alakváltozata az or. ***krug*** 'kör', amely a SIS szerint < ***krongъ***[56] vö.: germ. (ógerm. *hringr* 'gyűrű, kör', ang.szász *hring*[57] 'ua.', gót *ringes* 'ua.') a nazális *o* a keleti szláv nyelvekben *u* lett. (SIS) < or. *k-*: abszolút szótő + *-rug*: képző, ang.szász *h-* + *-ring.*

Számos magyar szó is tartalmazza az *-r-*t, pl.:

magy. ***karika*** ’körvonal alakúra formált tárgy, eszköz, hordó, korong, korong vagy henger alakú tárgy, alkatrész, körvonal alakú játszóeszköz, körlap alakú szelet’. Valószínűleg magyar fejlemény. Ld. *kerék, kerek.* (TESz) < *ka-*: abszolút szótő + *-rika*: képző.

magy. ***kerek*** ’erdő, forgószél, az egész földön, kör, (korong, henger) alakú, körhöz hasonló, nagy kiterjedésű, az egész látóhatárt betöltő, gömbölyű, határozott (beszéd), valamilyen szempontból teljes (szám), tízzel osztható (szám), a teljesség hatását keltő, arányosan, szépen kialakított (szöveg, előadás, írásmű)’. Származékszó, a *kerül, kerit, kerít* igék *ker-* alapszavából jött létre. (TESz) < *ke-*: abszolút szótő + *-rek*: képző.

magy. ***kerék*** ’központi tengelyen forgó vagy gördülő tárgy, mely rendszerint egy nagyobb szerkezeti alkatrészként szerepel, azt működteti, kerék formájú kínzóeszköz, köralak, körpálya, társaskör, társaság’. Szóhasadás eredménye, a *kerek* szóból különült el. (TESz) < *ke-*: abszolút szótő + *-rék:* képző.

Tovább képezve ige is válhatott belőle, vö.: magy. ***kerekedik*** ’mozgásba jön, mozgásba kezd, emelkedik, keletkezik, kialakul, nyilvánvaló lesz, kiderül, jut, kerül, keveredik, következik’. Származékszó. A kel igéből jött létre gyakorító-visszaható –kedik képzővel. (TESz) < *kereke-:* relatív szótő *(*< *ke-*: abszolút szótő + *-reke-*: képző) + *-dik:* ige képző.

A *karika, kerek, kerék* szavak úgy függnek össze a *kör* szavunkkal, hogy a második elem az előbbiekben teljesebb alakú (*-rika, -rek, -rék*), a *kör* esetében pedig csak a kezdő mássalhangzó, az *–r* maradt meg. A *kör* a forrásnak, a magnak az alakja, a teljességet, az egységet, az egészet, az egyet jelzi. Minthogy a forrás, a mag az élet kezdetét jelenti, összetartozik a forgással, ezért a *kerededik* szónak a ’mozgásba jön’ jelentése szemléletes is. A *kerekedik* ige nem a *kel* igéből jött létre. Tehát a mag, a forrás, a születés, a származás helye védett és szent. Másik oldalról aki kutat, az a forráshoz, a kúthoz akar eljutni.

A *kör* alakváltozata a magy. ***korong*** 'kerek erdő, egy fajta kerék, mint a vízimalom alkatrésze, vízszintes síkban forgatott, lapos hengeralakú eszköz, amelyen a fazekas az agyagot formálja, kerek lap vagy tányér alakú tárgy, tárcsa, a jégkorongozók kemény gumiból készült kis, lapos sporteszköze'. Szláv eredetű, vö.: óeszl. ***krogъ***[58] 'kör', blg. ***krъg*** 'kör, kör alakú hely, térség, tárgy, kenyérsütéshez használt kerek falap stb.', szb-hv, ***krûg*** 'kör, korong, tárcsa, kútkáva, gomolyag', szln. *króg* 'kör, korong', szlk. *kruh* 'kör, kör alakú tárgy', or. *krug* 'kör, kör alakú térség, karika'. (TESz) < magy. *ko-*: abszolút szótő + *-rong*: képző, óeszl. *k-* + *-rogъ*[59], blg. *k-* + *-rъg,* szb-hv, *k-* + *-rûg,* szln. *k-* + *-róg,* szlk. *k-* + *-ruh*, or. *k-* + *-rug*.
A magyar szó szláv eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

A magy. ***kör*** 'zárt görbe vonal, illetőleg ilyen vonal alakjában elhelyezkedő személyek, testek sora, mozgásnak ilyen vonalú pályája, olyan zárt görbe vonal, melynek minden pontja a

[56] Vö.: ***krogъ,*** ahol az *o* nazális.
[57] Megjegyezzük, hogy a ma használatos ***ring*** 'gyűrű' eredeti szókezdő *k*-ja eltűnt egy *h-* réshangon keresztül.
[58] Az *o* nazális.
[59] Az *o* nazális.

középponttól egyenlő távolságra van, valakinek, valaminek közvetlen környezete, közelsége, kerület, együvé tartozó személyek csoportja, társaság, cselekvés, működés területe, együvé tartozó dolgok, jelenségek rendszere, csoportja, társadalmi egyesület'. Szóelvonás eredménye: a *körül, köröskörül, körülötte* szavakból jött létre. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Nem igazolt az, hogy a magyar *kör* szóelvonás a fenti toldalékolt szavakból. Ellenkezőleg, a *kör* mint relatív szótő alapul szolgált további képzett szavaknak.

Alakváltozata és egyben védett helyet jelöl a magy. ***karám*** ’házikó, náddal, vesszővel stb. körülkerített, fedetlen hely a szabadban legelő háziállatok együtt tartására és védelmére, négy ágason nyugvó, szalmatető, amely alatt a szénát tartják’. Vitatott eredetű. Szlovák jövevényszó, vö.: szlk. *krám, kram* ’bányászoktól, favágóktól, szénégetőktől készített alkalmi lakás, szálláshely’, ir. szlk. *krám* ’szatócsbolt’. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-rám:* képző, szlk. *k-* + *-rám, k-* + *-ram,* ir. szlk. *k-* + *-rám*.

Nem igazolt az, hogy a magy. *karám* jövevényszó a szláv nyelvek valamelyikéből. Azt azonban igazolja a rendszer, hogy a fenti *-r-* helyén *-l-* illetőleg *-z-* is lehet az idetartozó szavakban.

Rokonuk a magy. *kert,* ahol a *ker-* első relatív szótő a magy. *kör* alakváltozata. A szó a TESz szerint magy. ***kert*** ’rendszerint bekerített, gyümölcsfákkal, veteményekkel, virágokkal beültetett, a lakóház körül a szabadban való tartózkodásra szánt terület, kerítés, növény vagy állatvédelmi szempontból körülkerített terület, kerítés, gyepű, valamely terület körülkerítésére szolgáló árok, a gazdasági udvarnak egy része, amely elsősorban a termények tárolására szolgál’. Származékszó, a *kerül, kerít, kering* igék *ker-* alapszavából jött létre valószínűleg *–t* deverbális névszóképzővel, esetleg a *–t* képzős melléknévi igenév főnevesülésével. (TESz) < *ker-*: relatív szótő *(*< *ke-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t: képző* 'valamivel ellátott, valami mellett lévő, valamihez tartozó'.

Idetartozik a csuv. ***kil*** 'ház, házi tűzhely', *kil-jyš* 'család, a családnak az összes tagja'. Ld kazár *-kel* a *Sarkel* nevű erőd 'fehér vár, Fehér erőd'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ki-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

Meg kell jegyezni, hogy ilyen neveket a központi városoknak, a fővárosoknak, a megerődített helyeknek gyakran szoktak adni, amelyeknek a nevében még a 'fehér' jelentésű szó is szerepel. Ezzel meg is erősítik azt, hogy szent, védett helyről van szó. A *kil* és alakváltozatai megvannak a földrajzi nevekben, pl.:

or. ***Šarkel*** (< *Sar* + *kel*), csuv. *Šurakăl* (< *Šura* ⟵ csuv. *šură, šur* ’fehér’, *sară* ’sárga’ + *kăl* ⟵ vö.: csuv. *kil* ’ház’.

Šurakăl h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Šurakăl* M.
< csuv. *Šurakăl* < *Šura* ⟵ csuv. *šura* ‘fehér’
+ *kăl* ⟵ csuv. *kil* ‘ház’

Šurakăl d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Šurakăl* Č., erdő.
< csuv. *Šurakăl* < *Šura* ⟵ csuv. *šura* ‘fehér’
+ *kăl* ⟵ csuv. *kil* ‘ház’

A szó kezdő *k*-ja réshangúsodott bizonyos esetekben, így szókezdő *h*-(*x*-)val ismert a csuv. ***xula***: 'város', tat., bask., kirg., kazak, k.kalp., nog. *kala* 'város', oszm. *kale*, üzb. *kala,* azerb., türkm. *gala* 'erőd, megerősítés', az üzb., azerb., türkm.-ben 'kastély' is, ujg. *kele* 'kastély', karacs. 'torony', ld. még az arabban 'erőd, citadella, megerősített település dombon', a perzsában 'ua' jelentéssel. (JEGOROV 1964) < csuv. *xu-*: abszolút szótő + *-la*: képző, tat., bask., kirg., kazak, k.kalp., nog. *ka-*

+ *-la,* oszm. *ka-* + *-le*, üzb. *ka-* + *-la,* azerb., türkm. *ga-* + *-la,* ujg. *ke-* + *-le.*

A csuv. *xula* nyj. *xola* a földrajzi nevekben is ismert, vö.:

Kiv Xola h. Ašm.VI.195.: csuv. *Kiv-Xola,* nagyváros, őskori település, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Kiv* ⟵ csuv. *kiv, kivĕ* 'öreg, régi'
+ *Xola* ⟵ csuv. *xula* 'város'

Jeĕk xuli h. Ašm.IV.262.: csuv. *Jeĕk xuli* or. *Ural'sk* város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jeĕk:* az Ural folyó neve
+ *xuli* ⟵ csuv. *xula* 'város'
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Ural'sk* ⟵ nem or. *Ural:* folyó neve
+ *-sk-:* vonatkozó melléknév képző

Ramankka ĕšni d. Ašm.X.281.: csuv. *Ramankka ĕšni* Spas.u., tisztás? neve csuv. ***Xula-tu*** or. *Jer'apkino* falu mellett, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Ramankka* < *Ra*
+ *mankka*
+ *ĕšni* ⟵ csuv. *ĕšne* 'tisztás'
+ *–i:* birtokos személyjel.
csuv. *Xula* ⟵ csuv. *xula* 'város'
+ *tu* ⟵ csuv. *tu* 'hegy'

Sĕve xuli h. Ašm.XI.292.: csuv. *Sĕve xuli* or. *Svijažsk*, város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Sĕve* ⟵ vö.: csuv. *šyv* 'víz'
+ *xuli* ⟵ csuv. *xula* 'város'
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Svijažsk* ⟵ nem or. *Svijaga*: folyó neve < *Svi* ⟵ vö.: csuv. *šyv* 'víz'
+ *jaga* ⟵ vö.: han. *jägi* 'folyó'
+ or. *–sk-:* vonatkozó melléknév képző

Čar xuli h. Ašm.XV.149.: csuv. *Čar xuli* or. *Joškar-Ola* ← *Carevokokšajsk*, város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Čar* ⟵ csuv. *čar* 'király' vö.: or. *car*
+ *xuli* ⟵ csuv. *xula* 'város'
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Joškar* < *Joškar* < *Jo*š
+ *kar* ⟵ csuv. *kar* 'város'.
+ *Ola*
Carevokokšajsk < *Carevo* < *Car* ⟵ or. *car* 'király'
+ *-ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o*
+ *kokšajsk* ⟵ nem or. *kokšaj* < *kok*
+ *šaj*
+ or. *–sk-:* vonatkozó melléknév képző

Xul śyrma h. Ašm.XVI.147.: csuv. *Xul śyrma* or. *Kušelga* Jal., ugyanaz, mint *Xăvăl Śyrma*, falu neve, NAP:-, Ar.:-.

< csuv. *Xul* ⟵ vö.: han. *xuly* ‘völgy, barázda, kis patak’
+ *śyrma* ⟵ csuv. *śyrma* ‘árok, patak, szakadék’
Xăvăl
+ *Śyrma*
or. *Kušelga* ⟵ nem or. *Kušelga* < *Kuš*
+ *elga* ⟵ tat. *jelga* ‘folyó’

Xula śyrmi h. Ašm.XVI.148.: csuv. *Xula śyrmi* or. *Gorodišče* Buu., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xula* ⟵ csuv. *xula* ‘város’
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* ‘árok, patak, szakadék’
+ *-i:* birtokos személyjel.
or. *Gorodišče* ⟵ or. *gorodišče* ‘nagyváros, őskori település’

Xula śulĕ d. Ašm.XVI.148.: csuv. *Xula śulĕ*, or. Uljanovsk városba vezető út neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xula* ⟵ csuv. *xula* ‘város’
+ *śulĕ* ⟵ csuv. *śul* ‘út’
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.

Xola śorčĕ Ašm.XVI.148.: csuv. *Xola śorčĕ* Č.u., megerősített épület neve az or. Biševo és or. Osinovo falvak közötti úton, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xola* ⟵ csuv. *xula* ‘város’
+ *śorčĕ* ⟵ csuv. *śurt* ‘ház’
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.

Xulaš h. Ašm.XVI.149.: csuv. *Xulaš*, őskori város, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xulaš* < *Xula* ⟵ csuv. *xula* ‘város’
+ *š*

Xulašĕ d. Ašm.XVI.149.: csuv. *Xulašĕ*, mező neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xulašĕ* < *Xula*
+ *šĕ*

Az idetartozó nevek, szavak további vizsgálatokat igényelnek. Ugyanakkor közülük többnek a szókezdő *h*-ja igazolhatóan *k*- eredetű. A párhuzamos adatok összevetése elvezet a hun nyelvi *kata* ’település, erőd’ szóhoz, amely a magyar földrajzi nevekben is kimutatható (ld. a *k*- kezdetűeknél). A *–t-* zöngésedését igazolja a mdE. *kudo,* mdM. *kud,* észt *koda.* A zöngésedésre és réshangúsodásra példa a cser. *kù·δă.* Az interdentális zöngés spiráns (*δ)* további alakulásának eredménye a *–z* (vö.: magy. *ház), -r* (vö.: zürj. *ker-ka ker-ku*, votj. *kor-ka,* csuv. *kar* ’város, erőd, település’) és *–l* (vö.: csuv. *kil* ’ház’, csuv. *xula* ‘város’).

Idetartozik az or. ***kol'co*** 'gyűrű', or. ***koleso*** 'kerék', ópor. *kelan* 'kerék', lat. *colus* 'rokka'. (SIS)

Fontos menedékhely az erdő is, mint szent hely.

Idetartozik a magy. ***kaliba*** ’kunyhó, karám, akol, hajószoba, kajüt, tutajon, hajón levő bódé, kerti ház, filagória, fészer, szín, egy fajta etető jászol’. Vándorszó, vö.: oszm. *kulübe* ’kunyhó, kaliba, bódé’, *qoliba* ’kunyhó, kaliba’, ukr. *koliba* ’pásztorszállás, pásztorkunyhó’. (TESz) < magy. *kali-: relatív szótő (< ka-*: abszolút szótő + *-li-*: képző) + *-ba.*

A magy. ***kalitka*** 'ketrecszerű építmény a madarak, állatok fogságban tartására stb.' Szláv eredetű, vö.: óe.szl. *klětъka, klětьka* 'cella', blg. *klétka* 'ketrec, kalitka', szb.-hv. *klijetka, kletka* 'házikó a szőlőben, présház, kamra', szlk. *klietka* 'kalitka, ketrec, ehhez hasonló tárgy, eszköz'. (SIS) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-litka*: képző, óe.szl. *k-* + *-lětъka, k-* + *-lětьka,* blg. *k-* + *-létka,* szb.-hv. *klijetka, k-* + *-letka,* szlk. *k-* + *-lietka.*

Az adatok idetartoznak, de a magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Az *-l-* helyén *-z-* van a magyar *ház* szóban. A TESz szerint a magy. ***ház*** **'**lakóhely, tartózkodási hely, lakóház, épület, szoba, nemzetség, háznép, család, palota, vár, csigahéj, uralkodóház, üzletház, cég, háztartás, szinházi nézőtér, szerkezet, műszer védő tartója, képviselőház'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *kat* 'ház', zürj. *ker-ka* 'ház, lakóház, szoba', *ker-ku* 'ház', votj. *kor-ka* 'ház', cser. *kù·δă* 'cseremisz nyári kunyhó', mdE. *kudo,* mdM. *kud* 'ház, lakószoba', finn *kota* 'kunyhó, főzőház', észt *koda* 'ház, épület, nyári konyha', lp. *goatte* 'sátor'. (TESz) < magy. *há-*: abszolút szótő + *-z*: képző, osztj. *ka-* + *-t,* zürj. *ke-* + *-r-ka, ke-* + *-r-ku,* votj. *ko-* + *-r-ka,* cser. *kù·-* + *-δă,* mdE. *ku-* + *-do,* mdM. *ku-* + *-d,* finn *ko-* + *-ta,* észt *ko-* + *-da,* lp. *goa-* + *-tte.*

Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete.

Rokon a magy. ***kazán***. A Volga-Ural vidéke földrajzi neveiben pl.:

Xusanuškăn′ h. Ašm.XVI.238.: csuv. *Xusanuškăn′* or. ***Xozankino*** Kr., település neve, NAP: csuv. *Xusanuškăn′* or. *Xozankino* Kr., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Xusanuškăn′* < *Xusan*
+ *uškăn′* ⟵ csuv. *uškăn′* 'település, telep',
or. *Xozankino* < nem or. *Xosanka*
+ or. *–in:* birtokos melléknév képző
+ *–o.*

Kazan′ h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.II.159.: or. *Kazan′,* város neve, ld. or. ***Kazanka***.
< or. *Kazan′* ⟵ nem or. *Kazan′*
Kazanka ⟵ nem or. *Kazanka* < *Ka*
+ *zanka*

Kazanka f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Kazanka* or. *Kazanka,* folyó neve.
< tat. *Kazanka* < *Ka*
+ *zanka*
or. *Kazanka* ⟵ tat. *Kazanka* < *Ka*
+ *zanka* < *za*
+ *-nka*

Kuzon f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. *Kuzon / Kuzon šur* or. ***Kazanka*** UASSR, Kir., a V'atka folyó bal oldali mellékfolyója.
< ud. *Kuzon* < *Ku*
+ *-zon*
+ *šur* ⟵ ud. *šur* 'folyó',
or. *Kazanka* < *Ka*
+ *zanka* < *za*
+ *-nka*

Kasankkă f. Ašm.VI.129.: csuv. *Kasankkă* or. ***Kazanka,*** folyó neve? NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Kasankkă* < *Ka*

+ *sankkă,*
or. *Kazanka* < *Ka*
+ *zanka* < *za*
+ *-nka*

A csuvasban a közszói megfelelő *-r*-t tartalmaz, alakváltozata a magy. ***kotlik,*** or. ***kot'ol*** 'ua.', vö.:

csuv. ***xuran*** 'kazán, üst', gag. *xaran,* hak. *xazan,* ujg., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., bask., tuv. kazan, üzb. *kozon,* türkm. *gazan* 'üst, kazán, kotlik'. (JEGOROV 1964) < csuv. ***xu-:*** abszolút szótő + *-ran:* képző, gag. *xa-* + *-ran,* hak. *xa-* + *-zan,* ujg., oszm., kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., bask., tuv. *ka-* + *-zan,* üzb. *ko-* + *-zon,* türkm. *ga-* + *-zan.*

Az eredeti *-t-* szerepel számos szóban, pl.:

magy. ***káta*** ’a gyalomháló zsákja’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *ká-*: abszolút szótő + *-ta:* képző.

magy. ***katlan*** ’egy fajta sütésre használatos eszköz, talán sütőharang, üst, üstház, gyújtópont, fókusz, az ember élete, hegykatlan, a tűzhányó krátere, völgykatlan, gőzkazán, női nemiszerv, a rókalyuk kiszélesedő része, (háborúban) körülzárt terület nagyszámú ellenséges katonával’. Szláv, közelebbről valószínűleg szerb-horvát eredetű, vö.: szb.-hv. *kotlina* ’nagy üst, völgykatlan’. (TESz) < magy. *kat-*: relatív szótő *(*< *ka-*: abszolút szótő + *-t-*: képző) + *-lan:* képző, szb.-hv. *kot-* + *-lina*.

magy. ***kotú*** ’gödör a halastavakban, gödör, elkorhadt növényi anyag a réten, nádtorzsa, mocsár, mocsaras hely’. Vitatott eredetű. (TESz) < magy. *ko-*: abszolút szótő + *-tú:* képző.

magy. ***kút*** ’forrás, földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható, csatorna, ciszterna, bánya’. Ismeretlen eredetű. Vö.: ujg. *qutuγ,* CC. *xuyu, quyu*, oszm. *kuyu,* türkm. *quyı,* kirg., alt. *quduq* ’forrás, kút’, mong. *qudduγ, quduγ.* (TESz) < magy. *kú-:* abszolút szótő + *-t:* képző, ujg. *qu-* + *-tuγ,* CC. *xu-* + *-yu, qu-* + *-yu*, oszm. *ku-* + *-yu,* türkm. *qu-* + *-yı,* kirg., alt. *qu-* + *-duq,* mong. *qud-* + *-duγ, qu-* + *-duγ.*

magy. ***kútya*** ’kunyhó, viskó, (pelyvatartó) kamra’. Szerb-horváth eredetű, vö.: szb.-hv. *kuća* ’ház, konyha’. (TESz) < magy. *kú-*: abszolút szótő + *-tya:* képző, szb.-hv. *ku-* + *-ća*.
A magyar szó szerb-horvát eredete nem igazolt, ám az adat ideteartozik.

magy. ***kutyorodik*** ’kuporog, gubbaszt, kunkorodik, csavarszerűen görbül’. Valószínűleg hangfestő eredetű. (TESz) < magy. *kutyoro-*: relatív szótő (< *kutyo-*: relatív szótő + *-ro-*: képző) + *-dik:* igeképző.

magy. ***kütyü*** ’termés, mag hüvelye, kupakja, a csődör hímvesszejének bőrhüvelye’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *kü-: abszolút szótő* + *-tyü:* képző.

A közszók közül a magy. *káta* és a *kútya* az alakjáról kapta az elnevezést, így a ház, a település is a mélyedés formához kötődik. A szó ismert volt a hunoknál is, a magyarban délvidéken *kutu* ’doboz’ jelentésben még megvan, de az oszmánban is használatos. A doboz forma a tekercsről és a mélyedésről kapta a megnevezést. A mélyedés pedig a víz munkájának eredménye, a mederrel kapcsolatos. A *kátyu* is rokon vele, sőt a *katakomba* előtagja, a *kata*, a *katlan kat-* töve és a *kütyü* szó is. Végső soron a ’forrás’ jelentésű *kút* szóval tartoznak össze s a kútnak őrzi a forrás jelentés mellett a formát, a mélyedést is. Nem véletlenül adtak az ilyen alakú tárgynak, a tokmánynak is

kátyu megnevezést. Aki pedig *kutat,* az a kúthoz, a forráshoz akar eljutni.

3.424. Kāšγ. ***jugdū, žugdū*** 'hosszú teveszőr szövet' ~ magy. ***takács***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jug-*: abszolút szótő + *-dū:* képző, *žug-* + *-dū.*

Az abszolút szótő megvan a törökség más nyelveiben is, idetartozik a csuv. ***tĕk*** 'madártoll, háziállatok szőre, szőr a testen', Zamahš., AFT., ojr., hak. *tűk* 'szőr', kirg., kazak, *tűk* 'szőr a testen', ujg. *tűk* 'pihe', oszm. *tűj* 'szőr, pihe, haj', üzb. *tuk* 'haj, pihe', jak. *tűű* 'pihe', tuv. *dűk* 'szőr', tuv., hak. *čűg* 'toll'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik az or. ***tkan'*** (< *tka-*: abszolút szótő + *-n'*: képző) 'szövet' is. Rokon a csuv. ***tĕkĕn*** **(<** *tĕkĕ-*: abszolút szótő + *-n:* visszaható igeképző**)** 'szövődni'.

Idetartozik az or. ***pux*** 'pehely, szőr'.

Összetartozik a magy. ***szövet*** szóval. Az abszolút szótő (*szöve-*) rokona a magy. *szeg, tű, sző, szöv-* és a *takács taká-* töve.

A magy. ***sző, szöv-*** 'fonalsorozat egymásba fűzésével anyagot készít, összeillesztéssel előállít, kigondol, tervez, stb.. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *seβ, säγ, sɛɛ, saγ* 'hajfonat', osztj. *sox, seu* 'hajfonat', zürj. *si* (*śy*) '(megfont) fonál, roszt(szál) (befont) haj', *śi* 'haj (általában), szőrszál, lószőr, serte stb,', *jur-śi* 'fej-haj', votj. *śi, śe, d'er-śe* 'hajszál, szőrszál' (*d'er* 'fej)', *śi* 'ua., hajból való, haj', fi. *sää* 'kötő vagy cérnafonál, fonál, cérna, húr, kötél'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Rokonuk a magy. ***pihe*** ld. *pehely* (TESz) magy. ***pehely,*** *pelyh, bolyh, '*finom, apró, puha toll, hópihe, pelyva, növény héja'. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *pehe-*: abszolút szótő + *-ly:* képző.

Az abszolút szótő alakváltozata a magy. ***szeg*** 'tör, vág, hasít, (kedvet) tönkretesz, (törvényt, esküt) nem tart meg, meghajlít, valamilyen irányba tér, irányától eltér, valakihez szegődik, szegélyez, (ruhaanyagot) beszeg'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *säηg* 'tör, zúz', osztj. *sɛη* 'üt', votj. *čig-* 'elszakad, eltörik, letörik, elszakít, eltör, letör'. (TESz)
Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete.

A magy. ***szeg*** 'szöglet, csúcs, kiszögellés, falurész, területrész, vidék, sarok, zug, beszögellés, sziget'. Valószínűleg azonos a *szeg* 'hegyes vaseszköz szóval, annak jelentéstani szempontból elkülönült változata. (TESz)

A magy. ***szeg*** 'hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *süη, sɛηk* 'ék', *suη* 'ék, cövek, faszög'. (TESz) < *sze* + *-g.*

3.425. Kāšγ. ***aη aη*** 'nem-nem' ~ magy. ***á-á*** 'nem-nem'.

Alakváltozata a magy. *á-á* 'nem-nem'. A TESz szerint a magy. ***á*** Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó. Egyéb funkciói (tagadás, elhárítás) később alakultak ki. (TESz)

3.426. Kāšγ. ***Tugril bek***: a szeldzsukok uralkodója ~ magy. ***turul***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *Tugri-*: relatív szótő + *-l*: képző + *bek* 'fő, fej'. A *Tugril* itt személynév.

A magy. ***turul*** mint madárnév összetartozik a következő adatokkal: Kāšγ**.** ***tugril ′***ragadozó madár, amely megöl ezer kacsát, de csak egyet eszik meg'; Kāšγ**.** ***tugrīl*** 'sas'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *turu-*: (< *tu-:* abszolút szótő + *-ru-*: képző) relatív szótő + *-l*: képző, Kāšγ**.** *tugrī-:* relatív szótő (< *tug-*: abszolút szótő + *-rī:* képző) + *-l:* képző.

A magy. ***turul*** a TESz véleménye szerint Árpád törzsének totemisztikus madara volt. Az ősm. mondavilágban a sashoz vagy sólyomhoz hasonló nőstény madár'. ÓT. *toγril* 'vadászsólyom', csag. *toγril,* oszm. *toğrul* 'sólyom', perzsa *toğri* 'sólyom'. (TESz) < magy. *turu-*: relatív szótő (< *tu-*: abszolút szótő + *-ru*: képző) + *-l*: képző, ÓT. *toγri-:* relatív szótő *(*< *toγ-:* abszolút szótő + *-ri:* képző) + *-l*: képző, csag. *toγri-: (*< *toγ-*: abszolút szótő + *-ri:* képző) relatív szótő + *-l*: képző, oszm. *toğru-:* (< *toğ-:* abszolút szótő + *-ru:* képző) relatív szótő + *-l:* képző, perzsa *toğ-*: abszolút szótő + *-ri*: képző.

Az abszolút szótő jelentéstartalma a hegyes, éles, tű formájú tárgyakéval tartozik össze s a képzővel ellátott forma pedig 'heggyel, éllel ellátott' jelentésű. A relatív szótő összetartozik a *tenri* 'úr, isten' szóval is. Természetes, hogy a *turul* madár nemcsak egyszerűen ragadozó madár, hanem 'égi, uralkodó, úr' jelentést is tartalmaz.

A relatív szótő (*turu-*) jelentésbeli rokona, hangtanilag alakváltozata, szerkezetileg pedig ugyanaz, mint a magy. *sas, sólyom* és az or. *sokol′* 'ua.'. Magával a *turul* névvel az or. *or′ol* illetőleg a magy. *holló* tartozik össze etimológiailag.

A ném. *Har* 'madár, turul' etimológiailag csak akkor tartozik ide, ha a szókezdő *h-* eredeti *t-* fejleménye ugyanúgy, mint az *š-, s-*.

A *turul* alakváltozata az or. ***or′ol*** 'sas' < *or′o-*: relatív szótő (*o-*: abszolút szótő + *-r′o-*: képző) + *-l:* képző), a szókezdő *t-* elenyészett. Az or. *or′ol* csuvas jelentésbeli megfelelője *ămărt kajăk*, ahol a második tag a *kajăk* 'madár' jelentésű szó. Az *ămărt kajăk ′*sas, királysas' jelentésű. Az első tag az *ămărt* Jegorov szerint összetartozik azzal a mitológiai madárral, amit Keleten *simurg*-nak hívnak (*si* 'kutya', *murg* 'madár'). Vö.: tat. dial. *semurg koši* (vö.: ir. nyelv: *karakoš*). Valószínűleg szarmata vagy bolgár örökség, vö.: óujg. *symurka* 'mesebeli madár'. kazak. *samyryk-kus* 'sas', perzsa *si-morg, simurg* 'mesebeli madár'. (JEGOROV 1964)

A *Turul* megnevezés nemcsak madár nevében ismert, vö.: Kāšγ. ***Tugril bek***: a szeldzsukok uralkodója.

A hagyományok szerint a magyaroknál a lélekmadár a *turul* volt, de a kereszténység felvétele után ez a galamb lett. Szűz Mária madara, napjainkban a béke szimbóluma a fehér galamb. A *turul* Attila kedvenc madara volt, amelyet *kerecsen sólyom*nak is hívnak. A *turul* Álmos apjának Ügyek nemzetségének a jelképe. Anyja Emese a szarvas nemzetségből való. A fiukban Álmosban találkozott a turul és a szarvas nemzetség, benne egyesült, összegződött a két nemzetség jelképe a többi hagyománnyal együtt. Álmos utóda Árpád hozta be ezt a nemzetséget a Kárpát-medencébe.[60]

A magyar honvédség jelképe a mai napig a szálló turulmadár karmai közt egy kard. A magyar nemzetnek tiszteletben tartott jelképe a szarvas mellett a turul madár.

[60] Ld. Emese álma.

3.427. Kāšγ. ***azuk*** 'étel' ~ magyar ***étek***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *a-*: abszolút szótő + *-zuk:* képző.

A szókezdő mássalhangzó elenyészett, amely ugyanúgy eredeti *t-* (*t-* > *δ-* > *w-* > *V-* > *0-*) volt, mint a második mássalhangzó a *-z-* (*-t-* > *-δ-* > *-z-*).

Kāšγ. ***azuk*** rokona a csuv. ***śi*** 'enni', *śi ter* 'enni adni, etetni, táplálni', ÓT. (orh.), Zol. bl., ham. *ji,* KB., AFT. *jä,* tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., azerb., oszm. *je*, türkm. *ij,* kirg., kazak, k.kalp. *že*, tuv., hak., tofal. *či,* ojr. *d'i,* jak. *sie* 'enni', AFT. *jädür* 'enni adni', ujg. *jegüz* 'etetni, táplálni'. (JEGOROV 1964)

Alakváltozatuk az or. ***jest'*** [< *jes-*: relatív szótő (< *je-*: abszolút szótő + *-s*: képző)] + *-t'*: főnévi igenév képző) 'enni' ige *jes-*: relatív szótöve. Az or. *jes-* azért is fontos, mert tartalmazza a szókezdő mássalhangzót *j-* formában ugyanúgy, mint számos török nyelv, egyben megvan a második mássalhangzó *-s-* formában, mint a magyar *eszik* alakban. Ez utóbbiban hiányzik a szókezdő mássalhangzó.

Összetartozik velük az ang. ***eat*** 'enni' (*ea-*: abszolút szótő + *-t*: képző) ige. Közeli alakváltozata a magy. *étek*. A magy. ***ét, étek, étkezik, eszik,*** a magy. ***eszik*** címszónál található a TESz-ben. Eszerint a magy. ***eszik*** stb. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *tī, tēγ*, osztj. *lì-, in,* votj. *śini* 'eszik, megesz, elemészt, tönkretesz, elpusztít', md. *śivêms* 'elfogyaszt, megesz', finn *syödä* 'eszik', észt *sööma, süüa* 'eszik, étkezik'. Vö. még tung. *sē, hē* 'harap', juk. *läg* 'eszik'. (TESz) < magy. *é-:* abszolút szótő + *-t:* képző, *é-* + *-tek, e-* + *-szik,* vog. *tī, tēγ*, osztj. *lì-, in,* votj. *śi-*: relatív szótő + *-ni:* képző, finn *syö-:* relatív szótő + *-dä:* képző, észt *söö-: relatív szótő* + *-ma:* főnévi igenév képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A közös gyökerük eredetileg nómen-verbum volt. Megőrződött az igei és a névszói jelentés. A fenti szavak eredetét az ősmagyarban és a szkíta-hun rokonnyelvekben érdemes keresni.

3.428. Kāšγ. ***ūgā*** címnév: 'a bölcset illetik vele' ~ magy. ***okos***.

A törökségben ismert *aksakal* (< *ak* 'okos' + *sakal* 'ember' (mint teremtmény) 'bölcs ember' jelentésű. A magyar *szakáll szakál-* tövével és a törökségben ismert *sakal* 'szakáll' szóval a *szál* mint sarj jelentésen keresztül van kapcsolata. Az *aksakal* ily módon jelenthet 'fehér szakállat' s a fehér szakállasok már idősek, tehát bölcsek, azonban itt az 'okos ember' értelmezés a helyes.

A Kāšγ. ***ūgā*** rokona a Kāšγ***. sāg*** 'ész'.

A magy. ***okos*** a TESz szerint 'eszes, értelmes, óvatos, elővigyázatos, alkalmas, megfelelő'. Származékszó, az *ok* főnévből alakult a valamivel bírót, valamivel ellátottságot kifejező -s képzővel. (TESz) < magy. *oko-*: abszolút szótő + *-s*: képző.
A TESz szócikk írója tévedett, mert a magy. *okos* szó alapja az *oko-* 'ész' jelentésű főnév. Az *oko-* szótő megfelelője megvan számos 'ész, értelem, agy' jelentésű szóban, amely alapul szolgált az olvas, iskola tanul, tud, emlékezik stb. képzett szavaknak. Vö.: oszm. ***okul*** (< *oku-*: abszolút szótő + *-l:* képző) 'iskola', oszm. ***okumak*** (< *oku-*: abszolút szótő + *-mak*: főnévi igenév képző) 'olvasni', oszm. ***ögrenmek*** [< *öğren-*: relatív szótő (< *öğ-*: abszolút szótő + *-ren-:* összetett képző) + *-mek*: főnévi igenév képző] 'tanulni'.
A Kāšγ***. sāg*** 'ész' azért fontos, mert tartalmaz szókezdő mássalhangzót. A *s-* eredeti *t-* fejleménye, amely megvan a magy. ***tanul, tud*** igében. Az 'ész' jelentésű szavak eredetibb *tVnk < *tVnkV <

*tVtkV fejleményei.

A bölcs embert azonosítják az ésszel, ezért természetes, hogy megkapja az 'ész' jelentésű címnevet. Ld. **3.388.** Kāšγ. ***muη tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog***.

3.429. Kāšγ. ***ūdī '***megértett' ~ magy. ***okos, -t***: múlt idő jele.

Szerkezeti felépítése: *ū-*: abszolút szótő + *-dī:* múlt idő jele.

A Kāšγ. *ū-*: abszolút szótővel összetartozik a magy. *okos oko-* töve, az *ige* szavunk, az *igen ige-* töve s az *igaz iga-* töve. A Kāšγ. *--dī:* múlt idő jelével pedig a magy. *-t* múlt idő jele rokon.

Ld, **3.428.** Kāšγ. ***ūgā*** címnév: 'a bölcset illetik vele' ~ magy. ***okos;*** **3.388.** Kāšγ. ***muη tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog;*** Kāšγ***. sāg*** 'ész'.

Idetartozik az ang. ***see*** 'ért'.

3.430. Kāšγ. ***tagār*** 'búzának a zsákja' ~ magy. ***tár***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tagā-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A Kāšγ. *tagār* alakváltozata a Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' (< *ta-*: abszolút szótő + *-šak*).

Rokona a magy. ***tár***, amely a TESz szerint magy. *tár, tavar* 'őrző, tároló hely, kincs, vagyon, gyűjtemény, tölténytár'. Magyar fejlemény, elvonás a társzekér és tárház összetételek alapján. (TESz) < magy. *tá-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *tava-* + *-r.*

Idetartozik a magy. *tarisznya tari-* töve. A TESz szerint a magy***. tarisznya*** 'egyszerű, vászonból, bőrből készült táskaféle, öregasszony szatyor'. Vándorszó, vö.: ném. *Tornister, tanister* stb. (TESz)

Rokon a magy. *tarsoly tar-* töve. A TESz szerint a magy. ***tarsoly*** 'iszák, tarisznya, erszény, a huszárok derékszíján függő díszes táskaféle, női kézitáska, pásztortáska'. Bajor-osztrák eredetű, vö.: ném. *tásch·l* 'kis táska, iszák, tarisznya' stb. (TESz)
Nem igazolt a magyar szó bajor-osztrák eredete.

Alakváltozata a magy. ***tasak,*** amely a TESz szerint 'bőrtok, tarsoly, táska, zacskó, boríték, süveg, doboz, gyufásdoboz, zacskószerű képlet, képződmény a szervezetben'. Magyar fejlemény. (TESZ) < magy. *ta-*: abszolút szótő + *-sak*: képző.

Idetartozik a magy. ***táska,*** *tácska* 'kisebb tárgyak hordására szolgáló bőrből, vászonból stb. készült tartóeszköz, burok, összehajtogatott és ízesítővel töltött tészta, növényi héj, becő, hüvely, duzzadás, táskásodás'. Olasz eredetű, vö.: ol. *tasca '*táska, zsák, zacskó'. (TESz) < magy. *tá-*: abszolút szótő + *-ska*: képző.

Alakváltozata a magy. ***zacskó,*** *acskó, dacskó, bacskó, gyacskó* 'tarsoly, tarisznya, kis zsákocska, belső szervek valamint mirigyek váladékának tömlőszerű tartója, az erszényesek emlőit körülvevő bőrtömlő'. Származékszó. A magy. *zsák* főnévből keletkezett *-csó* kicsinyítő képzővel. (TESz)

A szócsaládba tartozik a magy. ***sérv*** 'sérelem, panasz, seb, sérülés, valamely zsiger kitüremlése a szervet körülvevő üreg falán'. A szócsalád alaptagja a *sérvés* a *sérik* ige (ld. *sért*) *v*-s tőváltozatából

alakult *-és* deverbális nómen képzővel. A *sérv* nyelvújítási alkotás. (TESz) < magy. *sé-*: abszolút szótő + *-rv*: képző.

A magy. ***erszény*** 'zacskó alakú pénztárca, egy fajta pénzegység, az erszényesek emlőit körülvevő bőrzacskó, kovát, taplót, acélt tartalmazó bőrzacskó'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *er-:* relatív szótő + *-szény*: képző.
A szónak az *er-* relatív töve tartozik ide.

Rokonuk az or. ***mešok*** 'elsődlegesen olyan tároló, amely vadállat vagy háziállat bőréből készült.' (SIS) < or. *me-:* abszolút szótő + *-šok:* képző.

3.431. Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' ~ magy. ***búbol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tubū-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

A Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' igében két fontos jelentésszál érvényesül. Az egyik a domb, dudor, amelynek íves alakja van. A másik az ütés, amely visszavezet a topog, tapsol jelentéshez, de idetartozik a dobol is.

A Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' rokona a csuv. ***tüpele*** '1. púpozni, tetejéig rakni, az edény szélénél fentebb rakni', 2. ütni, kalapálni', k.kalp. *töbele* 'külön darabokra osztani (húst)', csag. *tüpele,* kazak *töpe,* ojr. *töbölö,* tat., bask. *tübele,* k.kalp., kum. *töbele* 'ütni a fején', oszm. *tepele* 'ütni, verni halálig'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tüpe-*: abszolút szótő + *-le*: ige képző, k.kalp. *töbe-* + *-le,* csag. *tüpe-* + *-le,* kazak *töpe,* ojr. *töbö-* + *-lö,* tat., bask. *tübe-* + *-le,* k.kalp., kum. *töbe-* + *-le,* oszm. *tepe-* + *-le.*

Idetartozik a magy. ***búbol-***. Nincs meg a TESz-ben. A magy. ***búb*** főnév *-l* igeképzős származéka.

Rokon a magy. ***púpoz,*** amely a ***púp*** címszónál található és a szócikk írója hangutánzó-hangfestő eredetű szónak tartja s a *búb* szóval köti össze. (TESz)

Kötődik hozzájuk a magy. ***dobol,*** amely a TESz-ben a ***dob*** címszónál található. A szócikk írója 1. hangutánzó hangfestő eredetűnek, 2. szóhasadás eredményének tartja s eszerint a *domb* szónak hangalakilag és jelentéstanilag elkülönült párja. (TESz)

A Kāšγ. *tubū-*: abszolút szótőnek - amely valójában egybeesik az első relatív szótővel - rokona számos szó, amelyek több jelentésszálon is kötődhetnek egymáshoz. Abból kell kiindulni, hogy a forrás, mint vízforrás, az élet forrása elsőként rendelkezett és rendelkezik olyan tulajdonságokkal, amelyek átmentek más élő és élettelen tárgyak megnevezésére. A forrásnak számos tulajdonsága közül a 'búbol' jelentéshez kötődnek: a fent lévőség; a gömbölyű, az íves, kupola forma; ha csúcsos, akkor éles is; a tápláló tulajdonság; a forráshoz tartozni közvetlenül illetőleg egyenes ágon; stb. Az alábbiakban ezekkel jelentésekkel összekötődnek az alábbi közszók és tulajdonnevek, köztük földrajzi nevek és személynevek.

A fent lévőség; a gömbölyű, az íves, kupola forma játszik szerepet elsősorban, vö.:

csuv. ***tĕm, tĕme, tĕmeske*** 'domb, halom, kiemelkedés', ujg., kirg. *dön*, kazak *döŋ, döŋes* 'halom, kiemelkedés, a kazakban még 'bucka, halom', üzb. *dung, duŋ*, alt., ojr., hak. *töŋ,* türkm. *tömmek, tümmek* 'halom, domb, bucka, kiemelkedés', tuv. *döŋ* 'halom'. (JEGOROV 1964)

csuv. ***tüpe*** 'égbolt, magaslat, felső hegy, kiemelkedés', ÓT. *töpä* 'magaslat, felső rész', MK., Zol.bl. *töbö, töbü* 'hegytető', AFT., azerb. *täpä,* oszm. *tepe*, ujg. *töpe,* üzb. *tepa,* kirg., ojr., k.kalp., kazak, nog. *töbe,* karacs. *teppe*, tat., bask. *tübe,* türkm. *depe*, kum. *t'obe* 'halom, kiemelkedés, domb, magaslat, csúcs, tető, fejtető, fejbúb', tat., bask. *tübese,* oszm. *bašyn tepesi,* üzb. *boš tepasi* 'fejtető', ld. perzsa *täpe*. (JEGOROV 1964)

A fent lévőség, a csúcs s az onnan, mint a forrásból, a magból való származás az alapjelentése a következő szavaknak, vö.: csuv. ***tüpe*** 'rész, falu része, amely kiemelkedő helyen található', bask. *tübe* rég. 'törzs', később terület, amelyet egy külön törzs foglalt el, használt', tat. *töbek* rég.' terület, kerület, járás'. Földrajzi neveken: *Akt'ubinsk* 'város, amely az *ak tübe*-n terül el, azaz a fehér halmon', Türkmenisztánban: *Teok-tepe, Altyn-tepe,* Kazakisztánban: *Žangiz töbe*, Üzbegisztánban: *Kzyl-Tepe*. (JEGOROV 1964)

Földrajzi nevekben a tó mint forrás, a forrás helye, pl.:

Toba t. TB.143.: bask. *Toba* or. *Tuba* D'urt., Uf., tavak.
< bask. *Toba.*
or. *Tuba* ⟵ nem or. *Tuba.*

Tašlytuba t. TB.141.: bask. *Tašlytuba* or. *Tašlytuba* Mijak., tó.
< bask. *Tašlytuba* < *Tašly* ⟵ bask. *tašly* 1. ‘ köves’ 2. ‘vizes, forrással ellátva’
⟵ *taš* 1. ‘kő’ 2. ‘víz, forrás’
+ *-ly*
+ *tuba* ⟵ vö.: bask. *tuba* ‘örvény’.
or. *Tašlytuba* ⟵ bask. *Tašlytuba.*

Ajyrtoba t. TB.20.: bask. *Ajyrtoba / Ajyryntoba* or. *Airtoba* Mijak., tó.
< bask. *Ajyrtoba* < *Ajyr* ⟵ bask. *ajyr* ‘elágazás’
+ *toba* ⟵ bask. *toba* ‘örvény’.

Ajyryntoba < *Ajyryn* ⟵ vö.: bask. *ajyr* ‘elágazás’
+ *toba* ⟵ bask. *toba* ‘örvény’.
or. *Airtoba* ⟵ bask. *Ajyrtoba.*

Irtyštoba t. TB.57.: bask. *Irtyštoba* or. *Irtyštoba* Balt., tó.
< bask. *Irtyštoba* < *Irtyš* < *Ir*
+ *tyš*
+ *toba* ⟵ bask. *toba* ‘örvény’.
or. *Irtyštoba* ⟵ bask. *Irtyštoba*

Kanaktoba t. TB.85.: bask. *Kanaktoba* or. *Kanaktoba* Kalt., tó.
< bask. *Kanaktoba* < *Kanak*
+ *toba*

Tašlytuba t. TB.141.: bask. *Tašlytuba* or. *Tašlytuba* Mijak., tó.
< bask. *Tašlytuba* < *Tašly*
+ *tuba* ⟵ vö.: bask. *toba* ‘örvény’
or. *Tašlytuba* ⟵ bask. *Tašlytuba.*

Ajyrtoba t. TB.20.: bask. *Ajyrtoba / Ajyryntoba* or. *Airtoba* Mijak., tó.
< bask. *Ajyrtoba* < *Ajyr* ⟵ bask. *ajyr* 'elágazás'
+ *toba* ⟵ bask. *toba* 'örvény'.

Ajyryntoba < *Ajyryn* ⟵ vö.: bask. *ajyr* 'elágazás'
+ *toba* ⟵ bask. *toba* 'örvény'.
or. *Airtoba* ⟵ bask. *Ajyrtoba.*

Irtyštoba t. TB.57.: bask. *Irtyštoba* or. *Irtyštoba* Balt., tó.
< bask. *Irtyštoba* < *Irtyš* < *Ir*
+ *tyš*
+ *toba* ⟵ bask. *toba* 'örvény'.
or. *Irtyštoba* ⟵ bask. *Irtyštoba*

Kanaktoba t. TB.85.: bask. *Kanaktoba* or. *Kanaktoba* Kalt., tó.
< bask. *Kanaktoba* < *Kanak*
+ *toba*

Tašlytuba t. TB.141.: bask. *Tašlytuba* or. *Tašlytuba* Mijak., tó.
< bask. *Tašlytuba* < *Tašly*
+ *tuba* ⟵ vö.: bask. *toba* 'örvény'
or. *Tašlytuba* ⟵ bask. *Tašlytuba.*

Taplak t. Ašm.XIII.198.: csuv. *Taplak* Buu., tó neve or. Sidelevo faluban, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Taplak* < *Tap*
+ *lak.*

A fenti földrajzi nevekben előforduló *toba, tuba, tabo, tobo, tebi, tyb, t'aba* formák összetartoznak, a közszói jelentésük valamilyen szálon elvezet a vízhez, a forrás valamely tulajdonságához. A bask. *tuba* 'örvény' a kerek, forgó tulajdonságot őrzi, a *toba* a magy. *tó* szóval függ össze s a tónak forrás szerepe van. Az orosz *Sistebi* névben a *–b-* az átadóban ejtett félzöngés –B- helyettesítésének az eredménye.

Folyó nevében a tóhoz, a forráshoz tartozás, azaz a forrásfolyó jelentés van meg, pl.:

Tupi šor f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, L-G.: ko. *Tupi šor* , az or. Vyčegda bal oldali mellékfolyója az or. Tupskeros' falu vidékén.
< ko. *Tupi*
+ *šor* ⟵ ko. *šor* 'patak'.

Tabola f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.IV.6.: or. *Tabola*, az or. Don bal oldali mellékfolyója.
< or. *Tabola* < 1. *Tabo* + *la.*
2. *Ta* + *bola*

Tobol f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.IV.67.: or. *Tobol*, az or. Irtyš bal oldali mellékfolyója.
< or. *Tobol* < 1. *Tobo*
+ *l* ⟵ vö.: md. *lej, laj* 'folyó'.
2. *To*
+ *bol* ⟵ vö.: tat. *bolak* 'folyó'.

Tybju f. TSK.51.: or. *Tybju*, az or. Pečora bal oldali mellékfolyója.
< or. *Tybju* ⟵ nem or. *Tybju* < *Tyb*
+ *ju* ⟵ ko. *ju* ‘folyó’.

Tarys f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Č-Č: man. *Tarys* or. ***Tapsuj,*** folyó neve.
< man. *Tarys*
or. *Tapsuj* ⟵ nem or. *Tapsuj* < *Tap*
+ *suj* ⟵ vö.: csuv. *šyv* ‘víz’.

Ämitap f. TB.177.: bask. *Ämitap* or. *Amitap* Fed., az or. Kundr'ak jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Ämitap* < *Ämi*
+ *tap*
or. *Amitap* ⟵ bask. *Ämitap.*

A domb, a magasabban levő településrész motiválta a megnevezést, pl.:

Śiśtĕpe h. Ašm.XII.174.: csuv. *Śiśpe, Śiśtĕpe* or. ***Sistebi*** U., település neve, NAP: csuv. *Śiśtĕp*e or. *Sistebi* ← *Sredneje Jumaševo* U., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Śiśtĕpe* < *Śiś*
+ *tĕpe* ⟵ csuv. *tüpe* 'rész, magasabban fekvő falurész'
or. *Sistebi* ⟵ 1. csuv. *Śiśtĕpe*
2. nem or. **Śiśtepi*
Sredneje ⟵ *sredneje* ‘középső’
+ *Jumaševo* ⟵ nem or. *Jumaš*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o.*

T'apa kassi h. Ašm.XV.117.: csuv. *T'apa-kassi* Kozm.u., falu neve, NAP: csuv. *T'apakassi* or. *T'abakasy* M., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *T'apa* < *T'a*
+ *pa*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* ’falu’ + *-i:* birtokos személyjel.

Šyxxa tüpi d. Ašm.XVII.: csuv. *Šyxxa tüpi*, erdő neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Šyxxa* < *Šyx*
+ *xa*
+ *tüpi* ⟵ csuv. *tüpe* 1. ’tető, felső rész, 2. falurész’
+ *-i:* birtokos személyjel.

Tĕmeske d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tĕmeske* M., halom.
< csuv. *Tĕmeske* ⟵ csuv. *tĕmeske* ‘halom’ .

Tĕmeske śulĕ d. Ašm.XV.49.: csuv. *Tĕmeske śulĕ*, út neve or. Tuvan -ból or. Šumerl'a -ba, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tĕmeske* ⟵ csuv. *tĕmeske* ‘halom’
< *Tĕmeske*
+ *śulĕ* ⟵ csuv. *śul* ‘út’ + csuv. *–ĕ*: birtokos személyjel.

Akkas těmeski d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Akkas těmeski* Ja.
< csuv. *Akkas* < *Ak*
+ *kas* ⟵ csuv. *kas* ‘falu’
+ *těmeski* ⟵ csuv. *těmeske* ‘halom’
+ *–i*: birtokos személyjel.

Poluj těmeski d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Poluj těmeski* A., kurgan.
< *Poluj*
+ *těmeski* ⟵ csuv. *těmeske* ‘halom’
+ *–i*: birtokos személyjel.

Těmeske jěrki ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Těmeske jěrki* B?
< *Těmeske* ⟵ csuv. *těmeske* ‘halom’
+ *jěrki* ⟵ csuv. *jěrke* ‘sor, rend’
+ *–i*: birtokos személyjel.

Ještepel h. Ašm.IV.294.: csuv. *Ještepel* or. *Ještebenkino* Čist.u., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Ještepel* <*Ješ*
+ *tepel* < 1. *tepe-*
+ *-l*
2. *te-*
+ *-pel*
or. *Ještebenkino* ⟵ nem or. *Ještebenka* < *Ješ*
+ *tebenka* < *te-*
+ *-benka* < *be-*
+ *-nka*
+ or. *–in:* birtokos melléknév képző
+ -o.

Tepe külli d. Ašm.XIII.297.: csuv. *Tepe külli*, határrész neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tepe*
+ *külli* ⟵ vö.: csuv. *kĕlĕ* ’ima’
+ *-i*: birtokos személyjel.

Tepe kiremečč v. Ašm.XIII.297.: csuv. *Tepe kiremečĕ*, kiremet neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Tepe kiremečĕ* A.
< csuv. *Tepe*
+ *kiremečĕ* ⟵ csuv. *kiremet*
+*-ĕ:* birtokos személyjel.

Tupa kassi h. Ašm.XIV.141: csuv. *Tupa-kassi*, település neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tupa*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* ’falu’
+ *-i:* birtokos személyjel.

Xurapyr Juntapa h. Ašm.XVI.218.: csuv. *Xurapyr Juntapa* or. *Xora-Pyry* Kal., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Xurapyr* < *Xura* ⟵ csuv. *xura* ’fekete’
+ *pyr* ⟵ csuv. *pyr* ’folyótorkolat’
+ *Juntapa* < *Jun* ⟵ nyeny. *jun* ‘folyó’

+ *tapa*
or. *Xora- Pyry* ⟵ nem or. *Xora-Pyry.*

Entepe h. Ašm.III.357.: csuv. *Entepe* or. *Ešmekejevaja* Buu., falu neve, NAP: csuv. *Entepe* or. *Ešmikejevo* Jal.u, csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Entepe* < *En*
+ *tepe*
or. *Ešmekejevaja* ⟵ nem or. *Ešmekej* < *Eš*
+ *mekej*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-aja*
or. *Ešmikejevo* ⟵ nem or. *Ešmikej*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o.*

Śeśtepi śyrmi d. Ašm.XII.94.: csuv. *Śeśtepi śyrmi*, száraz szakadék neve or. Jermoškino és or. Oslaba csuv. Uslapa falvak között, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śeśtepi* < *Śeś*
+ *tepi*
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* ‘árok, patak, szakadék’ + *-i:* birtokos személyjel.

Tepte h. Ašm.XIII.305.: csuv. *Tepte* Tk., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tepte* < *Tep*
+ *te*

Tipner h. Ašm.XIV.60: csuv. *Tipner* or. *Staroje Akulevo* Č., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tipner* < *Tip*
+ *ner*
or. *Staroje* ⟵ or. *staroje* ’öreg, régi’
+ *Akulevo* ⟵ nem or. *Akul*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o.*

Tupner h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Tupner* ← *Tupner Katek* or. *Topnery* C., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Tupner* < *Tup*
+ *ner*
+ *Katek*.

A földrajzi nevekben szereplő tVp, tVpV típusú szavak, tövek összetartoznak. A közszói jelentéseket minden név esetében külön kell megállapítani.

A Kárpát-medencében a víznevekben a forrás, a tápláló jelentés, a személynevekben a forráshoz, az őshöz tartozás, ugyanakkor a személyneveknek számos esetben víznévi eredetű földrajzi név szolgált alapul. A közszókban pedig ezeken kívül a domb, halom, íves forma stb. is megvan, vö.:

Földrajzi nevekben

Táp ‘helység Győr-Sopron megyében’. Az elsődleges *Tápán* névváltozat puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév talán török eredetű, vö.: tar. *tapan* ‘talp’. (KISS 1980) < *Tá* + *-p.*

Tápé ‘1973-ban Szegedhez csatolt település’. Bizonyára török személynévből alakult magyar névadással. Vö.: ótörök *tapaγ uduγ* ‘szolgálat, tisztelet’. (KISS 1980) < *Tá* + *-pé.*

Tápió ‘Újszásznál a Zagyvába ömlő patak’. Bizonytalan eredetű. (KISS 1980) < *Táp-* + *ió.*

Tápszentmiklós ‘helység Győr-Sopron megyében’. A megkülönböztető szerepű *Táp-* előtag a *Táp* szomszédságával kapcsolatos. (KISS 1980) < *Táp* + *szentmiklós.*

Tépe ‘helység Hajdú-Bihar megyében’. Puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév a *tép-* igének lehet az *–e* képzős folyamatos melléknévi igeneve. Tulajdonképpeni jelentése ‘tépő’. A *Tépe* helynév török (vö.: ótörök *töpü* ‘fejtető, csúcs’) illetőleg déli szláv (vö.: oszm. *tepe* ‘domb’ > szb.-hv. *tepa* ‘ua.’ elfogadhatatlan. (KISS 1980) < *Té-* + *-pe.*

Toponár ‘1970-ben Kaposvárhoz csatolt település’. Szerb-horvát eredetű, vö.: szb.-hv. *Tupanar* ’magaslat Szerbiában a Timok mellékén’. (KISS 1980) < *Topo-*: relatív szótő *(< To-* + *-po-)* + *-nár.*

Tepke ’Pásztóhoz tartozó település’. Puszta személynévből keletkezhetett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév bizonyára szláv eredetű. Vö.: cseh *Tepka* személynév. A településről kapta a nevét a tőle északnyugatra levő ***Tepke hegy***. (KISS 1980) < *Te-* + *-pke.*

A *Tepke* település illetőleg *Tepke, Tepka* személynév, valamint a *Tepke* hegy nevének az együttes vizsgálatára van szükség ahhoz, hogy megállapítsuk, minek mi szolgált alapul közvetlenül, mert az etimológiájuk közös. Ehhez járulnak hozzá az itt tárgyalt adatok is. Rokonuk a csuv. *tüpe* ’ég, magaslat, kiemelkedés’ és a török nyelvi párhuzamai.

Személynevekben

Tápai csn. ⟵ *Tápé* helynév Csongrád, Somogy megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Tápa-* + *-i.*

Tápi csn. . ⟵ *Táp* helynév Győr megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Táp* + + *-i.*

Taponári csn. . ⟵ *Toponár* helynév Somogy megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Taponár- (< Tapo-* + *-nár-)* + *-i.*

Tépei csn. ⟵ *Tépe* helynév Bihar megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Tépe- (< Té-* + *-pe-)* + *-i.*

Teplai csn. . ⟵ *Tepla* helynév Bars, Liptó, Trencsén megye + *-i*: melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Tepla- (< Tep-* + *-la-)* + *-i.*

A forrás tápláló tulajdonsága révén kötődik ide számos közszó, pl.:

magy. ***táplál*** ’élelemmel ellát, támogat, gyámolít, magát eltartja, (érzést, gondolatot, szándékot) éltet, erősít’, *táp*. A szócsalád alapja, a *táplál* bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *táplá- (< táp-* + *-lá-)* + *-l, táp-* < *tá-* + *-p*.

magy. ***tapló*** ’fatapló, taplógomba, taplógombából készült tűzgyújtó eszköz’. Bizonytalan eredetű. Vö.: balk. *toplúq* ’gomba’, vog. *tāpléx* ’taplógomba, ebből készült gyújtóeszköz’. (TESz) <

magy. *tap-*: relatív szótő + *-ló:* képző, balk. *top-* + *-lúq,* vog. *tāp-* + *-léx*.
Ez esetben a forrás hőforrást is jelent, ezen az alapon kötődhet ide a magy. ***nap*** szó is.

Minthogy a *topog* szónak van 'összenyom' és 'érint' jelentése is, ezért további szavak is idetartoznak, pl.:

magy. ***tapos*** ’rálép, rálépve összenyom, lépked, eltipor’, *tapot* ’kopog, dobog, járkál, lép, tipeg-topog, toporzékol’’. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *tapo-*: relatív szótő + *-s:* képző.

magy. ***tapsol*** ’tenyerét összeüti, ujjong, tetszést nyilvánít’, *taps, tapsikol* ’locsog, csobog, (kisgyerek) tapsol’. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *tapso-:* relatív szótő *(*< *tap-:* relatív szóő + *-so-:* képző) + *-l:* igeképző.

magy. ***teper*** ’földre szorít, leszorít, teker, csavar, begyűjt, tulajdonába vesz, tapos szőlőt)’. Magyar fejlemény. Hangrendi átcsapással keletkezett a *tipor* igéből. (TESz) < magy. *tepe-*: relatív szótő + *-r:* képző.

magy. ***tipor*** ’tapos, taposódik’. Hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. *tipo-*: relatív szótő + *-r:* képző.

magy. ***top*** ’lépés. lábnyom, a lábfej alsó része, hibás lábú, lúdtalp’. Hangutánzó eredetű, az erőteljes lépés, a láb földre csapódásának hangbenyomását érzékelteti. (TESz) < magy. *to-:* abszolút szótő + *-p:* képző.

A jellegzetesen csúcsos, hegyes alakjáról kaphatta a megnevezést, miközben a vizes, mocsaras helyhez is kötődik, pl.:

magy. ***topolya*** ’egy fajta nyárfa, főleg fehér nyárfa’. Szláv eredetű, vö.: blg. *topóla,* or. *topol’* ’nyárfa’. (TESz) < magy. *topo-*: relatív szótő + *-lya*: képző, blg. *topó-* + *-la,* or. *topo-* + *-l’*.
A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Ami csúcsos, az éles is, innen kapta a megnevezést pl.:

magy. ***topor*** ’kis kézi balta’. Szláv eredetű, vö.: blg. *topor* ’fejsze, bárd, tagló’, szln. *tópor* ’fejszenyél, baltanyél, fejsze’ stb. (TESz) < magy. *topo-*: relatív szótő + *-r*: képző.

A fent lévő jelentést őrzi az angol ***top*** ’fent, felső rész’ < *to-* + *-p*. Az angol szó átvétel. A megnevezések egyazon szellemi kultúra termékei, amelyeket ma már olyan nyelvek is használnak, amelyeknek az ősei nem vettek részt a teremtésben, a szavak átvétel útján jutottak el hozzájuk, ilyenek a szláv és az angol adatok.

Eleink gondolkodása szerint a forrás, a vízforrás fent van a folyó többi részéhez képest, ráadásul kerek a formája. Következésképp az élet (növény, állat, ember) keletkezésének helye, az ős is fent van. Innen vannak az elnevezései további fent lévő dolgoknak, ezért a *búbol búb* tövének hatalmas szócsaládja van.

Ld. még **3.367.** Kāšγ. ***bugrālar*** 'tevék' ~ magy. ***teve, bog***.

3.432. Kāšγ. ***žatīlā-*** 'csattogni' ~ magy. ***csattog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žatī-*: relatív szótő (< *ža-*: abszolút szótő + *-tī-*: képző) + *-lā-*: ige képző.

A Kāšγ. *žatī-*: relatív szótővel összetartozik a csuv. *šakka, šakla* 'kopogni', a Kāšγ. *ža-*: abszolút szótővel pedig a *šak* hangutánzó szó. Megvan Jegorovnál: csuv. ***šakka, šakla*** 'kopogni', bask., tat., kirg., kazak *šakyldat.* tat. *šak-šak it* 'kopogni'. < *šak* hangutánzó szó. (JEGOROV 1964) < csuv. *šak-:* abszolút szótő + *-la: képző,* bask., tat., kirg., kazak *šakyldat.* tat. *šak-šak*

Az abszolút szótő rokona a csuv. ***šav*** 'zaj', kazak *šu, šuyl,* kirg. *šuuldoo*, nog. *šav-šu,* tat. *šaulau,* oszm. *šamata* 'zaj, kiabálás'. Hangutánzó szó, ld. *šavla.* (JEGOROV 1964) < kazak *šuy-*: abszolút szótő + *-l:* képző, kirg. *šuul-*: relatív szótő + *-doo:* képző, tat. *šau-*: abszolút szótő + *-lau*: képző, oszm. *šama-*: abszolút szótő + *-ta:* képző.

A relatív szótővel tartozik össze a csuv. ***šavla*** 'zajongani, hangosan beszélgetni', tat., bask. *šaula,* kirg. *šuulda,* üzb. *šovulla,* üzb. *šaul'a,* alt. *šuula,* kazak *šula*, nog. *šavla, šuvylda,* türkm. *šuvvulda* 'zajongani, hangosan kiabálni', türkm. *šovla* 'üvölteni, süvölteni'. < *šav*: hangutánzó szó. (JEGOROV 1964) < csuv. *šav-*: abszolút szótő + *-la:* igeképző, tat., bask. *šau-* + *-la,* kirg. *šuul-:* relatív szótő (< *šuu-*: abszolút szótő + *-l-:* képző) + *-da:* képző, üzb. *šovul-*: relatív szótő (< *šovu-:* abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-la:* képző, üzb. *šau-*: abszolút szótő + *-l'a*: képző, alt. *šuu-* + *-la,* kazak *šu-* + *-la*, nog. *šav-* + *-la, šuvyl-*: relatív szótő (< *šuvy-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-da:* képző, türkm. *šuvvul-*: relatív szótő (< *šuvvu-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-da:* képző.

Az abszolút szótő alakváltozata alakváltozata az or. ***šum*** *'*zaj'.

Mind a relatív, mind az abszolút szótő rokona megvan a magyarban. Idetartoznak a következő hangutánzó szavak: magy. *zeng, zsong, cseng, dong, döng, zúg, súg, sí, sívó, tik-tak*. Ezeknek a képzővel ellátott alakja a relatív szótő, idetartozik pl.: magy. *csattan, csattog*, *suttog, zörög, üvölt, süvölt* ld. magy. *szél*.

A csuv. *šak* korábbi teljesebb alakja csuv. **šatk* lehetett. Egy ilyen formából a -tk mássalhangzó kapcsolat két irányban változhatott: 1. megmaradt a *-t-*, 2. megmaradt a *-k* .

A TESz szerint a magy. ***csattan*** 'zajt csapva távozik, éles, dörrenő hangot ad', ld. ***csattog*** 'zörög, éles hangot ad'. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *csat-*: abszolút szótő + *-tan*: képző, *csat-* + *-tog*.

Eleink a nyelv kialakulásakor az első hangutánzó szóval a víz hangját utánozták. Idővel a hasonlóság alapján más természeti jelenség, majd az ember beszéde is ilyen utánzással kezdődött. Természetes hát, hogy az emberi beszédjelenségek is idetartoznak. Az is tény, hogy az első hangutánzó szavak ige-névszók voltak, vagyis főnévi és igei tulajdonsággal egyaránt rendelkeztek. Idővel külön önállósodott a főnévi és külön az igei jelentés. Így a magy. *süvölt süvül-* relatív szótövével összetartozik a magy. *szól* ige és a magy. *szél* főnév.

A TESz szerint a magy. ***süvölt*** 'sípol, fütyül, (személy) sivít, visít, zúg, (kígyó) sziszeg, (hangszer) éles, magas hangon szól, (madár) rikolt, (szél) zúg, (személy) zihál, hörög, A szócsalád tagjai származékszavak, alapszavuk a *sí* ige *v*-s tőváltozata. (TESz) < magy. s*üvöl-*: relatív szótő (< s*üvö-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-t*: képző.

A magy. ***üvölt*** 'kiált, kiáltoz, (személy) fájdalmában, dühében ordít, (szél, vihar) erős hang kíséretében, nagy erővel fúj, tombol, (állat) elnyújtott, mély hangot ad'. Hangutánzó eredetű. Alakulásmódjára ld. *süvölt*. (TESz) < magy. *üvöl-*: relatív szótő (< *üvö-*: abszolút szótő + *-l-*: képző)

+ *-t*: képző.

Minthogy a beszédünk alapja olyan hangutánzó szó, amellyel elsőként a víz hangját utánozták, ezért a magy. *szó, szól* szavakat és nyelvi kapcsolatait is figyelembe kell venni. Fontos egy tovább képzett alakból kiindulni, vö.:

magy. ***szolnok ~ szónok***

Szerkezeti felépítésük: *szol-, szó-*: relatív szótő + *-nok*: foglalkozásnév képző. A *szónok* a TESz-ben a magy. ***szó*** címszónál található: ’hang, kiáltás, beszéd, az, amit valaki mond (kijelentés, kérés, intelem, ígéret, vélemény stb.), a nyelv legkisebb önálló értelmű egysége, beszélgetés, tárgyalás, szóbeszéd, híresztelés, szóhasználat, szófűzés’, szólás ’frázis, (magas szintű) nyilatkozat, felhívás (néphez, nemzethez)’, szózatol ’hangot hallat’, stb… Ősi örökség az ugor korból. vö.: vog. Ko. *sauγ* ’zajgó’,…É. *såw* ’szó, hang’, *kaj- såw* ’felkiáltás, ima’…*sou* ’dallam’, …Az ugor alapnyelv e szava török eredetű, vö.: türk *sab* ’szó, beszéd’, Kāšγ. *sav* ’szó, mondás, történet, hír, üzenet, hírnév, dicsőség’, ujg. *sab* ’szó’, *sav* ’beszéd, üzenet, szó’, oszm. *sava* ’hír, újdonság, örömhír’, …A magyar szó a *v*-s tövű névszók közé tartozik….(TESz)

Az oszmánban megvan az *-l*-es alak, vö.: oszm. *čalmak* 'szólni' (< *čal-*: relatív szótő + *-mak*: főnévi igenév képző). A *č-* szókezdő eredeti *t-* fejleménye: *t-* > *t'-* > *č-*.

A magyar ***szó*** végső alapja olyan hangutánzó szó lehetett, amely a víz hangját utánozta. A magy. *szó* a kutatás jelenlegi állása szerint ’nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű, viszonylag önálló egysége….’ (MÉK)

A kezdő mássalhangzó az *sz-* a magyar ***szó-***ban eredeti *t-* fejleménye, amelynek hátterében sok hangutánzó szó van, széles skálája használatos ma is.

A magy. ***szó*** családjába tartoznak további nyelvi adatok, vö.: Finn: ***sana*** ’szó, hír, üzenet’, ***sanele-*** ld. ***sano-*** ’mondani’, ***sanele-*** ’mondogatni, beszélni, elbeszélni, beszélgetni, tollba mondani, ráolvasni, bűvölni’, ***sanoma*** ’hír’, amely mögött számos hangutánzó szó van, pl. ***sihahta-*** ’szisszenni’, ***sihertä-*** ’sziszegni, turbékolni, csicseregni, zokogni’, ***sihinä*** ’sziszegés’, ***sikertä-*** ’csicseregni’, ***sinko-*** ’pattogni, röpködni’, ***sinku-*** ’süvölteni, sivítani, zúgni, haragosan beszélni, ráförmedni valakire, pörölni’, ***sinku-*** ’ visszapattanni, szétpattogzani’, ***sipatta-*** ’susogni, sugdosni’, ***sipertele-*** ’susogni, sugdosni, hízelegni’, ***sipise-*** ’susogni, súgni, sugdosni’, ***sirko-*** ’csicseregni, recsegtetni, ropogtatni’, ***siuko-*** v. ***siuku-*** ’sivítani, suhogni, zúgni, suhogva mozogni’, ***sohise-*** ’sisteregni, sziszegni, zúgni, tajtékzani’, ***sohotta-*** ’sisteregtetni, sisteregni, csörgedezni’, ***soi-*** infinitiv ***soida-*** ’hangzani, csengeni, zengeni’, ***soitta-*** ’hangszeren játszani, csengetni, harangozni’, ***sointi, sointo*** v. ***sointu*** ’hangzás, összhangzás’, ***sointu-*** ’összhangzani, hangzani’, ***sointuise*** ’összhangú, harmónikus’, ***soitanta*** v. ***soitanto*** ’hangszeren játszás, zeneszó’, ***soitelma*** ’hangszeren játszás, zene, zenedarab, zenei előadás, hangszeres zene’, ***soittajaise*** ’hangverseny’, ***soittime*** ’hangszer’, ***soitto*** ’hangszeren játszás, zeneszó, hangszer’, ***sokeroitta-*** ’ügyetlenül v. vaktában tenni valamit, csacsogni, fecsegni’, ***sokerta-*** ’összekeverni, zavarni, összebonyolítani, törni (nyelvet), érthetetlenül beszélni, hebegni, dadogni’, ***sola*** ’tompa hang, csörömpölés, csörgés, zörgés’, ***solaja-*** infinitiv ***solata*** ’tompán hangzani, csörömpölni, csörögni, csörgedezni, csorogni’, ***solikoitse-*** ’csörömpölni, csörömpölve mozgatni', ***solise-*** ’tompán hangzani, csörömpölni, csörgedezni’, ***solju-*** ’tompa hanggal mozogni, siklani’, ***solotta-*** ’csörömpölni, tompa hanggal mozgatni v. rázni, csörömpölve mozogni v. siklani’, ***sommelta-*** v. ***sommerta-*** ’selypesen v. dadogva beszélni, fecsegni, csacsogni’, ***songerta-*** ’ügyetlenül, esetlenül tenni valamit, érthetetlenül beszélni, törni (nyelvet), rosszul vagy hamisan szólni vagy hangzani’, ***sonkkaa-*** ’morogni, pörölni, zsémbelni, szidni’,

sopero ’érthetetlenül beszélő, selypítő, dadogó, hebegő’, ***sopina*** ’morgás’, ***sopise-*** ’morogni’, ***suhaja-*** infinitiv ***suhata-*** ’sziszegni, zúgni, suhogni’, ***suhahta-*** ’szisszenni, zúdúlni, súgni, sziszegéssel, zúgással, suhogással hirtelen tenni valamit’, ***suherta-*** ’csipegni, csicseregni’, ***suhuttele-*** ’zúgni, sziszegni, sivítani’, ***suihka-*** vagy ***suihkaa-*** ’sivítani, sziszegni vagy sivítva vagy sziszegve mozogni, menni vagy repülni, hirtelen tenni valamit’, ***suihku*** ’sivítás, sivító mozgás, vízsugár, sugárfény, szikrázás, láng’, ***suikaise-*** ’sivítani, sivítva mozdulni, surranni, osonni, sietni’, ***suiskahta-*** ’sivítva mozdulni’, ***surise-*** ’dongani, surrogni’ (SZINNYEI 1884).

Az altáji nyelvek adatai közül az említett oszm. *čalmak* 'szólni' szón kívül a magy. ***szó-***hoz kötődnek a következők:

Ótörök ***sab***, ***sav, söz*** (< *sa-:* abszolút szótő + *-b*, *sa-* + *-v*, *sö-* + *-z*) ’szó, beszéd’, a ***sözlä-*** ’beszélni’ relatív szótöve (*söz-*: relatív szótő + *-lä:* képző), amellyel kapcsolatos hangutánzó szavak és világosan hangutánzó alapú szavak ismertek, vö.: ***si◌ş si◌ṗt-*** ’zengeni, zümmögni’, ***si◌ṗlä-*** ’zengeni, zúgni’, ***si◌ṗik*** ’légy’ (DTS)

Az ótörök *sab*, *sav, söz* alakváltozata a csuvas ***sămax*** ’szó, beszéd’, ***sămaxla-*** ’beszélgetni’ ÓT. *sab*, …XII-XII. század *sav, sabyg* (Tárgy eset) ’szó, beszéd’ (JEGOROV 1964)[61] < csuvas *să-:* abszolút szótő + *-max:*képző, s*ămax-:* relatív szótő + *-la-*: igeképző, ÓT. *sa-*: abszolút szótő + *-b:* képző, XII-XII. század *sa-* + *-v, sa-* + *byg.*

Alakváltozata a bask. ***hy◌̃*** (< *hy-:* abszolút szótő + *- ◌̃:* képző) ’szó’ , tat. ***süz*** (< *sü-*: abszolút szótő + *-z*: képző) ’szó’.

Rokonuk a csuv. ***sasă, sas*** ’hang, hír, híresztelés, szóbeszéd’, azerb. *säs*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *ses*, üzb. *sas* ’hang’…(JEGOROV 1964) < csuv. *sa-*: abszolút szótő + *-să:* képző, *sa-* + *-s)*, azerb. *sä-** + *-s*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *se-* + *-s*, üzb. *sa-* + *-s*.

Az abszolút szótővel összetartozik a csuv. ***te-*** ’mondani, beszélni’…KB. *ta*,…altV. *te*, MK. sárga ujg., hakasz *ti*, ujg. *dä*, azerb., oszm., tat., gag., üzb., ojr., kazah, nog., k.kalp., kumük *de*, tuv. *de, di*, kirg. *dej*, türkm. *dij*, jak. *die* ’beszélni, mondani’. (JEGOROV 1964)

A mongolban is megvannak a megfelelők, vö.: mong. ***duu*** ’hang’, ***tol’*** ’szótár’ (< *to-:* abszolút szótő + *l’:* képző). A mong. ***üg*** ’szó’ és az ***ögülex*** ’beszéd’ szótöve az *ögü-* idetartozik, ahol a szókezdő mássalhangzó elenyészett ugyanúgy, mint a magy *ige, igen, igaz* szóban.

Az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvek közül a magy. *szó* rokonságába tartozik az orosz ***slovo*** ’szó’. A jelen álláspont szerint indoeurópai típusú közszláv szó. Ugyanaz a töve, mint a *slava* ’dicsőség, hírnév’ szónak….(SIS) < *s-*: abszolút szótő + *-lovo*: képző. A szó hátterében itt is vannak hangutánzó szavak, pl. or. ***zvuk*** ’hang’ Közszláv szó. < **zvonkъ*...(SIS), ***zvonok*** 'csengetés', ***zvon, zvonkij.***

Idetartozik az or. ***da*** ’igen’. Az or. ***reč’-*** ’beszélni’ < *rekti-* ’beszélni, mondani’…(SIS) hangalakjában is szorosan kötődik a folyó folyásához. A relatív szótő rokona az or. ***skazat'*** 'mondani' *skaza-* relatív szótöve, a *ska-* abszolút szótő pedig az abszolút szótövekkel.

A magy. *szó*val közös gyökerű az angol ***saw*** ’szólásmondás, közmondás’, ***sing, sang, sung***

[61] Megjegyezzük, hogy a magy. *nyelv* szóval van közelebbi kapcsolatban a csuv. ***čĕlxe***: ’nyelv, beszéd’, KB.,…ujg., üzb., kirg., kazah, k.kalp., nog., kumük, alt.V., ojr., hakasz *til, tat.,* bask. *tel*, azerb., oszm., gag., türkm. *dil*, tuv. *dyl,* jakut *tyl* ’nyelv, beszéd’ … (JEGOROV 1964)

’énekel, dalol, (megénekel) versben, zümmög, duruzsol (víz forrva), cseng (fül), fütyül, zúg (szél)’, a ***word*** (< *wor-*: relatív szótő + *-d:* képző) ’szó’, ang. ***talk*** (< *ta-:* abszolút szótő + *-lk:* képző) ’beszélgetés, társalgás, beszéd, megbeszélés, előadás (könnyed stílusban), csevegés, beszámoló, fecsegés, üres beszéd, beszédtárgy, téma, beszél…’.

Idekötődik az ang. ***word,*** német ***das Wort*** ’szó, beszéd, kifejezés, szólásmód, mondás’.

A ’szó’ jelentésű szavak családjába tartozó szavak hangtanilag pedig úgy függnek össze, hogy eredetibb a szókezdő *t-* (vö.: magy. *tilinkó*, tör. *til* ’nyelv’, ang. *talk* ’beszélgetés’), *t- > d-* zöngésedést (őrzi a magy. *dilinkó,* török nyelvekben *dil* ’nyelv’), további réshangúsodást *t-> d- > ◌̣> z- (vö-:* ném. *die sage* ’szóbeszéd, mendemonda, monda, rege’, az eredeti *t- > th (ù)> s-* réshangúsodás (vö.: magy. *szó,* finn *sana*, csuv. *sasă, sas* ’szó, hang’, ang. *saw* ’szólásmondás, közmondás’, *sing, sang, sung* ’énekel, dalol), *t- > th (ù)> t- > th (ù) > h-* (vö.: bask. *hy* ◌̣szó’, esetleg magy. *hang),* a zöngés és zöngétlen réshang *◌̣, ù-* további hangok előzménye lehetett: *◌̣> l-* (vö.: lat. *lingua* ’nyelv (beszélőszerv), beszéd (beszélt) nyelv’, *◌̣> w- (*vö.: ang. *word* ’szó’), *◌̣ > w- > 0-* (vö.: magyar *ige,* mong. *üge,* oszm. *ö-),* a szókezdő nazalizációja (vö.: magy. *nyelv, nyikorog, nyávog).*

Jelentéstanilag három fő csoportba tagolódnak, a hang, a szó és a nyelv jelentések köré csoportosulnak, de már egy nyelven belül is gyakran szinonimák, nyelvek közötti viszonyukban pedig világosan átmennek a jelentések egymásba.

A magyar s*zó* nem lehet ugor kori török jövevény. Ezt indokolják a mélyebb összefüggésekre utaló, mindhárom nyelvcsalád nyelveiben ismert és használt adatok, amelyeknek az összehasonlító hangtani vizsgálata szerint a magyar *szó, szav-* etimológiailag összetartozik a török *sab, sav, sabyg* és a csuvas *sămax, săvă, săv* ’dal, csasztuska, ének szavai, melódia, ének’ stb., latin *sonō* ’hangzik, cseng, szól', angol *saw* ’szólásmondás, közmondás’, *sing, sang, sung* ’énekel, dalol, (megénekel) versben, cseng (fül), fütyül, zúg (szél)’, német *die sage* ’szóbeszéd, mendemonda, monda, rege’ stb. szavakkal.

Alaktani oldalról megközelítve a magyar *szó-* és a *szav-* tőváltozat összetartozik, a *szav-* szerkezeti felépítése *sza-*: abszolút szótő + *-v:* képző. A *szó* formában a hosszú magánhangzó őrzi a nyomát a képző kezdő mássalhangzójának. Világos, hogy a *-0* (magy. *szó*), *-v* (magy. *szav-,* ÓT. *sav*), *-l* (magy. *szol-,* oszm. *čal-)* etimologikus hang. A *-t* eredetű *-δ* fejleménye az *-l,* a *-w* (vö.: ang. *saw*[62]), a *-w* tovább változott: *-w* > 1. *-v* 2. *-b* (ÓT, szab), 3. *-m* (csuvas *sămax*), 4. *-V* (magy. *szóu*) > *-0* (magy. *szó).*

A magyarban ugyanazon a helyen ***-l-*** (*szolnok*), ***-v-*** (*szaval*)-***V-*** (*szóunok*), ***-0-*** (*szónok*) van.

A főnévi jelentésű magy. ***szél*** ld. **3.418.** Kāšγ. ***burān*** 'hóvihar' ~ magy. ***vihar*** **címszónál.**

Az abszolút szótő eredetibb alakja tVtk, tVtkV, tVtVk, tVtVkV lehetett. Az eredeti mássalhangzók *t* illetőleg *k* volt. A szókezdő *t-* fejleményei a fenti *d-, ž-, z-, cs-, s-, sz-, 0-*. A használat során tovább alakult a második (*-t-*) és a harmadik (*-k-*) mássalhangzó is. Ezeknek a fejleményei különböző alakokat mutatnak a fenti szavakban.

3.433. Kāšγ. ***satūlā-*** 'részletesen, bőven beszélni' ~ magy. 1. ***beszél,*** 2. ***sűrű.***

[62] Az angolokhoz kétféleképpen is eljuthatott a szkíta nyelvi kultúra: 1. a görög-latin vonalon, 2. szarmatákat telepítettek a Brit szigetekre.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *satū-*: relatív szótő + *-lā-*: képző.

A relatív szótő összetartozik a magy. sűrű és a gyakori szóval. A TESz szerint a magy. ***sűrű*** 'forgó, örvénylő, tekergő, tömött, dúsan nőtt, vastagon folyó, árnyékoló, sötét, homályos, egymáshoz közeli részecskékből álló, sok szennyező anyagot tartalmazó (levegő, füst, köd), gyakori, rövid időközönként következő, tömzsi, vaskos, sürgő-forgó, szorgoskodó, erdő mélye, bozótos vadon, valaminek a sűrű, sötét része, belseje, emberek nyüzsgő tömege'. Származékszó. (TESz) < *sű-*: abszolút szótő + *-rű*: képző.

A magy. ***gyakori, gyakran, gyakorta*** tövei is idetartoznak.

3.434. Kāšγ. ***sažūlā-*** 'keskeny szalaggal körbe vonni' ~ magy. ***szösz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sažū-*: relatív szótő + *-lā-*: képző.

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***śüś*** 'haj', ÓT., MK., csag., azeb., türkm., oszm. *sač,* üzb. *soč*, ujg. *čač,* KB. *säč,* kirg., alt. *čač,* tat. *čeč,* bask. *ses,* hak. *sas,* miser *cec,* kum. *čas,* kazak, k.kalp., nog. *šaš* 'haj', vö.: mong. *üs*(*en*). (JEGOROV 1964) < csuv. *śü-*: abszolút szótő + *-ś:* képző, ÓT., MK., csag., azeb., türkm., oszm. *sa-* + *-č,* üzb. *so-* + *-č*, ujg. *ča-* + *-č,* KB. *säč,* kirg., alt. *ča-* + *-č,* tat. *če-* + *-č,* bask. *se-* + *-s,* hak. *sa-* + *-s,* miser *ce-* + *-c,* kum. *ča-* + *-s,* kazak, k.kalp., nog. *ša-* + *-š* 'haj', vö.: mong. *ü-* + *-sen.*

A relatív szótő rokona a 'növényi szár' és a 'tutaj' jelentésű magy. ***szál*** szó is. A TESz külön címszó alatt tárgyalja őket, vö.:

magy. ***szál ’***szőrzetnek, tollazatnak egy eleme, növényi szár, fűszál, nádszál stb., hosszú, egyenesen felmeredő tárgy, kőszál, szálfa, rendszerint tagadó kifejezésben nagyon kevés, kicsi, fonal, cérna, illetőleg ennek egy darabja, meghatározott számú (személy vagy tárgy), magas, egyenes tartású (személy, termet), hosszmérték egysége: öl, hat láb, kötelék, kötelék, bonyolult történésnek egy összetevője, bonyolult szervezeti egységnek egy tényezője, fának, hasadása, hasadási iránya’. Vitatott eredetű. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *seilä, sīl* 'szálka', *sa'ilä* 'hegyes karó', osztj. *sāγel* 'szilánk, léc (a halrekesztéken)', zürj. *d'źav, d'źal* 'fenyőfáklyához hasonlító léc vagy faforgács', mdE. *śalgo, śalgă*, mdM. *śalgă* 'pálca, botocska', mdE. *śalgo-, śalgu-*, mdM. *śalgă-* 'szúr', fi. *salko* 'hosszú rúd', lp. *čuolgo, čul'gu*(*m*) 'emelőrúd, rúd, amivel a hálót a jég alá tolják'. (TESz) < magy. *szá-*: abszolút szótő+ *-l-*: képző, vog. *sei-* + *-lä, sī-* + *-l, sa'i-* + *-lä,* osztj. *sāγe-* + *-l,* zürj. *d'źa-* + *-v, d'źa-* + *-l*, mdE. *śalgo, śalgă,* mdM. *śa-* + *-lgă*, mdE. *śa-* + *lgo-, śa-* + *-lgu-*, mdM. *śa-* + *-lgă-,* fi. *sa-* + *-lko*, lp. *čuo-* + *-lgo*, *ču-* + *-l'gu*(*m*) .

A megnevezéshez a mintát a forrásfolyó adta. Vö.:

Ĕne Śavalĕ f. Ašm.IV.117.: csuv. *Ĕne Śavalĕ,* az or. *M(alyj) Civil'* mellékfolyója, a csuv. *Šură-Xăjărlă* folyóval együtt alkotják az or. *Mal(yj) Civil'* folyót a Kir-i erdőség-ben (or. Kirskoje lesničestvo), NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Ĕne*
+ *Śavalĕ* ⟵ *Śaval*: folyónév
+ csuv. *-ĕ*: birtokos személyjel

Śaval f. Ašm.XII.8.: csuv. *Śaval* or. *Civil',* folyó neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śaval*: folyó neve.
or. *Civil'* ⟵ nem or. *Civil'* < *Śivil.*

Śaval šyvě f. Ašm.XII.8.: csuv. *Śaval šyvě*, ugyanaz, mint csuv. *Śaval*, NAP:-, Ar.: csuv. *Śaval šyvě* A., C.
< csuv. *Śaval*: folyó neve
+ *šyv* 'víz'
+ *-ě:* birtokos személyjel

Śalav f. Ašm.XII.35.: csuv. *Śalav*, ugyanaz, mint *Śaval,* NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śalav*: folyó neve

Śalav šyvě f. Ašm.XII.35.: csuv. *Śalav šyvě* Ka, folyó neve, a csuv. *Unkă šyvě* a csuv. *Śalav šyvě*-be folyik, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śalav:* folyó neve
+ *šyvě* ⟵ csuv. *šyv* 'víz'
+ *-ě:* birtokos személyjel.

Śavra šăl f. Ašm.XI.16.: csuv. *Śavra šăl*, patak, szakadék neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Śavra* ⟵ csuv. *śavra* 'kerek'
+ *šăl* ⟵ csuv. *šăl* 'forrás'.

Teljesebb alakot mutat Kāšγ. ***jalig*** 'a kakas fésűje'. < *ja-*: abszolút szótő + *-lig*: képző.

A Kāšγ. *sažū-*: relatív szótőnek alakváltozata a magy. *sül, sün,* amely a tüskéiről kapta a nevét.

A csuvas *šăl* 'fog' szóban *–l-* található az *–n-* nazális helyén, mindkettő eredeti *–t-* fejleménye. A rákövetkező *–k-* vagy a fejleménye a *–g-* pedig eltűnt. Ez az *–l-* megvan a magy. *sül* és a *süllő* (*sül* + *-lő*) 'fogas' szóban, az *–n-* a *sün* változatban, ugyanakkor etimológiailag rokonuk a magy. *piszke* és a *tüske* is. Ez utóbbiakban az *–n-, -l-* megfelelője már *–s-* illetőleg *–sz-*. Az *-s-* változatot őrzi számos más török nyelv is, pl. tat., bask. *teš* 'fog' stb. A szókezdő mássalhangzók közül a *t-* a kiinduló, ennek valamilyen irányú fejleményei az *f-, p-, š-*. Szó belsejében az *–n-, -l-, -s-* (*-sz-*)-re is van példa. Az adatokból egyértelmű a jelentéstani összefüggés, szerkezetileg azonos a felépítésük, hangtanilag pedig beletartoznak abba a rendszerbe, amelyet a Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek a hangtana híven tükröz. A fent említett különböző nyelvi adatok közös gyökérhez, a szkíta-hun nyelvekhez vezetnek. Az egyes szavak etimológiája csak ennek a figyelembe vételével és az egymással való összefüggésben írható meg.

Alakváltozatuk a magy. ***szálka,*** *szájka, száka, szíka* 'szilánk, apró szálacskaszerű növényi törmelék, (valakinek a szemében) rosszallást vagy irigységet kiváltó, ellenséges lépésre ingerlő dolog, ritkán személy, a kalász toklászairól kinövő szálas képződmény, a hal szálas csontocskája, a hús rostszála, vékony, pipagyújtó fácska, gyufa, a hüvelytermés oldaláról lehúzható rostos szálacska, elégtelen osztályzat a diáknyelvben'. Származékszó, a *szál* főnévből jött létre *–ka* kicsinyítő képzőbokorral. (TESz)'. < magy. *szá-*: abszolút szótő + *-lka:* képző.

A TESz szerint a magy. ***szilánk*** 'szálka, forgács, kirojtosodott rongy, foszlány, igen kevés valami, valamiből egy keskeny darab, szelet (ennivaló), széttört cserépnek, porcelánnak, üvegnek apró, szúrós, éles darabkája, kalász szálkája'. Származékszó a *szíl* 'hasít, vág' igéből alakult. (TESz) < magy. *szi-*: abszolút szótő + *-lánk*: képző.
A TESz szócikk írójának az álláspontját nem igazolják a kutatásaink. A *szilánk* és a *szel* ugyanaz a relatív szótő, ahol a *-lánk* és az *-l* egymásnak alakváltozatai. Az egyik a nómen-verbumnak a névszói jelentését vitte tovább, a másik pedig az igeit.

A relatív szótő nómen-verbum volt, amelynek igei megfelelője a magy. ***szel*** 'vág, hasít', amely a TESz szerint ***szel*** ’egyenes irányban simán vág, egy keskeny kis darabot levág, valamely közegben gyorsan, simán, akadálytalanul halad, valahol átmegy, valamit keresztez, üt, ver, ráüt valamely testrészre’. Ősi örökség a finnugor korból. (TESz) < *sze-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt. Más alakja is idetartozik, ilyen a magy. ***szecska*** és az oszm. ***szecs-*** 'választ'. A *-cs* ugyanúgy eredeti *-t* fejleménye, mint az *-l.* A *-t* van meg a magy. *metsz* ige ***met-*** tövében.

Idetartozik az angol ***silk*** ’selyem’ < *si-*: abszolút szótő + *-lk:* képző.

A *szálka* olyan képződmény, amely elsődlegesen vékony, növényi kinövés, tüske, amely a forrásból kihajtó keskeny folyóról kapta az elnevezést. A *szálka* szóval etimológiailag összetartozik magy. *szilánk,* a *sül* ’sün’ neve, s az angol *silk,* or. *šolk,* magy. *selyem* és a *szál* szó. A *selyem* esetében a selyemhernyó készítette szálra kell gondolnunk.

Idetartozik a csuv. ***śilxe*** 'sörény', ÓT. (jeny.) *jel*, jak. *siäl,* azerb., türkm., kum., nog., bask., tat. *jal,* kirg., kazak, k.kalp. *žal,* karacs. *džal,* ojr. *d'al,* tuv. *čel,* hak. *čilin,* ujg. *jajla,* üzb. *jol,* oszm. *jele* 'sörény', oszm. *jal* 'ló marja, tarkó', mong., kalm. *del* 'sörény'. Vö.: perzsa *jal* 'nyak, sörény, tarkó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śi-*: abszolút szótő + *-lxe*: képző, ÓT. (jeny.) *je-* + *-l,* jak. *siä-* + *-l,* azerb., türkm., kum., nog., bask., tat. *ja-* + *-l,* kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-l,* karacs. *dža-* + *-l,* ojr. *d'a-* + *-l,* tuv. *če-* + *-l,* hak. *či-* + *-lin,* ujg. *jaj-* + *-la,* üzb. *jo-* + *-l,* oszm. *je-* + *-le*, oszm. *ja-* + *-l,* mong., kalm. *de-* + *-l,* vö.: perzsa *ja-* + *-l*.

A személynevekben is megvan a 'szál' mint termet jelentés, vö.:

Deli csn. ⟵ magy. *deli* ’bátor, délceg, katona, testőr’. (KÁZMÉR 1993) < *De-* + *-li.*

Dél csn. (KÁZMÉR 1993) < *Dé-* + *-l.*

Délceg csn. ⟵ magy. *délceg* ’1.szilaj, féktelen, makacs 2. büszke, kevély’ (KÁZMÉR 1993) < *Dél-*: relatív szótő (< *Dé-*: abszolút szótő + *-l-:* képző) + *-ceg.*

Mint említettük, a közszók közül idetartozik a magy. ***süllő*** ’fogas’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó: csuv. *šăla, bask hyla,* k.kalp. *syla* ’fogas, süllő’ (TESz). < magy. *sül-*: relatív szótő + *-lő:* képző, csuv. *šă-:* relatív szótő + *-la:* képző, *bask hy-* + *-la,* k.kalp. *sy-* + *-la.*

A magy. ***sül*** ld. ***sün,*** *süjdisznó, süvínydisznó, szűrdisznó* ’tüskésbőrű, rovarevő kis emlős állat, szórós, tüskés növényi termés’. Ősi örökség a finnugor korból. (TESz) < magy. *sü-*: abszolút szótő + *-l:* képző, *sü-* + *-n, sü-* + *-j, süví-* + *-ny, szű-* + *-r.*

A magyar ***sál*** és az idegen nyelvi megfelelők a tárgy hosszúkás alakja, tekerhető formája révén kötődik a folyóhoz. A *felsál,* mint színhús a forráshoz, a maghoz vezet. A ***sallang*** szó a lelógó szálat jelenti, a *sál* tő és a *szál* szó rokon. A *selyem* szó is idetartozik etimológiailag, a *–lyem* képző a *lik* és a *–lő, -l* stb. változata. A *süllő* szó *sül-* töve és a *sül* ’sün’ tartozik össze közelebbről a tüske jelentés kapcsán. Végső soron valamennyi a víz valamely tulajdonságát hordozza magában.

Eleink gondolkodása szerint a fog ugyanúgy kinövés, mint a haj, ezért idetartozik a csuv. ***šăl*** 'fog', azerb., kirg., tuv. *šiš* 'hegyes végű pálca', ujg. *čiš,* türkm. *tiš,* tat., bask. *teš,* 'fog' (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-*: abszolút szótő + *-l:* képző, azerb., kirg., tuv. *ši-* + *-š,* ujg. *či-* + *-š,* türkm. *ti-* +

-š, tat., bask. *te-* + *-š.*

A magy. ***szalag****, szallag* 'hajlékony anyagból készült, átfogó, kötöző szerepű, keskeny, hosszú csík, díszül alkalmazott pántlika, (emberi, állati szervezetben) keskeny, rostos, főként rögzítő vagy összekötő szerepű képződmény, sávszerűen húzódó, hosszan elnyúló vagy kanyargó vonalú valami, futószalag mellett dolgozó munkacsoport, folyton mozgó, körben futó műszaki szállítóberendezés'. Valószínűleg származékszó, de alapszava és képzésmódja vitatott. 1. szal- alapszó ősi örökség az ugor esetleg a finnugor vagy uráli korból, vö.: osztj. *sa·l3* 'heveder, a rén hátán levő szíj, amelyhez a hám erősítve van', sŏл: sŏл kè:l 'a rén hasi hevedere', (kè:l 'kötél'), cser. sol: kit-sol (karkötő, karperec' (kit 'kéz') 2. A *szál* főnév *-k/-g* denominális nómenképzős származéka. (TESz) < magy. *sza-*:abszolút szótő + *-lag* képző, *szal-* + *-lag*, osztj. *sa·* + *-l3, sŏ-* + *-л,* cser. *so-* + *-l*. Egyik magyarázat sem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

A magy. ***iszalag*** ’rekettye, madárberkenye, fűzfa, erdőkben közönséges, felkapaszkodó, szívós szárú cserje’. Szerb-horvát vagy szlovén eredetű, vö.: szb.-hv. *svlak, slak* ’szulák’, szln. *slak* ’szulák’. (TESz) < *i* + *szalag (*< *sza-*: abszolút szótő + *-lag:* képző).

Igei változata a magy. ***szil*** ’hasít, vág, simára farag, gyalul, vékonyan fölkapál, reszel’. A székelyeknél szilánk értelemben önálló szó. Valószínűleg ősi hangutánzó szó a finnugor korból. (TESz) < magy. *szi-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

A magyar szó nem lehet örökség a soha nem létezett finnugor korból.

A magy. ***szil*** ’erdőben, vízparton más fákkal vegyesen él, kemény anyagú, fogazott levelű, szárnyas termésű fa’. Ősi örökség a finnugor korból. (TESz). < magy. *szi-:* abszolút szótő + *-l*: képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A magy. ***szilács*** ’(fűzfa)vesszőből hasított szalag, melyből különféle tárgyakat fonnak, kötöznek, az élőfa törzsének a háncs és geszt közötti része, fáklyának való, vékonyra hasított fa, gyalukéssel csinált forgács, apró törmelék, szilánk, papucskéreg’. Származékszó, alapszava a ’vág, hasít’ alapjelentésű szil- ige. (TESz) < magy. *szilá-*: relatív szótő + *-cs:* képző.

Alakváltozata a magy. ***gyalu,*** amely a TESz szerint 'forgácsoló kéziszerszám, zöldségfélék felaprítására szolgáló szerszám, földgyalu'. Vitatott eredetű. 1. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. Közvetlen előzménye nem mutatható ki. Vö.: oszm. *ışkı* 'kétnyelű kés, tat. *išï-* 'dörzsöl, súrol', *išk*ï 'nyeles kés', bask. *yišï-* 'gyalul', *yišk*ï 'gyalu', kirg. *žišï-* 'gyalul', nog. *išk*ïla- 'ua.'. 2. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *iar, iarra* 'színlővas', *iark-, ior*γ- 'vakar, gyalul'. E magyarázat szerint az *r* hangú alakváltozat volna az eredetibb. (TESz) < magy. *gya-*: abaszolút szótő + *-lu*: képző, oszm. *ı-* + *-şkı,* tat. *ï-* + *-šï-, ï-* + *-šk*ï*,* bask. *yï-* + *-šï-, yï-* + *-šk*ï*,* kirg. *žï-* + *-šï-*, nog. *išk*ï*-*: relatív szótő (< nog. *ï-*: abszolút szótő + *-šk*ï*-*: képző) + *-la-*: képző, vog. *ia-*: abszolút szótő + *-r*: képző*, iar-*: relatív szótő + *-ra*: képző, *ia-* + *-rk-, io-* + *-r*γ*-.*

A TESz álláspontja nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A finnugor elmélet alapján megírt nyelvtan nem működik, hiszen az egész egy alapok nélküli kigondolás, feltétel.

Hangtani oldalról nézve az eredeti szókezdő *t*-nek *gy-, y-, ž-, V- és 0-* fejleményei egyaránt használatosak. Az abszolút szótőhöz járuló képzők kezdő mássalhangzója is eredeti *-t-*, amelynek fejleményei az *-l-, -r-* (< *-δ-* < *-t-*) és az *-š- (*< *-č-* < *-t'-* < *-t-).* A magy. *gyalu* végső *-u*-ja pedig korábban -Vk volt, amelyet igazolnak a fenti adatok is.

A gyalu eredetileg nómen-verbum volt, amelynek fennmaradtak egyrészt az igei, másrészt a névszói jelentésű változatai.

A szó úgy tartozik ide, hogy ami vékony, hegyes, éles szál, az vágásra alkalmas.

Mint vékony kinövés tartozik ide a magy. ***szőr*** ’állatok (főként) emlősök, ember bőréből nőtt, szaruanyagból való szál, e szálak összessége, kivéve az emberi hajat, bolyhosság, bolyhok (kelmén), daróc, nemez, posztó, növényi részeken nőtt szálacska, (lószőrből font) madárfogó hurok, tőr, (megnőtt) fák, széles, színes gyapjúszalag, pántlika (párna, dunyha huzatának fűzőjeként, ruha szegélyeként stb.)’. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *šär* ’ló farokszőre, lófarok’, *soär* ’lószőr’. (TESz) < magy. *sző-*: abszolút szótő + *-r*: képző, vog. *šä-* + *-r, soä-* + *-r.*

Rokonuk a magy. *serte ser-* töve. A TESz szerint magy. ***serte*** 'erős, kemény szőr, sündisznó tüskéje, hal uszonya, ecset, nádtető megerősítésénél használt faszegek, rácsszerűen felállított rudacskák, kerítésnek, sorompónak, gátnak kiálló, hegyes részei, tüskézete, szálka, szakáll (növényeken), zsúptető gerince'. A szócsalád alapja a *serte* vitatott eredetű.1. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: Kāšγ. *sïrt* 'serte', csuv. *šărt 'serte* 'len- vagy kenderkefe', tat. *širt,* bask. *širt* 'ua.'. 2. Származékszó, alapszava a *szőr,*....(TESz) < magy. *ser-*: relatív szótő (< *se-:* abszolút szótő + *-r-* : képző) + *-te*: képző, Kāšγ. *sïr-*: relatív szótő + *-t:* képző, csuv. *šăr-* + *-t,* tat. *šir-* + *-t,* bask. *šïr-* + *-t.*

Jegorov szerint a csuv. ***šărt*** 'sörte, serte, borosta, kefe szőre, sertéből készített eszköz a len fésülésére', MK. *syrt* 'serte', tob., bask. *šyrt* 'serte', vö.: mong. *širkeg,* burj.mong. *širki,* kalm. *širkt* 'serte'.(JEGOROV 1964) < csuv. *šăr-*: relatív szótő (< *šă-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t:* képző 'valamivel ellátott', MK. *syr-* + *-t,* tob., bask. *šyr-* + *-t,* mong. *širkeg,* burj.mong. *širki,* kalm. *širk-* + *-t.*

A vékony, hegyes, éles alakja alapján idetartozik a magy. ***szirt*** ’magas, meredek, csupasz szikla(csúcs), a nyakcsigolya csontjának kidudorodó csuklója, tarkó, szakadékos part folyókanyarulatban, a mellette levő sebes víz’. Ótörök eredetű, vö.: CC. *sïrt* ’hegyhát, domb, csag. *sïrt* ’hát (testrész)’, oszm., tat., ujg. mod. *sïrt* ’hegyhát, hegygerinc, magaslat, hát (testrész)’, csuv. *sărt* ’hegy, domb’. (TESz) < magy. *szir-*: relatív szótő *(*< *szi-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t:* képző, CC. *sïr-* + *-t,* csag. *sïr-* + *-t,* oszm., tat., ujg. mod. *sïr-* + *-t,* csuv. *săr-* + *-t.*

Jegorov szerint a csuv. ***sărt*** ’kiemelkedés, halom, szirt', kazak, kirg. *syrt* 'kiemelkedés, magaslat, felső', oszm., tat., ujg. *syrt* 'hegygerinc, hát, halom', azerb., alt. *syrt* 'gerinc'. (JEGOROV 1964) < csuv. *săr-*: relatív szótő (< *să-*: abszolút szótő + *-r:* képző) + *-t:* képző, kazak, kirg. *syr-* + *-t,* oszm., tat., ujg. *syr-* + *-t,* azerb., alt. *syr-* + *-t.*

Mint látható, a Kāšγ. *sažūlā-* 'keskeny szalaggal körbe vonni' szónak a *sažū-* relatív szótöve olyan 'szál' jelentésű szó, amelynek megnevezéséhez a folyó vonala adta a mintát, ezért természetes, hogy kiterjedt szócsaládja van. Tekintettel arra, hogy kezdetben ige-névszó volt, ma egyeránt használatosak az ige és a névszói fejleményei.

3.435. Kāšγ. ***kažīlā-*** 'csattogni, kattogni' < magy. ***kattog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kažī-*: relatív szótő + *-lā-:* denominális verbum képző.

Alakváltozata a csuv. ***kĕrle*** 'zajongani, dudálni, kopogni, kattogni, dörögni', gag. *gürle* 'dörögni', *gür* 'dörgés', oszm. *gürle,* türkm. *gürrülde*, azerb. *kurulda,* nog. *gürilde,* tat., *görle,* bask. *görölde,* ujg. *gürüldi* 'dörögni, zörögni, kattogni'. < *kĕr, kür:* hangutánzó szó, amely erős, éles zajt, hangot utánoz. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕr-*: relatív szótő (< *kĕ-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-le*: képző, gag. *gür-* + *-le, gü-*: abszolút szótő + *-r:* képző, oszm. *gür-* + *-le*, türkm. *gürrül-*: relatív

szótő (< *gürrü-*: relatív szótő + *-l-*: képző) + *-de*: képző, azerb. *kurul-*: relatív szótő [< *kuru-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-ru-*: képző) + *-l-*: képző] + *-da*: képző, nog. *güril-*: relatív szótő (< *güri-*: relatív szótő + *-l-*: képző) + *-de*: képző, tat., *gör-*: relatív szótő + *-le*: képző, bask. göröl- + -: relatív szótő (< *görö-*: relatív szótő + *-l-*: képző) + *-de:* képző, ujg. *gürül-*: relatív szótő (< *gürü-*: relatív szótő + *-l-*: képző) + *-di:* képző.

Idetartozik az or. ***grom*** 'dörgés' amelynek igei változata az or. ***gremet'*** 'dörögni, zörögni, kattogni'. A SIS szerint indoeurópai jellegű közszláv eredetű szó, vö.: ópor. *grumins* 'távoli dörgés', gör. *chremetaō* 'hang, zaj'. (SIS) < or. *g-*: abszolút szótő + *-rom*: képző, or. *greme-*: relatív szótő (< *g-*: abszolút szótő + *-reme-*: képző) + *-t':* főnévi igenév képző.

A Kāšγ. ***kažīlā-*** rokona a magy. ***kattog, kótog, kóltog, kótyog*** 'így tesz a gólya is, mikor kelepel'. A TESz szerint: Hangutánzó eredetű. Tagjainak hangalakja a tárgyak, eszköztök, szerkezetek stb. gyors egymáshoz ütődéséből származó, zakatoló hangjelenségeket utánozza. (TESz) < magy. *kat-*: relatív szótő + *-tog:* képző, *kó-*: abszolút szótő[63] + *-tog, kól-*: relatív szótő + *-tog*: képző, *kó-*: abszolút szótő + *-tyog*: képző. *A kat-kat* hangutánzó szó elsőként a vízcseppek leesésekor keletkezett hangot utánozta. Idővel a megnevezés átment a hozzá hasonló, más eredetű hang megnevezésére is. Hangtanilag a magy. *kat* alakváltozatai a Kāšγ. *kažī-,* csuv. *kĕr-* és a neki megfelelő relatív szótövek a fenti nyelvekben, köztük az *or. grom* és a *greme-* relatív szótő.

Alakváltozatuk a magy. *kopog,* amely a ***koppant*** címszónál található meg a TESz-ben. A magy. ***kopog*** 'kemény tárgyat ütögetve vagy más módon szaggatottan ismétlődő hangot idéz elő' stb. Hangutánzó eredetű szócsalád, vö.: fi. *kopata* 'könnyedén ütődik, pattan, reccsen'. (TESz) < magy. *ko-*: abszolút szótő + *-pog*: képző. fi. *kopa-*: relatív szótő (< *ko-*: abszolút szótő + *-pa-*: képző) + *-ta*: főnévi igenév képző.

Hangtanilag a *-p-* is eredeti *-t-* fejleménye (*-t-* > *-th-* > *-φ-* > *-p-*).

3.436. Kāšγ. ***šagīlā-*** 'csengeni' ~ magy. ***cseng***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *šagī-:* abszolút szótő + *-lā-*: denominális verbum képző.

Hangtani alakváltozata a csuv. *janrav, šănkărtatni, čănkărtatni, jankărtatni* 'csengés, zaj'. Jegorovnál megvan a csuv. ***janăr*** 'csengeni, zajongani, dörögni, zörögni', bask. *jaŋkyr* 'zajongani, kiabálni' < *jan* 'távolról hallatszó zaj, hang'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jană-*: abszolút szótő + *-r:* képző, bask. *jaŋky-* + *-r.*

További szavaknak alapja a hangutánzó szó, vö.: csuv. ***šănkar*** 'horkolni', ***šănkărčă*** 'seregély' stb. < csuv. *šănka-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *šănkăr-*: relatív szótő (< *šănkă-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-čă*: képző.

Megjegyezzük, hogy az abszolút szótő egybeesik az első relatív szótővel, ezt az alábbi orosz és török szavak is alátámasztják, vö.: or. ***zvonok*** (< *zvo-*: abszolút szótő + *-nok*: képző, , ***zvon*** (< *zvo-* + *-n*), ***zvonkij*** (< *zvon-*: relatív szótő + *-k-*: melléknév képző, + *-ij*), ***zvonit'*** (< *zvoni-*: relatív szótő (< *zvo-*: abszolút szótő + *-ni-*: képző) + *-t':* főnévi igenév képző). Az or. ***zvuk*** 'hang' korábbi alakja tartalmazott nazálist (< *zvVnk).

Idetartozik a csuv. ***šăna*** 'légy', MK. *sänäk* 'légy, szúnyog', Zamahš. *singek,* MNH, csag. *siŋek*, oszm., gag., türkm. *sinek* 'légy', üzb. *suna,* kirg., kazak, k.kalp. *sono,* s.ujg. *sona* 'lódarázs, bögöly', nog. *sona* 'darázs', mong. *sono* 'bögöly'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-*: abszolút szótő + *-na:*

[63] Egybeesik az első relatív szótővel.

képző, MK. *sä-* + *-näk,* Zamahš. *si-* + *-ngek,* MNH, csag. *si-* + *-ŋek*, oszm., gag., türkm. *si-* + *-nek*, üzb. *su-* + *-na,* kirg., kazak, k.kalp. *so-* + *-no,* s.ujg. *so-* + *-na,* nog. *so-* + *-na,* mong. *so-* + *-no.*

Néhány fenti adatban a végső *-k* illetőleg a *-k* eredetű zárhang tünt el ugyanúgy, mint a magy. ***csön*** szóban, amelyet a kiszámoló mondókában mondanak, vö.: magy. *Csön-csön gyűrű, arany gyűrű, itt csörög, itt pörög, itt add ki*.

A szótő alakváltozata a magy. *cseng, zeng, dong, súg, zúg* hangutánzó szó. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt. Elsőként ezek a szavak is a víz hangját utánozták. A TESz szerint a magy. ***zeng*** 'messzehangzóan szól, hangzik, (menny)dörög'. Hangutánzó eredetű szócsalád. Hangalakja eredetileg fémtárgyaknak, valamint hangszerek húrjainak telten, tisztán, messzehangzóan szóló hangját jelenítette meg. (TESz)
Közeli alakváltozata a magy. ***zúg, súg***.

A magy. ***zúg*** 'folyamatos, átható, mély hangot ad, zúgolódik, szuszog, zihál, (disznó) párzik, (vizsgán) elbukik'. Hangutánzó eredetű szócsalád. Valószínűleg a hasonló jelentéskörű zuhog igének szóhasadással elkülönült változata, amely a szóbelseji h kiesése következtében jöhetett létre. Ld. még *súg, suhog*. (TESz)

A magy. ***zuhog*** a TESz szerint '(víz) bőven és zúgva ömlik, (eső) sűrűn hull, zúg, morajlik, sűrűn, gyors egymásutánban ütődik, csapódik valami, nehéz léptekkel szalad, robog'. (TESz)

A magy. ***zsong*** 'dong, zümmög, nyüzsög, rajzik, (dallam, érzés stb.) elmosódva határozatlanul kavarog, rajzik a tudatban'. Hangutánzó eredetű. Hangalakja eredetileg bizonyos fajta rovaroknak tompa, tartósan zúgó hangját jeleníthette meg. (TESz)

A magy. ***dong*** a TESz szerint 'tompa, mély hangon szól, zümmög, zúg, valaki vagy valami körül sürgölődik, sugdos, mormog' ld. *dongó* 'zúgó hangot adó rovar'. Hangutánzó eredetű. Hangalakja elsőként bizonyos fajta rovaroknak tompa, tartósan zúgó hangját jeleníti meg. (TESz) A TESz szócikk írójával ellentétben a kutatásaink eredményeképpen elsőként a víz hangját utánozták őseink ezzel a szóval.

A magy. ***cseng*** a TESz szerint hangutánzó eredetű. Hangalakja a tiszta, éles, magas csengő hangot jeleníti meg. (TESz)

Idetartozik a magy. ***cseng-bong***, amely a TESz szerint 'tengődik'. Hangutánzó eredetű ikerszó. Ld. még *peng, teng*. (TESz)

A magy. ***peng*** '(hangszer megérintett rezgő húrja) zenei hangot ad, (vékonyabb fémtárgy ütésre) csengő, érces hangot ad, hallat, (beszéd) szól, hangzik, cseng'. Hangutánzó eredetű szócsalád. Hangalakja eredetileg a kisebb, vékonyabb fémtárgyaknak, valamint a hangszerek húrjainak az érintése folytán keletkezett hangot jelenítette meg. (TESz)

A magy. ***reng*** '(nedves) talaj nem áll szilárdan, süpped, (súlyos, szilárd tömeg) erősen remeg, ütemesen rázkódik, (könnyű súlyú, bizonytalan alátámasztású vagy függő tárgy) ide-oda mozog, leng, lebeg, ring, hullámzik, erős hangtól megrengetve visszhangzik'. Valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szócsalád. A beletartozó szavak hangalakja a nagy erő hatására bekövetkező rázkódásszerű, remegtető mozgást, illetőleg a mozgás keltette tompa, erőteljes hangadást érzékelteti. (TESz)

A magy. ***teng*** a TESz szerint 'szűkös viszonyok között él, tengődik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) Eredetileg a szűkös viszonyok között tengődő víz hangját utánozhatták vele.

A fenti hangutánzó szavak eredetileg a vízcsepp leesésekor, a víz mozgásakor keletkezett hangot utánzó hangalakulatok voltak. Miután a hangadás és a mozgás együtt jár, ezért természetes, hogy a mozgás megnevezésére is ugyanezt a szót használták. Tovább menve, megnevezték vele a vízcseppet, a vizet, idővel másfajta folyadékot és azoknak valamennyi tulajdonságát.

Számos rovarnak van olyan neve, amely közvetlenül a hangját utánzó szó vagy annak a képzővel ellátott változata. Ilyen a magy. ***szúnyog,*** Kāšγ. ***siŋāk*** 'legyet', Kāšγ. ***siŋak*** 'szunyogok'. < *si-:* abszolút szótő + *-ŋāk:* képző*, si-* + *-ŋak.* Hozzátesszük, hogy a hangutánzó jelentés mellett benne van a szóban a rovarnak a szúróó, bökő szerve ill. cselekvése is.

El kell dönteni, hogy a végső *-k* a tárgyeset ragja-e Kāšγarinál vagy a szótőhöz tartozik. Kérdés, miért használja a többes számot az orosz fordító, mert elvileg így nézne ki az egyes szám alany eset formája.

A csuvasban 'légy' jelentése ismert, vö.: csuv. ***šăna*** 'légy', MK. *sänäk* 'légy, szúnyog', Zamahš. *singek*, csag. *siŋek,* oszm., gag., türkm. *sinek* 'légy', üzb. *suna,* kirg., kazak, k.kalp. *sono,* s. ujg. *sona* 'lódarázs, bögöly', nog. *sona* 'darázs', mong. *sono* 'bögöly'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-* + *-na,* MK. *sä-* + *-näk,* Zamahš. *si-* + *-ngek*, csag. *si-* + *-ŋek,* oszm., gag., türkm. *si-* + *-nek,* üzb. *su-* + *-na,* kirg., kazak, k.kalp. *so-* + *-no,* s. ujg. *so-* + *-na,* nog. *so-* + *-na,* mong. *so-* + *-no.*

Mint említettük, rokonuk a magy. ***szúnyog*** 'apró, karcsú, hártyás szárnyú rovar, nősténye vérszívó, szitakötő'. A TESz szerint valószínűleg ótörök eredetű, vö.: Kāšγ. *singäk* (a városi lakóknál) 'légy', (a nomádoknál) szúnyog', csag. *singäk* 'légy', oszm., türkm. gag. *sinek* 'szúnyog', hak. *sēk* 'légy', csuv. *šăna* 'légy', mong. *šimaγul, šimuγul* 'légy, szúnyog'. A cser. *šăŋa, šıŋä* a csuvasból való. (TESz) < magy. *szú-*: abszolút szótő + *-nyog*: képző, Kāšγ. *si-:* + *-ngäk,* csag. *si-* + *-ngäk,* oszm., türkm. gag. *si-* + *-nek,* hak. *sē-* + *-k,* csuv. *šă-* + *-na,* mong. *šimaγu-*: relatív szótő + *-l:* képző*, šimuγu-* + *-l.*

A rovar a szívó, szúró tüskéjéről is (vö.: magy. ***szeg***) kaphatta az elnevezést, ennek pedig az alapja olyan hangutánzó szó lehetett, amely a magyarban a ***zeng, zengő*** szóval rokon.

Érdekesség, hogy Kāšγ. ***siŋak*** 'szúnyog a letelepedett lakosság nyelvében'. A nomádok a legyet nevezik ezzel a szóval. < *si-*: abszolút szótő + *-ŋak:* képző.

A szónak rokona a magy. ***dongó*** szó, amely a *dong* címszónál található a TESz-ben. Eszerint a magy. ***dong,*** *dúg, dunog* 'tompa, mély hangon szól, zümmög, zúg, valaki vagy valami körül sürgölődik, sugdos', *dongó* 'zúgó hangot adó rovar'. Hangutánzó eredetű. (TESz)

Az or. ***muxa*** a Kāšγ. ***siŋak*** és társainak az alakváltozata. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, annak az *m-* ugyanúgy fejleménye, mint a *d-*, az *s-* és *š-*.

3.437. Kāšγ. ***kub*** 'kancsó' ~ magy. ***kupa***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ku-*: abszolút szótő + *-b:* képző.

Idetartozik az or. ***kubok*** 'kupa'. Már a XII. sz.-tól megvan az írásos emlékekben. Az or. *kubok* (*кубок*) a *кубъ* 'nagy. serleg' *-ok* képzős származéka. (SIS) < or. *ku-*: abszolút szótő + *-bok*: képző,

ku- + b'. .

Rokona a magy. ***kupa***, amely a TESz szerint 'serleg, kád, csöbör, hordó, egyfajta űrmérték, merítőedény, gesztenye, dió külső burka, tarkó, kupola, mélyedés, gödör, tengelyvégtok, a szem héja'. Latin eredetű, vö.: lat. *cupa, cuppa* 'kád, csöbör, hordó folyadék vagy száraz termény tárolására, sírbolt, kripta', *cuppa* 'serleg' stb. (TESz) < magy. *ku-*: abszolút szótő + *-pa*: képző.
Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó latin eredete nem igazolt.

A kúp alakjáról kapta az elnevezést a csuv. ***kupa*** 'csomó, gabonakereszt', bask., tat. *kübe,* kazak *köpene* 'szénacsomó'. Vö.: or. *kupa* rég. 'csoport, csomó', *vkupe* 'együtt'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ku-:* abszolút szótő + *-pa:* képző, bask., tat. *kü-* + *be,* kazak *kö-* + *-pene,* or. *ku-* + *-pa, v-*: elöljáró szó + *kupe*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-pe*: képző)

Rokonuk a magy. ***kübli*** *küb-* töve és alakváltozata a magy. ***kupak*** ’mákgubó, sapka, süveg, pipa fedele, zárófedő, előbőr, fityma, tökfej’. Bizonytalan eredetű. Talán származékszó: a ’csúcs’ jelentésű *kúp –k* kicsinyítő képzős származéka. (TESz) < *ku-*: abszolút szótő + *-pak:* képző.

Az alakjáról kapta a nevét a magy. ***hab*** ’hullámverés, tajtékkő, apró buborékokból álló, laza szerkezetű anyag, tajték’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kop, kump*, osztj. *kump* ’hullám’, zürj. *gibavni* ’úszik, lubickol, játszik (a hal, miközben a vizen kis hullámok keletkeznek), hullámzik, hullámszerűen mozog, ing, tekergőzik’, finn *kummuta* (*kumpuan*) ’bugyog, kibuggyan, hullámzik, felbugyog (forrás), tajtékzik, fő, forr, dagad, bugyborékol’, észt *kommuma* ’gyűlik, gyarapodik, gyülemlik’, szam. jur. *hāmpa* ’hullám’, jeny. *kaba*, tvg. *koŋfu,* szelk. *komb, kuumb* ’hullám’. (TESz) < magy. *ha-*: abszolút szótő + *-b*: képző.

Nem igazolt a magyar *hab* szó uráli eredete, a szócikk írója nem említett más adatokat. Idetartozik a csuv. ***kăpăk*** 'hab, tajték', ÓT., Zamahš., azerb., türkm. oszm., gag. *köpük*, kirg., alt., ojr. *köbük,* ujg., tuv. k*övük,* kazak, nog., hak. *köbik,* k.kalp. *kobik,* üzb. *küpik* (dial. *küpük*), bask., tat. *kübek,* kum. *geb'uk,* s.ujg. *kevik* 'hab'. Ld. még ujg. *kop* 'felemelkedni', csuv., tat. *küp* 'felpuffadni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kă-*: abszolút szótő + *-păk: képző,* ÓT., Zamahš., azerb., türkm. oszm., gag. *kö-* + *-pük*, kirg., alt., ojr. *kö-* + *-bük,* ujg., tuv. *kö-* + *-vük,* kazak, nog., hak. *kö-* + *-bik,* k.kalp. *ko-* + *-bik,* üzb. *kü-* + *-pik* (dial. *kü-* + *-pük*), bask., tat. *kü-* + *-bek,* kum. *ge-* + *-b'uk,* s.ujg. *ke-* + *-vik,* ujg. *ko-* + *-p,* csuv., tat. *kü-* + *-p.*

Lényeges, hogy eleink gondolkodásában a boltív alak és a kupa forma, azaz a felfelé dudorodó és a lefelé mélyülő alak megnevezése ugyanaz lehet.

3.438. Kāšγ. ***tukūlā-*** 'odaerősíteni a csatot' ~ magy. ***fog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tukū-*: abszolút szótő + *-lā-*: igeképző.

Eleinknek maga az élet, a természeti környezet kínálta fel a lehetőségeket a megoldásokra. Ha odaerősítettek valamit, akkor odafogattak. Ezt vagy a fogukkal tehették, vagy valamilyen csomót, bogot kötöttek. Természetes hát, hogy mind a *fog*, mind a 'csomó' jelentésű *bog* szó idetartozik, sőt az erő, támaszték is.

A Kāšγ. *tukū-*: abszolút szótő rokona a csuv. ***tĕvĕ*** 'csomó, bog, hurok', MK. *tükün, tügün,* Zamahš. *tögün,* ujg. *tügün,* üzb. *tugun*, kirg., ojr. *tüjün*, alt. *tügün, tüün,* tuv. *düüškün*, hak. *tüünček,* azerb. *düjün*, oszm. *dügüm,* türkm. *düvün,* kazak, k.kalp. *tüjin*, tat. *töen,* bask. *töjön,* nog. *tu'in,* kum. *t'ujun* 'bog, csomó. < vö.: MK., ujg., tuv. tüg, üzb. tug, kirg., alt., k.kalp. *tüj*, azerb. *düj,* türkm. *düv*

'csomóval odakötni'. (JEGOROV 1964)

A Kāšγ. *tukū-* szótővel összetartozik a magy. ***fog*** ’megragad, szorítva tart, jövő időt kifejező segédige, zsákmányul ejt, foglyul ejt, megtermékenyül, érzékszervvel felfog, ért, rajta kap, szorult helyzetbe hoz, hatást fejt ki, (jól) működik, igába fog, (valamely betegség) ellep, elhatalmasodik, (érzés) erőt vesz, eluralkodik, befogad, elfogad valakit, foglal, elfoglal, visszatart, zárlat alá vesz, (tisztségre, szolgálatra) felfogad, fegyelmez, valamire szorít, szoktat, valamihez kezd, elfogad valamit, (igaztalanul) vádol, (vizet) gyűjt, elhatározza magát, indul, piszkít, színét eresztve fest’. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *puββ-, pū-* ’megfog’, *pūxi- pūγi- pūwi-* ’fog, megfog’. (TESz)

Miután a szó eredetileg igenévszó volt, ezért nemcsak az igei, hanem a névszói jelentésű szavak is ide tartoznak, vö.: magy. ***fog*** ’(emberi, állati) állkapocsból kinyúló, rágásra használt szerv, létrafok, szerszámnak, eszköznek a foghoz hasonló, hegyes, kinyúló része, (tisztelet) foka’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pεη,* zürj. *piń,* votj. *piń* ’fog, valaminek a fogazata’, cser. *pü* ’fog’, md. *pej, pev, peη,* finn *pii* ’fog, pecek’, észt *pii* ’fog, fogas kerék, ín, izom’. (TESz)
A magyar szónak a finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak. A szavunk képzett alakja is ismert, vö.:

magy. ***fogas*** ’süllő’. Magyar fejlemény, jelentéstapadással keletkezett a *fogas hal, fogas süllő* kapcsolat előtagjából. (TESz) < magy. *foga-:* abszolút szótő + *-s:* képző.

3.439. Kāšγ. ***tikīlā-*** 'halk hangot kiadni, tömör, sűrű hangot adni ki' ~ magy. ***tik-tak***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tikī-*: abszolút szótő + *-lā-*: ige képző.

Rokona az or. ***tixo, tixij*** 'halk, csendes' töve.

Ld. **3.314.** Kāšγ. ***tukit-*** 'kopogtatni, szőni' ~ magy. ***takács,*** **3.432.** Kāšγ. ***žatīlā-*** 'csattogni' ~ magy. ***csattog***.

3.440. Kāšγ. ***avkā ugrā*** 'menj, irányulj haza' ~ magy. ***ugrik***.

Szerkezeti felépítése: első tag: Kāšγ. *av* 'ház' + *-ka*: Dat. rag; második tag: *ug-*: abszolút szótő + *-rā:* ige képző.

Rokonuk az ÓT. ***ugur*** 'irány'. Összetartozik velük a csuv. ***jar*** 'elküldeni, elengedni', ÓT., KB., Zol.bl., PK. *yd*, jak. *yyt*, alt. *ys,ij* 'elküldeni', tefs. XII-XIII. sz. *ir* 'elküldeni', hak. *ys* 'elküldeni'. (JEGOROV 1964)

A második taggal összetartozik a magy. *irány* és az *ugrik* ige, de a szócsaládba tartozik a *túra* is. Eredetileg a víz túrája, folyása tartalmazta ezt a jelentést, hiszen miközben folyt a víz, egyben irányult is. Következésképp teljesen természetes, hogy a szó megvan víznevekben és mozgást jelentő igékben egyaránt.

A magy. ***irány*** szó a TESz-ben az ***irányoz*** címszó alatt található. A szócikk írója szerint szóhasadás eredménye, vö.: magy. *arány, irány.* (TESz)

A kutatásaim alapján idetartozik a magy. *haránt, ferde* szavak töve, amely eredetileg a víz jellemzője volt. A TESz szerint a magy. ***haránt*** 'ferde, keresztirányú', haránték 'csomó, ferde, ferdén'. A szócsalád alapja a *haránték* és *harántos* feltehetőleg származékszavak, alapjuk azonban

vitatott. (TESz) < magy. *harán-*: relatív szótő + *-t:* határozó rag*; fer-*: relatív szótő + *-de*: határozó rag. A *ferde fer* töve kötődik a magy. *forog* igéhez. A szókezdő hang eredeti *t-* volt, amely eltűnt az irány és az ugrik szavakban.

Az élet törvénye, hogy a mozgás elindulása mindig ferde irányú mozgással jár.

A magy ***ugrik*** a TESz szerint '(helyéről) rugalmas mozdulattal valamerre lendül, szökken, elmenekül, megszökik, kilép (szerzetből), (mén, bika) közösül, bedől valaminek, felkészülés nélkül vállal és azonnal eljátszik valamely szerepet, (motor) működni kezd'. Ismeretlen eredetű. Van *ugor* és *urog* változata. (TESz) < magy. *ug-*: abszolút szótő + *-rik*: ige képző, *ugo-* + *-r, u-* + *rog*.

3.441. Kāšγ. ***tugrāgan*** 'vágó' ~ magy. ***tarol.***

Szerkezeti felépítése: *tugrā-*: relatív szótő + *-gan:* folyamatos melléknévi igenév képző.

A következő adatok összevetése több szempontból is tanulságos, vö.: mong. ***taghari-,*** *târi-, täir-* 'levág', magy. *tör-, tarol-, tarvágás*; mong. ***daghari-,*** *dâri-, däir-* 'átmegy', magy. *túrázik-*, mong. ***toghori-,*** *toir-* 'köröz, körbe megy', magy. *teker-, tűr-*. Szerkezeti felépítésük abszolút szótő + képző: mong. *tagha-* + *-ri-, tâ-* + *-ri-, täi-* + *-r-,* magy. *tö-* + *-r-, ta-* + *-ro(l)-, ta-* + *-r(vágás)*; mong. *dagha-* + *-ri-, dâ-* + *-ri-, däi-* + *-r-*, magy. *tú-* + *-rá(zik)-,* mong. *togho-* + *-ri-, toi-* + *-r-,* magy. *teke-* + *-r, tű-* + *-r.*

Azokban az esetekben, ahol az abszolút szótő *-i*-re végződik, az *-i* a szótő része és nem külön jött ide. A korábbi *tagha-, dagha-, togho-, teke-* fejleménye lett a *täi-, toi-, däi-*. A képző mindegyik esetben *r-* vagy teljesebb alakban *r-* kezdetű (vö.: *-ri-, -ro, -rá).* A mong. 'levág' jelentésű szavak, a magy. *tar* 'kopasz' és a tarvágás úgy függnek össze, hogy ez 'gyökérvágást' jelentett eredetileg, vagyis teljesen tőből, azaz gyökérig levágtak valamit. Innen van a *tar* 'kopasz' szó is.

Természetes, hogy a magy. ***gyökér,*** csuv. ***tymar*** 'gyökér, ér, ín, rost, véredény', MK., Zamahš. *tamur,* Zol. bl. *tamyr,* óözb. *tamar,* azerb., oszm. *damar,* jak. *tymyr* 'ér, ín, rost, véna', ujg. *tomur,* üzb. *tomir,* türkm. *damar,* kirg., kaz., k.kalp., ojr, hak., tat., bask. *tamyr,* kum. *tamur* 'gyökér, véredény, pulzus', perzsa *dämar* 'gyökér (növényé), kiirtás, pusztítás, megsemmisítés' (JEGOROV 1964) és a mong. *taghari-, târi-, täir-* 'levág' szavak rokonok.

A *gyökér* szavak szerkezeti felépítése ugyanaz: magy. *gyöké-* + *-r,* csuv. *tyma-* + *-r,* MK., Zamahš. *tamu-* + *-r,* Zol. bl. *tamy-* + *-r,* óözb. *tama-* + *-r,* azerb., oszm. *dama-* + *-r,* jak. *tymy-* + *-r,* ujg. *tomu-* + *-r,* üzb. *tomi-* + *-r,* türkm. *dama-* + *-r,* kirg., kaz., k.kalp., ojr, hak., tat., bask. *tamy-* + *-r,* kum. *tamu-* + *-r,* perzsa *däma-* + *r.* A képző mindenütt *-r.* A mong. 'levág' szótöve tVghV-, magy. tVkV és a gyökér szótövei tVmV- úgy függnek össze, hogy hangtanilag a korábbi teljesebb változatuk tVnkV volt, amely tVtkV- forma fejleménye. Tehát: tVtkV- > 1. tVnkV > tVkV, tVgV, tVghV- 2. tVmV-.

A relatív szótő összetartozik a magy. *tarol taro-* relatív tövével. A TESz szerint a magy. ***tar*** ’kopasz, csonka’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: Kāšγ. *tāz,* ujg. *taz,* oszm., azerb. *daz,* tat., nog. *taz,* ’kopasz’, kalm. *tar* ’csupasz, kopasz’. (TESz) < *ta-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Tovább képzett alak a magy. ***tarló*** ’szántóföld, levágott fűféléknek, főként a gabonának a földben maradt szára, learatott gabonaföld, kalász, vetés, gabonaföld, szalmaszál, szalma, másodkaszálású széna, sarjú, borosta, sörte’. Ótörök eredetű, vö.: CC. *tarlov,* csag. *tarlaγ,* tat. tob. *tarlau,* oszm. *tarla* ’szántóföld’. (TESz) < magy. *tar-*: relatív szótő (< *ta-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-ló:*

képző.

Eredetileg a víz taroló, vágó tevékenységét jelölte.

3.442. Kāšγ. ***jajlā-*** 'eltölteni a nyarat' ~ magy. ***nyaral***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jaj-*: relatív szótő + *-lā-*: ige képző.

A relatív szótövek rokonok, de az ige képzők (Kāšγ. *-lā-,* magy. *-l)* is összetartoznak, közös gyökerűek.

Idetartozik a csag. ***jajlanmak*** 'nyaralni, nyaraló helyen tartózkodni'. < csag. *jaj-*: relatív szótő + *-lan:* Összetett ige képző (*-la-*: igeképző + *-n-*: visszaható igeképző) + *-mak:* főnévi igenév képző.

A csag. *jaj-*: relatív szótővel rokon a magy. *nyár.* A TESz szerint a magy. ***nyár*** vitatott eredetű, vö.: 1. *nyár* ’mocsár, 2. vö.: türk *yaz* ’tavasz’, csuv. *śur* ’tavasz’. (TESz) < *nyá-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Eleink gondolkodása szerint a mocsárral együtt járó időszak a *nyár.* Nálunk a magyarban a tavasz a születéssel kapcsolatos. Vannak népek, ahol a természeti környezet és az időjárás miatt csak két évszak különül el, ezért a tavasz és a nyár ugyanaz.

Ennek megfelelően idetartozik a magy. ***nyár*** ’mocsár, mocsaras hely, nedves, homokos talajt kedvelő igénytelen fák faja, nemzetsége, egyede’. Ősi örökség az uráli korból. Vö.: vog. *ńēr* ’mocsár’, *ńār* ’ua.’, zürj. *ńur* ’ua.’, votj. *ńur* ’nyirkos, nedves (fa, gabona), nedvesség, mocsár, posvány’, finn *noro* ’nedves völgy, patak’, észt *nõru, nõrg* ’vízlefolyás, kis, gyér vizű patak, vízlevezető árok’. (TESz) < magy. *nyá-*: abszolút szótő + *-r:* képző, vog. *ńē-* + *-r, ńā-* + *-r,* zürj. *ńu-* + *-r,* votj. *ńu-* + *-r,* finn *no-* + *-ro,* észt *nõ-* + *--ru, nõ-* + *-rg.*

A magar szó uráli eredete nem igazolt.

A nyár a törökségben főleg 'tavasz' jelentésben ismert, vö.: csuv. ***śur, śurkunne*** 'tavasz', ÓT. *jaz,* azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *jaz,* kirg. *žas,* nog. *jazlyk,* ojr. *d'as,* karacs. *džas,* kum. *jaš,* ujg. *etijaz*, hak., tuv., sor *čas,* jak. *saas* 'tavasz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. *ja-* + *-z,* azerb., türkm., oszm., gag., tat., bask. *ja-* + *-z,* kirg. *ža-* + *-s,* nog. *jaz-*: relatív szótő + *-lyk*: képző, ojr. *d'a-* + *-s,* karacs. *dža-* + *-s,* kum. *ja-* + *-š,* ujg. *eti* + *-jaz*: relatív szótő, hak., tuv., sor *ča-* + *-s*, jak. *saa-* + *-s*.

Hozzátesszük, ezekben a török szavakban nemcsak az áradás, a víz, a mocsár stb. van meg, hanem a születés is.

Alakváltozata a magy. ***nyaral-***, amely a TESz-ben a magy. ***nyár*** címszó alatt található. A magy. *nyár* 'évszak neve'. Vitatott eredetű. (TESz) < magy. *nyara-*: relatív szótő + *-l*: ige képző.

3.443. Kāšγ. ***at tugrā*** 'vágd fel a húst' ~ magy. ***tarol***.

Szerkezeti felépítése: első tag: Kāšγ. *at* 'hús'; második tag: Kāšγ. *tugrā:* ld. **3.458.** Kāšγ. ***tugrā-*** 'vágni (darabokra)'. < Kāšγ. *tug-*: abszolút szótő + *-rā-:* ige képző, Ld. **3.441.** Kāšγ. ***tugrāgan*** 'vágó'.

3.444. Kāšγ. ***jurkā-*** 'alágyűrni, -tűrni, összetenni' ~ magy. ***gyűr.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ju-*: abszolút szótő + *-rkā-*: képző.

A *teker, tűr, gyűr, csavar* jelentés számos szóban megvan, ezért idetartozik a csuv. ***šăr*** 'keverni, nyomkodva forgatni, gyúrni (tésztát, agyagot)', ÓT., azerb., oszm. *jogur,* türkm. *jugur,* ujg. *žugar,* ujg. Szin. *jugur,* kirg. *žur,* gag. *jur,* hak. *čura* 'keverni, gyúrni', vö.: mong. *zuurax* 'gyúrni (tésztát), keverni (festéket)'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-: abszolút szótő* + *-r: képző,* ÓT., azerb., oszm. *jogu-* + *-r,* türkm. *jugu-* + *-r,* ujg. *žuga-* + *-r,* ujg. Szin. *jugu-* + *-r,* kirg. *žu-* + *-r,* gag. *ju-* + *-r,* hak. *ču-* + *-ra,* mong. *zuu-* + *-rax.*

A szócsaládba tartozik a csuv. ***šavăr*** 'térni, forgatni, körözni, tekerni, fordítani', MK. *avür, čävür* 'forgatni, tekerni, fordítani', tefs. XII-XIII. sz. *čävür* 'térni', megfordítani', AFT. *čävir* 'fordítani, körülvenni', azerb., oszm. *čeir* 'visszatérni, forgatni, megfordítani, csomagolni, körülvenni', Óözb., tefs. *jüz čävür,* oszm. *jüz čävir* 'elfordítani az arcát', azerb. *sovur* 'forgatni, fordítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šavă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK. *avü-* + *-r, čävü-* + *-r*, tefs. XII-XIII. sz. *čävü-* + *-r*, AFT. *čävi-* + *-r,* azerb., oszm. *čei-* + *-r,* óözb., tefs. *jüz čävü-* + *-r,* oszm. *jüz čävi-* + *-r* , azerb. *sovu-* + *-r.*

Alakváltozata a csuv**.** ***tĕr*** régi összegyűjteni (szalmát), összegyűrni', ÓT. Jeny., KB., Zol.bl., csag. *ter,* üzb., kirg., kazak, k.kalp., ojr. *ter,* ujg. *ter* 'gyűjteni', AFT., hak. *tür,* jak. *tüür*, oszm., tuv. *dür* 'tekerni, csavarni', tat., bask. *tör* 'betekerni, csomagolni'. (TESz) < csuv**.** *tĕ-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. Jeny., KB., Zol.bl., csag. *te-* + *-r,* üzb., kirg., kazak, k.kalp., ojr. *te-* + *-r,* ujg. *te-* + *-r,* AFT., hak. *tü-* + *-r,* jak. *tüü-* + *-r,* oszm., tuv. *dü-* + *-r,* tat., bask. *tö-* + *-r.*

A mong. ***to'r-on*** 'körbe fordul' összetartozik az ang. *turn* 'fordul' igével. Az első elem (*to'r-*) pedig a mong. ***toghori-*** (< *togho-*: abszolút szótő + *-ri-:* képző) 'körbemegy' igével kapcsolatos. Idetartozik a magy. *tűr-, teker-* ige is.

A TESz szerint a magy. ***gyűr*** bizonytalan eredetű. (TESz) < *gyű-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A 'forgatva nyomkod' jelentése miatt idetartozik a magy. ***gyúr,*** amely a TESz szerint ’por- vagy lisztszerű anyagot nyomkodva kever, tömörít, dagaszt, hosszabb ideig tartó érveléssel valakit igyekszik rábeszélni valamire, teljes erővel végez, csinál valamit’. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *yoγur-,* CC. *yūr-,* oszm. *yoğur-*, kirg. *žūr-,* csuv. *šăr-* ’gyúr’, mong. *dzsiγura-*, alt. *yura-*, del. *d’ura-* ’ua.’. (TESz) < magy. *gyú-:* abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. *yoγu-* + *-r-,* CC. *yū-* + *-r-,* oszm. *yoğu-* + *-r-*, kirg. *žū-* + *-r-,* csuv. *šă-* + *-r-*, mong. *dzsiγu-* + *-ra-*, alt. *yu-* + *-ra-*, del. *d’u-* + *-ra-.*

Alakváltozata a magy. ***csűr*** *’*csavar, forgat’. Magyar fejlemény: a csűr-csavar ikerszónak önállósított eleme. (TESz) < *csű-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Idetartozik a magy. ***csavar*** *'*fordít, csóvál', vitatott eredetű. (TESz) < magy. *csava-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

A magy. ***tűr*** 'összehajtogat, összegöngyöl, (ruha szélét, ujját) felhajtja'. Ótörök eredetű, vö.: ujg., Kāšγ., KB., csag. *tür-* 'hajtogat, teker, felhalmoz', oszm. *dür-* 'felteker, göngyöl', türkm. *düyr-* 'összeteker', tat., bask. *tör-* 'hajtogat, göngyöl', jak. *tüür-* 'teker', csuuv. *tĕr-* 'csomóba gyüjt (szalmát), összegyúr'. (TESz) < magy. *tű-:* abszolút szótő + *-r*: képző, ujg., Kāšγ., KB., csag. *tü-* + *-r-,* oszm. *dü-* + *-r-,* türkm. *düy-* + *-r-*, tat., bask. *tö-* + *-r-,* jak. *tüü-* + *-r-,* csuv. *tĕ-* + *-r-.*

A magy. ***teker*** a TESz szerint ‘Bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó....oszm. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’, csuv. *tavăr* ‘feltűr (pl. ruhaujjat)... alt. *ter* ‘kerül, körbejár’, tuv. *dar-* ‘rácsavar, ráteker’, jak. *tüör-* ‘forgat’, *tier-* ‘átfordít, kifordít’, *tögürüy-* ‘körbejár’... mong.

tegere- ‘teker’. (TESz) < magy. *teke-:* abszolút szótő + *-r:* képző, oszm. *devi-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tüö-* + *-r, tie-* + *-r, tögü-* + *-rüy,* mong. *tege-* + *-re*.

A szócsaládba tartozik a magy. ***tér*** ‘eredeti irányától elfordulva más irányban halad tovább, másfelé kanyarodik’. Vitatott eredetű. - 1. Ótörök jövevényszó, vö. türk *tegirä* ‘körül’ (< körbe járva’), ujg. *tägrä* ‘ua.’ oszm. azerb. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’ alt. *ter* ‘kerül, körbe jár’, tuv. *dar-* ‘feltűr, megcsavar’, jak. *tier-* ‘átfordít, kifordít’, csuv. *tavăr-* ‘feltűr (pl. ruhaujjat) megfordít, visszaad, bosszút áll’”. ld. magyar *térül-fordul.* (TESz) < magy. *té-*: abszolút szótő + *-r:* képző, türk *tegi-* + *-rä,* ujg. *täg-* + *-rä,* oszm. az. *devi-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tie-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r.*

3.445. Kāšγ. ***jatlā-*** 'varázsolni ráolvasással' ~ magy. ***jel.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jat-*: relatív szótő *'*név' + *-lā*: ige képző.

Amikor ráolvasással varázsolnak, akkor megneveznek és elbűvölnek. Ezért mindkét jeletés csoportba tartozó szavak idevonatkoznak. A szótő és az ige képző külön-külön is megvan számos, szkíta-hún gyökerű nyelvben és olyanokban is, ahol átvételről van szó.

A Kāšγ. *jatlā- ige -lā-* igeképzőt tartalmaz, a csuvasban pedig a többi török megfelelővel együtt a csuv. *-lă* 'valamivel való ellátottság' jelentésű képző szerepel, vö.: csuv. ***jatlă*** 'névvel rendelkezik, nevezett, névvel ellátott, neves'. KB., Zol. bl., Óujg., csag. *atlyg* 'névvel ellátott, ismert, nevezetes', ÓT.jeny. *atag* hírnév, ismertség, nevezetesség, ismert, nevezetes', ujg. *ataglik*, üzb. *otli,* türkm., oszm., k.kalp. *atly,* kirg. *attuu,* azerb. *adly*, alt. *adyly,* hak. *attyg* 'névvel rendelkezik, nevezett, nevezetes, ismert, tisztelt', tat. *atly* 'névvel rendelkező, név szerinti, neves', vö.: *ataklу* 'neves, ismert'. (JEGOROV 1964) < csuv. *jat-*: relatív szótő (< *ja-*: abszolút szótő + *-t-:* képző) + *-lă:* képző, KB., Zol. bl., Óujg., csag. *at-*: relatív szótő (< *a-*: abszolút szótő + *-t-:* képző) + *lyg:* képző, ÓT.jeny. *a-:* abszolút szótő + *-tag:* képző, ujg. *atag-*: relatív szótő (< *a-:* abszolút szótő + *-tag:* képző) + *-lik:* képző, üzb. *ot-*: relatív szótő (< *o-*: abszolút szótő + *-t-*: képző) + *-li:* képző, türkm., oszm., k.kalp. *at-*: relatív szótő + *-ly:* képző, kirg. *at-*: relatív szótő + *-tuu:* képző, azerb. *ad-* + *-ly*, alt. *ady-* + *-ly,* hak. *at-* + *-tyg,* tat. *at-* + *-ly, atak-* + *-ly.*

A fenti adatok külön értékesek azért, mert a relatív szótő és a hozzájuk járuló 'valamivel ellátott' jelentésű képző teljesebb alakban is előfordul. Ez azt is jelenti, hogy a relatív szótőben (vö.: csuv. *jat-,* KB., Zol. bl., Óujg., csag., türkm., oszm., k.kalp., kirg., hak., tat. *at-,* ÓT.jeny., ujg. *atag-,* üzb. *ot-,* azerb. *ad-,* alt. *ady-, atak),* amely abszolút szótőből és a hozzájáruló képzőből áll, a képzők vagy csak a kezdő mássalhangzót (*-t-, -d-*) tartalmazzák, vagy a rákövetkező magánhangzót is (*-dy*), de az is előfordul, hogy még teljesebb alakúak, ún. CVC típusúak a képzők (ÓT.jeny., ujg. *-tag-,* alt. *-tak)*. Ez azt is jelenti, hogy az alábbi szavak teljesebb alakúak voltak, köztük az or. ***adres*** *ad-* töve is visszavezethető adVg, atVk korábbi alakra.

A Kāšγ. *jat-* megvan a csuvasban és a megfelelői más török nyelvekben sőt további, nem szkíta-hún gyökerű nyelvekben is. Vö.: csuv. ***jat*** ‘név, elnevezés’, ÓT. *at,* azerb. *ad*, csag., ujg., kirg., kazah, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. hak., oszm., tat., bask. *at,* üzb. *ot,* türkm., jak. *aat* ‘név’. (JEGOROV 1964) < csuv. *ja-*: abszolút szótő + *-t:* képző, ÓT. *a-* + *-t,* azerb. *a-* + *-d*, csag., ujg., kirg., kazah, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. hak., oszm., tat., bask. *a-* + *-t,* üzb. *o-* + *-t,* türkm., jak. *aa-* + *-t*.

Idetartozik a relatív szótöve a következő szavaknak, vö.: or. ***adres*** (< ad-: relatív szótő + -res: képző) 'cím', ang. ***address*** stb.

A Kāšγ. *jat-* és a csuv. *jat* valamint a nyelvi megfelelőik összetartoznak a magy. ***jel*** (< *je-:* abszolút szótő + *-l:* képző), ***jegy*** (*je-* + *-gy*), ***betű*** (< *be-* + *-tű*), ***név*** (< *né-* + *-v*), ang. ***name*** (< *na-* + *-me*) stb. szavakkal.

Tudjuk, hogy a névnek régtől fogva mágikus ereje van. Ezért természetes, hogy a név, a varázslás és a gyógytó erő rokonságban van, következésképp az ilyen szavak is idetartoznak, vö.:

A magy. ***javall*** 'helyesnek tart, tanácsol, jóváhagy, javasol'. Származékszó, a *jó* melléknév teljesebb *jav-* tőváltozatából jött létre a 'valamilyennek tart, minősít' jelentésű *–l, -ll* igeképzővel. (TESz) < magy. *javal-*: relatív szótő (< *java-* + *-l)* + *-l*: képző.

A magy. ***javas*** 'varázserejű, gyógyító erejű, kuruzsló'. Származékszó, a *jó* melléknév *jav-, jov-* tőváltozatából jött létre *–s* denominális nómenképzővel. (TESz) < magy. *java-*: abszolút szótő + *-s:* képző.

A magy. ***bű,*** *bűvös, bűvöl* A szócsaládnak ma csak összetett szavakban (*bűbáj, bűvkör* stb.) élő *bű, bűv* alapszava ótörök eredetű, vö.: ujg. *bögü* 'varázslat', csag. *büyü* 'ua.', CC. *bügü* 'okos (ember), oszm. *büyü* 'varázslat', vö. még mong. *böge* 'sámán, varázsló, kalm. *böö* 'varázsló. (TESz) < magy. *bű, bűvö-:* abszolút szótő + *-s*: képző, *bűvö-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

Mindkét tagja idetartozik, vö.: magy. ***bűbáj*** 'varázslat, kuruzslás, elbájoló kedvesség'. Összetett szó, a *bűvös, bűvöl bű* 'varázslás, boszorkányság' alapszavának és a *báj* 'ua.' főnévnek összetapadásával keletkezett. (TESz) < magy. *bű* + *báj.*

A névnek mágikus ereje van őseink szerint.

3.446. Kāšγ. ***juklā-*** 'felrakni' ~ magy. ***rak***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *juk-*: szótő + *-lā-*: ige képző.

Amint eleink és a szkíták is gondolták, a víz hengerülve folyik. Azaz, a hullámok egymást követő sorából áll a folyó. Másképpen, a felfelé dudorodó és a lefelé mélyülő ívek rakódnak egymás mellé. Így természetes, hogy a folyó és a rak szavak közös gyökerűek. Vö.: ko. *ju* < *juk* 'folyó', Kāšγ. *juklā-* 'felrakni' *juk-* töve.

A Kāšγ. *juk-* alakváltozata az or. ***reka*** 'folyó', amely a SIS szerint indoeurópai jellegű közszláv szó. Vö.: lat. *rīvus* 'patak, folyó', óind. *rajas* 'folyam, futás', *retas* 'folyam, folyás' (SIS)

Idetartozok az igei jelentésű magy. ***rak*** 'épít, (több dolgot vagy egy dolgot részenként) egymásra, egymás mellé tesz, felhalmoz, mozaikszerű vagy intarziás díszítő elemeket alkalmazva mintáz, felsorol, szóban elé tár, (növényt) sorban ültetget, valamit (feltűnően) helyez valahová, ropja (a táncot), elver valakit, leszól, megszid, (petét, tojást) tojik'. Valószínűleg ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *rakentaa* 'készít, elkészít, épít, kijavít, észt *rakendama* 'kifeszít, befog, megerőltet, bekerít, foltoz', *rake* 'keret, szegély'. (TESz)

Alakváltozata a magy. ***rag,*** amely a TESz szerint 'szóvégi toldalék, jelentésmódosító szóvégi toldalék'. Nyelvújítási szóelvonás eredménye. Vö.: *ragad, ragaszt.* (TESz)

A fenti cselekvések elsőként a vízre voltak jellemzőek. Természetes, hogy a víz neve és a

cselekvés is összetartozik. Hozzátesszük, amikor építünk valamit, sok esetben magasodik az építmény, ezért idetartozik az oszm. ***jukari*** 'felső' (< *juka-*: abszolút szótő + *-ri*: képző), az or. ***jug*** 'dél' (ilyenkor van a legmagasabban a nap), az oszm. ***jüksek*** 'magas' *jük-* töve, a magy. ***magas*** *maga-* töve. Az őseink gondolkodását megismerve és követve látható, hogy egyik oldalról a forrás(víz), a forrás, a forrásfolyó és a mag, az ősmag van legfelül. Ezért természetes, hogy ezekhez a megnevezésekhez vezetnek el az itt tárgyalt szavaink is, köztük a magy. ***meg, még*** stb. A szókezdő mássalhangzó eredeti t- volt, amely bizonyos nyelvekben megmaradt, vö.: csuv. ***turi***, dial. ***tăvri*** < *tagri* 'felső, kiemelkedő helyen található'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-:* abszolút szótő + *-ri:* képző, dial. *tăv-* + *ri, tag-* + *-ri.*

3.447. Kāšγ. ***jašnā-*** 'csillogni, szikrázni' ~ magy. ***csillog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *jaš-:* relatív szótő + *-nā-:* ige képző.

A Kāšγ. *jaš-:* relatív szótővel összetartozik a relatív szótöve a következő szavaknak, vö.: csuv. ***śăltăr*** 'csillag', ÓT., üzb., kum. *julduz,* ujg. *jolduz*, žultuz, azerb. *ulduz,* türkm., oszm., gag. *jyldyz,* tat. *joldyz,* bask. *jondoz,* kirg. *žyldyz*, kazak, k.kalp. *žuldyz,* nog. *juldyz,* ojr. *d'yldyz,* karacs. balk. *džulduz,* tuv. *syldys,* jak. *sulus,* hak. *čyltys* 'csillag'. < MK., ujg. *jal,* ojr. *d'al* 'lángolni, égni, fényleni', csuv. *jăltăr* 'fényes világításnak visszatükrözése', vö.: türkm. *jaldyra* 'égni', bask., tat. *jaltyra* 'fényleni, csillogni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śăl + tăr;* ÓT., üzb., kum. *jul + duz,* ujg. *jol + duz*, *žul + tuz*, azerb. *ul + duz,* türkm., oszm., gag. *jyl + dyz,* tat. *jol + dyz,* bask. *jon + doz,* kirg. *žyl + dyz*, kazak, k.kalp. *žul + dyz,* nog. *jul + dyz,* ojr. *d'yl + dyz,* karacs. balk. *džul + duz,* tuv. *syl + dys,* jak. *sul + us,* hak. *čyl + tys,* MK., ujg. *ja-*: abszolút szótő + *-l:* képző, ojr. *d'a-* + *-l,* csuv. *jăl + tăr,* türkm. *jal + dyra,* bask., tat. *jal + -tyra.*

A nyelvünkből is kiolvasható, hogy őseink nagyon jól ismerték az égboltot. Tudták, hogy a nap fénye és energiája, melege saját magából van. A nap készteti csillogásra a csillagokat úgy, hogy elküldi, rájuk vetíti a saját fényét. Valójában a csillag nem más, mint egy fénytükör. A 'csillag' jelentésű fenti török szavak szerkezetükben ezt meg is mutatják. A csuv. *śăltăr* relatív szótöve a *śăl* a 'fény' és a 'gyúl' jelentéssel kapcsolatos, a második elem a *-tăr* pedig kifejezhet egyrészt parancsot, utasítást, másrészt lehet tükör jelentésű főnév. Tehát ha a csuv. *śăl* elemet igei jelentésűnek fogjuk fel, akkor a *-tăr* a parancsoló mód jele lenne. Ha pedig - s ez a valószínűbb - hogy olyan összetett szóval van dolgunk, ahol mind az előtag mind az utótag főnév. Az előtag 'fény' jelentésű, az utótag pedig 'tükör'. S a csillag nem más, mint fénytükör, amely visszaveri a nap fényét. A megnevezés tökéletes.

Az előtaggal összetartozik az oszm. *janma*k 'égni' *jan-* töve és a *janyk* 'égési, égő' szó is. Rokonuk a magy. ***fény***.

A Kāšγ. *jaš-:* relatív szótő rokona a magy. ***csillog csil-*** töve. A TESz szerint a magy. csillog 'ragyog (szem), fénylik, tündököl', *csillan* 'feltűnik, felsugárzik, csillog, fényt visszaver'. Valószínűleg ősi hangfestő szócsalád a finnugor korból, vö.: vog. *šülγ-* 'szikrázik, csillog', votj. *čil'al-, śil'al-, śijal-* 'ragyog', cser. *tsolγăž-* 'csillog', stb. (TESz) < magy. *csil-*: relatív szótő + *-log*: igeképző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

Összevetve a magy. *csillag* főnevet és a *csillog* igét az is kiderül, hogy a *-lag* névszóképző és a *-log* igeképző olyan közös gyökérből való, amely valamikor önálló szó volt s amelynek egyaránt volt névszói és igei tulajdonsága, a neve pedig igenévszó vagy nómen-verbum.

A magy. ***sejlik*** (< *sej-*: relatív szótő + *-lik:* igeképző) 'fénylik' jelentésű és a fenti igék rokona.

Mint főnév a magy. ***csillag*** a TESz szerint 'este látható égitest (a Hold) kivételével, csillagzat, csillag ábrázolása, ilyen alakú jel, jelvény, szimbólum, kiemelkedő személyiség, szem, szeme fénye, fehér folt (főleg ló homlokán), stb'. Származékszó, ugyanaz, mint a csillog esetében a *-g* a képző. (TESz) < *csil-*: relatív szótő + *-lag*: képző 'valamivel ellátott'.

A Kāšγ. *jaš-* relatív szótőhöz így lehet köze a *sárga* és a *fehér* szavaknak. Érdekes módon, nemcsak a napsütés, hanem a jég is lehet szikrázó és mindkettő égethet, a tűz és a hideg is. Ezért a szócsaládba tartoznak a 'süt, sül' jelentésű szavak. A fentiek összetartoznak a mong. ***sira, šara*** *'*süt, sül' szavakkal s magával a magy. ***süt, sül*** szóval, amelyet a TESz ősi örökségnek tart az ugor korból helytelenül, azonban a hozott példák idetartoznak, vö.: vog. *šėt* 'süt (a nap)', *šiti* 'süt, fagyaszt'. (TESz)

Etimológiailag összetartozik vele a magy. ***gyújt, gyúlik, gyúl*** ige s a csuv. ***śută*** 'fény' tat., bask. *jagty '*fény' (< *jag-*: abszolút szótő + *-ty*: képző), türkm. *jakty (< jak-:* abszolút szótő + *-ty:* képző), k.kalp. *žakty* 'fény' (< *žak-* + *-ty*), a szláv nyelvek adatai közül az or. *svet* (*sve* + *-t*) 'fény', amely átvétel. Az abszolút szótövek (*śu-, šü-, jag-, jak-, žak-, sve-)* párhuzama pedig a magy. *égni (ég-:* szótő + *-ni:* főnévi igenév képző), or. *žečʹ (že-* + *-čʹ), žigatʹ* (*žiga-* + *-tʹ*) 'égni' stb. szavak töve (*ég-že -, žiga-).* Végső soron a naphoz és annak színéhez, tevékenységéhez kötődik, előtte pedig a víz színét nevezték sárgának és fehérnek, de maga a forrás is viselte ezt a nevet.

Megjegyezzük, hogy a jelen álláspont szerint az or. *žečʹ , žgu.* Indoeurópai jellegű közszláv szó < *gegti. Vö.: litv. degù *'žgu',* óind dahati 'žžet'. (SIS) < or. *že-*: szótő + *-čʹ* : főnévi igenév képző.

Elvileg helyt lehetne adni a szócikk írója véleményének, azonban az adatok amellett szólnak, hogy itt nem az or. *gorétʹ* 'égni' *g-* kezdetű igéről van szó, amelyhez egy feltételezett *gegti formának lenne köze. Az tény, hogy a magyar és a szkíta-hún típusú nyelvektől eltérően a szláv nyelvekre jellemző a *g* > *ž, k* > *č* hangváltozás. Ebben az esetben azonan nem erről van szó. A szláv nyelvekben, így az oroszban is átvétel a szó egy olyan nyelvből, amelynek az utódnyelveiben ismert a szó eredeti *t-* fejleményeivel a szó elején. Közéjük tartozik a SIS említette litv. *degù* és óind *dahati* (*daha-*: szótő + *-ti*: főnévi igenév képző) adat is.

A török *jak-, jag-* szótöveknek alakváltozata a magy. *égni ég-* töve. A TESz szerint a magy. ***ég*** '(tűz, tűzbe került vagy tüzet fogott tárgy, világítóeszköz) lángol, parázslik, világít, tűzben megsemmisül, égési sebeket szenved, lelkesedéstől, vágytól izgalomban van, (érzés) fokozott elevenséggel él valakiben, éget, forróságot vagy forróságérzethez hasonló sajgást, csípő fájdalmat érez, anyagilag tönkremegy, szégyenben marad'. Valószínűleg ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *iäŋleltä* 'tűzön pörköl (íjkészítéskor kemény fenyőfát), zürj. *yń, yń-bi* 'láng', cser. *eŋ* 'tűz'. (TESz)

A szócikk írója nem járt el helyesen, amikor nem vette figyelembe a fenti török és más adatokat. A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A Kāšγ. *jaš-:* relatív szótő alakváltozata a magy. ***világ,*** amely a TESz szerint ‘az emberi társadalom, a földi élet, a világmindenség, a földkerekség, világosság, fény, anyagi dolgok, a földi célokra irányuló élet, látóképesség, létezés, élet, földrész, ítélőképesség, hasonló lények, dolgok stb. rendszere, köre, élmények, érzelmek rendszere, kor, belterület’. Származékszó, *-g* deverbális névszóképzővel jött létre. Alapszava valószínűleg ősi hangfestő szó a finnugor korból, a megfelelések azonban vitatottak, vö.: cser. *volgydy* ‘világos, fényes’, finn *valkea* ‘fehér, fényes tűz, világító láng, a tűz fénye’, észt *valge* ‘fehér, világos, fehérség, világosság, fényesség’, lp. *viel’gâd* ‘fehér, világos, sápadt’, *vielkeδ* ‘fehér’. (TESz) < magy. *vi-*: abszolút szótő + *-lág:* képző, cser.

volgy-: relatív szótő (< *vo-*: abszolút szótő + *-lgy-*: képző) + *-dy:* képző, finn *va-* + *-lkea,* észt *va-* + *-lge,* lp. *viel'gâ-*: relatív szótő (< *vie-*: abszolút szótő + *-l'gâ-*: képző) + *-d:* képző, *vielke-*: relatív szótő (< *vie-*: abszolút szótő + *-lke-*: képző) + *-δ:* képző.

Aszócikk írójának álláspontja nem igazolt, mert egyrészt nem a *-g* a képző, másrészt a magyar szó finnugor eredete nem bizonyított, hiszen a szavunk egy nagyobb rendszernek a tagja, ám az adatok idetartoznak. A cser. *volgydy* 'világos, fényes', lp. *viel'gâd* 'fehér, világos, sápadt', *vielkeδ* 'fehér' szavak magyar megfelelője a magy. ***világos*** szó, ahol a magy. *-s* közös gyökerű a cser. *-dy* képző *-d*-jével, a lp. *-d* és a *-δ* képzővel. Valamennyi eredeti *-t* fejleménye, jelentésük 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő'.

Alakváltozatuk az or. ***sverkat'*** *sverka-* relatív szótöve.

Rokona a magy. ***szikra.*** Az orosz *iskra* és a magy. *szikra* szó viszonyát tisztázni kell. Az or. *iskra* < *isk:* tő + *-ra:* képzőből, a magy. *szikra* < *szik:* tő + *-ra:* képzőből áll. Mindkét tő közös ősre vezethető vissza, a magyar nem vehette át a szláv alakot.

3.448. Kāšγ. ***kirgā-*** 'eltávolítani' ~ magy. ***kerget***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ki-*: abszolút szótő + *-rgā-*: képző.

Rokona a magy. ***kerget***, amely a TESz szerint 'űz, üldöz, nyomában van, (beszédet ismétlésekbe bocsátkozva, bőbeszédűen, zavarosan mondogat, elérni igyekszik valamit, nemkívánatos állapotba kényszerít'. Származékszó: a *kerül, kerít, kering* szócsalád *ker-* alapszavából jött létre gyakorító *-g* és műveltető *-t* elemekből alakult képzőbokorral. (TESz) < magy. *kerge-*: relatív szótő (< magy. *ke-:* abszolút szótő + *-rge-:* képző) + *-t*: műveltető ige képző, *kerü-*: relatív szótő + *-l:* ige képző, *kerí-:* relatív szótő + *-t:* ige képző, *ke-*: abszolút szótő + *-ring:* képző.

A Kāšγ. *kirgā-* és a magy. relatív szótő (magy. *kerge-*) egymásnak alakváltozatai. Idetartozik a magy. ***kerge***, amely a TESz szerint 'kergeségben szenvedő, szédelgő, szédülő, féleszű, hóbortos'. Ld. még *kergeteg* 'dühöngő, őrült, kergeségben szenvedő, dühöngés, hóbortosság, vihar, kavargás (szélé), kergekórság', *kergül*. A szócsalád tagjai származékszavak: a *kerül, kering, kerít* igék *ker-* alapszavának önálló használatban ki nem mutatható *-g* gyakorító igeképzős származékából jöttek létre. (TESz) < magy. *ke-*: abszolút szótő + *-rge*: képző.

A fenti képzett szavaknak a relatív szótöve a TESz szócikk írójával ellentétben a magy. *kerge-, kerí-, kerü-, kering, kergü-*. Nem csoda, hogy az ún. *-g* gyakorító képzőt nem tudják kimutatni, mert nem az a képző.

3.449. Kāšγ. ***baklā-*** 'uralkodónak nevezni, tartani' ~ magy. ***fő, fej***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bak-*: abszolút szótő + *-lā-:* ige képző.

Az abszolút szótő azzal a *fej, fő* szóval tartozik össze, amely megvan a magyarban és más szkíta-hun utódnyelvben. Miután az irányítás a forrásban, a magban, a fejben van, a *fő* szónak 'uralkodó' jelentése természetes. Idetartozik a magy. ***fő,*** *fej* 'legfontosabb, legnagyobb'. Szófaji átcsapás eredménye. (TESz)

A szó Jegorovnál megvan a csuv. *ĕm* 'idősebb' címszónál az ***ĕmpü*** nyj. 'hatalmas király' jelentésben. Ezt a címnevet viselte Rettegett Iván 'cár' jelentésben. A csuv. ***pü*** más török nyelvben *bej, bek*. (JEGOROV 1964)

Idetartozik az utótag, vö.: csuv. ***pinpü*** 'ezredfő' < *pin* 'ezer' + *pü* 'király, vezető', vö.: *śĕrpü* 'századfő'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pin* 'ezer' + *pü* 'fő, fej', *śĕr 'száz'* + *pü 'fő*, fej'.

3.450. Kāšγ. ***žarlā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žar-*: relatív szótő + *-lā-*: ige képző.

A Kāšγ. *žar-*: relatív szótő összetartozik a csuv. ***jĕr*** 'sír' igével. (JEGOROV 1964) < csuv. *jĕ-:* abszolút szótő + *-r:* képző.

Minthogy a sírás könnyhullatással jár együtt, ez pedig olyan, mint az eső, természetes, hogy idetartozik a csuv. ***śumăr*** 'eső', MK., oszm. *jagmur,* Zamahš. *jamgur,* ujg., csag. *jamgur,* üzb. *jomgir,* tat. *jaŋgyr,* bask. *jamgyr,* nog. *jamgyr,* kirg., k.kalp. *žamgyr,* kazak *žandyr,* kum. *jangur,* karacs. *džangur,* alt., ojr. *d'anmyr,* hak. *naŋbyr,* jak. *samyyr* 'eső'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śumă-:* relatív szótő + *-r:* képző, MK., oszm. *jagmu-* + *-r,* Zamahš. *jamgu-* + *-r,* ujg., csag. *jamgu-* + *-r,* üzb. *jomgi-* + *-r,* tat. *jaŋgy-* + *-r,* bask. *jamgy-* + *-r,* nog. *jamgy-* + *-r,* kirg., k.kalp. *žamgy-* + *-r,* kazak *žandy-* + *-r,* kum. *jangu-* + *-r,* karacs. *džangu-* + *-r,* alt., ojr. *d'anmy-* + *-r,* hak. *naŋby-* + *-r,* jak. *samyy-* + *-r.*

A relatív szótő a 'víz és a folyik, folyó' jelentésű szavakkal tartozik össze.

Alakváltozata az or. ***dožd'*** 'eső'. A szót 'rossz idő' jelentésben értelmezik (vö.: SIS), amely nem igazolható. Ezzel szemben a fenti adatok értelmében is or. *dož-*: abszolút szótő (valójában az első relatív szótő) + *-d':* képző. A szó az oroszban átvétel valamely szkíta-hún típusú nyelvből, ahol az átadó alakban a szótő **dog-, *tog-* lehetett. A *g* > *ž* változás már a szlávban ment végbe. A szótőhöz járuló képző pedig eredetileg szókezdő *-t-* lehetett, teljesebb alakban tV, tVk, tVt, tVtk. A kezdő mássalhangzó zöngésedett, a rákövetkező *-k* fejleménye a *-j* pedig palatalizálta, amely az oroszban *-d'* (ejtsd *-gy*).

A folyó, folyik szóval rokon az or. ***plakat'*** 'sírni' relatív szótöve, vö.: or. *plaka-*: relatív szótő (< *p-*: abszolút szótő + *-laka-:* képző) + *-t'*: főnévi igenév képző. A relatív szótő összetartozik a bask. *bulak* 'folyó', tat. *bolak* 'folyó', a magy. *folyik, folik, folyó, foló* stb.

Alakváltozatuk a csuv. ***makăr*** 'sírni', az oszm. ***ağlamak*** 'sírni' (< *ağla-*: relatív szótő + *-mak*: főnévi igenév képző)

A szó kezdetben igenévszó volt. Rokona a magy. *szemereg,* amely az igei változatot őrzi. A TESz-ben a szemerkél címszónál található, vö.: szemerkél 'szemelget, válogat, kotorász, keresgál, (eső) csepereg', ***szemereg*** '(eső) csepereg, (forrás) buzog, előtör'. A szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk a gabonaszem, mag, kis mennyiség, hasonló elemek sorozatából álló dolog egy darabja' jelentésárnyalatokban használt *szem* főnév, illetőleg ennek *-r* denominális képzővel alakult, önállóan nem élő igei **szemer* származéka. (TESz) < magy. *szeme-*: szótő + *-reg*: igeképző.

Lényeges, hogy a *szemereg -reg* képzőjének csak az *-r* szókezdő mássalhangzója megvan magyar igékben, ilyen a magy. *szór* (< *szó-* szótő + *-r:* igeképző).

Rokonuk a magy. ***sír*** ’(ember fájdalom, düh, egyéb érzelmi megrázkódtatás hatására) (panaszos hangot adva) könnyezik, (állat) elnyújtott, panaszos hangot ad, kesereg, panaszkodik, víz, nedves fa, más anyag) síráshoz, nyöszörgéshez hasonló hangot ad’. Hangutánzó eredetű. (TESz) < *sí-:* abszolút szótő + *-r:* képző.

A sírás két lényeges összetevője a hang és a víz, a vízfolyás'. Mindkettőt tartalmazza a *sír-* ige. Ld. még: **3.472.** Kāšγ. ***sigtā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír,*** **3.352.** Kāšγ. ***žarlat-*** 'sírni' ~ magy. ***sír,*** **3.399.** Kāšγ. ***žaŋīlā-*** 'szűköl, vonít' ~ magy. ***szűköl, sír***.

3.451. Kāšγ. ***sūzlā-*** 'beszélni' ~ magy. ***szól.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sūz-*: relatív szótő + *-lā-*: ige képző.

A relatív szótő összetartozik az oszm. ***söz*** 'szó'-val. < oszm. *sö-*: abszolút szótő + *-z*: képző. A baskírban ***hüδ*** 'szó' < *hü-*: abszolút szótő + *-δ*: képző, tat. ***süz*** (< *sü-*: abszolút szótő + *-z*: képző) ’szó’.

Alakváltozatuk a csuv. ***sămax*** 'szó', beszéd', ÓT. *sab, sabyg* (T.e.), Zol. bl., PK., tefs. XII-XIII. sz. *sav* 'szó, beszéd'. (JEGOROV 1964) < csuv. *să-*: abszolút szótő + *-max:* képző, ÓT. *sa-* + *-b*, Zol. bl., PK., tefs. XII-XIII. sz. *sa-* + *-v.*

A magyar ***szó*** végső alapja olyan hangutánzó szó lehetett, amely a víz hangját utánozta. A magy. *szó* a kutatás jelenlegi állása szerint ’nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű, viszonylag önálló egysége….’ (MÉK) ’hang, kiáltás, beszéd, az, amit valaki mond (kijelentés, kérés, intelem, ígéret, vélemény stb.), a nyelv legkisebb önálló értelmű egysége, beszélgetés, tárgyalás, szóbeszéd, híresztelés, szóhasználat, szófűzés’, ***szólás*** ’frázis, (magas szintű) nyilatkozat, felhívás (néphez, nemzethez)’, ***szózatol ’***hangot hallat’, stb… Ősi örökség az ugor korból. vö.: vog. Ko. *sau* ᵒ’zajgó’, …É. *såw* ’szó, hang’, *kaj- såw* ’felkiáltás, ima’…*sou* ’dallam’, …Az ugor alapnyelv e szava török eredetű, vö.: türk *sab* ’szó, beszéd’, Kāš º. *sav* ’szó, mondás, történet, hír, üzenet, hírnév, dicsőség’, ujg. *sab* ’szó’, *sav* ’beszéd, üzenet, szó’, oszm. *sava* ’hír, újdonság, örömhír’, …A magyar szó a *v*-s tövű névszók közé tartozik….(TESz)

Rokonuk a csuv. ***sasă, sas*** ’hang, hír, híresztelés, szóbeszéd’, azerb. *säs*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *ses*, üzb. *sas* ’hang’…(JEGOROV 1964) < csuv. *sa-*: abszolút szótő + *-să:* képző, *sa-* + *-s)*, azerb. *sä** + *-s*, gag., kazah, k.kalp., türkm., oszm., kumük *se-* + *-s*, üzb. *sa-* + *-s.*

Az abszolút szótővel összetartozik a csuv. ***te-*** ’mondani, beszélni’…KB. *ta*,…altV. *te*, MK. sárga ujg., hakasz *ti*, ujg. *dä*, azerb., oszm., tat., gag., üzb., ojr., kazah, nog., k.kalp., kumük *de*, tuv. *de, di*, kirg. *dej*, türkm. *dij*, jak. *die* ’beszélni, mondani’. (JEGOROV 1964)

3.452. Kāšγ. ***savlā-*** 'mondani' ~ magy. ***szól, szaval***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sav-*: relatív szótő + *-lā-*: ige képző.

A Kāšγ. *savlā-* lakváltozata a magy. ***szól*** ige, amely a TESz-ben nincs meg külön címszó alatt. A relatív szótő (Kāšγ. *sav-*, magy. *szó, szava-* Kāšγ. *sūz,* csuv. *sămax* stb.) egybeesik az abszolút szótővel, amelyhez a magyarban *-l,* Kāšγ. *-lā* stb. igeképző járult.

A magyar *szó* szóval közös gyökerű az angol ***saw*** ’szólásmondás, közmondás’, ***say*** 'mond, beszél', ***sing, sang, sung*** ’énekel, dalol, (megénekel) versben, zümmög, duruzsol (víz forrva), cseng (fül), fütyül, zúg (szél)’, a ***word*** (< *wor-*: relatív szótő + *-d:* képző) ’szó’, ***talk*** (< *ta-:* abszolút szótő + *-lk:* képző) ’beszélgetés, társalgás, beszéd, megbeszélés, előadás (könnyed stílusban), csevegés, beszámoló, fecsegés, üres beszéd, beszédtárgy, téma, beszél…’

A Kāšγ. ***savlā-*** 'mondani' és a Kāšγ. ***sūzlā-*** 'beszélni' összetartoznak, egymásnak alakváltozatai.

3.453. Kāšγ. ***satisā-*** 'eladni (óhajtó)' ~ magy. ***szatócs.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sati-*: relatív szótő + *-sā-*: az óhajtó mód jele.

A Kāšγ. *sati-*: relatív szótőnek rokona a csuv. ***sut*** 'eladni', MK., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., azerb., türkm., oszm., gag., tat., ojr. *sat,* üzb. *sot,* bask. *hat* 'eladni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-*: abszolút szótő + *-t:* képző, MK., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs., azerb., türkm., oszm., gag., tat., ojr. *sa-* + *-t,* üzb. *so-* + *-t*, bask. *ha-* + *-t*.

Idetartozik a csuv. ***sută,*** *sutu-ilü* 'kereskedelem, vevés-adás', KB., Óujg. *satyg,* tuv., hak., sor *sadyg*, alt., ojr. *sady, sadyžy*, karacs. *satuu,* ujg. *soda, soda-setik,* üzb. *savdo,* türkm. *sovda*, kirg. *sooda,* kazak, k.kalp. *sauda,* nog. *savde, satuv-aluv,* tat. *satu-itu*, *seüde,* bask. *hatyu-iteü* 'kereskedelem', csuv. *sutuśă*, ujg. s*atkyči,* tuv. *sadygžy,* hak. *sadygčy,* tat. *satučy,* bask. *hatyusy,* alt. *saduyčy* 'eladó, kereskedő', azerb. *satlyg,* oszm. *satylyk*, türkm., tat. *satlyk*, csuv. *sutlăx,* bask. *hatlyk* 'eladó' (holmi, érték). Vö.: perzsa *souda* 'kereskedelem, csere, vásárolt áruk'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-*: abszolút szótő + *-tă:* képző*, (su-* + *-tu)-ilü,* KB., Óujg. *sa-* + *-tyg,* tuv., hak., sor *sa-* + *-dyg*, alt., ojr. *sa-* + *-dy, sady-*: relatív szótő (< *sa-:* abszolút szótő + *-dy-*: képző) + *-žy:* foglalkozásnév képző, karacs. *sa-*: abszolút szótő + *-tuu:* képző, ujg. *so-* + *-da, (so-* + *da)-setik,* üzb. *sav-*: abszolút szótő + *-do*: képző*,* türkm. *sov-* + *-da*, kirg. *soo-* + *-da,* kazak, k.kalp. *sau-* + *-da,* nog. *sav-* + *-de, (sa-*: abszolút szótő + *-tuv:* képző)*-aluv,* tat. *(sa-:* abszolút szótő + *-tu:* képző)*-itu*, *seü-* + *-de,* bask. *ha-*: abszolút szótő + *-tyu:* képző)*-iteü,* csuv. *sutu-*: relatív szótő (< *su-:* abszolút szótő + *-tu-: képző*) + *-šă:* foglalkozásnév képző*,* ujg. s*atky-*: relatív szótő (< s*a-*: abszolút szótő + *-tky-*: képző) + *-či:* foglalkozásnév képző, tuv. *sadyg-*: relatív szótő (< *sa-*: abszolút szótő + *-dyg-*: képző) + *-žy*: foglalkozásnév képző, hak. *sadyg-*: relatív szótő + *-čy*: foglalkozásnév képző, tat. *satu-* + *-čy,* bask. *hatyu-* + *-sy,* alt. *saduy-* + *-čy,* azerb. *sat-:* relatív szótő + *-lyg:* képző, oszm. *saty-* + *-lyk*, türkm., tat. *sat-* + *-lyk*, csuv. *sut-* + *-lăx,* bask. *hat-* + *-lyk,* perzsa *sou-*: abszolút szótő + *-da:* képző.
A *-lyk* képzős szavak a magy. ***árus*** szóval tartoznak össze, ahol a magy. *-s* alakváltozata a *-lyk* képzőnek.

A csuv. ***sutăn*** 'eladni, eladódni az ellenségnek', ujg. *setil,* bask. *hatyl,* tat., türkm. *satyl,* alt., hak. *sadyn* 'árulni, kereskedni, eladódni, csuv. *sutănčăk,* ujg. *satkun,* kazak *satkyn*, üzb. *sotkin,* azerb. *satgyn* 'eladó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *sută-*: relatív szótő + *-n:* visszaható ige képző, ujg. *seti-*: relatív szótő + *-l*: visszaható ige képző, bask. *haty-* + *-l,* tat., türkm. *saty-* + *-l,* alt., hak. *sady-* + *-n,* csuv. *sutăn-*: relatív szótő (< *sută-*: relatív szótő + *-n*: visszaható ige képző) + *-čăk*: képző, ujg. *sat-*: relatív szótő + *-kun*: folyamatos melléknévi igenév képző, kazak *sat-* + *-kyn*, üzb. *sot-* + *-kin*, azerb. *sat-* + *-gyn*.

Idetartozik az ang. ***sale*** 'eladni' is. A végső relatív szótő összetartozik a magy. *ad* igével, amelynek az elsődleges jelentése 'életet ad' volt. A magy. ***ad*** a TESz szerint 'juttat, ajándékoz, szolgáltat, hagy, enged, elad'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *udnis* 'etet, itat', votj. *ud-* 'ua.', mdE. *andoms* 'táplál', fi. *antaa* 'ad', lp. *vuow'det* 'elad'. (TESz) < magy. *a-*: abszolút szótő + -d: képző.
A fenti finnugorba sorolt nyelvek adatai beletartoznak a magy. *ad* nagy szócsaládjába de távolabbról, mint a török nyelvi adatok. Kivételt képez a fi. *antaa '*ad'. Nem igazolt az, hogy a magyar *ad* ősi örökség a finnugor korból.

A relatív szótő rokona a magy. *szatócs* 'eladó' *szató-* töve is. A TESz szerint a magy. ***szatócs***

‘halárus, gabonaüzér, (kisebb) vegyeskereskedés tulajdonosa, kicsinyeskedő, garasoskodó, nem nagyvonalú személy’. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *satïγčï*, csag. *satïγčï,* CC. *satuxčï*, oszm. *satıčı*, tat. *satïučï,* csuv. *sutuśă* ‘kereskedő’. A *satïγčï* a *satïγ* ’kereskedés, kereskedelem’ szónak ’valamivel foglalkozót’ jelölő *–čï* képzővel alkotott származéka, a *satïγ* alapszava pedig a *sat-* ’ad, elad, kereskedik’ ige. (TESz) < magy. *szató-:* relatív szótő + *-cs:* foglalkozásnév képző, ujg. *satïγ-:* relatív szótő + *-čï*: foglalkozásnév képző, csag. *satïγ-* + *-čï,* CC. *satux-* + *-čï*, oszm. *satı-* + *-čı*, tat. *satïu-* + *-čï,* csuv. *sutu-* + *-śă.*

Alapvető fontosságú, hogy a foglalkozásnév képző névszóhoz járul. Ezért a relatív szótő nem lehet ige. Összetartozik a magy. ***áru*** főnévvel is, amelynek igével ellátott változata az *árul,* a foglalkozásnév képzős pedig az ***árus***. A szó a TESz-ben a magy. ***ár*** címszónál található.

A magy. *áru* az oroszban ***tovar,*** amelynek elsődleges jelentése 'marha' volt s a szó megvan a törökségben is, sőt idetartozik a 'vagyon' jelentésű változata is.

3.454. Kāšγ. ***kabsā-*** 'körülvenni, elvenni' ~ magy. ***koboz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kab-*: relatív szótő + *-sā-*: képző.

Eleink gondolkodásában a *kúp* forma több jelenséggel, cselekvéssel is kapcsolatos, hiszen sok mindenre alkalmas. A *kúp, kupak* formája egyrészt tető, fedő, ezért be lehet vele fedni, borítani valamit. Egyrészt a hegyes csúcsa miatt, másrészt a kúp egyfajta horog is, alkalmas valaminek a megfogására, elkapására. Az alakja révén hangszernek is jó, ld. koboz. A csúcsa felfelé mutat, ezért a növekedés, a felemelkedés megnevezésére is alkalmas, stb. Ezek a jelentések azonban továbbiaknak is az alapje. Pl. az égbolt egy kúp, kupak forma. Ugyanakkor az égnek is van színe, s ilyenformán az égbolt megnevezése átment az ilyen szín megnevezésére is. Így tartozik ide a csuv. *kăvak, kăvakar,* magy. kék, kékül.

Jegorov szerint a csuv. ***kăvak*** 'kék, ősz', ÓT., KB., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *kök,* k.kalp. *kök,* türkm., oszm. *gök*, üzb. *kuk,* bask., tat. *kük,* azerb. *köj* 'ég, kék', hak. *kök* 'kék', tuv. *ak-kök* 'kék', *kök* 'kék', alt. *kök,* jak. *küox,* mong. *xöx* 'kék, zöld'. Elsődleges jelentése 'égbolt' Grönbech szerint *kök* < *köbek* (Forstudier til turkisk lydhistorie. Kopenhagen 1902)[64]. (JEGOROV 1964) < csuv. *kă-:* abszolút szótő + *-vak:* képző, ÓT., KB., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *kö-* + *-k,* k.kalp. *kö-* + *-k,* türkm., oszm. *gö-* + *-k*, üzb. *ku-* + *-k,* bask., tat. *kü-* + *-k,* azerb. *kö-* + *-j,* hak. *kö-* + *-k,* tuv. *kö-* + *-k* alt. *kö-* + *-k,* jak. *küo-* + *-x,* mong. *xö-* + *-x.*

Rokonuk a magy. ***kék,*** amely a TESz szerint 'olyan színű, mint a derült ég, zöld, szürke (ló, ökör)'. Ótörök eredetű, vö.: türk, ujg., kipcs., CC., kirg., alt. *kök,* Kāšγ. *köök,* oszm. *gök,* türkm. *göök*, jak. *küöx,* csuv. *kăvak* 'ég, kék, zöld', oszm. *gök rengi* 'ég színű, szürkéskék, világos szürke'. Ld. még mong. *küke*, kalm. *kükü,* burj. mong. *kökö* 'kék, zöld'(TESz). < magy. *ké-*: abszolút szótő + *-k*: képző, türk, ujg., kipcs., CC., kirg., alt. *kö-* + *-k,* Kāšγ. *kö-* + *-ök,* oszm. *gö-* + *-k,* türkm. *gö-* + *-ök*, jak. *kü-* + *-öx,* csuv. *kă-* + *-vak* 'ég, kék, zöld', oszm. *gö-* + *-k,* mong. *kü-* + *-ke*, kalm. *kü-* + *kü,* burj. mong. *kö-* + *-kö.*

A magyar szó törökből való kölcsönzése nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

A 'hurok jelentés érvényesül a következő szavakban, vö.: csuv. ***kăkar*** 'odakötni', türkm. *köker* 'megkötni a birkát az itatás idején', stb. (JEGOROV 1964) < csuv. *kăka-*: relatív szótő[65] + *-r:* képző, türkm. *köke-* + *-r.*

[64] Megjegyezzük, hogy a kutatásaink ezt a véleményt támogatják.

[65] Bár abszolút szótőnek látszik, valójában az első relatív szótő.

A csuv. *kăkar* igének igei alakváltozata a magy. ***kunkorog,*** névszói pedig a magy. ***kunkor.***

A fejének *kupak* alakjáról kapta a nevét a csuvas és a magyar *gomba*, vö.: csuv. ***kămpa*** 'gomba', tat. *gömbe* 'gomba'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kăm-* + *-pa,* tat. *göm-* + *-be.*

A TESz szerint a magy. ***gomba*** 'spórákkal szaporodó telepes növény, amely nem tartalmaz klorofilt, élelmiszerek árusítására való kör alakú építmény'. Szláv eredetű, vö.: óeszl. *gõba*[66] 'szivacs', blg. *gъba* 'gomba, szivacs', szb.-hv. *guba* 'bélpoklosság, zuzmó, tapló', szln. *gõba* 'gomba, szivacs, tapló', szlk. *huba* 'gomba, szivacs', or. *gubá* 'taplógomba'. (TESz) < magy. *gom-*: abszolút szótő + *-ba:* képző, óeszl. *gõ-* + *-ba*[67], blg. *gъ-* + *-ba,* szb.-hv. *gu-* + *-ba,* szln. *gõ-* + *-ba,* szlk. *hu-* + *-ba,* or. *gu-* + *-bá.*
A magyar szó szláv eredete nem igazolt. További szavak tartoznak még ide, vö.: magy. ***gubó, göb, gomb, guba*** stb.

Az alakjáról kapta a megnevezést a csuv. ***kăpăk*** 'hab, tajték', ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *köpük,* kirg., alt., ojr. *köbük*, ujg., tuv. *kövük*, kazak, nog., hak. *köbik*, k.kalp. *kobik,* üzb. *küpik* (dial. *küpük*), bask., tat. *kübek,* kum. *geb'uk,* s.ujg. *kevük* 'hab'. < vö.: ujg. *kop* 'felemelkedni' vagy csuv., tat. *küp*, Zamahš., azerb. *köp*. (JEGOROV 1964) < csuv. *kă-*: abszolút szótő + *-păk:* képző, ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *kö-* + *-pük,* kirg., alt., ojr. *kö-* + *-bük*, ujg., tuv. *kö-* + *-vük*, kazak, nog., hak. *kö-* + *-bik*, k.kalp. *ko-* + *-bik,* üzb. *kü-* + *-pik* (dial. *kü-* + *-pük*), bask., tat. *kü-* + *-bek,* kum. *ge-* + *-b'uk,* s.ujg. *ke-* + *-vük,* ujg. *ko-* + *-p,* csuv., tat. *kü-* + *-p*, Zamahš., azerb. *kö-* + *-p.*

Jegorov szerint a csuv. ***küp, küpĕn*** 'felfúvódni, habosodni', Zamahš., ujg., kirg., kum., alt., hak., azerb. *köp,* kazak *keb,* bask., tat. *küp, küben* 'felfúvódni, habosodni, felnőni, növekedni', hak. *köben*, tat. *köbön* 'felfúvódni, megdagadni', bask. *küpken* 'felfújt', vö.: mong. *köge* 'felfúvódni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kü-*: abszolút szótő + *-p:* képző, *küpĕ-*: relatív szótő (< *kü-:* abszolút szótő + *-pĕ-* : képző) + *-n:* visszaható igeképző, Zamahš., ujg., kirg., kum., alt., hak., azerb. *kö-*: abszolút szótő + *-p:* képző, kazak *ke-* + *-b,* bask., tat. *kü-* + *-p, kübe-*: relatív szótő + *-n:* visszaható igeképző, hak. *köbe-* + *-n*, tat. *köbö-* + *-n,* bask. *küp-*: relatív szótő + *-ken:* folyamatos melléknévi igenév képző.

Az is természetes, hogy a növekedés is idetartozik, sőt a habosítás, ilyen a magy. *köpül*. A TESz-ben a magy. *köpül* a *köpü* címszónál található. Lényeges, hogy a *köpü* egy kupa formájú edény, amely a *kúp* fordított alakja. A *köpül* pedig 'habosít' jelentésű.

A TESz szerint a magy. ***köpü*** 'vajköpülő faedény, hasábszerű faedény, növény gubója, toktermése, méhkaptár, kanálszerű üveges eszköz, szerszámon, eszközön, fegyveren stb. csőalakú rész, amelybe valamit (nyelet, lőcsöt stb.) erősítenek, szemgolyó, forrás vagy kút falául alkalmazott kivájt faderék, bürü, palló', ***köpülő, köpül***. Ótörök eredetű, vö.: ÓT. *gübü,* tat. *göbä*, bask. *göbö* 'vajkészítő edény, nagyobb faedény, fakád'. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótő + *-pü*: képző, *köpü-*: relatív szótő + *-l*: igeképző, ÓT. *gü-* + *-bü,* tat. *gö-* + *-bä*, bask. *gö-* + *-bö.*

A Kāšγ. *kabsā-* alakváltozata a csuv. ***xupărla-*** 'körülveni' *xupăr-* relatív szótöve (< csuv. *xupă-:* relatív szótő + *-r-*: képző). A *-la* igeképző.

A csuv. *xupărla-* 'körülveni' szó nincs meg Jegorovnál, ám megvan a csuv. *xupă,* amely a Kāšγ. *kab-* relatív szótővel tartozik össze és a magy. *kupak, kúp* stb. szóval. A csuv. ***xupă*** 'tető, kupak,

[66] Az õ nazális ejtésű.
[67] Az õ nazális ejtésű.

valaminek a felső része, héj, kéreg', tefs. XII-XIII. sz. *kabyk, kabuk* 'kéreg, héj', azerb. *gabyg,* türkm. *gabyk,* oszm. *kabuk*, kirg., kazak *kabyk,* tat., bask. *kabyk* 'kéreg, héj, háncs, burok', üzb. *kobik* 'kéreg, héj', tuv. *xavyk*, hak. *xabyx* 'héj, kéreg', ld. még MK. *kabčak*, ujg, kirg. *kapkak,* oszm. *kapak,* azerb. *gapag,* türkm. *gapak*, üzb. *kopkok,* tat. *kapkač,* bask. *kapkas,* jak. *xappax* 'tető, fedő, kupak'. < csuv. *xup,* azerb. *gapa,* oszm. *kapa,* Zamahš. *kapa* 'befedni, réteggel beborítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xu-*: abszolút szótő + *-pă*: képző, tefs. XII-XIII. sz. *ka-* + *-byk, ka-* + *-buk,* azerb. *ga-* + *-byg,* türkm. *ga-* + *-byk,* oszm. *ka-* + *-buk*, kirg., kazak *ka-* + *-byk,* tat., bask. *ka-* + *-byk,* üzb. *ko-* + *-bik,* tuv. *xa-* + *-vyk*, hak.*xa-* + *-byx stb.*

A Kāšγ. *kabsā-* 'körülvenni, elvenni' alakváltozata a csuv. ***xupla-*** 'beborítani, befedni', ujg. *kapli,* üzb. *kopla,* tat., bask. *kapla,* oszm. *kapa*, azerb. *gapa* 'beborítani, befedni', k.kalp. *kapla* 'valamit a zacskóba, zsákba szórni (*kap* 'zacskó, zsák'), beborítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xup-*: relatív szótő (< *xu-*: abszolút szótő + *-p-*: képző) + *-la-*: igeképző, ujg. *kap-* + *-li,* üzb. *kop-* + *-la,* tat., bask. *kap-* + *-la,* oszm. *ka-:* abszolút szótő + *-pa: képző,* azerb. *ga-* + *-pa,* k.kalp. *kap-*: relatív szótő + *-la:* igeképző.

A *-la* igeképző nélküli relatív szótöveknek úgy lehet igei jelentése is, hogy a kVp, kVpV, kVpVk stb. forma eredetileg igenévszó volt. A Kāšγ. *kab-* az első relatív szótő tehát eredetileg nómen-verbum volt. Az igei alakváltozata megvan a relatív szótőben, vö.: csuv. ***kapkăn*** 'fogó, egérfogó', tat., bask., kirg., k.kalp., nog., ujg. *kapkan,* üzb. *kopkon,* kazak *kakpan,* türkm. *gapan,* oszm. *kapan,* kum. *kapgun*, karacs. *kapxan*, tuv. *kapka*, xak. *xaxpan* 'csapda, kelepce, horog'. < *kap* 'megragadni (szájjal), elragadni', alt., ojr., oszm., kirg., nog. *kap,* türkm. *gap*, csuv. *xyp* 'ua.'. Vö.: csuv. *kap* 'valaminek a gyorsan, váratlanul megragadásának a hangja'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kap-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-p-*: képző) + *-kăn:* folyamatos melléknévi igenév képző, tat., bask., kirg., k.kalp., nog., ujg. *kap-* + *-kan,* üzb. *kop-* + *-kon:* folyamatos melléknévi igenév képző, kazak *kakpan,* türkm. *gapan,* oszm. *kapan,* kum. *kap-* + *-gun*, karacs. *kap-* + *-xan*, tuv. *kap-* + *-ka*, xak. *xaxpan, ka-:* abszolút szótő + *-p*: képző, alt., ojr., oszm., kirg., nog. *ka-* + *-p,* türkm. *ga-* + *-p*, csuv. *xy-* + *-p.*

A csuv. *kapkăn* és török megfelelőinek szó szerinti jelentése *kapó.*

A Kāšγ. *kabsā-* összetartozik a magy. ***koboz*** szóval, amely a TESz szerint 'fosztogat, rabol, zsákmányol, (birtokot, anyagi értéket) hatóságilag, ítélet alapján zár alá vesz, valakitől valamit elvesz, (hatóság sajtóterméket) megsemmisítés céljából lefoglal'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *kobo-*: relatív szótő (< *ko-:* abszolút szótő + *-bo-*: képző) + *-z*: ige képző.

A Kāšγ. *kab-* az első relatív szótővel összetartozik a magy. ***kap*** ige, amely a TESz szerint hirtelen mozdulattal megragad, kezébe fog, szájába vesz, részesül valamiben, elnyer valamit, az alkalmat megragadva mohón él valamivel, örül valaminek, igyekszik valamit megszerezni,erőszakkal elvesz, zsákmányol stb.' Valószínűleg hangutánzó eredetű, és a kopog, koppan családjába tartozik. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-p*: képző.

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kub-*: relatív szótő + *-sā-*: óhajtó mód jele.

A relatív szótő ugyanaz, mint a **3.454.** Kāšγ. ***kabsā-*** 'körülvenni, elvenni' *kab-* szótöve. Rokona egyrészt a magy. *hab*, másrészt a *kúp, kobak* 'fej' szó. Ez azért lehetséges, mert a *hab* úgy keletkezik, hogy duzzad, nő. A *kúp* pedig egy csúcsos forma, ilyen a növekedő élőlény is. A *kobak* is idetartozik, mert a fej fölül van és növekedéskor mindig azt követi az élő természeti lény.

A Kāšγ. *kub-*: relatív szótő alakváltozata a magy. hab, amely a TESz szerint a magy. ***hab***

’hullámverés, tajtékkő, apró buborékokból álló, laza szerkezetű anyag, tajték’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kop, kump*, osztj. *kump* ’hullám’, zürj. *gibavni* ’úszik, lubickol, játszik (a hal, miközben a vizen kis hullámok keletkeznek), hullámzik, hullámszerűen mozog, ing, tekergőzik’, finn *kummuta* (*kumpuan*) ’bugyog, kibuggyan, hullámzik, felbugyog (forrás), tajtékzik, fő, forr, dagad, bugyborékol’, észt *kommuma* ’gyűlik, gyarapodik, gyülemlik’, szam. jur. *hāmpa* ’hullám’, jeny. *kaba*, tvg. *koŋfu,* szelk. *komb, kuumb* ’hullám’. (TESz) < *ha-*: abszolút szótő + *-b*: képző, vog. *ko-* + *-p, kum-* + *-p*, osztj. *kum-* + *-p,* zürj. *gibav-*: relatív szótő (< *gi-*: abszolút szótő + *-bav-:* képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, fi. *kummu-*: relatív szótő (< *kum-*: abszolút szótő + *-mu-:* képző) + *-ta:* főnévi igenév képző, észt *kommu-*: relatív szótő (< *kom-*: abszolút szótő + *-mu-*: képző) + *-ma:* főnévi igenév képző, szam. jur. *hām-*: abszolút szótő + *-pa*: képző, jeny. *ka-:* abszolút szótő + *-ba*: képző, tvg. *koŋ-*: abszolút szótő + *-fu:* képző, szelk. *kom-*: abszolút szótő + *-b:* képző, *kuum-:* abszolút szótő + *-b:* képző.

A magy. szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

A magy. *hab, kúp, kupak* szavak kötődnek a forráshoz a vízcsepphez. Ezen a szálon idetartozik a magy. *kumma* 'vízcsepp, csepp víz' szó is, amely nincs meg a TESz-ben. A szótő *–m*-je minden esetben *–n*-ből vált *–m*-mé a rákövetkező bilabiális zárhang hatására hasonulás révén. Érdekesség, hogy a magyarban és a jenyiszeji szamojédban eltűnt a nazális, a tavgi szamojédban pedig *–ŋ-* szerepel. Ez utóbbi igazolja azt, hogy a nazálist a szótőben *–k* követte, vagyis az abszolút szótő a következőképpen rekonstruálható: *kVnk. A képzők kezdő mássalhangzója *b-, m-, p-, f-* lehet, amelyet vagy nem követ semmi, vagy csak egy magánhangzó, vagy magánhangzó + mássalhangzó. Az idesorolt szavak jelentésükben elvezetnek a csomóhoz, a dudorhoz, a csepphez, vagyis a *kumma* szóhoz is.

A magy. ***kumma*** első *-m*-je korábban *-n-* lehetett, amely a képző kezdő mássalhangzójának az *-m*-nek a hatására hasonult *-m*-mé.

Alakváltozatuk a magy. ***kupak*** ’mákgubó, sapka, süveg, pipa fedele, zárófedő, előbőr, fityma, tökfej’. Bizonytalan eredetű. Talán származékszó: a ’csúcs’ jelentésű *kúp –k* kicsinyítő képzős származéka. (TESz) < magy. *ku-*: abszolút szótő + *-pak*: képző.

Rokona a magy. ***kobak*** ’lopótök, illetőleg ennek terméséből készült edény, valakinek a feje (megvető értelemben vagy tréfásan), kúszó növény nagy, gömbölyded termése, kivájt fa, főkötő, buta, ostoba’. Török, közelebbről valószínűleg kun-besenyő eredetű, vö.: kipcs. *qabaq,* oszm. *kabak,* tat., bask, nog., kirg. *kabak* ’tök’. Az ukr., or. *kabak* ’ua.’, török jövevény. (TESz) < magy. *ko*: abszolút szótő + *-bak:* képző, kipcs. *qa-* + *-baq,* oszm. *ka-* + *-bak,* tat., bask, nog., kirg. *ka-* + *-bak,* ukr., or. *ka-* + *-bak.*

3.456. Kāšγ. ***tigrā-*** 'szilárdnak lenni' ~ magy. ***erő***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tig-*: abszolút szótő + *-rā-*: képző.

Névszói rokona a csuv. ***tĕrev, tĕrek*** 'támaszték', *tĕreklĕ* 'erős', Zamahš. *tirek,* azerb. *direk*, oszm. *direk* 'oszlop, árbóc', , kazak, kirg., k.kalp., nog. *tirek*, ujg. *tirek,* üzb. *tirgak,* bask., tat. *terek,* hak. *tireg,* kum. *tirev,* türkm. *direg,* gag. *direk* 'támaszték, védőbástya, támasz, oltalom'. Vö.: csuv. *tĕre* 'támaszkodni', tat., bask. *tere*, kirg., kazak, k.kalp., hak. *tire,* azerb. *dire*, oszm., türkm. *dire* 'támaszkodni', csuv. *tĕren,* kazak *tiren*, azerb. *diren*, kirg. *tirel* 'támaszkodni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-*: abszolút szótő + *-rev*: képző, *tĕ-* + *-rek,* Zamahš. *ti-* + *-rek,* azerb. *di-* + *-rek,* oszm. *di-* + *-rek,* kazak, kirg., k.kalp., nog. *ti-* + *-rek,* ujg. *ti-* + *-rek,* üzb. *ti-* + *-rgak*, bask., tat. *te-* + *-rek,* hak. *ti-* + *-reg,* kum. *ti-* + *-rev,* türkm. *di-* + *-reg,* gag. *di-* + *-rek,* csuv. *tĕ-* + *-re*, tat., bask. *te-* + *-re*, kirg., kazak, k.kalp., hak. *ti-* + *-re,* azerb. *di-* + *-re,* oszm., türkm. *di-* + *-re*.

Idetartozik a szótő, vö.: or. ***podporka*** 'támaszték' (< *pod-*: 'alá' + *porka* 'támaszték' < *po-*: abszolút szótő +*-rka*: képző) második eleme a *porka*; az or. ***opora*** 'támaszték' (< *o-*: prefix + *-pora-*: relatív szótő < *po-*: abszolút szótő + *-ra*: képző).

Rokonuk a magy. ***erő***, amely a TESz szerint 'valamely hatás előidézésére alkalmas ok, képesség, erény, jóravalóság, hatalom, erőszak, hadsereg, haderő, tehetség, vagyon'. Ótörök eredetű, vö.: ujg. *ärk,* Kāšγ. *ärk,* CC. *ärk* 'erő, hatalom', tat. *irek,* kirg. *erk* 'kény, akarat, szabadság', csuv. *irĕk* 'ua.', mong. *erke*, kalm. *erke* 'hatalom, erő, akarat'. (TESz) < magy. *e-*: abszolút szótő + *-rő*: képző, ujg. *ä-* + *-rk,* Kāšγ. *ä-* + *-rk,* CC. *ä-* + *-rk*, tat. *i-* + *-rek*, kirg. *e-* + *-rk*, csuv. *i-* + *-rĕk*, mong. *e-* + *-rke*, kalm. *e-* + *-rke.*

A legfőbb erőt a mag tartalmazza, ezért ide kötődik ezen a szálon a magy. *ír*(mag) *ír* előtagja. Az *tigris* nevű állat az ereje révén kaphatta a nevét és azért, mert az ír(mag)hoz tartozik, azzal ellátott. A *Tigris* (< *Tigri-*: relatív szótő (< *Tig-*: abszolút szótő + *-ri-*: képző) + *-s*: képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó') folyó neve pedig Mezopotámiában onnan van, hogy 'forrásfolyó, azaz forráshoz tartozó, azzal ellátott'.

Minthogy a magban van nemcsak az erő, hanem a mag az akarat, az irányítás, a jog, helye is, ezért további jelentéseket is hordoznak a következő szavak, vö.: csuv. ***irĕk****, irĕklĕx* 'szabadság, akarat, szabad', KB. *ärk,* Óujg. *ärik,* alt., ojr., tuv. *erik, erkin,* kazak *erik,* k.kalp., nog., türkm., üzb. *erk, erkinlik,* kirg. *erk, erkindik,* ujg. *erkinlik,* bask. *irk, irklek,* tat. *irek* 'akarat, szabadság', vö.: mong. *erke, erx* 'jog, hatalom, szabadság', burj.mong. *erxe* 'jog'. (JEGOROV 1964) < csuv. *i-:* abszolút szótő + *-rĕk*: képző, *irĕk-*: relatív szótő (< *i-*: abszolút szótő + *-rĕk-*: képző) + *-lĕx*: képző, KB. *ä-* + *-rk,* Óujg. *ä-* + *-rik,* alt., ojr., tuv. *e-* + *rik,* kazak *e-* + *-rik,* k.kalp., nog., türkm., üzb. *e-* + *-rk, erkin-*: relatív szótő+ *-lik:* képző, kirg. *e-* + *-rk, erkin-*: relatív szótő + *-dik*: képző, ujg. *erkin-:* relatív szótő + *-lik*: képző, bask. *i-* + *-rk, irk-*: relatív szótő + *-lek:* képző, tat. *i-* + *-rek,* mong. *e-* + *-rke, e-* + *-rx,* burj.mong. *e-* + *-rxe.*

Idetartozik az or. ***pravo*** 'igazság', ***pravyj*** 'jobb' *pra-* relatív töve.

Minthogy az írmag, az erő, az egyenes, igaz is közös gyökerűek, ezért a magy. ***derék,*** oszm. ***doğru*** 'igaz, egyenes' stb. is a szócsaládba tartoznak.

3.457. Kāšγ. ***žikrā-*** 'csikorgatni' ~ magy. ***csikorog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žik-:* abszolút szótő + *-rā-:* képző.

Rokona a magy. ***csikorog***, amely a TESz szerint '(tárgy) éles, ritmikusan ismétlődő bántó hangot ad, (élőlény) fülsértő hangot ad, szenved, fagy, nyomorog'. Hangutánzó eredetű szócsalád vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: osztj. *t'ykerta* 'csikorog, recseg', votj. *žukirt-* 'röfög, nyikorog', mdE. *tšikur, tšikor* 'csikorgás', *tšikordoms* 'csikorog, cserreg (szarka)', mdM. *tšiker* 'csikorgás'. (TESz) < magy. *csiko-*: abszolút szótő + *-rog*: képző, osztj. *t'yker-*: relatív szótő (< *t'yke-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-ta*: képző, votj. *žukir-*: relatív szótő (< *žuki-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t-*: képző, mdE. *tšiku-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *tšiko-* + *-r*, mdM. *tšike-* + *-r.*

Alakváltozata a magy. *nyikorog, nyekereg,* vö.: ***nyekereg*** ’(hangszer) elnyújtott, kellemetlen, vinnyogó hangon szól, nyöszörög, sírdogál, akadozó, rekedtes hangon beszél, nyikorgó hangot ad’ , ***nyekeg***, ***nyög*** ’akadozva beszél, (hangszer ’nyekergő hangon szól’, ***nyekken*** ’egyszeri, nyikorduló

hangot ad', ***nyekk.*** Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *nyeke-*: abszolút aazótő + *-reg*: képző.

Idetartozik a magy. ***nyikorog*** '(disznó) röfög, más állat röfögő hangot ad, nyekergő hangon beszél vagy énekel, (tárgy, alkatrész stb.) valamihez súrlódva szaggatott, éles hangot ad, (hangszer) kellemetlen, fülsértő hangon szól', ***nyikog*** '(állat) nyöszörög, nyüszít, (hangszer) kellemetlen, fülsértő hangon szól', ***nyekereg, nyikorog, nyikkan*** 'felnyög, nyöszörög, egyszeri hangot ad, megmukkan, nyikordul' (TESz) < *nyiko-*: abszolút szótő + *-rog*: képző.

Alakváltozatuk az or. ***skripét'*** 'csikorogni *skripe-* relatív szótöve, továbbá az or. ***skrípka*** 'hegedű' szó.

Ld. még **3.242.** Kāšγ. ***žuη*** 'cseng' ~ magy. ***zsong, zeng, cseng***.

3.458. Kāšγ. ***tugrā-*** 'vágni (darabokra)' ~ magy. ***tarol, tör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tug-*: abszolút szótő + *-rā-:* ige képző.

A szó összetartozik a magy. *tör* igével és a *darabol* darab tövével valamint a *tarol taro-* tövével.

3.459. Kāšγ. ***tuvrā-*** 'erőssé, naggyá válni, nőni' ~ magy. ***erő***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tuv-*: abszolút szótő + *-rā-*: képző.

A szó kötődik a Kāšγ. ***tigrā-*** 'szilárdnak lenni' igéhez, benne van a magy. *teker* ige és a magy. *nő*, *növ-* tő, vö.: magy. *növekedik*.

A TESz szerint a magy. ***nő, növekedik*** 'nagyobbá vagy magasabbá válik, úgy fejlődik, hogy valamivel egységgé válik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *nő, növeke- (< nö- + -veke-)* + *-dik.*
Alakváltozata a magy. *nöl-*.

A víznek az egyik természete az, hogy folyás, tevékenység közben növekedik, ez minden élőlényre jellemző.

3.460. Kāšγ. ***sakrī-*** 'ugrani' ~ magy. ***ugrik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sak-*: abszolút szótő + *-rī-*: képző.

A Kāšγ. *sak-*: abszolút szótő rokona a csuv. ***tux*** 'kimenni, felkelni', *xĕvel tuxrĕ* 'a nap felkelt', ÓT., KB., AFT., tefs. XII-XIII. sz. *tog* 'felemelkedni, felkelni (égitest, csillag, a nap)', azerb., oszm. *dog*, türkm. *dog* 'felemelkedni, felkelni'. A *tog, dog* 'szülni, születni' jelentésben is, ld. csuv. *tu-*. Ld. még ujg., üzb. *čik,* oszm., tat. *čyk*, azerb. *čyx*, kazak, nog. *šyk*, bask. *syk,* kirg. *kün čykty,* üzb. *kun čikdi* 'a nap feljött, felkelt'. (JEGOROV 1964) < kirg. *kün čyk-*: szótő + *-ty:* múlt idő jele, üzb. kun *čik-*: szótő + *-di:* múlt idő jele.

Az abszolút szótővel rokon a csag. ***čögmek*** 'ugrani': < csag. *čög-:* szótő + *-mek:* főnévi igenév képző.

Összetartozik vele a magy. ***szökik*** ige és a ***szökdécsel*** *szök-* töve. A magy. ***szökik*** 'ugrik, szökdel, ugrál, táncol, menekül, észrevétlenül távozik, kitör, kimegy, (folyadék) sugár alakban kilövell.

(bajusz) serken, (növény) fejlődésének újabb állapotába jut, (vér) elfut, elborít'. Ótörök eredetű, vö.: KB. *sek-* 'ugrál, ugrándozik, gyorsan megy', AH. *sek-* 'ugrik', oszm. *sek-* 'ugrik, ugrándozik', azerb. *sek-* 'egy lábon ugrál', csuv. *sik-* 'ugrik, szökell, ráragad (betegség)'. (TESz)

A Kāšγ. ***sakrī-*** 'ugrani' szóval pedig a magy. ***ugrik*** ige rokon. A TEsz szerint a magy. ugrik 'rugalmas mozdulattal valamerre lendül, szökken, elmenekül, megszökik, hirtelen bizonyos távolságra kerül, (szikra) pattan, kilép (szerzetből), (mén, bika stb.) közösül, bedől valaminek, felkészülés nélkül vállal és azonnal eljátszik valamely szerepet, feldühödik, (motor) működni kezd'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *ug-*: abszolút szótő + *-rik*: képző.

Alakváltozata a magy. *száguld szágul-* relatív szótöve. A TESz szerint a magy. ***száguld*** 'nagyon gyorsan halad, fut, vágtat, (nagy területen, nagy távolságon át) szertejár, portyáz, cirkál, lovat gyorsan járat, futtat'. Származékszó: *szág-* alapszava ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *šōms, šūms* 'vágtat', osztj. *sāγêl'ta* 'vágtat, ugrik'. (TESz) < magy. *szágul-*: relatív szótő (< *szágu-:* abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-d:* képző, osztj. *sāγêl'-*: relatív szótő (< *sāγê-*: abszolút szótő + *-l'-: képző)* + *-ta*: képző.

3.461. Kāšγ. ***samrī-*** 'hízni, gyarapodni, számossá lenni' ~ magy. ***számos***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sam-*: abszolút szótő[68] + *-rī-*: képző.

A Kāšγ. *samrī-* rokona a csuv. ***samăr*** 'testes, kövér, termékeny, zsíros, teli, táplált', MK. *semiz,* AFT. *sämiz*, üzb., ujg., azerb., türkm., oszm., kum., kirg., kazak *semiz*, tat. *simez*, bask. *himez,* tuv. *semis,* hak. *simis* 'ua.', csuv. *samărăl, samărlan,* üzb., kirg., kazak, oszm., kum., ujg. *semri, semi*(*r*), türkm. *semre,* tat. *simer,* bask. *himer* 'zsírosodni, hízni, teljesebbé válni, kövéredni', csuv. *samărt,* MK. *semrit*, tefs. XII-XIII. sz., ujg., kazak, ojr. *semirt* 'etetni, jóltartani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *samă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK. *semi-* + *-z,* AFT. *sämi-* + *-z*, üzb., ujg., azerb., türkm., oszm., kum., kirg., kazak *semi-* + *-z,* tat. *sime-* + *-z,* bask. *hime-* + *-z,* tuv. *semi-* + *-s*, hak. *simi-* + *-s* 'ua.', csuv. *samără-*: relatív szótő (< *samă-*: abszolút szótő + *-ră-*: képző) + *-l*: képző, *samăr-*: relatív szótő + *-lan*: képző, üzb., kirg., kazak, oszm., kum., ujg. *sem-*: abszolút szótő + *-ri:* képző, *semi-*: abszolút szótő + *-r*: képző, türkm. *sem-* + *-re*, tat. *sime-* + *-r,* bask. *hime-* + *-r* , csuv. *samăr-*: relatív szótő + *-t:* képző, MK. *semri-*: relatív szótő + *-t*: képző, tefs. XII-XIII. sz., ujg., kazak, ojr. *semir-* + *-t.*

A szótővel összetartozik a magy. *szám* szó és *számos számo-* töve. A TESz szerint a magy. ***szám*** 'élőlények rendje, csoportja, sora, megszámlált mennyiség, mennyiségtani alapfogalom, számokkal közölt mennyiségi adat, mennyiséget jelölő írásjegy, munka, szavak olyan alakja, amelyből kiderül, hogy a személyek, dolgok közül egyről vagy többről van szó, időszaki kiadvány egy időben megjelenő azonos tartalmú példányai vagy közülük egy, számtan, matematika, számolás, műsor önálló része'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *sum,* türk *san,* türkm. *sān,* nog. *san,* ujg. mod. *san,* szal. *san* 'szám', CC. *san* 'mennyiség', oszm. *san* 'hírnév, tisztelet' kar. *san* 'szám, jelentés, tisztelet', (TESz). < magy. *szá-*: abszolút szótő + *-m,* csuv. *su-* + *-m,* türk *sa-* + *-n,* türkm. *sā-* + *-n,* nog. *sa-* + *-n,* ujg. mod. *sa-* + *-n,* szal. *sa-* + *-n* 'szám', CC. *sa-* + *-n,* oszm. *sa-* + *-n,* kar. *sa-* + *-n.*

Jegorov szerint a csuv. ***sum*** 'szám', tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. san, üzb. *son,* bask. *han*, azerb. *saj* 'szám, mennyiség', (ujg. *sanak* 'összeg, mennyiség'), azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sana*, ujg. *sani* 'számolni'. (JEGOROV 1964)[69] < csuv.

[68] Bár abszolút szótőnek látszik, valójában az első relatív szótő.

[69] Jegorov a csuv. *sum* 'szám' szócikkben idekapcsolja a következő szavakat is, amelyek közelebbről nem tartoznak a

su-: abszolút szótő + *-m:* képző, tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *sa-* + *-n,* üzb. *so-* + *-n,* bask. *ha-* + *-n*, azerb. *sa-* + *-j,* ujg. *sa-* + *-nak,* azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sa-* + *-na*, ujg. *sa-* + *-ni.*

3.462. Kāšγ. ***tanrī-*** 'forogni (fej)' ~ magy. ***tekereg***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tan-:* abszolút szótő + *-rī-*: képző.

Rokona a csuv. ***śavăr*** 'tér, fordul, teker, csavar', MK. *avür, čävür* 'fordít, forog, fordul, csavar', tefs. XII-XIII. sz. *čävür* '(vissza)tér, fordul, AFT. *čävir* 'forogni, körbe venni', azerb., oszm. *čävir* '(vissza)térni, forogni, fordulni, tekerni, körülvenni', óözb., tefs. *jüz čävür,* oszm. *jüz čävir* 'elforditani az arcot', azerb. *sovur* 'szédülni, forogni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śavă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, MK. *avü-* + *-r, čävü-* + *-r,* tefs. XII-XIII. sz. *čävü-* + *-r,* AFT. *čävi-* + *-r,* azerb., oszm. *čävi-* + *-r,* óözb., tefs. jüz *čävü-* + *-r,* oszm. *jüz* 'arc' *čävi-* + *-r,* azerb. *sovu-* + *-r.*

A fenti szavaknak rokona a magy. ***teker, tekereg, szekér, csavar, forog*** és az ***orsó or-*** töve, stb.

A TESz szerint a magy. ***teker, tekereg*** ‘Bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó....oszm. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’, csuv. *tavăr* ‘feltűr (pl. ruhaujjat)... alt. *ter* ‘kerül, körbejár’, tuv. *dar-* ‘rácsavar, ráteker’, jak. *tüör-* ‘forgat’, *tier-* ‘átfordít, kifordít’, *tögürüy-* ‘körbejár’... mong. *tegere-* ‘teker’. (TESz) < magy. *teke-*:abszolút szótő + *-r:* képző, *teke-* + *-reg,* oszm. *devi-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tüö-* + *-r, tie-* + *-r, tögü-* + *-rüy,* mong. *tege-* + *-re.*

A TESz-ben a magy. ***tér*** ‘eredeti irányától elfordulva más irányban halad tovább, másfelé kanyarodik’. Vitatott eredetű. - 1. Ótörök jövevényszó, vö. türk *tegirä* ‘körül’ (< körbe járva’), ujg. *tägrä* ‘ua.’ oszm. azerb. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’ alt. *ter* ‘kerül, körbe jár’, tuv. *dar-* ‘feltűr, megcsavar’, jak. *tier-* ‘átfordít, kifordít’, csuv. *tavăr-* ‘feltűr (pl. ruhaujjat) megfordít, visszaad, bosszút áll’. ld. magyar *térül-fordul.* (TESz) < magy. *té-*: abszolút szótő + *-r:* képző, türk *tegi-* + *-rä,* ujg. *täg-* + *-rä,* oszm. az. *devi-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tie-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r.*

Alakváltozata a magyar ***tűr*** ‘összehajtogat, összegöngyöl, (a ruha szélét, ujját) felhajtja’ ÓT. eredetű. vö. ujg., Kašg., KB., csag. *tür-* ‘hajtogat, teker, felhalmoz’ oszm. *dür-* ‘felteker, felgöngyöl’ türkm. *düyr-* ‘összeteker’, tat. bask. *tör-* ‘hajtogat, göngyöl’, jak. *tüür-* ‘teker’, csuv. *tĕr-* ‘csomóba gyűjt (szalmát)’, összegyúr’. (TESz) < magy. *tű-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT. ujg., Kāšγ., KB., csag. *tü-* + *-r,* oszm. *dü-* + *-r,* türkm. *düy-* + *-r,* tat. bask. *tö-* + *-r,* jak. *tüü-* + *-r,* csuv. *tĕ-* + *-r.*

ATESz szerint a magyar ***csavar*** ‘vitatott eredetű, vö.: Kāšγ. *čävür-*, csuv. *śavăr- ‘*fordít...’ Az egyeztetésnek súlyos hangtani nehézsége van: a török *čävur-* magyar megfelelőjeként ugyanis *csór vagy *csúr volna várható.” (TESz) < magy. *csava-*: abszolút szótő + *-r*: képző, Kašg. *čävü-* + *-r,* csuv. *śavă-* + *-r.*

Megjegyezzük, hogy az egyeztetésnek nincs hangtani nehézsége. Idetartozik a magy. *csűr* ‘csavar’, *csűr-csavar, csír-csavar.* Nemcsak *csór* vagy *csúr* volna várható, mert a palatális hangrendű török szónak a szintén palatális magánhangzójú *csűr* és *csír* tökéletes megfelelője. Megjegyezzük, a magy. *csór* 'eltulajdonít' is idetartozik, hiszen az, aki lop, csór, görbe úton

---

szám 'mennyiség' családjába. (vö.: oszm. *san* 'tisztelet', alt. *sana* 'tisztelni', csuv. *suma su* 'tisztelni', mong. *sana* 'gondolni, számolni'. Az egyezés onnan van, hogy a végső gyökere mindegyik szónak a forrás, a mag, ezért van az egyezés.

jár, nem egyenesen cselekszik..

Rokonuk a magyar ***gyúr*** ‘por- vagy lisztszerű anyagot nyomkodva kever, tömörít, dagaszt’. ÓT. eredetű, vö. ujg. *yogur-*, CC. *yūr,* oszm. *yogur-*, kirg. *žūr-,* mong. *džigura-* ‘gyúr, összekever (tésztát)’ (TESz) < magy. *gyú-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. *yogu-* + *-r-*, CC. *yū-* + *-r,* oszm. *yogu-* + *-r,* kirg. *žū-* + *-r-,* mong. *džigu-* + *-ra.*

A magyar ***orsó*** (*or-* + *-só*) első *or-* része tartozik ide, melynek jelentése ‘teker, csavar’. A TESz szerint a magy. ***orsó*** ’fonóeszköz, amelyre a fonalat felsodorják (a rokka részeként is), cséve, a szőlőprés csavarja’. Ótörök eredetű. Vö.: tat. *orčyq*, bask. *orsoq,* kaz. *uršyq*, ujg. mod. *určuq* ’orsó’. (TESz) < magy. *or-*: relatív szótő (< *o-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-só:* képző*,* tat. *or-* + *-čyq*, bask. *or-* + *-soq,* kaz. *ur-* + *-šyq*, ujg. mod. *ur-* + *-čuq.*

Az *orsó* szónak az *or-* töve a forgással kapcsolatos, ezért idetartozik a csuv. ***avăr*** 'örvény, vízforduló, vízforgás, mély gödör a folyó vagy a tó fenekén', MK., csag., oszm. *egrim,* Zamahš. *egrin,* tuv. *eerem,* ojr., nog. *ijirim,* kazak. k.kalp. *iirim,* kirg. *irim,* tat. Szib. irem 'ua.'. < csuv. régi *avăr,* ÓT. *äbir, ävir,* MK., csag. *egir,* üzb. *ugir,* türkm. *ovür,* KB., csag. *ävir, ävür,* oszm., PK., Zamahš. *ävür,* k.kalp. *ujir,* nog. *u'ir*, kazak *üjir* 'fordítani, tériteni', tuv. *eer* 'fordítani, tekerni', *eeren, evril* 'forogni, tekerődni egy helyben', vö.: csag. *ägrik*, mansi *agyr* 'vízforgás, örvény'. (JEGOROV 1964) < csuv. *avă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, MK., csag., oszm. *eg-* + *-rim,* Zamahš. *eg-* + *-rin,* tuv. *ee-* + *-rem,* ojr., nog. *iji-* + *-rim,* kazak. k.kalp. *ii-* + *-rim,* kirg. *i-* + *-rim,* tat. Szib. *i-* + *-rem,* csuv. régi *avă-* + *-r,* ÓT. *äbi-* + *-r, ävi-* + *-r,* MK., csag. *egi-* + *-r,* üzb. *ugi-* + *-r,* türkm. *ovü-* + *-r,* KB., csag. *ävi-* + *-r, ävü-* + *-r,* oszm., PK., Zamahš. *ävü-* + *-r,* k.kalp. *uji-* + *-r,* nog. *u'i-* + *-r*, kazak *üji-* + *-r,* tuv. *ee-* + *-r, eere-*: relatív szótő (< *ee-:* abszolút szótő + *-re-*: képző) + *-n*: visszaható igeképző, *evri-*: relatív szótő (< *ev-*: abszolút szótő + *-ri-:* képző) + *-l:* visszaható igeképző, csag. *äg-* + *-rik*, mansi *agy-* + *-r.*

Alakváltozata a csuv. ***avra*** 'feltekerni', kazak, kirg., k.kalp., nog., tuv., hak. *ora*, ujg. *oru,* tat., bask., üzb. *ura* 'feltekerni, felgombolyítani'. Ld. csuv. *ura* 'gombolyag'. (JEGOROV 1964) < csuv. *av-*: abszolút szótő + *-ra*: képző*,* kazak, kirg., k.kalp., nog., tuv., hak. *o-* + *-ra*, ujg. *o-* + *-ru,* tat., bask., üzb. *u-* + *-ra,* csuv. *u-* + *-ra.*

A kerekéről, a forgásról kapta a nevét a csuv. ***urapa*** ' szekér, kerék', ujg. *harva,* üzb. *arava,* azerb., oszm., türkm., kirg., csag., pol. *araba,* kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *arba* 'szekér', arab *arabat.* (JEGOROV 1964) < csuv. *u-*: abszolút szótő + *-rapa:* képző, ujg. *ha-* + *-rva,* üzb. *a-* + *-rava,* azerb., oszm., türkm., kirg., csag., pol. *a-* + *-raba,* kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *a-* + *-rba,* arab *a-* + *-rabat.*

Eredetileg nómen-verbum volt. Ma külön használatos igei és külön névszói jelentésben.

Igeképzős a csuv. ***avărla*** 'fonni', PK. *ävrül* 'visszatérni', MK. *ekir,* AFT. *ägir, äir,* ujg. *egir,* üzb. *jigir,* oszm., türkm. *egir,* azerb. *ejir,* kum., ojr., nog. *ijir,* kirg. *ijr,* alt., kazak, k.kalp., hak. *iir,* tat. *erle* 'fonni', Zamahš. *agyršak* 'rokka', üzb. *jig* 'orsó', *jogor* 'fonni', mong. *ig, ijg* 'orsó', *igdex* 'fonni orsóval'. (JEGOROV 1964) < csuv. *avăr-*: relatív szótő (< *avă-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-la:* igeképző, PK. *ävrü-*: relatív szótő (< *äv-*: abszolút szótő + *-rü-*: képző) + *-l:* igeképző, MK. *eki-*: abszolút szótő + *-r:* képző*,* AFT. *ägi-* + *-r, äir,* ujg. *egi-* + *-r,* üzb. *jigi-* + *-r,* oszm., türkm. *egi-* + *-r,* azerb. *eji-* + *-r,* kum., ojr., nog. *iji-* + *-r,* kirg. *ij-* + *-r,* alt., kazak, k.kalp., hak. *ii-* + *-r,* tat. *er-*: relatív szótő + *-le:* igeképző, Zamahš. *agyr-*: relatív szótő + *-šak:* képző, üzb. *jig, jogo-*: abszolút szótő + *-r:* képző, mong. *ig, ijg, ig-*: abszolút szótő + *-dex, ijg-* + *-dex.*

Megjegyezzük, hogy a Zamahš. *agyršak* és a magy. *orsó* viszonyában az *agyršak* a teljesebb alak. A magy. *or-* relatív szótő a Zamahš. *agyr-* relatív szótővel, a magy. *-só* képző a Zamahš. *-šak* képzővel rokon.

Az or. *vereteno* tartalmazza az eredeti szókezdő *t-* egyik fejleményét a *v*-t. Az or. ***vereteno*** 'orsó' közszláv szó, más indoeurópai nyelvi megfelelői pl.: óind. *vártanam* 'orsó', gör. *bratanon* 'fúró'. (SIS) < or. *vere-*: relatív szótő (< *ve-*: abszolút szótő + *-re-*: képző) + *-teno*: képző, óind. *vár-* + *-tanam* 'orsó', gör. *bra-* + *-tanon.*

Idetartozik a magy. *forog* és a *fúró* is, amely szintén tartalmaz szókezdő mássalhangzót. Az *f-* is az eredeti *t-* fejleménye. A magy. ***forog*** a ***fordít*** címszónál található a TESz-ben. A szócikk írója szerint a szócsalád *for-* töve valószínűleg hangutánzó-hangfestő szó a finnugor, esetleg az uráli korból, vö.: vog. *poβrìt-* 'hentereg', votj. *porjal-* 'forog, kering', mdE. *puvŕams,* mdM. *puv(ă)ŕa·ms* 'forgat, sodor, pödör', szam.szelk. *puroldam* 'megfordít'. (TESz) < magy. *fo-*: abszolút szótő + *-rog*: képző, *for-*: relatív szótő (< *fo-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-dít*: összetett képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A magy. ***fúró*** a magy. ***fúr*** címszónál található a TESz-ben, amely szerint vitatott eredetű. 1. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *porέ* 'ár (szerszám)', osztj. *pŏr* 'fúró', zürj. *pir-ńol* 'fúró' (*ńol* ld. magy. *nyíl*)', fi. *pura* 'fúró', észt *pura* 'vasat lyukasztó szerszám', szam.jur. *parre* 'fúró', szelk. *pŭr* 'fúró', kam. *păŕuŋ* 'fúró'. 2. Magyar fejlemény a magy. *fúl* 'szúr, döf' igének *l* > *r* hangváltozással keletkezett változata. (TESz) < magy. *fú-*: abszolút szótő + *-ró*: képző, *fú-* + *-r,* vog. *po-* + *-rέ,* osztj. *pŏ-* + *-r,* zürj. *pi-* + *-r*', fi. *pu-* + *-ra,* észt *pu-* + *-ra,* szelk. *pŭ-* + *-r,* kam. *pă-* + *-ŕuŋ.*
A szócikk írója többszörösen tévedett. Először is a magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. Az tény, hogy a magy. *fúl* a *fúr* alakváltozata, ám az *l* > *r* változás nem igazolt. Arról van szó, hogy mindkét hangnak közös *δ* (interdentális zöngés spiráns), ezért függnek össze. A kam. *păŕuŋ* értékes adat, mert jelzi, hogy a szó végén *uŋ* (< *unk*) volt a magy. *-ó*-val szemben.

3.463. Kāšγ. ***kudugdā*** 'kútban' ~ magy. ***kút***.

Kāšγ. ***kujug*** 'kút'.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kudug* 'kút' + *-dā:* helyhatározó rag; *ku-:* abszolút szótő + *-jug:* képző.

A mong. ***khutak*** (*khu-* + *-tak)*, *khutuk* (*khu-* + *-tuk*), *xudag* (*xu-* + *-dag)*, *khutik* (*khu-* + *-tik)* 'kút' a magyar *kút* (*kú-* + *-t*) szótól hangalakilag annyiban különbözik, hogy a magyarban csak a képző kezdő mássalhangzója maradt meg. Nyelvjárási szinten azonban ismert a *kutuk* 'doboz', amely az oszm. *kutuk* 'doboz' szóval egybeesik, eredeti jelentése 'tekercs' lehetett és a 'forrás' jelentésű *kút* szó szolgált neki alapul.

A magyar ***kút*** szót ismeretlen eredetűnek tartja a TESz s az adatok idetartoznak: ujg. *quduγ,* CC. *xuju, quju,* oszm. *kuju*, türkm. *qujy,* kirg., alt. *quduq* 'forrás, kút', vö. még mong. *qudduγ, quduγ* 'ua.' (TESz) < magy. *kú-*: abszolút szótő + *-t*: képző, ujg. *qu-:* + *-duγ,* CC. *xu-* + *-ju, qu-* + *-ju,* oszm. *ku-* + *-ju*, türkm. *qu-* + *-jy,* kirg., alt. *qu-* + *-duq,* mong. *qud-* + *-duγ, qu-* + *-duγ.*

A szó a baskírban is megvan, vö.: *köδö, köjö* 'kút' (CZEGLÉDI 2011) < bask. *kö-*: abszolút szótő

+ *-δö*: képző, *kö-* + *-jö*.

A szó családjába tartozik számos szó, így a magy. *kút,* a nyj. magy. *kutuk* 'doboz'. A magy. ***kút*** a TESz szerint 'forrás, földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz a felszínre hozható, csatorna, ciszterna, zseb, bánya'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *kú-*: abszolút szótő + *-t*: képző.

3.464. Kāšγ. ***kubzā*** 'kobozon, lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kub-:* relatív szótő + *-zā:* képző.

Idetartozik a csag. ***kopšamak*** 'hangszeren játszani és énekelni' < csag. *kopša-*: relatív szótő [< csag. *kop-*: relatív szótő (< *ko-*: abszolút szótő + *-p*: képző) + *-ša-:* igeképző] + *-mak*: főnévi igenév képző.

A hangszernek a neve megvan Kāšγarinál is több szóban, vö.: Kāšγ. ***kubzat-*** 'lanton játszani' < Kāšγ. *kubza-:* relatív szótő [< *kub-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-b*: képző) + *-za-:* képző] + *-t*: igeképző; Kāšγ. ***kubzaš-*** 'lanton játszani' < Kāšγ. *kubza-*: relatív szótő [< *kub-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-b*: képző) + *-za-:* képző] + *-š-*: ige képző.

Idetartozik a magy. ***koboz*** 'lantszerű régi magyar négy- vagy öthúrú pengetős hangszer'. Török, közelebbről kún-besenyő eredetű, vö.: ujg. *qobuz,* Kāšγ. *qobuz,* oszm. *kopuz,* tat. *qubïz,* bask. *qubïδ,* kazak *qobïz,* kirg. *qomuz*, jak. *xomus* 'lantszerű hangszer', CC. *qobuzčï* 'lantos'. csuv. *kupăs*, kései ujg. *kubur,* mong. *kuγur* 'lant'. (TESz) < magy. *kobo-:* relatív szótő *(*< *ko-*: abszolút szótő + *-bo:* képző*)* + *-z:* képző, ujg. *qobu-* + *-z,* Kāšγ. *qobu-* + *-z,* oszm. *kopu-* + *-z,* tat. *qubï-* + *-z,* bask. *qubï-* + *-δ,* kazak *qobï-* + *-z,* kirg. *qomu-* + *-z*, jak. *xomu-* + *-s,* CC. *qobuz-:* + *-čï*: foglalkozásnév képző, csuv. k*upă-* + *-s*, kései ujg. *kubu-* + *-r,* mong. *kuγu-* + *-r.*

A magyar szó kun-besenyő eredete nem igazolt.

A szó rokona a csuv. ***kupăs*** 'hegedű', MK. *kobuz,* üzb. *kubiz,* hak. *xomys* 'hangszer, balalajka', *temir komuz,* jak. *xomus,* alt. *komus, komys* 'hangszer, balalajka', *kat komus* 'harmonika', AFT., csag., oszm. *kopuz* 'régi hangszer', türkm. *gopuz* 'női száj hangszer', tat. *kubyz* 'hegedű, szájhangszer', sor. *kopus* 'balalajka', karaim *kobuz* 'hegedű'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kupă-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *pă-*: képző) + *-s:* képző, MK. *kobu-*: relatív szótő + *-z:* képző, üzb. *kubi-* + *-z,* hak. *xomy-* + *-s, komu-* + *-z,* jak. *xomu-* + *-s*, alt. *komu-* + *-s, komy-* + *-s, kat komu-* + *-s,* AFT., csag., oszm. *kopu-* + *-z,* türkm. *gopu-* + *-z,* tat. kuby- + -z, sor. *kopu-* + *-s*, karaim *kobu-* + *-z*.

A relatív szótövek (Kāšγ. *kub-,* magy. *kobo-,* ujg. *qobu-,* Kāšγ. *qobu-,* oszm. *kopu-,* tat. *qubï-,* bask. *qubï-,* kazak *qobï-,* kirg. *qomu-,* jak. *xomu-,* CC. *qobu-, kupă-,* kései ujg. *kubu-,* mong. *kuγu-,* csuv. *kupă-,* MK. *kobu-,* üzb. *kubi-,* hak. *xomy-, komu- ,* jak. *xomu-,* alt. *komu-, komy-,* AFT., csag., oszm. *kopu-,* türkm. *gopu-,* tat. *kuby-,* sor. *kopu-,* karaim *kobu-*) összetartoznak a magy. *kúp, kupa, köpű, kupak, kobak* stb. szavakkal. A *koboz* mint hangszer az alakjáról kapta az elnevezést. Néhány nyelvben keveredik a hegedű és a lant. A mongol *kuγur* 'lant' hangtanilag figyelemre méltó adat, mert a relatív szótőben a *-γ-* a *-k* fejleménye és nem a *-p-, -b-, -m-* mássalhangzókkal függ össze, mert ez utóbbiak *-t-* fejleményei.

3.465. Kāšγ. ***kiliž*** 'kard' ~ magy. ***kólint***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kili-*: relatív szótő + *-ž:* képző.

A vágószerszámoknak, vágó fegyvereknek alapul az éllel kapcsolatos szó szolgált. Ahol él van, ott valamiféle elválás is. Eleink tudták, ha ütünk valamit, akkor a tárgyon, az élőlényen vagy mélyedés keletkezik, vagy pirosodik, vagy eltörik, elválik. Ezért magát a szerszámot és a cselekvést, azaz az ütést is ugyanúgy nevezték el. Így tartozik össze a Kāšγ. *kiliž* 'kard'.szónak a *kili-*: relatív szótöve a magy. ***kalapács,*** a magy. ***kólint*** szó tövével, az or. ***kolotit'*** 'ütni', ***kalit'*** 'edzeni, ütni, verni' igével.

A Kāšγ. ***kiliž*** 'kard' alakváltozata a magy. *kard.* A szónak a tövében a magy. *horol* 'vág' ige *xoro-* töve van meg. Kāšγ. ***kiliž*** *-l-*jével szemben itt *-r-* van. Mindkettőnek ugyanaz az előzménye: *-δ-* > 1. *-l-*, 2. *-r-*. A TESz szerint a magy. ***kard*** 'markolattal ellátott hosszú acélpenge mint vágó- és szúrófegyver'. Vándorszó. Az iráni nyelvekből terjedt el. (TESz) < *kar-* : relatív szótő (< *ka-:* abszolút szótő + *-r:* képző) + *-d:* képző.

A relatív szótő (Kāšγ. *kili-*) alakváltozata nemcsak a magy. *kar-* (vö.: *kard*), hanem a magy. ***horh, horho*** 'vízmosta árok, mélyút, horhos'. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz) < *ho-*: abszolút szótő + *-rh, ho* + *-rho.*

Tovább képzett alakok a magy. ***horhol,*** ld. ***horzsol, korzsol*** 'kapar'. A szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: zürj. *kuravni* 'összegereblyél, kikapar', *kuran* 'gereblye', votj. *kurjal* 'lekapar, levakar', finn *karvia* 'vakar, kapar, karcol, gereblyél, horzsol, reszel, csiszol'. (TESz) < *horho (< ho* + *-rho)* + *-l,*

A magyar szavaknak az alapja az ív alakú karom, amellyel kaparni lehet s a kaparás helyén gödör, árok keletkezik úgy, mint a víz horoló tevékenysége nyomán. Ld. még magy. ***kés, kasza*.**

3.466. Kāšγ. ***tabrā-*** 'mozgásba jönni' ~ magy. ***topog***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tab-*: abszolút szótő + *-rā-*: ige képző.

Összetartozik vele a csuv. *tapran* és *taprat* ige relatív töve, vö.: csuv. ***tapran*** 'mozdulni, elindulni (a helyről), felemelkedni (szél)', tefs. XII-III. sz., Zol. bl. *täbrä,* Zamahš. *tebren,* csag. *tibren* 'mozdulni, mozogni', azerb. *terpen,* kum. *terben,* oszm. *tepren*, tat. *tibren*, bask. *tibrele, tirbele* 'mozogni, mozdulni, inogni, lengeni, rezegni, hintálni, mozogni, mozgásba jönni, megmozdulni, megmoccanni, rázódni, rázkódni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tapra-*: relatív szótő *(*< *tap-*: abszolút szótő + *-ra-*: ige képző) + *-n:* visszaható ige képző, tefs. XII-XIII. sz., Zol. bl. *täb-*: abszolút szótő + *-rä*: ige képző, Zamahš. *tebre-*: relatív szótő + *-n*: visszaható ige képző, csag. *tibre-* + *-n,* azerb. *terpe-* + *-n,* kum. *terbe-* + *-n*, oszm. *tepre-* + *-n*, tat. *tibre-* + *-n,* bask. *tibre-*: relatív szótő + *-le:* visszaható ige képző, *tirbe-*: relatív szótő + *-le*: visszaható ige képző.

A csuv. ***taprat*** 'elmozdítani a helyéről, mozgatni, mozdítani, mozgásba hozni, valamihez fogni', Zamahš. *tebre,* tefs. XII-XIII. sz., Rabg. *täbrät,* ujg. *tevret,* üzb. *tebrat,* azerb. *debert, terpet,* tat. *tibret,* oszm. *tepret* 'mozdítani, mozgásba hozni, elindítani, ingatni, lendíteni, a helyéről kimozdítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tapra-*: relatív szótő (< *tap-*: abszolút szótő + *-ra-*: ige képző) + *-t:* műveltető ige képző, Zamahš. *teb-*: abszolút szótő + *-re:* ige képző, tefs. XII-XIII. sz., Rabg. *täbrä-*: relatív szótő + *-t*: műveltető ige képző, ujg. *tevre-* + *-t*, üzb. *tebra-* + -t, azerb. *deber-* + *-t, terpe-* + *-t,* tat. *tibre-* + *-t,* oszm. *tepre-* + *-t*.

Az abszolút szótő összefügghet a magy. ***tipog*** és a ***tip-top*** ikerszóval. A *tipog* világosan relatív szótő, szerkezeti felépítése *ti-*: abszolút szótő + *-pog*: képző. A szó a lábbal lehet kapcsolatos. A

kérdés további vizsgálatot igényel, hiszen ez esetben is a látszatra bszolút szótő valójában az első relatív szótő. A fenti igével összetartozhat a magy. ***teper*** 'földre leszorít, teker, csavar, tapos'. Magyar fejlemény. (TESz) Annyi bizonyos, hogy a mozgás elindulásához íves mozgásra, tekerésre van szükség.

Az or. ***otpravl'at's'a '***elindulni' (< *ot-*: prefix + *prav-*: relatív szótő + *-l'a-*: ige képző + *-t'-*: főnévi igenév képző + *-s'a:* visszaható ige képző) *prav-*: relatív szótöve tartalmazza az 'egy' számnevet, vö.: csuv. *pĕr* 'egy'.

3.467. Kāšγ. ***bugrā-*** 'bevágást csinálni'~ magy. ***írdal***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bug-*: abszolút szótő + *-rā-*: ige képző.

Idetartozik a mong. ***taghari-, târi-, täir-*** 'levág' (mong. *tagha-*: abszolút szótő + *-ri-*: képző, *tâ-* + *-ri-, täi-* + *-r-*). Azokban az esetekben, ahol az abszolút szótő *-i*-re végződik, az *-i* a szótő része és nem külön jött ide. A korábbi *tagha-, dagha-* fejleménye lett a *täi-, toi-, däi-*. A képző mindegyik esetben *r-* vagy teljesebb alakban *r-* kezdetű (vö.: *-ri-*).

A mong. 'levág' jelentésű szavak, a magy. *tar* 'kopasz' és a tarvágás úgy függnek össze, hogy ez 'gyökérvágást' jelentett eredetileg, vagyis teljesen tőből, azaz gyökérig levágtak valamit. Innen van a *tar* 'kopasz' szó is. Természetes, hogy a magy. *gyökér,* csuv. *tymar* 'gyökér, ér, ín, rost, véredény', MK., Zamahš. *tamur,* Zol. bl. *tamyr,* óözb. *tamar,* azerb., oszm. *damar,* jak. *tymyr* 'ér, ín, rost, véna', ujg. *tomur,* üzb. *tomir,* türkm. *damar,* kirg., kaz., k.kalp., ojr, hak., tat., bask. *tamyr,* kum. *tamur* 'gyökér, véredény, pulzus', perzsa *dämar* 'gyökér (növényé), kiirtás, pusztítás, megsemmisítés' (JEGOROV 1964) és a mong. *taghari-, târi-, täir-* 'levág' szavak rokonok.

A *gyökér* szavak szerkezeti felépítése ugyanaz: magy. *gyöké-* + *-r,* csuv. *tyma-* + *-r,* MK., Zamahš. *tamu-* + *-r,* Zol. bl. *tamy-* + *-r,* óözb. *tama-* + *-r,* azerb., oszm. *dama-* + *-r,* jak. *tymy-* + *-r,* ujg. *tomu-* + *-r,* üzb. *tomi-* + *-r,* türkm. *dama-* + *-r,* kirg., kaz., k.kalp., ojr, hak., tat., bask. *tamy-* + *-r,* kum. *tamu-* + *-r,* perzsa *däma-* + *r.* A képző mindenütt *-r.* A mong. 'levág' szótöve tVghV-, magy. tVkV és a gyökér szótövei tVmV- úgy függnek össze, hogy hangtanilag a korábbi teljesebb változatuk tVnkV volt, amely tVtkV- forma fejleménye. Tehát: tVtkV- > 1. tVnkV > tVkV, tVgV, tVghV- 2. tVmV-.

Tekintettel arra, hogy ezek a szavak igenévszók voltak, külön fennmaradt az igei és külön a névszói jelentésű változata. A szónak névszói rokona a csuv. ***purtă*** 'balta, fejsze', azerb., kirg., kazak, oszm., tat., karacs. *balta,* üzb. *bolta*, tuv. *baldy,* ujg., türkm. *palta*, hak. *palty,* alt. *malta, palta,* ojr. *malta.* Vö.: arab *baltat* 'balta, fejsze', udm., ko. *purt* 'kés', Égerm. *barda*, ném. *Barte,* ószl. *brady* 'fejsze, balta', fi. *purtă,* osszét *farat* 'balta, fejsze', szaka *pada,* tohar *peret, porat* 'fejsze, balta'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pur-*: relatív szótő + *-tă:* képző, azerb., kirg., kazak, oszm., tat., karacs. *bal-* + *-ta,* üzb. *bol** + *-ta*, tuv. *bal-* + *-dy,* ujg., türkm. *pal-* + *-ta*, hak. *pal-* + *-ty,* alt. *mal-* + *-ta, pal-* + *-ta,* ojr. *mal-* + *-ta,* arab *bal-* + *-tat,* udm., ko. *pur-* + *-t,* Égerm. *bar-* + *-da*, ném. *Bar-* + *-te,* ószl. *bra-* + *-dy,* fi. *pur-* + *-tă,* osszét *fara-* + *-t,* szaka *pa-* + *-da,* tohar *pere-* + *-t, pora-* + *-t.*

A kutatásaink értelmében elsőként a víz tarolt, vágott. Az egyéb vágó eszközök is megkapták a megnevezést, ezért nemcsak a magy. *tarol, tar, barázda, irdal, bordáz*, hanem a magy. *bárd*, *borotva, balta* is megkapta a megnevezést. Ld. még magy. *borbély,* oszm. *berber.*

A TESz szerint a magy. ***irdal*** '(halat, szalonnabőrt) bevagdos, kukoricát morzsol'. Származékszó, az *írt* igéből jött létre *-l* gyakorító képzővel. (TESz) < magy. *ir-*: relatatív szótő + *-da-*: képző, + *-l*:

képző.

A magy. ***irt*** 'növényt tömegesen kivág, elpusztít, megsemmisít, megszüntet, eltávolít, kukoricát morzsol'. Szóhasadás eredménye. Az *arat* elkülönült változata. (TESz) < magy. *ir-*: relatív szótő + *-t*: igeképző.

Az első relatív szótő csak úgy bontható fel abszolút szótőre és képzőre, hogy ezt a rendszer mutatja meg benne a szócsaládba tartozó szavakkal.

Az *irt* és az *arat* jelenti egyszerűen a vágást, és az ír(mag) kivágását, azaz a növény, az élőlény elpusztítását, megsemmisítését.

A névszói változathoz tartozik a magy. ***bárd*** ’erdőrész, amit az ember egy nap alatt bárddal kivág, balta, fejsze, alabárd’. Vándorszó. (TESz) < magy. *bár-*: relatív szótő (< *bá-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-d:* képző.

A TESz szerint a magy. ***balta*** ’bárd, csatabárd, rövid nyelű fejsze’. Török eredetű, vö.: ujg. *baltu,* oszm. *balta* csuv. *purtă,* jak. *balta* ’balta’. (TESz) < magy. *bal-*: relatív szótő + *-ta:* képző, ujg. *bal-* + *-tu*, oszm. *bal-* + *-ta* csuv. *pur-* + *-tă,* jak. *bal-* + *-ta.*

3.468. Kāšγ. ***tavžī-*** 'letűzni (ruhát)' ~ magy. ***tűz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tav-*: abszolút szótő + *-žī-*: képző.

Lényeges, hogy amikor letűzünk valamit, tűvel dolgozunk. Ezért természetes, hogy a szótőben a *tű* szavunk van meg. Következésképp a Kāšγ. *tav-* abszolút szótő összetartozik a magy. *tű* szóval és más hegyes végű tárgyakkal, illetve az azzal végzett cselekvéssel. Ilyen a magy. *bök* 'szúr, döf' és az *öklel ök-* töve.

Ide kapcsolódó szavak megvannak más nyelvekben is, vö.: csuv. ***těk*** 'bökni, döfni, megérinteni', ujg. *tek,* türkm., oszm. *deg,* üzb. *teg,* alt., kazak *tij,* MNH *tek*, bask. *tej* 'megérinteni, bökni, döfni', bask. *töke* 'bökni, öklelni', vö.: mari *tük*(*aš*) 'bökni, öklelni', *tükö* 'szarv'. (JEGOROV 1964)

Ezeknak hangtani alakváltozata az or. ***rog*** 'szarv'. Minthogy a szarv nemcsak hegyes, lehet vele bökni, szúrni, vésni. Így rokona a magy. *ró-, rovás* szó *rová-* töve is.

Hasonlóan a hegyes tüskéjéről kapta a nevét a méh, vö.: csuv. ***těklě tura***, *těkěl tura* 'posztméh, dongó', tat. *tökle tura* 'posztméh, dongó', üzb. *tukli ari,* kazak *tükti ara* 'posztméh, dongó', hak. *tüktig aar* 'lódarázs'. (JEGOROV 1964) < csuv. *těklě* (< *těk-*: abszolút szótő + *-lě*: képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő') + *tura* [< *tu-*: abszolút szótő (< *tuk*) + *-ra*: képző], *těkěl* (< *těkě-* + *-l*) + *tura* (< *tu-* + *-ra*), tat. *tökle* (< *tök-* + *-le*) + *tura* (*tu-* + *-ra*),üzb. *tuk-* + *-li* (< *tuk-* + *-li*) + *ari* (< *a-* + *-i*), kazak *tükti* (< *tük-* + *-ti)* + *ara* (< *a-* + *-ra*), hak. *tüktig* (< *tük-* + *-tig*) + *aar* (< *aa-* + *-r*).

Az előtag 'tűvel ellátott' jelentésű, az utótag pedig a magy. *szúr, szúró* szavakkal tartozik össze. A magy. *tűz-* jelentése 'tűvel cselekszik'. Ennek a tovább képzett változata a csuv. ***tĕrt*** 'bökni, döfni, öklelni', ujg., ojr., kazak, k.kalp. *türt,* üzb. *turt,* azerb., oszm. *dürt* 'bökni, döfni, öklelni', tat., bask. *tört* 'bökni, döfni, öklelni', alt. *türt* 'bökni (oldalba) stb.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕr-*: relatív szótő (< *tĕ-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-t*: igeképző, ujg., ojr., kazak, k.kalp. *tür-* + *-t*, üzb. *tur-* + *-t*, azerb., oszm. *dür-* + *-t*, tat., bask. *tör-* + *-t,* alt. *tür-* + *-t*.

A relatív szótőnek rokona a magy. *szarv* szó és a csuv. ***măjraka*** 'szarv', ujg. *müŋgüs,* üzb. *muguz,* kirg. *müjüz*, kazak, k.kalp., nog. *müjiz,* alt., hak., sor *müüs,* tuv. *myjys,* jak. *muos,* bask. *mögöz,* tat. *mögez,* azerb., türkm. *bujnuz,* oszm. *bojnuz* 'szarv'. (JEGOROV 1964) < csuv. *măj-*: abszolút szótő + *-raka*: képző, ujg. *müŋgü-* + *-s*, üzb. *mugu-* + *-z*, kirg. *müjü-* + *-z,* kazak, k.kalp., nog. *müji-* + *-z,* alt., hak., sor *müü-* + *s*, tuv. *myjy-* + *-s,* jak. *muo-* + *-s*, bask. *mögö-* + *-z*, tat. *möge-* + *-z*, azerb., türkm. *bujnu-* + *-z*, oszm. *bojnu-* + *-z.*

A Kāšγ. *tav-*: abszolút szótővel összetartozik a bösz. ***zu,*** csuv. *šĕv,* tat. *žoj* 'kivarrás varratának a neve', eredetibb változata megvan a magy. *takács* (*taká:* szótő + *-cs:* foglalkozásnév képző) szó tövében, rokona a magy. *tű* szó. A böszörmény ***takja*** (*tak-* + *-ja*) fejfedő nevének szótöve, valamint a magy. *tok* szó rokonok. A mintát az elnevezéshez az elágazó és a forrásfolyó kúp alakja adta. A csuv. *šĕv* közelebbi változata megvan az oroszban, vö.: or. *šov* 'kivarrás'.

A Kāšγ. *tav-*: abszolút szótő alakváltozata a magy. ***takács*** **(**jelentése 'szövő', **< *taká-*:** abszolút szótő **+ *-cs***: foglalkozásnév képző) abszolút szótöve.

Ugyancsak rokona a magy. ***szűcs (***Jelentése 'bőrt, szőrmét varró', **< *szű-*:** abszolút szótő **+ *-cs***: foglalkozásnév képző) abszolút szótöve.

A magy. ***takács*** és ***szűcs*** alapvetően ugyanazon szó alakváltozatai, más nyelvi megfelelői közül vö.: Kašg**. *jīžī*** 'szabó, varró' **< *jī-***: abszolút szótő **+ *-žī*:** foglalkozásnév képző; csuv. ***šĕvĕšĕ*** 'szabó, varró' **< *šĕvĕ* -** 'varrás' abszolút szótő + ***-šĕ*:** foglalkozásnév képző. A fenti abszolút szótövekkel **(*taká-, jī-, šĕvĕ-*)** összetartoznak egyfelől a magy. ***sző, szöv-, tű*** stb. szavak és nyelvi megfelelői, másfelől a magy. ***szabó*** foglalkozásnév, amelynek a jelentése **'**szövő', vagyis a jelentése nem a vágással, hanem a tűzéssel, varrással, a tűvel végzett tevékenységgel kapcsolatos. A ***szabó*** szó nem tartalmazza a fenti foglalkozásnév képzőt. A szláv nyelvi megfelelők közül, pl. az or. ***tkackij* < *tka-*:** abszolút szótő **+ *-c-*:** foglalkozásnév képző **+ *-k-*:** melléknév képző **+ *-ij*** szerkezeti felépítésű.

A magy**. *takács*** és ***szűcs, szabó*** szónak és a fenti nyelvi megfelelőknek a közös a gyöke összetartozik a Kāšγ. *tav-*: abszolút szótővel: magy. ***taká-,*** or. ***tka-***, csuv. ***šĕvĕ-,*** magy. ***szab-, szű-***, Kašg**. *jī-*.** A magy. ***–cs,*** Kašg**. *–žī,*** csuv. ***–šĕ,*** or. ***–c*:** foglalkozásnév képző, eredetük közös, a tenni, csinálni igéből, mint önálló szó tövéből keletkeztek.

A szláv nyelvi megfelelőkben (vö. még or. ***tkat'*** 'szőni' **< *tka-***: gyök **+ *-t'*:** főnévi igenévképző) az abszolút szótő (**tVkV**) valamint a **–*c*-:** foglalkozásnév képző átvétel a szkíta-hun nyelvekből. Az or. ***tkat'*** 'szőni' példában a ***–t'*** főnévi igenév képző is a ***tenni*** ige tövével tartozik össze.

Kāšγ. *tav-*: abszolút szótő rokona az or. ***stegat'*** 'letűzni' (< *s-*: igekötő + *-tega-*: abszolút szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) igének a *-tega-*: abszolút szótöve.

Idetartozik az or. ***tknut', tknut's'a*** 'bökni, bökődni' töve is. A szó érdekessége, hogy a szerkezeti felépítése szerint két visszaható igeképzőt is tartalmaz. Az első széles körben ismert a török nyelvekben, a második pedig a szláv nyelvekben. Ez utóbbi is szkíta-hun eredetű. Vö.: or. *tknut'-:* relatív szótő [< *tknu-*: relatív szótő (< *tk-*: abszolút szótő + *-nu*: visszaható igeképző) + *-t'-*: főnévi igenév képző] + *-s'a*: visszaható igeképző (< -**sen* ld. magy. *szem* és nyelvi megfelelői).

3.469. Kāšγ. ***tinžī-*** 'kialudni, sötétnek lenni' ~ magy. ***tömlöc***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tin-*: szótő + *-žī-*: visszaható igeképző.

A szótő összetartozik a következő szavakkal: csuv. ***tĕttĕm*** 'sötét', vö.: csuv. *tĕtĕm* 'füst', vö.: ÓT. *tün* 'éjszaka, *tün-tün* "éj-éj', azaz sötét'. (JEGOROV 1964)

Rokonuk az or. ***ten***' 'árnyék', ***t'omnyj*** 'sötét', or. ***t'ma,*** or. ***tuman*** 'felhő'.

A kutatásaink során arra is fény derült, hogy a visszaható igeképző a szláv nyelvekben (vö.: or. ***-s'a/ся***) korábbi alakja **-sen)* rokona egyrészt a Kāšγ. ***-žī-***: visszaható igeképzőnek, másrészt a magy. ***szem*** 'szónak'. A *szem* jelentése 'mag' és világos, hogy a magyarban pl. a *maga* visszaható névmás ehhez kötődik.

A sötétségnek rendszerint velejárója mélység, a gödör, a folt, az árnyék, az éjszaka, ezért a szó családjába további szavak tartoznak. A magy. *tömlöc* pl. egyszerre jelenti a gödröt és a sötétet. Ld. még **3.315.** Kāšγ. ***tunat-*** 'éjszakázni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.470. Kāšγ. ***kiržā-*** 'megérinteni, horzsolni' ~ magy. ***horol***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kir-*: relatív szótő + *-žā-*: képző.

A szótővel összetartozik a csuv. ***karmak*** 'elágazás, horog', ujg., tuv., kazak, tat. *karmak,* üzb. *karmok,* hak. *xarmax,* azerb. *garmag* 'horog, halászhorog', vö.: alt. *karma* 'beakasztani, elkapni'. (JEGOROV 1964)

Miután nómen-verbum, ezért a Kāšγ. *kiržā-* alakváltozata a csuv. ***kart*** 'bevágás, rovátka, bevágni, rovátkolni', MK., azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, ojr., tuv. *kert,* hak., bask. *kirt,* tat. *kirtle, kirtekle* 'bevágni, bevágást csinálni', MK., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kazak, ojr., tuv. *kertik,* bask., tat. *kirtek*, hak. *kirtik* 'bevágás, rovátka, bevésés'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-t*: képző, MK., azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, ojr., tuv. *ker-* + *-t,* hak., bask. *kirt,* tat. *kirt-*: relatív szótő (< *kir-*: relatív szótő + *-t*: képző) + *-le*: ige képző, *kirtek-*: relatív szótő (< *kir-*: relatív szótő + *-tek*: képző) + *-le*: ige képző, MK., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kazak, ojr., tuv. *ker-*: relatív szótő + *-tik*: képző, bask., tat. *kir-* + *-tek,* hak. *kir-* + *-tik*.

Az első relatív szótővel (vö.: Kāšγ. *kir-)* rokon a magy. ***horh, horho*** ’vízmosta árok, mélyút, horhos’. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz) < *ho-*: abszolút szótő + *-rh:* képző, *ho-* + *-rho.*

Ez a relatív szótő alapja több képzett szónak is, idetartozik a magy. ***horhol,*** ld. ***horzsol, korzsol*** ’kapar’. A TESz szerint: A szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: zürj. *kuravni* ’összegereblyél, kikapar’, *kuran* ’gereblye’, votj. *kurjal* ’lekapar, levakar’, finn *karvia* ’vakar, kapar, karcol, gereblyél, horzsol, reszel, csiszol’. (TESz) < magy. *horho-*: relatív szótő *(*< *ho-*: abszolút szótő + *-rho:* képző) + *-l:* ige képző, zürj. *kurav-*: relatív szótő (< *ku-*: abszolút szótő + *-rav-*: képző) + *-ni:* főnévi igenév képző*, ku-*: abszolút szótő + *-ran:* képző, votj. *kurja-*: relatív szótő + *-l:* ige képző, finn *ka-*: abszolút szótő + *-rvia:* képző.

A magyar szavaknak az alapja az ív alakú karom, amellyel kaparni lehet s a kaparás helyén gödör, árok keletkezik úgy, mint a víz horoló tevékenysége nyomán. A körömre és a vágó szerszámokra jellemző, hogy hegyes, éles, ezért a vágó, kaparó tevékenység velük lehetséges.

A szócsalád tagj a magy. ***köröm***, amely a TESz szerint ’szaruképződmény az ujjak végén, egy fajta szembetegség, növénynevek elemeként’. Ismeretlen eredetű szócsalád. (TESz) < *kö-*: abszolút

szótő + *-röm:* képző.

A szónak kiterjedt családja van, vö.: csag. ***kutan*** 'seb, mely a ló testén keletkezik, törés'. < csag. 1. *kuta-*: relatív szótő + *-n*: képző, 2. *ku-*: abszolút szótő + *-tan*: képző.

Idetartozik a csuv. ***kat*** 'vágni', Zamahš., kirg. *ket,* bask., tat. *kit* 'levágni a szélt', türkm. *gedil* 'levágódni' (csuv. *katăl*). (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-:* abszolút szótő + *-t,* Zamahš., kirg. *ke-* + *-t,* bask., tat. *ki-* + *-t,* türkm. *gedi-:* relatív szótő (< *ge-*: abszolút szótő + *-di-*: képző) + *-l*: képző.

Rokona a csuv. ***katăk*** *'*darab, levágott szél'. tefs. XII-XIII. sz. *kädük* 'csorbaszélű', kirg. *ketik* 'csorbaszél, letörött szélű', kazak *ketik* 'csorbaszélű', bask., tat. *kitek* 'letörött darab, letört szél', Zamahš. *ketük,* türkm. *gedik* 'letörött, csorbaszélű'. < *kat* 'vágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-:* abszolút szótő + *-tăk '*darab, levágott szél'. tefs. XII-XIII. sz. *kä-* + *-dük*, kirg. *ke-* + *-tik* , kazak *ke-* + *-tik*, bask., tat. *ki-* + *-tek,* Zamahš. *ke-* + *-tük,* türkm. *ge-* + *-dik.*

Az adatok egyik részében az abszolút szótőhöz járuló képzőnek vagy csak a kezdő mássalhangzója (vö.: *-t*) maradt meg, vagy a teljesebb formája (vö.: -tVk). Idetartozik az ang. *cut* 'vág' < *cu-*: abszolút szótő + *-t:* képző is.

A *-t* képzőnek és a *-t* kezdetű képzőnek az *-s, -sV, -sVk* fejleményei is használatosak, ezért mint alakváltozat idetartozik számos szó. A csag. *kutan* alakváltozata a csuv. ***kas*** 'vágni', MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *kes,* azerb., ujg. *kes,* bask., tat., hak. *kis,* kum. *ges* 'vágni', kazak, tuv. *kestir* 'kasztrálni', jak. *kys* 'gyalulni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-:* abszolút szótő + *-s:* képző, MK., türkm., oszm., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv. *ke-* + *-s*, azerb., ujg. *ke-* + *-s*, bask., tat., hak. *ki-* + *-s*, kum. *ge-* + *-s*, kazak, tuv. *kes-*: relatív szótő (< *ke-*. abszolút szótő + *-s-*: képző) + *-tir*: képző, jak. *ky-* + *-s*.

Idetartozik a csuv. ***kasăk*** 'vágat, darab', azerb. *käsik* 'vágat, darab', Zamahš., kirg., kazak *kesek* 'darab', kirg. *kezek* 'idő, pillanat', ujg. *kesek*, nog. *kesek*, kum. *gesek* 'darab', vágat', bask. *kisek,* tat. *kisek* 'darab, vágat', hak. *kizek* 'rész, vágat, darab', oszm. *kisek* 'lapáttal feltört földdarab', mong. *keseg, xesek* 'rész, darab, vágat'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-săk:* képző, azerb. *kä-* + *-sik,* Zamahš., kirg., kazak *ke-* + *-sek,* kirg. *ke-* + *-zek,* ujg. *ke-* + *-sek,* nog. *ke-* + *-sek*, kum. *ge-* + *-sek*, bask. *ki-* + *-sek,* tat. *ki-* + *-sek,* hak. *ki-* + *-zek,* oszm. *ki-* + *-sek*, mong. *ke-* + *-seg, xe-* + *-sek.*

Hozzájuk kötődik a magy. ***kasza*** ’szálas terméynek levágására használatos hosszú nyelű kézi szerszám, a kaszához bizonyos mértékben hasonló tárgy, eszköz, elbuktató lábmozdulat, gáncs’. Szláv eredetű, vö.: blg. *kosá* ’kasza’. (TESz) < *ka-*: abszolút szótő + *-sza:* képző. Nem igazolt a magyar szó szláv eredete.

Rokonuk a magy. ***kaszabol*** ’levág, mészárol, felkoncol’. A szócsalád alapja a *kaszab* főnév oszmán-török eredetű, vö.: oszm. *kaszap, kaszab* ’mészáros’. (TESz) < magy. *kaszabo-*: relatív szótő (< *ka-:* abszolút szótő + *-szabo-:* képző) + *-l:* ige képző.

Idetartozik az or. ***kosa*** 'kasza'. Közszláv szó, vö.: lat. *castrāre* 'levágni', óind. *çâsati* 'vág', *çastrám* 'kés'. Közszláv szó, vö.: lat. *castrāre* 'levágni', óind. *çâsati* 'vág', *çastrám* (SIS) < or. *ko-*: abszolút szótő + *-sa*: képző.

Alakváltozata az or. ***kusok*** (< *ku-*: abszolút szótő + *-sok*: képző) 'darab' és a szócsaládba tartozik a magy. ***kés*** szó is.

A relatív szótőnek kiterjedt szócsaládja van, vö.: Kāšγ. ***kisruš-*** 'megrövidíteni'. Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kisru-:* relatív szótő (< *kis-*: relatív szótő + *-ru:* képző) + *-š:* képző.

A *-t-* másik fejleménye az *-r-*, amely a magy. *kurta kur-* tövében van meg s amely a magy. *horol horo-* 'vágás stb.' tövével és a nyelvi megfelelőivel rokon.

3.471. Kāšγ. ***tuk-*** 'ütni, verni' ~ magy. ***bök***.

Alakváltozata a csuv. ***těk*** 'érinteni, bökni, döfni', ujg. *teg,* türkm., oszm. *deg,* üzb. *teg,* alt., kazak *tij,* MNX *tek,* bask. *tej* 'érinteni, bökni', bask. *bodat'* döfni, bökni', mari *tük*(*aš*) 'bökni, lökdösni', *tükö* 'szarv.

Idetartozik az or. ***rog*** 'szarv' is.

A szó rokona a magy. ***bök*** 'szúr, döf, megsért, taszít'. Ismeretlen eredetű. (TESz) Idetartozik a magy. ***tű*** szó is, vö.: **3.468.** Kāšγ. ***tavžī-*** 'letűzni (ruhát)' ~ magy. ***tűz***.

Ez a szó képezi az alapját az or. ***bit'*** 'ütni, verni' ige, amelynek a szerkezeti felépítése: *bi-*: abszolút szótő + *-t'*: főnévi igenév képző.

3.472. Kāšγ. ***sigtā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sig-*: abszolút szótő + *-tā:* igeképző.

Amikor sírunk,m folyadékot, könnyet hullatunk. Ugyanaz, mint amikor a víz esik. Ezért természetes, hogy a szónak igen kiterjedt családja van. Vö.: Kāšγ**.** ***baŋ sigtādī*** 'könnyet ejtett', < *baŋ* ld. 'vízcsepp', *sigtā-*: (< *sig-*: abszolút szótő + *-tā*: igeképző) relatív szótő + *-dī*: múlt idő jele.

Rokona a csuv. ***makăr ′***hangosan sírni, ordítani', MK. *bagyr* 'panaszosan sírni, ordítani', kirg., k.kalp., nog. *bakyr* 'jajgatni, ordítani', bask., tat. *bakyr,* üzb. *bukir,* oszm. *bagyr ′*ordítani, hangosan kiabálni', karacs. *makyr* 'nyávogni', csag. *mukra* 'kiabálni, bőgni', jak. *magyraa* 'bőgni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *makă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK. *bagy-* + *-r,* kirg., k.kalp., nog. *baky-* + *-r,* bask., tat. *baky-* + *-r,* üzb. *buki-* + *-r,* oszm. *bagy-* + *-r,* karacs. *maky-* + *-r*, csag. *muk-* + *-ra,* jak. *magy-* + *-raa.*

A Kāšγ. *sigtā-* rokona a magy. ***sír*** ’(ember fájdalom, düh, egyéb érzelmi megrázkódtatás hatására) (panaszos hangot adva) könnyezik, (állat) elnyújtott, panaszos hangot ad, kesereg, panaszkodik, víz, nedves fa, más anyag) síráshoz, nyöszörgéshez hasonló hangot ad’. Hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. *sí-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Az abszolút szótőben a magy. *bőg* és a törökségben ismert *sug* 'víz' szót kell látni. A magy. *bőg* alakváltozata van meg az or. *myčat'* 'bőgni' ige *myča-* tövében, amely korábban *myka-* volt. A szó átvétel a szláv nyelvekben. Vö.: or. ***myčat'*** 'bőgni'. Közszláv szó, < *мыкъ* 'kín', nyj. *мык* 'kín'. (SIS)

Idetartozik az or. ***muka*** (*мука*) 'kín'. A szó átvétel a szláv nyelvekben.

Az abszolút szótövek rokona a csuv. ***šyv*** ‘víz’, ÓT. *sub*, ujg. *su,* alt. *su, sug,* tuv. *sug,* üzb., kumük, nog., türkm. *suv*, kirg. *suu,* ujg., azerb., oszm. tat. *su,* bask. *hyu,* jak. *uu* < *suu* ’víz’. (JEGOROV 1964)

A 'víz' szó alapját képezi számos 'eső' jelentésű szónak. Ugyanakkor idetartozik a víztől eredő cselekvés, a menés, esés, vö.: csuv. ***šu,*** dial. ***šăv*** (< *jag*) 'menni, esni (az eső)', *šumăr šăvat'* 'eső esik', ÓT., azerb., türkm., oszm. *jag*, üzb. jog, bask. *jau*, tat., nog., kum. *jav,* kirg., k.kalp., kazak *žau,* ojr. *d'aa,* tuv., hak. *čag* 'menni, esni (csapadék)'. (JEGOROV 1964)

Rokona az abszolút szótő: vö. csag. ***jagdurmak*** 'önteni, ömleszteni, hullatni' < csag. *jag-*: abszolút szótő + *-dur:* igeképző + *-mak*: főnévi igenév képző.

A csag. *jag-* abszolút szótő összetartozik a magy. *jó '*folyó' szóval is, amelynek kiterjedt rokonsága van és nem lehet uráli vagy finnugor eredetű a magyar szó. A magyar *jó* megvan a Kárpát-medencében és a megfelelői a Volga-Urál vidékén a földrajzi nevekben, vö.:

Jagvajšur f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. *Jagvajšur* or. *Jagvajka* Šark., az or. *Itinka* jobb oldali mellékfolyója.
< ud. *Jagvajšur* < *Jagvaj* < *Jag* ⟵ han., man. *ja* 'folyó'
+ *vaj* ⟵ ud. *vaj* 'mellékfolyó, patak'
+ *šur* ⟵ ud. *šur* 'folyó'.
or. *Jagvajka* ⟵ nem or. *Jagvajka* < *Jag*
+ *vajka,*
or. *Itinka* ⟵ nem or. *Itinka* < *I*
+ *tinka* < *ti-*
+ *-nka*

Pašur f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: or. *Pašur* Šark., a ***Šegjanka*** jobb oldali mellékfolyója.
< or. *Pašur* ⟵ nem or. *Pašur* < *Pa*
+ *šur* ⟵ ud. *šur* 'folyó',
or. *Šegjanka* < *Šeg*
+ *janka* ⟵ *ja*
+ *-nka*

A *janka* eredetibb alakja a *jatka,* vö.:

Jatka ju f. SW.310a.: ko. *Jatka-ju* or. *V'atka* folyó.
< ko. *Jatka* < *Ja*
+ *tka*
+ *ju* ⟵ ko. *ju* 'folyó',
or. *V'atka* ⟵ nem or. *******Vetke*.

Jănkă h. Ašm.V.75.: csuv. *Jănkă*, falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jănkă* < *Junkă* ⟵ nyeny. *junko* 'patak'

Junkă h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Junkă* or. *Junga* ← *Bol'šije i Malyje Čuvaki* + *Largoty* + *Jablon'a* M., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Junkă* ⟵ nyeny. *junko* 'patak'
or. *Junga* ⟵ csuv. *Junkă* < *Ju*
+ *-nkă*.

Bol'šije ⟵ or. *bol'šije* ‘nagy’
+ *i* ‘és’
+ *Malyje* ⟵ or. *malyje* ‘kicsi, kis’
+ *Čuvaki* ⟵ nem or. *Čuvaki*
Largoty < *Largo*
+ *ty*
Jablon'a ⟵ or. *jablon'a* ‘almáskert’

Janki d. Ašm.IV.195.: csuv. *Janki,* hely neve (*tăvajkki*), NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Janki* < *Ja*
+ *-nki*

Jaku pyr' f. Ašm.IV.167: csuv. *Jaku-pyr'* Jau., patak neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jaku* ⟵ permi *jok* ‘folyó’
+ *pyr'* ⟵ *csuv. pyr ‘torkolat’.*

Jěkkel h. Ašm.V.27.: csuv. *Jěkkel* or. ***Jekovo*** Tet.u., falu neve, helyesebb ejtés a ***Jukjel*****,** NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jěkkel* < *Jěkk* ⟵ permi *jok* ‘folyó’
+ *el* < *jel* ⟵ csuv. *jal* ‘falu’,
or. *Jekovo* ⟵ nem or. *Jek*
+ or. *–ov:* birtokos melléknév képző
+ or. *–o,*
csuv. *Jukjel* < *Juk*
+ *jel.*.

A jVk, jVkV típusú nevek önállóan, két vagy három tagú nevekben első tagként, összetett szóból álló nevekben pedig előtagként fordulnak elő. Közvetlen kapcsolatban a finn *joke*, szam.jur. *jŏkkă* továbbá a hanti, mansi *jā*, komi *ju* valamint a magyar *jó* ’folyó’ közszókkal van. Ez utóbbiak már a jVk forma fejleményei.

Jatkil f. TB.196.: bask. *Jatkil* or. *Jatkil* Belor., az or. Maratbaj bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Jatkil* < *Jat* < *Ja*
+ *-t*
+ *kil* ⟵ vö.: man. *kel* ’mocsár’.
or. *Jatkil* ⟵ bask. *Jatkil*

A *jatka* fejleménye a *jat, jata* stb. *-k-* nélküli forma is. A csuv. *Jata, Jyt, Jytă, bask. Jete, Jat* formák patak, árok, mellékfolyó nevében szerepelnek. Közeli rokonuk a magy. *jó* ‘folyó’ szónak. Egy korábbi *Jatak* (< *Ja-* + *-tak*) második eleme a képző a szótővel együtt további változásokon ment keresztül: Vö.: *Jatak* > 1. *Jataγ* > *Jataw* > *Jatau* > *Jata* > *Jat*, 2. *Jotok* > ***Joδok*** > ***Jowok*** > ***Jook*** > *Jok* > *Joγ* > *Jow* > *Jou* > 1. magy. *jó* ‘folyó’ 2. ko. *Ju* ‘folyó’. A fenti földrajzi nevekben ‘víz’ jelentése is lehet, vö.: csuv. *Jatri var* ‘vizes árok’.

A *jag-* szótő megvan a csagatájban és az 'eső' jelentésű szavakban, vö.: csuv. ***śumăr*** 'eső', MK., oszm. *jagmur,* Zamahš. *jamgur,* ujg., csag. *jamgur,* üzb. *jomgir,* tat. *jaŋgyr,* bask. *jamgyr,* nog. *jamgyr,* kirg., k.kalp. *žamgyr,* kazak *žandyr,* kum. *jangur*, karacs. *džangur,* alt., ojr. *d'anmyr,* hak. *naŋmyr,* jak. *samyyr* 'eső'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śumă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., oszm. *jag-* + *-mur,* Zamahš. *jamgu-* + *-r,* ujg., csag. *jamgu-* + *-r,* üzb. *jomgi-* + *-r,* tat. *jaŋgy-* + *r,* bask. *jamgy-* + *-r,* nog. *jamgy-* + *-r,* kirg., k.kalp. *žamgy-* + *-r,* kazak *žan-* + *-dyr*, kum. *jangu-* + *-r*, karacs.

džangu- + *-r,* alt., ojr. *d'an-* + *-myr,* hak. *naŋ-* + *-myr,* jak. *samyy-* + *-r.*

A csag. ***jagïn dur*** 'esőre áll az idő, esős idő van'. < csag. *jagïn (*< csag. *jagï-*: abszolút szótő + *-n:* képző) + *dur* 'áll'. Ld. még csag. ***jagdurmak*** 'önteni, ömleszteni, hullatni', < csag. *jag-*: abszolút szótő.

3.473. Kāšγ. ***kinā-*** 'elkínozni' ~ magy. ***kín***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ki-:* abszolút szótő + *-nā-*: képző.

Idetartozik a csuv. ***xĕn*** 'baj, kín, szenvedés, krónikus betegség, szükség, szegénység, elnyomás', *xĕne '*ütni, kínozni', *xĕnĕ* 'nehéz', ÓT., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., alt., kum. *kyjyn*, üzb. *kyjnok,* kirg. *kyjnoo*, k.kalp. *kyjnau* 'kín, szenvedés, elnyomás', ujg., üzb. *kyjin*, k.kalp., kirg., kazak, nog., ojr. *kyjyn,* tat. *kyen,* türkm. *kyn* 'nehéz', KB., Rabg., AFT., tefs. XII-XIII. sz., üzb., alt., kum. *kyjna*, MK. *kyna*, ujg. *kyjny,* kirg. *kyjna*, türkm. *gyna* 'kínozni', tat., bask., k.kalp. *kyjna* 'kínozni, büntetni, vágni (lovaglóostorral vagy vesszővel)', oszm. *kyna* 'szidalmazni, veszekedni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xĕ-*: abszolút szótő + *-n*: képző, *xĕ-* + *-ne*, *xĕ-* + *-nĕ*, ÓT., Zamahš., tefs. XII-XIII. sz., alt., kum. *kyjy-* + *-n*, üzb. *kyj-* + *-nok,* kirg. *kyj-* + *-noo,* k.kalp. *kyj-* + *-nau,* ujg., üzb. *kyji-* + *-n,* k.kalp., kirg., kazak, nog., ojr. *kyjy-* + *-n*, tat. *kye-* + *-n,* türkm. *ky-* + *-n,* KB., Rabg., AFT., tefs. XII-XIII. sz., üzb., alt., kum. *kyj-* + *-na*, MK. *ky-* + *-na,* ujg. *kyj-* + *-ny,* kirg. *kyj-* + *-na,* türkm. *gy-* + *-na,* tat., bask., k.kalp. *kyj-* + *-na*.

Rokona a magy. ***kín*** ’halál, gyötrelmes testi, lelki szenvedés, fájdalom’. Ótörök eredetű, vö.: türk, ujg. *qïjïn,* CC. *qïn,* türkm. *qïn,* alt. *qïyïn,* csuv. *xĕn* ’baj, kín, szenvedés’. (TESz) < *kí-*: abszolút szótő + *-n:* képző.
A magyar szó jövevény volta nem igazolt. Az egyezés azért van, mert közös a gyökér.

3.474. Kāšγ. ***bur*** 'orra' ~ magy- ***orr.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Alakváltozata az oszm. ***burun*** 'orr' < oszm. *bu-*: abszolút szótő + *-run*: képző. A szókezdő *b-* és a képző kezdő mássalhangzója az *-r-* eredeti *t* fejleménye ugyanúgy, mint a csuv. ***sămsa*** 'orr' szóban az *s-, -s-*. Ezért a Kāšγ. *bur,* oszm. *burun* egymásnak hangtani alakváltozatai.

Vö.: csuv. ***sămsa*** 'orr, takony, csőr', kirg. *šumšuk*, s.ujg. *tamsyg,* jak. *tumus,* mong. *samsa* 'orrjuk, orrporc'. (JEGOROV 1968) < csuv. *săm-*: abszolút szótő + *-sa:* képző, kirg. *šum-* + *-šuk*, s.ujg. *tam-* + *-syg,* jak. *tumu-* + *-s,* mong. *sam-* + *-sa.*

Minthogy a kiálló dolgok, tárgyak csúcsosak és hegyesek, ezért további szavak is idetartoznak, vö.: magy. ***csúcs, saslik sas-*** töve stb.

Eleink gondolkodása szerint az orr a legfőbb tulajdonságáról kapta az elnevezést, mégpedig arról, hogy kiáll, valójában egy kinövés. Ilyen a magy. *orr* mellett az *orom* és a *bérc.* Másképpen kinövés ugyanúgy, mint a törökségben az 'ujj', vö.:

csuv. ***pürne*** 'ujj', ujg. *ba*(*r*)*mak*, üzb. *barmok*, azerb. *barmag,* kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., bask., türkm. *barmak,* alt., oszm. *parmak* 'ujj'. Vö.: mong. *barix* 'venni, fogni, megragadni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pür-*: relatív szótő + *-ne:* képző, ujg. *ba*(*r*)- + *-mak*, üzb. *bar-* + *-mok*, azerb. *bar-* + *-mag,* kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., bask., türkm. *bar-* + *-mak,* alt., oszm. *par-* +

-mak.

A fenti szócsaládba tartozik az or. ***brat'*** (< or. *bra-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) 'fogni' ige *bra-* töve, amelynek alapul az 'ujj' jelentésű nem szláv szó szolgált. Tanulságos a *bereč'* 'fogni, venni tartani' változat megvizsgálása. A jelen tudós álláspont szerint az or. ***bereč'*** közszláv szó, indoeurópai megfelelői vö.: óf.ném. *bergan* 'elrejteni, őrizni', litv. *birginti* 'összegyűjteni, megtakarítani, felhalmozni, fogni, tartani'. < **bergti.* (SIS) < or. *bere-*: relatív szótő + *-č'*: főnévi igenév képző. A relatív szótőnek valóban lehet *berg-* alakja is, azonban a vizsgált szavunkban a *bere-* a tő, korábbi alakja *bereg-* lehetett, amelyet a ragozás során (vö.: or. *ja beregu* 'én fogok') ma is használnak.

A szó a szláv nyelvekben átvétel valamely szkíta-hún típusú nyelvet beszélő néptől, népcsoporttól. A jelentésben benne van az ujjal fogni, tartani. Lényeges, hogy elsőként ujjakkal és fogakkal fogtak, tartottak.

Szintén kinövés, ezért idetartozik a csuv. ***püre*** 'bimbó, vese (állatoké)', ujg. *börek,* azerb. *böjrek,* türkm. *bövrek,* üzb. *bujrak,* oszm. *böbrek,* kirg. *böjrök,* kazak, k.kalp., nog. *büjrek,* bask. *böjör,* tat. *boer* 'bimbó, vese', vö.: mong. *böör,* burj.mong. *büüre* 'bimbó, vese', blg. *bъbrek* 'bimbó, vese'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pü-*: abszolút szótő + *-re*: képző, ujg. *bö-* + *-rek*, azerb. *böj-* + *-rek*, türkm. *böv-* + *-rek*, üzb. *buj-* + *-rak*, oszm. *böb-* + *-rek*, kirg. *böj-* + *-rök*, kazak, k.kalp., nog. *büj-* + *-rek*, bask. *böjö-* + *-r*, tat. *boe-* + *-r,* mong. *böö-* + *-r,* burj.mong. *büü-* + *-re*, blg. *bъb-* + *-rek*.

Az egyszerű kinövések gyakran hasonlítanak a *bab* alakjára. A *vese* közvetlenül a *bab* formájáról kaphatta az elnevezést. A fenti szavaknak a töve a magy. ***bab*** szóval összetartoznak.

A TESz szerint a magy. ***orr*** nyj. ***ór*** 'orom, magaslat, embernek, állatnak a száj fölött elhelyezkedő, a légutakhoz vezető szaglószerve, területnek elkeskenyedő, előrenyúló része, csőr, hosszúkás tárgynak csúcsosan előreálló része'. Ősi örökség a finnugor, esetleg az uráli korból. Vö.: osztj. *uor* 'hegy vagy dombvonulat (a part mentén)', ud. *vir* 'domb, halom, emelkedés', finn *vuori* 'hegy', lp. *varre* 'hegység'. A magyar szó *–rr-*je geminálódás eredménye. A térszínforma nevekre ld. zürj. *nyr* 'orr', *nyrek* 'földcsúcs, cser. *ner* 'orr, domb hegyfok'(TESz) < magy. *or-*: abszolút szótő + *-r:* képző, nyj. *ó-:* abszolút szótő + *-r:* képző, osztj. *uo-* + *-r,* ud. *vi-* + + *-r,* finn *vuo-* + *-ri,* lp. *var-*: relatív szótő + *-re*: képző, zürj. *ny-* + *-r,* cser. *ne-* + *-r.*

Nem igazolt az, hogy a magyar szó ősi örökség a finnugor, vagy az uráli korból. A szócikk írója hibázott, amikor nem vette figyelembe a török és a mongol nyelvi adatokat. A magy. *-rr-* nem geminálódás eredménye. A második *-r* a képző kezdő mássalhangzója, az első pedig az abszolút szótő második mássalhangzója, amely eredeti *-t-* fejleménye. Így fordulhat elő, hogy magy. nyelvjárási *ór* szóban az *-r* a képző, az *ó-* pedig a hosszúságával őrzi részben a második mássalhangzó nyomát (vö.: *-t-* > *-δ-* > *-w-* > -V- > -0-).

Az *orr* szócsaládjába tartozik a magy. *bérc,* amely a TESz szerint ***bérc*** 'kis hegy, domb'. Valószínűleg szláv eredetű. (TESz) < *bé-:* abszolút szótő + *-rc:* képző. A szó nem lehet szláv eredetű a magyarban. Ellenkezőleg, a szlávban átvétel a szó.

Idetartozik a magy. ***orom*** 'hegycsúcs, hegytető', építmény nagyobb tárgy tetejének, fa koronájának csúcsosan kiemelkedő része, valamin hosszában végigfutó kiemelkedés'. Ld még oromzat, ormos, ormány. A szócsalád tagjai származékszavak, alapszavuk a 'magaslat, kiemelkedés' jelentésű *or, ur* főnév...(TESz) < magy. *oro-*: relatív szótő + *-m*: képző.

A földrajzi nevek között számos akad, amelyik idetartozik. Az érdekessége miatt most csak

egyetlen egy nevet mutatunk be, vö.:

Urak asztala ‘583 m. magas hegy Visegrádtól délkeletre’. A ném *Herrentisch* tükörfordítása. Azzal kapcsolatos, hogy az erdővel borított hegy lapos tetején nagy négyszögletes, sima felületű, s így asztalhoz hasonló sziklatömb hever. (KISS 1980) < *U-*: abszolút szótő + *-rak:* képző.

A földrajzi nevek egy részének közvetlenül közszó szolgált alapul, a másik részének pedig személynév. A magy. *Urak asztala* elsődleges a német megnevezéshez képest. A sima, lapos tetejű kőnek ugyanis közelebbről nem az urakhoz (emberekhez) van köze, hanem a formához. Ezt igazolja a vog. *ur* ’hegy-, földhát’ jelentésű szó is, azonban ehhez képest az *urak* forma teljesebb a vog. *ur* szóhoz képest. Az előzőben *–rak*, az utóbbiban ennek a fejleménye az *–r* a képző. Az *Urak asztala* név jelentése eszerint ’hegy teteje, hegy lapja’. Ha pedig mégis igaza lenne Kiss Lajosnak, akkor úgy kell felfogni az *urak* megnevezést, mint istenek, akik fenn a magasban élnek s a megnevezés nagyon késői, újkeletű lehet. A rendszer azonban ezt nem igazolja, sem a közszók.

Ugyancsak idetartozik az ang. ***bra*** 'melltartó'.

3.475. Kāšγ. ***mună-*** 'megvágni' ~ magy. ***szeg***.

A magy. szeg előzménye *seng lehetett, korábbi alakja *teng, amelynek tVn zárhang nélüli alakja van meg a Kāšγ. ***mună-*** 'megvágni' szóban, ahol az eredeti *t-* szókezdő *(t- > δ- > w- > m-*) fejleménye van meg, vö.: magy. ***metél*** *meté-,* ***metsz*** *met-* töve.

3.476. Kāšγ. ***sană-*** 'számolni' ~ magy. ***szám***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sa-*: abszolút szótő + *-nă-*: képző.

A szó eredendően nómen-verbum lehetett, ezért idetartozik a csuv. ***sum*** *'*szám', tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *san*, üzb. *son*, bask. *han,* azerb. *saj* 'szám, mennyiség', (vö.: ujg. *sanak* 'szám, mennyiség'), azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sana,* ujg. *sani* 'számolni', vö.: oszm. *sana* 'számon tartani, tisztelni', csuv. *suma su* 'tisztelni, számba venni', vö.: mong., alt. *sana* 'számolni, számba venni, gondolni'. (JEGOROV 1964)

A magy. ***szám*** ‘élőlények rendje, csoportja, sora, megszámlált mennyiség, mennyiségtani alapfogalom, számokkal közölt mennyiségi adat, mennyiséget jelölő írásjegy, munka, szavak olyan alakja, amelyből kiderül, hogy a személyek, dolgok közül egyről vagy többről van szó, időszaki kiadvány egy időben megjelenő azonos tartalmú példányai vagy közülük egy, számtan, matematika, számolás, műsor önálló része’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *sum,* türk *san,* türkm. *sān,* nog. *san,* ujg. mod. *san,* szal. *san* ‘szám’, CC. *san* ‘mennyiség’, oszm. *san* ‘hírnév, tisztelet’ kar. *san* ‘szám, jelentés, tisztelet’, (TESz). < *szá-*: abszolút szótő + *-m*: képző.

A *szám* mint mennyiség a forráshoz, a szemhez vezet el. A *töméntelen* szónak a szinonímája a *számtalan.* Szerkezeti felépítése tehát *tömén-* + *-telen, szám-* + *-talan*. A *tömén* tőnek nem lehet ’tízezer’ a jelentése. A szónak a *tömén-* töve és a magy. *szám* alakváltozatok. Ez utóbbi pedig a *szem*-mel, mint ’mag, forrás’ jelentésű szóval rokon. A *szem* mint csepp, forrás, mag, pedig egy sűrű, tömény, sok mindent tartalmazó valami, hiszen benne van sűrítve az egész folyó, a tó, a tenger, vagy az egész növény, maga a fa, vagy maga az állat, más mag esetében pedig az ember. A mag másképpen *egy* is. Csak a határozatlan számnevek kaphatnak foszóképzőt, vö.: a magyarban *töméntelen, számtalan,* de nincs *háromtalan stb. A ’tízezer’ jelentésű, a törökségben elterjedt *tümen* szó már a határozott számnévi volta miatt sem kaphat fosztóképzőt, de a szerkezeti felépítése

és jelentése miatt sem tartozik ide. Szó szerint ’tíz ezer’ a jelentése: *tü* vö.: ang. *ten* ’tíz’ + *men* ’ezer’. Tehát nincs köze a töméntelen tömén- tövének. A magy. *tömény* pedig egyébként is 'sűrű, tömör' jelentésű.

3.477. Kāšγ. ***bajū-*** 'gazdagodni' ~ magy. ***bő***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ba-*: abszolút szótő + *-jū-*: képző.

Idetartozik a csuv. ***puj*** 'gazdagodni', vö.: *pujan* 'gazdag', KB., kirg., bask., tuv. *bajy*, hak. *pajy,* üzb. *boji,* s.ujg. *paj,* jak. *baj* 'gazdagodni', ÓT., ujg., türkm., kirg., kazak, bask., tat. *baj,* üzb. *boj,* alt. *paj,* s.ujg. *pajar* 'gazdag', vö.: mong. *bajan* 'gazdag, gazdagság'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pu-:* abszolút szótő + *-j:* képző, *pu-* + *-jan,* KB., kirg., bask., tuv. *ba-* + *-jy*, hak. *pa-* + *-jy,* üzb. *bo-* + *-ji,* s.ujg. *pa-* + *-j,* jak. *ba-* + *-j,* ÓT., ujg., türkm., kirg., kazak, bask., tat. *ba-* + *-j,* üzb. *bo-* + *-j,* alt. *pa-* + *-j,* s.ujg. *paja-*: relatív szótő (< *pa-:* abszolút szótő + *-ja-*: képző) + *-r*: képző, mong. *ba-* + *-jan.*

Idetartozik a magy. ***bő,*** amely a TESz szerint ’tágas, bőséges, hangos’. Valószínűleg ótörök eredetű, vö.: türk *beg,* ujg. *beg*, oszm. *bey, beg* ’herceg, nemes úr’. (TESz)

A magy. szó török eredete nem igazolt. Lényeges, hogy van *-v*-s tövű változata is, amelynek rokona a magy. ***boldog*** *bol-* töve. Ez azt is jelenti, hogy ugyanazon a helyen *-0, -V, -v* és *-l* egyaránt használatos.

A magyar *bő* (vö.: *bőven bőve-* töve) mint ’tágas’ stb. jelentésű szó a *tágas* szavunk *tága-* és a *távol távo-* tövével tartozik össze közelebbről, és nem ’herceg’ jelentésben kell felfogni. A *bő* mint társadalmi címnév már rokona a *bég* és az idevonatkozó török megfelelőknek. Őseink úgy gondolkodtak, hogy amint a forrás a folyóknak, a vizeknek a feje, az irányítója, a növényé a mag, a test irányítója, parancsolója a fő, a fej s a fejnek szintén van egyfajta forrás szerepe, ezért ennek a mintájára az irányító funkciót betöltő ember is megkapta ezt a rangot. A magyar *bő, fő* és a csuvas *pü, pu* közelebbről is összetartoznak. Vö.:

csuv. ***ĕmpü*** ’nagy király, Ivan Groznyj címe, cár’, vö.: oszm. *bej, bek*, ld. az *ĕm* címszónál. < *ĕm* ’idősebb, legöregebb’ + *pü* ’fő, fej’. (JEGOROV 1964) < *ĕm* + *pü.*

A bőség, a gazdagság tehát a vízhez, a forráshoz, a maghoz vezet el bennünket. Idekötődik a magy. *Boldogasszony boldog* előtagjának is a közszói jelentése. Szerkezeti felépítése: *bol-*: relatív szótő + *-dog*: képző.

3.478. Kāšγ. ***tilă-*** 'kívánni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ti-*: abszolút szótő + *-lă-*: képző.[70]

A szó a vízhez vezet, hiszen a legelső a legfontosabb kívánság mindig a vízre vonatkozott. Ezen keresztül kötődik a szó a magyarhoz.

3.479. Kāšγ. ***žilā-*** 'megnedvesíteni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ži-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

[70] Első látásra úgy tűnhet, mintha rokona lenne az or. ***želat'*** 'kívánni'. Erről azonban csak abban az esetben lehetne szó, ha a szókezdő nem *k-* eredetű. Vö.: or. ***želat'*** 'kívánni', közszláv eredetű, vö.: szb.-hv. *galiti-* 'kívánni'. (SIS) < or. *žela-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző.

A szó megvan a földrajzi nevekben, vö.: magy. ***Zsil*** 'folyó Romániában.' (KISS 1980) < *Zsi-:* abszolút szótő + *-l:* képző. Vö.: magy. *folyik (*< *fo-*: abszolút szótő + *-lyik:* képző), *folyó (fo- + -lyó)* .

A képző lehet igeképző és névszóképző. Ennek az az oka, hogy eredetileg nómen-verbum volt a szó. A képzőnek alakváltozata az *-r-* kezdetű képző, ezért további szavak tartoznak ide, vö.:

K-mong. ***sibar,*** *šavar* 'sár', ojr. *sabar* 'ua.', K-mong. *siroi, soro, soroi,* ojr. *sora* 'sár, por' a magy. *sár* szóval összetartozik.

A magy. ***sár*** 'sáros folyóvíz, mocsár, vizenyős terület, víztől híggá vált föld, agyag, széklet, salak'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. Vö.: CC., tat., kaz., kirg., nog. *saz*, bask. *haz, håδ,* alt. hak. *sas*, csuv. *šor, šur* ′sár, mocsár', vö. még mong. *širuγaj* 'por, föld', tung. *sirugī* 'ua.', cser. *šor* 'sár, piszok'. (TESz) A szó a magyarban nem lehet jövevényszó, de az adatok idetartoznak. Szerkezeti felépítésük szótő + képző: K-mong. *siba- + -r, šava- + -r,* ojr. *saba- + -r,* K-mong. *si- + -roi, so- + -ro, so- + -roi,* ojr. *so- + -ra,* magy. *sá- + -r,* CC., tat., kaz., kirg., nog. *sa- + -z*, bask. *ha- + -z, hå- + -δ,* alt. hak. *sa- + -s,* csuv. *šo- + -r, šu- + -r,* mong. *ši- + ruγaj,* tung. *si- + -rugī* 'ua.', cser. *šo- + -r.* A szótő vizet jelentő szó, a képző pedig 'valamivel ellátott'. A szó jelentése tehát 'vizes'.

A szótővel összetartozik a csuv. *šyv* 'víz', ÓT. *sub,* KB., ujg., pol. *su*, MK. *suv*, alt. *su*, *sug,* Zamahš., tuv., hak. sor *sug,* üzb., kum., nog., türkm. *suv,* kirg., k.kalp., karacs. *suu,* ujg., azerb., oszm., tat., kaz. *su,* bask. *hyu,* jak. *uu* 'víz' (JEGOROV 1964)

Figyelembe kell venni, hogy a szóvégi *-v, -b, -V, -0* egyaránt lehet *-t* és *-k* fejleménye. Ezért körültekintő vizsgálatot kell végezni annak megállapítására, mikor lehet -t és mikor -k eredetről szó.

3.480. Kāšγ. ***bak*** 'uralkodó' ~ magy. ***fő, fej.***

Idetartozik az utótag, vö.: csuv. ***pinpü*** 'ezredfő' < *pin* 'ezer' + *pü* 'király, vezető', vö.: *śĕrpü* 'századfő'. (JEGOROV 1964)

A csuv. ***ĕmpü*** ’nagy király’, Ivan Groznyj címe, cár’, vö.: oszm. *bej, bek*, ld. az *ĕm* címszónál. < *ĕm* ’idősebb, legöregebb’ + *pü* ’fő, fej’. (JEGOROV 1964) < *ĕm* + *pü.*

Eleink gondolkodása szerint a forrás, a mag meghatározza az utódok életét, összes tulajdonságát, azokat uralja. Ilyen szerepe van a fejnek is. Tekintettel arra, hogy a vezetőknek rendelkezniük kell ezekkel a fontos mag-tulajdonságokkal, a vezetők nevei személynevei és a címnevei a forrást, a magot tartalmazzák, hiszen azzal akarnak azonosulni vagy közvetlenül ahhoz tartozni, azzal ellátottnak lenni. Ezért természetes, hogy idetartozik számos magyar szó, köztük a *fej,* a *vajda vaj-* töve, stb.

A magy. ***fej, fő*** szót a TESz ősi örökségnek tartja a finnugor esetleg az uráli korból helytelenül, azonban a hozott példák idetartoznak, vö.: vog. *pεη, päηk* 'fej', zürj. *pon, pom* 'vég, kezdet, valaminek a hegye', votj. *puη* 'vég, határ, valaminek a hegye', *pum* 'ua.', mdE. *pe, pä* 'valaminek a vége', fi. *pää* 'fej', tvg. *feai, feae* ′valaminek a vége, csúcsa, külseje'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

A magy. *vajda* társadalmi címnév megfejtéséből nem következik egyenesen a *Vajda* földrajzi nevünk és a *Vajda* családnevünk helyes értelmezése. A közöttük lévő kapcsolat egyértelmű, de a

láncszemek kapcsolódási rendjének a felrajzolásához hatalmas és sokrétű nyelvészeti és nem nyelvészeti jellegű kutatásra van szükség.

Nemcsak nyelvészeti, hanem történeti szempontból is kulcsfontosságú a megfejtésük. A címnév rendszerint valamely vezető személyhez tartozik, az illetőnek nem a tulajdon nevét, hanem a betöltött tisztségét jelöli meg. A földrajzi névi kutatásaink fényében olyan képzett szóval van dolgunk, amelynek az első eleme a *vaj-* a magyar *fej* szóval rokon, a második elemnek, a *–da* értelmezéséhez pedig a 'valamihez való tartozás' jelentésű önálló szókat kell megvizsgálnunk és megállapítanunk, hogy milyen grammatikai morféma vált belőlük.

A ***vajda*** ahhoz a réteghez tartozik, vagyis a nyelvfejlődési folyamatnak azt az állomását őrzi, ahol a kételemű szó (*vaj-* + *-da*) második eleme már nem önálló szóként, hanem az abból fejlődött képzőként használatos. A *vajda* alakváltozatát ma a *fejedelem* (*fejede-* + *-lem*) szóban használjuk újabb *–lem*[71] képzővel ellátva. Ez azt is jelenti, hogy a *vajda* a *fejede-* résszel tartozik össze. A *vajda* jelentése pedig tartalmazza egyrészt a fejhez tartozó jelentést, másrészt a tisztséggel járó tevékenységet, azaz a vezetést, hiszen a fej funkciója a vezetés, az irányítás. Mindezt támogatja az, hogy a TESz szerint a *vajda* 'fejedelem, valamely tartomány legfőbb tisztviselője' volt.

A magy. ***vajda*****:** Lebedi címe, 'fejes, főnök' **<** ***vaj*** 'fej' abszolút szótő **+ *-da*** 'valamivel való ellátottság' képző, vö.: magy. ***főnök*** 'fejes, vezető' **<** ***fő*****:** abszolút tő **+ *-nök*****:** képző: 'valami mellett lévő, valamihez tartozó, valamivel való ellátottság'.

Ilyen az or. ***bog*** 'isten'. Nem fogadható el az az álláspont, amely szerint : or. *bog* közszláv eredetű szó, amelynek a megfelelői az indoeurópai nyelvekben megtalálhatók (vö.: óind. *bhágas* 'megáldó, úr, isten', *bhágas* 'gazdagság, boldogság', Óperzsa *baga* 'úr, isten', tohár *pāk, pāke*, 'rész'). A *bog* szónak az elsődleges jelentése 'áldó, adó, boldogság, rész', a vallásos jelentése másodlagosnak tűnik, és az a szláv nyelvekben később fejlődött ki. (SIS). A hozott példák a szó családjába tartoznak az óindben az *–s* képzőt leszámítva.

3.481. Kāšγ. ***jag*** 'ellenség' ~ magy. ***akadály***.

Eleink gondolkodása szerint az ellenség egyrészt szemben áll, másrészt orvul cselekszik, harmadrészt mindig valamilyen akadályt jelent. Ezért idetartozik a magy. *akadály* szó töve az *aka-* és az *ág* szó.

Az oroszban a ***vrag*** 'ellenség' a magy. *orv* szóval tartozik össze, ezen keresztül pedig a *varga* szóval, hiszen az, aki orvul cselekszik, varga betűt ír le, azaz nem egyenes úton jár.

A magy. ***akadály*** (< *akadá-*: relatív szótő (< *aka-*: abszolút szótő + *-dá-*: képző) + *-ly*: képző) abszolút szótöve a magy. *ág* szóval és nyelvi megfelelőivel tartozik össze. Az ágnak van megakadó tulajdonsága s ami megakaszt ellenségnek is mondható.

3.482. Kāšγ. ***bulā-*** 'főzni' ~ magy. ***fől***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

Rokona a magy. ***főz, fő-, főv-, fől-*** '(élelmiszer) a forrásban lévő vízben elveszti nyers voltát, (szilárd anyag) forró vízben ázik, (folyadék) forr, gondja van, töpreng'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *påjti* 'főz', *poåji* 'fő', zürj. *puni* 'főz', forral', mdE. *pijems,* mdM. *pijems* 'megfő', szam.jur. *pïś* 'megfő', *pirē* 'főz', jeny. *feri'abo, fedi'abo* 'főz', tvg. *fi'em* 'érik', *firiéma* 'főz, érlel', kam. *p'ul'em*

[71] Vö.: magy. *szerelem* (*szere* + *lem*).

'érik, érlelődik, elkészül (étel)'. (TESz) < magy. *fő-*: relatív szótő + *-z*: igeképző, *fő-*: abszolút szótő + *-v*: képző, *fő-*: abszolút szótő + *-l*: visszaható igeképző, zürj. *pu-:* szótő + *-ni:* főnévi igenév képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt. Az adatok idetartoznak, ám a TESz szócikk írója egyes esetekben főnévi igenévvel ellátott igealakot hoz (ld. zürj. *puni)*, más esetekben pedig nem.

3.483. Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni' ~ magy. ***balta***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bi-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

A szó megvan számos nyelvben, nagy szócsaládja van, vö.: **3.467.** Kāšγ. ***bugrā-*** 'bevágást csinálni' magy. ***írdal***. Idetartozik a Kāšγ. ***aqilla*** 'sas' < *aqil-*: relatív szótő (< *aqi-*: abszolút szótő 'ág' + *-l-*: képző + *-la:* képző. A Kāšγ. *aqilla* 'sas' szóban a kezdő mássalhangzó eltűnt.

Eleink világosan látták, hogy az elágazó víz egy hegyes formát mutat. Ehhez hasonlóan keletkezik a faág és sok más hasonló dolog. Természetes, hogy a hegyes, éles tulajdonságú élő és élettelent is ezzel a névvel illetik. Ilyen a sas elnevezése. Az abszolút szótő *aqi-* rokona a magy. *ág, ék, eke*, amely *-l* képzővel azt jelenti, 'azághoz, ékhez tartozó', amely újabb *-la* képzőt kapott, így a madár jelentése szó szerint 'ágassal ellátott, ágassal rendelkező'. A sasnak a jellemző tulajdonsága, hogy a karma és a szeme éles.

A szó a magy. ***holló*** szóval tartozik össze etimológiailag. Szerkezeti felépítésük: magy. *hol-*: relatív szótő + *-ló*: képző, Kāšγ. *aqil-:* relatív szótő (< *aqi-:* abszolút szótő 'ág' + *-l:* képző) + *-la:* képző.

Bár Kāšγari orosz fordításában a 'sas' megfelelő szerepel, a Kāšγ. *aqilla* névnek 'világosan megfelel a magy. *holló*. Sőt, a magyar nyelvnek egy másik oldalról is kapcsolata van Kāšγ. *aqilla* adatával. A relatív szótő a magy. ***él*** szó rokona, a képző pedig számos magyar szóban megvan, vö.: magy. *szöllő* (< *szöl-*: relatív szótő + *-lő*: képző). A megoldás megtalálásához mindig vissza kell térni őseink gondolkodásához.

A mongol ***aghola*** 'hegy' szó a kelet-mongol ejtés szerint *óla*, kalmük *úla,* mandzsu *alin* 'ua.', ojr. *ûla* 'hegy'. A szó jelentése mindegyik esetben 'hegy', rokona a magy. ***él*** szónak, amely a TESz szerint 'valaminek a szeglete, csúcsa, valaminek a vékony széle, szegélye, pereme, hegycsúcs, hosszan, keskenyen húzódó hegynyúlvány, szúró fegyver vagy eszköz hegye, vágószerszám köszörült széle, csatasor, rendezett sereg, haladó csoport eleje, az első vagy vezető hely'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *il'mät, il'äm, elmi* 'él (késé)' (TESz). A TESz álláspontja nem igazolt, a magyar szó eredetét tekintve azonban az adatok idetartoznak.

A szócikk írója a magy. *él* szót helytelenül ősi örökségnek tartja az ugor korból, miközben egyetlen nyelvből hoz adatot és nem vette figyelembe a mongol megfelelőket. A mong. *aghola* képzett szó (< *agho-:* szótő + *-la:* képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott'), a szótővel összetartozik a magy. *ág* szó. A hozzá járuló *-la* képző Eurázsia-szerte ismert képző egyik alakváltozata, amelynek teljesebb alakja a mandzsu *-lin* (vö.: *a-:* abszolút szótő + *-lin:* képző). Az adatok értéke abban is megnyilvánul, hogy a hosszú magánhangzóknak triftongus az előzménye (vö.: *agho- + -la, ó'- + -la, ú- + -la, é- + -l),* erre utalnak a szótövek (*agho-, ó-, ú-, é-*), amelyet megerősít Kāšγari adata (vö.: Kāšγ. *aqilla* relatív szótő: *aqil-*).

A magy. *él* és a *holló hol-* relatív tövének összetartozását megerősíti az a tény, hogy a magyarban ismert a *hol, hól* 'fentről csúcsban kezdődő rakás a szoknyán, ruha alsó részén'. Valójában ez egy elágazás, amely hangtanilag a magy. *sas* alakváltozata. A szókezdő magy. *h-, s-* (*š-),* Kāšγ. 0- eredeti *t-* fejleményei (vö.: *t- > th- > h-; t- > t'- > č- > š-; t- > δ- > w- > V- > 0-*). Hozzátesszük, hogy a

szókezdő mássalhangzó a *h-* hangon keresztül is elnémulhatott.

A Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni' rokona az or. ***pila*** 'fűrész', közszláv szó. Nincs általánosan elfogadott etimológiája. Vö.: ópor. *peill* 'kés', ófelném. *fīla* 'fűrész'. (SIS) < . *pi-*: abszolút szótő + *-la:* képző.

A Kāšγ. *bilā-* alakváltozata a magy. ***balta*** *bal-* relatív szótöve.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bi-*: abszolút szótő + *-žak:* képző.

A szó olyan vágószerszámot nevez meg, amelynek az éle és a bicsaklásnál, a hajlásnál lévő szögnek a hegye is motiválta a megnevezést. Nem minden nyelvben van így, a bicskát néhány nyelvben csak kis késnek hívják, pedig a bicska abban különbözik a késtől, hogy a bicsakló tulajdonsága révén becsukható a vágó része a nyélbe.

Ennek ellenére a Kāšγ. *bižak* alakváltozata a csuv. ***šĕšĕ*** 'kés'. Ld. csuv. *šăl* 'vágni', türk *jüli*, MK. *jüli,* kum. *jülü* 'vágni, borotválni', pol. *jülügüč,* azerb. *ülgüč* 'borotva', kínsi *tsejtao* 'kés'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šĕ-*: abszolút szótő + *-šĕ*: képző, csuv. *šă-* + *-l,* türk *jü-* + *-li*, MK. *jü-* + *-li,* kum. *jü-* + *-lü,* polov. *jülügü-*: relatív szótő (< *jü-*: abszolút szótő + *-lügü-*: képző) + *-č*: képző, azerb. *ülgü-:* relatív szótő (< *ü-*: abszolút szótő + *-lgü-*: képző) + *-čí:* képző, kínai *tsej-*: abszolút szótő + *-tao:* képző.

Rokonuk a csuv. ***păčkă*** 'fűrész', azerb., kum. *byčgy,* oszm. *byčky,* bask. *bysky,* csag. *bička,* türkm. *pyčgy,* tat. *pyčky,* k.kalp., nog. *pyšky,* karacs.balk. *myčxy* 'fűrész', MK. *byčgu,* Zol.bl. *byčku,* azerb. *byčag,* oszm., csag., kirg., ojr. *byčak*, kum. *bičak*, tuv. *bižeg*, jak. *byhak,* bask. *bysak,* kazak, nog.,k.k. *pyšak* 'kés'. Igéből lettek, vö.: MK. *byč,* oszm. *bič,* alt. *pyč* 'vágni', bask. *bes*, tuv. *byš,* jak. *bys* 'vágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-čkă*: képző, azerb., kum. *by-* + *-čgy,* oszm. *by-* + *-čky,* bask. *by-* + *-sky,* csag. *bi-* + *-čka,* türkm. *py-* + *-čgy,* tat. *py-* + *-čky,* k.kalp., nog. *py-* + *-šky,* karacs.balk. *my-* + *-čxy,* MK. *by-* + *-čgu,* Zol.bl. *by-* + *-čku,* azerb. *by-* + *-čag,* oszm., csag., kirg., ojr. *by-* + *-čak*, kum. *bi-* + *-čak*, tuv. *bi-* + *-žeg*, jak. *by-* + *-hak,* bask. *by-* + *-sak,* kazak, nog.,k.k. *py-* + *-šak,* MK. *by-* + *-č,* oszm. *bi-* + *-č,* alt. *py-* + *-č,* bask. *be-* + *-s*, tuv. *by-* + *-š,* jak. *by-* + *-s.*

A kutatásaink arra mutatnak, hogy a Kāšγ. *bižak* és nyelvi megfelelői eredetileg igenévszók voltak s az egyik irányban a névszói, a másik irányban pedig az igei tulajdonság önállósodott. Ezt igazolják a ma is használatos igealakok, ld. fent, de idetartozik a csuv. ***pus*** 'vágni', kapálni, ásni'. A szó megvan Jegorovnál, de más adatokat nem hoz. Igei alakváltozata a magy. ***metél, metsz*** *meté-* illetőleg *met-* relatív szótöve, a ***mészáros, mészárol*** *mészá-* relatív szótöve.

Alakváltozatuk a magy. ***szecska,*** oszm. *sečmek* 'választani' *seč-* töve, a magy. *szel* 'vág' stb. Ld. **3.483.** Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni', de idetartozik a magy. ***fűrész*** *fűré-* töve és a ***nyír*** ige is.

A TESz szerint a magy ***fűrész*** 'fának vagy más szilárd anyagnak az elvágására használt, éles fogacskákkal kiképzett eszköz'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *fűré-*: relatív szótő (< *fű-*: abszolút szótő + *-ré-*: képző) + *-sz*: képző.

Etimológiailag idetartozik a magy. ***tarol*** *taro-* töve és nyelvi megfelelői is. Az eredeti szókezdő és a képző kezdő mássalhangzója egyaránt *t-* volt, amelynek fejleményei találhatók meg az itt tárgyalt igékben, névszókban. Ami a szókezdőket illeti, a t- az egyik használat során zöngésedett és réshangúsodott (*t-* > *δ-*), további réshangúsodással (*δ-* > *w-*) majd zárhangúsodással (*w-* > *b-*),

nazalizációval (*w-* > *m-*); a másik használatban nazalizálódott és palatalizálódott (*t-* > *n'/ny-*)[72]. Azokban az esetekben, amikor az eredeti szókezdő *t-* megmaradt zöngétlennek, réshangúsodva a következő hangok létrejöttének szolgált alapul: *t-* > *th-* > 1. *φ-* > 1.1. *f-*, 1.2. *p-*, 2. *s-*, 3. *h-*. Az eredeti t- palatalizációjával majd affrikálódásával keletkezett a *č-*, réshangúsodással az *š-*. Ez utóbbi két hang a képzők kezdő mássalhangzójaként gyakoribb az e szócsaládba tartozó szavak esetében: *t-* > *t'-* > *č-* > *š-*.

A Kāšγ. ***bižak*** rokona a magy. *bicsak*, ***bicska*** 'tőr, cipészkés, zsebkés'. Vitatott eredetű- 1. Oszmán-török jövevényszó, vö.: oszm. *bïčkï* '(deszka, fa vágására használatos) kétnyelű lapos fűrész, cipészkés', ez a *bïč-* 'vág' ige *–ki* képzős származéka. Végső soron ugyanerre a tőre megy vissza a magy. *bicsak* is. 2. Magyar fejlemény, a föltehetően török eredetű *bicsak* módosulata. (TESz) < magy. *bi-*: abszolút szótő + *-cska*: képző.

A TESz szerint a magy. ***bicsak*** 'egyenes kard, tőr, összecsukható kés'. Vitatott eredetű. 1. Török jövevényszó, vö.: CC., oszm. *bïčaq,* alt. *pïčak,* jak. *bïsax* 'kés'. A török szó a *bïč-* 'vág' ige származéka. Vö.: blg. *bïčakčija* 'késes', szln. *bicsak, bicsek* 'bicska'. 2. Olasz eredetű, vö.: ol. *bicciacuto* 'kétélű kard'. Nyelvünkbe valamely északolasz nyelvjárásból kerülhetett. A származtatás fő nehézsége, hogy az olaszban a szó általános jelentése 'kétélű bárd, fejsze', lat. *bisacuta* 'ua.'. (TESz) < magy. *bi-*: abszolút szótő + *-csak*: képző, CC., oszm. *bï-* + *-čaq,* alt. *pï-* + *-čak,* jak. *bï-* + *-sax,* blg. *bïčak-*: relatív szótő + *-čija*: foglalkozásnév képző, szln. *bi-*: abszolút szótő + *-čak:* képző, *bi-* + *-ček.*

Az olasz és a latin adat is idetartozik. Az eredetet a szkítáknál és a hunoknál találhatjuk meg. A magyar szó pedig nem lehet jövevényszó, az egyezés a közös gyökér jogán lehetséges. A relatív szótőben a képzőváltozatok kezdő mássalhangzója mindenütt eredeti *-t-* fejleménye.

Idetartozik a magy. ***bicsaklik*** 'közösül, ficamodik, rogy, félrecsuklik, sántikál, megbotlik'. Hangfestő eredetű. A *bicsak* szóval való összevetése téves. Tájszóból vált köznyelvivé. (TESz) < *bicsak (< bi + -csak) + -lik:* képző.

A magyar *bicsak* szóval való összevetése azért sem lehet téves, mert a *bicsak* egyik tulajdonságát tartalmazza.

A magy. ***bicskia*** 'bőrszabó varga, illetőleg csizmadiakés, zsebkés'. Szerbhorváth eredetű. Vö.: szb.-hv. *bìčkija* 'cipészkés', ez az oszmántörökből való. (TESz) < *bicsk-*: relatív szótő *(< bi-:* abszolút szótő + *-csk-*: képző) + *-ia*: képző.

A magyar szónak nincs szüksége átvételre. Beletartozik abba a szócsaládba, amelynek a gyökerei a szkíta-hún nyelvekben keresendők.

A Kāšγ. ***bižak*** alakváltozata a csuv. ***śĕśĕ*** 'kés', amely rokon a magy. *szel* igével is, ld. még: csuv. *śĕlĕś,* csuv. *śăl-* 'kaszálni, szelni', türk *jüli,* MK. *jűli,* kumük *jülü* 'borotválni', polovec *jülügüč,* balk. *zülgüč*, azerb. *ülgüč* 'borotva' (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-:* relatív szótő + *-śĕ:* képző, *śĕlĕ-:* relatív szótő (< *śĕ-*: abszolút szótő + *-lĕ-*: képző) + *-ś:* képző, polovec *jülügü-*: relatív szótő + *-č:* képző, balk. *zülgü-* + *-č*, azerb. *ülgü-* + *-č.* A szótövek (*śĕ-, śĕlĕ-*) a magy. *szel* és társaival vö.: csuv. *śăl-* (*śă-:* abszolút szótő + *-l-*: képző), türk *jüli* (*jü-* + *-li),* MK. *jűli* (*jű-* + *-li),* kumük *jülü* (*jü-* + *-lü*) 'kaszálni, szelni', türk *jüli (jü-* + *-li),* MK. *jűli (jű-* + *-li),* kumük *jülü* (*jü-* + *-lü*) 'borotválni' szavakkal tartoznak össze.

A képző kezdő mássalhangzója *-l-* a magy. *szel* és a csuv. *śăl* 'kaszálni' igében, továbbá számos nyelvi megfelelőjében, vö.: csuv. ***śăl*** 'húzni, tépni, füvet kaszálni', ÓT., MK., azerb., türkm., oszm.,

[72] Ez azért lehetséges, mert az abszolút szótő CV- teljesebb formában CVk-, CVkV volt, (vö.: *vág, szeg* stb.) s a *-k-* > *-γ-* > *-j-* változásban keletkezett *-j-* palatalizálta a szókezdő nazálist.

bask., tyum. *jol,* xam, üzb. *jul,* kirg., kazak, k.kalp., ujg. *žul,* bask., tat. *jolk*, nog., kum. *julk,* hak. *čul* 'tépni, szakítani', s.ujg., azerb., balk., karacs., kum. *čal* 'kaszálni (füvet)', vö.: mong. *zulgaax* 'tépni, húzni, gyomlálni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šă-*: abszolút szótő + *-l:* képző, ÓT., MK., azerb., türkm., oszm., bask., tyum. *jo-* + *-l,* xam, üzb. *ju-* + *-l,* kirg., kazak, k.kalp., ujg. *žu-* + *-l,* bask., tat. *jo-* + *-lk*, nog., kum. *ju-* + *-lk,* hak. *ču-* + *-l,* s.ujg., azerb., balk., karacs., kum. *ča-* + *-l,* mong. *zu-*: abszolút szótő + *-lgaax:* igeképző + főnévi igenév képző.

A lényeg, hogy tépéskor, szakításkor, vágáskor egyaránt elválik valami valamitől.

A képző kezdő mássalhangzója a fenti *-ž-, -č, -š-, -s-, -ś-* mellett ez utóbbi példákban *-l-*. Hozzátesszük, *-z-* is lehet, amely megőrződött az oroszban, vö.: or. ***rezat'*** [< *reza-*: relatív szótő (< *re-*: abszolút szótő + *-za-*: képző) + *-t*': főnévi igenév képző]. A szókezdő *r-* ugyanúgy *t-* eredetű, mint a többi. A közvetlen előzménye pedig a *δ-* mint a *w-, z-* és *l-* mássalhangzóknak.

Fontos, hogy ez az *r-* van meg a magy. ***ró-*** szavunkban, amelynek a TESz-ben fontos alakváltozatai szerepelnek, pl.: *Roas, Rowas, rovás, rojás, megróvtam,* 'adót kivet valakire, teherként, kötelességként előír valakinek, feljegyez, összeír, nyilvántart, vág, metsz, megjegyez stb.'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *rōγotta* 'egy darabot levág', *rōγomta* 'kivág, farag, vés, átlyukaszt'. (TESz) < magy. *ró-, ro-*: abszolút szótő + *-v:* képző.

Úgy tűnik, a *-v-* mint a képző kezdő mássalhangzója szerepel és nem *-k-*, hanem *-t-* eredetű. Idetartozik a magy. *rovátka* 'bevágás' is. A *-v-* eredeti *-t-* fejleménye (< *-w-* < *-δ-* < *-t-*).

A magy. ***ró, rov-*** összefügg az or. ***rov*** 'nyílás' (< *ro-*: abszolút szótő + *-v:* képző) szóval is. Látható, hogy a hegyes, éles szerszám, a vele végzett cselekvés és a cselekvés eredménye ugyanazzal a szóval van megnevezve. Ugyanakkor a szó családjába nemcsak vágószerszámok, hanem más éles, hegyes tárgyak, kinövések is idetartoznak, vö.:

A Kāšγ. ***jīkī tīš*** szókapcsolat második tagja a *tīš.* A török nyelvek közül vö.: csuv. ***šăl*** 'fog', azerb., kirg., tuv. *šiš* 'nyárs, hegyes végű pálca', oszm. *šiš* 'nyárs, kötőtű, kard', ujg. *čiš,* türkm. *tiš,* tat., bask. *teš* 'fog'. (JEGOROV 1964) < Kāšγ. *jīkī* + *(tī-:* abszolút szótő + *-š:* képző), csuv. *šă-:* abszolút szótő + *-l:* képző, azerb., kirg., tuv. *ši-* + *-š,* oszm. *ši-* + *-š,* ujg. *či-* + *-š,* türkm. *ti-* + *-š,* tat., bask. *te-* + *-š.*

Rokona a magy. ***süllő*** (< *sül-*: relatív szótő 'fog' + *-lő*: képző 'valamivel ellátott') relatív töve. Idetartozik a magy. ***saslik*** *(*< *sas-*: relatív szótő + *-lik*: képző*),* or. *saslyk* 'nyárson sült birkahús' (< *sas-*: relatív szótő 'nyárs' + *-lyk*: képző 'valamivel ellátott'), az ang. ***tooth*** (< *too-*: abszolút szótő + *-th*: képző) 'fog' is.

A szó eredeti jelentése 'hegy, hegyes kinövés'.

3.485. Kāšγ. ***tulā-*** 'kifakulni' ~ magy. ***halvány***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tu-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

Alakváltozata az ang ***pale*** 'sápadt, halvány' < *pa-*: abszolút szótő + *-le*: képző, az or. ***belyj*** relatív töve a *bel-* (< *be-*: abszolút szótő + *-l*: képző).

A szóban a 'fehér és a sárga' színnév van meg. Idetartozik a magy. ***halvány, halovány*** 'holt folyóág, (holt vízmederben keletkezett) mocsár, talajmélyedésekben felgyülemlett víz, kiszáradóban levő tófenék, gyenge, roskatag, beteges, sápadt, vértelen (arc, testrész), sárgás, szürkés, fakó (színű), világos, bágyadt (színű), nem tisztán látható, elmosódó, alig észrevehető, lágy, süppedékes (föld), elázott (szántóföld), az igazira alig emlékeztető (mása, utánzata valaminek)'. Származékszó,

a *hal* igéből alakult *–vány, -ván* deverbális névszóképző bokorral. (TESz) < magy. *hal-*: relatív szótő + *-vány:* képző*, halo-* + *-vány.*

A relatív szótő rokona a magy. ***hóka*** ‘fehér foltos homlokú vagy orrú (ló, ritkábban kecske, juh, szarvasmarha, vadlúd stb.), kesely lábú (ló), őszhajú, szőke, sápadt, halvány, fakó, színehagyott, fehér folt a ló (ritkábban némely más állat) homlokán, orrán’. Származékszó a *hold* jelentésű *hó* főnévből. (TESz) < magy. *hó-*: abszolút szótő + *-ka.*

Alakváltozatuk a különböző nyelvi megfelelőjével a magy. ***sárga*** ‘sápadt, vértelen (test-, arcszín), (szalma)szőke, olyan színű, mint az érett citrom, szalma stb., rövid szőrzetét tekintve barna, barnás vagy vörhenyes, de nem fekete sörényű és farkú (ló), nagyfokú irigység, gyanús, nem jó, a munkásmozgalmat eláruló (személy, intézmény), a sárga fajhoz tartozó személy, aranypénz, tojás belsejének sárga része (többnyire sárgája alakban), sápadt arcszín, sárga ló’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó család. Vö.: türk, ujg. *sarïγ* ’sárga, sápadt’, oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sarï*, türkm. *sārï,* üzb. *sarik,* alt., hak. *sarïγ* ’sárga, szőke’, csuv. *šură* ‘fehér’, *sară* ‘sárga’, mong. *šara, šira* ‘sárga’, mandzsu *šara-* ‘fehéredik, sápad’. Vö. még magy. *sár, sárog, sárig* ’sárga’. (TESz) < magy. *sá-*: abszolút szótő + *-rga:* képző, türk, ujg. *sa-* + *-rïγ,* oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sa-* + *-rï*, türkm. *sā-* + *-rï,* üzb. *sa-* + *-rik,* alt., hak. *sa-* + *-rïγ,* csuv. *šu-* + *-ră, sa-* + *-ră,* mong. *ša-* + *-ra, ši-* + *-ra,* mandzsu *ša-* + *-ra-*, magy. *sá-* + *-r, sá-* + *-rog, sá-* + *-rig.*

Jegorov szerint a csuv. ***sară*** 'sárga, szürke', ***sarăx*** 'sárgulni, sápadni', ÓT., KB., csag. *saryg*, jeny. *serig,* ujg. *serik,* tuv., hak. *saryg,* üzb. *sarik*, kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., azerb., türkm. *sary,* bask. *hary* 'sárga', MK, kirg., ujg., ojr. *sargar,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak, tat. *sargaj,* kum. *sargii,* bask. *hargai,* hak. *sargal* 'sárgulni', vö.: mong., kalm. *šar,* burj.mong. *šara* 'sárga', ld. *šură.* (JEGOROV 1964) < csuv. *sa-*: abszolút szótő + *-ră:* képző, *sa-* + *-răx,* ÓT., KB., csag. *sa-* + *-ryg*, jeny. *se-* + *-rig,* ujg. *se-* + *-rik,* tuv., hak. *sa-* + *-ryg,* üzb. *sa-* + *-rik*, kirg., kazak, k.kalp., nog., tat., azerb., türkm. *sary,* bask. *hary* 'sárga', MK, kirg., ujg., ojr. *sargar,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak, tat. *sarga-*: relatív szótő + *-j:* igeképző*,* kum. *sargi-* + *-i,* bask. *harga-* + *-i,* hak. *sarga-:* relatív szótő + *-l:* igeképző, mong., kalm. *ša-:* abszolút szótő + *-r:* képző, burj.mong. *ša-* + *-ra, šu-* + *-ră.*
A hak. *sargal* 'sárgul' hangalakjában is közeli párhuzama a magy. *sárgul* ige.

A mong. ***sira,*** *šar, sara* 'sárga' is összetartozik a magy. ***sárga*** szóval. A magyar szó párhuzamai idetartoznak, de az átvétel nem fogadható el. A szótő és a képző kezdő mássalhangzója egyaránt eredeti *t-* volt, a képző (*-r*) illetőleg annak a kezdő mássalhangzója (*-ra, -ri, -ry, -rga, -rig, -ryg, -rig, -rik*) mindenütt ugyanaz az *-r* (< *-δ* < *-t*). A szótövek kezdő mássalhangzója *s-, h-* (<*ὺ-* < *t-), š- (*< *č-* < *t'-* < *t-*).

A Kāšγ. ***tulā-*** 'kifakulni' igének hangtani alakváltozata a relatív szótő, vö.: magy. ***sápad*** ’halványodik, soványodik, fogy’. A szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk, a *sáp-* valószínűleg ősi örökség a finnugor korból. Vö.: cser. *ša·pka, šapka·* ’kifakult’ stb. (TESz) < magy. *sápa-*: relatív szótő (< *sá-*: abszolút szótő + *-pa-*: képző) + *-d:* igeképző, cser. *ša·-* + *-pka, ša-* + *-pka·*.

A következő magyar településnévnek az érdekessége, hogy olyan összetett szóból áll, amelynek az előtagja és az utótagja ugyanazt jelenti, vö.: magy. ***Sárisáp*** 'helység Komárom megyében' < *Sári* 'sárga' + *sáp* 'sápadt'.

Több szónak is az alapját képezi az -l- kezdetű képzővel ellátott relatív szótő, vö.: or. *bl'oklyj* [< *blok-*: relatív szótő (< *b-*: abszolút szótő + *-lok-*: képző) + *-l-*: képző + *-yj*) 'fakó'. or. *blednet'* [< *ble-*: relatív szótő (< *b-*: abszolút szótő + *-le-*: képző) + *-d-*: igeképző + *-ne-*: visszaható igeképző)

'sápadni', or. ***belyj*** [< *bel-*: relatív szótő (< *be-*: abszolút szótő + *-l-*: képző) + *-yj*] 'fehér'.

3.486. Kāšγ. ***tulā-*** 'kölykezni' ~ magy. ***szül***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tu-*: abszolút szótő + *-lā-*: képző.

Alakváltozata a csuv. ***śural*** 'szülni', ***śurat*** 'születni', ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat,* kirg., kazak. *žarat* 'létrehozni, alkotni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni, teremteni', azerb. *jaran,* türkm. *jaradyl,* oszm. *jaratyl*, tat. *jaral,* kazak, kirg. *žaral* 'létrejönni, megszületni, létrehozni'. (JEGOTOV 1964) < csuv. *śura-*: relatív szótő (< *śu-*: abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-l:* visszaható igeképző, *śura-*: relatív szótő + *-t:* műveltető igeképző, ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-* + *-t,* kirg., kazak. *žara-* + *-t,* kum. *jara-* + *-t,* azerb. *jara-* + *-n,* türkm. *jara-* + *-dyl,* oszm. *jara-* + *-tyl*, tat. *jara-* + *-l,* kazak, kirg. *žara-* + *-l.*

A relatív szótővel összetartozik a csuv. ***śura, śuri, śăvăr*** 'állatok kölyke', *śăvărla* 'kölyköket létrehozni', csag. *javri* 'vadállatok kölyke', AFT. *jaury* 'csirke, madár kölyke', oszm., gag. *javru* 'kölyök, madárfióka'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, *śu-* + *-ri, śăvă-* + *-r, śăvăr-*: relatív szótő (< *śăvă-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-la*: képző, csag. *jav-* + *-ri,* AFT. *jau-* + *-ry,* oszm., gag. *jav-* + *-ru*.

Az oszm., gag. *javru* 'kölyök, madárfióka' azért is érdekes, mert az oszm. *javrum* (< *javru-*: relatív szótő + *-m*: birtokos személyjel E/1. szem.) 'kicsim, kicsikém' relatív szótöve ugyanez.

Rokonuk a magy. ***szül*** ’gyermeket világra hoz, nemz, létrehoz, előidéz, okoz’. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból. (TESz) < *szü-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

A szócikk írójának álláspontja nem igazolt. A szó a csuv. *śural,* csuv. *śurat* ige *śura-* relatív szótövének hangtani alakváltozata. Az *l-* és az *-r-* kezdetű képző közvetlen elődje ugyanaz (vö.: *-l, -r-* < *-δ-* < *-t-*).

Alakváltozata a csuv. ***tăxăm*** ‘utódok, törzs, nemzetség’, ujg. *tuxum*, kirg. *tukum,* kazah, nog., k.kalp. *tukym,* tat. *tokym,* bask. *tokom* ‘utódok, törzs, nemzetség’, kirg., kazah ‘mag’, ujg. ‘mag, tojás, magzat, embrió’ is, üzb. *tuxum* ‘tojás, mag, sperma’, azerb. *toxum* ‘mag, tojás’, türkm. *toxum* ‘mag, törzs, nemzetség, utódok’, burj. mong. *toxum* ‘a férjezett asszony hazája, haza’, *torxum* ld. *torxe* ‘szülni’, perzsa *toxm* ‘mag, tojás’. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăxă-*: relatív szótő + *-m:* képző, *tăxă-* + *-m,* ujg. *tuxu-* + *-m*, kirg. *tuku-* + *-m,* kazah, nog., k.kalp. *tuky-* + *-m,* tat. *toky-* + *-m,* bask. *toko-* + *-m,* üzb. *tuxu-* + *-m,* azerb. *toxu-* + *-m,* türkm. *toxu-* + *-m,* burj. mong. *toxu-* + *-m, torxu-* (< *to-:* abszolút szótő + *-rxu-:* képző) + *-m, to-*: abszolút szótő + *-rxe*: képző.

Rokon a relatív szótő, vö.: magy. ***gyárt*** ’készít, csinál, alkot, gyári úton nagy mennyiségben készít’. A gyárt ótörök eredetű, vö.: türk, oszm., tat. *yarat*, csuv. *śurat-* ’teremt’. (TESz) < magy. *gyár-*: relatív szótő (< *gyá-*: abszolút szótő + *-r*: képző) + *-t* : műveltető képző, türk, oszm., tat. *yara-* + *-t*, csuv. *śura-* + *-t.*

Alakváltozat a magy. ***sarjú, sarj*** 'fiatal hajtás, ilyennel borított terület, serkedő szakáll, pelyhedzés, másodkaszálású széna, utód, gyerek, szedés, nyesés után újra kisarjadó (növényi hajtás), fölösleges növény hajtás, másodszedésű (termés), egyazon évi második keltetésből való, becsmérlő jelzőként, fiatal, serdülő személy'. A szócsalád tagjai - a *sarj* kivételével - származékszavak. A *sarj* elvonás a *sarja* formából, amely a *sarjú* személyragos alakja. (TESz) < magy. *sa-:* abszolút szótő + *-rjú:* képző, *sa-* + *-rj,*

A magy. *cser, csere* szónak és a *cserény csere-* tövének az alapja a hajtás, hajlás. A tölgy ilyen tulajdonsága révén kapta a *csere* nevet, a *cserebogár, cserebüly* pedig vagy azért, mert az ilyen fákon jellemző az előfordulása vagy pedig azért, mert egyfajta kukac sarj állapotának felel meg.

A magy. ***csirke*** ’tyúk kicsinye, más szárnyas kicsinye, egy fajta gyermekjáték, kislány, egy villára való széna-, szalmacsomó’. Hangutánzó eredetű. Hangalakja a csirke csipogó hangját adja vissza. (TESz) < magy. *csi-*: abszolút szótő + *-rke*: képző.

Idetartozik a magy. ***gyerek*** ’gyermek, fiatal személy’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *gye-*: abszolút szótő + *-rek:* képző.

A magy. ***cserje*** ’erdő, bokros hely, bokor, aljnövényzet, száraz falevél, tölgy, sarjerdő’. Vitatott eredetű. (TESz) < magy. *cse-*: abszolút szótő + *-rje:* képző.

A TESz szerint a magy. ***csíra*** ’magból, gumóból kisarjadt fiatal hajtás, gyökér’. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *šerk, šürk, širk* ’csira’. (TESz) < magy. *csí-*: abszolút szótő + *-ra:* képző, vog. *še-* + *-rk, šü-* + *-rk, ši-* + *-rk.*
A TESz álláspontja nem igazolt, ám az adatook idetartoznak.

Mint hajtás jelentésű szó, idetartozik a magy. ***nyír*** ’nyirkos, homokos talajt kedvelő, vékony törzsű, fehér kérgű fa, vessző, fiatal hajtás, nád töve’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *ńer, ńir* nád, vessző, ág’, cser. *nörga* ’sarj, hajtás’, szam. jur. *ńērū* ’fűzfa’, tvg. *nerki* ’ua.’, tajgi *ńerge* ’fűzfa’. (TESz) < magy. *nyí-*: abszolút szótő + *-r*: képző, vog. *ńe- -r, ńi-* + *-r,* cser. *nö-* + *-rga,* szam. jur. *ńē-* + *-rū,* tvg. *ne-* + *-rki* , tajgi *ńe-* + *-rge*.
A magyar szó uráli eredete nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

Őseink tudták, hogy amikor elágazik a víz a folyó, új folyó, utód születik. Vö.: ***szarm*** ’vízmeder, völgy, árok elágazó része’. Valószínűleg ősi szóhasadás eredménye, a *szarv* elkülönült változata. (TESz) < *sza-*: abszolút szótő + *-rm*: képző.
Ennek a megnevezésnek a mintája alapján neveztek el további utódokat, ld. fent. Sőt, idetartozik a magy. ***származik*** ’utódként létrejön, születik, folyik, árad, valami valahonnan ered, valahol keletkezve onnan terjed, eljön, bekövetkezik, terem (gyümölcs)’ stb. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *származ-*: relatív szótő (1. < *szár-* + *-ma* 2. < *szá-* + *-rma-)* + *-zik.*

Összetartozik vele a magy. ***terem*** 'létrejön, lesz, nő, létrehoz, termést hoz, hirtelen megjelenik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tere-*: relatív szótő (< *te-*: abszolút szótő + *-rem*: képző) + *-m*: képző.

Alakváltozata az ang. ***born*** 'született' (múlt idejű melléknévi igenév) *bor-* relatív szótöve.

3.487. Kāšγ. ***sukī-*** 'bökni, lökni' ~ magy. ***bök***.

Alakváltozata a csuv. ***tĕk*** 'szúrni, bökni, döfni', *tĕkĕš* 'böködni', ujg., *teg,* türkm., oszm. *deg*, üzb. *teg,* alt., kazak *tij,* MNH *tek,* bask. *tej* 'érinteni, böködni, szúrni', bask. *töke* 'bökni', vö.: mari *tűk*(*aš*) 'bökni, döfni', vö. *tükö* 'szarv'. (JEGOROV 1964)

Rokona a magy. ***bök*** ’szúr, döf, megsért, taszít, mutat’. Ismeretlen eredetű. (TESz)

Idetartozik a magy. ***lök*** 'dob, hajít, ritmust kiver (táncban, énekben), taszít, döf, szúr, összetör, terem, nemileg közösül'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *lääk* 'felrak (tüzifát)', osztj.

lokkemtem 'lök, bök, bedug', fi, *lykätä* 'lök, tol', észt *lükkama* 'ua.'. (TESz)
Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A szó eredetileg igenévszó volt, ezért igei és névszói jelentésben egyaránt fennmaradt. Névszói jelentésű a magy. ***dákó, tákó*** 'a biliárdgolyó lökésére használt rúd, hímvessző'. Ausztriai német eredetű. (TESz) < magy. *dá-* + *-kó, tá-* + *-kó.*
A végső eredetet az ősmagyarban és a magyarnak a szkíta-hún rokonságában találjuk meg.

Ugyancsak a hegyes csúcsáról kapta az elnevezést a magy. ***csák*** 'süvegnek hátul lelógó csücske, dolmány elülső hegyes vége, szeg, ék, valamely tárgy hegye, hegyes vége vagy kiálló része' (TESz)

Idetartozik a magy. ***szeg*** 'csúcs, kiszögellés, szöglet'. Valószínűleg azonos a *szeg* 'hegyes vaseszköz szóval'. (TESz)

A magy. ***szeg*** 'hegyes végű fa- vagy fémrudacska beveréssel való rögzítésre vagy összekapcsolásra'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. s*üŋ, sɛŋk* 'ék', *suŋ* 'ék, cövek, faszög'. (TESz)
Az adatok idetartoznak, ám a magyar szó ugorkori öröksége nem igazolt.

Idetartozik a szótő, vö.: or. ***tykat'*** 'döfni, bökni, szúrni'. Közszláv szó, vö.: gör. *tykos* 'kalapács, pöröly'. (SIS) < or. *tyka-*: abszolút szótő + *-t'*: főnévi igenév képző.

Ld. még or. ***rog*** 'szarv'.

A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amely egyrészt megmaradt, másrészt a használat során tovább alakult.

3.488. Kāšγ. ***bakū-*** 'megkötöttnek, elrendezettnek lenni' ~ magy. ***bog***.

Eleink tudták, hogy a kötés helyén csomó van. A csomó egyúttal az egybegyűjtés helye s mint ilyen, rendezett is. Következésképp természetes, hogy a Kāšγ. ***bakū-*** 'megkötöttnek, elrendezettnek lenni' rokona a csuv. ***pux*** 'gyűjteni', *puxu* 'gyülés', *puxăn* 'összegyülni', vö.: mari *pogaš* 'összegyűjteni, felhalmozni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *puxă-* + *-n:* visszaható igeképző, mari *poga-* + *-š.*

Idetartozik a magy. ***bog*** 'íz, csomó, bütyök'. Hangfestő szó, vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: finn *punka* 'kövér ember', észt *pung* 'valami kiemelkedő, valami gömbölyded, (csomó, bimbó, rügy, gomb)', lp. *bug'ge* 'daganat, göröngy, púp'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

Rokon a szótő, vö.: magy. ***tökél*** 'teljessé, egésszé, éppé tesz, egészségessé tesz, meggyógyít, elhatároz, késztet, buzdít'. A szócsalád tagjai származékszavak. Feltehető, hogy a *tesz* igének *te-, tö-* tövéből jöttek létre, ez esetben a *tökél*-ben a gyakorító funkciójú *–kál, -kél* képző szerepel. (TESz) < magy. *töké-:* abszolút szótő + *-l:* képző.
Az abszolút szótő valójában az első relatív szótővel esik egybe. Tovább képzett változata a magy. ***tökéletes***.

3.489. Kāšγ. ***tukā-*** 'megcsináltnak, elegendőnek, befejezettnek lenni' ~ magy. ***tökély***.

A Kāšγ. ***tukā-*** 'megcsináltnak, elegendőnek, befejezettnek lenni' több részjelentést is magában foglal: 1. tesz, 2. tökély, 3. vég. Mindezzel pedig csakis a forrás, a mag rendelkezhet egyszerre.

A K-mong. ***dür-e-ń, dügür-e ń,*** ojr. ***dür-e-ń,*** 'teljes' szónak a *dür-, degür-, dügür-* 'teljessé válik' szolgált alapul. Rokona a mong. ***tegös,*** tamil ***tegula-*** és a magy. ***tökély.***

A TESz a *tökél-* címszónál említi. A magy. ***tökél*** 'megtesz, végrehajt, megerősít, teljessé, egésszé, éppé tesz, egészségessé tesz, meggyógyít, (idő) betelik, elmúlik, elhatároz, késztet, buzdít, kínoz, kopaszt', *tökély* 'erény, teljesség, tökéletesség, valaminek tökéletes kifejezője, jellegzetes képviselője'. A szócsalád tagjai származékszavak, de alapszavuk valamint képzésmódjuk nincs teljesen tisztázva. (TESz)

A szerkezeti felépítésük abszolút szótő + képző: K-mong. *dü-* + *-r-, degü-* + *-r-, dügü-* + *-r-*, mong. *tegö-* + *-s,* tamil *tegu-* + *-la-,* magy. *töké-* + *-l-*, *töké-* + *-ly.* Az eredeti szókezdő *t-* megmaradt, vö.: mong. *tegös,* tamil *tegula-* és a magy. *tökély;* zöngésedett, vö.: K-mong. *dür-, degür-, dügür-*. A képző kezdő mássalhangzójának (*-l, -ly, -r, -s*) a végső eredete *-t,* amely zöngésedett és réshangúsodott: *t-* > *δ-* > 1. *r-* (mong. *ür-, degür-, dügür-)*, 2. *l-* (magy. *tökél-,* tamil *tegula-),* palatalizálódott is: *δ'-* > *l', ly* (magy. *tökély*) másik irányban változva pedig réshangúsodott: *t-* > *ὺ-* > *s-* (mong. *tegös*).

Eleink gondolkodása szerint a forrás, a mag nemcsak csomó, hanem rendezett is egyben. Hozzá vezet a tesz, csinál jelentésű ige is, amelyet őriz a magy. ***tesz*** ige *te-* töve, az or. ***delat'*** 'csinálni *de-* töve valamint az ang. ***take*** 'ua.' ige is.

3.490. Kāšγ. ***sugī-*** 'hideggé válni' ~ magy. ***jég***.

Idetartozik a csuv. ***sivě*** 'hideg, fagy'. Zamahš. *sauk, savuk,* AFT. *sug,* azerb. *sojug,* türkm., üzb. *sovuk,* nog. *suvyk,* tefs. XII-XIII. sz., pol., ujg. *savuk,* ujg. *sugak*, csag. *savug,* ujg., oszm. *soguk,* kirg., karacs., alt. *suuk,* kazak, k.kalp., tat. *suyk* kum. *suvu,*, bask. *hyuyk,* hak. *sooh,* tuv. *sook* 'hideg, fagy'. (JEGOROV 1964)

Rokonuk a magy. ***jég*** Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *l'äη,* zürj. *ji*, votj. *jo,* cser. *í*, mdE. *ej, ev, eй,* mdM. *jɛj, ɛj,* finn *jää,* észt *jää,* lp. *jiegηâ* 'jég' (TESz)

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

Idetartozik számos 'víz' jelentésű szó, vö.: ÓT. ***sug*** 'víz'.

3.491. Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács' ~ magy. ***dömör, -cs***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tamur-*: relatív szótő + *-ži:* foglalkozásnév képző.

Alakváltozata a csuv. ***timěršě*** 'kovács' ld. csuv. ***timěr*** 'vas' címszónál, csuv. ***timěršě, timěrč*** 'kovács', ÓT. *temir,* MK. *temür,* ujg. *tömür,* üzb., kazak, k.kalp., nog., ojr. *temir,* tat., bask. *timer,* azerb. *demir*, hak. *timir* 'vas', tat. *timerče*, bask. *timerse,* kazak *temirši,* oszm. *demirči* 'kovács', vö.: mong. *tömör,* burj.mong. *tömör, tümür, tümer* 'vas', Zamahš. (mong.) *tömörč*(*in*) 'kovács'. (JEGOROV 1964) < csuv. *timě-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *timěr-*: relatív szótő (< *timě-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-šě*: foglalkozásnév képző, *timěr-*: relatív szótő + *-č:* foglalkozásnév képző, ÓT. *temi-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK. *temü-* + *-r*, ujg. *tömü-* + *-r,* üzb., kazak, k.kalp., nog., ojr. *temi-* + *-r,* tat., bask. *time-* +*-r,* azerb. *demi-* + *-r*, hak. *timi-* + *-r,* tat. *timer-*: relatív szótő + *-če: foglalkozásnév képző,* bask. *timer-* + *-se,* kazak *temir-* + *-ši,* oszm. *demir-* + *-či,* mong. *tömö-:* abszolút szótő + *-r*: képző, burj.mong. *tömö-* + *-r*, *tümü-* + *-r, tüme-* + *-r,* Zamahš. (mong.) *tömör-:*

relatív szótő + *-č*(*in*): foglalkozásnév képző.

Rokonuk a mong. ***tömör-tshi,*** *temör-tshi* (< *tömör-*: relatív szótő 'vas' + *-tshi*: foglalkozásnév képző, *temör- 'vas' + -tshi)* 'kovács', a szó töve 'vas' jelentésű, a magy. *kovács ková-* töve a 'kovakő' jelentésű szó, etimológiailag nem ide tartozik. A vas és a kő a föld, a kőzet összetömörödésével keletkezett. A ***Dömörkapu*** 'vaskapu' pedig az árok összeszűkülésének a helye. Ez volt az elsődleges megnevezés.

A K-mong. ***temör,*** *tömör* 'tömör, vas', ojr. *tomor* 'ua.' szavaknak kiterjedt kapcsolataik vannak a közszók és a földrajzi nevek terén egyaránt. A Kárpát-medencében is van több *Dömör-kapu*, amely 'keskeny, szűk hegyi átjáró', más szóval mélyedés, árok, ahol a hely összeszűkül, tömörödik, töpörödik. Ugyanígy tömörödött a kőzet is, amelyet *tömör*-nek, *vas*-nak neveznek. Kezdetben a keskeny folyómedret nevezték így.

A *temör, tömör* alakváltozata a mong. ***bar-la-,*** *baral-* 'nyomtatni' szavak *bar-, bara-* relatív szótöve, amely a magy. *tömör, dömör, töpör-* szóval ill. szótővel rokon, idetartozik az ang. *print* (< *prin-*: relatív szótő + *-t*: képző) töve is.

Lényeges, hogy a fenti foglalkozásnév képzőknek (Kāšγ. ***-ži,*** csuv. ***-šĕ, -č,*** tat. ***-če***, bask. ***-se,*** kazak ***-ši,*** oszm. ***-či,*** Zamahš. (mong.) ***-č, -čin***) a magyarban használatos megfelelője a **-cs** (vö.: *kovács*), ***-sz*** (vö.: *tehenész, vadász*), ***-s*** (vö.: *becsűs*). Helytelen az a magyar akadémiai álláspont, mely szerint a magyarban az *-ász, -ész* lenne a foglalkozásnév képző, amelynek az előzménye olyan önálló szó volt, amelynek a jelentése 'tesz, csinál'. Ez az ige pedig a ***tesz-, tevő*** és a ***dolog*** lehetett. Eredetileg igenévszó volt. A szókezdő *t- > cs-* változás eredménye lett a csinál, amelynek a *csiná-* relatív szótöve tartozik ide.

A második mássalhangzó egy eredeti *-t-* lehetett, amelynek a fejleménye a *-v-* (*tevő*) és az *-l-* (*dolog*). A *tesz* pedig korábban **teszik* lehetett, ld. *eszik, iszik* stb., és elsőként a víz tevékenységére vonatkozott.

Nem igazolt az, hogy a magy. *csinál* szláv eredetű. A magyar foglalkozásnév képzőnek kiterjedt kapcsolatai vannak a szkíta-hún utódnyelvekkel és számos szóban használatos, vö.:

magy. ***takács*** jelentése 'szövő', **< *taká-*:** abszolút szótő + ***-cs***: foglalkozásnév képző;

magy. ***szűcs*** Jelentése 'bőrt, szőrmét varró', **< *szű-*:** abszolút szótő + ***-cs***: foglalkozásnév képző.

A magy. ***takács*** és ***szűcs*** alapvetően ugyanazon szó alakváltozatai, más nyelvi megfelelői közül vö.: Kašg**. *jīžī*** 'szabó, varró' **< *jī-***: abszolút szótő + ***-žī*:** foglalkozásnév képző; csuv. ***šĕvĕšĕ*** 'szabó, varró' **< *šĕvĕ* -** 'varrás' abszolút szótő + ***-šĕ*:** foglalkozásnév képző. A fenti abszolút szótövekkel **(*taká-, jī-, šĕvĕ-*)** összetartoznak egyfelől a magy. ***sző, szöv-, tű*** stb. szavak és nyelvi megfelelői, másfelől a magy. ***szabó*** foglalkozásnév, amelynek a jelentése **'**szövő', vagyis a jelentése nem a vágással, hanem a tűzéssel, varrással, a tűvel végzett tevékenységgel kapcsolatos. A ***szabó*** szó nem tartalmazza a fenti foglalkozásnév képzőt. A szláv nyelvi megfelelők közül, pl. az or. ***tkackij* < *tka-:*** abszolút szótő + ***-c-*:** foglalkozásnév képző + ***-k-*:** melléknév képző + ***-ij*** szerkezeti felépítésű.

A magy**. *takács*** és ***szűcs, szabó*** szónak és a fenti nyelvi megfelelőknek közös a gyöke: magy. ***taká-,*** or. ***tka***-, csuv. ***šĕvĕ-,*** magy. ***szab-, szű-***, Kašg**. *jī-*.** A magy. ***–cs,*** Kašg**. *–žī,*** csuv. ***–šĕ,*** or. ***–c*:** foglalkozásnév képző, eredetük közös, a tenni, csinálni igéből, mint önálló szó tövéből keletkeztek.

A szláv nyelvi megfelelőkben (vö. még or. ***tkat'*** 'szőni' **< *tka***-: gyök + ***-t*':** főnévi igenévképző) az abszolút szótő (**tVkV**) valamint a ***–c-*:** foglalkozásnév képző átvétel a szkíta-hun nyelvekből. Az or. ***tkat'*** 'szőni' példában a ***–t'*** főnévi igenév képző is a ***tenni*** ige tövével tartozik össze.

A magy. ***szatócs*** jelentése 'árus, eladó, boltos, kiskereskedő', **< *szató-*:** abszolút szótő + ***-cs****:*

foglalkozásnév képző. A magy. szótő (***szató-***[73]**)** párhuzamai megtalálhatók számos nyelvben, rokon a következő szavak tövével: vö.: Kāšγ. ***satisā-*** 'eladni (óhajtó)' **< *sati-*:** abszolút szótő **+ *-sā*:** igeképző; csuv. ***sutu tăvakan, sutuśă*** 'eladó, kereskedő' **< *sutu-*:** szótő **+ *- śă*:** képző, ujg. ***satkuči*** 'eladó, kereskedő' **< *satku-*:** szótő **+ *-či*:** képző; tuv. ***sadygžy*** 'eladó, kereskedő' **< *sadyg-***: szótő **+ *-žy*:** képző; hak. ***sadygčy*** 'eladó, kereskedő'**< *sadyg-*:** szótő **+ *-čy:*** képző; tat. ***satučy*** 'eladó, kereskedő' **< *satu-*:** szótő **+ *-čy*:** képző; bask. ***hatyusy*** 'eladó, kereskedő' **< *hatyu-*:** szótő **+ *-sy:*** képző; alt. ***sadyučy*** 'eladó, kereskedő' **< *sadyu-*:** szótő **+ *-čy*:** képző. A csuv. ***sutu tăvakan*** szókapcsolatban a második tag jelentése 'tevő', egyben összetartozik a magy. ***tevő*** szó tövével, továbbá rokon a magy. ***adó, áru*** szavakkal. A magy. ***szatócs*** szónak az ***árus*** olyan alakváltozata, amely jelentésében, szerkezetében ugyanaz, a két szó közös gyökerű. Ugyancsak összetartoznak a fenti adatok foglalkozásnév képzői: ***-sā, -či, -žy, -čy, -sy.***

A magy. ***álcs, ács*** jelentése: 'famunkás', **< *ál-, á-*** 'szál': abszolút szótő + ***-cs***: foglalkozásnév képző. A szótő összetartozik a magy. ***sörény < söré- + -ny,*** csuv. ***śilhe*** 'sörény', or. ***čolka*** 'sörény' szavak tövével, valamint a következő szavakkal: ÓT. ***jel,*** jak. ***siäl,*** bask. ***jal,*** tat. ***jal,*** kirg. ***žal,*** karacs. ***džal,*** ojr. ***d'al,*** tuv. ***čel,*** üzb. ***jol,*** oszm. ***jele,*** mong. ***del*** 'szál'.

A magy. ***vadász*** szó szerkezeti felépítése helyesen: **< *vadá-*:** szótő **+ *-sz*:** foglalkozásnév képző. A szó csuvas megfelelője ***kajăkśă*** 'vadász' **< *kajăk-*:** 'vad' szótő **+ *-śă*:** foglalkozásnév képző szerkezetű. A szótöve másik szó, de a foglalkozásnév képzője a magyar **–*sz* (*-s*)** közeli rokona, amely a fentieken kívül számos szóban használatos, vö. még csuv. ***tăvaśă*** 'teremtő' ***tăva-*:** abszolút szótő **+ *-śă*:** képző.

A foglalkozásnév képzőknek a ***tenni, csinálni*** igék abszolút töve, gyöke szolgált alapul.

3.492. Kāšγ. ***sarū***- 'felcsavarni' ~ magy. ***csavar***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sa-*: abszolút szótő + *-rū-*: képző.

A *csavar, csűr, forog, teker* elsőként a víz végezte jellemző cselekvés volt. Ezek a szavak összetartoznak etimológiailag is. Ismertek a szkíta-hún utódnyelvekben és a magyarban.

A Kāšγ. *sarū-* 'felcsavarni' alakváltozata a csuv. ***avăr*** 'örvény, mély gödör a folyó vagy a tó fenekén', MK., csag., oszm. *egrim,* Zamahš. *egrin*, tuv. *eerem*, ojr., nog. *ijirim,* kazak, k.kalp. *iirim,* kirg. *irim,* tat. Sib. *irem* 'ua.'. Vö.: csuv. rég. *avăr,* ÓT. *äbir, ävir*, MK., csag. *egir,* üzb. *ugir,* türkm. *ovür,* KB., csag. *ävir, ävür,* oszm., PK., Zamahš. *ävür,* k.kalp. *ujir,* nog. *u'ir,* kazak *üjir,* tuv. *ee-* + *-r, ee-* + *-ren, ev-* + *-ril* 'forogni, tekeredni, szédülni egy helyben', vö.: csag. *ägrik,* man. *agyr* 'vízforgás, vízörvény'. (JEGOROV 1964) < csuv. *avă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., csag., oszm. *eg-* + *-rim*, Zamahš. *eg-* + *-rin*, tuv. *ee-* + *-rem*, ojr., nog. *iji-* + *-rim,* kazak, k.kalp. *ii-* + *-rim,* kirg. *i-* + *-rim,* tat. Sib. *i-* + *-rem* 'ua.'. Vö.: csuv. rég. *avă-* + *-r*, ÓT. *äbi-* + *-r, ävi-* + *-r*, MK., csag. *egi-* + *-r,* üzb. *ugi-* + *-r*, türkm. *ovü-* + *-r,* KB., csag. *ävi-* + *-r, ävü-* + *-r,* oszm., PK., Zamahš. *ävü-* + *-r,* k.kalp. *uji-* + *-r,* nog. *u'i-* + *-r,* kazak *üji-* + *-r,* tuv. *ee-* + *-r, ee-* + *-ren, ev-* + *-ril,* csag. *äg-* + *-rik,* man. *agy-* + *-r.*

A szó családjába tartozik a csuv. ***avra*** 'feltekerni', kazak, kirg., k.kalp., nog., tuv., hak. *ora*, ujg. *oruj,* tat., bask., üzb. *ura* 'feltekerni'. Az eredete nem világos. (JEGOROV 1964) < csuv. *av-*: abszolút szótő + *-ra*: képző, kazak, kirg., k.kalp., nog., tuv., hak. *o-* + *-ra*, ujg. *o-* + *-ruj*, tat., bask., üzb. *u-* + *-ra*.

[73] Idetartozik az ang. *sale* 'elad', ahol az *-l-* világosan eredeti *-t-* fejleménye (*-t-* > *-*δ-* > *-l-*). A változás nem az angolban, hanem még valamely szkíta nyelvben, talán a szarmatában ment végbe.

Rokon magy. ***orsó or-*** tövével. A TESz szerint a magy. ***orsó*** ’fonóeszköz, amelyre a fonalat felsodorják (a rokka részeként is), cséve, a szőlőprés csavarja’. Ótörök eredetű. Vö.: tat. *orčyq*, bask. *orsoq,* kaz. *uršyq*, ujg. mod. *určuq* ’orsó’. (TESz) < magy. *or-: relatív szótő* + *-só:* képző, tat. *or-* + *-čyq*, bask. *or-* + *-soq,* kaz. *ur-* + *-šyq*, ujg. mod. *ur-* + *-čuq*.

Az abszolút szótövek rokona a magy. ***csiga*** ’egyfajta puhatestű állat, tengelye körül forgó, korong alakú emelőeszköz, amelyet a vájulatába illeszkedő kötéllel mozgatnak, csigaemelővel működtetett kínzóeszköz, csigolya, játékcsiga’. Ismeretlen eredetű. Vö.: ’teker, csavar’ jelentésű *csig-* igető. Vö.: ÓT. **čïγ-, *čïg-* ’teker, csavar’, Kāšγ. *čïγrï* ’kerék’, oszm. *čïkrïk* ’kútkerék, rokkakerék’, tat. *čïγïr* ’kerék’. (TESz) < Kāšγ. *čïγ-*: abszolút szótő + *-rï*: képző, oszm. *čïk-* + *-rïk,* tat. *čïγï-* + *-r.*

Megjegyezzük, hogy a Kāšγ. *čïγrï* ’kerék’, oszm. *čïkrïk* ’kútkerék, rokkakerék’, tat. *čïγïr* ’kerék’ összetartozik a magy. ***szekér*** szóval. Ezt a járművet ugyanis a kerekéről nevezték el.

Alakváltozata a magy**. *csűr*** ’csavar, forgat’. Magyar fejlemény: a *csűr-csavar* ikerszónak önállósított eleme. (TESz) < magy. *csű-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magyar ***csavar*** ‘vitatott eredetű, vö.: Kāšγ. *čävür-*, csuv. *śavăr-* ‘fordít...’ Az egyeztetésnek súlyos hangtani nehézsége van: a török *čävur-* magyar megfelelőjeként ugyanis *csór vagy *csúr volna várható.” (TESz) < magy. *csava-*: szótő + *-r*: képző, Kašg. *čävü-* + *-r,* csuv. *śavă-* + *-r.* Megjegyezzük, hogy az egyeztetésnek nincs hangtani nehézsége. Idetartozik a magy. *csűr* ‘csavar’, *csűr-csavar, csír-csavar.* Nemcsak *csór* vagy *csúr* volna várható, mert a palatális hangrendű török szónak a szintén palatális magánhangzójú *csűr* és *csír* tökéletes megfelelője. Megjegyezzük, a magy. *csór* 'eltulajdonít' is idetartozik, hiszen az, aki lop, csór, görbe úton jár, nem egyenesen cselekszik.

Az eredeti szókezdő mássalhangzó a t- volt, amelyet őriz a magyar *teker* és a *tűr,* de megvan további nyelvekben is. A TESz szerint a magy. ***teker*** ‘Bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó....oszm. *devir-* ‘forgat, fordít, megfordul, visszatér’, csuv. *tavăr* ‘feltűr (pl. ruhaujjat)... alt. *ter* ‘kerül, körbejár’, tuv. *dar-* ‘rácsavar, ráteker’, jak. *tüör-* ‘forgat’, *tier-* ‘átfordít, kifordít’, *tögürüy-* ‘körbejár’... mong. *tegere-* ‘teker’. (TESz) < magy. *teke-:* szótő + *-r:* képző, oszm. *devi-* + *-r,* csuv. *tavă-* + *-r,* alt. *te-* + *-r,* tuv. *da-* + *-r,* jak. *tüö-* + *-r, tie-* + *-r, tögü-* + *-rüy,* mong. *tege-* + *-re.*

3.493. Kāšγ. ***kurī-*** 'kiszárít' ~ magy. ***kóró***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ku-*: abszolút szótő + *-rī-*: képző.

Rokona a csuv. ***xăr*** 'kiszáradni', KB. *kuvar* 'száradni, sápadni (a fákról)', Zol. bl., AFT, ujg., kirg., oszm., kum. *kuru,* üzb. *kuri*, tat., bask. *kor*, azerb. *guru,* türkm. *gura,* hak. *xuru,* jak. *kuur* 'száradni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, KB. *kuva-* + *-r,* Zol. bl., AFT, ujg., kirg., oszm., kum. *ku-* + *-ru,* üzb. *ku-* + *-ri,* tat., bask. *ko-* + *-r,* azerb. *gu-* + *-ru,* türkm. *gu-* + *-ra,* hak. *xu-* + *-ru*, jak. *kuu-* + *-r.*

Eredetileg a szó nómen-verbum volt, ezért idetartozik a melléknévi jelentésű csuv. ***xărăk*** 'száraz', Zamahš., csag. *kurug,* ujg. *kuruk, kurgak,* kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs. *kurgak,* türkm. *gury, gurak,* azerb. *guru*, oszm. *kuru,* tat. *kory,* bask. *koro* 'száraz', vö.: mong. *kuuran* 'száraz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xă-*: abszolút szótő + *-răk:* képző, Zamahš., csag. *ku-* + *-rug,* ujg. *ku-* + *-ruk, ku-* + *-rgak*, kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs. *ku-* + *-rgak*, türkm. *gu-* + *-ry, gu-* + *-rak,* azerb. *gu-* + *-ru*, oszm. *ku-* + *-ru,* tat. *ko-* + *-ry,* bask. *ko-* + *-ro*, mong. *kuu-* + *-ran.*

Rokonuk a magy. ***kóró*** ’különféle növényeknek rendszerint télen át is megmaradó, száraz, kemény szára, bokor, cserje, megvénült, sovány ember’. Ótörök eredetű, vö.: hak. *qobraq* ’nádsíp és az a növény, amiből ezt készítik’, alt. *qōroq* ’ua.’. CC. *qovra* ’fűszár, gabonaszár, szalma, gyom, gaz’, kaz. *qūray* ’üres szárú növény’, bask. *quray* ’nád, nádfurulya’, kirg. *qura* ’nád’, tat. *qura* ’száraz fűszár’, gyom’, csuv. *xura* ’száraz fű’. (TESz) < magy. *kó-*: abszolút szótő + *-ró*: képző, hak. *qob-* + *-raq,* alt. *qō-* + *-roq,* CC. *qov-* + *-ra,* kaz. *qū-* + *-ray,* bask. *qu-* + *-ray,* kirg. *qu-* + *-ra,* tat. *qu-* + *-ra,* csuv. *xu-* + *-ra.*

A magyar szó ótörökből való kölcsönzése nem igazolt.

3.494. Kāšγ. ***bašā-*** 'bevágni' ~ magy. ***vés***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ba-*: abszolút szótő + *-šā-*: képző.

Rokona a csuv. ***pus*** 'vágni, válni, kapálni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pu-*: abszolút szótő + *-s*: képző.

Eredetileg nómen-verbum volt, ezért a szó családjába tartozik a magy. *bicska, bicsak* főnév és a magy. *vés* ige. A TESz szerint a magy. ***vés*** ’szilárd anyagba vájatot, lyukat metsz, metszve alakít, ás, emlékezetébe, szívébe fogad’. Ősi örökség a finnugor korból. Vö.: osztj. *uaś-*, *uaṅt'-* 'felvág, felhasít', zürj. *veźjini* 'végeket levág (pl. gerenda ékeit)', *veźni* 'ferdén kettévág', fi. *veitsi* 'kés', *veistää* 'kivág, kifarag', észt *veits* 'kés', *vestma* 'megfarag, elvág'. (TESz) < magy. *vé-*: abszolút szótő + *-s:* képző, osztj. *ua-* + *-ś-*, *uaṅ-* + *-t'-*, zürj. *veźji-*: relatív szótő + *-ni*: főnévi igenév képző, *veź-*: relatív szótő (< *ve-*: abszolút szótő + *-ź-*: képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, fi. *veit-* + *-si, veis-*: relatív szótő + *-tää*: képző, észt *veit-* + *-s, vest-*: relatív szótő + *-ma*: főnévi igenév képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, de az adatok idetartoznak.

3.495. Kāšγ. ***bušū-*** 'elenged' ~ magy. ***bocsát***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-*: szótő + *-šū-*: képző.

Rokona a csuv. ***pušan*** 'elengedni, kiürülni, kitisztulni, megszabadulni', bask., tat. *bušan, bušatyl,* ujg. *bošan*, üzb. *buša, bušal,* csag., azerb., oszm. *bošal,* türkm. *boša, bošadyl,* kirg. *bošon,* kazak *bosa, bosatyl,* k.kalp., nog. *bosan,* alt. *požo,* hak. *pozy, posxyn* 'elengedni, kiürülni, megszabadulni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *puša-*: relatív szótő (< *pu-*: abszolút szótő + *-ša-:* képző) + *-n*: visszaható igeképző, bask., tat. *buša-* + *-n*, *buša-* + *-tyl,* ujg. *boša-* + *-n,* üzb. *bu-*: abszolút szótő + *-ša*: képző, *buša-*: relatív szótő + *-l*: visszaható igeképző, csag., azerb., oszm. *boša-* + *-l,* türkm. *bo-*: abszolút szótő + *-ša*: képző, *boša-*: relatív szótő + *-dyl*: képző, kirg. *bošo-*: relatív szótő + *-n*: visszaható igeképző, kazak *bo-:* abszolút szótő + *-sa:* képző, *bosa-*: relatív szótő + *-tyl*: képző, k.kalp., nog. *bosa-*: relatív szótő + *-n*: visszaható igeképző, alt. *po-:* abszolút szótő + *-žo*: képző, hak. *po-:* abszolút szótő + *-zy*: képző, *posxy-*: relatív szótő + *-n*: visszaható igeképző.

Ilyen a csuv. ***pušat*** 'kiürít, kiszabadít, megszabadít', MK., ujg., türkm., pol. *bošat,* azerb., oszm. *bošalt,* kirg. *bošot,* üzb., bask., tat. *bušat,* kazak, k.kalp., nog. *bosat,* alt. *požot* 'kiürít, megszabadít'. (JEGOROV 1964) < csuv. *puša-*: relatív szótő (< *pu-*: abszolút szótő + *-ša:* képző) + *-t:* műveltető igeképző, MK., ujg., türkm., pol. *boša-* + *-t,* azerb., oszm. *bošal-* + *-t,* kirg. *bošo-* + *-t,* üzb., bask., tat. *buša-* + *-t*, kazak, k.kalp., nog. *bosa-* + *-t,* alt. *požo-* + *-t*.

Rokon a magy. ***bocsát*** ’megbocsát, valahova juttat, elenged’. Ótörök eredetű szócsalád. Vö.: Kāšγ. *bošat-,* CC. *bošat-,* oszm. *boşat-*, tat. *bušat-,* csuv. *pušat* 'kiürít, elenged, megszabadít', ez a

boša- 'ürül' ige *-t* műveltető képzős alakja. Vö. még CC. *bošaq* 'bűnbocsánat'. A *bocsánik* török megfelelőihez vö.: Kāšγ. *bošan-,* oszm. *bošan-, tat. bušan-, kar. bošan-* 'kiürül, megszabadul'. Ld. *boš* 'üres'. (TESz) < magy. *bocsá-*: relatív szótő *(< bo-:* abszolút szótő + *-csá-:* képző) + *-t:* műveltető igeképző, *bocsá-*: relatív szótő + *-nik*: visszaható igeképző, Kāšγ. *boša-* + *-t-*, CC. *boša-* + *-t-,* oszm. *boşa-* + *-t-*, tat. *buša-* + *-t-*, csuv. *puša-* + *-t, bo-*: abszolút szótő + *-ša-*: képző, CC. *bo-* + *-šaq,* Kāšγ. *boša-*: relatív szótő + *-n-:* visszaható igeképző, oszm. *boša-* + *-n-, tat. buša-* + *-n-,* kar. *boša-* + *-n-, bo-*: abszolút szótő + *-š:* képző.

A relatív szótő eredeteileg igenévszó volt, ennek a névszói jelentés maradt fenn a magy. ***búcsú, bulcsú, bulszú*** 'engedély, bűnbocsánat, búcsúvétel, templomszentelés ünnepe'. Ótörök eredetű. (TESz) < *bú-*: abszolút szótő + *-csú, bul-* + *-csú, bul-* + *-szú.*

A *bocsát bocsá-* töve és a *búcsú, bulcsú, bulszú* összetartoznak, az alakváltozatokban meglévő*–l-* etimologikus, eredeti jelentése 'elenged', amely arra utalt, hogy a forrás, az anya elengedte az utódát, a folyót, az újszülöttet, a gyereket. A tulajdonnévi változata a Bulcsú, vö.:

magy. ***Wulchu, Bulchus, Boczu, Bocsu***

Szerkezeti felépítése: *Wul-*: szótő + *-chu*: képző, *Bulchu-* + *-s, Bo-* + *-czu, Bo-* + *-csu*. Az *-s* nem latin eredetű. Összetartozik magyar közszókkal (ld. fent).

A *Bulcsú* alakváltozata a *Búcsú.* A név ma is használatos magyar keresztnévként, előfordul családnevekben, vö.:

magy. ***Bucsó*** ld. ***Bucsú*** csn. (KÁZMÉR 1993) < *Bu-*: abszolút szótő + *-csó*: képző.

magy. ***Bucsuházi*** csn. ⟵ ***Bucsuháza*** helynév Pozsony megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Bucsuháza- (< Bucsu + háza)* + *-i.*

A *bocsát* szó *bocsá-* töve és a *búcsú, bulcsú, bulszú* összetartoznak, az alakváltozatokban meglévő *–l-* etimologikus. A szó eredeti jelentése 'elenged', amely eredetileg arra utalt, hogy a forrás, az anya elengedte az utódát, a folyót, az újszülöttet, a gyereket. Itt jegyezzük meg, hogy a magyarban a ***busójárás*** másképpen ***búcsújárás,*** azaz *búcsú* a téltől. Ez a szokás Mohácson a tél búcsúztatásának a hagyományát őrzi, azt a pillanatot örökíti meg, amikor elbocsátják a telet.

Idetartozik az or***. pustet'*** 'elengedni' ***pus-*** töve.

Az elbocsájtás eleinte sz utód elengedésére, azaz a szülésre vonatkozott. Ez pedig egyben kiürüléssel és tisztulással is jár. Amikor bocsánatot kérünk, valójában elbocsájtást, elengedést kérünk. A magy. *bulcsát* változatban a *bul-* (alakváltozata a *Bú-)* valójában relatív szótő és a *szül* valamint a *val-* stb. létigékhez is kötődnek.

3.496. Kāšγ. ***tušū-*** 'álmodni' ~ magy. ***álom***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tu-*: abszolút szótő + *-šū-*: képző.

Rokona a csuv. ***tĕlĕk*** 'álom', ÓT., óujg. *tül,* jak. *tüül,* kirg., ojr., tuv. *tüš,* üzb. *tuš*, k.kalp., kazah, hak. *tüs,* nog. *tu's,* oszm. *düš,* türkm. *düjš,* bask., tat. *töš,* ujg. *čüš* 'álom'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tĕ-*: abszolút szótő + *-lĕk:* képző, ÓT., óujg. *tü-* + *-l,* jak. *tüü-* + *-l,* kirg., ojr., tuv. *tü-* + *-š,* üzb. *tu-* + *-š*, k.kalp., kazah, hak. *tü-* + *-s,* nog. *tu'-* + *-s,* oszm. *dü-* + *-š,* türkm. *düj-* + *-š,* bask., tat. *tö-* +

-š, ujg. *čü-* + *-š.*

Idetartozik a magyar *álom,* az *alszik al-* töve és az Erdélyben ma is használatos *bel* 'alszik' szó. A TESz szerint a magy. ***álom*** 'alvás'. Ősi örökség a finnugor korból. (TESz) < *á-*: abszolút szótő + *-lom*: képző.

Eleink tudták, hogy az alvó állapot lent lévő és együtt járója az álom. Ezért természetes, hogy idetartozik a relatív szótő, vö.:

magy. ***alsó*** 'lent lévő'. (TESz) < magy. *al-*: relatív szótő + *-só:* képző.

magy. ***alszik, aluszik*** 'az alvás állapotában van, halott, kialszik, kihúny, megalvad'. A szócsalád tagjai származékszók, *al-* alapszavuk ősi örökség a finnugor korból, vö.: osztj. *alatà* 'alszik, fekszik', mdE. *udoms*, mdM. *udămsˊ* 'alszik', lp. *oaddet* 'ua.'. (TESz) < magy. *al-*: relatív szótő + *-szik*: képző, *alu-* + *-szik*.
Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete.

magy. ***alél*** 'ájul, bágyad, émelyeg'. Származékszó: az alszik ige al-tövéből keletkezett -él képzővel. (TESz) < magy. *alé-*: relatív szótő + *-l:* képző**.**
Nem igazolt az, ahogyan a szócikk írója elemekre bontja a szót.

3.497. Kāšγ. ***tušak tušadī*** 'ágyat megvetette, kiterítette' ~ magy. ***tasak, ágy, toll; vet***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tušak tušadī (*Ld.: Kāšγ. ***tušū-*** 'álmodni' < *tu-*: abszolút szótő + *-šū-*: képző), *tu-*: abszolút szótő + *-šak*: képző, *tu-*: abszolút szótő + *-ša-:* képző.

A Kāšγ. *tušak tušadī* szókapcsolat első tagja a *tušak* mint ágy. E bútordarab kialakulásának történetét nem mellőzhetjük akkor, amikor a megnevezést vizsgáljuk. Ma már matracot raknak az ágyba, vagy maga az ágy sem mélyedés már. Még 40-50 évvel ezelőtt is széles körben elterjedt és használatos volt az ágyban a szalmazsák. Ezt megelőzte az, amikor az ágyba szalmát raktak, arra egy durvább és egy finomabb szövésű lepedőt terítettek. Az ágynemű tartozéka volt a tollból készített dunyha és párna.
Nem véletlenül nevezik a veteményeskertben ágynak azt a helyet, mélyedés,t árkot, ahova magot vetnek. Az ágy eredetileg a víz ágya, azaz mélyedés, árok volt, majd ehhez hasonlót készített az ember. A mélyedés ugyancsak egy pontból való kivetülés eredménye, ezért természetes, hogy Kāšγ. *tušak* is a szó nagy családjába tartozik.

A magy. *tasak* szót ld. **3.498.** Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' ~ magy. ***tasak***.

Rokona a csuv. ***tüšek*** 'toll, matrac, szalmazsák', MK., Zol. bl. *tüšäk* 'ágy', kirg. *töšök*, kazak, k.kalp., nog. *tösek,* ujg. *čüšek,* üzb. *tušak,* ojr. *töžök*, tuv. *dözek,* hak. *tözek*, csag., tat., bask. *tüšek,* azerb. *döšek,* oszm., gag. *döšek*, türkm. *düšek,* kum. *tëšek,* karacs. *töšek* 'ágy, matrac, szalmazsák', néhány nyelvben 'toll'. Vö.: MK. *tüše,* AFT. *döšä*, azerb., oszm. *döše*, türkm. *düše,* kirg. *töšö,* kazak, k.kalp. *töse,* nog. *toˊse,* üzb. *tuša*, ojr. *töžö,* hak. *töze,* bask., tat. *tüše* 'kiterít, felterít, beterít, ágyat vet', MK. *tüšek tüšedi* 'ágyat vetett', vö.: perzsa *došäk, dušäk* 'matrac, szalmazsák, ágy'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tü-*: abszolút szótő + *-šek*: képző, MK., Zol. bl. *tü-* + *-šäk*, kirg. *tö-* + *-šök,* kazak, k.kalp., nog. *tö-* + *-sek,* ujg. *čü-* + *-šek*, üzb. *tu-* + *-šak,* ojr. *tö-* + *-žök*, tuv. *dö-* + *-žek*, hak. *tö-* + *-zek,* csag., tat., bask. *tü-* + *-šek,* azerb. *dö-* + *-šek,* oszm., gag. *dö-* + *-šek,* türkm. *dü-* + *-šek,* kum. *të-* + *-šek,* karacs. *tö-* + *-šek,* MK. *tü-* + *-še*, AFT. *dö-* + *-šä,* azerb., oszm. *dö-* + *-še,* türkm. *dü-* + *-še*, kirg. *tö-* + *-šö,* kazak, k.kalp. *tö-* + *-se*, nog. *toˊ-* + *-se*, üzb. *tu-* + *-ša*, ojr. *tö-* + *-žö*, hak. *tö-* +

-ze, bask., tat. *tü-* + *-še,* MK. *tü-* + *-šek*, *tüše-*: relatív szótő + *-di*: múlt idő jele, perzsa *do-* + *-šäk, du-* + *-šäk*.

Idetartozik a magy. ***bölcső***. Eleink gondolkodása szerint a *bölcső* nem más, mint egyfajta kiságy, rokona a magy. ***ágy, álgy*** 'folyómeder, fekvőhely, üledék…' Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. T. *al'à·t* 'ágy'…zürj. *val'äs* 'ágy'…finn *vuode* 'ágy'…..(TESz) < *á-:* abszolút szótő + *-gy:* képző, *ál-* + *-gy.* Fontos, hogy az *ágy* szavunknak van *álgy* változata is, amelynek az *ál-* töve összetartozik a magy. *bölcső böl-* tövével. A *bölcső* szavunkban *-t* > *-cs* változás történt. A *-cső* második elem tartalmazhat kicsinyítő jelentést is, ez esetben a *bölcső* jelentése 'kiságy'.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

A magyar ***bölcső*** a TESz szerint ótörök eredetű, …A törökségben nagy területen elterjedt szó, feltehetőleg igei származék. – A magyarba **biši º* alakban kerülhetett, amelyből török *š* $\frac{1}{28}$ magyar *lcs* megfeleléssel, valamint más szabályos hangfejlődésekkel lett a mai magyar alak, vö.: *bölcs, gyümölcs.* …(TESz) < magy. *böl-* + *cső*.

A TESz magyarázata helytelen és hiányos. Lényeges momentum, hogy ma a magyarban a *bölcső* jelenti egyrészt a tárgyat, amelyben az újszülött, a pólyás korú gyermek fekszik, másrészt jelenti a kort, közvetlenül a születéssel induló pólyás időszakot. Mindezt a nyelvi párhuzamok is tartalmazzák. A magyar *bölcső* csuvas megfelelője lehet egyrészt a ***pelče*** 'pólya',…AFT., bask. Rabg. *bišik*, …csag., kirg., azerb., oszm. *bešik*, ujg. *böšük,* bask. tat. *bišek,* kazah, k.kalp., nog. *besik*, jak. *bisik,* hak. *pizik* 'bölcső, pipa, ágyúcső bölcsője'. A régi csuvasban a *pelče* bölcsőt jelentett. Vö.: csuv. *piele* 'pólyázni, *pieleх* 'pólya' [74]…(JEGOROV 1964) < csuv. *pel-:* relatív szótő + *-če:* képző, AFT., bask. Rabg. *bi-* + *-šik*, …csag., kirg., azerb., oszm. *be-* + *-šik*, ujg. *bö-* + *-šük,* bask. tat. *bi-* + *-šek,* kazah, k.kalp., nog. *be-* + *-sik*, jak. *bi-* + *-sik,* hak. *pi-* + *-zik,* csuv. *pie-* + *-le, pie-* + *-lěx*.

A magyar *bölcső* a régi csuvas *pelče* formával, a nyelvjárási *bőcső* pedig a többi török megfelelővel (*bešik, böšük, bišek, besik, bisik, pizik)* tartozik össze. A *bőcső*-ben az *–l-* hiánya nem a kieséssel magyarázható de azzal sem, hogy itt nincs *–l-* betoldás.

A Kāšγ. *tušak tušadī* szókapcsolat második tagjának a jelentése megvet, kiterít, másképpen szétszór. Rokona a csuv. ***tus*** 'szétszórni, kitárni, kiteríteni, szétverni, felforgatni, szétrombolni', tat., bask. *tuz* 'szétrepülni, felszállni, szétszóródni', ujg., üzb. *tuz,* kirg., kazak, k.kalp. *toz* 'szétrepülni', szétvetülni', oszm., türkm. *toza* 'porolni, felszállni (por)', alt. *tos* 'szétolvadni, szétverődni kis darabokra, szétfutni különböző irányba'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-s:* képző, tat., bask. *tu-* + *-z,* ujg., üzb. *tu-* + *-z,* kirg., kazak, k.kalp. *to-* + *-z,* oszm., türkm. *to-* + *-za,* alt. *to-* + *-s*.

A magy. ***vet*** ige jelentésében benne van a magot vet, kiterít, szór, lábat szétvet, a madár kinyitja a szárnyát stb. A madármotívumok természetes, hogy V alakúak. Valójában egy pontból ágazik el valami, azaz válik, málik, amikor vetül. Minthogy így tesz a madár szárnya, ezért idetartozik a 'repül' ige. Vö.:

A csuv. ***věś*** 'repülni', ÓT., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kum., ojr. *uč,* tuv., kazak, k.kalp., nog. *uš*, hak. *učux,* tat. *oč*, bask. *os* 'repülni, száguldani". (JEGOROV 1964) < csuv. *vě-*: abszolút szótő + *-ś:* képző, ÓT., azerb., türkm., oszm., ujg., üzb., kirg., kum., ojr. *u-* + *-č,* tuv., kazak, k.kalp., nog. *u-* + *-š*, hak. *u-* + *-čux,* tat. *o-* + *-č*, bask. *o-* + *-s*.

[74] Vö.: or. *pelenka* 'pólya', magy. *pelenka.*

Idetartozik a magy. *vet* és *terít terí-* relatív szótöve. A TESz szerint a magy. ***vet*** 'növényi magvakat a földbe szór, valakit, valamit valahová helyez, juttat, küld' stb. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö. : cser. *ü·δem, βüδe·m, βüδem*, mdE. *vid'ems*, mdM. *vid'e·ms* '(magot) vet, elvet'. (TESz)

Az eredeti szókezdő *t-* fejleményei közé tartozik az *l-* is, ezért idetartozik etimológiailag a magy. *lep, lepke,* tovább képzett alakja a *lepedő, lepel*.

A magy. *lep* olyan ige-névszó volt, amely névszói és igei jelentésben egyaránt fennmaradt. A TESz szerint a magy. ***lep*** 'takaró, terítő, lepedő', ***lep*** ige 'takar, fed, nagy tömegben megszáll, meglepetésszerűen ér, rajtakap valakit, csodálkozást, meglepetést kelt, okoz'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *līb* 'befed', zürj. *leb* 'tető, födél', *l'ip-* 'beföd, betakar', *l'ipät* 'tető, háztető, fedél (oszlopokon álló), szín, sátor, ernyő'. (TESz) < *le-*: abszolút szótő + *-p*: képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Az eredeti szókezdő *t*-t őrzi a magy. ***terít, terül,*** '(lepelszerű anyagot ráborít valamire, (lepelszerű anyaggal) letakar valamit, szétterjeszt stb.'. A szócsalád tagjai származékszavak, a feltehetően ősi nómen-verbum jellegű *tér* 'síkság, szabad fedetlen terület' igei ágának továbbképzései. (TESz) < magy. *terí-*: relatív szótő + *-t:* műveltető igeképző, *terü-*: relatív szótő + *-l*: visszaható igeképző.
Megjegyezzük, hogy a magyarban az *-l* visszaható igeképző megegyezik a török nyelvekben gyakori *-l* visszaható igeképzővel.

3.498. Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' ~ magy. ***tasak***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-šak*: képző.

Idetartozik a Kāšγ. ***tašuk*** 'sérv'. Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-šuk:* képző.

Rokona a magy. ***táska*** 'kisebb tárgyak hordására szolgáló, bőrből, vászonból stb. készült tartóeszköz', burok, összehajtogatott és ízesítővel töltött tészta', növényi héj, becő, hüvely, duzzadás, táskásodás'. Olasz eredetű, vö.: ol. *tasca* 'táska, zsák, zacskó', ir. ol. 'zseb, zsák, táska, burok'. A szó végső etimológiája nincs megnyugtatóan tisztázva. (TESz) < magy. *tá-*: abszolút szótő + *-ska:* képző.

Idetartozik, hiszen alakváltozata a magy. ***tasak*** 'bőrből varrt kis tarisznyácska, bőrtok, tarsoly, táska, zacskó, boríték, süveg, doboz, gyufásdoboz, zacskószerű képlet, képződmény'. Magyar fejlemény, a *táska* főnév eredetibb *taska* alakjából keletkezett. (TESz) < magy. *ta-:* abszolút szótő + *-sak:* képző.

Alakváltozatuk a magy. ***zacskó,*** amely a TESz szerint *zsacskó, szacskó, dacskó, gyacskó, acskó, zakcsó, gyakcsó* 'tarsoly, tarisznya, kis zsák, belső szervek, valamint mirigyek váladékának tömlőszerű tartója, az erszényesek emlőit körülvevő bőrtömlő'. Származékszó. A zsák főnévből keletkezett -csó kicsinyítő képzővel. Az eredetibb *zsakcsó ~ zakcsó* alakból a későbbi , állandósult zacskó *kcs* > *csk* hangátvetéssel jött létre. (TESz) < magy. *za-*: abszolút szótő + *-cskó*: képző, *zsa-* + *-cskó, sza-* + *-cskó, da-* + *-cskó, gya-* + *-cskó, a-* + *-cskó, zak-* + *-csó, gyak-* + *-csó.*
Nem történt hangátvetés. A *zak-* + *-csó, gyak-* + *-csó* esetében az abszolút szótőben valamikor megvolt *-k-* jelentkezik, miközben a képző *-k*-ja eltűnik.

3.499. Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' ~ magy. ***tömör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-rū-*: képző.

A szó eredetileg nómen-verbum volt. Következésképp igei és névszói jelentéstartalommal rendelkezett. Másfelől a szoros lehet szűkös, azaz szegény, ami összemegy, összetöpörödik, az sovány, lehet sűrű, azaz tömény, lehet tömör, olyan mint a vas. Az is tény, hogy kezdetben a szűkületet, azaz völgyet, szorost, a vízmedret nevezték így. Ezért természetes, hogy jelentésükben is többféle szó tartozik bele ebbe a szócsaládba.

Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' rokona a csuv. ***tăvăr, tăkăs '***szűk, szoros, sűrű, tömör', kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *tygyz,* üzb. *tigiz* 'szoros, szűk, sűrű, tömör', türkm. *dykyz* 'sűrű, tömör', hak. *tygys* 'nyomás, tolongás'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tăvă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, *tăkă-* + *-s*, kirg., kazak, k.kalp., nog., kum., tat., bask. *tygy-* + *-z*, üzb. *tigi-* + *-z*, türkm. *dyky-* + *-z*, hak. *tygy-* + *-s*.

Idetartozik a csuv. ***śurăk*** 'rés, hasadék, széthasított', MK., Zamahš., ujg., ham. *jaruk,* azerb. *jaryg,* türkm., oszm., nog., tat., bask. *jaryk,* ujg. *joruk,* üzb. *jorik,* kirg., kazak, k.kalp. *žaryk,* ojr. *d'aryk,* tuv. *čaryk*, hak. *čaryx* 'rés, hasadék, nyílás, széthasított, szoros'. Vö.: csuv. *śur* 'vágni, hasítani, széttépni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-răk:* képző, MK., Zamahš., ujg., ham. *ja-* + *-ruk*, azerb. *ja-* + *-ryg,* türkm., oszm., nog., tat., bask. *ja-* + *-ryk*, ujg. *jo-* + *-ruk,* üzb. *jo-* + *-rik*, kirg., kazak, k.kalp. *ža-* + *-ryk,* ojr. *d'a-* + *-ryk*, tuv. *ča-* + *-ryk*, hak. *ča-* + *-ryx,* csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Megjegyezzük, hogy a magy. *kapu* és török megfelelői, vö.: oszm. *kapy* 'ua.', tamil *kâ-ppu* 'kapu' a *Dömörkapu Dömör, Vaskapu Vas* előtagjával jelentésében azonos, azonban a *kapu k-* kezdetű, ezért az etimológiája nem ugyanaz. A jelentésük szűk hegyi átjáró, olyan az alakjuk, mint egy fordított *kupak* vagy *kúp.*

A szócsaládba tartozik az ojr. ***turuńkhaĭ*** 'sovány, soványság' töve a *turuń-* 'lesoványodik' rokona a magy. *dömör*(kapu) 'szűk, keskeny átjáró két hegyfal között' és nyelvi párhuzamai.

A K-mong. ***temör,*** *tömör* 'tömör, vas', ojr. *tomor* 'ua.' szavaknak kiterjedt kapcsolataik vannak a közszók és a földrajzi nevek terén egyaránt. A Kárpát-medencében is van több *Dömör-kapu*, amely 'keskeny, szűk hegyi átjáró', más szóval mélyedés, árok, ahol a hely összeszűkül, tömörödik, töpörödik. Ugyanígy tömörödött a kőzet is, amelyet *tömör*-nek, *vas*-nak neveznek. Kezdetben a keskeny folyómedret nevezték így.

A mong. ***bar-la-****, baral-* 'nyomtatni' szavak *bar-, bara-* töve a magy. *tömör, dömör, töpör-* szóval ill. szótővel rokon, idetartozik az ang. *print* (< *prin-*: relatív szótő + *-t*: képző) töve is.

Alakváltozata a csuv. ***par*** 'vas', Zamahš., csag., üzb., kirg., kazak, k.kalp., oszm., kum., karacs. *bez,* ujg. *bez,* bask., tat. *biz*, tuv. *bes*, türkm. *mez* 'vas'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pa-:* abszolút szótő + *-r:* képző, Zamahš., csag., üzb., kirg., kazak, k.kalp., oszm., kum., karacs. *be-* + *-z,* ujg. *be-* + *-z,* bask., tat. *bi-* + *-z*, tuv. *be-* + *-s,* türkm. *me-* + *-z*

Etimológiailag is ide kötődik a magy. ***vas,*** amely a TESz szerint 'szürke színű fém, ebből az anyagból készült tárgy, eszköz, alkatrész, bilincs, kard, kemény, szilárd tárgy, fillér, krajcár'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *atβeš* ólom',, votj. *uzβeś* 'ón', *azβeś* 'ezüst', cser. *βaž* 'érc', mdE. *uške, viške,* mdM. *uške* 'drót', fi. *vaski* 'érc, réz', észt *vask* 'réz, sárgaréz', lp. *vieške* 'réz', szam.jur. *jēššе* 'vas, pénz', jeny. *bese* 'vas', tvg. *bása* 'vas, fém', kam. *baza*, *βaza* 'vas'. (TESz) < magy. *va-*: abszolút szótő + *-s*: képző, vog. *at* + *βeš* 'vas', votj. *uz* + *βeś* 'vas', *az* + *βeś* 'vas', cser. *βa-:* abszolút

szótő + *-ž*: képző, mdE. *u-*: abszolút szótő + *-śke*: képző, *vi-*: abszolút szótő + *-śke*: képző, mdM. *u-*: abszolút szótő + *-śke:* képző, fi. *va-*: abszolút szótő + *-ski*: képző, észt *va-*: abszolút szótő + *-sk*: képző, lp. *vie-*: abszolút szótő + *-ške*: képző, szam.jur. *jēš*: relatív szótő 'vas' (< *jē-*: abszolút szótő + *-š*: képző) + *śe*, jeny. *be-*: abszolút szótő + *-se*: képző, tvg. *bá-*: abszolút szótő + *-sa*: képző, kam. *ba-*: abszolút szótő + *-za:* képző, *βa-*: abszolút szótő + *-za*: képző.

A szócikk írója tévedett, mert nem igazolt a magyar szó uráli eredete. A fenti szavak idetartoznak, azonban a *k-* kezdetű példákat is hoz, amelyek etimológiailag másik szónak a rokonaik.

Tanulságosak az összetett szavak, amelyeknek van ***ezüst*** jelentésük is. Az ezüstről pedig tudni kell, hogy 'az aranynál kevésbé értékes, szürkésfehéren csillogó nemesfém, ezüstpénz, ezüstérme, ezüstnemű'. Valószínűleg őspermi jövevényszó, vö.: zürj. *ez-iś* 'ezüst', votj. *azveś* 'ua., ezüstből való'. (TESz)

A magy. *ezüst* eredeztetése sem fogadható el. Az adatok utótagja a magy. *vas* szóval kapcsolatos. Az előtagja elvileg rokona lehetne a magy. *fehér* vagy *szürke* szónak, amelynek török nyelvi kapcsolatai is vannak. Logikus, ha 'fehér vas' az ezüst szó szerinti jelentése, ezzel megkülönböztetik a közönséges vastól. Megjegyezzük, hogy az ezüstnél értékesebb fém az arany, amely a Naphoz kötődik, míg az ezüst a Holdhoz. Az összetételben a *vas* szókezdője szóbelseji helyzetbe kerülvén bizonyos nyelvekben elenyészett. A magy. *ezüst* szerkezeti felépítése *ezüs:* relatív tő + *-t*: képző 'valamihez tartozó, valami mellett lévő, valamivel ellátott'. Az *ezüs-* összetett szó: *ez* + *-üs*: ld. *vas*. A magyar *ezüst* szó eredete mélyebben lévő gyökerekhez vezet, rokona az osz. *oevzīst* (*oevz*: relatív tő + *īs*: relatív tő + *-t*: képző) 'ezüst' is. A vog. *atβeš* mutatja, hogy a *-z-* eredeti *-t-* fejleménye (*-t-* > *-δ-* > *-z-*). A lat. *argentum* 'ezüst, azaz fehér fényű fém' jelentésű szó is arra utal, hogy a fényének a színe lényeges.

A Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' rokona tehát a magy. *tömör, tömény, sűrű* és a *szoros szoro-* relatív szótöve. Ld. **3.491.** Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács' ~ magy. ***dömör, -cs***.

A relatív szótő a *tömke-* kötődik a magy. *tömény* szóhoz, vö.: magy. ***tömkeleg*** ’útvesztő, labirintus, belső fül, valaminek zürzavaros, szövevényes sokasága, valamely mondanivalónak körülményes bevezetése, hosszas kerülgetése, tömeg’. Bizonytalan eredetű. (TESz). < *tömke-*: relatív szótő *(< tö-*: abszolút szótő + *-mke:* képző) + *-leg*: képző

A *tömkeleg* szó *tömke* töve összetartozik a magyar *támpont* összetett szó *tám* előtagjával, s a *tömény* szóval. Valamennyi a forrás, a mag tulajdonságait viseli magán. A magban töményen, szövevényes sokaságban benne van minden ugyanúgy, mint a vízcseppben. Vö.: török *tam* ’vízcsepp, csepp víz’ (*ta* + *-m*). Meg kell jegyezni, hogy a magyar *tömény* és a törökségben ismert *tümen* ’tízezer’ szó nem tartozik össze annak ellenére, hogy a mérvadó akadémiai álláspont szerint a magy. *tömény* és a *töméntelen* szó *tömén* tövét ótörök eredetűnek tartja a szótár, s *tümen* ’tízezer, számos, sok’ szóból származtatja (vö.: TESz).

A Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' szócsaládjába tartozik a magy. ***sűrű*** ’forgó, örvénylő, tekergő, tömött, vastagon folyó, árnyékoló, sötét, homályos, egymáshoz közeli részecskékből álló, sok szennyező anyagot tartalmazó (levegő, füst, köd), gyakori, rövid időközönként következő, indulatos természetű, tömzsi, sürgő-forgó, szorgoskodó, erdő mélye, bozótos, vadon, valaminek a sűrű, sötét része, belseje, emberek nyüzsgő tömege’. Származékszó. (TESz) < magy. *sű-*: abszolút szótő + *-rű: képző.*

Rokonuk a relatív szótő, vö.: magy. ***szoros*** ’szűk, keskeny, szigorú, pontos, szűkölködő, nélkülözést, szükséget okozó (anyagi helyzet), szorongatott (lelkiállapot), zsúfolt, sűrű, tömött,

összenyomott, feszesen álló, szűk, erős, bizalmas, közeli (kapcsolat), összeszorított (marok), sürgető, időben szűkre szabott, versenyzők között kis különbséget mutató (eredmény), feszült (verseny), szűk, meredek falú völgy, út, a tengernek két szárazföldet elválasztó keskeny része, valamely tárgynak összeszűkülő része'. A szócsalád *szor-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *sori* 'völgy', *sare* 'kis mocsár', *sar* 'két tó közötti erdőhát', osztj. *sărt* 'szűk út két tó között', zürj. *śur: mu-śur* 'erdős területsáv, különösen két folyó között', votj. *śüräs* 'út'. (TESz) < magy. *szoro-*: relatív szótő (< *szo-*: abszolút szótő + *-ro-*: képző) + *-s:* képző.

Rokon a magy. *szurdok szur-* relatív szótöve.

Földrajzi nevekben és családnevekben, vö.:

Szurdok ld. ***Hernádszurdok*** (KISS 1980) < *Szur-:* relatív szótő (< *Szu* -: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-dok:* képző.

Szurdok csn. ⟵ *Szurdok* helynév (KÁZMÉR 1993) < *Szur-:* relatív szótő *(*< *Szu-*: abszolút szótő + *-r-:* képző*)* + - *dok:* képző.

Szurdoki *csn.* ⟵ *Szurdok* helynév Abaúj, Belső-Szolnok, Bihar, Hont, Krassó, Máramaros, Torda megye + *-i:* melléknév képző. (KÁZMÉR 1993) < *Szurdok- (*< *Szur-* + *-dok-)* + *-i.*

Közszóként, vö.: magy. ***szurdok,*** *zurdik, zurdok, szurgyok, szerdék, szúldik, szurjék* 'szoros, keskeny völgy, út, vízmeder két meredek falú magaslat között, (feltűnő) szöglet, utcasarok, szűk hely, rejtett zug, kuckó, kemencezug'. Származékszó. (TESz) < *szur-*, *szúl-*: relatív szótő (< *szu-:* abszolút szótő + *-r-, -l-*: képző) + *-dok, -dik, -gyok, -dék, -jék:* képző.

3.500. Kāšγ. ***turū-*** 'megteremtettnek lenni' ~ magy. ***terem***.

Szerkezeti felépítése: *tu-:* abszolút szótő + *-rū-:* képző.

A szó tövében benne van a 'teremt, alkot, szül' jelentés. Idetartoznak a következő török szavak relatív tövei, vö.:

csuv. ***śurat*** 'szülni', ***śural*** 'születni', ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat* (*jarat*), kirg., kazak, *žarat* 'létrehozni, alkotni, teremteni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni', azerb. *jaran,* türkm. *jaradyl,* oszm. *jaratyl,* tat. *jaral,* kazak, kirg. *žaral* 'létrehozni, születni, alkotva lenni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śura-*: relatív szótő + *-t*: műveltető igeképző, *śura-*: relatív szótő + *-l*: visszaható igeképző, ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-*: relatív szótő + *-t*: képző, kirg., kazak, *žara-*: relatív szótő + *-t*: kum. *jara-*: relatív szótő + *-t*: képző, azerb. *jara-:* relatív szótő + *-n*: képző, türkm. *jara-*: relatív szótő + *-dyl*: képző, oszm. *jara-*: relatív szótő + *-tyl*: képző, tat. *jara-*: relatív szótő + *-l*: képző, kazak, kirg. *žara-*: relatív szótő + *-l:* képző.

Rokonuk a magy. *teremt, terem*, *gyárt,* de idetartozik a magy. *szül* ige is. A TESz szerint a magy. ***terem*** 'létrejön, lesz, nő, létrehoz, termést hoz, hirtelen megjelenik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *te-*: abszolút szótő + *-rem*: képző.

Idetartozik az or. ***tvorit'*** 'alkotni, teremteni' relatív szótöve, vö.: *tvori-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző.

A Kāšγ. *turū-*, a magyar *terem* és az orosz *tvori-* alak őrzi az eredeti szókezdő *t-* hangot,

amelynek a tovább alakult változatai vannak meg a többi török nyelvben. A csuvasban az *ś-* (< *th'-* < *t-*), ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat., kum. *j-* (< *d'-* < *t-*), kazak, kirg. *ž-* (< *dž-* < *d'-* < *t-*). Hozzátesszük, hogy a magy. *szül-* ige kezdő mássalhangzója is fejlemény (*sz-* < *th-* < *t-*).

Szerkezetileg a relatív szótő felépítése abszolút szótő + képző, vö.: Kāšγ. *tu-* + *-rū,* csuv. *śu-* + *-ra-*, ÓT., KB., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *ja-* + *-ra-*, kirg., kazak, ža- + -ra-, or. *tvo-* + *-ri-*.

Az orosz adat külön értéke, hogy jelzi az abszolút szótő egy teljesebb változatát. Az or. *tvo-* rokona a csuv. ***tu-, tăv-*** 'szülni, születni', vö.: *tăvan* 'rokon' (elsődleges jelentése 'született, szült'). Ma a csuv. *tu* '1. csinálni, felépíteni, létrehozni, alkotni, 2. hozni, tojást rakni' jelentésben használatos, ÓT., KB. *tog* 'szülni, születni', MK. *tog,* oszm. *dog*, azerb., türkm. *dog, dogul*, üzb. *tugil,* ujg. *tugul,* k.klp. *tuyl,* nog. *tuv,* tat. *tu* 'születni', Zamahš. *tugur,* oszm. *dogur,* azerb. *dog, dogur*, ujg., üzb. *tug,* k.kalp., alt. *tu,* tat. *tudyr,* kirg., kazak *tuu* 'szülni', hak. *tug* 'elleni (tehén), borjazni', néhány nyelvben tojást rakni', 'felkelni (a nap)', vö.: mong. *togurbi* 'szülni'. (JEGOROV 1964) < azerb., türkm. *dogu-*+ *-l,* üzb. *tugi-* + *-l,* ujg. *tugu-* + *-l*, k.klp. *tuy-* + *-l,* Zamahš. *tugu-* + *-r,* oszm. *dogu-* + *-r,* azerb. *dogu-* + *-r,* tat. *tudy-* + *-r,* mong. *togur-*: (< *togu-*: abszolút szótő + *-r:* képző) relatív szótő + *-bi*: főnévi igenév képző.

Az abszolút szótővel összetartozik a magy. *tesz* ige *te-* abszolút töve valamint az or. *delat' (*< *dela-*: relatív szótő + *-t'*: főnévi igenév képző) *de-* abszolút szótöve és az ang. *do-* 'tenni, csinálni' ige.

3.500. Kāšγ. ***tarī-*** 'szántani' ~ magy. ***túr***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ta-*: abszolút szótő + *-rī-*: képző.

Alakváltozata a Kāšγ. ***bašā-*** 'bevágni' igének.

Amikor szántunk, akkor a földet vágjuk, törjük, túrjuk. Ezért természetes, hogy egyaránt idetartozik a *túr, tör* és a *tarol* töve is.

A Kāšγ. ***tarī-*** 'szántani' alakváltozata a csuv. ***tura*** 'szétmorzsolni, felaprítani', kis apró darabokra vágni', *turam* 'kis darabka', MK. *togra*, ujg. *togri,* alt., üzb. *tugra,* azerb., oszm., türkm. *dogra*, gag. *dora,* kirg., k.kalp. *tuura,* kazak, bask., tat. *tura* 'felaprítani, apró darabokra vágni', üzb. *tugram,* azerb. *dograma,* türkm. *dogram* 'morzsa, apró darab'. (JEGOROV 1964) < *tu-*: abszolút szótő + *-ra:* képző*, tu-* + *-ram,* MK. *tog-* + *-ra*, ujg. *tog-* + *-ri,* alt., üzb. *tug-* + *-ra,* azerb., oszm., türkm. *dog-* + *-ra,* gag. *do-* + *-ra,* kirg., k.kalp. *tuu-* + *-ra,* kazak, bask., tat. *tu-* + *-ra*, üzb. *tug-* + *-ram*, azerb. *dog-* + *-rama*, türkm. *dog-* + *-ram.*

Rokona a magy. ***túr*** 'tajtékzik, a földet forgatja, mozgatja, valamiben kotorász, turkál'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *touria* 'váj, túr, kiás'. (TESz) < magy. *tú-*: abszolút szótő + *-r*: képző, fi. *tou-* + *-ria*.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***tör*** 'több részre különít, részeire választ, összezúz, megfékez, megbüntet, (törvényt) megszeg, valakire támad, meggyötör, kínoz, (utat) vág, valahová nyomul, törekszik, valamiért fáradozik, valamin erősen gondolkodik, dörzsöl , vív, (kendert) tilol, (nyelvet) hibásan beszél'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Ld. még **3.371.** Kāšγ. ***tugral-*** *'*1. vékonyan elvágottnak lenni 2. tépődni, szakadni' ~ magy. ***tarol***.

3.501. Kāšγ. ***sabī-*** 'csóválni, lengetni, (lógatni a farkát)' ~ magy. ***csóvál***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *sa-*: abszolút szótő + *-bī-*: képző.

Összetartozik vele a csuv. ***săpka*** 'hinta, hullám'. Ld. or. *zybka* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *să-*: abszolút szótő + *-pka*: képző, or. *zy-* + *-bka*.

A TESz szerint a magy. ***csóvál*** ’lóbál, jobbra-balra forgat, tűzgyújtásra való szalmacsutakot lóbál’, *csóva* ’szalmaköteg, üstökös után húzódó fényes sáv, kemencesöprő csutak’. A *csóvál* valószínűleg hangutánzó, hangfestő eredetű. (TESz) < *csóvá-*: relatív szótő (< magy. *csó-*: abszolút szótő + *-vá-*: képző) + *-l.*

A magy. *csóva* és a *csóvál csóvá-* töve összetartozik a magy. *csel* főnévvel és a magy. *csal igével,* hiszen a mozgás iránya, alakja ugyanaz. Aki pedig *csal*, nem egyenesen cselekszik.

A TESz szerint a magy. ***csel*** 'mások kárára, megtévesztésére alkalmazott ravasz eljárás, csalás, halászati csalogató eszköz'. Szóhasadás eredménye. A *csal* magas hangrendű párja. (TESz) < magy. *csa-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

A magy. ***csal*** 'megtévesztéssel, szerepjátszással félrevezet, csalást követ el, valahová csábít, csalással elvesz'. Ismeretlen eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *cse-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

Hozzátesszük, alakváltozata a magy. *csór* is, amely a TESz szerint a magy. ***csór*** 'lop, szerez, kaparint' cigány eredetű szó. (TESz) < magy. *csó-*: abszolút szótő + *-r*: képző.
A cigány eredet nem igazolt. A magy. *-l* és *-r,* valamint a *-v-, -p-, -b-* eredeti *-t-* különböző irányú fejleményei: *t* > 1. δ > 1.1. *w* > *v, b,* 1.2. *l,* 1.3. *r.* 2. *th* > *φ* > *p*.

3.502. Kāšγ. ***badū-*** 'nőni' ~ magy. ***bődületes***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ba-*: abszolút szótő + *-dū-*: képző.

Összetartozik a 'nagy' jelentésű szavakkal, vö.: csuv. ***pysăk*** 'nagy', Zol. bl. *bädük* 'nagy', Zamahš. *bödük tag* 'magas hegy', balk., karacs., kum. *bazyk* 'széles', hak. *pözik*, ujg. *büjuk,* üzb. *bujuk* 'magas, nagy', s.ujg. *pezik* 'nagy, hatalmas, fontos', vö.: mong. *büdüün* 'széles, felnőtt', vö.: perzsa *bozorg* 'nagy, hatalmas, felnőtt, öreg'. (JEGOROV 1964) < csuv. *py-*: abszolút szótő + *-săk:* képző, Zol. bl. *bä-* + *-dük,* Zamahš. *bö-* + *-dük*, balk., karacs., kum. *ba-* + *-zyk,* hak. *pö-* + *-zik*, ujg. *bü-* + *-juk,* üzb. *bu-* + *-juk,* s.ujg. *pe-* + *-zik,* mong. *bü-* + *-düün,* perzsa *bo-* + *-zorg*.

Idetartozik a magy. ***bődületes*** *bődü-* töve. Ld. *bődületesen nagy* 'nagyon nagy'. A szó nincs meg a TESz-ben.

A szó családjába tartozik a magy. *nagy* melléknév és a *nő* ige. A TESz szerint magy. ***nagy*** ‘terjedelmes, fokozott mértékű, jelentős (dolog, cselekedet), jelentős szerepű, kiváló (személy), hatalommal rendelkező, magas rangú, idősebb, vezető ember, jelentős szerepű, kiváló személy, gazdagság, hatalom, kiválóság, felnőtt személy, idősebb gyermek, valaminek nagyobb része, fokozott mérték, nagy mennyiség, nagyon’. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *na-:* abszolút szótő + *-gy:* képző.
Lényeges, hogy a magy. *nagy* másképpen *nad'*, azaz a *d* palatalizált változata a *-d'/-gy* van meg a szó végén. A szókezdő mássalhangzók pedig minden esetben eredeti *t-* fejleményei.

Nazális a szókezdő a magy. ***nő, nől, növekedik*** 'nagyobbá vagy magasabbá válik, kifejlődik, jelentősebbé válik, úgy fejlődik, hogy valamivel egységgé válik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *nő-*: abszolút szótő/relatív szótő, *nő-*: abszolút szótő + *-l*: képző, *növeke-*: relatív szótő (< *nö-*: abszolút szótő + *-veke-*: képző) + *-dik*: képző.

A *nő, nől, növeke-* tovább képzett alakja a magy. ***növény*** szó.

Ld. még **3.262.** Kāšγ***. baduklā-*** 'nagynak lenni' ~ magy. ***nagy***.

3.503. Kāšγ. ***jizī-*** 'erősen bűzleni' ~ magy. ***bűz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ji-*: abszolút szótő + *-zī-*: képző.

Rokona a magy. *bűz, bűzös, büdös*. A TESz szerint a magy. ***büdös*** ’rossz szagú, visszataszító, kellemetlen, félős (dolog,helyzet), csípős, hideg (szél), kifutó hely egy labdajátékban’. Származékszó, a *bűzös* alakváltozata. (TESz) < magy. *büdö-*: relatív szótő (< *bü-*: abszolút szótő + *-dö-:* képző) + *-s*: melléknév képző.

A magy. ***bűz*** ’szag, rossz szag, rossz hírnév, rossz jellemtulajdonság kellemetlenül feltűnő jellege, kellemetlen, vagy veszélyes helyzet, kifutó hely egy labdajátékban’. Vitatott eredetű. (TESz) < magy. *bű-*: abszolút szótő + *-z*: képző.

3.504. Kāšγ. ***tardī-*** 'szétszórt' ~ magy. ***szórt***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tar-:* relatív szótő + *-dī-*: múlt idő jele.

Rokona a csuv. ***jar*** 'elküldeni, engedni, elengedni', ÓT., KB., Zol. bl., PK. *yd,* jak. *yyt,* alt. *ys, ij* 'küldeni', alt. *šörček ys* 'mesét mondani', csuv. *jumax jar,* tefs. XII-XIII. sz. *ir* 'küldeni', hak. *ys* 'küldeni', *nymax ys,* csuv. *jămax jar* 'mesét mondani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ja-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ÓT., KB., Zol. Bl., PK. *y-* + *-d*, jak. *yy-* + *-t,* alt. *y-* + *-s, i-* + *-j*, tefs. XII-XIII. sz. *i-* + *-r,* hak. *y-* + *-s*.

Idetartozik a magy. ***szór*** ’(kicsépelt gabonát) lapáttal magasba hány, hogy a szem és a pelyva külön váljék, hint, permetez, hullat, szétdobál, hajít, mondogat, hajtogat, pazarol, lőfegyverből a kilőtt sörét, golyó nagyobb területen oszlik el’. Ótörök eredetű, vö.: Kāšγ. *savur-,* csag. *savur-,* oszm. *savur-*, tat. *suür-*, alt., hak. *sobür-,* csuv. *săvăr-* ’szór, hint, dob’. (TESz) < magy. *szó-:* abszolút szótő + *-r*: képző, Kāšγ. *savu-* + *r-,* csag. *savu-* + *-r-,* oszm. *savu-* + *-r-*, tat. *suï-* + *-r-*, alt., hak. *sobï-* + *-r-,* csuv. *săvă-* + *-r-* .

A magy. ***szórt*** alakváltozata a Kāšγ. ***tardī-*** szónak. A magy. *szór-*: relatív szótőhöz ugyanúgy a múlt idő jele a *-t* járult, mint *a* Kāšγ. *tar-* relatív szótőhöz a *-dī-* múlt iudő jele. A magy. *-t,* Kāšγ. *-dī-* múlt idő jele közös gyökerű.

3.505. Kāšγ. ***ikā-*** 'ellenállni, megakadni' ~ magy. ***akad***.

Idetartozik a csuv. ***śak*** 'akasztani, függeszteni', *śakăn* 'akadni, függni', *śakă* 'akasztó', azerb. *ček,* türkm. *ček* 'akasztani, függeszteni', *dara ček* 'felakasztani', azerb. *čekil* 'függeni'. (JEGOROV 1964)

Rokona a csuv. ***śekĕl*** 'akasztó, amire a ruhát akasztják', azerb. *čenkel* 'ua', azerb. *ček* 'akasztani, függeszteni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śekĕ-*: abszolút szótő + *-l*: visszaható igeképző.

A szó megfelelője a magy. ***fogas,*** ahol a szókezdő eredeti *t-* fejleménye ugyanúgy, mint a csuvasban és az azerbajdzsánban az *-l* és a magy. szóban az *-s/-š*.

A Kāšγ. ***ikā-*** 'ellenállni, megakadni' szóval összetartozik a magy. ***ág*** 'faág, nemzetség, tárgy kinyúló része, fogalomkör része'. Vitatott eredetű. 1. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *taβ, taγ* 'ág'. 2. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: fi. *hanka* 'kampó', karj. *haŋka, haŋga* 'evezővilla'. (TESz)
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Tovább képzett alak a magy. ***akaszt*** 'függeszt, megüt', *akad* 'nem tud továbbjutni, rajta marad, függve marad, rátalál', *akadály.* A szócsalád tagjai származékszók. Az **ak-* alapszavuk valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *taxn-* szilárdan megakad', *taxnl-* 'talál (lövés)'. (TESz)
Nem igazolt az alapszónak az ugor nyelvi egységből való származtatása, bár az adatok idetartoznak.

Ld. **3.481.** Kāšγ. ***jag*** 'ellenség' ~ magy. ***akadály***.

3.506. Kāšγ. ***burī*** 'farkas' ~ magy. ***farkas***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bu-*: abszolút szótő + *-rī*: képző.

A magy. ***farkas*** 'kutyával rokon, többnyire szürkéssárga szőrű ragadozó állat, egyfajta zsindelykészítő szerszám, feltörés, kipállás az ember bőrén, bőrtuberkulózis, nyersanyagot tisztító, összekuszálódást bontó textilipari gép'. Származékszó, a *fark* főnévből alakult *-s* melléknév képzővel. (TESz) < magy. *farka-*: relatív szótő + *-s:* képző.

Elvileg kaphatta a nevét a színéről (ld. magy. *szürke* és török nyelvi megfelelői), a fogazatáról de akár a farkáról is. A kérdés további vizsgálatokat igényel.

Alakváltozatuk az or. volk, amelyet indoeurópai jellegű közszláv szónak tartanak és a lökdösni, bökdösni (marhát) ige tövével hozzák kapcsolatba. (SIS.
Hozzátesszük, hogy a ném. *wolf '*ua.' is idetartozik etimológiailag.

3.507. Kāšγ. ***ulī-*** 'nedvesíteni' ~ magy. ***folyó, folyik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *u-*: abszolút szótő + *-lī-*: képző.

A Kāšγ. ***ulī-*** szócsaládjába tartozik a baskír ***jylga*** ‘folyó’ < *jy-*: abszolút szótő + *-lga:* képző, tatár ***jelga*** ’folyó’ < *je-* + *-lga.*

Alakváltozatuk a bask. ***bulak*** (< *bu-*: abszolút szótő + *-lak*: képző) 'folyó', tat. ***bolak*** 'ua.'.

Idetartozik az or. ***vlag*** (< *v-*: abszolút szótő + *-lag*: képző) 'nedv'.

Rokonuk a magy. ***folyik, folyó***, ld. még **3.324.** Kāšγ. ***ulitti*** az *ulijdi*-ből 'valami megnedvesített' ~ magy. ***vizezett***.

3.508. Kāšγ. ***tī-*** 'beszélni, mondani' ~ magy. ***szó***.

Az abszolút szótővel összetartozik a csuv. ***te-*** ’mondani, beszélni’…KB. *ta,*…altV. *te*, MK. sárga

ujg., hakasz *ti*, ujg. *dä*, azerb., oszm., tat., gag., üzb., ojr., kazah, nog., k.kalp., kumük *de*, tuv. *de, di*, kirg. *dej*, türkm. *dij*, jak. *die* ’beszélni, mondani’. (JEGOROV 1964)

Rokona a magy. ***szó,*** ld. **3.358.** Kāšγ. ***suzlat-*** 'mondani, beszélni' ~ magy. ***szól***.

3.509. Kāšγ. ***sā-*** számolni' ~ magy. ***szám***.

Rokona a csuv. ***sum*** 'szám, mennyiség', tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *san,* üzb. *son*, bask. *han*, azerb. *saj* 'szám, mennyiség', ujg. *sanak* 'mennyiség', azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sana,* ujg. *sani* 'számolni'. A török nyelvekben a san 'szám' szóval szorosan összefüggnek más jelentések, pl. 'tisztelet'. (JEGOROV 1964) < csuv. *su-:* abszolút szótő + *-m:* képző, tefs. XII-XIII. sz., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat., alt., tuv., hak. *sa-* + *-n,* üzb. *so-* + *-n*, bask. *ha-* + *-n*, azerb. *sa-* + *-j,* ujg. *sa-* + *-nak,* azerb., türkm., kirg., kazak, tat. *sa-* + *-na,* ujg. *sa-* + *-ni.*

Idetartozik az oszm. ***sayi*** 'szám, ***saymak*** 'számolni'. Ld. még oszm. ***saygi*** 'tisztelet', ***sayın*** 'tisztelt, kedves'. < oszm. *say-*: abszolút szótő + *-mak*: főnévi igenév képző, *sayı-*: abszolút szótő + *-n:* képző. A magyarban is ismert, vö.: magy. ***számos.***

Rokonuk a magy. ***szám*** ‘élőlények rendje, csoportja, sora, megszámlált mennyiség, mennyiségtani alapfogalom, számokkal közölt mennyiségi adat, mennyiséget jelölő írásjegy, munka, szavak olyan alakja, amelyből kiderül, hogy a személyek, dolgok közül egyről vagy többről van szó, időszaki kiadvány egy időben megjelenő azonos tartalmú példányai vagy közülük egy, számtan, matematika, számolás, műsor önálló része’. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: csuv. *sum,* türk *san,* türkm. *sān,* nog. *san,* ujg. mod. *san,* szal. *san* ‘szám’, CC. *san* ‘mennyiség’, oszm. *san* ‘hírnév, tisztelet’ kar. *san* ‘szám, jelentés, tisztelet’, (TESz). < magy. *szá-*: abszolút szótő + *-m*: képző, csuv. *su-* + *-m,* türk *sa-* + *-n,* türkm. *sā-* + *-n,* nog. *sa-* + *-n,* ujg. mod. *sa-* + *-n,* szal. *sa-* + *-n,* CC. *sa-* + *-n,* oszm. *sa-* + *-n,* kar. *sa-* + *-n.*

3.510. Kāšγ. ***jū-*** 'mosni' ~ magy. ***jó*** 'folyó'.

Rokona a csuv. ***śu***, dial. ***śăv*** 'mosni, tisztítani', ÓT. *juu,* Zamahš., AFT. *ju*, azerb., tat. *ju,* üzb., s.ujg., türkm., nog. *juv*, bask. *jyu,* ujg. *žuj,* kum. *žuv,* alt. *d'ug,* karacs. *džuu,* kirg., kazak, k.kalp. *žuu,* tuv., hak. *čug,* jak. *suuj* 'mosni, tisztítani', csuv. ***śăvăn*** 'mosakodni', MK., AFT. *jun,* ujg. *žujun,* azerb. *jujun*, türkm. *juvun,* jak. *suun,* üzb. *juvun,* tat. *juyn,* ojr. *d'un,* kirg. *žuun,* kazak *žuyn,* hak. *čuun,* tuv. *čun,* bask. *jyuyn,* nog. *juvyn* 'mosakodni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śăvă-*: abszolút szótő + *-n*: visszaható igeképző, MK., AFT. *ju-* + *-n,* ujg. *žuju-* + *-n,* azerb. *juju-* + *-n*, türkm. *juvu-* + *-n*, jak. *suu-* + *-n,* üzb. *juvu-* + *-n,* tat. *juy-* + *-n,* ojr. *d'u-* + *-n,* kirg. *žuu-* + *-n,* kazak *žuy-* + *-n,* hak. *čuu-* + *-n,* tuv. *ču-* + *-n,* bask. *jyuy-* + *-n*, nog. *juvy-* + *-n*.

Megjegyezzük, hogy a *śu*, dial. *śăv* eredetileg nómen-verbum volt, ezért idetartoznak a vizet jelentő szavak is. Az első relatív szótő és az abszolút szótő egybeesik, nem különíthető el sok esetben.

A mosás a vízhez kötődik, ezért rokon a 'víz' és a 'folyó' jelentésű szó. Vö.: csuv. ***šyv*** 'víz, ÓT. *sub,* KB., ujg., pol. *su,* MK. *suv,* alt. *su, sug,* Zamahš., tuv., hak., sor *sug,* PK., üzb., kum., nog., türkm. *suv,* kirg., k.kalp., karacs. *suu,* ujg., azerb., oszm., tat., kazak *su,* bask. *hyu,* jak. *uu* 'víz'. (JEGOROV 1964)

Rokonuk a magy. ***jó*** ‘folyó’. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *jē* ’folyó’, zürj. *ju* ’folyó’,

votj. *ju* ’folyó’, finn *joki* ’folyó’, észt *jõgi* ’folyam, patak’, lp. *jokkâ* ’folyó’, kam. *t’ayа* ’folyó, folyam, kis folyó, patak’. (TESz).

A szó megvan a Volga-Urál vidékén víznevekben és víznévi eredetű egyéb nevekben, vö.:

Jănkă vorri f. Ašm.V.76.: csuv. *Jănkă-vorri*, az or. *Junga* mellékfolyója, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Jănkă* < *Junkă* ⟵ vö.: nyeny. *junko* ’patak’
+ *vorri* ⟵ **voră*
+ *–i:* birtokos személyjel.
or. *Junga* ⟵ nem or. *Junka.*

Junkovož f. TSK.136.: or. *Junkovož*, az or. Usa bal oldali mellékfolyója, hossza 25 km.
< or. *Junkovož* < *Junko* ⟵ nyeny. *junko* ’patak’
+ *vož* ⟵ ko. *vož* ’elágazás, mellékfolyó’.

Számos alakváltozata van (vö.: *junkă, jănkă, janki, jank, janka, jankka, jank, junko*), közszói jelentése ’patak, mellékfolyó’. A magyar *jó,* a komi *ju*, a hanti, manysi *ja* ’ua.’ szavak teljesebb alakja. A földrajzi nevekben önállóan és összetett szavakban utótagként valamint előtagként egyaránt használatos.

A magy. ***mos*** 'vízben, tisztító hatású folyadékban tisztít, mosdat, (víz, folyadék) állandóan nedvesít, folyamatosan nedvesítve mállaszt, eltüntet, másba beleolvaszt, megver. Ősi örökség az uráli korból, vö.: zürj. *miśkini,* votj. *miśk-*, cser. *măškam* 'mos', md. *muśkems* 'mos (szennyest)', észt *mõskma* 'mos', szam. jur. *massa* 'mos', jeny. *musua-bo,* szelk. *musau, müsau,* kam. *bazalam, buzelom* 'mos'. (TESz) < magy. *mo-*: abszolút szótő + *-s:* képző, zürj. *miśki-*: relatív szótő (< *mi-*: abszolút szótő + *-śki-*: képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, votj. *mi-*: abszolút szótő + *-śk*: képző-, cser. *mă-* + *-škam* 'mos', md. *mu-* + *-śkems* 'mos (szennyest)', észt *mõ-* + *-skma*, szam. jur. *mas-* + *-sa*, jeny. *mu-* + *-sua-bo,* szelk. *mu-* + *-sau, mü-* + *-sau,* kam. *ba-* + *-zalam, bu-* + *-zelom*.

Rokonuk a ko. ***mos*** ’forrás’, idetartozik az or. ***myt'*** 'mosni', az or. ***moča'***vizelet', vö.: ***mokryj*** 'nedves', ***moknut'*** 'nedvesedni, vizesedni, nedvesíteni'. (SIS) < ko. *mo-*: abszolút szótő + *-s:* képző, or. *my-*: abszolút szótő + *-t'*: főnévi igenév képző, *mo-*: abszolút szótő + *-ča:* képző*, mok-*: abszolút szótő + *-r-*: képző + *-yj, mok-*: abszolút szótő + *-nu-*: visszaható igeképző + *-t':* főnévi igenév képző.

Az abszolút szótő (magy. *mo-*, or. *my-, mo-, mok-*) megtalálható az or. *mokryj* 'nedves, vizes', *moknut'* 'nedvesíteni, vizesíteni', *mokrota* 'nedvesség' szavag *mok-* tövében. A *mok-* pedig alakváltozata a 'folyó' és a 'víz' szavaknak és benne van a magy. *mocsár* szóban is.

A *mok* változat korábban nazálist is tartalmazott, vö.: mVnk, mVnkV. Denazalizációval mVk, mVkV formák keletkeztek, a zárhang eltűnésével pedig mVn, mVnV alakok. A földrajzi nevekben mindhárom változat megvan, sőt a nazális és a zárhang is eltűnhet, akkor marad a mV, vö.:

Manka šorĕ m. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Manka šorĕ* Č.
< csuv. *Manka*
+ *šorĕ* ⟵ csuv. *šur* ’mocsár’,
hanti *šor* ‘patak’
+ *–ĕ*: birtokos személyjel.

Mankašni d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Mankašni* A., árok, patak.

< csuv. *Mankašni* < 1. *Manka*
+ **ěšni* ⟵ csuv. *ěšne* ‘tisztás’
+ *–i*: birtokos személyjel
2. *Mankaš*
+ *ni* ⟵ vö. ko. *n’uk* ‚völgy’.

Pukšalma f. GMA: mari *Pukšalma* or. ***Pukšalmenka*** Ku., patak, az or. Nemda bal oldali mellékfolyója. < mari *Pukšalma* < *Pukšal* < *Puk*
+ *šal*
+ *ma*,
or. *Pukšalmenka* ⟵ nem or. *Pukšalmenka* < *Pukšal-*
+ *-menka* < *me-*
+ *-nka*

Jaranšor f. TSK.138.: or. *Jaranšor*, a ko. ***Dz'ol'a Kamenka*** bal oldali mellékfolyója.
< or. *Jaranšor* ⟵ nem or. *Jaranšor* < *Jaran* < *Ja*
+ *ran*
+ *šor* ⟵ ko. *šor* ‘patak, forrás’,
ko. *Dz'ol'a* ⟵ ko. *dz'ol'a* ’kicsi’
+ *Kamenka* < *Ka-*
+ *-menka* < *me-*
+ *-nka*

Askyn f. TB.26.: bask. *Askyn* or. *Aksyn,* az or. ***Burminka*** bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Askyn*,
or. *Aksyn* ⟵ nem or. *Aksyn*
or. *Burminka* ⟵ nem or. *Burminka* < *Bur-*
+ *-minka* < *mi-*
+ *-nka*

Tăm šyvě f. Ašm.XIV.264: csuv. *Tăm šyvě* or. ***Solominka*****,** folyó neve, amely keresztülfolyik az or. Jantikovo falun, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tăm* < *Tă-*
+ *-m*
+ *šyvě* ⟵ csuv. *šyv* ’vlz’
+ *–ě:* birtokos személyjel.
or. *Solominka* ⟵ nem or. *Solominka* < *Solo-*
+ *-minka* < *mi-*
+ *-nka*

Olma f. GMA: mari *Olma* / ***Ol'minka*** or. *Ol'minka* Par., az or. Ilet' jobb oldali mellékfolyója.
< mari *Olma* < *Ol-*
+ *-ma,*
Ol'minka < *Ol' -*
+ *-minka* < *mi-*
+ *-nka*
or. *Ol'minka* ⟵ mari *Ol'minka*

Omyžan enger f. GMA: mari *Omyžan enger* or. ***Ošmanka*** Mor., az or. Ilet' jobb oldali mellékfolyója.

< mari *Omyžan*
+ *enger* ⟵ mari *enger* ’patak, folyó’,
or. *Ošmanka* ⟵ nem or. *Ošmanka* < *Oš-*
+ *-manka* < *ma-*
+ *-nka*

Pesmän f. TB.119.: bask. *Pesmän* ← *Pesmän-Karan* or. ***Pis'm'anka*** Bel., az or. Usen' jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Pesmän* < *Pes-*
+ *-män,*
+ *Karan*
or. *Pis'm'anka* ⟵ nem or. *Pis'menke* < *Pis'-*
+ *-menke* < *me-*
+ *-nke*

Az alakváltozatok *manka, menkke, menka, minka, menke* rendszerint mellékfolyó, folyó, patak, -árok, mocsár neveiben gyakoriak.

Mindemellett figyelembe kell venni azt a lehetőséget is, hogy az orosz használatú nevekben, szavakban *k* > *č* változás lehetséges, amely nem magyar és nem szkíta-hún, nem török jellemző. Ezt a hangváltozást el kell különíteni azoktól az esetektől, amikor az *-nk* ból lett *-k* után - *č* illetőleg - *č-* kezdetű képző következik. Ez a jelenség a földrajzi névi kutatások alapján felismerhető. Vö.:

Mokša f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.II.641.: or. *Mokša* md. ***Jov,*** az or. Oka jobb oldali mellékfolyója.
< or. *Mokša* ⟵ nem or. *Mokša* < *Mok-*
+ *-ša* ⟵ vö.: csuv. *šyv* ’víz’
md. *Jov* ⟵ vö. man. *jo* ’folyó’.

A szókezdő *m-* párhuzama lehet *p-* is, hiszen mindkettő eredeti *t-* fejleménye, vö.: magy. ***mocsár, pocsár*** ’süppedékes, vízinövényekkel benőtt terület, erkölcsi romlottság, züllöttség, fertő’. Szláv eredetű, vö.: blg. *močúr* ’mocsár, láp, szb.-hv. *močār* (nőnemű) ’nedves idő, tócsa, pocsolya’, hímnemű) mocsár, ingovány’ stb. (TESz) < magy. *mocsá-*: relatív szótő *(< mo-:* abszolút szótő + *-csá-*: képző) + *-r, pocsá-* (*<po-* + *-csá-)* + *-r.*
A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Alakváltozata a magy. ***mocsolya*** ’pocsolya, len-vagy kenderáztató’. Szláv eredetű, vö.: szb-hv. *mòčilo* ’len- vagy kenderáztató’, szln *močilo* ’áztatás, pác, áztató, tócsa, pocsolya’, szlk. *močidlo* ’len- vagy kenderáztató, mocsaras hely’. (TESz) < magy. *mocso-*: relatív szótő (< *mo-*: abszolút szótő + *-cso-*: képző) + *-lya:* képző.
A szláv eredet nem igazolt.

A magy. ***mocsolya*** ’pocsolya, len-vagy kenderáztató’. Szláv eredetű, vö.: szb-hv. *mòčilo* ’len- vagy kenderáztató’, szln. *močilo* ’áztatás, pác, áztató, tócsa, pocsolya’, szlk. *močidlo* ’len- vagy kenderáztató, mocsaras hely’. (TESz) < *mocso (< mo* + *-cso)* + *-lya.*

A tulajdonnevekben és a közszókban a mVč, mVčV típusú szavak, elemek összefüggnek, jelentésükben a vízzel, annak valamely tulajdonságával kapcsolatosak. A *mocsár mocsá-,* a *pocsár pocsá-,* a *mocsolya mocso-* tövének jelentése vízzel kapcsolatos. A *mocsár* korábbi változata **moncsár* lehetett, jelentése ’nagy sár’.

A magy. ***mocsok*** 'szenny, piszok, hitvány, becstelen személy'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *mo-*: abszolút szótő + *-csok*: képző.

Rokonuk a magy. ***pocséta*** 'posványos állóvíz, mocsár, erkölcsi gyalázat'. Hangutánzó eredetű. (TESz) < magy. *pocsé-*: relatív szótő (< *po-*: abszolút szótő + *-csé-:* képző) + *-ta*: képző.

Hasznos megvizsgálni a magy. *pancsol* igét, amely a TESz szerint magy. ***pancsol*** 'ételt, italt kotyvaszt, (bort, tejet) felvizez, összekever, kontárkodik, elpazarol, (ételben) turkál, vízben játszik a kezével, (tárgyakat) összevizez', ***pancs*** 'keverék, kotyvalék (főképpen ételről, italról), kényes, szorongatott helyzet, nyalánkságok készítésével való pepecselés'. Bajor-osztrák eredetű szócsalád, vö.: baj-osztr. *pántschn* '(ételt, italt) összekever, (italt) felvizez, hamisít'. (TESz) < magy. *pancso-*: relatív szótő (< *pan-*: abszolút szótő + *-cso-*: képző) + *-l*: ige képző, pan-: abszolút szótő + -cs: képző, baj-osztr. *pántsch-*: relatív szótő (< *pán-*: abszolút szótő + *-tsch-*: képző) + *-n:* igeképző.

A magy. ***pocskol*** 'gyaláz, pocskondiáz, vizet, sarat csapkod, paskol, fröcsköl, pancsol, nedves mocsokkal bepiszkít'. Ld. még *pocsaték, pocs.* Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz)

Ide kötődik a magy. ***pisil*** 'vizel', *pisi, pisa* 'vizelet'. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < *pisi-*: relatív szótő *(*< *pi-*: abszolút szótő + *-si-*: képző) + *-l:* igeképző.

Az abszolút szótő valamikor nazálist is tartamazott (pVn), amelyet egy *-k* zárhang követhetett (pVnkV). Igazolják ezt a földrajzi nevek is, vö.:

Šap enger f. GMA: mari *Šap enger* or. ***Šapinka*** Me., az or. B(ol'šaja) Kokšaga bal oldali mellékfolyója.
< mari *Šap*
+ *enger* ⟵ mari *enger* 'patak',
or. *Šapinka* ⟵ nem or. *Šapinka* < *Ša-*
+ *-pinka* < *pi-*
+ *-nka*

A Kárpát-medencében is megvan, vö.:

Pinka 'a Rába bal oldali mellékfolyója'. (KISS 1980)

A zárhang eltűnt, a nazális megmaradt, vö.:

Lumpun f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. *Lumpun* or. *Lumpun* S'ums., a Kil'mez' folyó bal oldali mellékfolyója.
< ud. *Lumpun* < *Lum-* < *Lun*
+ *-pun*
< *or. Lumpun* ⟵ nem or. *Lumpun*

Látható, a szókezdő *l-* is lehet, vö.:

Fontos, hogy a pVn elem megvan a Kárpát medencében további nevekben is, vö.:

Pannonia 'római tartomány a mai Dunántúl, Ausztria keleti széle és a Dráva-Száva köze területén'. ⟵ lat. *Pannonia*, vö.: illir *pan* 'mocsár'. (KISS 1980) < *Pannon- (*< *Pan-* + *-non)* + *-ia:* képző.

A Kárpát-medence tulajdonneveinek pVn, pVnV típusú elemei összefüggnek a keleti nevek elemeivel és a magyar közszókkal. A *Pan* etimológiailag szorosan kötődik a 'víz, folyó, patak' jelentésű szavakhoz.

A szókezdő *l-* is lehet, idetartozik a magy. *lecs-pocs,* amely nincs meg, de a ***locs-pocs*** megtalálható a TESz-ben, 'híg sár, kotyvalék, rossz, hitvány étel, üres, haszontalan, nedves, sáros, piszkos'. Hangutánzó eredetű ikerszó. Forradással keletkezett a *locsog* családjába tartozó *locs* és a p*ocskol*hoz tartozó *pocs* alapján. (TESz) < magy. *lo-*: abszolút szótő + *-cs*: képző, *po-* + *-cs*.

A magy. ***locsog*** 'loccsanva ömlik, folyik, fecseg'. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < magy. *lo-*: abszolút szótő + *-csog*: képző.

Alakváltozata a magy. ***lötyög*** 'fityeg, ide-oda mozog, lődörög, ténfereg, (folyadék) locsogó hang kíséretében mozog'. Hangutánzó eredetű szócsalád. A *lotyog* családjának magashangú változata. (TESz) < magy. *lö-*: abszolút szótő + *-työg:* képző, *lo-* + *tyog.*

A *lö-, lo-* abszolút szótő teljesebb változata lVnk, lVnkV volt, amely tovább fejlődve lVn illetőleg lVk lett, a még tovább változva lv. A földrajzi nevekben is megvan, vö.:

Olankă külĕ t. Ašm.III.207.: csuv. *Olankă külĕ*, tó neve a Volga bal partján, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Olankă* < *O-*
+ *-lankă* < *la-*
+ *-nkă*
+ *külĕ* ⟵ csuv. *kül* 'tó'
+ *–ĕ:* birtokos személyjel.

Olanki varĕ d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Olanki varĕ* Ja.
< csuv. *Olanki* < *O*
+ *lanki* < *la*
+ *-nki*
+ *varĕ* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'
+ csuv. *– ĕ*: birtokos személyjel.

Ošla vüd f. GMA: mari *Ošla vüd* or. ***Ošlanka*** M-T., az or. Uržumka bal oldali mellékfolyója.
< mari *Ošla* < *Oš*
+ *-la*
+ *vüd* ⟵ mari *vüd* 'víz',
or. *Ošlanka* ⟵ nem or. *Ošlanka* < *Oš*
+ *lanka* < *la*
+ *-nka*

Bruslanka t. TB.38.: bask. *Bruslanka* or. *Bruslanka* D'urt., tó.
< bask. *Bruslanka* < *Brus*
+ *lanka* < *la*
+ *-nka*
or. *Bruslanka* ⟵ bask. *Bruslanka*

Uślankă d. Ašm.III.314.: csuv. *Uślankă*, kis tisztás, tisztás, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Uślankă* < *Uś* ⟵ vö.: mong. *us, usa* 'víz, folyó'.
+ *lankă* < *la*

+ *-nkă*

Uślankă ěšne d. Ašm.III.315.: csuv. *Uślankă ěšne*, tisztás?, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Uślankă* < *Uś* ⟵ vö.: mong. *us, usa* 'víz, folyó'.
+ *lankă* < *la*
+ *-nkă*
+ *ěšne* ⟵ csuv. *ěšne* 'tisztás'.

Kěrlenk f. Ašm.VII.292.: csuv. *Kěrlenk*, *Kěrlenkě* vízesés, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Kěrlenkě* ⟵ csuv. *kěrlenkě* 'vízesés'
< *Kěr*
+ *lenkě* < *le*
+ *-nkě*

Šäräšle f. TB.173.: bask. *Šäräšle* or. *Šerašla* / ***Šerašlonka*** / ***Šerašlenka*** Bak., az or. S'un' bal oldali mellékfolyója.
< bask. *Šäräšle* < *Šäräš*
+ *le,*
or. *Šerašla* ⟵ bask. *Šäräšle*
Šerašlonka < *Šeraš*
+ *lonka* < *lo*
+ *-nka*
Šerašlenka < *Šeraš*
+ *lenka* < *le*
+ *-nka*

Kaślinka varě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Kaślinka varě* M.
< csuv. *Kaślinka* < *Kaś*
+ *linka* < *li*
+ *-nka*
+ *varě* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'
+ *– ě*: birtokos személyjel.

Älänjylga f. TB.177.: bask. *Älänjylga* or. *Al'an-jelga* / ***Al'anka*** Karm., az or. Uzen' jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Älänjylga* < *Älän*
+ *jylga* ⟵ bask. *jylga* 'folyó',
or. *Al'an* ⟵ bask. *Älän*
+ *jelga* ⟵ tat. *jelga* 'folyó'.
Al'anka ⟵ nem or. **Älänka, *Älänke* < *Ä*
+ *länke* < *lä*
+ *-nk*e

Az alakváltozatok (*lanki, lanka, lankă, lank, lenk, lenka, lonka, lenkă, lenke, linka, l'onka*) magas, mély és vegyes hangrendűek, önállóan valamint összetett szavak utótagjaként gyakoriak mellékfolyó, vízesés, tisztás, mező, erdő és települések nevében. Etimológiailag összetartozik velük a md. *laj, lej* 'folyó' szó.

A Kárpát-medencében is ismert, vö.:

Lánka-patak ‘Pápoc közelében a Rábába torkolló patak’. Az előtag etimológiailag azonos a Sárvárhoz tartozó *Lánkapuszta* helynév előtagjával. Bizonyára a magy. *lanka* ‘víz melletti rét, szántó, lapály, folyóvíznek lassú folyású helye’ főnévből illetőleg annak szláv előzményéből keletkezett. (KISS 1980.) < *Lánka* < *Lá* + *-nka* + *patak.*

Az abszolút szótő alakváltozata, azaz rokona a *ton, don* 'víz' jelentésű szó, amely a tVn változatban azt az eredeti *t-* mássalhangzót tartalmazza, s amelynek fejleménye a *d-, j-, m-, p-, l-* stb. Megvan egyrészt közszóként, vö.: csuv. ***tan*** 'víz, amely a jég alól folyik ki', jak. *taan* 'vízráfolyás a jégre', vö.: av. *danu* 'folyó', osszet. *don* 'folyó, víz', kínai *d'an* 'folyó'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ta-*: abszolút szótő + *-n*: képző, av. *da-* + *nu,* oszet *do-* + *-n,* kínai *d'a-* + *-n;* másrészt használatos a földrajzi nevekben, vö.:

Tun f. Ašm.XIV.132: csuv. *Tun* or. *Don*, folyó neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tun*.
or. *Don* ⟵ nem or. *Don.*

Tăn ilne var d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn ilne var* Ja.
< csuv. *Tăn*
+ *ilne* ⟵ csuv. *il-* ‘fogni, venni’
+ csuv. *–ne*: múlt idejű melléknévi igenév képző
+ *var* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’.

Tăn karti ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn karti* Kra.
< csuv. *Tăn*
+ *karti* ⟵ csuv. *karta* ’kert’
+ csuv. *–i:* birtokos személyjel.

Tăn possi d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn possi* Kra.
< csuv. *Tăn*
+ *possi* ⟵ csuv. *pusă* ‘mező’
+ csuv. *–i:* birtokos személyjel.

Tăn possi d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn possi* Kra., A.
< csuv. *Tăn*
+ *possi* ⟵ csuv. *pusă* ‘mező’
+ *–i*: birtokos személyjel.

Tănpossi varĕ d. Ašm.:-, NAP: csuv. *Tănpossi varĕ*
< csuv. *Tănpossi* < *Tăn*
+ *possi* ⟵ csuv. *pusă* ‘mező’
+ csuv. *–i:* birtokos személyjel
+ *varĕ* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’
+ csuv. *–ĕ:* birtokos személyjel.

Tăn pusnă var d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăn pusnă var* Ja.
< csuv. *Tăn*
+ *pusnă* ⟵ csuv. *pus-* ‘vágni’
+ csuv. *–nă:* múlt idejű melléknévi igenév képző
+ *var* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’.

Tăni var d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tăni var* Kra.
< csuv. *Tăni*
+ *var* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’.

Tănlă ret d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tănlă ret* A.
< csuv. *Tănlă* < *Tăn*
+ *lă* ⟵ csuv. *–lă:* képző
+ *ret* ⟵ csuv. *ret, ĕret* ‘rend, sor’.

Tănsar ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tănsar* or. *Šat'ma* Kra.
< csuv. *Tănsar* < *Tăn*
+ *sar.*

Tanalyk f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Tanalyk* or. *Tanalyk*, folyó neve.
< bask. *Tanalyk* < *Tana*
+ *lyk.*
or. *Tanalyk* ⟵ bask. *Tanalyk*

Tanalyk f. TB.138.: bask. *Tanalyk / Analyk* Abz., forrás.
< bask. *Tanalyk* < *Tana*
+ *lyk,*
Analyk < *Ana*
+ *lyk.*

Tanajylga f. TB.138.: bask. *Tanajylga* or. *Tana-jelga* Ask., az or. Sars mellékfolyója.
< bask. *Tanajylga* < *Tana*
+ *jylga* ⟵ bask. *jylga* ‘folyó’.
or. *Tana* ⟵ nem or. *Tana*
+ *jelga* ⟵ tat. *jelga* ‘folyó’.

Karatun f. TB.89.: bask. *Karatun* or. *Karatun* Kug., az or. Verxn(ij) Čebenl' mellékfolyója.
< bask. *Karatun* < *Kara* ⟵ bask. *kara* ‚fekete’
+ *tun*
or. *Karatun* ⟵ bask. *Karatun*

Šujttan varĕ d. Ašm.XVII.213.: csuv. *Šujttan varĕ*, hely neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Šujttan* ⟵ csuv. *šujttan* ‘ördög, sátán’ < *Šuj*
+ *ttan*
+ *varĕ* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’
+ csuv. *–ĕ*: birtokos személyjel.

A tVn, tVnV típusú nevek, szavak, szótövek rokonok. Szókezdő *d*-vel is elterjedt, vö.:

Don ju f. SW.141b.: ko. *Don-ju*, folyó a ko. Kerč'omja közelében.
< ko. *Don*
+ *ju* ‚folyó’.

Donty t. TSK.30.: or. *Donty* <-- *Donskoje ozero / Donskoje* U.Kul., tó, amely az or. Kulom folyó baloldalán található 7 km-re dél-keletre az or. Don falutól, amely az or. Donn'ur nevű mocsárral van körülvéve. Szélessége 1-3 km., mélysége 1,5-2 m.

< or. *Donty* ⟵ nem or. *Donty* < *Don*
+ *ty* ⟵ ko. *ty* ‘tó’,
Donskoje ⟵ nem or. *Don*
+ or. *-sk-*:birtokos melléknév képző,
+ *–oje,*
+ *ozero* ⟵ or. *ozero* ‘tó’.

Tun f. Ašm.XIV.132: csuv. *Tun* or. ***Don***, folyó neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tun*
or. *Don*

Dnepr f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.I.518.: or. *Dnepr,* folyó neve.
< or. *Dnepr* < *Dne*
+ *pr* ⟵ ld. han. *por* ‘ár’.

Dnestr f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.I.518.: or. *Dnestr,* folyó neve.
< or. *Dnestr* < *Dn*
+ *estr* ⟵ vö.: *Ister* ‘a Duna alsó szakaszának a neve’.

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur* U.Kul., mocsár, hossza 35 verszta, szélessége 20 verszta.
< or. *Donn'ur* ⟵ nem or. *Donn'ur* < *Don*
+ *n'ur* ⟵ ko. *n'ur* ‘mocsár’.

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur*, mocsár az or. Mezen' jobb partján, az or. Butkan és Koslan falvak között.
< or. *Donn'ur* ⟵ nem or. *Donn'ur* < *Don*
+ *n'ur* ⟵ ko. *n'ur* ‘mocsár’.

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur,* mocsár az or. Vyčegda jobboldalán az or. Tydor és Šežam falvak között. E mocsáron lévő tó neve Donty.
< or. *Donn'ur* ⟵ nem or. *Donn'ur* < *Don*
+ *n'ur* ⟵ ko. *n'ur* ‘mocsár’.

Donty t. TSK.30.: or. *Donty* ← *Donn'urty*, tó az or. *Donn'ur* mocsáron.
< or. *Donty* ⟵ nem or. *Donty* < *Don*
+ *ty* ⟵ ko. ts ‘tó’.

Donn'urty t. TSK.30.: or. *Donn'urty,* tó az or. *Donn'ur* mocsáron.
< or. *Donn'urty* < *Donn'ur* ⟵ nem or. *Donn'ur* < *Don*
+ *n'ur* ⟵ ko. *n'ur* ‘mocsár’.

+ *ty* ⟵ ko. *ty* ‘tó’.

Šaδyn f. TB.168.: bask. *Šaδyn* or. ***Šadyn*** Jana., az or. Buj mellékfolyója.
< bask. *Šaδyn* < *Ša*
+ *δyn*
or. *Šadyn* ⟵ bask. *Šaδyn*

Syrδan f. TB.133.: bask. *Syrδan* or. ***Sirdan*** Abz., patak.

< bask. *Syrδan* < *Syr*
+ *δan*
or. *Sirdan* ⟵ bask. *Syrδan*

Šurtan h. Ašm.XVII.243.: csuv. *Šurtan, Šortan* or. *Staryje Šordany* Ši., település neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Šurtan* < *Šur*
+ *tan*
or. *Staryje* ⟵ or. *staryje* 'öreg, régi'
+ *Šordany* ⟵ nem or. *Šordany*

Šănkărtam h. Ašm.XVII.315.: csuv. *Šănkărtam* or. ***Šixirdany,*** falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Šănkărtam* < *Šănkăr*
+ *tam*
or. *Šixirdany* ⟵ nem or. *Šyxyrtany*

Aldan Sirmy h. Ašm.:-, NAP: or. *Aldan-Sirmy* Č., csuvas falu, Ar.:-.
< or. *Aldan* < *Al*
+ *dan*
+ *Sirmy* ⟵ csuv. *Śyrmi*
Ld.: or. *Avdan Sirmy* Č.

Čămărtanni h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Čămărtanni* or. ***Čemordany*** Ja. csuvas település, Ar.:-.
< csuv. *Čămărtanni* < *Čămăr*
+ *tanni*
or. *Čemordany* ⟵ csuv. *Čămărtanni*

Kivě Šurtan h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Kivě Šurtan* or. ***Staryje Šordany*** V., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Kivě* ⟵ csuv *kivě* 'öreg, régi'
+ *Šurtan* < *Šur*
+ *tan*
or. *Staryje* ⟵ or. *staryje* 'öreg, régi'
+ *Šordany* ⟵ csuv. *Šortany.*

Pukărtan h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Pukărtan* ← *Pukărtan Tatmăš* or. ***Bogurdany*** Ka., csuvas falu, Ar.:-.
< csuv. *Pukărtan* < *Pukăr*
+ *tan*
+ *Tatmăš Tatmăš*
or. *Bogurdany* ⟵ nem or. *Pokurtany.*

A dVn, dVnV típusú nevek, szavak, szótövek egy része etimológiailag összetartozik a már említett csuv. ***tan*** 'víz, amely a jég alól folyik ki', jak. *taan* 'vízráfolyás a jégre', vö.: av. *danu* 'folyó', osszet. *don* 'folyó, víz', kínai *d'an* 'folyó'. (JEGOROV 1964) szóval. Előfordul, hogy képzőként kell értelmezni, amely ma a komiban megvan *–din* 'valami mellett lévő, valamihez tartozó, valamivel ellátott' jelentésben. Ilyen lehet pl.: az or. *Šixirdany* névben a *–dany* második elem. Ez utóbbinak a csuvas használatú változatában *–m* van, vö.: csuv. *Šănkărtam.* Az or. *Bogurdany* formának a magyarban ismert változata a *Bordán* személynév.

A Kárpát-medencében, vö.:

Duna ’Európa második legnagyobb folyója’. A lat. *Danuvius* a görögből való. Ld. még or. *Dunaj.* Vö.: av. *dānu-* ’folyó, áradat’, osz. *don* ’víz, folyó’. (KISS 1980) < *Du* + *-na.*

A fenti folyóneveknek a dVn, dVnV elemei összetartoznak. A *Dnyeper* és a *Dyeszter* összetett szóból álló név, az előtagja (*Dnye*) a *Don* és a *Duna* névvel rokon, a *Dnyeper* utótagja pedig a *var* szóval. Így hívták a hunok a *Dont,* a csuvasban pedig ’árok, patak’ jelentésben ma is használatos. A *Dnyeszter* névnek az *eszter* utótagja a *Duna Iszter* nevével tartozik össze.

A *Donát-patak* és a *Donát* személynév összefüggésében a személynév nem szolgálhatott alapul a víznévnek, a személynév a víznév mintájára keletkezett, mert a vizet és az embert egyaránt teremtménynek fogták fel.

Meg kell jegyeznünk, hogy a fenti abszolút szótövek valójában az első relatív szótövek, amelynek a felismerését a földrajzi névi kutatások tették lehetővé.

3.511. Kāšγ. ***jī-*** 'enni' ~ magy. ***eszik.***

Alakváltozata a csuv. ***śi '***enni', *śiter* 'enni adni, etetni', ÓT. , Zol. bl., ham. ji, KB., AFZ. *jä,* tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., azerb., oszm. *je*, türkm. *ij,* kirg., kazak, k.kalp. že, tuv., hak., tofal. *či,* ojr. *d'i,* jak. *sie* 'enni, étkezni', AFT. *jädür* 'enni adni', ujg. *jegüz* 'etetni'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik az or. ***jest'*** 'enni', étkezni', Indoeurópai jellegű közszláv szó, vö.: Ópor. *īst* 'enni', óind. *átti* 'enni', lat. *edō* 'eszem', gót *itan* 'enni', ném. *essen* 'ua.' <**ēdti* 'enni'. (SIS) < or. *jes-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző, Ópor. *īs-* + *-t,* óind. *át-* + *-ti,* < **ēd-*: relatív szótő + *-ti*: főnévi igenév képző.

Kezdetben a víz szolgáltatta az ételt és az italt, ezért az eszik és az iszik egyaránt idetartozik. Vö.: magy. ***ét, étek*** ld. ***eszik, étkezik*** stb. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *tī, tēγ*, osztj. *lì-, in,* votj. *śini* ’eszik, megesz, elemészt, tönkretesz, elpusztít’, md. *śivêms* ’elfogyaszt, megesz’, finn *syödä* ’eszik’, észt *sööma, süüa* ’eszik, étkezik’. Vö. még tung. *sē, hē* ’harap’, juk. *läg* ’eszik’. (TESz) < *é-*: abszolút szótő + *-t:* képző, *é-* + *-tek, e-* + *-szik,* votj. *śi-*: abszolút szótő + *-ni:* főnévi igenév képző, finn *syö-*: abszolút szótő + *-dä:* főnévi igenév képző, észt *söö-*: abszolút szótő + *-ma:* főnévi igenév képző.

Rokona a magy. ***ita(l)*** ld***. iszik*** ,’(ember, állat) folyadékot fogyaszt, kortyolással gyomrába juttat, (szagot) magába vesz, beszív, (lyukacsos szerkezetű anyag) nedvet, folyadékot magába szív, (kellemes hatású dolgot, élményt) mohón élvez, rendszeresen sok szeszes italt fogyaszt, részegeskedik, (bigejátékban a bige, iskolajátékban a cserépdarab) vonalat érint, vonalra esik, ivásnak, itatásnak a helye, ivás, ital stb.’ Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *ɛisêm* ’ittam’, *äi* ’iszik’, zürj. *juni* ’iszik’, votj. *ju-* ’iszik, ünnepel’, cser. *jü·äm,* finn *juoda,* észt *jooma*, lp. *jukkât* ’iszik’. (TESz) < magy. *ita-*: relatív szótő (< *i-*: abszolút szótő + *-ta-*: képző) + *-l:* képző.

A magyar *eszik, iszik* és családjának a finnugor eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. *éhes éhe-* töve, amely ugyanúgy alakult, mint a *szomj*. Ezt úgy lehet értelmezni, hogy az *éhes* szerkezeti felépítése: *éhe-*: relatív szótő (*é-*: abszolút szótő + *-he-*: kívánó mód képzője) + *-s*: képző 'valamivel ellátott'. A kívánó mód képzője a magy. *szomjas* szóban a *-ja-,* vö.: *szomja-*: relatív szótő (< *szom-*: szótő + *-ja-*: kívánó mód képzője) + *-s*: képző 'valamivel ellátott'. A kívánó mód képzője az oszmánban *-sa/-se*.

A TESz szerint a magy. ***éhes*** az ***éh*** címszónál található, vö.: magy. ***éh*** 'éhes, éhség'. Bizonytalan eredetű. Talán az *eszik* ige folyamatos melléknévi igeneve. (TESz) < magy. é-: abszolút szótő +

-he-: kívá mód képzője.

A szócikk írójának feltételezése nem igazolható. A magy. *é-*: abszolút és relatív szótő vö.: *étek* + *-h*: kívánó mód képzője. Az *éhes, szomjas* pedig tovább képzett, az *-s* 'valamivel ellátott' jelentésű képzős főnév.

A mi álláspontunkat azonban az orosz *есть хочется* 'enni akaródzik' kifejezés is igazolja mindamellett, hogy pl. az oszmánban ismert és használt a *-sa/-se* a kívánó mód képzője. Ennek alakváltozata a magy. *-he-, -ja/-j* (ld. *szomj).*

3.512. Kāšγ. ***arī-*** 'tisztának lenni' ~ magy. ***tiszta***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *a-*: abszolút szótő + *-rī-*: képző.

A megnevezéshez a mintát a magy. *szűz, szűr, ír*(mag) szavak és nyelvi megfelelőik adták. Eleink számára a mértékadó az élet minden területén a forrás, a mag volt. A forrás a tiszta, a szűz.

Minthogy a szűzhártya szerepe a szűrés, természetes, hogy idetartozik a csuv. ***sĕr*** 'szűrni', KB., MK., Zamahš. *süz*, azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *süz,* kum. *s'uz,* tat. *söz,* bask. *hüz,* üzb. k.kalp. *suz,* alt. *šü*, tuv. *süür,* 'szűrni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *sĕ-*: abszolút szótő + *-r*: képző, KB., MK., Zamahš. *sü-* + *-z,* azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *sü-* + *-z,* kum. *s'u-* + *-z,* tat. *sö-* + *-z*, bask. *hü-* + *-z*, üzb. k.kalp. *su-* + *-z,* alt. *šü-*: abszolút szótő, tuv. *süü-* + *-r,*

Rokona a csuv. ***śerem*** 'zsenge fű, pázsit', fel nem szántott terület, amelyet benőtt a kis fű, gyom, szűzföld', tat. *čirem* 'gyom, zsenge fű, szűzföld', azerb. *čeren* 'takarmányfű fajta, amely a síkságon nő', vö.: burj.mong. *šerem* 'fiatal fű', pázsit, gyom'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śe-:* abszolút szótő + *-rem:* képző, tat. *či-* + *-rem*, azerb. *če-* + *-ren*, burj.mong. *še-* + *-rem*.

A Kāšγ. *arī-* teljesebb változata a csuv. ***tără*** 'tiszta (folyadék)', azerb. *duru*, türkm. *dury,* oszm. *doruk* 'tiszta, átlátszó, áttetsző, nem zavaros'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tă-:* abszolút szótő + *-ră:* képző, azerb. *du-* + *-ru*, türkm. *du-* + *-ry*, oszm. *do-* + *-ruk*.

A szó nem az 'áll' jelentésű csuv. *tăr* igéhez áll közelebb, hanem a *szűr, szűz, ír*mag stb. szavakhoz. Bár nem szerepel a TESz-ben és az ÚMT-ban, rokonuk a magy. ***durum*** (< *du-*: abszolút szótő + *-rum:* képző) mint liszt és búza neve.

Idetartozik a magy. ***szita, szitál*** ‘csepereg, szemerkél (az eső)’. Szláv eredetű, vö.: blg. *sito* ’szita’, szln. *síto*, or. *síto* ‘szita’. (TESz) < *szi-*: abszolút szótő + *-ta*: képző.

A *szita* nemcsak rokona, de korábbi változata is a *szűr, szűz* szavaknak. Közös gyökerüket a szkíta-hun nyelvekben kell keresni.

A magy. ***szűz*** ’nemi szempontból érintetlen személy, főként nő, férjezetlen (nő), nőtlen (férfi), tiszta erkölcsű, szemérmes, jámbor, természetes állapotban levő, tiszta, mással nem kevert, másból nem álló, érintetlen, sértetlen, leány, hajadon’. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *szű-*: abszolút szótő + *-z:* képző.

A magy. ***szűr*** ’(folyadékot) lyukacsos eszközön átbocsát, hogy szilárd részeitől megtisztítsa, (gyümölcs, különösen szőlő levét) héjtól, magtól, szártól elkülönítve másik edénybe önt, bort fejt, szüretel (betegség) soványít, lapos kővel kacsázik’. Csuvasos típusú ótörök jövevényszó, vö.: csuv.

sĕr ’szűr’, ujg. *süz-* ’tisztít’, Kāšγ. *süz-* ’(vizet) tisztít’, csag. *süz-* ’szűr, tisztít’, tat. *süz-, söz-,* bask *hüδ-*, üzb. *suz-* ’ua.’. (TESz) < magy. *szű-*: abszolút szótő + *-r*: képző, csuv. *sĕ-* + *-r,* ujg. *sü-* + *-z-*, Kāšγ. *sü-* + *-z-,* csag. *sü-* + *-z-*, tat. *sü-* + *-z-, sö-* + *-z-,* bask *hü-* + *-δ-*, üzb. *su-* + *-z-*.

A magy. ***írmag*** ’utolsó vagy egyetlen példány, utolsó ivadék, sarjadék, a legkedvesebb gyermek a családban’. Összetett szó, az *ír* előtag valószínűleg gyökér jelentésben tapadt a *mag* főnévhez. (TESz) < *ir (*< *i-*: abszolút szótő + *-r-:* képző) + *mag.*

Idetartozik az or. ***cedit'*** < *cedi-*: relatív szótő (< *ce-*: abszolút szótő + *-di-*: képző) + *-t'*: főnévi igenév képző, or. *celina* < *ce-*: abszolút szótő + *-lina*: képző.

A 'forrás', mint 'friss' jelentésű szó megvan az oszmánban, vö.: oszm. ***taze*** (< *ta-*: abszolút szótő + *-ze*: képző) 'friss', a földrajzi nevekben pedig 'forrás, forrásfolyó, mellékfolyó' jelentésben, vö.:

Volga-Ural vidéke

Ajrylma f. TB.20.: bask. *Ajrylma* or. *Ajrylma* Kug., az or. ***Tasa*** jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Ajrylma* ⟵ bask. *ajyrylma* ‘vízfolyás, összekötő csatorna, elágazás, mellékfolyó’,
or. *Ajrylma* ⟵ bask. *Ajrylma*
Tasa < *Ta*
+ *sa*

Tusa śyrmi f. Ašm.XIV.178: csuv. *Tusa śyrmi*, patak, szakadék neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tusa* ⟵ vö.: mong. *usa* ‘víz, folyó’
< *Tu*
+ *sa*
+ *śyrmi* ⟵ csuv. *śyrma* ’patak, szakadék’
+ *–i:* birtokos személyjel.

Öböldašor f. TSK.81.: ko. *Öböldašor* or. *Oboldašor* ← ***Oboldatus***, az or. Čovju jobb oldali mellékfolyója, hossza 11 km.
< ko. *Öböldašor* < *Öbölda* < *Öböl*
+ *da*
+ *šor* ⟵ ko. *šor* ’ér, patak’,
or. *Oboldašor* ⟵ ko. *Öböldašor ,*
Oboldatus ⟵ nem or. *Oboldatus* < *Obolda*
+ *tus* ⟵ vö.: mong. *usa* ‘víz, folyó’
< *tu*
+ *s*
Antus h. Ašm.I.257.: csuv. Antus or. Andosovo Kurm.u., orosz falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Antus* < *An*
+ *tus*
or. *Andosovo* ⟵ nem or. *Antos*
+ or. *–ov:* birtokos melléknév képző
+ *-o*

Tusmat d. Ašm.XIV.179: csuv. *Tusmat*, erdő neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Tusmat*?
< csuv. *Tusmat* < *Tus*
+ *mat*

Tussin kassi h. Ašm.XIV.179: csuv. *Tussin-kassi* C., falu neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tussin* < *Tus*
+ *sin*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* 'falu'
+ *-i:* birtokos személyjel.

Tuś kassi h. Ašm.XIV.181: csuv. *Tuś kassi* or. Zavražnaja Č., település neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Tuś*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* 'falu'
+ *-i:* birtokos személyjel.

Părtas h. Ašm.X.143.: csuv. *Părtas* or. *Burtasy* U., település neve, NAP: csuv. *Părtas* ⟵ *Părtas Sali* or. *Burtasy* U., orosz falu, Ar.:-.
< csuv. *Părtas* < *Păr*
+ *tas*
or. *Burtasy* ⟵ nem or. *Burtasy*

Yxra Părtas h. Ašm.X.143.: csuv. *Yxra Părtas*, település neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Yxra* < *Yx*
+ *ra*
+ *Părtas* < *Păr*
+ *tas*

Părtas vărmaně d. Ašm.X.143.: csuv. *Părtas vărmaně* Ja., erdő neve or. Oj-kasy falu mellett, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Părtas* < *Păr*
+ *tas*
+ *vărmaně* ⟵ csuv. *vărman* 'erdő'
+ *-ĕ:* birtokos személyjel.

Părtas Śavalě f. Ašm.X.143.: csuv. *Părtas Śavalě* / *Părtas šyvě*, kis folyó neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Părtas* < *Păr*
+ *tas*
+ *Śavalě* ⟵ csuv. *Śaval:* folyó neve + *-ĕ:* birtokos személyjel.

Baltas t. TB.30.: bask. *Baltas* or. *Baltasevo ozero* Uf., tó.
< bask. *Baltas* < *Bal*
+ *tas*
or. *Baltasevo* ⟵ bask. *Baltas*
+ or. *–ev:* birtokos melléknév képző
+ *-o*

Kaltasy f. TB.84.: bask. *Kaltasy* or. *Kaltasy* Kalt., az or. Bystryj Tanyp jobb oldali mellékfolyója.
< bask. *Kaltasy* < *Kal*
+ *tasy*
or. *Kaltasy* ⟵ bask. *Kaltasy*

Tośt'ar varě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Tośt'ar varě* A.
< csuv. *Tośt'ar* < *Toś*
+ *t'ar*

+ *varě* ⟵ csuv. *var* ‘árok, patak’
+ *-ě:* birtokos személyjel.

A *Tasa, Tusa, Tus, tas, tasy, Tuś, Toś* változatok az összetett szavakból álló nevek valamelyik tagját alkotják, etimológiailag összefüggnek.

Kárpát-medence
Földrajzi nevek

Tisza ‘a Duna mellékfolyója a Kárpát-medencében’. Ősi ie. folyónév. A magyarba szláv közvetítéssel került. Vö.: gör. *τίτξα*, *Τισσός*. (KISS 1980) < *Tisza* < *Ti* + *-sza.*
Tisztaberek ’helység Szabolcs-Szatmár megyében’. A magy. *tiszta* melléknév és a *berek* főnév összetétele. (KISS 1980) < *Tiszta (< Tisz* + *-ta)* + *berek.*

Személynevek

Tisza csn. ⟵ *Tisza* helynév Hunyad, Zaránd megye, ld. még folyónév. (KÁZMÉR 1993) < *Ti-:* abszolút szótő + *-sza:* képző.

Tiszai csn. ⟵ *Tisza* helynév Hunyad, Zaránd megye, ld. még folyónév. + *-i:* melléknév képző. ’Tisza menti, Tisza-vidéki’. (KÁZMÉR 1993) < *Tisza-*: relatív szótő (< *Ti-*: abszolút szótő + *-sza:* képző*)* + *-i:* melléknév képző.

Tiszta csn. ⟵ magy. *tiszta* ’szennytől, piszoktól mentes’. (KÁZMÉR 1993) < *Tisz-*: relatí szótő *(<* *Ti-*: abszolút szótő + *-sz-*: képző) + *-ta:* képző.

A magy. *Tisza* folyónév magyarázatakor az or. *Tissza* (*Tucca*) formának jelentősége van, mert hosszú *–ssz-*t tartalmaz. A lejegyzett görög adatokból az is kiolvasható, hogy a hosszú *–ssz-* előzménye *–tsz-* lehetett, amelyből hasonulás révén vált kettőzött, másképpen hosszú *–ssz-* mássalhangzó. A *Tisza* folyónév kapcsolatban van a magy. *tiszta* közszóval, jelentése 'forrással ellátott, forráshoz tartozó, forrás mellett lévő'.

A TESz szerint a magy. ***tiszta*** ‘szennytől, piszoktól mentes, érintetlen, szeplőtelen, ártatlan, hamisság nélküli, frissen mosott, átlátszó, világos, keveretlen, csupa, merő, nem terhelt, kötelezettségek nélküli, napos, felhőtlen, tökéletes, hibátlan (nyelvhasználat), tisztás, tiszta személy, tiszta ruha, tisztaság, tiszta dolog, valaminek a tiszta része, búza, teljesen, merőben’. Szláv eredetű, vö.: óe. szl. *čistъ* ’nem piszkos, érintetlen, szeplőtelen, átlátszó, világos’. (TESz) < *tisz-*: relatív szótő (< *ti-*: abszolút szótő + *-sz-*: képző) + *-ta:* képző, óe. szl. *čis-*: relatív szótő + *-tъ:* képző.

Idetartozik az or. ***čistyj*** 'tiszta', amely a jelen álláspont szerint közszláv szó, szenvedő melléknévi igenévi forma: *čis-* ige + *-t-* szenvedő melléknévi igenév képző. A mai *čistyj* egy **keidtъ* > **kidtъ* > *kittъ* formából lett *k* > *č* változás után. Elsődleges jelentése 'megtisztított'. (SIS) < or. *čis-*: relatív szótő + *-t-:* képző *'*valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő' + *-yj.*

A szócikk írójának megállapítása nem igazolt. A szláv nyelvekben, így az oroszban is a szó átvétel, a *-t-* nem lehet szenvedő melléknévi igenév képző, a szókezdő *č-* pedig nem *k-*, hanem eredeti *t-* fejleménye: *t-* > *t'-* > *č-*. Ez azt is jelenti, hogy ez a hangváltozás nem szláv jellemzőt visel magán, hanem böszörmény, azaz szarmata, másképpen szkíta-hún jellemzőt, ez pedig rokona a magyarnak. Továbbá a szó elsődleges jelentése nem 'megtisztított', hanem 'forrással ellátott, forráshoz tartozó, forrás mellett lévő'. Mindez azt is magával vonja, hogy a szó a magyarban nem

lehet szláv jövevény. Ellenkezőleg, a szláv nyelvekben átvétel a szó.

3.513. Kāšγ. ***ukī-*** 'hányni' ~ magy. ***okádik***.

Idetartozik a magy. ***okádik,*** amely a TESz szerint valószínűleg hangutánzó eredetű, vö.: magy. *okázik* 'okád', *okácsol* 'ökrendezik, böfög', *bokákol* 'öklendezik', fi. *oksentaa* 'okádik, hány', md. *uksend-* 'ua.', osztj. *ōgot-, ōgat-* 'ua.', csag. *oga-* 'böfögés, ökrendezés', tel. *oqï* 'ökrend, böfög, hány'. (TESz) < magy. *oká-*: abszolút szótő + *-dik*: képző, *oká-* + *-zik*, fi. *ok-*: abszolút szótő + *-sentaa:* képző, md. *uk-* + *-send-*, osztj. *ōgo-* + *-t-*, *ōga-* + *t-*, csag. *oga-*: abszolút szótő, tel. *oqï-*: abszolút szótő.

3.514. Kāšγ. ***kazizlan-*** 'gyökérrel beborítódni' ~ magy. ***kéreg***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kaziz-*: relatív szótő (< *kazi-*: relatív szótő + *-z-*: képző) + *-lan-*: képző: visszaható igeképző.

A Kāšγ. *kaziz-* relatív szótő rokona a csuv. ***xujăr*** 'fa kérge, gyökere, gyökér', tat., bask. *kajry* 'kéreg, gyökér', jak. *xatytyx* 'kéreg, gyökér', tuv. *kazyryk* 'pikkely', hak. *xastyryx* 'kéreg, pikkely, gyökér, fahéncs', hak. *xodyr* 'bőrkiütés', vö.: mong. *xajre* 'hal pikkelye'. (JEGOROV 1964)

Idetartozik a magy. ***kéreg*** 'valaminek kemény, külső rétege, forgács, cipő, csizma sarok feletti kemény része'. A szócsalád alapja a *kér* ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *kēr* 'kéreg, (fa)héj', osztj. *kir* 'jégkéreg (a havon)', *kär* 'kéreg, héj, var', zürj. *kor* 'vastag fakéreg', votj. *kur* 'fakéregdarab', cser. *kür* 'hársfahéncs', mdE. *keŕ, käŕ,* mdM. *keŕ*, hársfakéreg, finn *keri* 'kéreg', észt *kere* 'héncs', lp. *gârrâ* 'kagyló, kéreg'. A *kéreg* a *kér*-ből keletkezhetett *–g* denominális képzővel. (TESz) < magy. *ké*: abszolút szótő + *-reg:* képző, vog. *kē-* + *-r,* osztj. *ki-* + *-r, kä-* + *-r,* zürj. *ko-* + *-r,* votj. *ku-* + *-r,* cser. *kü-* + *-r,* mdE. *ke-* + *-ŕ, kä-* + *-ŕ,* mdM. *ke-* + *-ŕ*, finn *ke-* + *-ri,* észt *ke-* + *-re,* lp. *gâr-* + *-râ*.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Alakváltozatuk az or. ***korá*** 'kéreg, héj' …vö.: lat. *corium* 'vastag bőr, irha', óind *kárman* 'bőr, irha', gör. *keirō* 'levágom, lefaragom, lenyesem, beszegem'…(SIS) < or. *ko-*: abszolút szótő + *-rá:* képző.

Idetartozik az or. ***koren'*** 'gyökér', vö.: litv. *kirna* 'éles, hegyes tuskó', óporosz *kirno* 'bokor'. (SIS)

Alapját képezi a csuv. ***kăk*** 'gyökér, alap, törzs', MK. tefs. XII-XIII. sz., azerb., türkm., oszm., tuv. *kök* , AFT. *gög* 'gyökér', csag. *kök* 'gyökér, alap, kezdet'. (JEGOROV 1964), amely a magy. *kákó, kankó* stb. szavakkal is rokon.

3.515. Kāšγ. ***kižikdā*** 'kicsiben' ~ magy. ***kicsi.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kižik-*: relatív szótő + *-dā:* helyhatározó rag .

Idetartozik a Kāšγ**.** ***kižiklā-*** 'kicsinek tartani' [< *kižik-:* relatív szótő (< *ki-*: abszolút szótő + *-žik-*: képző) + *-lā:* képző] relatív szótöve a *kižik-*.

A relatív szótőnek alapul a 'kicsi' jelentésű szó szolgált, amelynek megfelelői ismertek a török nyelvekben és a magyarban is. Idetartozik a csuv. ***kĕšĕn*** 'fiatal', bask. *kese* 'fiatal, kicsi', kazak *kiši,*

kirg. *kiči, kičüü,* üzb. *kičik* 'fiatal'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kĕ-*: abszolút szótő + *-śĕn*: képző, bask. *ke-* + *-se,* kazak *ki-* + *-ši*, kirg. *ki-* + *-či, ki-* + *-čüü,* üzb. *ki-* + *-čik*.

Eleink úgy gondolkodtak, hogy a gyökérhez, a maghoz közeli állapot az kicsi és fiatal. Ezt tükrözi a szó jelentése és szerkezei felépítése is. Az abszolút szótő (*kĕ-*, *ke-, ki-*) a csuv. *kăk* 'gyökér' és társaival tartozik össze, a szónak a második eleme pedig képző.

A szónak a magyarban három alakban is van megfelelője, vö.: magy. *kicsiny, kicsi, kis*. A TESz szerint a magy. ***kicsiny,*** *kicsi* 'nem nagy, pici, kevés, csekély mennyiségű, kisgyerek, alacsonyabb rendű, rangú, jelentéktelenebb személy, állat kölyke'. A szócsalád alapja, a kicsiny török eredetű. Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva, vö.: csuv. *kĕśĕn* 'kicsi, fiatal, kiskorú'. Továbbképzett alakjai más török nyelvekben is megvannak, vö.: alt. *kičinek* 'kicsi', tuv. *kičinäš* 'nagyon kicsi'. (TESz) < magy. *ki-:* abszolút szótő + *-csiny:* képző, csuv. *kĕ-* + *-śĕn,* alt. *ki-* + *-činek:* képző (< *-či-* + *-nek*) 'kicsi', tuv. *kičinä-*: relatív szótő + *-š*: képző. A TESz szócikk írója kétszeresen is tévedett. Egyrészt azért, mert a magyar szó nem lehet török eredetű. Másrészt azért, mert az alt. *kičinek* nem tovább képzett, hanem teljesebb alakja a magy. *kicsiny,* csuv. *kĕśĕn* szónak. Azonban a tuv. *kičinäš* valóban tovább képzett szó.

Alakváltozat a magy. *kis* szó, amely a TESz szerint magy. ***kis*** 'kevésbé jelentős, jelentéktelen, alacsonyrendű, kevés, csekély mennyiségű, szeretett, kedves, aranyos, fiatal'. Ótörök eredetű, vö.: CC. *kiči* 'kicsi', türkm. *kiči* 'ua.', bask. *kese* 'fiatal, kiskorú', kaz. *kiši* 'ua.', kum. *gičči* 'kicsi', alt. *kičü '*fiatal, kiskorú'. (TESz) < magy. *ki-*: abszolút szótő + *-s*: képző, CC. *ki-* + *-či,* türkm. *ki-* + *-či,* bask. *ke-* + *-se,* kaz. *ki-* + *-ši,* kum. *gič-* + *-či,* alt. *ki-* + *-čü.*

Idetartozik az oszm. ***küčük*** 'kicsi' is. A magy. *kis, kicsi, kicsiny, kicsinyke* egymásnak alakváltozatai. Az abszolút szótő mindenütt ugyanaz (*ki-, ke, -kü, -gi*), vö.: csuv. *kăk* 'gyökér' és nyelvi párhuzamai. A képzőknek igen sokféle alakváltozat járult az abszolút szótőhöz. A legteljesebb a magyar *kicsinyke, kicsinke* szóban a *-csinyke, -csinke* képző és az alt. *kičinek*. Ennek további fejleményei a -čVn, -čVk, -čV, -č. A magyarban a palatalizált *-n* a korábbi *-nk-* mássalhangzó kapcsolat fejleménye (*-nk-* > *-nγ-* > *-nj-* > *-ny-*). A képzőben a *-k* és az *-n-* vagy megmaradt, tovább alakulva pedig vagy a *-k* tünt el, vagy az *-n-* vagy mindkettő. A tuvai *kičinäš* magyar változata lehet a *kicsinyes.*

A szó a földrajzi nevekben is gyakran használt, vö.:

Kĕśĕn Kil f. Ašm.III.327.: csuv. *Kĕśĕn Kil*, folyó neve, (az erdőből folyik ki) NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Kĕśĕn* ⟵ *kĕśĕn* 'kicsi'
+ *Kil* ⟵ vö.: han. *xuli* 'völgy, barázda, kis patak'
csuv. *kil-* 'kijönni, származni, kifolyni'
magy. *kél-* 'feláll, keletkezik, feljön'

Kĕśĕn kil d. Ašm.VII.308.: csuv. *Kĕśĕn kil* , mező neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Kĕśĕn* ⟵ csuv. *kĕśĕn* 'kicsi, kis'
+ *kil* ⟵ vö.: 1. csuv. *kil* 'ház'
2. *kil-* 'kijönni, származni, kifolyni'
3. magy. *kél-* 'feláll, keletkezik, feljön'

Kĕśĕn kil śyrmi f. Ašm.VII.308.: csuv. *Kĕśĕn kil śyrmi*, kis folyó neve, (amely az erdőből folyik ki), NAP:-, Ar.:-.

< csuv. *Kéśĕn* ⟵ csuv. *kéśĕn* 'kicsi, kis'
+ *kil* ⟵ vö.: 1. csuv. *kil* 'ház'
2. *kil-* 'kijönni, származni, kifolyni'
3. magy. *kél-* 'feláll, keletkezik, feljön'
śyrmi ⟵ csuv. *śyrma* 'patak, szakadék'
+ *-i:* birtokos személyjel.

A Kāšγ. *-dā:* helyhatározó rag a magyarban megvan *-t* formában, vö.: *Székesfehérvárt* 'Székesfehérváron'.

3.516. Kāšγ. ***kišī*** 'emberek' ~ magy. ***i:*** birtoktöbbesítő jel.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kiš* 'ember' + *-ī:* többes szám jele.

A többes szám jele megvan az oroszban is, vö.: ***učeniki*** 'tanulók' < or. *učenik* 'tanuló' + ***-i:*** többes szám jele.

Rokona a magy. *i:* birtoktöbbesítő jel, pl. magy. ***tanulóim*** < *tanuló* + ***-i-***: birtoktöbbesítő jel + *-m*: birtokos személyjel.

3.517. Kāšγ. ***bugnaklan-*** 'bárányfelhősödni, tollasodni' ~ magy. ***bárány***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *bugnak-*: relatív szótő (< *bug-:* abszolút szótő + *-nak:* képző) + *-lan-:* visszaható igeképző.

A bárány olyan fiatal állat, amely éppen elkezdett szőrösödni. A bárányfelhő olyan kezdődő felhő, amely éppen kezdődik. A magy. *bárány* szónak olyan 'toll, szőr' jelentésű szó szolgált alapul, amely az oroszban ma is használt, vö.: or. *pero* 'toll', or. *peristyj* (a felhőről mondják).

Az or. ***barašek*** 'bárány' korábbi alakja **baranšek* 'bárányka' lehetett, amely átvétel a szkíta-hún nyelvekből.

Az or. ***baranij*** 'bárány-' (< *baran-*: relatív szótő + *-ij*) mint melléknév használatos. Tövében a 'toll' jelentésű szó van meg. Vö.: or. ***pero*** 'toll', többes száma *per'a* (< *peren*)

Idetartozik a magy. ***bárány,*** amely a TESz szerint 'fiatal juh'. Szláv eredetű, vö.: szb.-hv. *baran* 'kos', cseh *beran* 'ua.', szlk. *baran* 'kos, bárány', le. *baran* 'kos', or. *barán* 'ua.'. (TESz) < magy. *bá-*: abszolút szótő + *-rány*: képző, szb.-hv. ba- + -ran, 'kos', cseh be- + -ran, szlk. *ba-* + *-ran,* le. *ba-* + *-ran,* or. *ba-* + *-rán.*

Rokona a magy. ***párna,*** amely arról kapta az elnevezést, hogy toll van benne.

A magy. ***bárány felhő*** a kezdődő felhősödésről kapta a nevét, az ilyen felhő a tollpihékhez hasonlít.

A magy. ***bárány himlő*** (enyhe) a kisgyermekkorban jellemző és kis apró foltok jelennek meg a bőrön. Ezek a pici foltok szolgáltak alapul a megnevezésnek.

Mindennek a tövében a *pihe, pehely* szó van meg, illetőleg az *egy* számnév mint egység, vö.: oszm. *bir,* csuv. *pĕr* 'egy' stb.

A magy. ***pehely***, *pelyh, bolyh,* ’finom, apró, puha toll, hópihe, pelyva, növény héja’. Hangutánzó eredetű szócsalád. (TESz) < *pehe-*: relatív szótő (< *pe-*: abszolút szótő + *-he*: képző) + *-ly*, vö.: *pelyhes.*

A magy. ***pihe*** szót ld. *pehely* (TESz) < *pi-*: abszolút szótő + *-he:* képző. A szó megvan a ***bolyh, bolyhos*** szóban.

3.518. Kāšγ. ***kudruklan-*** 'bővelkedni gödrökben' ~ magy. ***gödör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kudruk-*: relatív szótő (< Kāšγ. *kud-:* abszolút szótő + *-ruk-:* képző) + *-lan-*: visszaható igeképző.

Minthogy a gödör egyfajta vágással is keletkezik, jellemző rá a lent lévőség, a fenék. A gödör ugyanakkor egy kút is, ezért az ilyen jelentéseket hordozó szavak beletartoznak ebbe a szócsaládba.

A szó összetartozik a 'vágni, horolni' jelentésű török szavakkal, vö.: csuv. ***xyr*** 'levakarni, lekaparni, borotválni', Zamahš. *kyrk* 'lenyírni, levágni', ujg., üzb. *kir,* tat., bask. *kyr,* azerb. *gyrx,* hak. *xyr* 'lekaparni, lenyírni, levágni', kirg., k.kalp., nog., kum. *kyr,* türkm. *gyr,* oszm. *kazy* lekaparni', vö.: mong. *xarax* 'lekaparni, összekaparni, gyalulni', *xusax* 'vakarni, kaparni, borotválni', vö.: jak. *kyryj* 'lenyírni, 'vágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xy-*: abszolút szótő + *-r: képző,* Zamahš. *ky-* + *-rk,* ujg., üzb. *ki-* + *-r,* tat., bask. *ky-* + *-r,* azerb. *gy-* + *-rx,* hak. *xy-* + *-r,* kirg., k.kalp., nog., kum. *ky-* + *-r,* türkm. *gy-* + *-r,* oszm. *ka-* + *-zy,* mong. *xa-* + *-rax, xu-* + *-sax,* jak. *ky-* + *-ryj.*

A Kāšγ. *kudruk-*: relatív szótővel összetartozik a magy. ***gödör*** szó, amely a TESz szerint 'völgy', ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *gödö-*: relatív szótő + *-r*: képző.

A magyar *gödör gödö-* tövével tartozik össze a Kāšγ. *kud-* abszolút (vagy első relatív szótő) szótő, a magy. ***kút,*** amelynek egyik nyelvi változata, közelebbről fejleménye bask. *kü ͡ʒ kü ͡e, ko ͡ok* ’forrás, kút’ (B-R 1958) > *küz, küzü* 'ua.', tat. ***kisäk*** ’kis forrás’ (T-R 1966) is.

A széleskörű vizsgálatok azt is kiderítik, hogy a *kút* valójában relatív szótő és a *kú-* az abszolút szótő. Az első relatív szótő gyakran tovább bontható, de ha nem, vagy nem ismerhető fel benne az abszolút szótő, akkor relatív szótőnek fogjuk fel. Az is gyakori, hogy az abszolút szótő és az első relatív szótő egybeesik.

A magy. *kút* alakváltozata a Kāšγ. ***kujug*** 'kút' (< *ku-:* abszolút szótő + *-jug:* képző). A magy. ***kút*** 'forrás, földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz a felszínre hozható, csatorna, ciszterna, zseb, bánya'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *kú-*: abszolút szótő + *-t*: képző.

A mong. ***khutak*** (*khu-* + *-tak)*, *khutuk* (*khu-* + *-tuk*), *xudag* (*xu-* + *-dag)*, *khutik* (*khu-* + *-tik)* 'kút' a magyar *kút* (*kú-* + *-t*) szótól hangalakilag annyiban különbözik, hogy a magyarban csak a képző kezdő mássalhangzója maradt meg.

3.519. Kāšγ. ***surkužlan-*** 'szurok segítségével megerősítettnek lenni' ~ magy. ***szurok***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *surkuž-*: [< *surku-:* relatív szótő (< *su-*: abszolút szótő + *-rku-*: képző) + *-ž:* képző] relatív szótő + *-lan-:* visszaható igeképző.

A Kāšγ. *surku-* relatív szótővel rokon a csuv. ***suxăr*** 'rágó kén, 'fenyő vagy cseresznye szurok (a

fa gyökerén)', MK., kirg., kazak, k.kalp. dial. *sagyz,* hak. *sagyz*, bask. *hagyz,* ujg. *segiz* 'rágó kén', Zamahš. *sakkyz,* csag. *sagyz,* oszm. *čam sakyzy* 'tűlevelű fák gyantája' (vö.: *čam* 'fenyő'), tat. *sagyz* 'tűlevelű fák gyantája, rágó kén'. (JEGOROV 1964) < csuv. *suxă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., kirg., kazak, k.kalp. dial. *sagy-* + *-z*, hak. *sagy-* + *-z,* bask. *hagy-* + *-z,* ujg. *segi-* + *-z*, Zamahš. *sakky-* + *-z,* csag. *sagy-* + *-z*, oszm. *čam saky-* + *-z:* képző + *-y*: birtokos személyjel, tat. *sagy-* + *-z*.

Rokonuk a magy. ***szurok*** 'szenny, mocsok, gyanta, kátrány(termék), hamuvá nem vált égési termék'. Származékszó, a *szur-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *śir* 'mézga, kátrány', *śor* 'gyanta, ragadós, nyúlós', votj. *śir, śėr* 'gyanta'. (TESz) < magy. *szu-*: abszolút szótő + *-rok*: képző, zürj. *śi-* + *-r, śo-* + *-r,* votj. *śi-* + *-r, śė-* + *-r.*

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

3.520. Kāšγ. ***xān*** 'kán' ~ magy. ***kan***.

Rokona a csuv. ***xun*** 'kán', orx.jeny. *kagan,* kirg. *kan,* ujg., kazak, k.kalp., nog., oszm., tat., türkm. *xan,* üzb. *xon,* tuv. *xaan*, tört. 'kán', uralkodó', alt., tel., leb. *sary kan* 'kínai császár', *altyn kan* 'kalmük kán', *ak kan* 'orosz császár', *kagan, xakan* címnév, amit a VI. sz. közepén a Török Kaganátusban Tumyn vett fel. Utána terjedt el sok török népnél, az avaroknál a VII-VIII. sz.-ban kagánoknak nevezték a kazár kánokat. A mongol kánok közül először Ögedej nagy kán (kaan) vette fel a kán címet. Perzsiában azért, annak jeléül adták a kán címet, hogy elkülönítsék az első minisztereket és a kormány hivatalnokokat a tartományok vezetőitől. Az ottomán dinasztiában a *xan* címet csak a királyi szultán vette fel (Kajt-baj-tól kezdve a XV. században), pl. Selim-xan. Nehéz meggyőződéssel mondani, hogy a 'vér' (kan 'vér') jelentésű szó szolgált neki alapul. (JEGOROV 1964)

A K-mong. ***k'ümön,*** ojr. *kümün, kün* 'ember, férfi' a magy. *kan, hím* szóval rokon. Előbb 'ember' jelentése lehetett, majd később vált a hímnemű emberek elnevezésévé. A magy. ***kan*** 'disznó hímje, nagy nemi képességét gátlástalanul kiélő férfi, valamely állat hímje, disznó, valaminek a java, hímnemű, a másik félbe beilleszthető, beakasztható (kapocs), nagyméretű'. Ismeretlen eredetű. (TESz)

A Kāšγ. ***xān*** 'kán' rokona a magy. ***hím*** 'kandisznó, vadkan, a megtermékenyítő nemhez tartozó élőlény'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kom, xum* 'férfi, votj. *kum*: sara *kum* 'zürjén ember', szam. szelk. *kup, kume, kum* 'ember'. (TESz)

Az adatok ismét idetartoznak, de az uráli nyelvi egységből való származtatás nem igazolt. Szerkezeti felépítésük abszolút szótő + képző: K-mong. *k'ü-* +*-mön,* ojr. *kü-* + *-mün, kü-* + *-n,* magy. *ka-* + *-n, hí-* + *-m,* vog. *ko-* + *-m, xu-* + *-m,* votj. *ku-* + *-m,* szam. szelk. *ku-* + *-p, ku-* + *-me, ku-* + *-m.* A szókezdő *k-* eredeti mássalhangzó, a képzők kezdő mássalhangzója pedig mindegyik esetben *t-* fejleménye: *t-* > 1. *δ-* > *w-* > *m-*, 2. *ὺ-* > *φ-* > *p-*, 3. *n-*.

Az or. ***xan*** 'kán' átvétel.

A Kāšγ. ***xān*** és nyelvi megfelelői az magy. ***asszony*** szónak az előtagját is alkotják.

Előtagként megvan a következő szavakban is, vö.: halha ***khaton,*** *xatan* 'királynő', ojr. *khatun* 'ua.' a magy. *asszony* szóval rokon. (vö.: CZEGLÉDI 2011) A magyar *asszony* az akadémiai álláspont szerint alán eredetű, vö.: osz. *xsīn* 'úrnő. fejedelemasszony', *äxsīn* 'ua.'. A magyarba egy alán **axsīn* 'úrnő, fejedelemasszony' kerülhetett át a 8. század körül. (TESz)

A magyar *asszony* és az osszét adatok valóban összetartoznak. Két szóból álló összetételről van

szó, az osszét *äx + sīn* előtagja a *kán, kagán* szónak fejleménye, az utótag (*sīn*) pedig a magy. *nő, nej* szóval rokon, vö.: *nő, nej* 'feleség, nőnemű felnőtt személy, állat nőstény egyede' jelentésű. A szót a TESz ősi örökségnek tartja az uráli korból, vö.: vog. *nī* 'asszony, nő, nőstény', osztj. *ni* 'asszony', mdE. *ńi* 'nő, feleség', szam.jur. *ńē* 'nő, asszony, fiatalasszony', tvg. *nē* 'asszony, feleség', szelk. *neä* 'nő', kam. *nē* 'asszony'. (TESz)

A magyar *nő, nej* uráli eredete nem igazolt, de a szavak idetartoznak.

Az idesorolt adatok helyénvalóak, azonban a szónak az uráli korból való ősi öröksége nem igazolt. A magy. *nő* és társai közös gyökerűek az osszét *sīn* utótaggal, de az altáji nyelvekben ismert adatok utótagjával is, vö.: oszm. *kadyn (ka- + -dyn),* MK. *kotan (ko- + -tan),* tat., kirg. *katyn (ka- + -tyn),* jak. *xatyn (xa- + -tyn),* mong. *xatun (xa- + -tun)* szavak *dyn, tan, tyn, tun* második elemével. Az osszét szó előtagja a *x-, äx-* pedig a *kán, kagán* szó maradéka ugyanúgy, mint az altáji nyelvekben a *ka-, ko-, xa-* előtag. Ez azt is jelenti, hogy az oszm. *kadyn,* MK. *kotan,* tat., kirg. *katyn,* jak. *xatyn,* mong. *xatun* a magy. *asszony* alakváltozata, a *ka-* előtag a *kagán*-nal, a *-dyn* pedig a *nő*-vel rokon. A magyar *asszony* szóban a *–x-* az *s*-hez hasonult. A *–x-* valamikori meglétét nemcsak az osszét *äxsīn* igazolja, hanem a magyar *asszony*-ban a hosszú *–ssz-* is. Tehát az előtagok (osszét *äx,* tör. *ka, ko, xa,* mong. *xa,* magy. *asz < ax)* a *kán, kagán* szóval rokonok, közös gyökerűek, az utótagok (osszét *sīn,* tör. *tan, tun, dyn,* magy. *szony*) pedig egymással, miközben a magyar *nő, nej* és az uráliba sorolt nyelvek adatai is az alakváltozataik, a gyökerük közös. Ráadásul az *asszony* szavak ugyanazon elv, gondolkodás szerint keletkeztek, vagyis a kánnak a nőjéről van szó, aki egyrészt úrnő, másrészt férfival ellátott nő ugyanúgy, mint a hatti napistennő, de ezt jelképezi a napba öltözött Boldogasszony, sőt az aranyszarvas is. A magyar *asszony,* oszm. *kadyn,* halha *khaton, xatan* 'királynő', ojr. *khatun* 'ua.' és társai, magy. *ara*, csuv. *arăm* jelentése ugyanaz, 'asszony' vagyis a férfi és a nő együttese.

3.521. Kāšγ. ***šiš*** 'kötőtű, küllő, amivel eszik a *tutmāž*-t' ~ magy. ***sas, csúcs***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ši-*: abszolút szót*ő* + *-š:* képző.

Ennek az evőeszköznek a lényege az, hogy a vége hegyes. Rokona a csuv. ***śĕśĕ*** 'kés', *śăl* 'szel, vág, kaszál', vö.: MK. *jüli,* kum. *jülü* 'borotválni, vágni', polov. *jülügüč*, balk. *zülgüč,* azerb. *ülgüč* 'borotva'. (JEGOROV 1964) < csuv. *śĕ-*: abszolút szótő + *-śĕ:* képző, *śă-* + *-l,* MK. *jü-* + *-li,* kum. *jü-* + *-lü.*

A szó megvan a földrajzi nevekben is, a közszókban pedig a hegyes, az elváló, a csúcsosodó jelentésű szavakban, a disznó nevében, amely a hosszú, hegyes szőréről kaphatta a nevét, vö.:

Sysna varĕ f. Ašm.XI.120.: csuv. *Sysna varĕ*, patak, szakadék neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. *Sysna*
+ *varĕ* ⟵ csuv. *var* 'árok, patak'
+ csuv. *–ĕ*: birtokos személyjel.

Maga a név a forrásnak az árkára, a forrásnak a medrére utal. A folyó forrás felőli szakaszának a 'keskeny, sarjadzó, tüske' formájú tulajdonsága maradt fenn a köznyelvben, így a csuv. ***sysna*** 'disznó' jelentésű szóban, ahol az állat a vékony tüskés szőréről vagy a hegyes fogáról kapta az elnevezést, az or. ***sosna*** 'fenyő' pedig a tűleveléről. A szócsaládba tartozik a man. ***sos*** 'patak', oszm. ***śiś*** (*et*) 'nyársonsült', ld. or., magy. ***saslik*** 'ua.', oszm. ***śiś*****e** 'palack', ***śiś*****me** 'daganat', magy. ***csúcs*** 'valaminek a hegye, hegyes vége'stb. Körültekintő vizsgálatra van tehát szükség ahhoz, hogy helyesen állapítsuk meg, hogy a földrajzi névnek mely szó szolgálhatott alapul.

A Volga-Urál vidékén található földrajzi nevekben szereplő *Sos, Sis, Sys, ssas, Sas, Sus, Sösö* formák közös etimológiájúak, egymásnak alakváltozatai. Az orosz használatú *Sos* alapjául a mansi *sos* ‘patak’ szó szolgált. A komi *Sos'jaju* orosz *Sos'ja* ← *Soseju* használatú párhuzamos nevekből kiolvasható, hogy az or. *Sos'ja* a komi *Sos'jaju* névnek a *Sos'ja* elemével tartozik össze, az orosz *Soseju* pedig a komi *Sos'jaju* formának az átvétele. A komi használatú névnek alapul azonban nem komi szavak szolgáltak. A három szóból álló névnek csak az utolsó eleme a *ju* ’folyó’ szó való a komiból. A második tag a *ja* ’folyó’ a hanti és mansi nyelvekben használatos. Az orosz *Soseju* változatban azonban ennek *–e* felel meg, amelynek az a magyarázata, hogy itt nem a *ja*, hanem ennek a *je* változata az alapja. Az első tag pedig a mansi *sos* ‘patak’ szóval tartozik össze. A csuvas *ssas* forma kettőzött mássalhangzója a zöngétlen ejtést jelzi írásban. A szó mocsár jelentése arra utal, hogy folyóelágazásnál, folyó, patak, víz mentén a mocsár gyakori, természetes jelenség. A *Sos* magyarázatához is sok példánk van, vele a *Sis* és a *Sysna Sys-* töve összetartozik. A csuvas *sysna* ’disznó’ szónak annyi köze van a névhez, hogy a disznó a vékony sertéjéről, tüskés szőréről kapta az elnevezést, a patak pedig valójában mint forrásfolyó, elágazó víz az elágazásra jellemző keskeny, hegyes, elváló folyó formájáról.

A Kāšγ. ***šiš*** rokona a magy. ***sas***(szeg) 'elágazó szeg'. A *sas* előtagja bár nem –sz, hanem *–s* mássalhangzókat tartalmaz, de etimológiailag ez is idetartozik, amely valójában olyan kétszárú szeg, amelynek a szára széthajtható.

A szónak a *sas* madárnevünk is rokona, amely kaphatta az elnevezést a csőréről, de az éles karmairól vagy akár az éles látásáról is. A magy. ***sas (šaš)*** rokona a Kāšγ. ***sas*** 'sas'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *sa-* abszolút szótő + *-s:* képző, Kāšγ. *sa-* + *-s.* A TESz szerint a magy. ***sas*** 'egy fajta ragadozó madár, oszlop, bevésett gerenda, sasszeg, horog, köröm, hasíték, bemetszés'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *śuź* '(füles) bagoly', lp. *cisku* 'sólyom', *cicka* 'karvaly'. (TESz) < magy. *sa-* + *-s,* zürj. *śu-* + *-ź,* lp. *ci-* + *-sku, ci-* + *-cka.* A finnugor nyelvi eredet nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A fenti *-l-* párhuzama itt az *-š-*, mindkettőnek (*-l-, -š-*) *-t-* az eredeti, kiinduló mássalhangzója ugyanúgy, mint a szókezdőnek. Ez a *t-* Kāšγari adatában (vö.: Kāšγ. *aqilla)* elenyészett (*t- > δ- > w- > V- > 0-*), a magy. *sas* szóban *t- > č- > š-* változás következett be.

Látható, hogy ezt vagy hasonló megnevezést viselnek nemcsak a madarak, vö.: magy. *sas*(szeg) 'elágazó szeg', oszm. *śeśe* 'doboz, palack' stb. A magy. *sas* nem lehet finnugor eredetű.

A magyar *sasszeg sas* előtagja bár nem *–sz* (*-s*), hanem *–s* (*-š*) mássalhangzókat tartalmaz, de etimológiailag ez is idetartozik, amely valójában olyan kétszárú szeg, amelynek a szára széthajtható.

Az 'elágazó' jelentésű szónak van a földrajzi nevekben és a közszókban szókezdő mássalhangzó nélküli változata is, vö.:

Asylykül t. TB.26.: bask. *Asylykül / Karatabyn küle / Jer Upkan / Jer Batkan / Ajyrkül* or. *Asylykul*' Davl. tó.

< bask. *Asylykül* < *Asyly* < *Asy* ⟵ 1. bask. *asy* ‘keserű, sós’
2. *asa* ‘elágazás’
+ *-ly:* képző
+ *kül* ⟵ bask. *kül* ‘tó’.

bask. *Karatabyn* < *Kara* ⟵ bask. *kara* ‘fekete’
+ *tabyn*

+ *küle* ⟵ bask. *kül* ‘tó’
+ *-e*: birtokos személyjel.
Jer
+ *Upkan*
Jer
+ *Batkan*
Ajyrkül < *Ajyr* ⟵ bask. *auyr, ajyr* ‘folyó elágazása, mellékfolyó, patak’
+ *kül* ‘tó’
or. *Asylykul'* ⟵ bask. *Asylykül.*

Az 'elágazó' jelentést megerősíti a névnek az *Ajyrkül* változata is.

A magy. ***ászok***(fa) valójában 'elágazó, másképpen ágasfa', idetartozik, a szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, amely eltűnt. Ezek az alakváltozatok sok tovább képzett szónak szolgáltak alapul, vö.: oszm. *asmak* (< *as-*: relatív szótő + *-mak:* főnévi igenév képző) 'felakasztani', *askı* 'akasztó', *asıl* alap, eredet'. A szó őrzi azt, hogy az elágazás csúcsában van az alap, az eredet helye. A csúcspont tehát maga a mag, az eredet. Ugyanakkor az oszmán példák is igazolják, hogy eredetileg nómen-verbum volt a szó.

A magy. *sás* az alakjáról, a jellemző hegyes, éles leveléről kapta az elnevezést. A TESz szerint a magy. ***sás*** 'nedves réteken, mocsarakban tenyésző, rendszerint magas, háromélű vagy hengeres szárú, a palkafélék családjába tartozó növény, a gabonafélék levele'. Ismeretlen eredetű. Vö.: szb.-hv. *šâš,* szln. *šáš,* cseh *šaší,* szlk. *šášie, šáš,* ukr. Kárp. *šaš* 'sás'. (TESz) < magy. *sá-*: abszolút szótő + *-s*: képző, szb.-hv. *šâ-* + *-š,* szln. *šá-* + *-š,* cseh *ša-* + *-ší,* szlk. *šá-* + *-šie, šá-* + *-š*, ukr. Kárp. *ša-* + *-š*.

Idetartozik a törökség számos szava, vö.: csuv. ***šaškă*** 'szigony', alt. *saskys,* sor *šašky* 'szigony', kirg. *šiš* 'hegyes végű tárgy, nyárs', tuv. *šiš* 'éles, nyárs, kis szarv, hegyes végű pálca'. Vö.: sor *šaš*, alt. *sas* 'vágni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ša-*: abszolút szótő + *-škă: képző,* alt. *sa-* + *-skys,* sor *ša-* + *-šky,* kirg. *ši-* + *-š,* tuv. *ši-* + *-š,* sor *ša-* + *-š*, alt. *sa-* + *-s*.

Az or. ***šašlyk*** (*šaš-:* relatív szótő + *-lyk:* képző) szó a törökből való, relatív töve 'nyárs' jelentésű. A *šašlyk* jelentése 'nyárssal ellátott'. Rokona a csuv. ***šĕšĕ*** 'kés' is (< *šĕ-*: abszolút szótő + *-šĕ:* képző.

Alakváltozatuk a magy. ***csúcs,*** amely a TESz szerint 'valaminek a hegye, valaminek a legmagasabb kiálló része, dudor, csúcspont, gúla, valaminek a kinyúló része, valaminek a csücske'. Valószínűleg ősi hangfestő szó a finnugor korból, vö.: mdE. *t's'ot's'ańa* 'csúcs, tető, hegyes, éles'. (TESz) < magy. c*sú-*: abszolút szótő + *-cs*: képző.
A szócikk írója csak a mordvinból hozott adatokat és erre alapozta a magyar szó finnugor eredetét helytelenül.

A szó teljesebb formája a magy. ***csücsök***, amely a TESz szócikk írója szerint 'valaminek a kihegyesedő, elnyúló vége, valaminek, főleg szögletes tárgynak a sarka', csűcs 'csúcs, kis csúcs, csücsök, a korsó szájának kiálló része'. Hangrendi átcsapással keletkezett szócsalád. (TESz) < magy. *csü-*: abszolút szótő + *-csök*: képző.

Az alakja és a funkciója egyaránt motiválta a magy. ***csecs*** elnevezését, hiszen nemcsak kidudorodó alakú, hanem a folyadék forrásának a helye is egyben. A szó a TESz szerint 'emlő, tőgy, állati emlő, korsó előrenyúló kifolyója, a korsó fülén lévő, mellbimbó formájú dudor, amelyen keresztül inni lehet a korsóból.' Gyermeknyelvi szó, vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy a

magyar nyelv külön életében keletkezett. Vö.: *t'š'üt'š'ü·* 'tej, illetőleg anya (a gyermeknyelvben), csecs', osztj. *t'ùt'i* 'mellbimbó', cser. *tseze* 'csecs, mell', lp. *čiž'že* 'ua.', ld. még. ném. *Zitze* 'mellbimbó', blg. *cící* 'csecs', cseh *cec, cecek* 'mellbimbó', magy. *cici* 'ua.'. (TESz) < magy. *cse-*: abszolút szótő + *-cs*: képző, *t'š'ü-* + *-t'š'ü·,* osztj. *t'ù-* + *-t'i*, cser. *tse-* + *-ze*, lp. *či-* + *-ž'že*, ném. *Zi-* + *-tze*, blg. *cí-* + *-cí,* cseh *ce-* + *-c*, *ce-* + *-cek*, magy. *ci-* + *-ci.*

Ez adta az alapot a ***csecses*** *korsó* megnevezésének is. Számos, további szó tartozik ide, amely a kidudorodó alakjáról kapta a nevét, vö.: magy. ***csécs*** 'kanyaró, himlő, kiütés'. Ismeretlen eredetű. (TESz).[75]

A megnevezésekhez a mintát a forrásfolyó adta nemcsak ezeknek a közszóknak és még sok további társuknak, hanem a ***csuvas*** népnévnek is. (CZEGLÉDI 2012)

3.522. Kāšγ. ***kak*** 'szelet, cikk(ely), kis darab' ~ magy. ***kákó***.

Eleink gondolkodása szerint egy cikkely nem más, mint egy csúcsban végződő szelet valami. Ehhez hasonló az elágazó folyó, az elágazó faág, amelyből kákó, kankó készíthető. Az ilyen hegyes, csúcsos szerszámok és az ilyen alakú szerszámokkal végzett cselekvés megnevezése is beletartozik a szócsaládba.

A Kāšγ. ***kak*** teljesebb alakja a magy. ***kankó*** ’horog, kampósbot, horog alakú vágóeszköz, szecskavágó, mankó’. Származékszó. Alapszava annak a szócsaládnak eredetileg feltehetően ’görbe, hajlott, görbül, hajlik’ jelentésű alapszavával azonos, amelybe legközvetlenebbül a kankalék és kankalin is beletartozik. (TESz) < *ka-*: abszolút szótő + *-nkó:* képző.

A szónak alakváltozata a magy. ***kákó,*** amelyben eltűnt a nazális -n-.

Kāšγ. *kak* szóval összetartozik az abszolút szótő, valójában az első relatív szótő, vö.: csag. ***kakalmak*** 'üttetik, veretik, löketik'. < csag. *kakal-*: relatív szótő *(*< *kaka-:* abszolút szótő + *-l-:* ige képző) + *-mak*: főnévi igenév képző.

Ld. még csag. ***kakturmak*** 'valakivel üttetni, veretni' < csag. *kak-*: abszolút szótő + *-tur-*: képző + *-mak:* főnévi igenév képző.

Az abszolút szótővel a magy. ***kákó,*** *a* ***-tur-*** képzővel a magy. ***törvény tör-*** töve tartozik össze. Az utasítást, a parancsot tartalmazza.

A szócsalád tagja a csag. ***kakšal*** 'egy törzs vagy nemzetség neve' < *kak-*: abszolút szótő + *-ša-* + *-l.* Lényeges, hogy egy nemzetségnek minden tagja közös forrásból, magból való.

Az abszolút szótő a magy. *kákó* szóval és a csuv. ***kăk*** ’gyökér, alap, nemzetség’, Kāšγ., azerb., türkm., oszm., tuv. *kök* ’gyökér’, csag. *kök* ’gyökér, alap, kezdet’ (JEGOROV 1964) tartozik össze. A törzs vagy nemzetség névnek az a lényege, hogy maga a megnevezés, a szó jelentéstartalmában és szerkezeti felépítésében is igazolja a gyökérhez, az őshöz való tartozást.

Szintén idetartozik a csag. ***kakšïlmak*** 'meg-vagy elszáradni, száradt lenni annyira, hogy hasad vagy megrepedezik' < *kakšïl-:* relatív szótő (< *kakšï-*: relatív szótő + *-l-:* igeképző) + *-mak:* főnévi igenév képző.

[75] Hozzátesszük, hogy a miska kancsó ugyanezt jelenti, vagyis csecses korsó, hiszen a miska és a komi *mos* ’forrás’ közös etimológiájú szó.

Ami pedig hasad, abból kétágú lesz, innen ered a magy. *két, kettő* számnév és a nyelvi megfelelők. Ez a gondolokodásmód igen lényeges a kettő és az iker számnevek megfejtésénél.

A csag. *kak-* abszolút szótő a magy. ***kákó*** alakjával tartozik össze, jelzi a hasadást, amely szintén egyfajta elágazás.

3.523. Kāšγ. ***kak*** 'kis tó' ~ magy. ***kákó***.

A két szó úgy függhet össze, hogy mindkettőben benne van a forrás jelentés. Ráadásul az ilyen kis tó gyakran elágazó tó volt.

3.524. Kāšγ. ***kuk*** 'gyökér, eredet' ~ magy. ***kákó***.

Rokona a csuv. ***kăk*** 'gyökér, alap, törzs', MK., tefs. XII-XIII. sz., azerb., türkm., oszm., tuv. *kök* , AFT. *gög* 'gyökér', csag. *kök* 'gyökér, alap, kezdet'. (JEGOROV 1964)

A magy. ***kákó*** ’kampó’ nincs meg a TESz-ben. < *ká-*: abszolút szótő + *-kó*: képző. A magy. ***kankó*** is idetartozik, amely a TESz ’horog, kampósbot, horog alakú vágóeszköz, szecskavágó, mankó’. Származékszó. Alapszava annak a szócsaládnak eredetileg feltehetően ’görbe, hajlott, görbül, hajlik’ jelentésű alapszavával azonos, amelybe legközvetlenebbül a *kankalék* és *kankalin* is beletartozik. (TESz) < *ka-*: abszolút szótő + *-nkó: képző.*

A csuvas *kăk, kuk* és a magyar *kákó, kankó* egymásnak alakváltozatai lehetnek, hiszen mindegyik az elágazást, a kiindulási pontot jelöli. Máris jelentkezett a szó belseji *–k-* előtt egy nazális, amelyiknek *–t-* volt a végső eredete. Úgy tűnik, hogy a magy. *kákó (< ká- + -kó)* szónak a második eleme *k-* kezdetű, a *kankó* (< *ka* + *-nkó*) szónak pedig *n-*, és a *kunkor* (< *kunko* + *-r*) szó *kunko-* tövével mutat szerkezeti összefüggést. A *kankó* szónak van *gamó* (< *ga* + *-mó*) változata is, ahol a képző a *kumma* szavunk *–ma* képzőjével tartozik össze. A *kumma kum-* töve **kun-* lehetett, s az *–m* hasonulás eredménye. Eszerint a *kun-* szótő a *kákó ká-,* a *kankó ka-,* a *gamó ga-* tövével függ össze. A magy. *kunkor* rokona a csuv. *kăkar (< kăka + -r)* ’mell’ szónak, amelyet az orosz is őriz az or. *grud’* (< *gru-*: relatív szótő *(< g-*: abszolút szótő + *-ru-*: képző) + *-d’*) ’mell szóban’ s az or. *kora* (< *ko-* + *-ra*) ’gyökér’ is idetartozik.

3.525. Kāšγ. ***kim*** 'ki' ~ magy**. *ki***.

Rokona a csuv. ***kam*** 'ki', MK., azerb., türkm., oszm., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog. *kim,* alt., hak., tat., bask. *kem,* tuv. *kym,* AFT. *ken* 'ki', mong. *xen* 'ki'. (JEGOROV 1964)

AKāšγ. ***kim*** 'ki' rokona a mong. ***k'en*** 'ki', a magy. *ki*? kérdő névmás. Többes számban a mong. *ke-d* 'kik' *-d* többes jelet használ, a magyarban pedig ezzel szemben *-k* többes jel használatos. A *ki?* kérdőnévmásnak alapul 'mag, gyökér' jelentésű szó szolgált.

Idetartozik az előtagja az or. ***kto*** 'ki' (< *k* 'ki' + *to* 'az') kérdőnévmásnak.

A Dat. raggal ellátott változat töve is idetartozik, vö.: or. *komu* 'kinek?' < *kom-* 'ki' + *-u*: Dat. rag,

A TESz szerint a magy. ***ki*** 'kicsoda, mely személy, aki, amelyik, amely, ami, valamely, valaki, mi, micsoda'. Ősi örökség a finnugor esetleg az uráli korból, vö.: zürj. *kin* 'ki?', votj. *kin* 'ki? aki, kicsoda, micsoda, mely', cser. *kü* 'ki?', mdE.M. *ki,* E. *kije,* M. *kijɛ* 'ki, valaki', fi. *ken* 'ki?', észt *kes* 'ki', lp. *gī* 'ki, mely, melyik', vö. még szam. jur. *śa* 'mi', jeny. *sio, sie* 'ki', tvg. *sele* 'ua.', kam. *šendi,*

šinde 'ua.'. (TESz)

A szócikk írója többszörösen tévedett, mert egyrészt a magyar szó finnugor eredete nem igazolt, másrészt azért, mert etimológiailag nem ide tartozó példákat is hozott, vö.: szam. jur. *śa* 'mi', jeny. *sio, sie* 'ki', tvg. *sele* 'ua.', kam. *šendi, šinde* 'ua.'. Ezeknek a szókezdője eredeti *t-* fejleménye és semmi köze a *k-* szókezdőhöz. Rokona azonban a törökségben meglévő alakoknak, vö.: oszm. *šu* 'ez' stb.

3.526 Kāšγ. ***bukuk*** 'virágbimbó' ~ magy. ***bog***.

Jelentésében a lényege a bog, csomó, a szó hangalakja pedig korábbi teljesebb bVtkVk forma lehetett.

Alakváltozata a csuv. ***papak*** 'bimbó, a növény szeme, pupilla', azerb., csag., bask., tat. *bebek,* türkm. *bebenek*, oszm. *közbebegi,* azerb. *göz bebeji,* tat., bask. *küz bebege* 'pupilla'. Vö.: csuv. *papak,* azerb. *bebe,* oszm. *bebek,* türkm. *bebek,* tat. *bebej* 'gyerek, kis gyerek, baba', bask. *bebek* 'magzat, embrió, csira'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pa-*: abszolút szótő + *-pak:* képző, azerb., csag., bask., tat. *be-* + *-bek,* türkm. *bebe-*: relatív szótő + *-nek:* képző, csuv. *pa-* + *-pak,* azerb. *be-* + *-be,* oszm. *be-* + *-bek,* türkm. *be-* + *-bek,* tat. *be-* + *-bej,* bask. *be-* + *-bek.*

Rokonuk a magy. ***bincsó, bimbó, bingyó, bincsók, bindzsók*** ’csimbók, bogyó, apró, kifejletlen gyümölcs, bibircsók’. Valószínűleg szóhasadás eredménye, a bimbó elkülönült változata. (TESz) < *bin-*: abszolút szótő + *-csó:* képző*, bim-* + *-bó, bin-* + *-gyó, bin-* + *-csók, bin-* + *-dzsók.*

Alakváltozatuk a magy. ***bab*** ’lóbab, közönséges bab’. Szláv eredetű, vö.: blg. *bob*, or. *bob* ’bab’. (TESz) < *ba-*: abszolút szótő + *-b*: képző.
A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***báb*** ’kislány, játékbaba, ember alakú tárgy, rovarok bábja, matring, divatbáb, akarat nélküli ember, pupilla, a szövőszék egy része’. Gyermeknyelvi eredetű. (TESz) < *bá-:* abszolút szótő + *-b:* képző.

Etimológiailag idetartozik a magy. ***baba*** ’kisgyermek, csecsemő, nő, játékbaba, valakinek a kedvese, farsangi álarcos szereplő, a szövőszék egy része, különböző takácseszközök része, bekötött ujj’. Gyermeknyelvi eredetű. (TESz) < *ba-*: abszolút szótő + *-ba:* képző.

Végül ide kötődik a magy**. *bába*** ’vénasszony, szülésznő, nagyanya, boszorkány’. Szláv eredetű, vö.: óe.szl. *baba* ’dajka’, blg. *bába* ’nagymama, vénasszony, szülésznő, javasasszony’, or. *bába* ’parasztasszony, feleség, fehérnép, nagymama, szülésznő’. (TESz) < *bá-*: abszolút szótő + *-ba:* képző.
A magyar szó szláv eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A magyar *bába asszony* a baba születését segíti elő, ezért a bábaasszony másképpen 'szülő asszony'.

3.527. Kāšγ. ***takuk*** 'tyúk' ~ magy. ***tyúk***.

Rokona az ojr. ***taka,*** *taxia* 'tyúk', K-mong. *tak'iya, tak'iâ, tak'ya* a magy. *tyúk,* nyj. *tik* és a *tojó* megfelelője. Idetartozik a *tojik* ige is. A magy. ***tyúk, tik*** a TESz szerint 'egyfajta házi szárnyas, ennek nősténye, ki nem pattogatott kukorica', ótörök eredetű. (TESz)

Ez azt jelenti, hogy a szó a magyarban ótörökből való átvétel, azonban ez nem fogadható el. A

magyar, a mongol és a török adatok közös gyökérhez vezetnek, a szkítákhoz és a hunokhoz. Vö.: csuv. ***čăxă, čăx*** 'tyúk', ÓT. *takug*, MK. *takyk,* ujg. *toxu,* Zamahš. *taki'a,* Ibn. Muxanna *dakuk* (mong.), üzb., türkm. *tovuk*, kirg. *took*, bask., kaz., k.kalp. *tauyk*, tat., nog. *tavyk*, oszm., kumük *tavuk*, ojr. *takaa,* karacs. *tauk,* tuv. *dagaa*, azerb. *tojug* 'tyúk', vö.: mong. *taxia(n)*, burj.-mong. *taxjaa* 'tyúk', *ere taxjaa* 'kakas'. (JEGOROV 1964)

Az adatok közt figyelemre méltó a burj.-mong. *ere taxjaa* 'kakas' szó, amely arra utal, hogy a *taxjaa* szónak nem érezték a lényegét, amely csak a nő sajátja. Így fordulhat elő, hogy a kakast 'férfi tyúknak, férfi tojónak' fogták fel.

3.528. Kāšγ. ***sakak*** 'áll' ~ magy. ***szeg***.

Abból kell kiindulni, hogy az áll az arcnak a csúcsban végződő része, azaz éles formát mutató alak. A szókezdő *s-* eredeti *t-* fejleménye, amely a magyarban és más rokon nyelvben, így pl. a mongolban is eltűnt bizonyos szavakban.

A Kāšγ. ***sakak*** 'áll' rokona a csuv. ***janax*** 'áll, állkapocs', MK. *eŋek*, Zamahš. *engek,* csag. *engek,* üzb. *engak,* ujg. *iŋek,* oszm. *enek,* türkm. *eŋek* 'áll, állkapocs', tat., bask. *jaŋak* 'állkapocs, szárfa, ménfa', ujg., türkm., tat., bask. *jaŋak*, oszm. *janak,* Zamahš. *jankak,* MNH. *jeŋak,* azerb. *janak,* jak. *syŋax* 'arc, pofa', vö.: perzsa *hänäk* 'alsó állkapocs, szájüreg, szájpadlás', mong. *čančig* 'halánték'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ja-*: abszolút szótő + *-nax:* képző, MK. *e-* + *-ŋek*, Zamahš. *e-* + *-ngek*, csag. *e-* + *-ngek*, üzb. *e-* + *-ngak*, ujg. *i-* + *-ŋek,* oszm. *e-* + *-nek,* türkm. *e-* + *-ŋek.* tat., bask. *ja-* + *-ŋak.* ujg., türkm., tat., bask. *ja-* + *-ŋak,* oszm. *ja-* + *-nak*, Zamahš. *ja-* + *-nkak*, MNH. *je-* + *-ŋak,* azerb. *ja-* + *-nak,* jak. *sy-* + *-ŋax,* perzsa *hä-* + *-näk*, mong. *čan-*: relatív szótő (< *ča-*: abszolút szótő + *-n-*: képző) + *-čig*: képző.

A fenti adatok a magy. *szeg* szóval tartoznak össze. A magy. *áll* szó *ál-* tövében az *él* szavunk van meg. A megnevezést a hegyes, kiálló alakjáról kapta.

3.529. Kāšγ. ***tir*** 'mond' ~ magy. ***terefere***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ti-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Abból kell kiindulni, hogy a víz folyása közben hangot ad, úgy is mondhatnánk, hogy beszél, azaz hírt ad magáról. Ennek a mintájára ad hangot az ember - kezdetben utánozva a víz hangját - így idővel kialakul az emberi beszéd. Amint a víz folyik, vö.: oszm. ***dere*** 'völgy', magy. ***Dera*** patak, ***Túr*** 'folyó neve' stb.

Összetartozik vele a csuv. ***te*** 'beszélni, mondani', KB. *ta*, tefs. XII-XIII. sz., Zamahš., alt. *te,* MK., s.ujg., hak. *ti,* ujg. *de,* azerb., oszm. tat., gag., üzb., ojr., kazak, nog., k.kalp., kum. *de*, tuv. *de, di,* kirg. *dej,* türkm. *dij,* jak. *die* 'mondani, beszélni'. (JEGOROV 1964)

Rokona az oszm. ***söz*** 'szó' és társai.

Idetartozik a magy. *terefere,* a *tereferél* és a *trécsel* töve. A TESz a magy. ***terefere,*** *tereferél, tereferéz* szavakat hangutánzó eredetűnek tartja. (TESz) < magy. *tere* (< *te-*: abszolút szótő + *-re:* képző) + *fe-* + *-re, tere-:* relatív szótő + *feré-*: relatív szótő + *-l*: képző, *tere-*: relatív szótő + *-feré-*: relatív szótő + *z:* képző.

A TESz a magy. ***trécsel*** igét vitatott eredetűnek tartja. (TESz) < *tré-*: relatív szótő + *-cse-*: képző

+ *-l*: igeképző.

Idetartozik az ol. ***parole*** 'beszéd' *paro-* relatív szótöve.

3.530. Kāšγ. ***žakuk*** 'kalapács' ~ magy. *tám*(pont).

Kezdetben *ütő* szerszámnak olyan faág volt alkalmas, amelynek a végén bunkó volt. Az ilyen ütő szerszám a kalapács ma is ilyen szerkezetű. Őseink a természetből olyan faágat vettek, amelynek a végén bütyök, bunkó volt és ez szolgált kalapács gyanánt.

Ennek a szerszámnak a neve megvan közszóként a csuvasban és számos török nyelvben, vö.: csuv. ***tukmak*** 'súlykoló, mozsártörő, mozsárütő, fakalapács', AFT. *tukmak* 'sulyok, fakalapács', ujg., oszm., gag., türkm., *tokmak,* alt. *tokpak, topkok*, ojr. *tokpok,* hak. *toxpax,* tuv. *dokpak,* üzb. *tukmok,* azerb. *toxmag,* bask., tat. *tukmak*, kirg. *tokmok*, kazak, k.kalp. *tokpak* 'sulyok, fakalapács', azon kívül az ujg., tuv., hak. nyelvekben 'tölgy', az üzbégben 'buzogány, a hatalmat jelképező jogar, bot, kormánypálca'. A szavak hangutánzó eredetűek, a csuv. *tukmak* 'farkas' jelentésben is használatos a tiltott *kaškăr* helyett (a farkas farka fakalapácsra hasonlít). (JEGOROV 1964)

Rokona a csuv. ***čyx*** 'beverni, mértéktelenül enni', azerb. *tyx*, kirg. *tyx,* tat., bask. *tygyn '*enni, megcsömörleni', AFT., kirg., k.kalp. *tyk* 'beverni', mong. *čixex* 'beverni'. (JEGOROV 1964)

Alaki hasonlóság miatt nevezték meg ezzel a szóval a sulykolót, a mozsártörőt, a mozsárütőt, a fakalapácsot, a buzogányt, funkciója miatt pedig a jogart, botot, kormánypálcát, ugyanakkor ez utóbbi tárgyak alakilag is hasonlóságot mutatnak. Eleink tudták, hogy a forrás, a mag meghatározza a víz, a növény, az állat és az ember, egyszóval az élőlények további sorsát, más szóval irányítja, uralja az egész életüket. Innen van a jogar, a bot, a kormánypálca jelentés. Ez a magyarázata annak is, hogy a csuvasban a *kaškăr* helyett a *tukmak* megnevezést használják bizonyos esetekben. Ilyen gondolkodással magyarázható az is, hogy a farkas szent állata egyes népeknek.

A víz mintájára az életben sok mindent neveztek el, így tartozik a szó családjába a csuv. *tukmak.* Ennek a szónak és társainak a rokona még a magyar *támpont, támaszkodik tám-* töve, a Kāšγarinál szereplő *tam* 'vízcsepp, csepp víz' jelentésű szó s a magyarban számos földrajzi név és személynév (CZEGLÉDI 2010).

Ez onnan van, hogy a faágon lévő bunkó egyben a csira, a hajtás, az elágazás helye. Az új élet születésének a helye maga a forrás, a mag, ez pedig a legerősebb, stb.

3.531. Kāšγ. ***žakik*** 'a kisfiú nemi szerve' ~ magy. ***csök***.

Alakváltozata a magy. ***csök*** 'nagyobb hím állatnak, főleg a bikának hímvesszeje'. Török, közelebbről talán kun-besenyő eredetű, vö.: oszm *çök,* tat. *čük, čügey,* csuv. *čĕkĕ* 'hímvessző'. (TESz)

Idetartozik a magy. ***biga*** 'kisfiú nemi szerve', nincs meg a TESz-ben.

3.532. Kāšγ. ***tulgāk*** 'női fülbevaló' ~ magy. ***fül***.

Lényeges az, hogy a fülkagyló kerek forma, a hallójáratok pedig kanyargósak, tekervényesek, csiga alakúak. Az elnevezést az ilyen alakjáról kapta a fül. Hasonlóan kör vagy félkör alakú az edénynek a füle stb.

A Kāšγ. ***tulgāk*** tövében benne van a magy. *fül,* amelynek a kezdő mássalhangzója eredeti t-

fejleménye. Vö.: magy. ***fül*** ’hallószerv, a hallószerv külső része, fülkagyló, valamely tárgynak fülkagylószerűen kiálló része, fogója, fülke, vakablak, könyv fedőlapjának behajtott része’. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pil* ’fül’, osztj. *päl* ’fül, fogantyú’. (TESz) < *fü-*: abszolút szótő + *-l:* képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

3.533. Kāšγ. ***jalāvaz*** 'Allah követe' ~ magy. ***út***.

Szerkezeti felépítése: *jalāva-*: relatív szótő + *-z:* foglalkozásnév képző.

Ld. még: Kāšγ. ***jalāvar*** 'a cár követe' < *jalāva-*: relatív szótő + *-r:* foglalkozásnév képző.

A követ foglalkozása az úthoz kötődik, ezért a szó relatív töve a *jalāva-* az 'út' jelentésű szóval tartozik össze. Az első út a víz útja volt, ez pedig a víz medre, a folyómeder, ahol a víz járt. Ennek a mintájára nevezték el az ember útját, ahol az ember járt s a megnevezéshez is a folyóvíz, a folyómeder adta az alapot.

Természetes, hogy a Kāšγ. *jalāva-* relatív szótővel összetartozik a csuv. ***śul*** 'út', ÓT., KB., Zamahš., azerb., oszm., gag., nog. *jol,* üzb. *jul,* bask., tat. *jul,* türkm., kum. *jol*, kirg., kazak, k.kalp. *žol*, ojr. *d'ol,* karacs. *džol,* jak. *suol,* tuv., hak., sor *čol* 'út', üzb. *julbošči* 'vezető', kum. *jolbašči* 'vezető', vö.: mong. *zol* 'út, boldogság, siker'. (EGOROV 1964) < csuv. *śu-*: abszolút szótő + *-l*: képző, ÓT., KB., Zamahš., azerb., oszm., gag., nog. *jo-* + *-l,* üzb. *ju-* + *-l,* bask., tat. *ju-* + *-l*, türkm., kum. *jo-* + *-l,* kirg., kazak, k.kalp. *žo-* + *-l,* ojr. *d'o-* + *-l,* karacs. *džo-* + *-l*, jak. *suo-* + *-l,* tuv., hak., sor *čo-* + *-l,* kum. *jol-*: relatív szótő 'út' + *bašči* (< *baš-*: relatív szótő + *-či*: foglalkozásnév képző) 'főnök', vö.: mong. *zo-*: abszolút szótő + *-l*: képző.

A földrajzi nevekben számos idetartozó adat van, vö.:

Alku kassi h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Alku kassi*, ***Čulaś, Šulavăś*** or. *Algu-kasy* A.
< csuv. *Alku*
+ *kassi* ⟵ csuv. *kasă* ‘falu’
+ *–i*: birtokos személyjel,
Čulaś < *Čula*
+ *ś*
Šulavăś < *Šulavă*
+ *ś*
or. *Algu* ⟵ csuv. *Alku*
+ *kasy* ⟵ csuv. *kassi.*

Śulav vărmaně d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Śulav vărmaně* A.
< csuv. *Śulav* < *Śu*
+ *lav*
+ *vărmaně* ⟵ csuv. *vărman* ‘erdő’
+ *–ě:* birtokos személyjel.

Rokona a magy. ***út*** 'a közlekedés számára létesített sáv, útvonal, pálya, lehetőség valaminek elérésére, megoldására, a cselekvés, viselkedés normától megszabott irányvonala, rendje, utazás, alkalom, körülmény'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *aht* 'vízfolyás, összekötő csatorna', *axt, ēkt* 'vízi út (két tó között), lefolyás (tóból folyóba)', osztj. *ōγet, ūγet* 'földszoros (két víz között)', szam. jur. *ŋù', ŋùt'* 'út, nyom', jeny. *u, urī* 'út', szelk. *wăt, watta* 'ua.', *wuette* 'ua.', 'nyom', kam. *ād'ži,*

a'de, àt'ši 'út, csapás, lábnyom'. (TESz)

Alakváltozata az or. ***doroga*** 'út'. Ez azért is lehetséges, mert a szókezdő mássalhangzó eredeti t- volt, ennek a fejleményei a Kāšγ. ***j-,*** csuv. ***ś-,*** magy. ***0-,*** or. ***d-*** stb.

Idetartozik a magy. ***nút*** szó, amely vékony kis vájatot jelent, nincs meg a TESz-ben, jelentése 'horony, legtöbbször vezetékek számára', német szó (BAKOS 1989).

A mansi *ū* 'víz folyama' szónak előzménye *āw* 'víz folyama' volt, a jenyiszeji szamojéd *ú'* 'út' szava a magyar *út* (< *ú:* abszolút szótő + *-t:* képző) szóval rokon. A *–t* a képző kezdő, egyben a kiinduló mássalhangzója, amely *–t* > *-δ* > *-w* > *-V* > *-0* változásokon keresztül tűnt el. A hosszú magánhangzó elvileg lehetne ennek a nyoma is, de a magyarázatot másutt kell keresni, hiszen pl. maga az *út* szó már hosszú magánhangzót tartalmaz. Ennek pedig az a magyarázata, hogy a magy. *út* (< *ú* + *-t*) szónak mind az első, mind a második eleme teljesebb volt korábban. Vagyis a magy. *út* (< *ú:* abszolút szótő + *-t:* képző) elemeire bontásakor világos, hogy az *ú* hosszúsága az abszolút szótő változásának az eredménye. A *–t* pedig a képző kezdő mássalhangzója, amely további szavakban is megmaradt, vö.: man. *axt* (< *ax*: szótő + *-t*: képző) 'folyam', *aht* (< *ah*: szótő + *-t*: képző) 'vízfolyás', *ekt (*< *ek*: szótő + *-t*: képző) 'vizi út, lefolyás a tóból a folyóba'. A szótővel összetartozik a tat. *agu* 'folyás', sőt a lat. *aqua* 'víz' szó töve is. A *–t* képző fejleményeit is őrzik a nyelvek, vö.: man. *aw-* (< *a:* szótő + *-w:* képző) 'víz folyama'.

A 'követ' jelentésű szavak úgy keletkeztek, hogy az *út* főnevet foglalkozásnév képzővel látták el.

3.534. Kāšγ. ***turkāk*** 'köteg, tekercs' ~ magy. ***tűr***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tu-*: abszolút szótő + *-rkāk:* képző.

Rokona a csuv. ***tavăr*** 'kifordítani (a subát), megfordítani, feltűrni (ruhaujjat), megfordítani (szénát), visszatérni', tefs. XII-XIII. sz. *tägrü,* azerb., oszm. *devir,* jak. *tier* 'megfordítani', tuv. *daar* 'feltűrni (ruhaujjat)'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tavă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, tefs. XII-XIII. sz. *täg-* + *-rü,* azerb., oszm. *devi-* + *-r,* jak. *tie-* + *-r,* tuv. *daa-* + *-r.*

Alakváltozata a magy ***tűr*** 'összegöngyöl, összehajtogat, (ruha szélét, ujját) felhajtja'. Ótörök eredetű, vö.: ujg. Kāšγ., csag. *tür-* 'hajtogat, teker, felhalmoz', oszm. *dür-* 'felteker, göngyöl', türkm. *düyr-* 'összeteker', tat., bask. *tör-* 'hajtogat, göngyöl', jak. *tüür* (hosszú az *ű*) 'teker', csuv. *tĕr-* 'csomóba gyűjt (szalmát), összegyúr'. (TESz) < *tű-*: abszolút szótő + *-r*: képző, ujg. Kāšγ., csag. *tü-* + *-r-,* oszm. *dü-* + *-r-,* türkm. *düy-* + *-r-,* tat., bask. *tö-* + *-r-,* jak. *tüü-* + *-r,* csuv. *tĕ-* +*-r-*.

Idetartozik a magy. ***gyürke*** ld. 1. ***gyűr*** 'göngyöl, teker'. Bizonytalan eredetű. (TESz) 2. *gyür, györe, gyüre* 'domb, bucka, karéj, szelet, ld. a kenyér gyürkéje' Ismeretlen eredetű. (TESz) < *gyü-:* abszolút szótő + *-rke:* képző, *gyű-* + *-r.*

A TESz szerint a magy. ***teker*** 'körben vagy valami köré csavar, forgatással működtet, mozgat, csavarva, sodorva készít, nemileg közösül, ingerel'. Bizonytalan eredetű. Talán ótörök jövevényszó és valamilyen módon összetartozik a következő törökségi szavakkal: oszm. *devir-* 'forgat, fordít, megfordul, visszatér', csuv. *tavăr-* 'feltűr (pl. ruhaujjat), megfordít, visszaad, bosszút áll', *tavărăn-* 'megfordul', vö. még alt. *tēr* 'kerül, körbejár', tuv. *dar-* 'rácsavar, ráteker', jak. *tüör* 'forgat', *tier* 'átfordít, kifordít', *tögürüy-* 'körbejár', vö.: mong. *tegere-* 'teker'. (TESz) < magy. *teke-*: abszolút szótő + *-r:* képző, oszm. *devi-* + *-r-,* csuv. *tavă-* + *-r-*, *tavără-*: relatív szótő (< *tavă-*: abszolút szótő + *-ră-*: képző) + *-n-*: visszaható igeképző, alt. *tē-* + *-r-*, tuv. *da-* + *-r-*, jak. *tüö-* + *-r, tie-* + *-r-, tögü-*

+ *-rüy-,* mong. *tege-* + *-re-*.

A magy. ***tükör*** is idetartozik, mert a tükörkép a fordított kép'. A TESz szerint a magy. ***tükör*** 'jelkép, foncsorozott üveglap vagy csiszolt fémlap, ezzel ellátott fizikai eszköz, példakép, mintakép, csillámkő, uralkodók gondolkodási és cselekvési útmutatója, ismeretek rövid összefoglalása, madár tollain ragyogó folt, fehér folt a rőtvad farka alatt, a víz csillogó felszíne, tárgy fénylő lapja, selyemből készült rátét vagy betét ruhán, rönk hosszmetszetén látható bélsugarak rajza, nyomdaterméken a szedés által elfoglalt rész, vetődésben elcsúszott kőzettömegek simára csiszolódott lapja'. Valószínűleg ótörök eredetű, vö.: csuv. *tĕkĕr* 'tükör, szemüveg, üveg, *tüker* 'üveg', *tükerek* 'kerek' (Ašm.). A török szó alapjelentése feltehetőleg 'valami kerek tárgy' volt. Vö.: csag. *tekir* 'kerek', oszm. *teker, tekerlek* 'kocsikerék', azerb. *täkär* 'ua.', türkm. *tigir* 'ua.', tat., nog. *tögäräk* 'kerek', tat. *tügäräk* 'kerek, kör', kirg. *tegerek* 'ua.', jak. *tögürük* 'kerek', mong. tögürük 'kerek, kör'. (TESz) < magy. *tükö-*: abszolút szótő + *-r*: képző, csuv. *tĕkĕ-* + *-r, tüke-* + *-rek*, csag. teki- + -r, oszm. *teke-* + *-r, teker-*: relatív szótő (< *teke-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-lek*: képző, azerb. *täkä-* + *-r,* türkm. *tigi-* + *-r,* tat., nog. *tögä-* + *-räk*, tat. *tügä-* + *-räk*, kirg. *tege-* + *-rek,* jak. *tögü-* + *-rük,* mong. *tögü-* + *-rük*.

Jegorovnál a csuv. ***tĕkĕr*** 'tükör', tefs. XII-XIII. sz. *dägrä* 'kör', ÓT. *tägirä* 'körbe', kirg., alt., kum., karacs., üzb. *tugarak*, nog. *tobgerek,* tat. *tügerek,* bask. *tüŋerek*, nog. *to'gerek,* türkm. *töverek,* jak. *tügürü* 'kerek, kör, kerek üveg', kalm. tögrč 'kerek' A keleti tükrök általában polírozott fémkörök, ószl. (Óblg.) *tikr', tik'r', tikra* 'tükör'. (JEGOROV 1964) < csuv. t*ĕkĕ-*: abszolút szótő + *-r:* képző, tefs. XII-XIII. sz. *däg-* + *-rä,* ÓT. *tägir-*: relatív szótő (< *tägi-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-ä*: Dat. rag, kirg., alt., kum., karacs., üzb. *tuga-* + *-rak*, nog. *tobge-* + *-rek*, tat. *tüge-* + *-rek,* bask. *tüŋe-* + *-rek,* nog. *to'ge-* + *-rek*, türkm. *töve-* + *-rek*, jak. *tügü-* + *-rü,* kalm. *tögr-*: relatív szótő (< *tög-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-č*: képző, ószl. (Óblg.) *tik-* + *-r', tik'-* + *-r', tik-* + *-ra*.

3.535. Kāšγ. ***asruk*** 'ittas' ~ magy. ***iszik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *as-*: relatív szótő (< *a-*: abszolút szótő + *-s-*: képző) + *-ruk:* képző.

A Kāšγ. *as-*: relatív szótő rokona a csuv. ***ĕś*** 'inni', KB., MK., azerb., ujg., üzb., türkm., oszm., kum., karacs., alt., ojr. *ič,* kazak, k.kalp., nog., tuv. *iš*, bask. *es,* tat. *eč*, hak., jak. *is* 'inni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ĕ-*: abszolút szótő + *-ś*: képző, KB., MK., azerb., ujg., üzb., türkm., oszm., kum., karacs., alt., ojr. *i-* + *-č*, kazak, k.kalp., nog., tuv. *i-* + *-š*, bask. *e-* + *-s*, tat. *e-* + *-č,* hak., jak. *i-* + *-s*.

Rokonuk a magy. ***iszik*** ,'(ember, állat) folyadékot fogyaszt, kortyolással gyomrába juttat, (szagot) magába vesz, beszív, (lyukacsos szerkezetű anyag) nedvet, folyadékot magába szív, (kellemes hatású dolgot, élményt) mohón élvez, rendszeresen sok szeszes italt fogyaszt, részegeskedik, (bigejátékban a bige, iskolajátékban a cserépdarab) vonalat érint, vonalra esik, ivásnak, itatásnak a helye, ivás, ital stb.' Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *ɛisêm* 'ittam', *äi* 'iszik', zürj. *juni* 'iszik', votj. *ju-* 'iszik, ünnepel', cser. *jü·äm,* finn *juoda,* észt *jooma*, lp. *jukkât* 'iszik'. (TESz) < magy. *i-*: abszolút szótő + *-szik*: képző, *ita-:* relatív szótő (< *i-:* abszolút szótő + *-ta-:* képző) + *-l:* képző.

A magyar szó finnugor eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. Az *iszik* ige eredetileg nómen-verbum volt, amelynek a névszói jelentéstartalmát őrzi a víz, a folyó jelentéstartalmú szó.

3.536. Kāšγ. ***kavkā*** 'hebegő nyelvű' ~ magy. ***hab***.

A hebegéssel együtt jár a habzás is, ezért idetartozik a magy. ***hebeg, habog.*** Kezdetben nómen-

verbum volt, ezért a főnévi jelentésű magy. *hab* is kötődik hozzájuk.

Rokon a csuv. ***kăpăk*** 'hab', ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *köpük,* kirg., alt., ojr. *köbük*, ujg., tuv. *kövük*, kazak, nog., hak. *köbik*, k.kalp. *kobik,* üzb. *küpik* (dial. *küpük*), bask., tat. *kübek*, kum. *geb'uk,* s. ujg. *kevük* 'hab'. < *kop* (ujg.) 'felemelkedni' vagy *küp* (csuv., tat.), *köp* (Zamahš., azerb.) 'nőni, habosodni, puklisodni', ld. még *xăpar* (*kobar*) 'felemelkedni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kă-:* abszolút szótő + *-păk:* képző, ÓT., Zamahš., azerb., türkm., oszm., gag. *kö-* + *-pük,* kirg., alt., ojr. *kö-* + *-bük*, ujg., tuv. *kö-* + *-vük*, kazak, nog., hak. *kö-* + *-bik*, k.kalp. *ko-* + *-bik*, üzb. *kü-* + *-pik, kü-* + *-pük,* bask., tat. *kü-* + *-bek*, kum. *ge-* + *-b'uk,* s. ujg. *ke-* + *-vük*, ujg. *ko-* + *-p,* cszv., tat. *kü-* + *-p*, Zamahš., azerb. *kö-* + *-p, xăpa-*: relatív szótő (< *xă-*: abszolút szótő + *-pa-*: képző) + *-r*: képző, *koba-*: relatív szótő (< *ko-*: abszolút szótő + *-ba*: képző) + *-r*: képző.

Idetartozik a szótöve a csuv. ***kăpăš, kăpăška*** 'laza, omlós, puha, porhanyós', tat. *köpšek* 'laza, porhanyós (talaj), kirg. *köpšök* 'laza, porhanyós', hak. *kübür* 'laza, porhanyós (hó)'. < **kăp*, vö.: hak. *küp* 'lágy, puha'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kăpă-*: relatív szótő (< *kă-*: abszolút szótő + *-pă-*: képző) + *-š*: képző, *kăpă-* + *-ška*, tat. *köp-* + *-šek*, kirg. *köp-* + *-šök,* hak. *kübü-* + *-r, *kă-*: abszolút szótő + *-p*: képző, hak. *kü-* + *-p*.

A csuv. ***küp, küpĕn*** 'fellazulni, meglágyulni, felpuklisodni, habzani', Zamahš., ujg., kirg., kum., alt., hak., azerb. *köü,* kazak *keb,* bask., tat. *küp, küben* 'fellazulni, habzani, megnőni', hak. *köben*, tat. Szib. *köbön* 'fellazult, habzott, poros', bask. *küpken* 'fellazult, szélesedett, vö. mong. *köge* 'puklisodni, habzani'.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kü-*: abszolút szótő + *-p*: képző, *küpĕ-:* relatív szótő + *-n:* visszaható igeképző, Zamahš., ujg., kirg., kum., alt., hak., azerb. *kö-* + *-p*, kazak *ke-* + *-b*, bask., tat. *kü-* + *-p,* kübe-: relatív szótő + -n: visszaható igeképző, hak. *köbe-* + *-n,* tat. Szib. *köbö-* + *-n*, bask. *küpke-* + *-n*.

A csuv. ***küpček*** 'kis párnácska', bask. *küpsek*, tat. *küpček,* türkm. *köpčik,* kazak, dial. *köpšik* 'ua.', kirg. *köpčük* 'alom, derékalj, párnahelyettesítő'. < *küp*. (JEGOROV 1964) < csuv. *küp-*: relatív szótő (< *kü-*: abszolút szótő + *-p-*: képző) + *-ček*: képző, bask. *küp-* + *-sek*, tat. *küp-* + *-ček,* türkm. *köp-* + *-čik,* kazak, dial. *köp-* + *-šik* 'ua.', kirg. *köp-* + *-čük,* csuv. *kü-*: abszolút szótő + *-p*: képző.

A Kāšγ. ***kūl kubukī*** második tagja a *kubuk-* (< *ku-*: abszolút szótő + *-buk*): relatív szótő + *-ī:* birtokos személyjel E/3. A *kubuk* rokona a magy. ***hab*** 'hullám, hullámverés, tajtékkő, apró buborékokból álló, laza szerkezetű anyag, tajték'. Ősi örökség az uráli korból, vö.: vog. *kop, kump*, osztj. *kump* 'hullám', zürj. *gibavni* 'úszik, lubickol, játszik (a hal, miközben a vizen kis hullámok keletkeznek)', mdE. *kopildi-* 'hullámzik, hullámszerűen mozog, ing, tekergődzik', fi. *kommuta* 'bugyog, kibuggyan, hullámzik, felbugyog (forrás), tajtékzik, fő, forr, dagad, bugyborékol', észt *kummuma* 'gyűlik, gyarapodik, gyülemlik', szam. *xampa* 'hullám', jeny. *kaba*, tavgi *koŋfu,* szelk. *komb, kuumb* 'hullám'. (TESz) < magy. *ha-*: abszolút szótő + *-b*: képző, vog. *ko-* + *-p*, *kum-* + *-p,* osztj. *kum-* + *-p,* zürj. *gibav-*: relatív szótő (< *gi-*: abszolút szótő + *-bav*: képző) + *-ni*: főnévi igenév képző, mdE. *kopi-*: (< *ko-*: abszolút szótő + *-pi:* képző) relatív szótő + *-ldi:* képző, fi. *kommu-*: (*kom*: abszolút szótő + *-mu*: képző) relatív szótő + *-ta*: főnévi igenév képző, észt *kummu-* (*kum-* + *-mu-*) + *-ma,* szam. *xam-*: abszolút szótő + *-pa*: jképző, jeny. *ka-:* abszolút szótő + *-ba*: képző, tavgi *koŋ-* + *-fu*, szelk. *kom-* + *-b, kuum-* + *-b*.
A magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

A magy. ***hab*** és a Kāšγ. ***kubuk*** 'hab' párhuzama megvan a többi török nyelvben is, vö.: csuv. ***kăpăk*** 'hab'. Idetartozik a magy. ***köp*** 'szájából nyálat lök ki, mond, kimond, stb.'. Hangutánzó eredetű igenévszó. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótő + *-p*: képző.

A rokonságba tartozik a magy. köp 'szájából nyálat lök ki, mond, kimond, (adatokat stb.) gyorsan, folyamatosan mond, vallomást tesz, vall'. Hangutánzó eredetű igenévszó. (TESz)

3.537. Kāšγ. ***kazizkāk*** 'a frissességét elvesztett (valami)' ~ magy. ***kóró***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kazi-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-zi-*: képző) + *-zkā:* képző.

Őseink tudták, hogy az, ami elvesztette a frissességét, az vízhiányos. Ezért számos szó tartozik ide, amely a víz hiányával kapcsolatos. Idetartozik a Kāšγ. ***karit-*** 'megöregedni'; Kāšγ. ***kurit-*** 'meg-, kiszáríttat'; Kāšγ. ***kurun-*** 'megtörölkőzni, kiszáradni'; Kāšγ. ***kurug*** 'száraz'; Kāšγ. ***kurugluk*** 'szárazság' < *kurug-*: relatív szótő 'száraz' + *-luk*: képző; Kāšγ. ***kūr*** 'száraz'. < *kū-:* abszolút szótő + *-r:* képző.

A csuvasban idetartozó szót elsősorban a növényekre használják, vö.: csuv. ***xărăk*** 'száraz', Zamahš., csag. *kurug,* ujg. *kuruk, kurgak*, kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs. *kurgak*, türkm. *gury, gurak*, azerb. *guru,* oszm. *kuru,* tat. *kory,* bask. *koro* 'száraz'. < *xăr-* 'kiszáradni, meghalni, elpusztulni', ld. még. mong. *kuuran* 'száraz'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xă-*: abszolút szótő + *-răk:* képző, Zamahš., csag. *ku-* + *-rug,* ujg. *ku-* + *-ruk, ku-* + *-rgak*, kirg., kazak, k.kalp., nog., karacs. *ku-* + *-rgak*, türkm. *gu-* + *-ry, gu-* + *-rak*, azerb. *gu-* + *-ru,* oszm. *ku-* + *-ru,* tat. *ko-* + *-ry,* bask. *ko-* + *-ro,* csuv. *xă-* + *-r-*, mong. *kuura-*: relatív szótő + *-n:* visszaható igeképző.

Ha valami, így az ember is vízhiányos lesz, amikor megöregszik. Ugyanakkor az, aki öreg, görbe is. A szó családjába tartozik a csuv. ***karčăk*** 'öregasszony', tat. *karčyk,* bask. *karsyk* 'öregasszony', bask., tat., kirg., kazak, karacs. *kart* 'öregember', Zamahš. *kary* 'öregember', ujg. *keri,* üzb. *kari* 'öreg, öregember, megöregedni', ÓT. *kary* 'öreg, öregedni', AFT. *kary* 'öregedni', kirg. *kary,* k.kalp. *karry* 'öreg', *kartaj* 'öregedni', oszm. *kary* 'feleség, asszony'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-r-*: képző) + *-čăk:* képző, tat. *kar-* + *-čyk,* bask. *kar-* + *-syk* bask., tat., kirg., kazak, karacs. *kar-* + *-t,* Zamahš. *ka-:* abszolút szótő + *-ry:* képző, ujg. *ke-* + *-ri,* üzb. *ka-* + *-ri,* ÓT. *ka-* + *ry,* AFT. *ka-* + *-ry,* kirg. *ka-* + *-ry,* k.kalp. *ka-* + *-rry, kar-*: relatív szótő + *-taj:* képző, oszm. *ka-:* abszolút szótő + *-ry.*

A relatív szótő eredetileg nómen-verbum volt. Az adatok világosan utalnak arra, hogy egyaránt fennmaradtak a névszói és az igei jelentések. Figyelembe kell venni, hogy az első megnevezések névszói és igei tulajdonsággal egyaránt rendelkeztek. Idővel különváltak és külön úton alakult az igei és a névszói tartalmat hordozó változat. Ez onnan van, hogy először minden megnevezés a vízre vonatkozott, a víz pedig önmaga cselekedett és egyben a saját tulajdonságait is ugyanazon hangutánzó eredetű szó jelölte. Következésképp a 'száraz' és a 'szárad' jelentést ugyanaz a szó viselte. Ma a csuvasban a száraz megnevezésére a *xărăk* teljesebb formát, a szárad megnevezésre pedig a rövidebb *xăr-* alakot használják. Ez utóbbiban a képzőnek csak a kezdő mássalhangzója az *-r* maradt meg a *xărăk* szó *-răk* képzőjével szemben. A magyarban idetartozó *kóró* szóban ehhez képest a *-ró* maradt meg.

A TESz szerint a magy. ***kóró*** 'különféle növényeknek rendszerint télen át is megmaradó száraz, kemény szára, bokor, cserje, megvénült, sovány ember'. ÓT. eredetű, vö.: hak. *qobraq '*nádsíp és az a növény, amiből ezt készítik', alt. *qōroq* 'ua.', CC. *qovra* 'fűszál, gabonaszál, szalma, gyom, gaz', *qūray* 'üres szárú növény', bask. *quray* 'nád, nádfurulya', kirg. *kura* 'nád', tat. *kura* 'száraz fűszár, gyom', csuv. *xura* 'száraz fű'. (TESz) < magy. *kó-:* abszolút szótő + *-ró:* képző, hak. *qob-:* abszolút szótő + *-raq:* képző, alt. *qō-:* abszolút szótő + *-roq:* képző, CC. *qov-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, *qū-:* abszolút szótő + *-ray:* képző, bask. *qu-:* abszolút szótő + *-ray:* képző, kirg. *ku-:* abszolút

szótő + *-ra:* képző, tat. *ku-:* abszolút szótő + *-ra:* képző, csuv. *xu-:* abszolút szótő + *-ra:* képző.
A kutatásaink értelmében a magyar szó nem átvétel révén, hanem a közös gyökér kapcsán kötődik a török adatokhoz.

3.538. Kāšγ. ***žuŋak*** 'tartály, medence' ~ magy. ***csanak***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *žu-:* abszolút szótő + *-ŋak:* képző.

Rokona a K-mong. ***sinagha,*** *šanaga* 'lapát, nagy merőkanál', ojr. *sanagha* 'ua.', a csuv. *čanak* 'ua.'.

A magy. ***csanak*** 'kehely, fa merítőedény, cserépedény' jelentésű és a TESz török, közelebbről feltehetőleg kunbesenyő eredetűnek tartja helytelenül. A hozott adatok azonban a szócsaládba tartoznak, vö.: CC. *čanak* 'csésze', Kāšγ. *čanaq* 'fatál', oszm. *çanak* 'cseréptál', k.kalp. *šanaq* 'csésze', özb. *čånaq* 'cseréptál', vö.: or. *čanák, činák* 'fatál', szb.-hv. *čànak* 'fatál', albán *çanák* 'tál' stb. (TESz) < magy. *csa-:* abszolút szótő + *-nak*: képző, CC. *ča-* + *-nak,* Kāšγ. *ča-* + *-naq,* oszm. *ça-* + *-nak,* k.kalp. *ša-* + *-naq,* özb. *čå-* + *-naq,* or. *ča-* + *-nák, či-* + *-nák,* szb.-hv. *čà-* + *-nak,* albán *ça-* + *-nák.*

A magy. ***csónak*** szó is ugyanazon elv alapján született, amelyet a TESz ismét helytelenül szláv eredetűnek tart. A szláv példák azonban nagyon tanulságosak, vö.: szb.-hv. *čûnak, čûnjak* 'csónak, vetélő'[76], szln. *čolnák* 'vetélő', *čúnek* 'csónak', cseh *člunek* 'csónak, vetélő, pillangós növény virágának legalsó sziromlevele', szlk. *člnok* 'ua.', or. *čelnók* 'csónak, vetélő', ld. még magy. *csarnok* (TESz) < magy. *csó-*: abszolút szótő + *-nak*: képző, szb.-hv. *čû-* + *-nak, čû-* + *-njak,* szln. *čol-* + *-nák, čú-* + *-nek,* cseh *člu-* + *-nek,* szlk. *čl-* + *-nok,* or. *čel-* + *-nók,* magy. *csar-* + *-nok.*

Alakváltozata a magy. ***csarnok*** 'kör alakú, nagy, fedetlen épület, előcsarnok, fedett folyosó, tornác, pompás épület, tágas helyiség, terem, vásárcsarnok'. Ismeretlen eredetű. Ld. még *csordak* 'szinház'. (TESz) < magy. *csar-*: abszolút szótő + *-nok, csor-* + *-dak.*
Meg kell jegyezni, hogy az abszolút szótő és az első relatív szótő egybeesik.

3.539. Kāšγ. ***tarŋak*** 'víz, amely a földből jön ki' ~ magy. ***tenger.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tarŋak* < *ta-*: abszolút szótő + *-rŋak:* képző. (vö.: **tarnkak*)

A szó a teremtéssel, a születéssel kapcsolatos és a forrás, víz, folyó szóhoz vezet el, mert elsőként a víz születésére vonatkozott. Ennek megfelelően kezdetben ige-névszó volt, ma a 'víz és a terem, születik' szavak idetartoznak.

Alakváltozat a relatív szótő, vö.: csuv. ***śural*** 'születni', ***śurat*** 'szülni', ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jarat,* kirg., kazak, *žarat* 'létrehozni, felépíteni, alkotni', kum. *jarat* 'szülni, alkotni', azerb. *jaran,* türkm. *jaradyl,* oszm. *jaratyl,* tat. *jaral*, kazak, kirg. *žaral* 'létrejönni, születni, megalkotnak lenni'. (JEGOROV 19864) < csuv. *śura-:* relatív szótő (< *śu-:* abszolút szótő + *-ra-*: képző) + *-l:* visszaható igeképző, *śura-*: relatív szótő + *-t:* műveltető igeképző, ÓT., KB., Zol. bl., tefs. XII-XIII. sz., Rabg., ujg., üzb., azerb., türkm., oszm., nog., tat. *jara-* + *-t,* kirg., kazak, *žara-* + *-t,* kum. *jara-* + *-t*, azerb. *jara-*: relatív szótő + *-n*: visszaható igeképző, türkm. *jara-*: relatív szótő + *-dy-*: műveltető igeképző + *-l:* visszaható igeképző, oszm. *jara-* + *-ty-* + *-l,* tat. *jara-* + *-l,* kazak, kirg. *žara-*: relatív szótő + *-l*: visszaható igeképző.

[76] A szövőgépnek a csónak alakú alkatrésze.

Rokona a magy. ***terem*** 'létrejön, lesz, nő, létrehoz, termést hoz, hirtelen megjelenik'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *te-*: abszolút szótő + *-rem:* képző.

Természetesen idetartozik maga a teremtő is, amely széles körben ismert, vö.: csuv. ***tură*** vall. 'isten', jeny. *teŋri,* KB. *taŋri* 'ég', azerb. *tori* 'isten, ég', csag. *tengra,* ujg., MNH. *teŋri.* PK. *taŋry,* kirg. *teŋri* 'isten', k.kalp. *tangri,* oszm. *tanry,* jak. *tangara,* bask. *tenre* 'isten, ég', bask., tat. *tere,* csuv. *tură, turăš* 'ikon, alak, forma', vö.: burj. mong. *tengeri,* kalm. *tenger* 'ég', sumer *dingir* 'ég', perzsa *tour* 'alak, forma'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótő + *-ră*: képző, jeny. *teŋ-* + *-ri,* KB. *taŋ-* + *-ri*, azerb. *to-* + *-ri* 'isten, ég', csag. *teng-* + *-ra,* ujg., MNH. *teŋ-* + *-ri.* PK. *taŋ-* + *-ry,* kirg. *teŋ-* + *-ri*, k.kalp. *tang-* + *-ri*, oszm. *tan-* + *-ry*, jak. *tanga-* + *-ra,* bask. *ten-* + *-re,* bask., tat. *te-* + *-re,* csuv. *tu-* + *-ră, tură-*: relatív szótő (< *tu-*: abszolút szótő + *-ră-*: képző) + *-š*: képző, burj. mong. *tenge-*: abszolút szótő + *-ri*: képző, kalm. *tenge-*: abszolút szótő + *-r*: képző, sumer *dingi-* + *-r,* perzsa *tou-* + *-r.*

Mindezek elnevezéséhez a víz, azaz a víz születése adta a mintát. Ilyen víz a magy***. tenger,*** amely a TESz szerint 'nagy kiterjedésű sós állóvíz, rengeteg, tömérdek, nagy mennyiség'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, vö.: Kāšγ., KB., IM., csag., CC. *tängiz,* oszm. *deniz,* türkm. *deŋiz*, tat., bask. *diŋgez,* üzb. *dengiz* 'tenger'. Ld. még csuv. *tinĕs* 'tenger', mong. *taluy,* cser. *teŋgež* 'tenger'. (TESz) < magy. *tenge-*: abszolút szótő + -r: képző, Kāšγ., KB., IM., csag., CC. *tängi-* + *z,* oszm. *deni-* + *-z,* türkm. *deŋi-* + *-z*, tat., bask. *diŋge-* + *-z,* üzb. *dengi-* + *-z,* csuv. *tinĕ-* + *-s,* mong. *ta-* + *-luy,* cser. *teŋge-* + *-ž.*

Alakváltozata a csuv. ***tinĕs*** 'tenger', KB. *täniz'* tat., bask. *diŋgez,* ujg., kirg., türkm. *deŋiz,* üzb. *dengiz,* azerb. *deniz*, oszm. *deniz*, nog. *ten'iz* 'tenger. Vö.: evenki *tönger.* (JEGOROV 1964) < csuv. *tinĕ-*: abszolút szótő + *-s*: képző, KB. *täni-* + *-z'*, tat., bask. *diŋge-* + *-z*, ujg., kirg., türkm. *deŋi-* + *-z,* üzb. *dengi-* + *-z*, azerb. *deni-* + *-z,* oszm. *deni-* + *-z,* nog. *ten'i-* + *-z*, evenki *tönge-* + *-r.*

Alakváltozata az or. ***more*** 'tenger'. Indoeurópai jellegű közszláv szó, vö.: gót *marei*, ném. *Meer,* lat. *mare.* (SIS) < or. *mo-*: abszolút szótő + *-re:* képző, gót *ma-* + *-rei,* ném. *Mee-* + *-r,* lat. *ma-* + *-re*.

A víz számos 'mag, maggal ellátott' jelentésű szónak szolgált alapul, így a magy. ***tengeri*** 'kukorica' szónak is, amely a TESz szerint magyar fejlemény. A magy. ***tengerszem*** 'vízforrás' jelentésű. A szó megvan több folyónevünkben is, vö.:

Tarca ’a Hernád bal oldali mellékvize’. Preszláv ősiségű folyónév. (KISS 1980) < *Tar- (< Ta-* + *-r-)* + *-ca.*

Tarna **‘**a Zagyva bal oldali mellékfolyója’. (KISS 1980) < *Tar- (< Ta-* + *-r-)* + *-na.*

Tar-patak ‘vízeséseiről híres patak a Magas-Tátrában’. (KISS 1980) < *Tar (< Ta-* + *-r)* + *patak.*

Túr ‘a Szamoshátat északról határoló folyó’. Ősszláv eredetű. Ősszláv *turъ* ’őstulok’. (KISS 1980) < *Tú-* + *-r.*

A szláv eredet nem igazolható. A magyar és a vele rokon szkíta és hún nyelvekben találhatók meg a gyökerek.

3.540. Kāšγ. ***tut-*** 'okozni, (előidézni fájdalmat)' ~ magy. ***tesz***.

Valószínű, összetartozik a magy. *okoz, tesz, csinál* igékkel. Ld.: **3.500.** Kāšγ. ***turū-*** 'megteremtettnek lenni' ~ magy. ***terem*** címszónál.

3.541. Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' ~ magy. ***tart***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *tiz-*: relatív szótő (< *ti-*: abszolút szótő + *-z:* képző)+ *-ti:* múlt idő jele.

A Kāšγ. *tiz-*: relatív szótő összetartozik a csuv. ***tyt*** 'fogni, tartani, megragadni, bekeríteni', ÓT., MK., tefs. XII-XIII. sz., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp., nog., azerb., oszm., gag., türkm., ojr., tuv., hak., jak. *tut*, bask., tat. *tot* 'fogni, tartani, megragadni, építeni'. (JEGOROV 1964)

A relatív szótő rokona a magy. ***tart*** 'birtokol, eladnivalót tart, felügyelete, hatalma, védelme alatt tart, fog kezével, karjával, ölével alátámasztva nem enged leesni, (anyagi javakat) nem enged át másnak, későbbi időre megőriz, (testnedvet, váladékot) erővel vagy mesterségesen visszafog, nem enged kiürülni, valakit megment, életben maradását, üdvözülését biztosítja, kegyelmében megőrzi, valamilyen állapotot, helyzetet biztosít részére, (előíráshoz, szokáshoz, fogadáshoz, ünnephez) igazodik, valaminek tárolási helyül szolgál, valamit tárol, (valamely tárgy) valaminek szilárd helyzetet biztosít, valamit rögzít, alátámaszt, megállít, útjában, cselekvésében feltartóztat, emlékezetében (meg)őriz, valaminek tekint, valaminek gondol, valahogyan értékel, cselekvést végrehajt, valahová nyújt, valami felé fordít, irányít, (szolgálatot) teljesít, (tisztséget) visel, tartalmaz, magában foglal, élelemmel, anyagiakkal ellát, ellátását biztosítva felnevel, megfékez, fegyelmez, igazodik valamihez, figyelembe vesz valamit, valakihez, valahova tartozik, valakihez, valamihez pártol, ahhoz húz, ragaszkodik, ellenáll valakinek, valaminek, útját valahová irányítja, valahová valakivel halad, útjában, munkájában egy bizonyos ponton van, állít, vél, gondol, (személyt) szolgálatában alkalmazva gondoskodik róla, (állatot, járművet) birtokaként ellát, üzemel, karban tart, tartózkodik, őrizkedik valamitől, óvakodik valamit megtenni, időben folyik, valameddig terjed, térben valameddig terjed, tartóztat, marasztal, vendégül ott fog valahol, gondot visel, valamennyi időn át megmarad, használható, valamennyi időn át elegendő, (árut) valamennyire értékel, valamilyen árra becsül, annyit kér érte, a maga részére jogosnak gondol, igényt támaszt rá, valakivel egyetért, együtt érez, közösséget vállal, pártját fogja, pártjára kel valakinek, valaminek, letartóztat, (valakinek kedve, hangulata, szeszélye, tetszése) kívánja, diktálja, (eskü, fogadás) kötelez, figyel, ügyel valamire, (nehézségeket) kiáll, elszenved, (nehézségek ellenére) helytáll valamiben, valaki mellett, egymáshoz erősít, összefog, egy közösségbe fűz, (anyag) egybe van tapadva, össze van ragadva, (alkotóelem) szorosan egybeilleszkedik'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: fi. *tarttua* 'fog, megfog, megragad, valami felé kap, megakad, odaragad, megfertőz, (betegség) ráragad', vót *tarttua* 'ua.'. (TESz) < magy. *tar-*: relatív szótő (< *ta-:* abszolút szótő + *-r-:* képző) + *-t*: igeképző, fi. *tar-*: relatív szótő + *-ttua*: képző, vót *tar-* + *-ttua*.

A Kāšγ. *tiz-* és a magy. *tar-,* fi. *tar-,* vót *tar-* relatív szótövek összetartoznak. Valamennyi tulajdonság, azaz jelentés elsőként a vizet jellemezte. Idővel más tárgyak illetve azok cselekvése, mozgása stb. is megkapták a megnevezést valamely hasonló tulajdonság, cselekvés révén. Pl. a víz tárol, irányít, megfog, összetart, egyesít stb.

Alakváltozata az or. ***deržat'*** 'tartani, fogni' ige *derža-* relatív szótöve. Vö.: or. *deržat'* 'tartani, fogni', közszláv szó, ld. *d'rgati '*dergat''. (SIS) < or. *derža-*: relatív szótő (< nem or. *derga-*) + *-t'*: főnévi igenév képző.
Hangtani szempontból az *-r-* eredeti *-t-* fejleménye, amelyet a török adatok máig megőriztek.

A Kāšγ. ***-ti:*** múlt idő jele összetartozik a magy. ***-t*** múlt idő jelével, vö.: magy. ***tartott***.

3.542. Kāšγ. ***kat-*** '1. kavarni 2. keménnyé válni' ~ magy. ***kutyul***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ka-*: abszolút szótő + *-t-*: képző.

A Kāšγ. ***kat-*** '1. kavarni 2. keménnyé válni' kétféle jelentése arra is utal, hogy két jelentéskörbe tartozó szavakat kell vizsgálni annak ellenére, hogy mindkét jelentés eredetileg a vízzel volt kapcsolatos, annak kétféle tevékenységéhez, jellemzőjéhez kötődik. Az egyik a kavar, amely körkörös mozgás, a másik a keményedik. Ezért idetartozik egyrészt a magy. *kavar, kutyul* ige, a *kerge* és a *kör* stb. névszó, másrészt a *kemény* melléknév is.

A Kāšγ. ***kat-*** rokona a csuv. ***xutăš*** 'kavarodni, keveredni', tat., bask. *katyš,* üzb. *kotiš* 'kavarodni, keveredni, részt venni valamiben', kirg. *katyš* 'hozzáadódni, belekeveredni, részt venni', kazak, k.kalp. *katys* 'részt venni', MK. *katyš*, türkm., azerb. *gatyš*, oszm. *katyš* 'keveredni'. < ÓT. *kat* 'hozzácsatlakoztatni, kapcsolni, kötni, vele egyesíteni', tefs. XII-XIII. sz., ujg., oszm *kat* 'hozzáadni, kiegészíteni, hozzákötni, csatlakoztatni, hozzákeverni, keverni, kavarni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xută-*: relatív szótő (< *xu-*: abszolút szótő + *-tă-*: képző) + *-š*: kölcsönös igeképző, tat., bask. *katy-* + *-š,* üzb. *koti-* + *-š,* kirg. *katy-* + *-š,* kazak, k.kalp. *katy-* + *-s,* MK. *katy-* + *-š*, türkm., azerb. *gaty-* + *-š*, oszm. *katy-* + *-š,* ÓT. *ka-*: abszolút szótő + *-t:* képző, tefs. XII-XIII. sz., ujg., oszm *ka-* + *-t.*

Rokonuk a magy. ***kutyul*** 'kever, kavar, kotorász, keresgélve vájkál'. Hangutánzó eredetű. (TESz) < *kutyu-:* relatív szótő *(*< *ku-*: abszolút szótő + *-tyu-*: képző) + *-l:* igeképző.

Névszói alakváltozat a magy. ***kerge*** 'kergeségben szenvedő, szédelgő, szédülő, féleszű, hóbortos', *kergeteg* 'dühöngő, őrült, kergeségben szenvedő, dühöngés, hóbortosság, vihar, kavargás (szélé), kergekórság'. A szócsalád tagjai származékszavak: a *kerül, kerít, kering* igék *ker-* alapszavának önálló használatában ki nem mutatható *–g* gyakorító igeképzős származékából jöttek létre. (TESz) < *ke-*: abszolút szótő + *-rge*: képző.

A magy. ***kavar*** 'körvonal irányában mozgat, vegyít, ételt, folyadékot, szemcsés anyagot kever, egyszerű ételt sebtében megfőz, elkészít, feldúl, nyugtalanságot idéz elő, valamely leülepedett anyagot felzavarva forgat'. Magyar fejlemény. Valószínűleg szóvegyüléssel keletkezett egyrészt a *kever* ige, másrészt az ezzel némileg rokon értelmű, forgató mozgásra vonatkozó *csavar* és a felbolygatásra vonatkozó *zavar* alapján. (TESz) < *kava-*: abszolút szótő + *-r*: képző.

Alakváltozata a magy. ***kever*** 'folyamatos forgató mozgással folyékony vagy szóródó anyag részeinek helyzetét változtatja, egyes elemek, részek sorrendjét felcseréli, megváltoztatja, valamiben megforgat, valamivel elborít, beszennyez, búnbe, bajba, bonyodalomba, kellemetlen helyzetbe) juttat, (földet) forgat, másodszor szánt, belevegyít, összevegyít, összekuszál'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *keve-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

Amikor kavarunk valamit, akkor egyesítünk, ily módon rokon a magy. *köt* ige is. Ugyanakkor, amikor megkeményedik valami akkor megköt. A TESz szerint a magy. ***köt*** '(kötelet, szalagot) csomóz, (valamit kötéllel, csomózható anyaggal) valahová erősít, (köthető, fonható szálas anyagból) csomózással, hurkolással, szövéssel stb. készít valamit, göngyöl, burkol, (könyvet) köt, kötelez, varázserővel megront, valamiben megakadályoz, összeerősít, egybefűz, összekapcsol, feltételesen, nehezen hisz'. Ősi örökség a finnugor korból. Vö.: vog. *köt-* 'köt', votj. *ketki, kitki* 'befog (lovat), felhámoz', finn *kytkeä* 'köt, megbilincsel, megköt', észt *kütke* 'marhakötőfék'. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótő + *-t:* képző, vog. *kö-* + *,* votj. *ke-* + *-tki, ki-* + *-tki,* finn *ky-* +

-tkeä, észt *kü-* + *-tke.*

A magyar szó uráli eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. Megjegyezzük, hogy rokon jelentésű, ám etimológiailag nem idetartozó szó a magy. *csat,* ma igei használatban *csatol*. A szókezdő eredeti *t-* fejleménye.

A 'kemény' jelentéshez kötődik a csuv. ***xyt*** 'keményedni, keménnyé tenni', ÓT., Zol. bl., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv., tat., bask. *kat,* üzb. *kot,* hak. *xat,* türkm. *gat, gatylaš,* oszm,. *katylaš* 'keményíteni', türkm. *gata,* kum. *kat* 'kiszáradni, megkeményedni', mong. *xatax* 'megkeményedni, megedződni, kiszáradni, kiszárítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xy-*: abszolút szótő + *-t*: képző, ÓT., Zol. bl., ujg., kirg., kazak, k.kalp., nog., alt., ojr., tuv., tat., bask. *ka-* + *-t,* üzb. *ko-* + *-t*, hak. *xa-* + *-t,* türkm. *ga-* + *-t, gaty-*: relatív szótő (< *ga-*: abszolút szótő + *-ty*: képző) + *-laš*: képző, oszm,. *katy-* + *-laš*, türkm. *ga-* + *-ta*, kum. *ka-* + *-t*.

Eredetileg nómen-verbum volt, ezért idetartozik a csuv. ***xytă, xyt*** 'kemény', ÓT., MK., tefs. XII-XIII. sz. *katyg,* tuv. *kadyg,* hak. *xatyg,* Zamahš., csag., MNH. *katyk,* ujg., üzb. *kattik*, kirg. *kattu,* oszm., nog., kum., tat. *katy,* kazak, k.kalp. *katty,* alt. *kattu*, türkm. *gaty,* jak. *xatan* 'kemény, erős, (néhány nyelvben 'hangos, zengő'), AFT. *katty* 'fukar, zsugori', vö.: mong. *xatuu* 'kemény, kegyetlen, szigorú, rideg'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xy-*: abszolút szótő + *-tă*: képző, *xy-* + *-t,* ÓT., MK., tefs. XII-XIII. sz. *ka-* + *-tyg*, tuv. *ka-* + *-dyg,* hak. *xa-* + *-tyg*, Zamahš., csag., MNH. *ka-* + *-t,* yk, ujg., üzb. *ka-* + *-ttik*, kirg. *ka-* + *-ttu,* oszm., nog., kum., tat. *ka-* + *-ty,* kazak, k.kalp. *ka-* + *-tty,* alt. *ka-* + *-ttu,* türkm. *ga-* + *-ty,* jak. *xa-* + *-tan,* AFT. *ka-* + *-tty,* mong. *xa-* + *-tuu*.

A keménység a víztelenséggel, azaz a kiszáradással és az összenyomással kapcsolatos.

A magy. ***kemény*** ’nehezen elviselhető, súlyos, rideg, szigorú, könyörtelen, kegyetlen, vad, zord, szilárd, nyomásnak ellenálló, állhatatos, kitartó, szívósan bátran helytálló, savanyú, fanyar, durva, merev, értékesnek tartott, zöngétlen (mássalhangzó), dúr (hangsor)’. Származékszó, *kem-* alapszava ősi örökség a finnugor, esetleg az uráli korból, vö.: md. *keme* ’kemény, szilárd’, finn *kämä* ’merev, nem hajlítható állapot’, *kämeä* ’vastag, erős’, szam. szelk. *koom* ’kemény, rágós’. (TESz) < magy. *ke-*: abszolút szótő + *-mény:* képző.

A kő egyik legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy kemény, így idetartozik a magy. *kő* és a *kova* szó is. A TESz szerint a magy. ***kova*** ‘tűz csiholására alkalmas, sziliciumot tartalmazó kemény kvarckő’. Valószínűleg szóhasadás eredménye: a *kő* főnév veláris hangrendű, szűkebb jelentésben elkülönült párjának kicsinyítő képzős származéka lehet. (TESz) < *ko-* + *-va.*

Alakváltozatuk az or. ***kamen' '***kő' jelentésű szó.

3.543. Kāšγ. ***tut-*** 'fogni, tartani' magy. ***tart***.

A Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' *tiz-*: relatív szótövének eredetibb változata a Kāšγ. ***tut-*** 'fogni, tartani'. Ld. **3.541.** Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' ~ magy. ***tart***.

3.544. Kāšγ. ***ūd*** 'bika, ökör' ~ magy. ***ökör***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ū-*: abszolút szótő + *-d:* képző.

Rokona a K-mong. ***ükür,*** ojr. *ükür (<* *ükü-*: abszolút szótő + *-r:* képző). Idetartozik a csuv. ***văkăr, măkăr*** 'bika, ökör', vö.: ÓT., MK., türkm., oszm. *öküz,* kirg., kum. *ogüz,* ujg. *hoküz,* üzb. *xukiz*, kaz., nog. *ögiz,* k.kalp. *ogiz,* bask., tat. *ügez* 'bika, ökör', vö.: mong. *üxer* 'szarvasmarha'.

(JEGOROV 1964) < csuv. *văkă-*: abszolút szótő + *-r:* képző, *măkă-* + *-r,* ÓT., MK., türkm., oszm. *ökü-* + *-z,* kirg., kum. *ogü-* + *-z,* ujg. *hokü-* + *-z,* üzb. *xuki-* + *-z*, kaz., nog. *ögi-* + *-z,* k.kalp. *ogi-* + *-z,* bask., tat. *üge-* + *z,* mong. *üxe-* + *-r.*

A TESz-ben a magy. ***ökör*** címszónál szerepel még mong. *hüker*, jak. *oγus,* osztj. *ükes,* vog. *ööks* 'ökör' is. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. (TESz) < magy. *ökö-*: abszolút szótő + *-r:* képző, mong. *hüke-: r*, jak. *oγu-* + *-s,* osztj. *üke-* + *-s,* vog. *öök-* + *-s*.

Nem igazolt az, hogy a magyar szó csuvasos jellegű ótörök jövevényszó.

Idekötődik az ang**.** ***ox*** 'ökör, tehén' is. Tekintettel arra, hogy a fenti nyelvekben a szó jelentése nemcsak herélt szarvasmarha lehet, hanem bika, ökör és általában szarvasmarha, ezért nem valószínű, hogy az írt, kivág jelentésű szó vagy akár a here szó szolgált volna alapul, mert ez utóbbi esetben fosztóképzőre is szükség lenne. A földrajzi névi kutatások is azt a megoldást támogatják, hogy a két szarváról kapta az elnevezést[77]. A szavak szerkezeti felépítése szótő + képző: K-mong. *ükü-* + *-r,* ojr. *ükü-* + *-r* magy. *ökö-* + *-r,* csuv. *văkă-* + *-r, măkă-* + *-r,* ÓT., MK., türkm., oszm. *ökü-* + *-z,* kirg., kum. *ogü-* + *-z,* ujg. *hokü-* + *-z,* üzb. *xuki-* + *-z*, kaz., nog. *ögi-* + *-z,* k.kalp. *ogi-* +*-z,* bask., tat. *üge-* + *-z,* mong. *üxe-* + *-r.* A szótövek kezdő hangja eredetileg *t-* volt, amelynek fejleményei a csuvasban *v-, m-*: csuv. *văkă- măkă- (t- > δ- > w-* > 1. *v-,* 2. *m-), h-*[78]*; x- (ù- < t-)* a mongolban, az ujgurban és az üzbégben (mong. *hüker*, ujg. *hoküz,* üzb. *xukiz,* ld. még magy. *Hüküri-tó*), eltűnt a többi nyelvben (*t- > δ- > w- > V- > 0-*).

A képzők egyetlen mássalhangzóból állnak (*-d*, *-r, -z, -s*), amelyek egy teljesebb forma kezdő mássalhangzói, közös az előzményük (*-r, -z < -δ < -t,* illetőleg *-s < -ù- < -t*). A szótövek az *ág* szóval tartoznak össze, a képző pedig 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő' jelentésű. Az *ökör* szavak jelentése 'ágas, ággal ellátott' és ez a szarvra vonatkozik.

A magy. *szarv* ugyanezt jelenti, rokona az *ökör*-nek, sőt az or. *rogatyj* melléknév *rogat-* tövével is összetartozik nemcsak jelentésben. Szerkezeti felépítése: *roga-*: szótő + *-t*: képző. A kezdő mássalhangzó *r-* (< *-δ < -t)* eredeti *t- f*ejleménye, a képző pedig az eredeti *t*-vel azonos. Őseink gondolkodása szerint a szarvasság, a szarvval ellátottság igen fontos volt, mert a szarvatlanok kívül rekedtek, nem tartoztak az őssel, maggal ellátottak közé.

Az *ökör* alakváltozata a magy. ***tulok*** '(fiatal) ökör esetleg tehén, nagy tábla kősó, szarvasmarhával rokon, vadon élő állatfajta'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *tu-*: abszolút szótő + *-lok:* képző. A szó abban különbözik az *ökör*-től, hogy megőrizte az eredeti szókezdő *t-* mássalhangzót és a képző kezdő mássalhangzója nem *-r*, hanem *-l,* mindkettőnek *-t* az eredeti, kiinduló mássalhangzója. Ugyanakkor a képző alakváltozatai teljesebb formákat mutatnak, vö.: *-lok, -lök, -lük, -lk, -rk.*

Ld. még magy**.** ***tülök, tülk, türk, tülük*** 'szarv, szaruból való tartó, ivókürt, kürt'. A szócsalád tagjai valószínűleg magyar fejlemények, s eredetükben a *kürt* szóval függenek össze. (TESz) < *tü-:* abszolút szótő + *-lök:* képző.

A szócikk írója tévedett, mert a *kürt* etimológiailag nem tartozhat ide, hiszen *k-* kezdetű.

3.545. Kāšγ. ***šaš-*** 'szétbontani, kikötni, levenni a kötésről' magy. ***sas***(szeg).

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ša-*: abszolút szótő + *-š-*: képző.

Eredetileg az egy pontból, a forrásból, a magból való elágazást jelentette. Valójában ilyenkor

[77] Vö.: magy. *Hüküri tó, Ökör tó* 'elágazó tó' lehet a jelentése.

[78] Ld. még magy. *Hüküri tó.*

nemcsak elágazik, hanem kibomlik valami. Az így keletkezett elágazó folyó és a hozzá hasonlók hegyes, csúcsos alakúak, azaz heggyel, szeggel, ággal rendelkezőek. Ilyen a magy. *sasszeg,* a *sás,* a *sas.* Ez utóbbi kaphatta a nevét a kinyílt szárnyáról és az éles, hegyes karmáról egyaránt.

Rokonuk a csuv. ***šaškă*** 'szigony', alt. *saskys,* sor *šašky* 'szigony', kirg. *šiš* 'hegyes végű tárgy, fúró', tuv. *šiš* 'él, hegy, ék, fúró, hegyes végű pálca'. Vö.: sor *šaš*, alt. *sas* 'vágni, hasítani'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ša-*: abszolút szótő + *-škă*: képző, alt. *sasky-*: relatív szótő (< *sa-:* abszolút szótő + *-sky-*: képző) + *-s*: képző, sor *ša-* + *-šky,* kirg. *ši-* + *-š*, tuv. *ši-* + *-š,* 'él, sor *ša-* + *-š,* alt. *sa-* + *-s*.

Idetartozik a földrajzi nevek közül a magy. ***Sas-kő*** '899 m. magas sziklaszírt a Kékestől keletre'. Azzal kapcsolatos, hogy a sziklákon *sas* szokott tanyázni. (KISS 1980) < *Sas (*< *Sa-*: abszolút szótő + *-s:* képző) + *kő.*

Hozzátesszük, hogy ez a kő kaphatta a nevét a különösen hegyes, éles voltáról is.

A közszók között is számos idevonatkozó szó van, pl.: ***sas*** 'egy fajta ragadozó madár, oszlop, bevésett gerenda, sasszeg, horog, köröm, hasíték, bemetszés. Bizonytalan eredetű. (TESz) < *sa* + *-s.*

Idetartozik a magy. s***ás*** 'nedves réteken, mocsarakban tenyésző, rendszerint magas, háromélű vagy hengeresszárú, a palkafélék családjába tartozó növény, a gabonafélék levele. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *sá-*: abszolút szótő + *-s*: képző.

A magy. ***sasszeg*** 'kétágú, széthajlítható szeg'. Összetett szó. Az elnevezés alapja az a hasonlóság, amely a kétfelé hajlított szeg és a kiterjesztett szárnyakkal repülő madár között szembeötlő. (TESz) < magy. *sas* + *szeg.*

3.546. Kāšγ. ***žat-*** 'megkötni, odakötni' ~ magy. ***csat.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *ža-*: abszolút szótő + *-t-*: képző.

A Kāšγ. *ža-*: abszolút szótővel összetartozik a csuv. ***tăxa*** 'horog, csat', ***tăxala*** 'bekapcsolni, begombolni', ÓT. (jeny.) *toka,* kirg. *togoo* 'csat az övön', csag., üzb. *tuka,* kazak *toga,* azerb. *togga,* türkm. *doka* 'csat', vö.: mong. *dugee,* kalm. *dege* 'horog'. < csuv.**tăx* 'odafogni', azerb. *tag*, oszm., üzb. *tag* 'felölteni', alt. *tag, tak* 'valamihez odakötni, odacsatolni, csomót kötni'. (JEGOROV 1964)

Alakváltozatuk a magy. *fog* főnév és a *fog* ige. Eredetileg nómen-verbum volt, és kezdetben a fog szolgált megfogásra, elkapásra, megtartásra. A TESz szerint magy. ***fog*** '(emberi, állati) állkapocsból kinyúló, rágásra használt szerv, létrafok, szerszámnak, eszköznek a foghoz hasonló, hegyes, kinyúló része, (tisztelet) foka'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pɛη*, osztj. *poŋk* 'fog', zürj. *piń,* votj. *piń* 'fog, valaminek a fogazata', cser. *pü* 'fog', *püi* 'ua.', mdE. *pej, pev, peη, päj,* mdM. *pej* 'ua.', fi. *pii* 'fog, pecek', észt *pii* 'fog, fogas kerék, ín, izom'. (TESz)

Nem igazolt a magyar szó finnugor eredete, ám az adatok idetartoznak.

A magy. ***fog '***megragad, szorítva tart, jövő időt kifejező segédige, valószínűséget kifejező segédige, zsákmányul ejt, foglyul ejt, megtermékenyül, érzékszervvel felfog, ért, rajta kap, szorult helyzetbe hoz, hatást fejt ki, (jól) működik, igába fog, (valamely) betegség ellep, elhatalmasodik, (érzés) erőt vesz, eluralkodik, befogad, elfogad valakit, visszatart, zárlat alá vesz, (tisztségre, szolgálatra) felfogad, fegyelmez, valamire szorít, szoktat, valamihez kezd, elfogad valamit, (igaztalanul) vádol, (vizet) gyűjt, elhatározza magát, indul, piszkít, színét eresztve fest'. Ősi örökség

az ugor korból, vö.: vog. *poβ-, puββ-, pū-* 'megfog', *pūxi, pūγi, pūwi* 'fog, megfog'. (TESz)
A magyar szónak az ugor nyelvi egységből való származtatása nem igazolt, az adatok azonban idetartoznak.

A Kāšγ. *žat-* is ige-névszó volt eredetileg. A névszói jelentést őrzi a magy. ***csat*** 'kapocs, horog', *csatol*. Török eredetű, az átvétel kora azonban bizonytalan. 1. Honfoglalás előtti ótörök jövevényszó, vö.: oszm. *çatı* 'összekapcsolás, a bolthajtás egy íve, tetőszerkezet', azerb. *čatu* 'kötél'. Vö.: csag. *čat-* 'érintkezik, találkozik', oszm. *çat-* 'összeköt, botot, kardot stb. a végüknél összefogva felállít', ujg.mod. *çat-* 'összeérint, összeköt'. 2. Kun-besenyő eredetű, ld. még oszm. *çat* 'két völgy vagy út egyesülési helye, hágó', kum. *čat* 'két egymást metsző vonal közt lévő hely', özb. *čat* 'boltozat, borda'. (TESz) < magy. *csa-*: abszolút szótő + *-t*: képző, csato-: relatív szótő (< *csa-*: abszolút szótő + *-to-*: képző) + *-l:* igeképző.

A szó eredetileg nómen-verbum volt. Látható, hogy megőrződött a nyelvekben mind az igei, mind a névszói jelentés.

Innen van a magy. ***csata*** *i*s, amikor két fél összeütközik, találkozik egymásnak nekitámadva. A szó a TESz szerint 'portyázás, harc, katonai osztag, csapat, nagyobb ütközet, veszekedés, lárma, csorda, nyáj, éjjeli csordaőrizet, sokaság stb.'. Szerb-horvát eredetű, vö.: szb-hv. *četa* 'csapat, osztag', blg. *četá,* mac. *četa* 'ua.', or. *četa* '(főleg személyekről) egy pár', szln. *čéta*, cseh *četa* 'csapat, osztag'. (TESz) < magy. *csa-*: abszolút szótő + *-ta*: képző, szb-hv. *če-* + *-ta,* blg. *če-* + *-tá,* mac. *če-* + *-ta*, or. *če-* + *-ta*, szln. *čé-* + *-ta*, cseh *če-* + *-ta.*
A magyar szó szláv eredete nem igazolt, ám az adatok idetartoznak.

Alakváltozata a magy. ***satu*** ’munkadarab rögzítésére való szorító, horog, tok, védőburok, kupak, csavaros emelőszerkezet’. Szóhasadás eredménye. A *sajtó* elkülönült változata. (TESz) < *sa-*: abszolút szótő + *-tu:* képző.

A *satu* a két elágazó folyóhoz hasonlít, ez utóbbi a földet, az előbbi bármilyen tárgyat közre vehet rögzítés céljából. Rokona a magy. *csat* főnév és a bask. *sat* ’összeköt’ ige.

3.547. Kāšγ. ***bitit-*** 'írni' ~ magy. ***betű***.

Szerkezeti felépítése: *biti-:* relatív szótő + *-t:* képző.

A Kāšγ. *biti-:* relatív szótő eredetileg nómen-verbum lehetett. A névszói jelentést őrzi a magy. ***betű*** ’írás, szöveg, valamely beszédhang írott képe, írásjegy, szó, beszédhang’. Ótörök eredetű, vö.: türk *bitig*, ujg. *bitig*, CC. *bitik, bitiv,* oszm. *bitik,* kar. *bitik* ’írás, irat’. Alapszavuk a *biti-, bit-* ’ír’ ige, ennek a kínai *piçět* ‘ecset’ szóval való egybevetése nem fogadható el. …vö.: mong. *bičik* ’irat, felirat, levél, könyv, irodalmi mű’, *bičі-* ’ír’, mandzsu *bitxe* ’írás, könyv’. A mongolból átment több szomszédos török nyelvbe, vö.: jak. *bičik* ’minta, díszítés’, hak. *pičik* ’könyv, levél, írás’. (TESz) < magy. *be-*: abszolút szótő + *-tű*: képző, türk *bi-* + *-tig*, ujg. *bi-* + *-tig*, CC. *bi-* + *-tik, bi-* + *-tiv,* oszm. *bi-* + *-tik,* kar. *bi-* + *-tik, bi-* + *-ti-, bi-* + *-t-,* kínai *piçě-*: relatív szótő + *-t:* képző, mong. *bi-:* abszolút szótő + *-čik:* képző, *bi-* + *-či-,* mandzsu *bi-* + *-txe,* jak. *bi-* + *-čik,* hak. *pi-* + *-čik.*

A Kāšγ. ***bitit-*** 'írni' rokona az ojr. ***bitsiül-*** [*bicsűl-*] 'íratni', K-mong. ***bitsigöl, bičiul*** 'ua.'. Tövében a török *bitig,* magy. *betű* szó van meg. Különös jelentősége van őseink azon felfedezésének, hogy a *betű,* a *bélyeg,* az *írás* alkalmas a tudás rögzítésére, megőrzésére. Eleink mindezt annyira fontosnak tartották, hogy úgy ítélték meg, aki ismeri a betűt, az nem egyszerűen a betűvel foglalkozó, hanem egyben tudós is. Ennek a tudásnak pedig történeti, kulturális, gazdasági,

katonai stb. vonzata egyaránt volt és van. Erről a témáról bővebben szólunk, mert az adatok és a tanulságok számos más mongol nyelvjárási szót érintenek, valamint kapcsolódnak a toldalékoláshoz, pl. a foglalkozásnév képzőhöz. A *jel*nek a mong. *bitig,* magy. *betű* mellett további alakjai jöttek létre a különböző nyelvekben, így a magyarban is. A jel alakulása, fejlődése során jelentéstartalmát és formáját illetően eljutott a mai értelemben a betűhöz és az íráshoz. Vö.:

A magy. *betű* idegen nyelvi párhuzamainak a számba vétele egyrészt igazolja, hogy a magyar szó nem lehet jövevény, másrészt további tanulságokkal jár. A jelentés szempontjából kapcsolódnak a fenti szavakhoz. Hangtanilag a szókezdő *b-* elvileg lehetne a *p-* zöngésedésének az eredménye, de keletkezhetett egy *w* > *b* változás során is. A szó belseji *–t-* egyrészt megmaradt, másrészt (*-t-* >) *–č-* lett belőle, amely *–i* előtt igen gyakori. A végső *–k* a török és mongol nyelvek egy részében megmaradt, a másik részében *-k* > *-x* spirantizáció történt, a harmadik részében pedig *-k* > *-γ* > *-w* > 1. *-v* 2. -V > -0 változások voltak. A *–v*-ről tanúskodik a tör. *bitiv,* a *–0*, azaz a mássalhangzó eltűnéséről a magy. *betű* szó, ahol a mássalhangzó eltűnése az előző magánhangzó megnyúlásával járt. A földrajzi névi kutatásaim fényében nem lehet *bit-* igetőből kiindulni. Olyan nómen-verbum lehetett az előzmény, amely egyik irányban a főnévi tulajdonságát tartotta meg, azaz főnévvé változott, a másik irányban pedig igévé különült.

Ld. még: **3.445.** Kāšγ. ***jatlā-*** 'varázsolni ráolvasással' ~ magy. ***jel.***

3.548. Kāšγ. ***sažit-*** 'szétzúzni' ~ magy. ***zúz***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *saži-*: relatív szótő + *-t-*: képző.

Eleink gondolkodása szerint, amikor eltörünk, zúzunk valamit, akkor elválik egymástól a tárgy stb., ezért idetartozik az oszm. ***seçmek*** 'kiválasztani' ige is.

A Kāšγ. *saži-*: relatív szótővel összetartozik a magy. ***szecska*** ’apróra vágott szalma, főleg mint keverék takarmány része, értelmetlen, értéktelen, jelentéktelen dolog, kisdiák, elsős gimnazista’. Szláv eredetű, vö.: szb.-hv. *sečka,* szlk. *sečka*, ukr. *sečka,* or. *séčka* ’apróra vágott szalma, szecska’. Mindezek a ’vág’ jelentésű ige származékai, s így etimológiai kapcsolatban vannak a magy. *szakóca, székács, szekerce* szláv eredetijével. A magyar szó közelebbi forrása nem határozható meg. (TESz) < magy. *sze-*: abszolút szótő + *-cska:* képző, szb.-hv. *se-* + *-čka,* szlk. *se-* + *-čka*, ukr. *se-* + *-čka,* or. *sé-* + *-čka*.

A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

A Kāšγ. *saži-* relatív szótő akváltozata a magy. ***zúz*** 'ide-oda rángat, meggyötör, összetör, összenyom (átvitt értelemben is), zúzódik, elpusztít, (kukoricát) morzsol'. Bizonytalan eredetű. (TESz) < magy. *zú-*: abszolút szótő + *-z:* képző.

Névszói rokona a magy. magy. ***zúza*** 'szárnyas zúzógyomra, az emberi érzelmek, indulatok vélt székhelyének jelképeként'. Megszilárdult ragos alakulat. Szóvégi *a*-ja elhomályosult egyes szám 3. személyű birtokos személyrag. (TESz) < magy. *zú-*: abszolút szótő + *-za*: képző.

A *-za* képző teljesebb alak a *zúz* ige *-z* képzőjéhez képest. Még teljesebb formában -zVk lehetett, amely a víz tevékenységével volt kapcsolatos. A *zúza* szóvégi *-a*-ja nem lehet birtokos személyrag.

A *zúz* alakváltozata a magy. ***tör*** ’több részre különít, részeire választ, összezúz, megfékez, megbüntet, (törvényt) megszeg, valakire támad, meggyötör, kínoz, (utat) vág, valahová nyomul, törekszik, valamiért fáradozik, valamin erősen gondolkodik, dörzsöl , vív, (kendert) tilol, (nyelvet) hibásan beszél’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *tö-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magy. *tör* ige teljesebb alakváltozata a *törik,* névszói rokona pedig a magy. ***törek*** ’gabonaszár és kalász törmeléke’, trágya, töredék’. Származékszó: a ’valamit részeire választ, szétzúz’ jelentésben használt *tör* igéből jött létre *–k* deverbális névszóképzővel. (TESz) < magy. *tö-:* abszolút szótő + *-rek:* képző.

Idetartozik a magy. ***szét-*** igekötő is.

3.549. Kāšγ. ***kažit-*** 'futásnak ereszteni' ~ magy. ***gázol.***

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *kaži-:* relatív szótő (< *ka-*: abszolút szótő + *-ži-:* képző) + *-t-*: műveltető igeképző.

Idetartozik a Kāšγ. ***kažiš-*** 'átgázolni együttesen'. < Kāšγ. *kaži-:* relatív szótő + *-š-*: kölcsönös igeképző.

Kezdetben nómen-verbum volt. Megőrződtek az igei és a névszói jelentést hordozó alakok, vö.: csuv. ***kaś '***1. átmenni, átgázolni 2. átmenni, átirányulni, eltölteni, levezetni', ÓT., Zol. bl., PK., *käč,* ujg. *keč,* Zamahš., azerb., kirg., üzb., alt. *keč,* oszm., türkm. *geč*, tat. *kič*, kazak, k.kalp., nog., tuv., sor *keš,* hak., bask. *kis,* jak. *kes* 'elmenni, átmenni, átirányulni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-:* abszolút szótő + *-ś*: képző, ÓT., Zol. bl., PK., *kä-* + *-č*, ujg. *ke-* + *-č*, Zamahš., azerb., kirg., üzb., alt. *ke-* + *-č*, oszm., türkm. *ge-* + *-č*, tat. *ki-* + *-č*, kazak, k.kalp., nog., tuv., sor *ke-* + *-š*, hak., bask. *ki-* + *-s*, jak. *ke-* + *-s*.

Idetartozik a csuv. ***kuś*** 'átmenni, átutazni, átköltözni', ÓT. *käč*, ujg., kirg., azerb., alt. *köč,* tuv., kazak, nog. *köš,* k.kalp. *koš*, üzb. *kuč,* tat. *küč*, bask. *küs*, türkm., oszm., kum. *göč*, hak., jak. *kös* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ku-*: abszolút szótő + *-ś*: képző, ÓT. *kä-* + *-č,* ujg., kirg., azerb., alt. *kö-* + *-č,* tuv., kazak, nog. *kö-* + *-š,* k.kalp. *ko-* + *-š*, üzb. *ku-* + *-č,* tat. *kü-* + *-č,* bask. *kü-* + *-s,* türkm., oszm., kum. *gö-* + *-č*, hak., jak. *kö-* + *-s.*

Rokonuk az oszm. ***kač-*** 'menekülni, elszaladni' (< oszm. *ka-*: abszolút szótő + *-č-*: képző); az or. ***kočevat'*** menni, nomadizálni' (< or. *kočeva-*: relatív szótő + *-t':* főnévi igenév képző)

Névszói megfelelője a csuv. ***kaśă, kaśma*** 'kis híd', orh.jeny., KB. *käčig,* ujg., üzb. *kečik,* azerb. *kečme, kečiš, kečid,* oszm. *gečit, gečme, gečiš,* hak. *kičig,* tuv. *kežig,* tat. *kičü,* bask. *kiseu,* türkm. *gečelge,* alt. *kečü* 'átkelés, átkelőhely, gázló'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótő + *-śă:* képző, *ka-* + *-śma,* orh.jeny., KB. *kä-* + *-čig,* ujg., üzb. *ke-* + *-čik,* azerb. *ke-* + *-čme, kečі-*: relatív szótő + *-š:* képző, *kečі-* + *-d,* oszm. *gečі-* + *-t, g-* + *-ečme, gečі-* + *-š,* hak. *ki-* + *-čig,* tuv. *ke-* + *-žig,* tat. *ki-* + *-čü,* bask. *ki-* + *-seu,* türkm. *geče-* + *-lge,* alt. *ke** + *-čü.*

A futással, hajtással kapcsolatosak, ezért a fut, menekül jelentésű szó családjába tartozik a magy. ***kacs*** ’kapocs, szőlő, borsó stb. kapaszkodója, kezecske, kasza, evező görbe fogója, levélszár, fattyúhajtás, gáncs, paragrafusjel, kenderszösz’. Hangfestő eredetű. (TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-cs:* képző.

A magy. ***kacska*** ’görbült karú, kanyargós, kacskaringós, görbe, korcs, nyomorék (kéz, láb), hajfürt, kaszanyél görbe fogója’. Származékszó: *-ka* kicsinyítő képzővel keletkezett abból az eredetileg feltehetően igenévszói jellegű tőből, amely *kacs* szavunkkal azonos. …(TESz) < magy. *ka-*: abszolút szótő + *-cska*: képző.

A *kacska* jelentésének az alapja a görbe hajtás, a ***kecske*** az ilyen szarváról kapta a megnevezést.

A magy. ***gázol*** '(sekély vizen stb.) átlábol, gyalog átkel, tapos, tipor, megy (átvitt értelemben is), jut, kerül, állandósult szókapcsolatokban) valakit becsületében stb. sérteget, (mozgó jármű stb.) feldönt, megsebesít, elüt', ***gázló***. Déli szláv eredetű, vö.: blg. *gáz'a* '(vízben, sárban, hóban stb.) gázol, lábol, tapos, tipor', mac. *gazi* 'ua.', szb.-hv. *gaziti* 'ua.', szln. *gáziti* 'ua.', or., óeszl. *izgaziti* 'tönkretesz, elpusztít'. (TESz) < magy. *gázo-*: relatív szótő (< *gá-*: abszolút szótő + *-zo-*: képző) + *-l*: igeképző, *gáz-*: relatív szótő + *-ló:* névszóképző, blg. *gá-*: abszolút szótő + *-z'a:* képző, mac. *ga-* + *-zi*, szb.-hv. *gazi-*: relatív szótő + *-ti*: képző, szln. *gázi-*: relatí szótő + *-ti:* képző, or., óeszl. *iz-*: igekötő + *-gazi-*: relatív szótő + *-ti*: képző.

Idetartozik a magy. ***keresztül-kasul*** utótagja. A szó a TESz szerint összetett szó. Utótagja a *kacs* 'görbeség, hajlás, görbe vonal' *-ul* módhatározóragos alakja.

3.550. Kāšγ. ***buzut-*** 'megfagyni (halálra)' ~ magy. ***fázik***.

Szerkezeti felépítése: Kāšγ. *buzu-*: relatív szótő + *-t:* képző.

A Kāšγ. *buzu-*: relatív szótőnek rokona a csuv. ***păr*** 'jég', MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *buz,* tat., bask. *boz,* csag., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp. *muz,* alt. *pus, mus,* hak. *pus,* s.ujg. *pyz*, vö.: mong. *mös*(*ön*) 'jég', *boroo*(*n*) eső'. (JEGOROV 1964) < csuv. *pă-*: abszolút szótő + *-r*: képző, MK., azerb., türkm., oszm., nog., kum., karacs. *bu-* + *-z,* tat., bask. *bo-* + *-z*, csag., ujg., üzb., kirg., kazak, k.kalp. *mu-* + *-z*, alt. *pu-* + *-s, mu-* + *-s*, hak. *pu-* + *-s,* s.ujg. *py-* + *-z,* vö.: mong. *mö-* + *-s*(*ön*), *bo-* + *-roo*(*n*).

A szó családjába tartozik az első relatív igető, vö.: or. ***m'orznut'*** 'fagyni, fázni'. Közszláv eredetű, ld. *мьрзъ* 'hideg' (SIS) < or. *m'orznu* -: relatív szótő [< *m'orz-*: relatív szótő (< *m'or-*: relatív szótő + *-z-*: képző) + *-nu-*: visszaható igeképző] + *-t'*: főnévi igenév képző.
Az átvétel a szláv nyelvben történt.

A magy. ***dér*** ’finom jégkristályok alakjában lecsapódó pára, fagy, őszes hajú, szakállú’. Ismeretlen eredetű. (TESz) < magy. *dé-*: abszolút szótő + *-r:* képző.

A magy. ***maráz*** ’dér, hideg, fagy’. Szláv, közelebbről déli vagy szlovák eredetű. Vö.: szb.-hv. szln, *mràz* ’dér, hideg’, szlk. *mráz* ’fagy, dér’. (TESz) < magy. *marά-*: relatív szótő *(< ma-:* abszolút szótő + *-rά-:* képző*)* + *-z:* képző, szb.-hv. szln, *mrà-* : relatív szótő (< *m-*: abszolút szótő + *-rà-:* képző)+ *-z:* képző, szlk. *mrά-* + *-z.*
A magyar szó szláv eredete nem igazolt.

Idetartozik a magy. ***fagy*** 'cseppfolyós test, nedvességet tartalmazó anyag a hideg hatására megszilárdul, megfagyva valamihez tapad, fázik, a hőmérséklet 0 Cº alatt van'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pāl'i·* 'megfagy', osztj. *poi* 'vastag jégkéreg', mdE. *paloms* 'ég, elég', mdM. *palâms* 'ég, megfagy, fázik', fi. *palaa* 'ég, lángol', *palella* 'fázik, fagy', lp. *boullet* 'ég', buolâš 'fagy'. (TESz) < magy. *fa-*: abszolút szótő + *-gy/-d'*: képző.
A magyar szó finnugor eredete nem igazolt.

Alakváltozata a magy. ***fázik*** 'kellemetlen hideget érez, húzódozik valamitől'. Ősi örökség az ugor, esetleg az uráli korból, vö.: vog. *put* 'jégkéreg', osztj. *pòt* 'magas hóból és vízből összeállt jégkéreg', *pàttà* 'fagy, megfagy', ld. még szam.jur. *parā* 'ég (atűz, a bőr a forró víztől)' stb. (TESz) < magy. *fά-*: abszolút szótő + *-zik*: képző, vog. *pu-* + *-t,* osztj. *pò-* + *-t, pà-* + *-ttà,* szam.jur. *pa-* + *-rā.*

A TESz szerint a magy. ***zúzmara*** 'áramló ködös levegőből fagypont alá hűlt tárgyakra kicsapódott (kristályos) jég'. A szócsalád alapja a *zúzmaráz* összetett szó. Előtagja az ismeretlen eredetű *zúz* 'dér, zúzmara', utótagja a *maráz* 'dér'. (TESz) < magy. *zúz-*: relatív szótő (< *zú-*: abszolút szótő + *-z-*: képző) + *mara-*: relatív szótő (< *ma-*: abszolút szótő *-ra-*: képző).

A magy. *zúzmara* összetett szó, jelentése 'jégdara' lehet. Valójában olyan ikerszóval van dolgunk, ahol az előtag és az utótag ugyanazon gyökerű szó.

Ld. még: Kāšγ. ***tumlug*** 'hideg' < *tum-:* szótő + *-lug:* képző.

Alakváltozata a csuv. ***sulxăn*** 'hideg, árnyék, árnyékos', ujg., ützb. *salkin*, kirg., kazak, k.kalp., nog., türkm., tat. *salkin,* bask. *halkyn* 'hideg', jak., tuv. *salgyn* 'szél', alt., ojr. *salkyn* 'szél', vö.: mong. *salxi*(*n*) 'szél', *salxin teerem* 'szélmalom'. (JEGOROV 1964)

Ld. még: **3.273.** Kāšγ**.** ***jutik*** 'kifagyni, meghalni a hidegtől' ~ magy. ***fagy, fázik***.

Az alábbiakban közöljük a kötetben szereplő szavak jegyzékét. Elsőként a számozási sorrendben, másodikként Kāšγari szavainak abc rendjében, végül a magyar megfelelők ábc sorrendjében.

Irodalomjegyzéket összesítve az utolsó kötetben közlünk.

4. Kāšγari - Magyar szójegyzék

3.240. Kāšγ. ***žuŋ at*** 'szín hús' ~ magy. ***szín hús***.

3.241. Kāšγ. ***taz*** 'üst, tál, tárca, medence' ~ magy. ***tál.***

3.242. Kāšγ**.** ***žuŋ*** **'**cseng' ~ magy. ***zsong, zeng, cseng*****.**

3.243. Kāšγ. ***daŋ duŋ, taŋ tuŋ*** 'valami hangot ad ki' ~ magy. ***dong, döng***.

3.244. Kāšγ. ***suŋ*** 'sarok' ~ magy. ***szeg***.

3.245. Kāšγ. ***suŋ*** 'mögé, mögött' ~ magy. ***mög, meg***.

3.246. Kāšγ. ***suŋdā*** 'mögött' ~ magy. ***mögött***.

3.247. Kāšγ. ***suŋ*** 'vég' ~ magy. ***szeg, vég***.

3.248. Kāšγ. ***tamgaklā-*** 'torkon ütni' ~ magy. ***torok***.

3.249. Kāšγ. ***atmāk*** 'kenyeret' ~ magy. ***étek***.

3.250. Kāšγ**.** ***kāmžīlā-*** 'megcsapkodni' ~ magy. ***kín***.

3.251. Kāšγ**.** ***sagrīlā-*** 'kikészíteni a bőrt' ~ magy. ***bőr***.

3.252. Kāšγ**.** ***tamgālā-*** 'pecsételni' ~ magy. ***tám****(pont),* ***nyom***.

3.253. Kāšγ**.** ***karmālā-*** **'**elrabolni' ~ magy. ***karom***.

3.254. Kāšγ**.** ***buŋ*** 'kőtörő kalapács, a földre esett nehéz tárgy hangja' ~ magy. ***bong***.

3.255. Kāšγ**.** ***baŋ sigtādī*** 'könnyet ejtett' ~ magy. ***bunkó; sírt***.

3.256. Kāšγ**.** ***taŋ*** 'egyenlőség, hasonlóság' ~ magy. ***mint***.

3.257. Kāšγ**.** ***taŋ*** 'szita' ~ magy. ***szita***.

3.258. Kāšγ. ***sabanlā-*** 'szántani' ~ magy. ***szánt***.

3.259. Kāšγ**.** ***jagirlā-*** 'felvakart sebet gyógyítani' ~ magy. (*gyógy*)***ír***.

3.260. Kāšγ**.** ***tutuklā-*** 'kiherélni' ~ magy. ***ír***(mag).

3.261. Kāšγ**.** ***žaruklā-*** 'türk cipőt felvenni' ~ magy. ***saru.***

3.262. Kāšγ**.** ***baduklā-*** 'nagynak lenni' ~ magy. ***nagy***.

3.263. Kāšγ**.** ***kužuklā-*** 'fenékre verni' ~ magy. ***gerinc, görény***.

3.264. Kāšγ**.** ***kižiklā-*** 'kicsinek tartani' ~ magy. ***kicsinyell***.

3.265. Kāšγ. ***tatigsā-*** 'édeset enni' ~ magy. ***íz***.

3.266. Kāšγ**.** ***gap*** 'ajándék' ~ magy. ***kél***.

3.267. Kāšγ**.** ***satgūži*** 'szatócs' ~ magy. ***szatócs***.

3.268. Kāšγ**.** ***jubīla-*** 'becsapni' ~ magy. (be)***csap***.

3.269. Kāšγ**.** ***žagirlā-*** **'**kinyomni a levet' ~ magy. ***szorít***.

3.270. Kāšγ**.** ***žagrī*** **'**sólyom' ~ magy. ***sólyom***.

3.271. Kāšγ**.** ***tarig*** 'búza, mag, búzamag' ~ magy. ***búza***.

3.272. Kāšγ**.** ***tukūn*** 'csomót' ~ magy. ***bog***.

3.273. Kāšγ**.** ***jutik*** 'kifagyni, meghalni a hidegtől' ~ magy. ***fagy, fázik***.

3.274. Kāšγ**.** ***jabul-*** 'becsapódni, bezáródni' ~ magy. ***csap***.

3.275. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'szétmázolódni' ~ magy. ***mázol***.

3.276. Kāšγ**.** ***jaril-*** 'hasadozni, repedezni, elágazódni, feleződni' ~ magy. ***törik***.

3.277. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'kibogozottnak lenni (a csomó) ~ magy. ***fűz, bogoz***.

3.278. Kāšγ**.** ***jasil-*** 'szétmálik, foszlik' ~ magy. ***foszlik***.

3.279. Kāšγ**.** ***jaš*** 'zöld' ~ magy. ***zöld.***

3.280. Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni' ~ magy. ***esik***.

3.281. Kāšγ. ***jagil-*** 'ömleni, esni (eső)' ~ magy. ***esik, száll***.

3.282. Kāšγ. ***buzun*** 'nép' ~ magy. ***ivadék***.

3.283. Kāšγ. ***jigil-*** 'gyűlni' ~ magy. ***gyűlik***.

3.284. Kāšγ. ***tubrāk*** 'föld, talaj' ~ magy. ***domború.***

3.285. Kāšγ. ***jivil-*** 'erjedni' ~ magy. ***savas, savanyú***.

3.286. Kāšγ. ***bilik*** 'ész' ~ magy. ***elme***.

3.287. Kāšγ. ***jamal-*** 'megjavítottnak lenni' ~ magy. ***jó, javul***.

3.288. Kāšγ. ***janul-*** 'kifolyatni, kiválasztani magából' ~ magy. ***szül***.

3.289. Kāšγ. ***janal-*** 'fenni' ~ magy. ***fen***.

3.290. Kāšγ. ***jāg*** 'vaj' ~ magy. ***jég***.

3.291. Kāšγ. ***kaz-*** 'ásni' ~ magy. ***kúr.***

3.292. Kāšγ. ***kaz-*** 'körbejárni, bejárni' ~ magy. ***kör, kerül***.

3.293. Kāšγ. ***bas-*** nyomni, ledönteni a földre, leigázni' ~ magy. ***basz***(*ik*).

3.294. Kāšγ. ***tuš-*** 'összeütközni, ellökődni' ~ magy. ***tusakodik***.

3.295. Kāšγ. ***jurt*** 'romok' ~ magy. ***tör.***

3.296. Kāšγ. ***kuldaš bilā*** 'társ'-val' ~ magy. ***-val/-vel***.

3.297. Kāšγ. ***jazin*** fácán' ~ magy. ***fácán***,

3.298. Kāšγ. ***jamiš*** 'gyümölcs' ~ magy. ***gyümölcs.***

3.299. Kāšγ. ***jikit*** 'fiatal' ~ magy. ***legény.***

3.300. Kāšγ. ***jagirlig*** 'vakart' ~ magy. ***vakar***.

3.301. Kāšγ. ***jagiz*** 'barna' ~ magy. ***barna***.

3.302. Kāšγ. ***jīr*** 'föld' ~ magy. ***tér***.

3.303. Kāšγ. ***jagiz at*** 'pejló' ~ magy. ***barna.***

3.304. Kāšγ. ***kakit-*** 'megharagítani' ~ magy. ***harag***.

3.305. Kāšγ. ***tam*** 'csomó' ~ magy. ***csomó***.

3.306. Kāšγ. ***bakit-*** 'odaerősíteni' ~ magy. ***bog***.

3.307. Kāšγ. ***sikit-*** 'egyesülni, párosulni, közösülni' ~ magy. ***csök***.

3.308. Kāšγ. ***bilat-*** 'élezni' ~ magy. *élez*.

3.309. Kāšγ. ***tulat-*** 'születni' ~ magy. ***születik***.

3.310. Kāšγ. ***tišat'-*** 'megparancsolni, hogy élezzék meg' ~ magy. ***tüske***.

3.311. Kāšγ. ***kušit'-*** 'beborítani' ~ magy. ***kas***.

3.312. Kāšγ. ***bukat-*** 'bikává válni' ~ magy. ***búgat.***

3.313. Kāšγ. ***tikit-*** 'etetni erőszakkal' ~ magy. ***dug***.

3.314. Kāšγ. ***tukit-*** 'kopogtatni, szőni' ~ magy. ***takács***.

3.315. Kāšγ. ***tunat-*** 'éjszakázni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.316. Kāšγ. ***sinat-*** 'próbára tenni, elhitetni' ~ magy. ***szent***.

3.317. Kāšγ. ***kinat-*** 'megparancsolni megbüntetni' ~ magy. ***kín***.

3.318. Kāšγ. ***jagit-*** 'folyni, folyat' ~ magy. ***jó.***

3.319. Kāšγ. ***bak*** 'úr' ~ magy. ***bak***.

3.320. Kāšγ. ***janut-*** megéleztetni' ~ magy. ***fen***.

3.321. Kāšγ. ***bazatiksāk*** 'törekszik, hogy kifesse (a mázat)' ~ magy. ***máz, mázol***.

3.322. Kāšγ. ***taritgū*** 'hogy szántásra megtisztítsák' ~ magy. ***tarol***.

3.323. Kāšγ. ***ūz*** 'idő' ~ magy. ***idő***.

3.324. Kāšγ. ***ulitti*** az *ulijdi*-ből 'valami megnedvesített' ~ magy. ***vizezett***.

3.325. Kāšγ. ***bajut-*** 'gazdaggá tenni, gazdagítani' ~ magy. ***bővít***.

3.326. Kāšγ. ***tuŋit-*** 'kiengedni' ~ magy. ***enged***.

3.327. Kāšγ. ***turbit-*** 'fűrészelni' ~ magy. ***fűrész***.

3.328. Kāšγ. ***ud*** 'ő' ~ magy. ***ő, az***.

3.329. Kāšγ. ***muŋuz*** 'szarv' ~ magy. ***szarv, szaru***.

3.330. Kāšγ. ***sugrat-*** 'megnézni' ~ magy. ***bök***.

3.331. Kāšγ. ***žigirt-*** 'letaposni, erővel csinálni' ~ magy. ***szorít***.

3.332. Kāšγ. ***žakrat-*** 'forgat' ~ magy. ***forgat***.

3.333. Kāšγ. ***žikrat-*** 'csikorogni' ~ magy. ***csikorog***.

3.334. Kāšγ. ***kukrat-*** 'csökkenteni a folyadék mennyiségét' ~ magy. ***kevés***.

3.335. Kāšγ. ***kubzat-*** 'lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.336. Kāšγ. ***suvsat-*** 'szomjúságot érezni' ~ magy. ***szomjazik***.

3.337. Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' ~ magy. ***savas.***.

3.338. Kāšγ. ***živšat-, žuvšat-*** 'savasít' ~ magy. ***savasít***.

3.339. Kāšγ. ***kargat-*** 'megátkozni' ~ magy. ***harag***.

3.340. Kāšγ. ***sarkit-*** 'kinyomni' ~ magy***. szorít***.

3.341. Kāšγ. ***bilkat-*** 'okosnak, értelmesnek lenni' ~ magy. ***bölcs***.

3.342. Kāšγ. ***bašlat-*** 'kezdeni, nekifogni' ~ magy. ***bucskázik*** 'fejen átfordul'.

3.343. Kāšγ. ***baglat-*** 'kapcsolni, odakötni' ~ magy. ***bog***.

3.344. Kāšγ. ***tublat-*** 'tanulmányozni' ~ magy. ***tanul***.

3.345. Kāšγ. ***ardam bilā*** 'érdemmel' ~ magy. ***érdemmel***.

3.346. Kāšγ. ***jarat-*** 'alkotni, teremteni, létrehozni' ~ magy. ***gyárt.***

3.347. Kāšγ. ***jurit-*** 'jár(at)' ~ magy. ***járat***.

3.348. Kāšγ. ***jut-*** 'nyelni' ~ magy. ***jottányi.***

3.349. Kāšγ. ***jat-*** 'kiteríteni' ~ magy. ***vet***.

3.350. Kāšγ. ***jajt-*** 'vezetni, hajtani' ~ magy***. vezet***.

3.351. Kāšγ. ***taglat-*** 'ragasztóval megjelölni' ~ magy. ***ragad.***

3.352. Kāšγ. ***žarlat-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.353. Kāšγ. ***žurlat-*** 'ellopni, elorozni' ~ magy. ***orv***.

3.354. Kāšγ. ***suglit-*** 'bedugni a kebelbe' ~ magy. ***dug***.

3.355. Kāšγ. ***suvlat-*** 'spriccelni, szórni, vizezni' ~ magy. ***vizel***.

3.356. Kāšγ. ***tavžit-*** 'megparancsolni, kereszttűzéssel odavarrni' ~ magy. ***tűzet***.

3.357. Kāšγ. ***sirlat-*** 'fényezni, lakkozni' ~ magy. ***sárgul***.

3.358. Kāšγ. ***suzlat-*** 'mondani, beszélni' ~ magy. ***szól***.

3.359. Kāšγ. ***kišlat-*** 'telelni' ~ magy. ***hó***.

3.360. Kāšγ. ***buz*** 'jég' ~ magy. ***zúzmara***.

3.361. Kāšγ. ***kar*** 'hó' ~ magy. ***hó***.

3.362. Kāšγ. ***kaklat-*** 'szeletekre vágni' ~ magy. ***kákó***.

3.363. Kāšγ. ***kutlat-*** 'összegyűjtetni' ~ magy. ***köt, kúp***.

3.364. Kāšγ. ***kiglat-*** 'megtrágyázni a földet, székelni' ~ magy. ***kakál***.

3.365. Kāšγ. ***kisruš-*** 'megrövidíteni' ~ magy. ***kasza, kés***.

3.366. Kāšγ. ***bulitlar*** 'felhők' ~ magy. ***folt***.

3.367. Kāšγ. ***bugrālar*** 'tevék' ~ magy. ***teve, bog***.

3.368. Kāšγ. ***ular*** 'ők' ~ magy. ***ő.***

3.369. Kāšγ. ***kāb*** 'bőrtömlő' ~ magy. ***kúp***.

3.370. Kāšγ. ***kilkī*** 'kedve' ~ magy. ***kedv***.

3.371. Kāšγ. ***tugral- '***1. vékonyan elvágottnak lenni 2. tépődni, szakadni' ~ magy. ***tarol***.

3.372. Kāšγ. ***juk*** 'teher, súly' ~ magy. ***teher***.

3.373. Kāšγ. ***žavrul-*** 'visszatérni' ~ magy. ***térül.***

3.374. Kāšγ. ***žigri*** 'bumeráng' ~ magy. ***tér***.

3.375. Kāšγ. ***surtul-*** 'megtörlődni, szétmorzsoltnak lenni' ~ magy. ***tör***.

3.376. Kāšγ. ***subrul-*** 'kisepertnek lenni' ~ magy. ***seper***.

3.377. Kāšγ. ***tirmal-*** 'megkarmoltnak lenni' ~ magy. ***ír***.

3.378. Kāšγ. ***šamar-*** 'haragudni' ~ magy. ***szomorú***.

3.379. Kāšγ. ***sizril-*** 'kicsúszni' ~ magy. ***csúszik***.

3.380. Kāšγ. ***sarmal-*** '1. megszűrtnek lenni 2. pl. halat kifogni hálóval' ~ magy. ***szűr***.

3.381. Kāšγ. ***bugdāj*** 'búza' ~ magy. ***búza***.

3.382. Kāšγ. ***tuvšal-*** 'eltévedni' ~ magy. ***téved***.

3.383. Kāšγ. ***tūzar-*** 'felszállni (por)' ~ magy. ***por***.

3.384. Kāšγ. ***sātur*** 'számolni, parancs' ~ magy. ***szám, törvény, parancs***.

3.385. Kāšγ. ***jajik***- 'megérkezni a tavaszi időnek' ~ magy. ***nyár***.

3.386. Kāšγ. ***maŋ*** 'madáreledel' ~ magy. ***mag***.

3.387. Kāšγ. ***maŋ*** 'anyajegy az arcon' ~ magy. ***mag***.

3.388. Kāšγ. ***muŋ tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog***.

3.389. Kāšγ. ***miŋ*** 'ezer' ~ magy. ***mag, egy***.

3.390. Kāšγ. ***naŋ*** 'dolog, valami' ~ magy. ***mi***.

3.391. Kāšγ. ***naŋ*** 'vagyon, gazdagság' ~ magy. ***mag***.

3.392. Kāšγ. ***juŋ*** 'szőr, pihe' ~ magy. ***pihe***.

3.393. Kāšγ. ***jiŋ*** 'ruhaujj, folyó ága, cső, tömlő' ~ magy. ***ág***.

3.394. Kāšγ. ***siŋi*** 'ín' ~ magy. ***ín***.

3.395. Kāšγ. ***turkā*** 'hurokba' ~ magy. ***tőr.***

3.396. Kāšγ. ***kaŋas sūv*** 'kicsi, nem mély víz' ~ magy. ***kicsi, kicsiny***.

3.397. Kāšγ. ***maŋig*** 'lépés' ~ magy. ***mén***.

3.398. Kāšγ. ***tiŋīlār*** 'dübörög' ~ magy. ***döng***.

3.399. Kāšγ. ***žaŋīlā-*** 'szűköl, vonít' ~ magy. ***szűköl, sír***.

3.400. Kāšγ. ***maŋīlā-*** 'velőt enni' ~ magy. emlék.

3.401. Kāšγ. ***siŋirlanūr-*** 'íjjal ellátni magát' ~ magy**. *ág***.

3.402. Kāšγ. ***šū:*** a türkök királya ~ magy. ***fő***.

3.404. Kāšγ. ***sabandā*** 'szántás idején' ~ magy. ***szánt***.

3.405. Kāšγ. ***bursmuk*** 'borz' ~ magy. ***borz***.

3.406. Kāšγ. ***sark- ′***folyni' ~ magy. ***sár***.

3.407. Kāšγ. ***maŋizlan-*** 'szép arccal rendelkezni' ~ magy. ***mag***.

3.408. Kāšγ. ***salŋūlā-*** 'kis szarvból, parittyából lőni' ~ magy. ***szarv, szaru***.

3.409. Kāšγ. ***kalŋūlā-*** 'úszni' ~ magy. ***kél, hal***.

3.410. Kāšγ. ***tarŋūklā-*** 'feltörni folyóként' ~ magy***. túr.***

3.411. Kāšγ. ***jarmak, jarmāk*** 'érem' ~ magy. ***érem***.

3.412. Kāšγ. ***kurt-*** 'bevágást, jelet csinálni' ~ magy. ***karcol***.

3.413. Kāšγ. ***barklattī*** ~ magy. ***őr***.

3.414. Kāšγ. ***bart-*** 'széttörni, szétvágni' ~ magy. ***tör***.

3.415. Kāšγ. ***turt- ′***bedörzsölni' ~ magy. ***töröl, dörzsöl***.

3.416. Kāšγ. ***jugurt-*** 'gyúrat' ~ magy. ***gyúrat.***

3.417. Kāšγ. ***būz-*** 'halálra fagyni' ~ magy. ***fázik, fagy.***

3.418. Kāšγ. ***burān*** 'hóvihar' ~ magy. ***vihar***.

3.419. Kāšγ. ***asurt-*** 'ittassá tenni' ~ magy. ***iszik***.

3.420. Kāšγ. ***kažurt-*** 'elszaladtatni' ~ magy. ***koslat***

3.421. Kāšγ. ***karart-*** 'feketére csinálni' ~ magy. ***korom***.

3.422. Kāšγ. ***sakirt-*** 'vágtatni engedni' ~ magy. ***ugrik***.

3.423. Kāšγ. ***kurīg, kurijg*** 'védett hely' ~ magy. ***kör***.

3.424. Kāšγ. ***jugdū, žugdū*** 'hosszú teveszőr szövet' ~ magy. ***takács***.

3.425. Kāšγ. ***aŋ aŋ*** 'nem-nem' ~ magy. ***á-á*** 'nem-nem'.

3.426. Kāšγ. ***Tugril bek***: a szeldzsukok uralkodója ~ magy. ***turul***.

3.427. Kāšγ. ***azuk*** 'étel' ~ magyar ***étek***.

3.428. Kāšγ. ***ūgā*** címnév: 'a bölcset illetik vele' ~ magy. ***okos***.

3.429. Kāšγ. ***ūdī '***megértett' ~ magy. ***okos, -t***: múlt idő jele.

3.430. Kāšγ. ***tagār*** 'búzának a zsákja' ~ magy. ***tár***.

3.431. Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' ~ magy. ***búbol***.

3.432. Kāšγ. ***žatīlā***- 'csattogni' ~ magy. ***csattog***.

3.433. Kāšγ. ***satūlā-*** 'részletesen, bőven beszélni' ~ magy. 1. ***beszél,*** 2. ***sűrű.***

3.434. Kāšγ. ***sažūlā-*** 'keskeny szalaggal körbe vonni' ~ magy. ***szösz***.

3.435. Kāšγ. ***kažīlā-*** 'csattogni, kattogni' < magy. ***kattog***.

3.436. Kāšγ. ***šagīlā***- 'csengeni' ~ magy. ***cseng***.

3.437. Kāšγ. ***kub*** 'kancsó' ~ magy. ***kupa***.

3.438. Kāšγ. ***tukūlā-*** 'odaerősíteni a csatot' ~ magy. ***fog***.

3.439. Kāšγ. ***tikīlā***- 'halk hangot kiadni, tömör, sűrű hangot adni ki' ~ magy. ***tik-tak***.

3.440. Kāšγ. ***avkā ugrā*** 'menj, irányulj haza' ~ magy. ***ugrik***.

3.441. Kāšγ. ***tugrāgan*** 'vágó' ~ magy. ***tarol.***

3.442. Kāšγ. ***jajlā-*** 'eltölteni a nyarat' ~ magy. ***nyaral***.

3.443. Kāšγ. ***at tugrā*** 'vágd fel a húst' ~ magy. ***tarol***.

3.444. Kāšγ. ***jurkā-*** 'alágyűrni, -tűrni, összetenni' ~ magy. ***gyűr.***

3.445. Kāšγ. ***jatlā-*** 'varázsolni ráolvasással' ~ magy. ***jel.***

3.446. Kāšγ. ***juklā-*** 'felrakni' ~ magy***. rak.***

3.447. Kāšγ. ***jašnā-*** 'csillogni, szikrázni' ~ magy. ***csillog***.

3.448. Kāšγ. ***kirgā-*** 'eltávolítani' ~ magy. ***kerget***.

3.449. Kāšγ. ***baklā-*** 'uralkodónak nevezni, tartani' ~ magy. ***fő, fej***.

3.450. Kāšγ. ***žarlā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír.***

3.451. Kāšγ. ***sūzlā***- 'beszélni' ~ magy. ***szól.***

3.452. Kāšγ. ***savlā***- 'mondani' ~ magy. ***szól, szaval***.

3.453. Kāšγ. ***satisā-*** 'eladni (óhajtó)' ~ magy. ***szatócs.***

3.454. Kāšγ. ***kabsā-*** 'körülvenni, elvenni' ~ magy. ***koboz***.

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

3.456. Kāšγ. ***tigrā-*** 'szilárdnak lenni' ~ magy. ***erő***.

3.457. Kāšγ. ***žikrā-*** 'csikorgatni' ~ magy. ***csikorog***.

3.458. Kāšγ. ***tugrā-*** 'vágni (darabokra)' ~ magy. ***tarol, tör***.

3.459. Kāšγ. ***tuvrā-*** 'erőssé, naggyá válni, nőni' ~ magy. **erő**.

3.460. Kāšγ. ***sakrī-*** 'ugrani' ~ magy. ***ugrik***.

3.461. Kāšγ. ***samrī-*** 'hízni, gyarapodni, számossá lenni' ~ magy. ***számos***.

3.462. Kāšγ. ***tanrī-*** 'forogni (fej)' ~ magy. ***tekereg***.

3.463. Kāšγ. ***kudugdā*** 'kútban' ~ magy. ***kút***.

3.464. Kāšγ. ***kubzā*** 'kobozon, lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.465. Kāšγ. ***kiliž*** 'kard' ~ magy. ***kólint***.

3.466. Kāšγ. ***tabrā-*** 'mozgásba jönni' ~ magy. ***topog***.

3.467. Kāšγ. ***bugrā-*** 'bevágást csinálni'~ magy. ***írdal***.

3.468. Kāšγ. ***tavžī-*** 'letűzni (ruhát)' ~ magy. ***tűz***.

3.469. Kāšγ. ***tinžī-*** 'kialudni, sötétnek lenni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.470. Kāšγ. ***kiržā-*** 'megérinteni, horzsolni' ~ magy. ***horol***.

3.471. Kāšγ. ***tuk-*** 'ütni, verni' ~ magy. ***bök***.

3.472. Kāšγ. ***sigtā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.473. Kāšγ. ***kinā-*** 'elkínozni' ~ magy. ***kín***.

3.474. Kāšγ. ***bur*** 'orra' ~ magy- ***orr.***

3.475. Kāšγ. ***mună-*** 'megvágni' ~ magy. ***szeg***.

3.476. Kāšγ. ***sană-*** 'számolni' ~ magy. ***szám***.

3.477. Kāšγ. ***bajū-*** 'gazdagodni' ~ magy. ***bő***.

3.478. Kāšγ. ***tilă-*** 'kívánni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

3.479. Kāšγ. ***žilā-*** 'megnedvesíteni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

3.480. Kāšγ. ***bak*** 'uralkodó' ~ magy. ***fő, fej.***

3.481. Kāšγ. ***jag*** 'ellenség' ~ magy. ***akadály***.

3.482. Kāšγ. ***bulā-*** 'főzni' ~ magy. ***fől***.

3.483. Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni' ~ magy. ***balta***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.486. Kāšγ. ***tulā-*** 'kölykezni' ~ magy. ***szül***.

3.487. Kāšγ. ***sukī-*** 'bökni, lökni' ~ magy. ***bök***.

3.488. Kāšγ. ***bakū-*** 'megkötöttnek, elrendezettnek lenni' ~ magy. ***bog***.

3.489. Kāšγ. ***tukā-*** 'megcsináltnak, elegendőnek, befejezettnek lenni' ~ magy. ***tökély***.

3.490. Kāšγ. ***sugī-*** 'hideggé válni' ~ magy. ***jég***.

3.491. Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács' ~ magy. ***dömör, -cs***.

3.492. Kāšγ. ***sarū-*** 'felcsavarni' ~ magy. ***csavar***.

3.493. Kāšγ. ***kurī-*** 'kiszárít' ~ magy. ***kóró***.

3.494. Kāšγ. ***bašā-*** 'bevágni' ~ magy. ***vés***.

3.495. Kāšγ. ***bušū-*** 'elenged' ~ magy. ***bocsát***.

3.496. Kāšγ. ***tušū-*** 'álmodni' ~ magy. ***álom***.

3.497. Kāšγ. ***tušak tušadī*** 'ágyat megvetette, kiterítette' ~ magy. ***tasak, ágy, toll; vet***.

3.498. Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' ~ magy. ***tasak***.

3.499. Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' ~ magy. ***tömör***.

3.500. Kāšγ. ***tarī-*** 'szántani' ~ magy. ***túr***.

3.501. Kāšγ. ***sabī-*** 'csóválni, lengetni, (lógatni a farkát)' ~ magy. ***csóvál***.

3.502. Kāšγ. ***badū-*** 'nőni' ~ magy. ***bődületes***.

3.503. Kāšγ. ***jizī-*** 'erősen bűzleni' ~ magy. ***bűz***.

3.504. Kāšγ. ***tardī-*** 'szétszórt' ~ magy. ***szórt***.

3.505. Kāšγ. ***ikā-*** 'ellenállni, megakadni' ~ magy. ***akad***.

3.506. Kāšγ. ***burī*** 'farkas' ~ magy. ***farkas***.

3.507. Kāšγ. ***ulī-*** 'nedvesíteni' ~ magy. ***folyó, folyik***.

3.508. Kāšγ. ***tī-*** 'beszélni, mondani' ~ magy. ***szó***.

3.509. Kāšγ. ***sā***- számolni' ~ magy. ***szám***.

3.510. Kāšγ. ***jū-*** 'mosni' ~ magy. ***jó*** 'folyó'.

3.511. Kāšγ. ***jī-*** 'enni' ~ magy. ***eszik.***

3.512. Kāšγ. ***arī-*** 'tisztának lenni' ~ magy. ***tiszta***.

3.513. Kāšγ. ***ukī-*** 'hányni' ~ magy. ***okádik***.

3.514. Kāšγ. ***kazizlan***- 'gyökérrel beborítódni' ~ magy. ***kéreg***.

3.515. Kāšγ. ***kižikdā*** 'kicsiben' ~ magy. ***kicsi.***

3.516. Kāšγ. ***kišī*** 'emberek' ~ magy. ***i****:* birtoktöbbesítő jel.

3.517. Kāšγ. ***bugnaklan-*** 'bárányfelhősödni, tollasodni' ~ magy. ***bárány***.

3.518. Kāšγ. ***kudruklan***- 'bővelkedni gödrökben' ~ magy. ***gödör***.

3.519. Kāšγ. ***surkužlan-*** 'szurok segítségével megerősítettnek lenni' ~ magy. ***szurok***.

3.520. Kāšγ. ***xān*** 'kán' ~ magy. ***kan***.

3.521. Kāšγ. ***šiš*** 'kötőtű, küllő, amivel eszik a *tutmāž*-t' ~ magy. ***sas, csúcs***.

3.522. Kāšγ. ***kak*** 'szelet, cikk(ely), kis darab' ~ magy. ***kákó***.

3.523. Kāšγ. ***kak*** 'kis tó' ~ magy. ***kákó***.

3.524. Kāšγ. ***kuk*** 'gyökér, eredet' ~ magy. ***kákó***.

3.525. Kāšγ. ***kim*** 'ki' ~ magy***. ki***.

3.526 Kāšγ. ***bukuk*** 'virágbimbó' ~ magy. ***bog***.

3.527. Kāšγ. ***takuk*** 'tyúk' ~ magy. ***tyúk***.

3.528. Kāšγ. ***sakak*** 'áll' ~ magy. ***szeg***.

3.529. Kāšγ. ***tir*** 'mond' ~ magy. ***terefere***.

3.530. Kāšγ. ***žakuk*** 'kalapács' ~ magy. *tám*(pont).

3.531. Kāšγ. ***žakik*** 'a kisfiú nemi szerve' ~ magy. ***csök***.

3.532. Kāšγ. ***tulgāk*** 'női fülbevaló' ~ magy. ***fül***.

3.533. Kāšγ. ***jalāvaz*** 'Allah követe' ~ magy. ***út***.

3.534. Kāšγ. ***turkāk*** 'köteg, tekercs' ~ magy. ***tűr***.

3.535. Kāšγ. ***asruk*** 'ittas' ~ magy. ***iszik***.

3.536. Kāšγ. ***kavkā*** 'hebegő nyelvű' ~ magy. ***hab***.

3.537. Kāšγ. ***kazizkāk*** 'a frissességét elvesztett (valami)' ~ magy. ***kóró***.

3.538. Kāšγ. ***žuŋak*** 'tartály, medence' ~ magy. ***csanak***.

3.539. Kāšγ. ***tarŋak*** 'víz, amely a földből jön ki' ~ magy. ***tenger.***

3.540. Kāšγ. ***tut-*** 'okozni, (előidézni fájdalmat)' ~ magy. ***tesz***.

3.541. Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' ~ magy. ***tart***.

3.542. Kāšγ. ***kat-*** '1. kavarni 2. keménnyé válni' ~ magy. ***kutyul***.

3.543. Kāšγ. ***tut-*** 'fogni, tartani' magy. ***tart***.

3.544. Kāšγ. ***ūd*** 'bika, ökör' ~ magy. ***ökör***.

3.545. Kāšγ. ***šaš-*** 'szétbontani, kikötni, levenni a kötésről' magy. ***sas***(szeg).

3.546. Kāšγ. ***žat-*** 'megkötni, odakötni' ~ magy. ***csat.***

3.547. Kāšγ. ***bitit-*** 'írni' ~ magy. ***betű***.

3.548. Kāšγ. ***sažit-*** 'szétzúzni' ~ magy. ***zúz***.

3.549. Kāšγ. ***kažit-*** 'futásnak ereszteni' ~ magy. ***gázol.***

3.550. Kāšγ. ***buzut-*** 'megfagyni (halálra)' ~ magy. ***fázik***.

5. Kāšγari - Magyar szójegyzék abc rendben

A

3.425. Kāšγ. ***aη aη*** 'nem-nem' ~ magy. ***á-á*** 'nem-nem'.

3.512. Kāšγ. ***arī-*** 'tisztának lenni' ~ magy. ***tiszta***.

3.345. Kāšγ. ***ardam bilā*** 'érdemmel' ~ magy. ***érdemmel***.

3.535. Kāšγ. ***asruk*** 'ittas' ~ magy. ***iszik***.

3.419. Kāšγ. ***asurt-*** 'ittassá tenni' ~ magy. ***iszik***.

3.443. Kāšγ. ***at tugrā*** 'vágd fel a húst' ~ magy. ***tarol***.

3.249. Kāšγ. ***atmāk*** 'kenyeret' ~ magy. ***étek***.

3.440. Kāšγ. ***avkā ugrā*** 'menj, irányulj haza' ~ magy. ***ugrik***.

3.427. Kāšγ. ***azuk*** 'étel' ~ magyar ***étek***.

B

3.502. Kāšγ. ***badū-*** 'nőni' ~ magy. ***bődületes***.

3.262. Kāšγ***. baduklā-*** 'nagynak lenni' ~ magy. ***nagy***.

3.343. Kāšγ. ***baglat-*** 'kapcsolni, odakötni' ~ magy. ***bog***.

3.477. Kāšγ. ***bajū-*** 'gazdagodni' ~ magy. ***bő***.

3.325. Kāšγ. ***bajut-*** 'gazdaggá tenni, gazdagítani' ~ magy. ***bővít***.

3.319. Kāšγ. ***bak*** 'úr' ~ magy. ***bak***.

3.480. Kāšγ. ***bak*** 'uralkodó' ~ magy. ***fő, fej.***

3.306. Kāšγ. ***bakit-*** 'odaerősíteni' ~ magy. ***bog***.

3.449. Kāšγ. ***baklā-*** 'uralkodónak nevezni, tartani' ~ magy. ***fő, fej***.

3.255. Kāšγ***. baη sigtādī*** 'könnyet ejtett' ~ magy. ***bunkó; sírt***.

3.413. Kāšγ. ***barklattī*** ~ magy. ***őr***.

3.414. Kāšγ. ***bart-*** 'széttörni, szétvágni' ~ magy. ***tör***.

3.494. Kāšγ. ***bašā-*** 'bevágni' ~ magy. ***vés***.

3.342. Kāšγ. ***bašlat-*** 'kezdeni, nekifogni' ~ magy. ***bucskázik*** 'fejen átfordul'.

3.293. Kāšγ. ***bas-*** nyomni, ledönteni a földre, leigázni' ~ magy. ***basz***(*ik*).

3.321. Kāšγ. ***bazatiksāk*** 'törekszik, hogy kifesse (a mázat)' ~ magy. ***máz, mázol***.

3.483. Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni' ~ magy. ***balta***.

3.308. Kāšγ. ***bilat-*** 'élezni' ~ magy. ***élez.***

3.286. Kāšγ. ***bilik*** 'ész' ~ magy. ***elme.***

3.341. Kāšγ. ***bilkat-*** 'okosnak, értelmesnek lenni' ~ magy. ***bölcs***.

3.547. Kāšγ. ***bitit-*** 'írni' ~ magy. ***betű***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.381. Kāšγ. ***bugdāj '***búza' ~ magy. ***búza***.

3.517. Kāšγ. ***bugnaklan-*** 'bárányfelhősödni, tollasodni' ~ magy. ***bárány***.

3.467. Kāšγ. ***bugrā-*** 'bevágást csinálni'~ magy. ***írdal.***

3.367. Kāšγ. ***bugrālar*** 'tevék' ~ magy. ***teve, bog***.

3.312. Kāšγ. ***bukat-*** 'bikává válni' ~ magy. ***búgat.***

3.526 Kāšγ. ***bukuk*** 'virágbimbó' ~ magy. ***bog***.

3.482. Kāšγ. ***bulā-*** 'főzni' ~ magy. ***fől***.

3.366. Kāšγ. ***bulitlar*** 'felhők' ~ magy. ***folt***.

3.254. Kāšγ***. buη*** 'kőtörő kalapács, a földre esett nehéz tárgy hangja' ~ magy. ***bong***.

3.474. Kāšγ. ***bur*** 'orra' ~ magy- ***orr.***

3.418. Kāšγ. ***burān*** 'hóvihar' ~ magy. ***vihar***.

3.506. Kāšγ. ***burī*** 'farkas' ~ magy. ***farkas***.

3.405. Kāšγ. ***bursmuk*** 'borz' ~ magy. ***borz***.

3.417. Kāšγ. ***būz-*** 'halálra fagyni' ~ magy. ***fázik, fagy.***

3.360. Kāšγ. ***buz*** 'jég' ~ magy. ***zúzmara*.**

3.282. Kāšγ. ***buzun*** 'nép' ~ magy. ***ivadék*.**

3.550. Kāšγ. ***buzut-*** 'megfagyni (halálra)' ~ magy. ***fázik***.

D

3.243. Kāšγ. ***daŋ duŋ, taŋ tuŋ*** 'valami hangot ad ki' ~ magy. ***dong, döng***.

G

3.266. Kāšγ**.** ***gap*** 'ajándék' ~ magy. ***kél***.

X/H

3.520. Kāšγ. ***xān*** 'kán' ~ magy. ***kan***.

I

3.505. Kāšγ. ***ikā-*** 'ellenállni, megakadni' ~ magy. ***akad***.

J

3.274. Kāšγ**.** ***jabul-*** 'becsapódni, bezáródni' ~ magy. ***csap***.

3.290. Kāšγ. ***jāg*** 'vaj' ~ magy. ***jég***.

3.481. Kāšγ. ***jag*** 'ellenség' ~ magy. ***akadály***.

3.281. Kāšγ. ***jagil-*** 'ömleni, esni (eső)' ~ magy. ***esik, száll***.

3.259. Kāšγ**.** ***jagirlā-*** 'felvakart sebet gyógyítani' ~ magy. (*gyógy*)***ír***.

3.300. Kāšγ. ***jagirlig*** 'vakart' ~ magy. ***vakar***.

3.318. Kāšγ. ***jagit-*** 'folyni, folyat' ~ magy. ***jó*.**

3.301. Kāšγ. ***jagiz*** 'barna' ~ magy. ***barna***.

3.303. Kāšγ. ***jagiz at*** 'pejló' ~ magy. ***barna.***

3.442. Kāšγ. ***jajlā-*** 'eltölteni a nyarat' ~ magy. ***nyaral***.

3.385. Kāšγ. ***jajik***- 'megérkezni a tavaszi időnek' ~ magy. ***nyár***.

3.350. Kāšγ. ***jajt-*** 'vezetni, hajtani' ~ magy***. vezet***.

3.533. Kāšγ. ***jalāvaz*** 'Allah követe' ~ magy. ***út***.

3.287. Kāšγ. ***jamal***- 'megjavítottnak lenni' ~ magy. ***jó, javul***.

3.298. Kāšγ. ***jamiš*** 'gyümölcs' ~ magy. ***gyümölcs.***

3.289. Kāšγ. ***janal-*** 'fenni' ~ magy. ***fen***.

3.288. Kāšγ. ***janul-*** 'kifolyatni, kiválasztani magából' ~ magy. ***szül***.

3.320. Kāšγ. ***janut-*** megéleztetni' ~ magy. ***fen***.

3.346. Kāšγ. ***jarat-*** 'alkotni, teremteni, létrehozni' ~ magy. ***gyárt.***

3.276. Kāšγ**.** ***jaril-*** 'hasadozni, repedezni, elágazódni, feleződni' ~ magy. ***törik***.

3.411. Kāšγ. ***jarmak, jarmāk*** 'érem' ~ magy. ***érem***.

3.279. Kāšγ**.** ***jaš*** 'zöld' ~ magy. ***zöld.***

3.447. Kāšγ. ***jašnā-*** 'csillogni, szikrázni' ~ magy. ***csillog***.

3.278. Kāšγ**.** ***jasil-*** 'szétmálik, foszlik' ~ magy. ***foszlik***.

3.349. Kāšγ. ***jat-*** 'kiteríteni' ~ magy. ***vet***.

3.445. Kāšγ. ***jatlā-*** 'varázsolni ráolvasással' ~ magy. ***jel.***

3.275. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'szétmázolódni' ~ magy. ***mázol***.

3.277. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'kibogozottnak lenni (a csomó) ~ magy. ***fűz, bogoz***.

3.297. Kāšγ. ***jazin*** fácán' ~ magy. ***fácán.***

3.511. Kāšγ. ***jī-*** 'enni' ~ magy. ***eszik.***

3.283. Kāšγ. ***jigil-*** 'gyűlni' ~ magy. ***gyűlik***.

3.299. Kāšγ. ***jikit*** 'fiatal' ~ magy. ***legény.***

3.393. Kāšγ. ***jiŋ*** 'ruhaujj, folyó ága, cső, tömlő' ~ magy. ***ág***.

3.302. Kāšγ. ***jīr*** 'föld' ~ magy. ***tér***.

3.285. Kāšγ. ***jivil-*** 'erjedni' ~ magy. ***savas, savanyú***.

3.503. Kāšγ. ***jizī-*** 'erősen bűzleni' ~ magy. ***bűz***.

3.510. Kāšγ. ***jū-*** 'mosni' ~ magy. ***jó*** 'folyó'.

3.268. Kāšγ**.** ***jubīla-*** 'becsapni' ~ magy. (be)***csap***.

3.424. Kāšγ. ***jugdū, žugdū*** 'hosszú teveszőr szövet' ~ magy. ***takács***.

3.416. Kāšγ. ***jugurt-*** 'gyúrat' ~ magy. ***gyúrat.***

3.372. Kāšγ. ***juk*** 'teher, súly' ~ magy. ***teher.***

3.446. Kāšγ. ***juklā-*** 'felrakni' ~ magy**.** ***rak.***

3.392. Kāšγ. ***juη*** 'szőr, pihe' ~ magy. ***pihe.***

3.347. Kāšγ. ***jurit-*** 'jár(at)' ~ magy. ***járat.***

3.444. Kāšγ. ***jurkā-*** 'alágyűrni, -tűrni, összetenni' ~ magy. ***gyűr.***

3.295. Kāšγ. ***jurt*** 'romok' ~ magy. ***tör.***

3.280. Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni' ~ magy. ***esik***.

3.348. Kāšγ. ***jut-*** 'nyelni' ~ magy. ***jottányi.***

3.273. Kāšγ**.** ***jutik*** 'kifagyni, meghalni a hidegtől' ~ magy. ***fagy, fázik***.

K

3.369. Kāšγ. ***kāb*** 'bőrtömlő' ~ magy. ***kúp***.

3.454. Kāšγ. ***kabsā-*** 'körülvenni, elvenni' ~ magy. ***koboz***.

3.522. Kāšγ. ***kak*** 'szelet, cikk(ely), kis darab' ~ magy. ***kákó***.

3.523. Kāšγ. ***kak*** 'kis tó' ~ magy. ***kákó***.

3.304. Kāšγ. ***kakit-*** 'megharagítani' ~ magy. ***harag***.

3.362. Kāšγ. ***kaklat-*** 'szeletekre vágni' ~ magy. ***kákó***.

3.409. Kāšγ. ***kalηūlā-*** 'úszni' ~ magy. ***kél, hal***.

3.250. Kāšγ**.** ***kāmžīlā-*** 'megcsapkodni' ~ magy. ***kín***.

3.396. Kāšγ. ***kaŋas sūv*** 'kicsi, nem mély víz' ~ magy. ***kicsi, kicsiny***.

3.361. Kāšγ. ***kar*** 'hó' ~ magy. ***hó***.

3.421. Kāšγ. ***karart-*** 'feketére csinálni' ~ magy. ***korom***.

3.339. Kāšγ. ***kargat-*** 'megátkozni' ~ magy. ***harag***.

3.253. Kāšγ**.** ***karmālā- '***elrabolni' ~ magy. ***karom***.

3.542. Kāšγ. ***kat-*** '1. kavarni 2. keménnyé válni' ~ magy. ***kutyul***.

3.536. Kāšγ. ***kavkā*** 'hebegő nyelvű' ~ magy. ***hab***.

3.291. Kāšγ. ***kaz***- 'ásni' ~ magy. ***kúr.***

3.292. Kāšγ. ***kaz***- 'körbejárni, bejárni' ~ magy. ***kör, kerül***.

3.537. Kāšγ. ***kazizkāk*** 'a frissességét elvesztett (valami)' ~ magy. ***kóró***.

3.514. Kāšγ. ***kazizlan***- 'gyökérrel beborítódni' ~ magy. ***kéreg***.

3.435. Kāšγ. ***kažīlā-*** 'csattogni, kattogni' < magy. ***kattog***.

3.549. Kāšγ. ***kažit***- 'futásnak ereszteni' ~ magy. ***gázol.***

3.420. Kāšγ. ***kažurt***- 'elszaladtatni' ~ magy. ***koslat.***

3.364. Kāšγ. ***kiglat-*** 'megtrágyázni a földet, székelni' ~ magy. ***kakál***.

3.465. Kāšγ. ***kiliž*** 'kard' ~ magy. ***kólint***.

3.370. Kāšγ. ***kilkī*** 'kedve' ~ magy. ***kedv***.

3.525. Kāšγ. ***kim*** 'ki' ~ magy**.** ***ki***.

3.473. Kāšγ. ***kinā-*** 'elkínozni' ~ magy. ***kín***.

3.317. Kāšγ. ***kinat-*** 'megparancsolni megbüntetni' ~ magy. ***kín***.

3.448. Kāšγ. ***kirgā-*** 'eltávolítani' ~ magy. ***kerget***.

3.470. Kāšγ. ***kiržā-*** 'megérinteni, horzsolni' ~ magy. ***horol***.

3.516. Kāšγ. ***kišī*** 'emberek' ~ magy. ***i****:* birtoktöbbesítő jel.

3.359. Kāšγ. ***kišlat-*** 'telelni' ~ magy. ***hó***.

3.365. Kāšγ. ***kisruš-*** 'megrövidíteni' ~ magy. ***kasza, kés***.

3.515. Kāšγ. ***kižikdā*** 'kicsiben' ~ magy. ***kicsi.***

3.264. Kāšγ***. kižiklā-*** 'kicsinek tartani' ~ magy. ***kicsinyell***.

3.437. Kāšγ. ***kub*** 'kancsó' ~ magy. ***kupa***.

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

3.464. Kāšγ. ***kubzā*** 'kobozon, lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.335. Kāšγ. ***kubzat-*** 'lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.463. Kāšγ. ***kudugdā*** 'kútban' ~ magy. ***kút***.

3.518. Kāšγ. ***kudruklan***- 'bővelkedni gödrökben' ~ magy. ***gödör***.

3.524. Kāšγ. ***kuk*** 'gyökér, eredet' ~ magy. ***kákó***.

3.334. Kāšγ. ***kukrat-*** 'csökkenteni a folyadék mennyiségét' ~ magy. ***kevés***.

3.296. Kāšγ. ***kuldaš bilā*** 'társ'-val' ~ magy. ***-val/-vel***.

3.493. Kāšγ. ***kurī-*** 'kiszárít' ~ magy. ***kóró***.

3.423. Kāšγ. ***kurīg, kurijg*** 'védett hely' ~ magy. ***kör***.

3.412. Kāšγ. ***kurt-*** 'bevágást, jelet csinálni' ~ magy. ***karcol***.

3.311. Kāšγ. ***kušit'-*** *'*beborítani' ~ magy. ***kas***.

3.363. Kāšγ. ***kutlat-*** 'összegyűjtetni' ~ magy. ***köt, kúp***.

3.263. Kāšγ***. kužuklā-*** 'fenékre verni' ~ magy. ***gerinc, görény***.

M

3.386. Kāšγ. ***maŋ*** 'madáreledel' ~ magy. ***mag***.

3.387. Kāšγ. ***maŋ*** 'anyajegy az arcon' ~ magy. ***mag***.

3.397. Kāšγ. ***maŋig*** *'*lépés' ~ magy. ***mén***.

3.400. Kāšγ. ***maŋīlā-*** 'velőt enni' ~ magy. emlék.

3.407. Kāšγ. ***maŋizlan-*** 'szép arccal rendelkezni' ~ magy. ***mag***.

3.389. Kāšγ. ***miŋ*** 'ezer' ~ magy. ***mag, egy***.

3.475. Kāšγ. ***mună-*** 'megvágni' ~ magy. ***szeg***.

3.388. Kāšγ. ***muŋ tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog***.

3.329. Kāšγ. ***muŋuz*** 'szarv' ~ magy. ***szarv, szaru***.

N

3.390. Kāšγ. ***naŋ*** 'dolog, valami' ~ magy. ***mi***.

3.391. Kāšγ. ***naŋ*** 'vagyon, gazdagság' ~ magy. ***mag***.

Š

3.436. Kāšγ. ***šagīlā-*** 'csengeni' ~ magy. ***cseng***.

3.378. Kāšγ. ***šamar-*** 'haragudni' ~ magy. ***szomorú***.

3.545. Kāšγ. ***šaš-*** 'szétbontani, kikötni, levenni a kötésről' magy. ***sas***(szeg).

3.521. Kāšγ. ***šiš*** 'kötőtű, küllő, amivel eszik a *tutmāž*-t' ~ magy. ***sas, csúcs***.

S

3.509. Kāšγ. ***sā-*** számolni' ~ magy. ***szám***.

3.404. Kāšγ. ***sabandā*** *'*szántás idején' ~ magy. ***szánt***.

3.258. Kāšγ. ***sabanlā-*** 'szántani' ~ magy. ***szánt***.

3.501. Kāšγ. ***sabī-*** 'csóválni, lengetni, (lógatni a farkát)' ~ magy. ***csóvál***.

3.251. Kāšγ**. *sagrīlā-*** 'kikészíteni a bőrt' ~ magy. ***bőr***.

3.528. Kāšγ. ***sakak*** 'áll' ~ magy. ***szeg***.

3.422. Kāšγ. ***sakirt-*** 'vágtatni engedni' ~ magy. ***ugrik***.

3.460. Kāšγ. ***sakrī-*** 'ugrani' ~ magy. ***ugrik***.

3.408. Kāšγ. ***salŋūlā-*** 'kis szarvból, parittyából lőni' ~ magy. ***szarv, szaru***.

3.461. Kāšγ. ***samrī-*** 'hízni, gyarapodni, számossá lenni' ~ magy. ***számos***.

3.476. Kāšγ. ***sană-*** 'számolni' ~ magy. ***szám***.

3.406. Kāšγ. ***sark- '***folyni' ~ magy. ***sár***.

3.340. Kāšγ. ***sarkit-*** 'kinyomni' ~ magy***. szorít***.

3.380. Kāšγ. ***sarmal-*** '1. megszűrtnek lenni 2. pl. halat kifogni hálóval' ~ magy. ***szűr***.

3.492. Kāšγ. ***sarū***- 'felcsavarni' ~ magy. ***csavar***.

3.267. Kāšγ***. satgūži*** 'szatócs' ~ magy. ***szatócs***.

3.453. Kāšγ. ***satisā-*** 'eladni (óhajtó)' ~ magy. ***szatócs.***

3.433. Kāšγ. ***satūlā-*** 'részletesen, bőven beszélni' ~ magy. 1. ***beszél,*** 2. ***sűrű.***

3.384. Kāšγ. ***sātur*** 'számolni, parancs' ~ magy. ***szám, törvény, parancs***.

3.452. Kāšγ. ***savlā***- 'mondani' ~ magy. ***szól, szaval***.

3.548. Kāšγ. ***sažit***- 'szétzúzni' ~ magy. ***zúz***.

3.434. Kāšγ. ***sažūlā-*** 'keskeny szalaggal körbe vonni' ~ magy. ***szösz***.

3.472. Kāšγ. ***sigtā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.307. Kāšγ. ***sikit-*** 'egyesülni, párosulni, közösülni' ~ magy. ***csök***.

3.316. Kāšγ. ***sinat-*** 'próbára tenni, elhitetni' ~ magy. ***szent***.

3.394. Kāšγ. ***siŋi*** 'ín' ~ magy. ***ín***.

3.401. Kāšγ. ***siŋirlanūr-*** 'íjjal ellátni magát' ~ magy***. ág***.

3.357. Kāšγ. ***sirlat-*** 'fényezni, lakkozni' ~ magy. ***sárgul***.

3.379. Kāšγ. ***sizril-*** 'kicsúszni' ~ magy. ***csúszik***.

3.402. Kāšγ. ***šū:*** a türkök királya ~ magy. ***fő***.

3.376. Kāšγ. ***subrul-*** 'kisepertnek lenni' ~ magy. ***seper***.

3.490. Kāšγ. ***sugī-*** 'hideggé válni' ~ magy. ***jég***.

3.354. Kāšγ. ***suglit-*** 'bedugni a kebelbe' ~ magy. ***dug***.

3.330. Kāšγ. ***sugrat-*** 'megnézni' ~ magy. ***bök***.

3.247. Kāšγ. ***suη*** *'v*ég' ~ magy. ***szeg, vég***.

3.244. Kāšγ. ***suη*** 'sarok' ~ magy. ***szeg***.

3.245. Kāšγ. ***suη*** 'mögé, mögött' ~ *magy.* ***mög, meg***.

3.246. Kāšγ. ***suηdā*** 'mögött' ~ magy. ***mögött***.

3.519. Kāšγ. ***surkužlan-*** 'szurok segítségével megerősítettnek lenni' ~ magy. ***szurok***.

3.375. Kāšγ. ***surtul-*** 'megtörlődni, szétmorzsoltnak lenni' ~ magy. ***tör***.

3.355. Kāšγ. ***suvlat-*** 'spriccelni, szórni, vizezni' ~ magy. ***vizel***.

3.336. Kāšγ. ***suvsat-*** 'szomjúságot érezni' ~ magy. ***szomjazik***.

3.451. Kāšγ. ***sūzlā-*** 'beszélni' ~ magy. ***szól.***

3.358. Kāšγ. ***suzlat-*** 'mondani, beszélni' ~ magy. ***szól***.

T

3.466. Kāšγ. ***tabrā-*** 'mozgásba jönni' ~ magy. ***topog***.

3.430. Kāšγ. ***tagār*** 'búzának a zsákja' ~ magy. ***tár***.

3.351. Kāšγ. ***taglat-*** 'ragasztóval megjelölni' ~ magy. ***ragad.***

3.527. Kāšγ. ***takuk*** 'tyúk' ~ magy. ***tyúk***.

3.305. Kāšγ. ***tam*** 'csomó' ~ magy. ***csomó***.

3.248. Kāšγ. ***tamgaklā-*** 'torkon ütni' ~ magy. ***torok***.

3.252. Kāšγ***. tamgālā-*** 'pecsételni' ~ magy. ***tám****(pont),* ***nyom***.

3.491. Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács' ~ magy. ***dömör, -cs***.

3.256. Kāšγ***. taη*** 'egyenlőség, hasonlóság' ~ magy. ***mint***.

3.257. Kāšγ***. taη*** 'szita' ~ magy. ***szita***.

3.462. Kāšγ. ***tanrī-*** 'forogni (fej)' ~ magy. ***tekereg***.

3.504. Kāšγ. ***tardī-*** 'szétszórt' ~ magy. ***szórt***.

3.500. Kāšγ. ***tarī-*** 'szántani' ~ magy. ***túr***.

3.271. Kāšγ**.** ***tarig*** 'búza, mag, búzamag' ~ magy. ***búza***.

3.322. Kāšγ. ***taritgū*** 'hogy szántásra megtisztítsák' ~ magy. ***tarol***.

3.539. Kāšγ. ***tarŋak*** 'víz, amely a földből jön ki' ~ magy. ***tenger.***

3.410. Kāšγ. ***tarŋūklā-*** 'feltörni folyóként' ~ magy***. túr.***

3.499. Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' ~ magy. ***tömör***.

3.498. Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' ~ magy. ***tasak***.

3.265. Kāšγ. ***tatigsā-*** 'édeset enni' ~ magy. ***íz***.

3.468. Kāšγ. ***tavžī-*** 'letűzni (ruhát)' ~ magy. ***tűz***.

3.356. Kāšγ. ***tavžit-*** 'megparancsolni, kereszttűzéssel odavarrni' ~ magy. ***tűzet***.

3.241. Kāšγ. ***taz*** 'üst, tál, tárca, medence' ~ magy. ***tál.***

3.508. Kāšγ. ***tī-*** 'beszélni, mondani' ~ magy. ***szó***.

3.456. Kāšγ. ***tigrā-*** 'szilárdnak lenni' ~ magy. ***erő***.

3.439. Kāšγ. ***tikīlā***- 'halk hangot kiadni, tömör, sűrű hangot adni ki' ~ magy. ***tik-tak***.

3.313. Kāšγ. ***tikit-*** 'etetni erőszakkal' ~ magy. ***dug***.

3.478. Kāšγ. ***tilă-*** 'kívánni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

3.398. Kāšγ. ***tiŋīlār*** 'dübörög' ~ magy. ***döng***.

3.469. Kāšγ. ***tinžī-*** 'kialudni, sötétnek lenni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.529. Kāšγ. ***tir*** 'mond' ~ magy. ***terefere***.

3.377. Kāšγ. ***tirmal-*** 'megkarmoltnak lenni' ~ magy. ***ír***.

3.310. Kāšγ. ***tišat'***- 'megparancsolni, hogy élezzék meg' ~ magy. ***tüske***.

3.541. Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' ~ magy. ***tart***.

3.344. Kāšγ. ***tublat***- 'tanulmányozni' ~ magy. ***tanul***.

3.284. Kāšγ. ***tubrāk*** 'föld, talaj' ~ magy. ***domború.***

3.431. Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' ~ magy. ***búbol***.

3.458. Kāšγ. ***tugrā-*** 'vágni (darabokra)' ~ magy. ***tarol, tör***.

3.441. Kāšγ. ***tugrāgan*** 'vágó' ~ magy. ***tarol.***

3.371. Kāšγ. ***tugral- '***1. vékonyan elvágottnak lenni 2. tépődni, szakadni' ~ magy. ***tarol***.

3.426. Kāšγ. ***Tugril bek***: a szeldzsukok uralkodója ~ magy. ***turul***.

3.471. Kāšγ. ***tuk-*** 'ütni, verni' ~ magy. ***bök***.

3.489. Kāšγ. ***tukā-*** 'megcsináltnak, elegendőnek, befejezettnek lenni' ~ magy. ***tökély***.

3.314. Kāšγ. ***tukit- '***kopogtatni, szőni' ~ magy. ***takács***.

3.438. Kāšγ. ***tukūlā-*** 'odaerősíteni a csatot' ~ magy. ***fog***.

3.272. Kāšγ**.** ***tukūn*** 'csomót' ~ magy. ***bog***.

3.309. Kāšγ. ***tulat-*** 'születni' ~ magy. ***születik***.

3.532. Kāšγ. ***tulgāk*** 'női fülbevaló' ~ magy. ***fül***.

3.315. Kāšγ. ***tunat-*** 'éjszakázni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.326. Kāšγ. ***tuŋit-*** 'kiengedni' ~ magy. ***enged***.

3.327. Kāšγ. ***turbit-*** 'fűrészelni' ~ magy. ***fűrész***.

3.395. Kāšγ. ***turkā*** 'hurokba' ~ magy. ***tőr.***

3.534. Kāšγ. ***turkāk*** 'köteg, tekercs' ~ magy. ***tűr***.

3.415. Kāšγ. ***turt- '***bedörzsölni' ~ magy. ***töröl, dörzsöl***.

3.294. Kāšγ. ***tuš-*** 'összeütközni, ellökődni' ~ magy. ***tusakodik***.

3.497. Kāšγ. ***tušak tušadī*** 'ágyat megvetette, kiterítette' ~ magy. ***tasak, ágy, toll; vet***.

3.496. Kāšγ. ***tušū-*** 'álmodni' ~ magy. ***álom***.

3.543. Kāšγ. ***tut-*** 'fogni, tartani' magy. ***tart***.

3.540. Kāšγ. ***tut-*** 'okozni, (előidézni fájdalmat)' ~ magy. ***tesz***.

3.260. Kāšγ**.** ***tutuklā-*** 'kiherélni' ~ magy. ***ír****(mag)*.

3.459. Kāšγ. ***tuvrā-*** 'erőssé, naggyá válni, nőni' ~ magy. **erő**.

3.382. Kāšγ. ***tuvšal-*** 'eltévedni' ~ magy. ***téved***.

3.383. Kāšγ. ***tūzar-*** 'felszállni (por)' ~ magy. ***por***.

U

3.328. Kāšγ. ***ud*** 'ő' ~ magy. ***ő, az***.

3.544. Kāšγ. ūd 'bika, ökör' ~ magy. ökör.

3.429. Kāšγ. ***ūdī '***megértett' ~ magy. ***okos, -t***: múlt idő jele.

3.428. Kāšγ. ***ūgā*** címnév: 'a bölcset illetik vele' ~ magy. ***okos***.

3.513. Kāšγ. ***ukī-*** 'hányni' ~ magy. ***okádik***.

3.368. Kāšγ. ***ular*** 'ők' ~ magy. ***ő.***

3.507. Kāšγ. ***ulī-*** 'nedvesíteni' ~ magy. ***folyó, folyik***.

3.324. Kāšγ. ***ulitti*** az *ulijdi*-ből 'valami megnedvesített' ~ magy. ***vizezett***.

3.323. Kāšγ. ***ūz*** 'idő' ~ magy. ***idő***.

Ž

3.337. Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' ~ magy. ***savas.***.

3.269. Kāšγ**. *žagirlā-* '**kinyomni a levet' ~ magy. ***szorít***.

3.270. Kāšγ**. *žagrī* '**sólyom' ~ magy. ***sólyom***.

3.531. Kāšγ. ***žakik*** 'a kisfiú nemi szerve' ~ magy. ***csök***.

3.332. Kāšγ. ***žakrat-*** 'forgat' ~ magy. ***forgat***.

3.530. Kāšγ. ***žakuk*** 'kalapács' ~ magy. *tám*(pont).

3.399. Kāšγ. ***žaŋīlā-*** 'szűköl, vonít' ~ magy. ***szűköl, sír***.

3.450. Kāšγ. ***žarlā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír.***

3.352. Kāšγ. ***žarlat-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.261. Kāšγ**. *žaruklā-*** 'türk cipőt felvenni' ~ magy. ***saru.***

3.546. Kāšγ. ***žat-*** 'megkötni, odakötni' ~ magy. ***csat.***

3.432. Kāšγ. ***žatīlā-* '**csattogni' ~ magy. ***csattog.***

3.373. Kāšγ. ***žavrul-*** 'visszatérni' ~ magy. ***térül.***

3.331. Kāšγ. ***žigirt-*** 'letaposni, erővel csinálni' ~ ***magy. szorít.***

3.374. Kāšγ. ***žigri*** 'bumeráng' ~ magy. ***tér.***

3.457. Kāšγ. ***žikrā-*** 'csikorgatni' ~ magy. ***csikorog***.

3.333. Kāšγ. ***žikrat-*** 'csikorogni' ~ magy. ***csikorog***.

3.479**.** Kāšγ. žilā- 'megnedvesíteni' ~ magy. folyik, folyó.

3.338. Kāšγ. ***živšat-, žuvšat-*** 'savasít' ~ magy. ***savasít***.

3.242. Kāšγ**.** ***žuη*** **'**cseng' ~ magy. ***zsong, zeng, cseng*****.**

3.240. Kāšγ. ***žuη at*** 'szín hús' ~ magy. ***szín hús***.

3.538. Kāšγ. ***žuηak*** 'tartály, medence' ~ magy. ***csanak***.

3.353. Kāšγ. ***žurlat-*** 'ellopni, elorozni' ~ magy. ***orv***.

6. Magyar - Kāšγari szójegyzék abc rendben

A

3.505. Kāšγ. ***ikā-*** 'ellenállni, megakadni' ~ magy. ***akad***.

3.481. Kāšγ. ***jag*** 'ellenség' ~ magy. ***akadály***.

Á

3.425. Kāšγ. ***aη aη*** 'nem-nem' ~ magy. ***á-á*** 'nem-nem'.

3.393. Kāšγ. ***jiη*** 'ruhaujj, folyó ága, cső, tömlő' ~ magy. ***ág***.

3.401. Kāšγ. ***siηirlanūr-*** 'íjjal ellátni magát' ~ magy**.** ***ág***.

3.496. Kāšγ. ***tušū-*** 'álmodni' ~ magy. ***álom***.

B

3.319. Kāšγ. ***bak*** 'úr' ~ magy. ***bak***

3.483. Kāšγ. ***bilā-*** 'élezni' ~ magy. ***balta***.

3.301. Kāšγ. ***jagiz*** 'barna' ~ magy. ***barna***.

3.303. Kāšγ. ***jagiz at*** 'pejló' ~ magy. ***barna.***

3.517. Kāšγ. ***bugnaklan-*** 'bárányfelhősödni, tollasodni' ~ magy. ***bárány***.

3.293. Kāšγ. ***bas-*** nyomni, ledönteni a földre, leigázni' ~ magy. ***basz***(*ik*).

3.433. Kāšγ. ***satūlā-*** 'részletesen, bőven beszélni' ~ magy. 1. ***beszél,*** 2. ***sűrű.***

3.547. Kāšγ. ***bitit-*** 'írni' ~ magy. ***betű***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.484. Kāšγ. ***bižak*** 'bicska' ~ magy. ***bicsak, bicska***.

3.272. Kāšγ**.** ***tukūn*** 'csomót' ~ magy. ***bog***.

3.306. Kāšγ. ***bakit-*** 'odaerősíteni' ~ magy. ***bog***.

3.343. Kāšγ. ***baglat-*** 'kapcsolni, odakötni' ~ magy. ***bog***.

3.488. Kāšγ. ***bakū-*** 'megkötöttnek, elrendezettnek lenni' ~ magy. ***bog***.

3.526 Kāšγ. ***bukuk*** 'virágbimbó' ~ magy. ***bog***.

3.254. Kāšγ**.** ***buη*** 'kőtörő kalapács, a földre esett nehéz tárgy hangja' ~ magy. ***bong***.

3.495. Kāšγ. ***bušū-*** 'elenged' ~ magy. ***bocsát***.

3.405. Kāšγ. ***bursmuk*** 'borz' ~ magy. ***borz***.

3.330. Kāšγ. ***sugrat-*** 'megnézni' ~ magy. ***bök***.

3.471. Kāšγ. ***tuk-*** 'ütni, verni' ~ magy. ***bök***.

3.487. Kāšγ. ***sukī-*** 'bökni, lökni' ~ magy. ***bök***.

3.341. Kāšγ. ***bilkat-*** 'okosnak, értelmesnek lenni' ~ magy. ***bölcs***.

3.477. Kāšγ. ***bajū-*** 'gazdagodni' ~ magy. ***bő.***

3.502. Kāšγ. ***badū-*** 'nőni' ~ magy. ***bődületes***.

3.251. Kāšγ**.** ***sagrīlā-*** 'kikészíteni a bőrt' ~ magy. ***bőr***.

3.325. Kāšγ. ***bajut-*** 'gazdaggá tenni, gazdagítani' ~ magy. ***bővít***.

3.431. Kāšγ. ***tubūlā-*** 'feje búbján ütni' ~ magy. ***búbol***.

3.342. Kāšγ. ***bašlat-*** 'kezdeni, nekifogni' ~ magy. ***bucskázik*** 'fejen átfordul'.

3.312. Kāšγ. ***bukat-*** 'bikává válni' ~ magy. ***búgat.***

3.255. Kāšγ**.** ***baŋ sigtādī*** 'könnyet ejtett' ~ magy. ***bunkó; sírt***.

3.271. Kāšγ**.** ***tarig*** 'búza, mag, búzamag' ~ magy. ***búza***.

3.381. Kāšγ. ***bugdāj*** *'*búza' ~ magy. ***búza***.

3.503. Kāšγ. ***jizī-*** 'erősen bűzleni' ~ magy. ***bűz***.

CS

3.538. Kāšγ. ***žuŋak*** 'tartály, medence' ~ magy. ***csanak***.

3.268. Kāšγ**.** ***jubīla-*** 'becsapni' ~ magy. (be)***csap***.

3.274. Kāšγ**.** ***jabul-*** 'becsapódni, bezáródni' ~ magy. ***csap***.

3.546. Kāšγ. ***žat-*** 'megkötni, odakötni' ~ magy. ***csat.***

3.432. Kāšγ. ***žatīlā***- 'csattogni' ~ magy. ***csattog***.

3.492. Kāšγ. ***sarū***- 'felcsavarni' ~ magy. ***csavar***.

3.436. Kāšγ. ***šagīlā***- 'csengeni' ~ magy. ***cseng***.

3.333. Kāšγ. ***žikrat***- 'csikorogni' ~ magy. ***csikorog***.

3.457. Kāšγ. ***žikrā-*** 'csikorgatni' ~ magy. ***csikorog***.

3.447. Kāšγ. ***jašnā-*** 'csillogni, szikrázni' ~ magy. ***csillog***.

3.305. Kāšγ. ***tam*** 'csomó' ~ magy. ***csomó***.

3.501. Kāšγ. ***sabī-*** 'csóválni, lengetni, (lógatni a farkát)' ~ magy. ***csóvál***.

3.307. Kāšγ. ***sikit-*** 'egyesülni, párosulni, közösülni' ~ magy. ***csök***.

3.531. Kāšγ. ***žakik*** 'a kisfiú nemi szerve' ~ magy. ***csök***.

3.379. Kāšγ. ***sizril-*** 'kicsúszni' ~ magy. ***csúszik***.

D

3.243. Kāšγ. ***daŋ duŋ, taŋ tuŋ*** 'valami hangot ad ki' ~ magy. ***dong, döng***.

3.284. Kāšγ. ***tubrāk*** 'föld, talaj' ~ magy. ***domború.***

3.491. Kāšγ. ***tamurži*** 'kovács' ~ magy. ***dömör, -cs***.

3.398. Kāšγ. ***tiŋīlār*** 'dübörög' ~ magy. ***döng***.

3.313. Kāšγ. ***tikit-*** 'etetni erőszakkal' ~ magy. ***dug***.

3.354. Kāšγ. ***suglit-*** 'bedugni a kebelbe' ~ magy. ***dug***.

E

3.286. Kāšγ. ***bilik*** 'ész' ~ magy. ***elme***.

3.388. Kāšγ. ***muŋ tāg*** 'bölcsesség fog' ~ magy. ***emlék, okos, fog***.

3.400. Kāšγ. ***maŋīlā-*** 'velőt enni' ~ magy. ***emlék***.

3.326. Kāšγ. ***tuŋit-*** 'kiengedni' ~ magy. ***enged***.

3.459. Kāšγ. ***tuvrā-*** 'erőssé, naggyá válni, nőni' ~ magy. **erő**.

3.456. Kāšγ. ***tigrā-*** 'szilárdnak lenni' ~ magy. ***erő***.

3.280. Kāšγ. ***jušil-*** 'ömleni' ~ magy. ***esik***.

3.281. Kāšγ. ***jagil-*** 'ömleni, esni (eső)' ~ magy. ***esik, száll***

3.511. Kāšγ. ***jī-*** 'enni' ~ magy. ***eszik.***

É

3.308. Kāšγ. ***bilat-*** 'élezni' ~ magy. ***élez.***

3.345. Kāšγ. ***ardam bilā*** 'érdemmel' ~ magy. ***érdemmel***.

3.411. Kāšγ. ***jarmak, jarmāk*** 'érem' ~ magy. ***érem***.

3.249. Kāšγ. ***atmāk*** 'kenyeret' ~ magy. ***étek***.

3.427. Kāšγ. ***azuk*** 'étel' ~ magyar ***étek***.

F

3.273. Kāšγ**.** ***jutik*** 'kifagyni, meghalni a hidegtől' ~ magy. ***fagy, fázik***.

3.506. Kāšγ. ***burī*** 'farkas' ~ magy. ***farkas***.

3.417. Kāšγ. ***būz-*** 'halálra fagyni' ~ magy. ***fázik, fagy.***

3.550. Kāšγ. ***buzut-*** 'megfagyni (halálra)' ~ magy. ***fázik.***

3.327. Kāšγ. ***turbit-*** 'fűrészelni' ~ magy. ***fűrész***.

3.297. Kāšγ. ***jazin*** fácán' ~ magy. ***fácán.***

3.320. Kāšγ. ***janut-*** megéleztetni' ~ magy. ***fen***.

3.289. Kāšγ. ***janal-*** 'fenni' ~ magy. ***fen***.

3.438. Kāšγ. ***tukūlā-*** 'odaerősíteni a csatot' ~ magy. ***fog***.

3.366. Kāšγ. ***bulitlar*** 'felhők' ~ magy. ***folt***.

3.478. Kāšγ. ***tilă-*** 'kívánni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

3.479. Kāšγ. ***žilā***- 'megnedvesíteni' ~ magy. ***folyik, folyó***.

3.507. Kāšγ. ***ulī-*** 'nedvesíteni' ~ magy. ***folyó, folyik***.

3.332. Kāšγ. ***žakrat-*** 'forgat' ~ magy. ***forgat***.

3.278. Kāšγ**.** ***jasil-*** 'szétmálik, foszlik' ~ magy. ***foszlik***.

3.402. Kāšγ. ***šū:*** a türkök királya ~ magy. ***fő***.

3.449. *Kāšγ.* ***baklā-*** *'uralkodónak nevezni, tartani' ~ magy.* ***fő, fej***.

3.480. Kāšγ. ***bak*** 'uralkodó' ~ magy. ***fő, fej.***

3.482. Kāšγ. ***bulā-*** 'főzni' ~ magy. ***fől***.

3.532. *Kāšγ.* ***tulgāk*** *'női fülbevaló' ~ magy.* ***fül***.

3.277. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'kibogozottnak lenni (a csomó) ~ magy. ***fűz, bogoz***.

G

3.549. Kāšγ. ***kažit-*** 'futásnak ereszteni' ~ magy. ***gázol.***

3.263. Kāšγ**. *kužuklā-*** 'fenékre verni' ~ magy. ***gerinc, görény***.

3.518. Kāšγ. ***kudruklan-*** 'bővelkedni gödrökben' ~ magy. ***gödör***.

Gy

3.346. Kāšγ. ***jarat-*** 'alkotni, teremteni, létrehozni' ~ magy. ***gyárt.***

3.416. Kāšγ. ***jugurt-*** 'gyúrat' ~ magy. ***gyúrat.***

3.283. Kāšγ. ***jigil-*** 'gyűlni' ~ magy. ***gyűlik***.

3.298. Kāšγ. ***jamiš*** 'gyümölcs' ~ magy. ***gyümölcs.***

3.444. Kāšγ. ***jurkā-*** 'alágyűrni, -tűrni, összetenni' ~ magy. ***gyűr.***

H

3.536. Kāšγ. ***kavkā*** 'hebegő nyelvű' ~ magy. ***hab***.

3.304. Kāšγ. ***kakit-*** 'megharagítani' ~ magy. ***harag***.

3.339. Kāšγ. ***kargat-*** 'megátkozni' ~ magy. ***harag***.

3.470. Kāšγ. ***kiržā-*** 'megérinteni, horzsolni' ~ magy. ***horol***.

3.359. Kāšγ. ***kišlat-*** 'telelni' ~ magy. ***hó***.

3.361. Kāšγ. ***kar*** 'hó' ~ magy. ***hó***.

I

3.516. Kāšγ. ***kišī*** 'emberek' ~ magy. ***i:*** birtoktöbbesítő jel.

3.323. Kāšγ. ***ūz*** 'idő' ~ magy. ***idő***.

3.535. Kāšγ. ***asruk*** 'ittas' ~ magy. ***iszik***.

3.282. Kāšγ. ***buzun*** 'nép' ~ magy. ***ivadék***.

Í

3.394. Kāšγ. ***siŋi*** 'ín' ~ magy. ***ín***.

3.259. Kāšγ**.** ***jagirlā-*** 'felvakart sebet gyógyítani' ~ magy. (*gyógy*)***ír***.

3.260. Kāšγ**.** ***tutuklā-*** 'kiherélni' ~ magy. ***ír***(mag).

3.377. Kāšγ. ***tirmal-*** 'megkarmoltnak lenni' ~ magy. ***ír***.

3.467. Kāšγ. ***bugrā-*** 'bevágást csinálni'~ magy. ***írdal***.

3.419. Kāšγ. ***asurt-*** 'ittassá tenni' ~ magy. ***iszik***.

3.265. Kāšγ. ***tatigsā-*** 'édeset enni' ~ magy. ***íz***.

J

3.347. Kāšγ. ***jurit-*** 'jár(at)' ~ magy. ***járat***.

3.290. Kāšγ. ***jāg*** 'vaj' ~ magy. ***jég***.

3.490. Kāšγ. ***sugī-*** 'hideggé válni' ~ magy. ***jég***.

3.445. Kāšγ. ***jatlā-*** 'varázsolni ráolvasással' ~ magy. ***jel.***

3.348. Kāšγ. ***jut-*** 'nyelni' ~ magy. ***jottányi.***

3.510. Kāšγ. ***jū-*** 'mosni' ~ magy. ***jó*** 'folyó'.

3.287. Kāšγ. ***jamal-*** 'megjavítottnak lenni' ~ magy. ***jó, javul***.

3.318. Kāšγ. ***jagit-*** 'folyni, folyat' ~ magy. ***jó.***

K

3.364. Kāšγ. ***kiglat-*** 'megtrágyázni a földet, székelni' ~ magy. ***kakál***.

3.362. Kāšγ. ***kaklat-*** 'szeletekre vágni' ~ magy. ***kákó***.

3.522. Kāšγ. ***kak*** 'szelet, cikk(ely), kis darab' ~ magy. ***kákó***.

3.523. Kāšγ. ***kak*** 'kis tó' ~ magy. ***kákó***.

3.524. Kāšγ. ***kuk*** 'gyökér, eredet' ~ magy. ***kákó***.

3.520. Kāšγ. ***xān*** 'kán' ~ magy. ***kan***.

3.412. Kāšγ. ***kurt-*** 'bevágást, jelet csinálni' ~ magy. ***karcol***.

3.253. Kāšγ***. karmālā- '***elrabolni' ~ magy. ***karom***.

3.311. Kāšγ. ***kušit'- '***beborítani' ~ magy. ***kas***.

3.365. Kāšγ. ***kisruš-*** 'megrövidíteni' ~ magy. ***kasza, kés***.

3.435. Kāšγ. ***kažīlā-*** 'csattogni, kattogni' < magy. ***kattog***.

3.370. Kāšγ. ***kilkī*** 'kedve' ~ magy. ***kedv***.

3.266. Kāšγ***. gap*** 'ajándék' ~ magy. ***kél***.

3.409. Kāšγ. ***kalηūlā-*** *'úszni' ~ magy.* ***kél, hal***.

3.514. Kāšγ. ***kazizlan***- 'gyökérrel beborítódni' ~ magy. ***kéreg***.

3.448. Kāšγ. ***kirgā-*** 'eltávolítani' ~ magy. ***kerget***.

3.334. Kāšγ. ***kukrat-*** 'csökkenteni a folyadék mennyiségét' ~ magy. ***kevés***.

3.525. Kāšγ. ***kim*** 'ki' ~ magy***. ki***.

3.515. Kāšγ. ***kižikdā*** 'kicsiben' ~ magy. ***kicsi.***

3.396. Kāšγ. ***kaηas sūv*** 'kicsi, nem mély víz' ~ magy. ***kicsi, kicsiny***.

3.264. Kāšγ***. kižiklā-*** 'kicsinek tartani' ~ magy. ***kicsinyell***.

3.317. Kāšγ. ***kinat-*** 'megparancsolni megbüntetni' ~ magy. ***kín***.

3.473. Kāšγ. ***kinā-*** 'elkínozni' ~ magy. ***kín***.

3.250. Kāšγ***. kāmžīlā-*** 'megcsapkodni' ~ magy. ***kín***.

3.335. Kāšγ. ***kubzat-*** 'lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.454. Kāšγ. ***kabsā-*** 'körülvenni, elvenni' ~ magy. ***koboz***.

3.464. Kāšγ. ***kubzā*** 'kobozon, lanton játszani' ~ magy. ***koboz***.

3.465. Kāšγ. ***kiliž*** 'kard' ~ magy. ***kólint***.

3.421. Kāšγ. ***karart-*** 'feketére csinálni' ~ magy. ***korom***.

3.493. Kāšγ. ***kurī-*** 'kiszárít' ~ magy. ***kóró***.

3.537. Kāšγ. ***kazizkāk*** 'a frissességét elvesztett (valami)' ~ magy. ***kóró***.

3.420. Kāšγ. ***kažurt***- 'elszaladtatni' ~ magy. ***koslat***

3.292. Kāšγ. ***kaz***- 'körbejárni, bejárni' ~ magy. ***kör, kerül***.

3.423. Kāšγ. ***kurīg, kurijg*** 'védett hely' ~ magy. ***kör***.

3.363. Kāšγ. ***kutlat-*** 'összegyűjtetni' ~ magy. ***köt, kúp***.

3.369. Kāšγ. ***kāb*** 'bőrtömlő' ~ magy. ***kúp***.

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

3.455. Kāšγ. ***kubsā-*** 'felemelkedni (óhajtó)' ~ magy. ***kúp.***

3.437. Kāšγ. ***kub*** 'kancsó' ~ magy. ***kupa***.

3.291. Kāšγ. ***kaz***- 'ásni' ~ magy. ***kúr.***

3.463. Kāšγ. ***kudugdā*** 'kútban' ~ magy. ***kút***.

3.542. Kāšγ. ***kat-*** '1. kavarni 2. keménnyé válni' ~ magy. ***kutyul***.

L

3.299. Kāšγ. ***jikit*** 'fiatal' ~ magy. ***legény.***

M

3.386. Kāšγ. ***maŋ*** 'madáreledel' ~ magy. ***mag***.

3.387. Kāšγ. ***maŋ*** 'anyajegy az arcon' ~ magy. ***mag***.

3.391. Kāšγ. ***naŋ*** 'vagyon, gazdagság' ~ magy. ***mag***.

3.389. Kāšγ. ***miŋ*** 'ezer' ~ magy. ***mag, egy***.

3.407. Kāšγ. ***maŋizlan-*** 'szép arccal rendelkezni' ~ magy. ***mag***.

3.321. Kāšγ. ***bazatiksāk*** 'törekszik, hogy kifesse (a mázat)' ~ magy. ***máz, mázol***.

3.275. Kāšγ**.** ***jazil-*** 'szétmázolódni' ~ magy. ***mázol***.

3.397. Kāšγ. ***maŋig*** *'*lépés' ~ magy. ***mén***.

3.390. Kāšγ. ***naŋ*** 'dolog, valami' ~ magy. ***mi***.

3.256. Kāšγ**.** ***taŋ*** 'egyenlőség, hasonlóság' ~ magy. ***mint***.

3.245. Kāšγ. ***suŋ*** 'mögé, mögött' ~ magy. ***mög, meg***.

3.246. Kāšγ. ***suŋdā*** 'mögött' ~ magy. ***mögött***.

N

3.262. Kāšγ**.** ***baduklā-*** 'nagynak lenni' ~ magy. ***nagy***.

Ny

3.385. Kāšγ. ***jajik-*** 'megérkezni a tavaszi időnek' ~ magy. ***nyár***.

3.442. Kāšγ. ***jajlā-*** 'eltölteni a nyarat' ~ magy. ***nyaral***.

O

3.513. Kāšγ. ***ukī-*** 'hányni' ~ magy. ***okádik***.

3.428. Kāšγ. ***ūgā*** címnév: 'a bölcset illetik vele' ~ magy. ***okos***.

3.429. Kāšγ. ***ūdī*** *'*megértett' ~ magy. ***okos, -t***: múlt idő jele.

3.474. Kāšγ. ***bur*** 'orra' ~ magy- ***orr.***

3.353. Kāšγ. ***žurlat-*** 'ellopni, elorozni' ~ magy. ***orv***.

Ö

3.544. Kāšγ. ***ūd*** 'bika, ökör' ~ magy. ***ökör***.

Ő

3.328. Kāšγ. ***ud*** 'ő' ~ magy. ***ő, az***.

3.368. Kāšγ. ***ular*** 'ők' ~ magy. ***ő.***

3.413. Kāšγ. ***barklattī*** ~ magy. ***őr***.

P

3.392. Kāšγ. ***juŋ*** 'szőr, pihe' ~ magy. ***pihe***.

3.383. Kāšγ. ***tūzar-*** 'felszállni (por)' ~ magy. ***por***.

R

3.351. Kāšγ. ***taglat-*** 'ragasztóval megjelölni' ~ magy. ***ragad.***

3.446. Kāšγ. ***juklā-*** 'felrakni' ~ magy***. rak.***

S

3.406. Kāšγ. ***sark- '***folyni' ~ magy. ***sár***.

3.357. Kāšγ. ***sirlat-*** 'fényezni, lakkozni' ~ magy. ***sárgul***.

3.261. Kāšγ***. žaruklā-*** 'türk cipőt felvenni' ~ magy. ***saru.***

3.521. Kāšγ. ***šiš*** 'kötőtű, küllő, amivel eszik a *tutmāž*-t' ~ magy. ***sas, csúcs***.

3.545. Kāšγ. ***šaš-*** 'szétbontani, kikötni, levenni a kötésről' magy. ***sas***(szeg).

3.285. Kāšγ. ***jivil-*** 'erjedni' ~ magy. ***savas, savanyú***.

3.337. Kāšγ. ***žagir*** 'savanyú' ~ magy. ***savas.***.

3.338. Kāšγ. ***živšat-, žuvšat-*** 'savasít' ~ magy. ***savasít***.

3.376. Kāšγ. ***subrul-*** 'kisepertnek lenni' ~ magy. ***seper***.

3.352. Kāšγ. ***žarlat-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.450. Kāšγ. ***žarlā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír.***

3.472. Kāšγ. ***sigtā-*** 'sírni' ~ magy. ***sír***.

3.270. Kāšγ***. žagrī '***sólyom' ~ magy. ***sólyom***.

Sz

3.476. Kāšγ. ***sană-*** 'számolni' ~ magy. ***szám***.

3.384. Kāšγ. sātur 'számolni, parancs' ~ magy. szám, törvény, parancs.

3.509. Kāšγ. ***sā***- számolni' ~ magy. ***szám***.

3.461. Kāšγ. ***samrī-*** 'hízni, gyarapodni, számossá lenni' ~ magy. ***számos***.

3.258. Kāšγ. ***sabanlā-*** 'szántani' ~ magy. ***szánt***.

3.404. Kāšγ. ***sabandā*** 'szántás idején' ~ magy. ***szánt***.

3.329. Kāšγ. ***muŋuz*** 'szarv' ~ magy. ***szarv, szaru***.

3.408. Kāšγ. ***salŋūlā-*** 'kis szarvból, parittyából lőni' ~ magy. ***szarv, szaru***.

3.267. Kāšγ**.** ***satgūži*** 'szatócs' ~ magy. ***szatócs***.

3.267**.** Kāšγ. satgūži 'szatócs' ~ magy. szatócs.

3.453. Kāšγ. ***satisā-*** 'eladni (óhajtó)' ~ magy. ***szatócs.***

3.244. Kāšγ. ***suŋ*** 'sarok' ~ magy. ***szeg***.

3.475. Kāšγ. ***mună-*** 'megvágni' ~ magy. ***szeg***.

3.528. Kāšγ. ***sakak*** 'áll' ~ magy. ***szeg***.

3.247. Kāšγ. ***suŋ*** 'vég' ~ magy. ***szeg, vég***.

3.316. Kāšγ. ***sinat-*** 'próbára tenni, elhitetni' ~ magy. ***szent***.

3.240. Kāšγ. ***žuŋ at*** 'szín hús' ~ magy. ***szín hús***.

3.257. Kāšγ**.** ***taŋ*** 'szita' ~ magy. ***szita***.

3.336. Kāšγ. ***suvsat-*** 'szomjúságot érezni' ~ magy. ***szomjazik***.

3.508. Kāšγ. ***tī-*** 'beszélni, mondani' ~ magy. ***szó***.

3.358. Kāšγ. ***suzlat***- 'mondani, beszélni' ~ magy. ***szól***.

3.451. Kāšγ. ***sūzlā***- 'beszélni' ~ magy. ***szól.***

3.452. Kāšγ. ***savlā***- 'mondani' ~ magy. ***szól, szaval***.

3.378. Kāšγ. ***šamar-*** 'haragudni' ~ magy. ***szomorú***.

3.269. Kāšγ**.** ***žagirlā-*** **'**kinyomni a levet' ~ magy. ***szorít***.

3.331. Kāšγ. ***žigirt-*** 'letaposni, erővel csinálni' ~ magy. ***szorít***.

3.340. Kāšγ. ***sarkit-*** 'kinyomni' ~ magy***. szorít***.

3.504. Kāšγ. ***tardī-*** 'szétszórt' ~ magy. ***szórt***.

3.434. Kāšγ. ***sažūlā-*** 'keskeny szalaggal körbe vonni' ~ magy. ***szösz***.

3.519. Kāšγ. ***surkužlan-*** 'szurok segítségével megerősítettnek lenni' ~ magy. ***szurok***.

3.399. Kāšγ. ***žaŋīlā-*** 'szűköl, vonít' ~ magy. ***szűköl, sír***.

3.288. Kāšγ. ***janul-*** 'kifolyatni, kiválasztani magából' ~ magy. ***szül***.

3.486. Kāšγ. ***tulā-*** 'kölykezni' ~ magy. ***szül***.

3.309. Kāšγ. ***tulat-*** 'születni' ~ magy. ***születik***.

3.380. Kāšγ. ***sarmal-*** '1. megszűrtnek lenni 2. pl. halat kifogni hálóval' ~ magy. ***szűr***.

T

3.314. Kāšγ. ***tukit-*** *'*kopogtatni, szőni' ~ magy. ***takács***.

3.424. Kāšγ. ***jugdū, žugdū*** 'hosszú teveszőr szövet' ~ magy. ***takács***.

3.241. Kāšγ. ***taz*** 'üst, tál, tárca, medence' ~ magy. ***tál.***

3.430. Kāšγ. ***tagār*** 'búzának a zsákja' ~ magy. ***tár***.

3.252. Kāšγ. ***tamgālā-*** 'pecsételni' ~ magy. ***tám(pont), nyom.***

3.530. Kāšγ. ***žakuk*** 'kalapács' ~ magy. ***tám***(pont).

3.344. Kāšγ. ***tublat-*** 'tanulmányozni' ~ magy. ***tanul***.

3.322. Kāšγ. ***taritgū*** 'hogy szántásra megtisztítsák' ~ magy. ***tarol***.

3.371. Kāšγ. ***tugral- '***1. vékonyan elvágottnak lenni 2. tépődni, szakadni' ~ magy. ***tarol***.

3.443. Kāšγ. ***at tugrā*** 'vágd fel a húst' ~ magy. ***tarol***.

3.441. Kāšγ. ***tugrāgan*** 'vágó' ~ magy. ***tarol.***

3.458. Kāšγ. ***tugrā-*** 'vágni (darabokra)' ~ magy. ***tarol, tör***.

3.541. Kāšγ. ***tizti*** 'visszatartott, megtartott' ~ magy. ***tart***.

3.543. Kāšγ. ***tut-*** 'fogni, tartani' magy. ***tart***.

3.497. Kāšγ. ***tušak tušadī*** 'ágyat megvetette, kiterítette' ~ magy. ***tasak, ágy, toll; vet***.

3.498. Kāšγ. ***tašak*** 'herezacskó' ~ magy. ***tasak***.

3.372. Kāšγ. ***juk*** 'teher, súly' ~ magy. ***teher***.

3.462. Kāšγ. ***tanrī-*** 'forogni (fej)' ~ magy. ***tekereg***.

3.539. Kāšγ. ***tarŋak*** 'víz, amely a földből jön ki' ~ magy. ***tenger.***

3.374. Kāšγ. ***žigri*** 'bumeráng' ~ magy. ***tér***.

3.302. Kāšγ. ***jīr*** 'föld' ~ magy. ***tér***.

3.529. Kāšγ. ***tir*** 'mond' ~ magy. ***terefere***.

3.373. Kāšγ. ***žavrul***- 'visszatérni' ~ magy. ***térül.***

3.540. Kāšγ. ***tut-*** 'okozni, (előidézni fájdalmat)' ~ magy. ***tesz***.

3.367. Kāšγ. ***bugrālar*** 'tevék' ~ magy. ***teve, bog***.

3.382. Kāšγ. ***tuvšal-*** 'eltévedni' ~ magy. ***téved***.

3.439. Kāšγ. ***tikīlā***- 'halk hangot kiadni, tömör, sűrű hangot adni ki' ~ magy. ***tik-tak***.

3.512. Kāšγ. ***arī-*** 'tisztának lenni' ~ magy. ***tiszta***.

3.466. Kāšγ. ***tabrā***- 'mozgásba jönni' ~ magy. ***topog***.

3.248. Kāšγ. ***tamgaklā-*** 'torkon ütni' ~ magy. ***torok.***

3.489. Kāšγ. ***tukā-*** 'megcsináltnak, elegendőnek, befejezettnek lenni' ~ magy. ***tökély***.

3.315. Kāšγ. ***tunat-*** 'éjszakázni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.469. Kāšγ. ***tinžī-*** 'kialudni, sötétnek lenni' ~ magy. ***tömlöc***.

3.499. Kāšγ. ***tarū-*** 'szorosnak lenni' ~ magy. ***tömör***.

3.295. Kāšγ. ***jurt*** 'romok' ~ magy. ***tör.***

3.375. Kāšγ. ***surtul***- 'megtörlődni, szétmorzsoltnak lenni' ~ magy. ***tör***.

3.414. Kāšγ. ***bart-*** 'széttörni, szétvágni' ~ magy. ***tör***.

3.276. Kāšγ**.** ***jaril-*** 'hasadozni, repedezni, elágazódni, feleződni' ~ magy. ***törik***.

3.415. Kāšγ. ***turt- '***bedörzsölni' ~ magy. ***töröl, dörzsöl***.

3.395. Kāšγ. ***turkā*** 'hurokba' ~ magy. ***tőr.***

3.410. Kāšγ. ***tarŋūklā-*** 'feltörni folyóként' ~ magy***. túr.***

3.500. Kāšγ. ***tarī-*** 'szántani' ~ magy. ***túr***.

3.426. Kāšγ. ***Tugril bek***: a szeldzsukok uralkodója ~ magy. ***turul***.

3.294. Kāšγ. ***tuš-*** 'összeütközni, ellökődni' ~ magy. ***tusakodik***.

3.310. Kāšγ. ***tišat'***- 'megparancsolni, hogy élezzék meg' ~ magy. ***tüske***.

3.534. Kāšγ. ***turkāk*** 'köteg, tekercs' ~ magy. ***tűr***.

3.468. Kāšγ. ***tavžī-*** 'letűzni (ruhát)' ~ magy. ***tűz***.

3.356. Kāšγ. ***tavžit-*** 'megparancsolni, kereszttűzéssel odavarrni' ~ magy. ***tűzet***.

Ty

3.527. Kāšγ. ***takuk*** 'tyúk' ~ magy. ***tyúk***.

U

3.422. Kāšγ. ***sakirt-*** 'vágtatni engedni' ~ magy. ***ugrik***.

3.440. Kāšγ. ***avkā ugrā*** 'menj, irányulj haza' ~ magy. ***ugrik***.

3.460. Kāšγ. ***sakrī-*** 'ugrani' ~ magy. ***ugrik***.

Ú

3.533. Kāšγ. ***jalāvaz*** 'Allah követe' ~ magy. ***út***.

V

3.300. Kāšγ. ***jagirlig*** 'vakart' ~ magy. ***vakar***.

3.296. Kāšγ. ***kuldaš bilā*** 'társ'-val' ~ magy. ***-val/-vel.***

3.494. Kāšγ. ***bašā***- 'bevágni' ~ magy. ***vés***.

3.349. Kāšγ. ***jat-*** 'kiteríteni' ~ magy. ***vet***.

3.350. Kāšγ. ***jajt-*** 'vezetni, hajtani' ~ magy***. vezet***.

3.418. Kāšγ. ***burān*** 'hóvihar' ~ magy. ***vihar***.

3.355. Kāšγ. ***suvlat***- 'spriccelni, szórni, vizezni' ~ magy. ***vizel***.

3.324. Kāšγ. ***ulitti*** az *ulijdi*-ből 'valami megnedvesített' ~ magy. ***vizezett***.

Z

3.279. Kāšγ**.** ***jaš*** 'zöld' ~ magy. ***zöld.***

3.548. Kāšγ. ***sažit***- 'szétzúzni' ~ magy. ***zúz***.

3.360. Kāšγ. ***buz*** 'jég' ~ magy. ***zúzmara***.

Zs

3.242. Kāšγ**.** ***žuŋ*** **'**cseng' ~ magy. ***zsong, zeng, cseng*.**

7. Rövidítések

A.	Alikovszkij rajon
Abz.	Abzelilovszkij rajon
Al.	Alatirszkij rajon
alb.	albán
Al'š.	Alsejevszkij rajon
alt.	altáji
ang.	angol
ang.szász	angolszász
Arx.	Arhangelszkij rajon
Ask.	Aszkinszkij rajon
Aur.	Aurgazinszkij rajon
av.	aveszta
azerb.	azerbajdzsán
B.	Batirevszkij rajon
Bajm.	Bajmakszkij rajon

baj.osztr.	bajor osztrák
balk.	balkár
bask.	baskír
Beleb.	Belebejevszkij rajon
Belor.	Beloreckij rajon
Bir.	Birszkij rajon
Blag.	Blagovarszkij rajon
blg.	bolgár
burj.mong.	burját-mongol
Burz.	Burzjánszkij rajon
Buu.	Buinszkij ujezd
Buzd.	Buzdjakszkij rajon
C.	Civilszkij rajon
Cu.	Civilszkij ujezd
Č.	Csebokszárszkij rajon
csag.	csagatáj
cser.	cseremisz
Čg.	Csebokszarszkij gorszovjet
Čišm.	Csisminszkij rajon
Čist.u.	Csisztonszkij ujezd
csn.	családnév
Ču.	Csebokszarszkij ujezd
csuv.	csuvas
d.	domb
Davl.	Davlekanovszkij rajon
dial.	dialektus
D'urt.	
É-germ.	Észak-germán
Éosz.	Észak-oszét
f.	folyó
Fed.	Fedorovszkij rajon
fi.	finn
fn.	főnév
fr.	francia
f.szorb	felső-szorb
Gaf.	Gafurijszkij rajon
gag.	gagauz
germ.	germán
Gm.	Gornomarijszkij rajon
gör.	görög
h.	hely
hak.	hakasz
ham.	az ujgur nyelv hami(j) nyelvjárása
han.	hanti
hn.	helynév
xor.	üzbég nyelvjárás horezmi nyelvjárása
I.	Ibreszinszkij rajon
ie.	indoeurópai
ir.ném.	irodalmi német
Ja.	Jadrinszkij rajon

jak.	jakut
Jal.	Jalcsikszkij rajon
Jana.	Janaulszkij rajon
Jau.	Jadrinszkij ujezd
jeny.	jenyiszeji
Ju.	Jurinszkij rajon
juk.	jukagir
jur.szam.	jurák szamojéd
K.	Kozlovszkij rajon
Ka.	Kanasszkij rajön
kalm.	kalmük
Kalt.	Kaltaszinszkij rajon
kam.	kamasz
kar.	karaim
karacs.	karacsáj
karj.	karjalai
Karm.	Karmaszkalinszkij rajon
kaz.	kazáni
ker.tat.	keresztény tatár
kfn.	középfelnémet
kipcs.	kipcsak
kirg.	kirgiz
k.kalp.	k.kalp.
k.lat.	középlatin
K-mong.	Kelet-mongol
ko.	komi
kojb.	kojbál
Kr.	Krasznocsetajszkij rajon
Kra.	Krasznoarmejszkij rajon
Krk.	Krasznokamszkij rajon
Ku.	Kuzenerszkij rajon
Kug.	Kugarinszkij rajon
kum.	kumük
Kum.	Kumertduszkij rajon
Kuzn.u.	Kuznyeckij ujezd
lat.	latin
ld.	lásd
le.	lengyel
litv.	litván
lp.	lapp
m.	mocsár
M.	Morgausszkij rajon
mac.	macedon
magy.	magyar
man.	mansi
md.	mordvin
mdE.	mordvin erza
mdM.	mordvin moksa
Me.	Medvedevszkij rajon
Meč.	Mecsetlinszkij rajon

Mel.	Meleuzovszkij rajon
Mijak.	Mijakinszkij rajon
mong.	mongol
Mor.	Mordinszkij rajon
mot.	motor
M-T.	Mari-Tureckij rajon
ném.	német
nog.	nogaj
norv.-lopar	norvég lopari
Nur.	Nurimanovszkij rajon
nyj.	nyelvjárás
nyeny.	nyenyec
ojr.	ojrát
ol.	olasz
or.	orosz
Oren.	Orenburgszkij rajon
orh.jeny.	orhoni jenyiszeji
osz.	oszét
óbask.	óbaskir
óeszl.	óegyházi szláv
ófn.	ófelnémet
ófr.	ófrancia
ógerm.	ógermán
ói.	óind
óném.	ónémet
óor.	óorosz
óözb.	óözbeg
ópor.	óporosz
ószl.	ószláv
ÓT.	ótörök
óujg.	óujgur
örm.	örmény
pol.	polovec
Rabg.	Rabguzi
rom.	román
Ši.	Sihazanszkij rajon
s.ujg.	sárga ujgur
sz.	század
sag.	a hakasz nyelv szagaj nyelvjárása
Sal.	Salavatszkij rajon
szam.jeny.	szamojéd jenyiszeji
szam.jur.	szamojéd jurák
szam.kam.	szamojéd kamasz
szam.mot.	szamojéd motor
szam.szelk.	szamojéd szelkup
szanszkr.	szanszkrit
szb-hv.	szerb-horvát
szelk.	szelkup
szib.tat.	szibériai tatár
szl.	szláv

szlk.	szlovák
szln.	szlovén
t.	tó
tat.	tatár
tat.tob.	tatár toboli
tat. Szib.	tat. szibériai
tel.	teleut
Tet.u.	Tet'usszkij ujezd
tob.	toboli
t'um.	t'umeni
tung.	tunguz
tuv.	tuvai
türkm.	türkmén
tvg.	tavgi
U.	Urmarszkij rajon
ua.	ugyanaz
Uč.	Ucselinszkij rajon
ud.	udmurt
Uf.	Ufimszkij rajon
úfn.	újfelnémet
ujg.	ujgur
ukr.	ukrán
U.Kul.	Usztj-Kulomszkij rajon
U.Vym.	Ustj-Vymszkij rajon
üzb.	üzb.
V.	Vurnarszkij rajon
vog.	vog.
votj.	votj.
vö.	vesd össze
Zianč.	Ziancsurinszkij rajon
Zil.	Zilairskij rajon
Zol.bl.	Zolotoj bleszk
zürj.	zürjén
Zv.	Zvenyigovszkij rajon

8. Források

AFT. P. M. Melioranszkij. *Arab filolog o tureckom jazüke.* SPb., 1900.

Ar. Archivális anyag ld. NIKITIN.

Ašm. ASMARIN, N. I. 1928-50: *Thesaurus linguae Tschuvaschorum* I-XVII. Csuvasszkoje Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo. Kazan-Csebokszari

BÁRCZI 1991 – BÁRCZI Géza, *Magyar szófejtő szótár,* Budapest 1991 Trezor Kiadó, Az Egyetemi Nyomdánál 1941-ben megjelent első kiadás alapján készült.

GYÖRKÖSY 1986 - GYÖRKÖSY Alajos, *Latin –magyar szótár,* Akadémiai Kiadó Budapest 1986.

LYTKIN – GULJAJEV 1999 – V. I. LYTKIN – Je. Sz. GULJAJEV, *Kratkij*

etimologicseszkij szlovár komi jazyka, Szyktyvkar 1999.
B-R. 1958. *Baskírszko-Russzkij szlovar* 1958
Fa. Fasmer, M. *Etimologiceskij slovar russkovo jazyka* I-IV. Moskva, 1964-73.
GMA. *Gidronimy Marijszkoj ASzSzR*.
HADROVICS-GÁLDI 1951 - HADROVICS László-GÁLDI László 1951: *Orosz-Magyar szótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest
JEGOROV 1964 JEGOROV, V. G. 1964: *Etimologicseszkij szlovar csuvasszkovo jazyka.* Csuvasszkoje Knyizsnoje Izdatelsztvo. Csebokszari
Kāšγ. Maxmūd al-Kāšγari 2008. Orosz nyelvről fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt a Helikon Kiadónál. A könyv eredeti címe *Dīvān Lugāt at-Turk*, oroszra fordította, az előszót és a megjegyzéseket írta Z. – M. Auezova. A szómutatót összeállította R. Ermersz. – Almati: Dajk-Press, 2005. – 1288 oldal + 2 oldal.
KB. "*Kutadgu bilig"* (drevnyeujgurszkij pamjatnyik, napiszannij Juszufom Balaszagunszkim 1069)
MK. ld. Kāšγ.
NIKITIN NIKITIN, I. D. *Toponimika* (*nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij*) *Csuvasszkoj ASzSzR.* Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72. Kézirat.
SZINNYEI 1884 SZINNYEI József *Finn-Magyar szótár,* Magyar Tudományos Akadémia Budapest 1884
SIS N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: *Kratkij etimologicseszkij szlovar russzkovo jazyka*. Moszkva
STELCZER – VENDÉGH 1973 – STELCZER Árpád – VENDÉGH Imre (szerk. *Szlovák-magyar kéziszótár* Akadémiai Kiadó Budapest 1973
SW. FOKOS-FUCHS, D. R. 1959: *Syrjänisches wörterbuch* I-II. Budapest
Sil. Szilasi, M. *Vogul szójegyzék,* Budapest 1896.
TB. *Szlovar Toponimov Baskírszkoj ASSR*, Ufa 1980.
TESz BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
T-r. Tatarszko-Russzkij szlovar
TSK. A. I. Turkin, *Toponimicseszkij slovar komi* ASSR, Syktyvkar 1986.
ÚMT B. LŐRINCZY Éva (főszerk.) 1979: *Új magyar tájszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest.Új Magyar Tájszótár
Vax. VAHRUŠEVA, M. P. 1956: *Udmurtsko-russkij slovar.* Izdatyelsztvo „Russzkij jazik”. Moszkva
Zamahš. Zamahsari, *Mongolszkij szlovar*, „Mukaddimat al-adab”. I-II-?—L., 1938-1939.
Zol.bl. Szutra "Zolotovo bleszka" (*Altun Jaruk*) pamjatnyik ujgurszkoj piszmennosztyi.

9. Irodalom

ARADI 2005 ARADI Éva *A hunok Indiában A heftaliták története* HUN-idea Kiadó Budapest 2005

ARADI 2008 ARADI Éva, *Egy szkíta nép*: a kusánok. HUN-idea Kiadó Budapest 2008.

BENKŐ 1998 BENKŐ LORÁND *Név és történelem,* Tanulmányok az Árpádkorról, Akadémiai Kiadó Budapest 1998.

BODA 1998 BODA Sarolta, *Én hiszek a krónikáknak* Beszélgetés László Gyula régésszel in: Turán I. évf. 1. szám 1998. március: 58.

BOTALOV 2008-9 Sz. G. BOTALOV, *Az európai és az ázsiai hunok* (történeti, régészeti értelmezés) 2008-9. Orosz nyelvről fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt.

CZEGLÉDI 1998 CZELÉDI Katalin, *Szinonimák a földrajzi nevekben* (részletek) in: A szinonimitásról Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 1998:55-66.

CZEGLÉDI 1999 CZELÉDI Katalin, *Poliszémia és homonímia a földrajzi nevekben* in: Poliszémia, homonímia Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához II. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 1999:43-54.

CZEGLÉDI 2000 CZELÉDI Katalin, *A földrajzi nevek jelentésköre* (Aktuális jelentés, lexikális jelentés a földrajzi nevekben) in: Lexikális jelentés, aktuális jelentés Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához IV. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 2000:76-84.

CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, *Szkíta-hun nyelv őstörténete. Hangtan.* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest 2007.

CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, *Szkíta-hun nyelv ősmondatai.* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest 2007.

CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, *Bálint Gábor és a magyar nyelv* in: Obrusánszky Borbála szerk., A magyarság eredetének nyelvészeti kérdései. Szentkatolnai Bálint Gábor emlékkonferencia kiadványa Táltos Kiadó 2007.

CZEGLÉDI 2010 CZEGLÉDI Katalin, *A magyar nyelv iráni /vagy szkíta-hun kapcsolatairól* in: Mikes International, Elektronikus folyóirat Főszerk. Farkas Flórián, Hollandia, Hága X. évf. 2010. 1. szám:56-73.

CZEGLÉDI 2010 CZEGLÉDI Katalin, *A kommunikáció nyelvészeti aspektusai a földrajzi nevek fényében* in: Eleink - Magyar Őstörténet Napkút Kiadó Budapest 2010. 3. szám:26-34.

CZEGLÉDI 2010 CZEGLÉDI Katalin, *Nyelvi funkció és gondolkodás a földrajzi nevekben* in: Eleink - Magyar Őstörténet Napkút Kiadó Budapest 2010. 4. szám.

CZEGLÉDI 2011 CZEGLÉDI Katalin, *Múltunkról a nyelv tükrében* in: "Magyarország és Azerbajdzsán: A kultúrák párbeszéde" V. Nemzetközi Tudományos Konferencia (előadások, cikkek és rezümék) III. kötet Budapest 2011.

CZEGLÉDI 2012 CZEGLÉDI Katalin, *A magyar-bolgár nyelvviszony.* (Hunok-e a volgai bolgárok?) Heraldika Kiadó Budapest 2012.

CZEGLÉDI 2012 CZEGLÉDI Katalin, *A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában*. I. Nyelvészeti őstörténeti tanulmányok. Hungary, Pilisvörösvár, 2012. 75.

old.
CZEGLÉDI 2013 CZEGLÉDI Katalin, A szkíta-hun nyelvek története. *Gyökrendszer.* A magyar és a szkíta-hun nyelvek alapja 3. 1-3 kötet. Hungary, Pilisvörösvár, 2012.
FEDOTOV 1968 FEDOTOV M. R. *Isztoricseszkije szvjazi csuvasszkogo jazika sz volzsszkimi i permszkimi finno-ugorszkimi jazikámi*, Csebokszari 1968.
HAJDÚ-KRISTÓ-RÓNA-TAS 1976 HAJDÚ Péter – KRISTÓ Gyula – RÓNA-TAS András (szerk.) *Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba.* Írta és összeállította a Szegedi Őstörténeti Munkaközösség Tankönyvkiadó, Budapest 1976
HARMATTA 1997 HARMATTA János, *Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre.* In: Honfoglalás és nyelvészet, Honfoglalásról sok szemmel. Balassi Kiadó Budapest 1997:71-85.
LÁSZLÓ 1995 LÁSZLÓ Gyula in: Németh Kálmán összeállítása, *László Gyula "vall" önmagáról....* Tisztelgő összeállítás az 1910-ben születtem kötet alapján (Magyar Helikon 5. Életünk Könyvek, Bp. 1995. 1-255):265.
LÁSZLÓ 1999 LÁSZLÓ Gyula, *Múltunkról utódainknak I-II.* Püski, Budapest 1999.
LIGETI 1986 LIGETI Lajos, A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Budapest, 1986.
MAHMUDOV 2010 MAHMUDOV Jagub *Az azerbajdzsán nép etnogenezisének kérdéséhez* in: "Magyarország és azerbajdzsán: A kultúrák párbeszéde". IV. Nemzetközi Tudományos Konferencia (előadások, cikkek és rezümék) II. kötet (történelem, néprajz, folklór, irodalom, nyelvészet) Budapest 2010:292-299
MAKKAY 2006 MAKKAY János *Az Úr szava nem isten szava* Budapest, 2006
MARÁCZ – OBRUSÁNSZKY 2009 - MARÁCZ László – OBRUSÁNSZKY Borbála szerk. A hunok öröksége HUN-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely Budapest 2009
MARÁCZ – OBRUSÁNSZKY 2010 - MARÁCZ László – OBRUSÁNSZKY Borbála szerk. *A szkíta népek hitvilága* HUN-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely Budapest, 2010
A. MARCANTONIO 2006 MARCANTINIO, Angela, *Az uráli nyelvcsalád.* Magyar Ház Kiadó Budapest 2006
OBRUSÁNSZKY 2007 OBRUSÁNSZKY Borbála szerk., *A magyarság eredetének nyelvészeti kérdései.* Szentkatolnai Bálint Gábor emlékkonferencia kiadványa Táltos Kiadó 2007.
RÓNA-TAS 1996 RÓNA-TAS András, *A honfoglaló magyar nép*, Balassa Kiadó Budapest 1996.
UCSIRALTU 2008 UCSIRALTU, *A hun nyelv szavai,* Napkút Kiadó Budapest, 2008.